धन्नाचरित्र ग्रंथाग्रंथ ३००२८ मया गणनीयानंतरं लिखितं

॥ए५०॥ श्रीसद्गुरुभ्यो नमः ॥ सकलमंगल्यं सर्वदं नाभेयं युगादीशं ऋषभं स्मरं न्यायधर्माचरित्रस्य ग्रंथस्योल्लि
ख्यते मया २ तत्र श्रीपद्यबंधधर्माचरित्रकारकः मंगलार्थं प्रथमं श्रीऋषभदेवस्तुतिरूपं आशीर्वादमाह।
तद्यथा सः श्रीनाभिराजपुत्रः वः युष्माकं श्रेयः मंगलं विस्तारयतु कथंभूतः श्रीनाभिराजपुत्रः त्रिजगद्ध्ये
यः स्वर्गमर्त्यपातालरूपानां जगत्त्रयवर्त्तिजीवानां ध्यातुं योग्यः यत्र श्रीऋषभजिनस्यकृतावम
कर्मव्यवहारपद्धति इहपरलोके लौकिकसाधकौ विधिमार्गः अद्यापि सर्वोत्कृष्टतया प्रवर्त्तते
२ इत्येवं समुचितेष्टदेवतास्मरणं आशीर्वादात्म   गलेकृत्वा सकलेदं सर्वाभिष्टार्थसिद्धि
कृद्धर्ममार्गप्रधानं किं इहाऽपारावारसंसारस्यापरिभ्रमणं कुर्वतां प्राणिनां चुल्लकादि
दशभिः दृष्टांतैरतिदुर्लभं मानुष्यं तत्रापि आर्यदेशकुलायुरूपप्रारूपादि सामग्रीसं
योगोऽदुर्लभतरं तत्रापि तिदुर्लभतमा श्रीजिनधर्मप्रवृत्ति तत्र जगतिहद्द श्रीसर्व
ज्ञोक्तधर्मः परममंगलकारि समस्तदुःखोच्छेदकारी भवति ॥ असौ धर्मश्चतुर्विधः च २
कारो भवति दानशीलतपभावभेदात् तत्रापि चतुर्विधधर्मभेदानां मध्ये सर्वेषां ज्येष्टतरो

दानधर्मः सर्वेष्वपि धर्मभेदेषु धर्मतस्याधिकत्वात् तद्यथा लौकिके लोकोत्तरे च सर्वत्र
दानप्रवृत्तिर्ज्येष्टतरा श्रीमंतो तीर्थंकरा अपि प्रथमं दानं दत्वा पश्चाद्व्रतं गृह्णन्ति श्री
लधर्मेऽपि दानधर्मोऽविच्छिन्नयतो ब्रह्मव्रतग्रहणात् संख्यात एकेंद्रियाणामसंख्यातसं
मूर्छिमपंचेंद्रियाणां नवलक्षगर्भजपंचेंद्रियाणां च प्रतिदिनमभयदानं दत्तं स्वजी
वा संप्राप्त्यभयदानं दत्तं गर्भादि दुःखनाशकत्वाद् शीलेऽपि दानस्यैव मुख्यता त
थात पधर्मेऽपि दानमतः भवति यतो षट्कायविराधनया रसभवति निष्पाद्यते अप
वास्यादि तपेवं तेऊ तेषामभयदानं दत्तं तस्मात्तपेऽपि दानस्यैव मुख्यता भावधर्मे
ऽत्र मुत्तरामयमेव प्रभवति यतो परमकरुणया जीवाऽजीवाऽहिंसनपरिणति भाव
तत्र प्यभयमेव मुनयोऽपि प्रतिदिनं देशनादानं ज्ञानं ज्ञानदानं ददाति अकृष्टा
ऽभय सूपात्रं प्राप्ति तीर्थंकरनाम बंधाति लोके केऽपि दानस्य सर्वत्र सफलं यतोऽस
पात्रे दत्तं महापुण्यनिबंधनं इतरे दत्तमनुकंपाया पाषंडदया पोषकं भवति राजेंद

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

लं सन्मानादि महत्वख्यापकं स्वस्य दत्तं स्तस्यानि लक्ष्मीमाप्नोति स्वकृते दत्तेऽप्रमत्तद्विपाचकं दुर्गतिद
लं दुर्गतिनाशानुकूला भवंति। अतो दानं सर्वत्र सफलं न क्वापि निष्फलं। समस्तधर्मशास्त्रे दानफलं य
था। विभवः राज्यऋद्धिसमृद्धि रूपस्वेच्छाभोगभोगान्कृत्वा भोगास्तु मनोऽनुकूला अष्टरूपरसगंधस्प
र्शरूपाः यशोमहिमा सर्वत्र स्वपरदेशादिषु विख्यातरूपः महोदयश्च स्वमनश्चिंतितार्थप्राप्ति एतत्स
र्वं पूर्वोक्तदानपुण्यरूपकल्पद्रुमफलोदयो ज्ञेयः। विना आगमोक्तश्रुचिदानधर्ममेवं तया विभवा
दिप्राप्तिर्नास्ति। लोकेऽपि दृष्टं धर्मानुकूलेऽपि प्रसिद्धि। कदापि मिथ्यात्वोदयेन मिथ्यात्वश्रद्धयाऽज्ञा
न कष्टकारक बालतपस्वी कष्टकृत पापानुबंधिपुण्यं संचिनोति परं तु तस्योदये सुपात्रदानम
तिर्न भवति। यदि आगमोक्तविधिना सोऽकमपि सुपात्रदानादिधर्मं श्रद्धया करोति तदा तस्य पु
ण्यानुबंधिपुण्यं भवति। तस्योदये पुनः दानपुण्यमतिर्जायते। यदि कदापि पूर्वकोऽपि भवांतरजन्मो
पार्जितपापोदये धनं त्रुट्यति न दानादिमतिर्न त्रुट्यति। पापोदयेऽपि यथावसरे दानादि बुद्धिप्रबला
भवति सा तस्य च फलं भवति भवस्येव। तद्यथा। एकस्मिन् पुरे गुणसार व्यवहारी प्रबलधनधान्यादि

युक्तो आढ्यो दीप्तोऽपरिभूतो परिवसति। तस्यैकदा प्रस्तावे सद्गुरुयोगो मिलितो। तदाऽनेन
नमस्कारादिकृतः। करुणास्वंतेन गुरुणापि धर्मलाभदानपूर्वकं जीवादिनवानामपि प
दार्थानां तद्बोधज्ञासको धर्ममर्मसंयुक्तो दर्शितः। तेनापि रसिकतया मोक्षसारं स्वचित्तेऽवधारि
तो। पूर्वलाभात् हर्षितमनःसम्यक्त्वग्रहणपूर्वकं गृहिधर्मोऽङ्गीकृतः। तत्रप्रतिदिनमेकांत
रोपवासकरणं संयोगसती सुपात्रदानादिनिग्रहस्थप्रवृत्तितः। एवं कियद्दिनैः गुरुयोगात् ध
र्मकृत्यलोलुपतः परिणमवृद्ध्या धर्मं निर्वहन्ति। एवं कियत्यपि काले तस्य पूर्वकृतक्षिकण
पापोदयेन धननाशो जातेऽपि धर्मो निग्रहं न मुंचति। बहुलपापोदयेन दरिद्री जातो। अतिकष्टे
नोदरपूरणं करोति गते धनेन कोऽपि सहायी भवति। तदैकदा स्वनार्या प्रोक्तं स्वामिन् सर्वस्व
गते विना धनं शोभमानं न भवति दलिद्रावस्थायां धनं कोऽपि ददाति। अतो मम पितृगृहे गम्यतां।
मम पितुः ममोपरि स्नेहः बहुलस्त्वेन दर्शनदैमात्रे धनं दास्यति पुनः तेन गृहं निर्वहिष्यति
नान्यदुपायोऽस्ति। निजपत्न्याः क्रियाप्रेरितो स्त्रीयं प्रत्याह हे प्रिये दुःखावस्थायां तत्र गंतुं न

धन्यच
रित्रे ३॥
ग्रामे

युक्तमपि त्वत्कृपया प्रभाते गमिष्यामि । तदानया चिंतितं सार्धद्वयदिनमार्गोस्ति । तत्रैकदिनमुपोषितव्
तं द्वितीयदिनपारणयोग्यं पथ्यदनं सघृतगुडखंडमिश्रं कोस्थलिकायां क्षिप्त्वा दत्तं प्रभाते निर्गतो भोज
नं कृत्वा मार्गे याति संध्यायामेकस्मिन् रात्रिमतिक्रम्य प्रभाते उपवासं कृत्वा पुनश्चलितो संध्या
यां ग्रामे रात्रिमतिक्रम्य द्वितीयदिने मध्याह्ने जाते तटस्थ्योपकंठे पारणकरणार्थं स्थितः । तदा
ध्यातं चानेन धन्यास्ते प्रतिदिनं मुनिदानं विना न भुंक्ते । मम तु पापोदयेन तस्य योगः कदापि न
संगः चेत्तदा तिलभ्यं सवत्तीति ध्यायन् दिशालोकं कुर्वन् स्थितः तरद्विरवसरे मासक्षपणो मुनिपा
रणार्थं ग्रामांतं गतः तत्र शुद्धं जलं तु मिलितं आहारस्तु दूषणत्वात् कयापि न गृहितः । केवलं जलं गृहीत्वा
गच्छन् दृष्टा विधुदर्शनेन चकोरवत् हर्षितः रहो मम भाग्यानि जाग्रति धन्योहं यदि चायं मुनिरा
हारं गृह्णाति तदाहं धन्यो धन्यतमोस्मीति ध्यात्वा सहर्षं सन्मुखं गत्वा नमस्कारं कृत्वा ।
वादं लोक्य पानिपे इतः पादौ धार्य तो प्रसादं कृत्वा मम दीनस्योद्धरणं कार्यं निर्दूषितो ३
ग यमाहारः गृह्यतां मितीसरोमांचं गद्गदस्वरेण विज्ञप्तिं कृत्वा मुनिरानितः मुनिरपि

ज्ञिधा शुद्धमहारं दृष्ट्वा पात्रं धृतितस्मिन्नवसरे तस्यासंतविनसंतवं दृष्ट्वा चंद्रोदये जल
धिवेलेव गाढवशारोद्रासं प्राप्तः सन् विचारयति किं मिदं स्वप्नं वा सत्यं पापोदयिनः मम न
वसमुद्रेति मज्जंतो वमसफरियोन पात्रं कृतरिति ध्यायन् समग्रमपि तमाहारं पात्रे द
त्वा नमस्कारं च कृत्वा द स्वामिन् क्षमाश्रमणेन मम वराकस्योपरि महती कृपा कृता नि
स्तारितो लवणार्णवात् सफलीभूतो मम माद्य जन्म जगदेकसरणं तो नवतां संदर्शनादित्या
दि स्तुत्वा सप्ताष्टपदान्यनुगत्वा पुनर्नत्वा च स्वस्थानमागत्य वस्त्रादि निर्जल्वा पुनः मार्गे च
लितमनस्येवं परिभावयति अहो द्य मम शुभोदयवान् दिवसो धन्या घटिकाद्य सुदिक्षितः
मुनिदर्शनं जातं प्रतिलाभितश्च तेन कामगविस्वयमेवागता मम गृहे अचिंतितो चिं
तामणिर्लब्धः मानुष्यं सफलं संजातं अद्य पाथेयं मया प्राप्तं अतः परं दुष्प्रापं दालि
द्रं गतं लोकोत्तरलाभश्च प्राप्तः इत्येवं सहर्षं पुनः पुनः ध्यायन् मार्गे चलति क्षुधा तु वि
स्मृता दत्तादानहर्षेण पूरितहृदयो प्रतिक्रमणं सपुन्नकोक्रमेण स्वसुरग्रामं प्राप्तवान् ततः ।

तत्र ग्रामप्रतोल्यां प्रविशन्तं तं मंदाशं कन्यासुज्ञाता: तानु दृष्ट्वा ध्यातं क्वानेन स्व स्त्रियाप्रेरितो ऽत्रा
गत: परं कार्यं लवन्तं दृष्टपतेस्तेन: चिंतितं अत्रागमनप्रयासफलं मया लब्धं मिदं तु लवंतु।
मा वा यज्ञानिनाद्दृष्टस्तन्न विष्यति किमंतर्गमना निर्करणेन इत्येवं प्रयत्नवशेषु ध्यायावत:
तावत्तद्दृष्ट्वितेन स्वमुरेणाऽऽलके न च दृष्ट परस्परं वार्त्ताकर्तुं प्रवृत्ता ज्ञानमयं दानिंड्मुनि॥
जामाता आगच्छति रिक्तघटश्च त्यो परमस्य मुखं न देयं मुखं च दीयते चेत्तदागलेपतित्वा इवं
मार्गयिष्यति अयं तु निर्धनो जात: निर्धनस्य च कान्त्रपात्रकं च तेजो लज्जामतिमान मतेयाति
धनक्षये इत्यादि अनेन पुन: उक्तं युक्त्या नुष्ठितव्यवसायकरेण न कर्णसुखदा कीर्त्यादि
तो दान पुण्येन च इयं चिंतितं परं तु स्वगृहे निर्वाहचिंतन कृतानि स्त्री कृता स्मान्नष्टेलग्न किम
न्नधनस्य करोति किं दत्वा विस्मृत: यदास्माकं नष्टयितु मागत: किमप्यकृता दियते तं सर्व
स्वानपात्रैन व्ययं कृत्वा पुनरागमयिष्यति जामातुर्यं मम स्व च पूरणं न केनापि कृतमन्नतृ ग ५
तो सर्व स्वदानेऽपि न तृप्यति अतो ऽस्य मुखं देयं यथा ऽगतस्तथा गमिष्यति इत्यामंत्रणं कृ

त्वा सर्वेऽपि पराङ्मुखी भूय स्थिता अथ गुणसारेणापि निपुणत्वेन सर्वं ज्ञातं चिंति
तं च यन्मया स्त्रिया क्व समागत: तन्न तव्यं कृतं पानीयं मितं अंतरं नैव पश्यामि
निर्धनस्य प्राब्रस्य चेति निर्निवाक्यं जानन्नपि यद्गेंदो मनं कृतं तन्मूर्खत्वा माविष्कृतय
व स्वसुरकुले मानमालिन्यं न स्नुसां मं ददु: खं परं तु किं क्रियते यद्भवितव्यं तज्ञातं पूर्वं
कृतकर्मणा मिहनौ वादस्य एवं संप्रधार्यन्य गृमुखं कृत्वा स्वसुरगृहे गत: स्वसुर पितथा वस्था
य॰ दृष्टान्तैपि नादरो कृत: आगम्यतां अत्र स्मत्र तुज्ञा याकुसलभस्ति ति यामान्यवाचसा ऽजापि
तद्वारं संमुष्यिकायां पट्टिकायां स्थित: विचारयति पूर्वं साधनावस्थायामहमत्रागतो न्नवंत
दा स्वजनवृंदं समिल्य कोऽप्य हि कोऽप्य ऽहं संच सन्मुखमागत्य मिलननेटणादिकं कुर्वन मद्वता
ऽभंबरपूर्वं गृहे लात्वा प्रतिक्षणं सेवा विषयोऽस्वणा ऽसन् अकनापि सएवाहं न कोऽप्या ग
मनकं मोदतमपि पृष्टवतिअतो ऽनेनोक्तं तमेवमस्यं प्रतिनातिस्वार्थिन: सर्वे संबंधा विना
स्वार्थ मकोऽगु रुरेव: कं कं करू पीय संसार: तत्र सुगंधवत्वं कृत: पादृशो दयतादृशो नवात्ते

धनाचरि
त्र

वेति। जिनाज्ञा उदयचिंताकोहिसुखराट् ज्ञेयः। बंधचिंताकारकोहि साधकसिद्धतामुपैतीतिहेतोर्मोन
मादायस्नातव्यं इतिमनस्थिरंकृत्वा। दृढधैर्योपिमौनंकृत्वास्थितः। संध्यायांयदागृहरसवतीजाता तदा
स्वसुरेणोक्तमुत्थियतांभोजनंक्रियतां तूष्णींपुनस्तत्रैवतथैवस्थितः। सपादप्रहररात्रिगतेपुनः दृढ
स्वसुरागतः। आगत्यचघटिकामात्रंपार्श्वेस्थित्वाऽलापितः सोऽमुकश्रेष्ठिन् किमागमनप्रयोज
नंसत्वतां श्रेष्ठिनोक्तं त्वत्तामिलनार्थं स्वसुरेणोक्तं कियद्दिनानिस्थास्यति सत्वरंश्रेष्ठिनो
क्तं नहिरप्रातेरेवयास्यामि तेनोक्तं एवंचेत्सीघ्रं रात्रिघटिकाद्वयाऽवशेषेउत्थायगंतव्यं। यदधुना
ग्रीष्मकालोऽस्ति उष्णेरगतेमहातापेनपरिस्तूयते। अतः शीतलवेलायांगंतव्यमितिवार्तांकृत्वा
स्वावासगृहेगतः। स्वसुरगुणसारेणचिंतितं हामयाऽत्रागत्यमद्दत्तंदारितंस्त्रीवचसा। अतोऽ
त्रतःसीघ्रगमनमेवश्रेयः। रात्रिपश्चात्तापेनातिवाह्य रात्रिघटिकाद्वयावशेषेउत्थाय कोऽपिजागर्ति
वयंयामरितिसामान्यवचनमुक्त्वानिर्गतः। गृहादपियोजनार्द्धंतेनोक्रमोमिति मार्गेगमनंकुर्व ५
ता। यत्रसूर्योदयाद्धस्तरेखा दृष्टिपथंप्राप्ता तत्रस्थित्वा पंचनमस्कारस्मरणपूर्वकं उपवासप्रत्या

ख्यानंकृत्वाचतुर्दशनियमानिचधारितानि। ततोजिनपतेस्तोत्रंदिनिपठन्मार्गेचलितः क्रमेणनद्यास्तटे
साधुदानस्थानंप्राप्तः। चिंतयितुंलग्नः ह्योऽहंमा कल्याणवल्लीलासस्मिऽत्रमया शिवसुखनिदा
नंसाधुभ्योदानंदत्तं पुनरिहत्रोऽवसरःक्वसमेष्यतीतिध्यायन्सगद्गदंपुनः पुलकोसंजात
यदत्रागमनेस्वसुरकुलाप्रमानादिदुःखंप्राप्तं तत्सर्वंविस्मृतं समस्तगुणघातकपातकजा
तकं। यस्मिन्येदानंदत्तं मनेनजायायाऽनुग्रहोऽहंमन्ये। इत्येवंतत्रैवक्षणंस्थित्वा पुण्यंचानु
मोदयित्वा पुनरेके विकल्पोमनस्युत्पन्नः। यदत्रागमनागमनंकुर्वता ममत्रयश्चत्वारोवावा
सराःलग्नाः। गृहेतुरूपकार्द्धरूपकंवारुणजालंलचिष्यती तत्कुतदास्यामि। अतोनद्यांन्त
स्थितानिपंचवर्णानिवर्तुलानिस्निग्धघटितमिवजातानिसुकुमारत्वंप्राप्तानिकेपिसिटकप्रमाण
निहितचतुपंचकादिमाषकर्तुंयोग्यानि। अतोगृण्हाम्येतानि पाषाणगोलकानि। चतुःष्पष्ठतो
लनार्थंग्रहिष्यन्ति वणिग्वरागृहेषुस्थिताः। साधुदानस्मारकाभविष्यन्तीतिध्यात्वासक्र
कोस्तलिकायांस्तला मुखंबद्ध्वा मस्तकेचोत्पाट्यचलितः। संध्यायांपुनःपूर्वस्थितग्रामेरात्रिमति

MEMORIAL

धनाचरि
त्र ६

वासप्राप्तश्चजितः ॥ क्रमेण क्षुत्तृष्णयापीडितोऽप्येकदिना वेश्यागृहं प्राप्तः । द्वारस्थितया
अक्कया स्वपतिरागच्छन् दृष्टो ऽद्य मम पतिर्द्रव्यमोटकं लात्वा ऽऽगतः । मम पित्रोरोक्तं बहुधनं द
त्तं यदुत्सारयितुं मयि न सक्कोति इति ध्यायन् सन्मुखमागत्य पतेः मस्तकामोटकमुत्तार्य स्वनेत्र
स्फोटित घनसारं कलयन् वक्तुं लग्ना स्वामिन् गते धने चातुर्यमपि गतं यतो मम पितृगृहादे
तस्मद्द्रव्यमानितं तत्सारवाहकवत् स्वयमेवोत्पाटितं लज्जापि ऽऽगता । रूपकादि व्ययित्वा
सारवाहको कथं न कृतः स चाह किं करोतः दुःखावस्थायां बुद्धिविनिमयोसर्वस्येव एता
वंति दिनानि दृष्टागमितानि यदि मदुक्तं पूर्वं प्रथमतरकरिष्यत् तदेदृशं दुःखं नासहिष्यत्
श्रेष्ठिस्तु मौनं कृत्वा सर्वं शृणोति चिंतयति च सत्यकथनेन निराशा भविष्यति भोजनं कृत्वा ऽवस
रे कथयिष्यामि सा चैया सा कोस्तलिकामंजूषायां धृत्वा पार्श्ववर्त्तिवणिग्गृहे गत्वोक्तं सम्यभोज
नसामग्री देही मम पतिर्नाम मम पितृगृहे गत्वा बहुतरं द्रव्यमानितं समस्ति प्रभाते दास्यामि वणिजे
नापि सर्वापि सामग्री दत्ता तया त्वरितं रसवती निष्पादिता श्रेष्ठ्यपि स्नानपूर्वकं भोजनायोपविष्ट ६

तया च तेऽन्नं परिवेषयित्वा चोक्तं स्वामिन् त्वयं सुखेन भोजनं कुरु तत्र दृष्टुं पश्यामि मम पित्रा किं
दत्तं तदा श्रेष्ठिनाध्यातं इमां कोस्तलिकां दृक्षति तदा निराशनं यास्यति तदा ममापि भोजनं विरसं
भविष्यति अतोतां प्रत्युक्तं प्रिये अकुनास्त्वमपि भोजनं कुरुः भोजनोत्तरं त्वां दर्शयिष्यामि त
योक्तं मम तादृशी बुद्धिर्नास्ति अतोऽहं पश्यामि पुनः २ वारितापि स्त्रीया हठः दुर्वारः श्रेष्ठि
चित्ते तु मदत्य हत्यक्षनेयं फूत्कारं करिष्यति तया तु सा कोस्तलीकायामुखं छोटयित्वा यावत्पश्य
ति तावत्तानुदिग्मदिस्फुद्योतकानि रत्नान्यपरिमितमूल्यानि दृष्टानि दृष्ट्वा च सा चमत्कृतिं प्राप्ता प
तये वदितुं लग्ना स्वामिन् पश्यतु २ मम पितुरौदार्यं मया पूर्वं तद्वृत्तं प्रत्युक्तं तत्सत्यं यूयं यातः २
वेऽभूत् मनमात्रोऽन्तरायः तत्र गते किमपि मार्गणमपि न ज्ञातं भविष्यति यस्मिन् दिने यूयं गता
तस्मिन् दिने च मम पित्रा रत्नेन कोस्तलीकामपूर्य दत्ता दृश्यते इत्येवं श्रुत्वा श्रेष्ठि भोजनं कृत्वा
णो चिंतयति इयं मुग्धा किं ज्ञायते रत्नपाषाणयोः विशेषं पंचवर्णपाषाणानि दृष्ट्वा ऽत्र तया रत्न
त्वमेण वर्त्तते तया तु पुनः २ मातृपित्रादीनां वर्ण्यमाने श्रेष्ठिनोक्तं किं मुधा प्रस्फूर्जनं करोषि

धन्यचरित्र

८

तव पित्रा यद्दत्तं तत्सर्वं जानाति । त्वं मया पृच्छ्यसि । अतो मौनं कुरुतः । ततो तया चिंतितं महो निष्ठु
रो मम सत्ता इदं मनर्गलधनं दत्तं तथापि न गुणग्रहणं करोतीति ध्यात्वा । पुनः वाचादिकं लग्ना स्वामि
न् एतानि अमूल्यमूल्यानि रत्नानि विनाप्रार्थनया दत्तानि तथापि यूयं वदथः । किं दत्तं तव पित्रा ए
तावंतं बहोरात्रापि न दातुं शक्यते ऽत्रो लोकोक्त्या श्रूयते तत्सत्यं जमाता यमश्च न कोदापि तृप्यतिः ।
पश्चात्पश्चाद्धत्तरतैस्स्वस्वकांतागृहं स्वमिं चि चित्रितं कृता । ततो प्यस्य मनसि न किमप्यागच्छति । एवं पुनः
र सच्यमानश्रेष्ठि विचारयति । अहो अस्या मुग्धत्वं दृष्टं इमा पृत्कं करोति एवं विवदमाना स्त्री या श्रे

रत्नमौनय प्रकारो

ष्ठि सो ज्ञाना दुच्छाय प्रमदाऽस्य एगा श्रो क्तं महो मुग्धे ऽत्र किं वृथा प्रस्खलनं करोषि । कानि तव पित्रा दत्ता
नि रत्नानि त्रयोद्योते न यदर्शयामि तव पितुस्यो दार्यं तयोक्तं । आगम्यतामपवरकेद्योतं किं पृत्कं करोषि
उद्योतितं तद्वरत्नकांत्या स्वयमेव गृहमिसुच्चापतितिदस्तं गृहित्वाऽपवरके नितः । पश्चात्तत्स वान् आवयोको
ऽन्तरितं ऽपत्यं माया वचश्रवणेन अपवरकेगत्वा पश्यति तदुत्तरत्तैस्स्वस्वकांता विचित्रितं गृहं दृष्ट्वा चमत्कृ
तचित्तो श्रेष्ठि विचारयति ऊतरिमानि अदृष्टपूर्वाणि रत्नानि किमिदं सत्यं वा स्वप्नं वा पश्यामि मया ८

उकोस्त्वलिकायां प्रांगणः क्षिप्तासंति । एतेऽत्र गडुमानि रत्नानि दृश्यते एतदाश्चर्ये पतितो श्रेष्ठि
रिदायोह्ह कुर्ह्लंतां घटिकाद्वयमात्रेण साक्षदानं स्मृति पक्षमागतं जातमिदमक्षनाऽस्यदाहं प्रि
येऽयत्र न मम न ~~पर्यंतस्सर्वो व्यतिकरो~~ तव पितुः । नान्यकस्यापि महिमा एतत्सर्वं मुनिदानविजृंभि
तं देप्रिये वया दत्तसक्तु कोस्त्वलीकांत्वात्वा निर्गतेता दिसर्वं पुनरागमनपर्यंतस्सर्वो व्यतिकरो प्रिया
ऽग्रे निवेदितः मुग्धे तस्मिन् दिने पारणावसरे यादृशो मुनिदर्शने जातेला वो ल्लासो जातः तादृशो
आजन्मपर्यंतं प्रबलेपि निमित्तसंयोगे पूर्वं न कदाप्यनुभूतः तदनुभवोऽहं मे वृजानाधिवाक्ति नो
वेद्मि द्वित्रिवेलायामी दृशो भावोल्लासो भवति चेत्तदा मुक्तिर्न दुर्लभा प्रिये पुनर् लिखामि लद्दिन
कृसमे प्यतीति धवुग्गिरंश्रुत्वा परमानंदं धर्मं चप्राप्ता तदुत्तरप्रायासर्वं संसारिकसुखधर्मश्च व
द्धिप्राप्तो श्रेष्ठि नाभार्या चाजन्मं धर्ममाराधयश्री मुक्तै न सा सनोन्नतिं च कृत्वा ऽंते समाधिमरणं मृत्वा
चतुर्थ देवलोके मित्रत्तयो त्पन्नौ ततश्च्युत्वा विदेहेषु सेत्स्यति × परं धर्मे मति नं दुष्यति । प्रस्तुत धर्मे बा
ऽधिकतरा भवति अथ मिथ्यात्वस्य उदयात् वा निदानकरणादिना वा राधिता धर्मं प्रदूषति । कर्मनीऊ

धनाचरित्र
८

रंनकरोतिपापानुबंधिपुण्यबंधोभवति + एवमागमोक्तविधिनाधर्माऽऽराधकस्येहपरभवेसर्वं
प्रबलपुण्योदयेधर्मेमतिरविछिन्नाभवति कदापिविचित्राकर्म्मणांगति इत्युक्तात्पापोदयेसंसा
रिकसुखंतुप्राप्तिः x सकीदृशातस्योदयेविषयकषायाप्रबलाभवंति तस्यधर्म्ममतिश्चनभवति
यथा२पापमाचरति तथा२लक्ष्म्यादिवृद्धिर्भवति यदापुनःसत्संगत्यादिकारणेनधर्मंकर्तुंमति
रुत्पद्यतेतथापिधर्मंकर्तुंनशक्नोति प्रत्युतःकोप्यंतराययोगेनसंकटेपतति तद्दुःखेनज्ञातापिदाना
दि धर्ममतिनाशयाति यदिपुनःरधर्मेद्वाभवति तदातद्दुःखंनत्यजति विराधकस्यपुण्यं पापप्र
वृत्तिकारकंभवतीति यथाविश्वभूतेः ब्राह्मस्यतत्कथा एकस्मिन्महापुरे विश्वभूतिब्राह्मणःपरि
वसति तस्यपुनःपूर्वकृताज्ञानकष्टरूपलौकिकधर्मफलपापानुबंधिपुण्योदयेनव्यवसायेमहान्
लाभोजायते यत्रपंचरूपकलाभोचिंतयति तत्रपंचविंशतिरूपकान्प्राप्नोति किंबहुनाचिंति
ताद्धानिलाभायभवति एवंतस्यव्यवसायंकुर्वतामनेकलक्षद्रव्यःस्वामीजातः परंप्रकृत्यामहा
कृपणकस्यापि कपर्दिकामात्रंनददाति दानवार्त्तयापिरुष्यति गृहेपियस्यमहर्घंधान्यंनत्याति ८

स्वयमपिमुखेस्वल्पंचवस्त्रंपरिदधाति प्रत्यहंतैलमपिघृतंतुकस्मिन्पर्वदिनेजाति तदप्यतिस्तोकतरं
स्पर्शमात्रंपुत्रपरिवारस्यभोजनंकुर्वतां कवलान्गणयति तस्यचत्वारोपुत्रासंति तेषामपिस्नाता
याःसंकटेरक्षति नकस्याप्यधिकरो केवलंतदुक्तकार्यमात्रंकृत्वातिष्ठति किमपिस्वनाधिचेत्क
रोति तदागृह्यान्निकाशयति जस्यैवकपर्दिकामात्रस्यार्घेशिरस्फालनंकृत्वापिगृह्णाति परंकपर्दिकां
नमुंचति प्रभातेनकोप्यस्यनामंगृह्णाति इत्थंकृपणशिरोमणिः सहस्रसंख्यान् व्यापारान्करोति
व्याजेनद्रव्यंददाति अथतस्मिन्नेवनगरे एकदेवसडश्रेष्ठिवरोपरिवसति तस्यापिगृहेतेन विश्वभूतिना
अनेकसहस्रसंख्यया व्याजेनवित्तंस्थापितमस्ति कियत्यपिगतेकाले एकस्मिन्दिने पाश्चात्यरा
त्रिसमयेसब्राह्मणगतनिद्रोऽतिलोभाद्व्यवसायव्यापारिकार्यंकुर्वतां देवसडगृहेस्थापितंद्रव्यंस्मृ
तिपथमागतमहोदेवसड श्रेष्ठिगृहेऽनेकसहस्रपरिमितो द्रव्यमयास्थापितोस्तिपरंबहुतरकालो
गतः तथापिमयातस्यशुद्धिर्नकृताचटितंव्याजमपिनगृहीतं अतोऽद्यप्रभातेतस्यगृहेऽवश्यंगंत
व्यंगत्वाचचटितंव्याजस्यलेख्यकंकृत्वा तद्द्रव्यंरोकंगृहीत्वा मूलद्रव्यंछित्वा पुनर्द्रव्यपत्रिकांकारयिष्या

धन्यचरित्र
९

गृहमागत्य पश्चात् अन्यत्र कार्ये प्रवर्त्तयिष्ये इत्येवं लोलआगारिकया रात्रिमतिवाह्य प्रभाते संजाते वस्त्र
परिधाय निर्गतो चतुष्पथे याति तदा तत्र स्थिता लोका परस्परं उपकर्णे स्थित्वा वार्त्तां कुर्वंति सोऽमुकत्तेको
उकं दर्शयामि तेनोक्तं किं कौतुकं स आह यत्पत्तं योऽयं दारिद्रमूर्त्तिर्ब्राह्मणो याति अस्य पार्श्वे कि
मपि धनं भविष्यति न वा तदा तेनोक्तमस्य वराकस्य पार्श्वे किं धनं भवति सिद्धा रत्या किमपि निर्वाह
कारको दृश्यते कुतोऽस्य धनं धनिकस्य मुखं किमाच्छादितं स्थियते तदा द्वितीयेन विहस्योक्तं भो
भ्रात इदृशस्यास्य पार्श्वेऽनेकलक्षसंख्यया धनमस्ति अस्मिन्नगरे नास्य समानो धनी समस्तापि नगरवा
सिनो लोकाः अमुं प्रजल्पंति परं न कोऽप्यस्य अशुभकार्येण नाम गृह्णाति इदृशोऽयं कृपणशेखरो वर्त्तते इति
तस्य वार्त्तां श्रुत्वा अन्ये मुखे अंगुलिं प्रक्षिप्य शिरो धुनंति अहो परिमितधनस्वामिनं रेतस्य स्वरूपं प
श्यत किं करिष्यति धनं क्षिप्रमस्य वतारस्य हारयति नरसवं पुत्रो आयुधि श्वायंयास्यति धनं त्वत्रै
वस्थास्यति धनं पूर्वे केनापि समं न यातमत्र न च याति न च यास्यति इत्येवं प्रतिगृहं प्रतिजनं चित्रं
दृष्ट्वा वार्त्तां कुर्वंति महान्नगरवासभ्याने देवसदृश्रेष्ठिनः गृहं प्राप्तः तस्य गृहद्वारे स्थितैः सेवकैरुद्व ९

भो विप्र स्थीयतामत्र मम स्वामिनं ज्ञापयामि इत्युक्त्वा सेवकेनोपदेवसदृशं गत्वोक्तं स्वामिन्नेको दारिद्र
मूर्त्तिर्वराको विप्रः स्वामिनं द्रष्टुमिच्छति श्रेष्ठिनोक्तं कोऽपि दानार्थी आशां धृत्वा आगतो भविष्यति तस्य
आगंतुं देहि स्वस्य सति सामर्थ्ये निराशो वा जने महत्पापमायश्चित्तं स्वशक्त्यनुरूपं दास्यामि अतो मा वारय
ति स्वामिनिर्दिष्टं लब्ध्वा विप्रायोक्तं सुखेन गच्छ विप्रेण चिंतितं कीदृशोऽयं साहुकारक यद्द्वारद्वार
पालो कथयति एते सेवका द्वारस्थिताः किं कुर्वंति केवलं निरर्थकं धनव्ययं कारीति किमत्र चोरभयोऽस्ति नयो
किमत्र धाटी पतति यदेते रक्षापिताः नूनमयमनीति प्रवर्त्तनेन लोकैरेवं दिनैर्निर्दिनो लक्षितं दृश्य
ते इति ध्यायन् अंतरास्थाने प्रविष्टः तत्र कीदृशमास्थानं प्रतिस्वच्छस्फटिककायां विविधविचित्रचत्रशालि
खितैरनेकाश्चर्यकारकैः द्रव्यव्ययसाध्यैश्चित्रैः स्तंभैर्निर्मितैः चंद्रोदयैरुपशोभितं अतिविचि
त्रस्फुलितपुष्पकेदारप्रतिरूपकैः दृष्टिव्यामोहकारकैः आस्तरणैः आस्तृतं अतिमृदुगुणयुक्तैः
शरीरावयवावष्टंभकैः सुखदैरुत्सीर्षकैः विभूषितं तिमुलोपशोभितं अनेकसुरअसुरन
रकिंनरविद्याधरहस्तिहंससारसमयूरचकोरपारापतवनलता पद्मलता रत्नलता प्रमु

खेविचित्रचरित्रैश्चित्रितत्रिदशां स्वर्णरूप्यमयमणिजातनतां बहुजलाजनप्रमुखैः शोभितस्वप्रदेशां
सार्वभौमस्वपतिमंदिरानुकारं दृष्ट्वा विश्वस्तमति चिंतयितुं लग्नः अहोऽयं कीदृशो साधुकारनिष्प्रयोजन
द्रव्यव्ययकारकः कोऽपि फलनिकोदृश्यते इदृशाऽनर्थव्ययकरणेऽस्य गृहे लक्ष्मीः कियद्दिनानि स्था
स्यति अयं तु लोकादिमध्येऽनर्थव्ययकृत् ज्ञानिर्द्धनो भावी । किमयं लोकानां दास्यति इदृशी व्यवस्था
तु राजद्वारे घटते यस्य सदृहृत्या लक्ष्मीर्निरंतरं समागच्छति माधुकारस्य तु नित्यापवर्त्तनमेव वरं को
ऽपि ममसाग्योदयो येन दृशीमतिरुत्पन्ना अतोऽस्य पार्श्वात् स्वधनं व्याजधनं चलात्वाऽन्यत्र निसिवा
दिनः गृहे दास्यामि एवमास्थानद्वारः स्थितो यावद्वार्त्तां करोति तावद्धनदत्तश्रेष्ठिना दृष्टो अप्यपि
आसनादुत्थाय सन्मुखं गतः आगम्यतां द्विजदेववर इतः पादौ अवधार्यतामलं क्रियतामयमा
सनमित्यादि शिष्टाचारपूर्वकं निजासनसमं स्थापितो द्विजनिर्गुणोऽपि कृपणोऽपि धनी सर्वत्रमा
मानोति उक्तं च सर्वत्र सेव्यते लोकैः ~~पृष्टे द्विजप्राह पूर्वं हि मयाभवतां पार्श्वे~~ धनी च कृपणो
यदि स्वर्णाचलस्य परितो समंतित्तास्करादयः १ सुखक्षेमवार्त्तां चापृष्ट्वा किमागमनप्रयोज

नमिति पृष्टे द्विजप्राह पूर्वं हि मया भवतां पार्श्वे धनं स्थापितमस्ति अधुना तस्य किमपि कार्यमा
पतितं अतो तद्ग्रहणार्थाहमागतः रतो सव्याजं धनं ददातु मम तदा श्रेष्ठिनोक्तं वरं लेखकं कृत्वा सव्या
जं सर्वमात्मीयं धनं गृहाण इत्युक्त्वा लेखकारकमाहृत्य माणा रूपयोक्तमस्य द्विजवरस्य धनस्य लेख
कं कृत्वा सव्याजं धनं ददातु शीघ्रं विशुद्धरीत्या लेखं करणीयं कपर्द्दिकामात्रस्यापि विनमयो न भवती
यतोऽयं द्विजवरदातुं योग्यन जातुं योग्यतैरपि विशुद्धरीत्या लेखकं कृत्वा द्विजस्य श्रावयित्वा द्वि
जस्याग्रे धनं ढौकितं द्विजोऽपि तं ग्रहितुं लग्नः एतावता श्रेष्ठिनोक्तं द्विजवर पार्श्वात् स्वदिनानि स्तोक
तरोऽस्ति न च गृहे तु इरेस्ति धनं जातु आगच्छतां रात्रिपतयिष्यति रात्रौ च सधनस्यागमनं न युक्तमतो
ऽद्य रात्रौ अत्रैव स्थातव्यं प्रभाते तु जाते सुखेन गच्छतु भवान् अतोऽद्य स्वेच्छया भोजनसामग्री गृह्णा
तु अस्मद्गृहवाटिकायां स्ववती निष्पाद्य भोजनं कृत्वाऽस्माकं पवित्रयतु भवान् इति श्रेष्ठिनोक्ते
द्विजेनाप्यनुमतं दृष्टितश्च धनमपि लब्धं स्वेच्छया भोजनं च प्राप्तं ततोऽसौ श्रेष्ठिनो गृहवाटिकायां नीतो द्विजः
इदानीमप्यधिकोऽपि घृतशर्करादि विविधव्यंजनशालिदालीउ आदिसामग्रीदत्ता द्विजोऽस्ता वारस १०

वतीकर्त्तुंलग्नो विचारयति अहं चैकाकिनः एतावति परिसामग्री जाता चाद्यौ किता एवमनित्या वय
ति अतोऽस्य स्वल्पदिनमध्ये धनरहितो भविष्यति अतो यन्मया कर्त्तव्यं तत्कृत्यं कृतमिति ध्यायन् रस
वतीं कृत्वा यावत्तया स्थितः रात्रिघटिद्वयव्यारसमये आगत्य श्रेष्ठिनः समीपे स्थित्वा श्रेष्ठिनापि स्वसेव
काया आज्ञा दत्ता गृहोपरितनतले मम शयनावासे मम सन्निधौ सत्वपल्यंको सज्जीकृत्य स इदस्पस्वापा
यदीयतां तैस्तथा कृते श्रेष्ठिना द्विजायोक्तं दूरागमनात् श्रांतोऽसि भवान् अतो उपरितनतले सुखे
न स्वपतु भवान् समयेऽहमपि तत्रैव शयनार्थं आगमयिष्यामि तदा हृद्गतां वार्त्तामेकांते करिष्या
वरिति श्रुत्वा द्विजोपरितनतले गत्वा सिज्यायामुपविश्य इतस्ततो विलोकमानो देवविमानसदृशं सय
नस्थानं दृष्ट्वा पुनरपि विस्मितो जातः शयनीयोपरि पुष्पमालिकाया जालिकायः स्थितास्ति तस्योपरि स्व
वर्णरत्ननिष्पन्न चंद्रस्य चंद्रोदयो राजते भित्तिप्रदेशे पुरुषप्रमाणदर्पणैः परितो शोभां बिभ्राजते अवलोकी
कायां विविधदेशोत्पन्नान् अश्वप्रकारकान् राजगृहेऽपि न भवति ईदृशान् स्वर्णरूप्यकाष्ठमयान् अति
निपुणशिल्पिभिः कृतान् ईदृशान् खेलकरकान् चित्ररंजकान् प्रपश्यति इतः परितोऽकृष्णागरुमृगमदं ११

बरबरकप्रमुखधूपद्रव्यैर्घटिकायामुत्क्षेपणधूपधूमो महमहति इतः चूआचंदनअतरादिविचि
त्रितनवस्त्रादीनां परिमलपरिस्फुरति यत्र तत्र स्वर्णरौप्यमयचंगेरिकाप्रमुखभाजनानि पतितानि
दृष्ट्वा द्विजः हृदयेऽत्र महानाश्चर्यजातश्चिंतयति वाहोऽस्य मूर्खत्वं किमयं निरर्थकं सहस्रादिद्रव्यव्ययं क
रोमास्यैनाकः कार्येऽयाति अहर्णियाहरां द्रव्यं लगति विकृणेतु चतुर्दशशोऽपि नोत्पद्यते बहुद्रव्यैः से
टकपरिमितोऽयं अगरुर्लभ्यते तदग्नौ प्रक्षिप्य रक्षांकारोऽत्र किं हस्ते आयाति एते पुष्पौघाः प्रभाते परि
ष्ठापनयोग्या भविष्यति एते आदर्शाः सहस्रमौल्यलभ्यास्तैः न कस्यापि संघटेन चूर्णीभवंति कपर्दिका
मात्रमपि नोत्पद्यते ईदृशो मूर्ख किं चिकलतां करोति एवमालोचयन् कुर्वतो सपादयामरात्रिगतायां श्रे
ष्ठिरागतः द्विजं चालापितः द्विज वरं अद्यापि जागृतः कथं निद्रा नायाति द्विजेनोक्तं चिंतया श्रेष्ठिं का
चिंता भवदीया श्रेष्ठिनाऽस्माकं द्विजेनोक्तं धननाशकानि तवाऽऽचरणानि दृष्ट्वा श्रेष्ठि तानि कानि द्वि
जैः यत्भवानऽनर्थकव्ययं कुरुषे श्रेष्ठि कथं द्विजः इमानि पुष्पप्रकराणि प्रहरैकभोग्यानि ततः
परं निर्माल्यानीत्यादि सर्वं चिंतितं सर्वमप्युक्तं अतो मम चिंता जायते एवं कुर्वतां कागतिर्भाविनीति

श्रेष्टि तदुक्तं श्रुत्वा विद्वस्य चाहद्विजवर तावाहशानां हद्वानां शास्त्रज्ञानां हेयोपादेयज्ञानामीहशी वि
पार्ययः बुद्धिः कथं जाता विप्रो॰ कथं श्रेष्टिनोक्तं शृणु ततः किं लक्ष्मी आत्मबलेन तिष्टति उत धर्मबले
न यद्यात्मबलेन तिष्टति तदा लोके सर्वेपि धनार्थिन बहुजनाः कृपणास्संति प्रतिदिनं मितं पचरित्वा द्रव्यं
न व्ययंति तदा नु तस्य गृहे लक्ष्मी स्थिरा युज्येते न तु न दृश्यते धर्मबलेन तु प्राप्ता लक्ष्मी पुनर्धर्मे युज्य
ते तदा वृद्धिं याति यथा जलेनोद्गतं वृक्षं पुनर्जलसिंचनेन वृद्धिं याति एवं पूर्वजन्मनि कृतपुण्यबलेन प्रा
प्ता लक्ष्मी पुनः पुण्येन वर्द्धते तेलोगास्तु आनुषंगिकफला यथा जलेन सिच्यमानो वृक्षः अखंडं सि
च्यते तत्र फलादि लभ्यते तदानुषंगिकफलं वृक्षस्तु अखंड एव एवं धर्मेणापि यथारूपजलेन स्क्रा
स्यमानस्य क्षयं न याति चेत् नानिष्कास्यते तदा वृद्धिमपि नाप्नोति एवं धर्मेण प्राप्ता लक्ष्मी दानभोगे युज्यमाना
वृद्धिं याति नात्र संदेहः सर्वेष्टापि दर्शनेषु सर्वशास्त्रेषु एकेव रीति ततो शास्त्रकारकात् न च यमधिका
अतो धर्म मुख्यवृत्या ज्ञेय लोगस्त्वानुषंगिकाः अतो द्विजवर विपर्यासबुद्धिं त्यक्त्वा धर्मे रतिं कुरु त
दनु श्रुत्वा श्रेष्टिस्तु स्वसिद्यायां स्कृप्तः निजभ्वप्राप्ता द्विजस्तु संदेहदोलायां पतितश्चिंतयति धर्मपुण्य

न लक्ष्मी वर्द्धति इति सर्वशास्त्रा वदंति तदपि मिथ्याकथं मुच्यते व्ययितेपि सर्वमपि धनं क्षयं याति को
पि रक्षको न दृष्टः एवं ध्यायन्नर्द्धरात्रिसमये एकावरतरुणी द्वारमुद्धाट्य गृहमध्ये आगता समस्ता
लंकारैर्भूषिता दिव्यरूपा द्विजेन दृष्टा चिंतयति चाहोयं श्रेष्टिमुखे तु धर्मपक्षं मुखे गृह्णाति कार्याणि त्विह
शानि परस्त्रीगमनादीनि करोति इमा परकीया काऽपि पूर्वसंकेतितागताऽस्य स्त्री या या स्वदेहे अपलक्ष्या
मि सा तु नास्ति इयं तु परदाराऽ यं तु श्रेष्टि मासाद्धासपक्षितुल्यो दृश्यतेऽस्य वचसि का प्रतीति दार्श्यामि कथ
मागता किं करोति मदीया मर्यादा कुर्वंते नवा तेलेपि निर्वृत्तं कृत्वा पश्याम्यत्र को उक्तं तदा सा स्त्री श्रेष्टि
नः पर्यंके विधुक्ता रित्त मिश्रा श्रेष्टिनो उत्तरीयकवस्त्रस्य पल्लवो धूपघटिकायां पतितो दृष्ट्वा सा घंस
मुत्पाट्य हस्तेन मर्दयित्वा विक्षाप्य पर्यंके मुक्त्वा घटिं च किंद्गरे धृत्वा स वस्त्रस्वं कृत्वा तस्मा व्यावृत्त्य
चलिता विप्रेण चिंतितं केन कारणेनागता श्रेष्टापि न बोधितो केवलं पर्यंके परित्यज्य याति किं
वा मां दृष्ट्वा लज्जिता एवं विचारयति यावत् तावत् सा द्विजपर्यंकासन्ने त्वयागच्छंत्या या द्विजेन
तस्या वस्त्रांचलं गृहीत्वा पृष्टं का त्वं केन कारणेनागता किं यथागता तथा गच्छसि किं वा मां दृष्ट्वा को

धनाचरित्र
१२

नवांऽतरायोऽजनि इति द्विजवाक्यानि श्रुत्वा किंचित्सरोषं साश्चर्यं लोभमुखश्रेष्ठि रे विकलवचन किमसंबद्धं प्रल
पसि अस्य पुण्यवतः श्रेष्ठिनः गृहस्य लक्ष्म्याऽस्मि श्रेष्ठिनः स्वधर्ममागताऽस्यो त्तरियकं धूपघटिकायां
ज्वलनं दृष्ट्वाऽहमागत्य पत्रं वं विक्षप्यामि अतोऽत्र तव का नष्टि द्विजेनोक्तं मम गृहेऽपि त्वं प्रभुरसि क
थं मम सेवां न करोमि मम शुद्धिं न कदापि न करोसि केवलमस्यैवोपरि नव कालक्षि लक्ष्म्याहलो निर्गुण
सिरोमणे पूर्वजन्मनि निगमोक्तविधिपूर्वकं त्रिधाशुद्ध्या दानपुण्यादि कृतः पुण्यानुबंधि पुण्यवतस्याऽ
स्य श्रेष्ठिनः चेटरूपा परिचारिकाऽस्मि निर्विवेकाज्ञानकष्टकृत पापानुबंधि पुण्यवतः ॥ न च स्वामि
न्यस्मि त्वं तु मम दासानुदासोऽसि किंकरस्योपरि कालक्षि द्विजेनोक्तं लोलक्ष्मीऽस्य मम चोपरि इह त्रोपं
क्लिसेदो कथं रक्षसि ऽयं न च किंदवाति मया च तव किं चोरितं इह त्वो मनुष्येषु समानेन तव यं क्लिसेदो न घट
त्येव अहं तु न च यत्नेन रक्षयामि अयं तक्षय यज्ञात नायत ततः स्थाने व्ययति तथापि तैमस्योपरि स्नेह व
ति इहत्वपते मयोपरि तु पराङ्मुखासि कथं तं ब्रूहि लक्ष्म्योक्तं भोऽज्ञसिरोमणे पश्चाद्बुद्धिक शुद्धश्रद्धान
वताऽनेन सविनयं सदयं सनयं सविवेकं सहर्षं मोक्षसंसरणरागकं विषाद्यनुष्ठानरहितमनिदानं १२

श्रीमज्जिनधर्मो आराधितः तेनातुलफललब्धि इह लवे पुनः विशिष्टदानपुण्यादिषूऽहर्निशं द्रव्यव्ययं
करोति अधिकाधिकधर्मध्यानमुंचति लोभास्तु पूर्वकृतधर्मस्यानुषंगिका लक्ष्मी व यथा सौगंधिक व्यव
साये वस्त्रादीनां स्व वासनावत्वं चानुषंगिकं अतो मां पूर्वजन्मनि निर्दूषणधर्मबलेनात्मसात्कृता पुन
रिहलवेऽपि दानपुण्यविनयलज्जा दाक्षिण्याऽर्जवादिगुणै र्नियंत्रिताऽस्य सेवालक्ष्मिव करोमि यदु
क्तं च शास्त्रेः भोज्यं भोजनशक्तिश्च रतिशक्तिर्वरास्त्रियः विभवो दानशक्तिश्च सदाज्ञानतपसः फलं
१ त्वया च पूर्वजन्मनि केवलं निर्दयनिर्विवेकतयाऽज्ञानकष्टं कृत्वा निर्दयादिदोषयुक्तत्वात् पापा
नुबंधि पुण्यमुपार्जितं यस्योदये पापमतिरेव प्रसरति यतो पूर्वं सदोषकृतकष्टफले सदोषवेलत्वं प्रा
प्नोति इह जन्मनि पुनर्लोभातिरक्त अमत्यादिलाषण्यापस्थानसेवनेन चैतत्वं प्राप्य अद्वाऽनुत्को
नरकादिषु गमिष्यति कदापि सत्संगादिकारणैः दानादिमतिर्भवति तदापि कोऽप्यंतरायमापतति येनोऽस्य
त्यापि मतिर्विनश्यति परं कर्तुं न शक्नोति यथा कोऽपि कृपणो निर्दयो पुरुषः धनार्थी महत्वाकांक्षी नृ
प सेवां बहुकष्टसहपूर्वकं करोति एकाग्रतया बहु भक्ति दिवसे राज्ञा ज्ञातोऽयं मम अहर्निशं सेवां

करोति मदर्थं कष्टं च सहते ऽतो ऽस्य सर्वोपि फलं । किमप्यधिकारं ददामि पुनः राज्ञा ध्याते कोऽधिकारोऽस्य दी
यते तदा राज्ञा चातुर्यबुध्यापरिक्षितो । यतोऽयं सेवायां दृढपरं तु कृपणो निर्दयश्चास्ति अतोऽस्य भांडा
गारित्वं दीयते यतोऽयं कृपणत्वात् द्रव्यं न व्ययति निर्दयत्वाद् दापयितेपि मार्गे न ददाति अस्मै वाधिका
रो दीय ऽमानोऽस्य समर्थ इति ध्यात्वा भांडागारिकोः कृतः । यस्मै राज्ञा धनं दापयति निर्दयत्वाद्धनं न ददाति कष्टं च
ददाति राज्ञोऽग्रे तस्य दूषणानि उक्त्वा राज्ञः कोपं कारयति ऊपुनः राज्ञा समीपेया तदा राज्ञो दृष्टिको
पकलितां दृष्ट्वा सर्वेपि मौनमादाय तिष्ठति न किमपि वक्ष्यति केषांचित् पुनः स्तोकं दत्वा पूर्णं लिखि
कायां लिखति एवं बहुतरे काले गते सर्वेपि राजकिंकरास्तस्य त्रात्रचोजाताः । एकदा पुनः राज्ञः अधि
कारिणः अश्ववारिकां दृष्ट्वा भांडागारिकः चिंतयति अहमपि राज्याधिकारे अतोऽहं अश्ववा
रिकां कृत्वा महत्या विस्तृत्या चतुष्पथादौ व्रजामि इति ध्यात्वा अश्ववारिकायां सुखासनाधिरूढो म
हत्या विस्तृत्या व्रजति अथ तस्य अश्ववारिकां दृष्ट्वा परां खेदितास्सर्वराजकिंकराः ऽवसरं लब्ध्वा
राज्ञोऽग्रे गदितं युष्मदीयो द्रव्यस्य व्ययं कारयति ततः आज्ञातो कथितं कथं ममुकस्य द्रव्यं न दत्तं तदा तस्य १४

उत्कृतरां उखदायको न भविष्यति एवं राज्ञोऽग्रे सर्वैरपि खेदितैः । तथैवोक्तं । तदा राज्ञा कुद्धेन सर्वस्वं
गृहीत्वा देशान्निष्कासितो एवं त्वमपि लोभिकृत्वयापि निर्दयनिर्विवेकदूषणसहितेन कष्टतरतया
दिकृते कर्मपरिणामराज्ञः पापानुबंधिपुण्यवतः तव ममरूपस्य द्रव्यस्य रक्षकरूपो भांडागारिको
कृतः । अतो त्वं यदि धनरक्षको भूत्वा दानभोगादिना द्रव्यव्ययं करोति तदाऽहं कर्मपरिणामराजा
कुप्यावः । अतो त्वं द्रव्यरक्षको मम किं करोमि अपि न स्वस्ना त्वया कष्टं तवति इति लक्ष्म्योक्तं श्रु
त्वा हिउष्णादृउ ज्ञातं मया तव स्थिरीकरणस्यार्हं यदहं पापानुबंधिपुण्यस्यापि स्वाम्यहमस्ति त
त्पुण्यं व्यावृत्तमेति तावतु त्वं मम गृहेऽस्ति तदा का चिंता अद्यैव प्रभातेऽहं दानभोगाद्यवच्छिन्नं प्रव
र्त्तयित्वाऽहं मपि त्वां चेटीरूपं करिष्यामि लक्ष्म्योक्तं पश्यतु तव मुखं सारवाहकस्योत्पाटनार्हं दत्ता
धनं गृह्य किं सारवाहकस्यापि तु ज्ञाता लोमुखराट् एवं जन्म निकृत श्रुद्र धर्मेणास्मदादीनामनुकू
लत्वेच दानभोगादि कर्तुं शक्नोति नान्यथा यदि त्वं सम्मुखो भूत्वा दानभोगादि करिष्यसि तदाऽहं
तवन वस्कु अंगे धर्मं तान् दापयिष्यामि ततस्त्वमेव ज्ञेयं विशेषेणोक्तं ममोपार्जितं द्रव्यमहमेव दानलो

धनाचरित्र
१५

गादिषु व्ययं करोमि । तदा मम को वारयिता प्रसुत । यशःशोभा च हि यास्यति । लक्ष्म्याह ऽ हे स्त्री ह्या कदापि माकु
रु यतो कर्मपरिणामराज्ञः राज्ञा त्रिजगति न कोप्युल्लंघयति ये जगदीश्वराः जगज्जनरक्षणसमर्थाऽनु
लंघयित्वा स्त्रीभिः किं करास्ते यि कर्मपरिमानुकूल्यप्रवृत्तिकर्त्री तिस्ते पि लोगोदयं यावत् त्वत्कृता कर्मपरि
णामानुकूलं दानं ददाना ब्रतं ग्लाति । तदा त्वं का यस्मात् त्वत्कर्मपरिणामराज्ञः प्रतिकूलो न त्वं दानलोपो क
रिष्यति चेत् करिष्यति तान वेष्टधं मे खुमं तावत् दापयिष्यामि विषाद याहि २ सत्वयत्कर्त्तव्यं भवति तत्सुखे
न क्रियते । लक्ष्म्याह एवं तर्हि सीघ्रो भवयवोचते तत्कुरु इत्युक्त्वा गता लक्ष्मी अथ पर्यंके सुप्तो चिंतय
ति प्रभाते कियत्परिमितं धनं लात्वा उदारवृत्त्या याचकेभ्यः प्रेषिनः त्यागभोगौ तस्मादप्यधिकतराव
वर्त्तयिष्यामि धनं तु मम अमुष्मादप्यधिकतरं वर्त्तते यथा देशांतरं यावत्कीर्त्तिः प्रवर्त्तते तथा करिष्यामि
इत्येवं चिंतयता रात्रिमतिवाह्य प्रभाते श्रेष्ठिपार्श्वात्सं चमहस्रस्वरूपकान् लात्वा एकस्य कर्मकरस्य हस्ते
दत्वा चतुष्पथे गत्वा बहुद्रव्यव्ययेन भव्यानि न वितानि वस्त्राणि गृहीत्वा परिधाय एवमंगोपांगेषु स्वर
णानि द्रव्यव्ययेन संगृह्य त्वा यथायोगं अंगानि भूषयित्वा मार्गे गच्छन् दीनहीनयाचकेभ्यः मुष्टिं भृत्वा १५

दयति । याचकाऽपि आश्चर्यप्राप्ताः अद्य तु महदाश्चर्यं यत् विश्वभूतिः दानं ददाति लोका उपहस्य सं
ख्याय मिलित्वा वदंति सो अमुकसखे क्षण तत्र दर्शयामि कौतुकं सोऽपि क्षणं वनागतः किं स एष आयं वि
श्वभूतिः दानं ददाति एवं चतुष्पथे २ लोका नानादृष्ट्वा मिलिता आश्चर्यमाप्नोति किं जातं विश्वभूतेः य
दयं दानं नाम अपि क्षूस्यते सोयमगणितद्रव्यं ददाति एवं स्तोकेन कालेन नगरे वार्त्ता विस्तृता जना श्रुत्वा
प्रथमं नैव मन्यंते पश्चात् दृष्ट्वा आश्चर्यमाप्नोति केचित् परिचिताः पृच्छंति भो विश्वभूते तव किं जा
तं यत् कदापि न अनुभूतं दानं दातुं कथं मनोरथो जातः कुत आह आतएत्तावंति दिनानि अविद्यया
विपर्यासेन नज्ञातमस्माभिः शास्त्रपरिचयात् ज्ञातं लक्ष्मी दानं भोगादि विना लक्ष्मी नरकप्रदायिनी उ
भयलोकात् नस्यति अतो दानं ददामि एतां वार्त्तां श्रुत्वा नहि जपुत्रायकेनापि उक्ता लोकवपिता बहुदानं
ददाति तदा तस्य पुत्रा वदंति भ्रातः किं हास्यं कुरुतः अस्माकं कोपि दृष्टकर्मणा संबंधो जातः किं
क्रियते संप्रत्येपि त्यागभोगसंयोगे प्राप्ते दारिद्र्यभावे न वर्त्तामः त्वं पुनः किं मुदरं ज्ञास्यसे तेनोक्तं नहि
२ अरु दृष्ट्वाऽऽगतः एवमुक्ते द्वितीयोकोप्यागतस्तेनापि तथैवोक्तमेवं तृतीयेनापि तदा स संकाप

डाक्टर भाऊदाजी हस्तलिखित संग्रह
DR. BHAU DAJI
ME

त्रादयस्तु सुखं प्राप्ताः । यथाश्रुतं तथैव दृष्ट्वा । आश्चर्यं प्राप्ता । तातं प्रति वक्तुं लग्ना । भो तात अयं किमनर्थ
मयं करोषि । विशेषेणोक्तं भो पुत्रा ऽधुना मया ज्ञातं लक्ष्मी नरकप्रदायिनी । तस्मात् यथेच्छं भोगान् भुक्त
दानं ददन्तुः । एतावत्कालो मया ऽनर्थे हारितः । युष्माकमपि ऽन्तरायकारको जात । तस्माद्यूयं गृहा
ण यथेष्टया सुखं विलसत । एवं वदन् श्रेष्ठा दानं ददन् दृष्ट्वा समस्तस्वजनैः पौरलोकैश्च गदितं नून
मस्य त्तावेसो जातः । तेन असंबद्धं प्रलपति । द्रव्यं च विकरति । अरे गृहे नीत्वा किमपि मंत्रौषधादि
कं करोतु । यथा स्वस्थावस्थो भवति । ततो सर्वैरेकीभूय गृहं नीतो । पिताग्रेपि तथैव ब्रूते । हे सुगृह
इमं दरिद्रवेषं त्यज । सम्यग्लक्षणवस्त्रादिकं परिधेहि । सा च किंत्वा किमसंभावनीयं वदति । तदा केना
पि विचक्षणेनोक्तमस्य प्रेतावेशो वा कोपि वायुविकृत्या कमलस्फुरितं । अतोऽस्य प्रच्छन्नतया नवतप्तसि
लाकां कृत्वा नवसु अंगेषु कैवदे लयामं तात् ददातु । तदायं स्वस्थावस्थो भविष्यति । अन्यथा विकृति
र्वृद्धिं यास्यति । असाध्यो भविष्यति । अतो त्वरितं कुरुत । ततः पुत्रादिभिस्तथैव कृतं स्वजनैः हस्तेन गाढं
गृहीतो । अग्निना नवसु अंगेषु नवडंभका दत्ता । तदा केनाप्युक्तं । एवं कृतेपि यदि स्वस्थो न स्यात् तदा १६

किं करणीयं । तदैकेनोक्तं निगमे प्रक्षिप्य एकस्मिन्नंधतमसि ऽपवर्गे क्षिप्त्वा एकविंशति दिनानि रक्ष
क्षितो रक्षणीय इति । विशेषज्ञातं कार्यं जातं । यदि अयमायद्दंनमुधामि तदा । निर्मैगेपतामिदेव क्वचनं ना
न्यथा भवति । इति श्रुत्वा बाबाबालत्वं लत्का कपटेन मूर्छा प्राप्त घटिकाचतुष्कं मौनं धृत्वा पश्चात् कपट
न जागृतो भूत्वा पुत्रान् पृच्छति । पुत्रा किमेते लोका मिलिता ममांगुल्यादेर्लक्षणानि कृतेति पृष्टे पुत्रेणोक्तं
तात युष्माकं तु कोपि भूतावातावेशो वा जातः । भवतां तु सहस्रद्वयरूपका ऽनर्थं व्ययिता इति श्रुत्वा क
पटेन हाहारवं कर्तुं लग्नः । हाहा किं जातं । एतावत्रूपकाः कुतो मिलिष्यंतीति विषादं कर्तुं लग्नः ॥ त
दा सर्वैरप्युक्तं मधुना स्वस्थावस्थो जातः । पुनः तेन पूर्ववदवस्था पालिता । तस्मात् दानमतिपालनं न सुलभं
यदि पुण्यानुपुण्यं भवति तदुदये पात्रदानमतिर्नान्यथा । अतो सुपात्रदाने आदरं कुर्वंतु भव्याः ॥ अथ पा
त्रदानविधिर्यथा । यः पुरुषः सोत्साहं उदारतया समस्तराज्यलक्ष्म्यादिदानकारणं सुपात्रदानं ददाति सः
धन्यात्मा धन्यंडकुमारवज्जगत्प्रशंसनीयसंपदां पदं प्राप्नोति ४ । तथा ये ये पुरुषाः निःसत्त्वा दानं दत्त्वापि पश्चा
त्तशोच्चते पश्चात्तापं करोति ते पुरुषाः परभवे दुःखिता भवंति । लक्ष्मीवियुक्ता भवंति । यथा धन्यकुमार अग्र

ज्ञात्रयः दृष्टान्तरः अथ च तेषां त्रयाणां धन्यकुमारस्य चरित्रं प्रोच्यते ५ तथाहि इह भरतक्षेत्रे दक्षिण
दिग्विभागे स्वस्तिश्रीऋद्धिसमृद्धिगुरुतायाः एकस्थानं नगररत्नप्रतिष्ठानं एतादृशं श्रीप्रतिष्ठानपुरपत्त
नमासीत् ६ यत्र तत्पुरपरिसरे गोदावरीनाम्नी नदी परिवहति तत्र कविरुत्प्रेक्षां करोति अहो अहं ए
वं मन्ये गोदावरीनदीकूले अनेकस्वर्णरत्नालंकारयुता नार्यः स्नानार्थमागता जलक्रीडां कुर्वतां कं
ठाद्यंगात्परिच्युतैः रत्नैर्नदीप्रवाहवाहितैः रत्नैः कृत्वा समुद्रस्य रत्नाकर इति प्रसिद्धिर्जातास्ति ७
तत्र तस्मिन्नगरे सीमकांतगुणैर्युक्तो जितशत्रुनामा राज्यं करोति स्म यस्याऽऽज्ञां लीलया शीर्षे स्वशत्रुमि
त्रैश्च प्रियकृता निर्वहति ८ यस्य प्रतिखड्गः अतिनवकोऽपि मेघधाराधरः प्रगटितः यद्धारायां तुंगा अपि
क्षोणिभृतो निमग्नाः एतावता क्षोणिभृतः सदृशाः पर्वतसमाना अपि तस्य प्रतापसमुद्रे निमग्ना बुडिताः ९
अथ सः राजा जगति चतुर्निरूपैर्ददृशे मेनिरे तत्र ये गुरवः कुलवृद्धास्ते विनयादिगुणैः बालं मेनि
रे तथा च ये शत्रवस्ते शौर्यादिगुणैः कृत्वा कालं मेनिरे पौरजनाश्च न्यायनिष्ठतया रामं मेनिरे तथा
पौरयुवतयश्च अद्भुतरूपतया कंदर्पं मेनिरे १० तत्र यशोधवलितपुरे दानादिगुणैः श्रेष्ठधनसा

रश्रेष्ठि इति यथार्थनाम्ना समस्तत् ११ तस्य श्रेष्ठिनः दानादिगुणैर्वणिक्पुत्राग्रणीरिव यशोऽतिस्वस्य
र्विंध्यादिवशो दिशां व्याप्ता १२ यस्य वित्तस्य लज्जालु दयालुप्रमुखे वारिमामनोहरता केनापि वक्तुं
पुत्रेण न शक्यते यस्य हृदये निजमनाघो जिनोऽपि नित्यं स्थित्याधिष्ठितः एतावता नित्यं श्रीजिनध्या
न तत्परोऽस्ति १३ इति अथ तस्य च व्यवहारिणः दानशीलादिगुणशालिनि शीलवती प्रियाऽस्ति स्वकुल
लज्जमर्यादया गृहभारं निर्वहति अस्त्रिमेयावत् श्रीजिनधर्मरागधुरां परिवहति १४ यस्याः रू
पसौंदर्यं शोभया अतिस्वच्छस्वलावत्तया च सुररमणीरपि नोपमतां याति १५ अथ तयोः सुखं गृह
स्थाश्रमस्थितयोः क्रमेण त्रयोऽङ्गजाः समजायन्त १६ तेषाद्यो धनदत्त इति नाम्ना अर्थानां धनदत्तं सु
खइदृशः द्वितीयो धनदेवनाम्ना श्रियाधमदेनसमः तृतीयो धनचंद्र इति नाम्ना चंद्रवत्गुणोज्ज्व
लः अमी त्रयोऽपि दानी मानी भोगी इत्यादिगुणैः समन्विताः १७ अथ च तेषां त्रयाणां क्रमेण धनश्री
१ धनदेवी २ धनचंद्रा ३ कांताः कांतगुणयुक्ताः समभवत् सुखं चानुभवन्ति १९ अथ धनसारः स्व
पुत्रान् समर्थान् दृष्ट्वा स्वगृहभारं तेषु समारोप्य स्वयं धर्मकरणतत्परोऽभूत् २० तत्र प्रतिदिनं श्रा

त्यमुजत्तैसमुद्धाय सकलश्रुतसारंपंचपरमेष्टिनमस्कारजापंपापविमुक्तयेकरोति २१ त्रिसंध्यंप्रति
क्रमणंचकरोति त्रिसंध्यंजिनार्चनंचविधिपूर्वंकरोति नित्यंदिनरात्रिमध्येजातपापशुद्धयेतवंदनंविधत्ते
२२ अनुदिनंप्रवर्द्धमानश्रद्धयाशास्त्रश्रवणगुणोपासनंचकरोति सहर्षंप्रतिवर्षंश्रीतीर्थयात्रांरथ
यात्रांचमहामहोत्सवेनकरोति यथावसरंसुपात्रानुकंपादिदानधर्मंपोषयति २३ इत्येवंधर्मकृता
नोगृहीधर्मंनिर्वहति अथतयोर्दंपत्योःप्रवर्द्धमानसंपदोर्यथेष्टं वैषयिकंसुखमनुभवतोश्चतुर्थपुत्रसंप
त्समजनि २४ तदाबालस्यनालनिखननस्थाने क्षेपनार्थंक्ष्मांखनतांसौवर्णनिधानंनिर्ययौ २५ अ
थधनसारस्तंनिधानंदृष्ट्वा एवंविचिंतितवान् यतोयंबालकोपिअत्युत्पुण्यनिधिर्दृश्यते यतोजा
तमात्रोपिप्रकटनिधानलाभकारणमस्ति तेनास्य बालस्यगुणनिष्पन्नंनामधन्यकुमार इतिनामं
स्थापयामास २६ ततोपंचभिर्धात्रीभिर्लाल्यमानोद्वितीयाचंद्रवत्सौभाग्येनवपुषावर्द्धेपितृकैरवहृद
यंनयनंचमनोरथैकपूर्णंचकार एवंप्रवर्द्धमानोअष्टवर्षदेशीयोजातः ततःपित्रात्समयंज्ञात्वा शु
भेदिवसेमहोत्सवपूर्वकंकलाग्रहणार्थंलेखकशालायांमुक्तः २७ ततोसौकुमारःपूर्वपुण्यानुसा १९

रेणलीलयासकलकलाग्रहणंचकार अध्यापकस्तुसाक्षिमात्रोभूत् तद्यथासमस्तशास्त्रपर्वता
रोहणप्रज्ञानुरूपंशब्दशास्त्रंकंठीकृतवान् प्रमाणादिन्यायशास्त्रेषुप्रवीणधुरांवहति शृंगाररसशा
स्त्रेषुतात्पर्यार्थवेत्तासमजनि कवित्वकलासुकुशलतया पूर्वकविकृतकवित्वेषुदूषणंभूषणं
निप्रगटयति साहित्यस्वच्छमतितया अवसरोचितवाक्छलेनोनवंचयति पुराणशास्त्रेषु
अपुराणबुद्धितयासद्योत्तरमसीत् गणकशास्त्रेषुद्योतितमतितयाग्रहचारादीन् चित्रादरीत्याप्रका
शयति ३१ प्रश्नोत्तरविवादेषुकुशाग्रबुद्धितयासद्योत्तरयति प्रहेलिकांतर्लापिकाबहिर्लापिकां
लंकारशास्त्रेषुकेलिकृत्तमतिर्जातः ३२ समस्यासुश्रवणमात्रेदत्तोत्तरसमजनि नानालिपीनांवा
चनेनसवलति ३३ लीलावत्यादिसंख्यावेदिबुद्धिर्तीयोभूत् निघंट्वादिवैद्यकेऽदाननिदानादिवै
द्यक्रियासु अनवद्यमतिरितिख्यातः सर्वौषधियोगप्रयोगेषुप्राप्ताम्नायोजातः कुत्सनकेलिप्रश्न
त्यबुद्धितयाऽऽचाप्तोत्तरंददाति गूढश्लोकार्थंअगूढमिवप्रगटयति नाटकग्रंथकथाप्रबंधेषुमतिप्र
टकंदृष्ट्वासमुद्योतितं अंतर्धानादिविद्यायांमावधानतयासर्वाम्नायोऽभ्यस्तः अथधीरसर

सायनमणिपरिक्षायां सीघ्रंदोषगुणानवक्ति मंत्रयंत्रतंत्रादीनआमूलचूलतोवेत्ति व्याकरणादिनि
मित्तशास्त्रेषुस्वोपज्ञसास्त्रमिवासवलितंवक्ति इंद्रजालइंद्रजालविद्यायादर्शंसद्रूमिवप्रगटयतिव
संतराज्यादिशकुनशास्त्रेषुदृष्टिपथावतीर्णमात्रेणस्वतत्त्वविश्वपदार्थस्वरूपंसालिज्ञानपूर्वकंकथयति
संगीतकंदशास्त्रार्थनिर्णयः सवर्णमानतालमात्रानुभाव प्रस्तारादीन्विशदरीत्याप्रकाशयति स्व
समस्तरागार्णवपारिणोऽति सुस्वरनामकर्मोदयात्सकलजनमनवशकारकं एतादृशंलयसुवंधा
रसयुक्तंगीतगानंविदधाति येनवनस्थहरिणकरिण्यादिनिस्तंभितया बहुजनसंकुलेनगरेसमा
गच्छंति गजाश्वपरीक्षासुतेषां दमनशिक्षासुचातिकुशलोजातः मल्लयुद्धक्रियासुमर्मज्ञतया कल
बलेनप्रतिमल्लपराजयकुशलोजातः धनुरादिशस्त्रक्रियासुपरिकर्मितमतितयाबुद्धिप्रांसेन श्री
चरलल्याप्रतिलटंजयति ४० चक्रव्यूहगरुडव्यूहसागरव्यूहादि स्कंदाचारनिवेशेनैककुशलो
येनशत्रुपरालवंकर्तुंसमर्थोऽस्ति व्यापारेगांधिकवणिज्येविविधक्रियाणककयविक्रयकलासु
दक्षोजातः सोगांधिकेतिचतुरतयागंधपरिकर्मणिपरस्परसंयोगादीन्जानाति दृष्यवाणिज्येऽपि १९

दूषितमतिरस्तु मणिरत्नवाणिज्येगुणदोषज्ञतयासमस्तरत्नवणिजेंप्रमाणितः सुवर्णवाणिज्ये
सुवर्णरूप्यवणिजाचर्चितः मणिकारवाणिज्येनानादेशोद्भवानि वस्तुनिगुणदोषप्रकटनपूर्वंचो
पलक्षणगृह्णाति ददातिचसार्थवाहकर्मणिसोऽसाहसस्तोनानादेशाचारभाषामार्गकुशलतया सां
यात्रिकाणांसुखेनइच्छितस्थानंप्रापयति राजसेवायांसर्वावसरसावधानतयाऽवसरोचितवाकूप
टुत्वेनचराज्ञामतिवल्लभोभवति देवतासाक्षिषुदृढधैर्येसमस्तदेवतपूजनविधिकुशलत्वेन स्वल्पका
लेन देवानांप्रसत्तिकारकोऽस्तु प्रधानमंत्रिकर्मणिअत्युग्रबुद्धितयाराज्यचिंतानिप्राज्यंवेत्ति बल
बलेनराज्यंचरक्षति योगक्रियासुयमनियमासनादिनीयोगांगादिसप्रभेदंजानाति उत्पत्त्यादिलि
चैत्रासिबुद्धिभिर्विविबुधमनरंजकोजातः समस्तनीतिषुविनीतवचोभते किंबहुजल्पितेनसर्वविज्ञान
पारगोजातः ४६ समस्तानांकलानांतेजसांयशसांविविधगुणानांधिषणनांचसकुमारः प्रियमेलक
तीर्थरूपोज्ञेयः गुणोवल्पलादेपि दृढवत्सातिक्रमेणबाल्यत्वमतिक्रम्यतरुणीहरणी क्रीडावनंयौव
नंप्रापितवान् अथजन्मसमयादारभ्य धनसारश्रेष्ठिगृहेधन्यकुमारभाग्यानुभावतः सर्वतः धनधा

न्यादि लक्ष्मीवृद्धिमगात् तदा जनकः सर्वतो लक्ष्मीवृद्धिं दृष्ट्वा कोटीजनानां पुरतो धन्यकुमारवर्णनं करोति
नीतिषु निषिद्धमपि गुणोराक्षे जनको प्रतिक्षणं वर्णयति यदुक्तं प्रत्यक्षे गुरवः स्तुत्याः परोक्षे मित्रबां
धवाः कर्मान्ते दासभृत्याश्च पुत्रा नैव मृताः स्त्रियः १ यद्दिनतः असौ पुत्रो जातः तद्दिनतः अस्मद्गृहे
मंत्राकर्षितेव लक्ष्मीः सर्वतः वृद्धिं प्राप्ता पर समस्तपौरजनानां चित्तचौरः अस्य पुत्रस्य गुणाः केनच
पि निपुणेन गणयितुं शक्याः कोपि पूर्वजन्मकृततपोदयेन मम देवकरद्रुमः अमुना पुत्ररूपेण
ऽवतारो मद्गृहे इत्यादि बहुभिः प्रकारैः यथा यथा धन्यगुणवर्णनं करोति तथा तथा त्रयो ऽग्रजाः धन्यस्तुतिम
सहमानाः दुर्ष्ययाग्नौ ज्वलंति ततस्ते कलितांतःकरणाः प्रकोपवशोत्थदवज्वाला जाताः विश्वायोत्सं नि
तनुजो धनसारं पितरं समाजय्य सगर्वमिति प्राहुः हे तात वयं नानाप्रेषकपात्रं यानपात्रं स्ववासागारं
मिव जातीयपाद इव पुनः पुनरवगाहामहे तथा पुनः विविधदेशान् पर्यटामः समाहृतसंख्याविवि
ण्यपूर्णान् शकटान् नयामि दुस्तरामटवीमटामः पट्टनगरादिष्वेकेत्यान् सहामहे तथा ग्रीष्मार्क
तापितक्षेत्रे क्षेत्रारंभान् कुर्महे दारिद्र्यकष्टमपि घटदारकान् अघटकान् खेटामहे चतुष्पथे विपणौ वा २०

णिज्यं कुर्महे अनेकानां वणिजां व्यापारकेड द्रव्यं द्रव्यक्रियाणकं वाहयामहे अहर्निशं तेषां लेख्यकक
ष्टं सहामहे प्रतिदिनं तेषां गृहे त्यक्तगृहकार्यं गमनादिकं कुर्महे विविधवचनरचनाप्रकारैः जनसंला
पा गृहलारनिर्वाहं कुर्महे तथा सामंतप्रमुखादिप्रदत्तं धनं विविधकलया कष्टेन लभामहे राजद्वारे चतु
रंगायां सभायां विविधाश्चार्यगर्जितां वितर्ककर्कशां वाचां प्रत्युत्तरं दत्वा चतुरजनमनांसि रंजयामः उ
जनरूपग्राहकजीवे दुःस्तरां पारवर्जितां पकल्लोलेर्धरां रेवानदीं मत्तगजमिव राजसेवां लभामः
एवमनेकानर्घोपायान् विधाय श्रियां कोटीः आनयामः इत्याद्यस्मत्कृतोद्यम कष्टमवगणय्य ए
तादृशं धन्यकुमारं प्रशंसयसि तथापि अद्यापि निर्लज्जः सन् बालक्रीडनातः न विरतोस्ति व्यापारो
द्यमस्तु दूरे परं तु सुलभान्यपि गृहकार्याणि स्वलाजनवस्त्रादीनि स्थानेन करोति लेखनादिक्रिया
स्त्रापि नाति लालसः स्वगृहागतानां सज्जनादीनां उचितप्रतिपत्तिं कर्तुं न जानाति तथापि कोपि अनु
त्तरात्तवसुहता यदेष धन्यः पुनः पुनः श्लाघ्यते नित्यं गृहलारोद्यमकराः वयं तामस्माकं च निंद्यते
यः पुमान् सदसद्व्यक्तिं कर्तुं न जानाति सः कस्य न हास्यो भवति यदुक्तं लोकेपि काकेकाष्ठं

DR. BHAU DAJI

मलौकिकं धवलिमानं हंसे निसर्गसिद्धौ गांगेयौ महदंतरं च चैव मिथो भेदः स किं कथ्यते एताव
त्सु विशेषणेष्वपि सखे यत्रेदमालोक्यते केकाकाः खलु केच हंसा इति शाचो देशाय तस्मै नमः १ हे ता
त त्वयैवास्माकं हृदि पदे स्थापितारंकाना पुनः मेरुस्थानां पुरतः धन्यकुमारस्य वगुणवर्णना
तः वयं विगोपिताः धन्यस्य वर्णनेन गुरुं कुर्वन्नऽस्मान् लघयसि यथा तुलायामेकं स्वलंगु
रू क्रियते तदाऽपरं लघु स्यात् हे तात सर्वेष्वपि पुत्रेषु तव तुल्यं वात्सल्यं उचितं यथा सर्वेषु तटवृक्षे
षु सरसः सलिलं समानं भवति पुत्राणां समं एव गुणाधाने पितुरुचितज्ञानां पुरुषाणां रेखाग्रा
मो भवेत् यथा महाभूतानां सर्वेषां सविधिपूर्वकं समानेपालने भूतीरेखाग्रामो भवति तथा
वदे तात अस्य पुत्रस्य गुणस्तुति निषिद्धा सा त्वया क्रियते यतः त्वमेवं वद निषिद्धस्पादृतिकस्य
यशसे भवति येन पित्रा पुत्रो बहुतरवर्णनलालनादिना अवबंधखलितः पुत्रं कुटंब द्वेष्यकारि
स्यात् काष्ठजोऽग्निः किं काष्ठानि न दहति हे तात त्वया धन्यकाऽधिकता दृष्टा अस्मासु २१
पुनः कापि न ता दृष्टा येनऽहर्निशं दैवतस्येव धन्यगुणवर्णनं करोषि हे तात यदि मिथ्यान्व

भवता वर्द्धमानोऽद्यते तदा त्वया धन्य एवास्माभिः अतः परं नो दृश्यं समदृश्याचरणीयं एवं पु
त्राणां वचः श्रुत्वा धनपिता तान् पुत्रान् प्रति वदति भो वत्साः युयं गंभीरजलाशयवत् मलिनाशयाः म
त्सामकतकफलैः स्वच्छा संजाता भो पुत्राः हंसस्येव श्रुतेर्विशुद्धा नयणरूपस्य मम कुत्रापि सदसद
व्यक्तिमूढता किं दृष्टा गोपादारभ्य भूपालं यावत् सर्वेष्वपि जनवृंदेषु मे मम सुसमीक्षित
कारिता विख्यातास्ति अतः परिज्ञाणकुलीनाः ये समऊनास्ति संतो मम गुणस्तूयंते यदि गुण
वति जने मौनं विधियते तदा भाषागिरिः फलान्नवेत् अतः कारणात् गुणिनः स्यपुत्रस्य
निषिद्धामपि स्तुतिं कुर्वे भो पुत्राः भाग्य अस्मद्गेहे लक्ष्मी तथा नाभवत् यथा धन्ये जाते श्रीरस्ति
तस्मात् श्री वर्द्धनेऽप्यषः धन्य एव हेतुरन्वयव्यतिरेकतः ज्ञेयं भो पुत्राः यथा चंद्रोदय एवांभोधि
वेलावृद्धिहेतुः सूर्योदय एवांबुजोल्लासः वसंत एव पुष्पोद्गमहेतुः बीजादेवांकुरोद्गमः सूत्रि
हेतुर्जलदादेवः धर्मादेवाभ्युदयं नृणां तथा एतन्निर्णीतं जानीत नः अस्माकं धन्यादेव श्रियो वृद्धि
ता याहशं भाग्यं तथा सो भाग्यं च या श्रीबुद्धिर्विशुद्धता एकं तं धन्यपुत्रं मुक्त्वा किमु कुत्रापि दृ

धन्यचरित्र
२२

ष्ठानानयत्रैतावः भोपुत्राः वः युष्माकमस्मद्भवने यदि भुक्तयो नास्ति तदा मदर्पितधनेन वाणिज्यं
कृत्वा स्वस्वभाग्यानि परीक्षत। यतः समानेप्युद्यमे यथा भाग्यं फलं भवति पूर्णेऽपि तडागे।
घटे घटमात्रं जलमागच्छति इत्युक्त्वा श्रेष्ठिना यथाचारोपणार्थिना इत्थं वद्धोपदिष्टेन षध्यमिव
व्यवसायकृते चतुर्णामपि पुत्राणां त्रिंसतं त्रिंसतं स्वर्णमाषकान्दत्वा इत्युवाच भो पुत्राः
एतान् स्वर्णमाषान् गृहीत्वा पृथक् २ दिने व्यवसायं कृत्वा स्वभाग्यानुसारी लाभो लब्ध्वा तेन लब्ध
धनेन कुटंबस्य भोजनं देयं अथ प्रथमेह्नि धनपुत्रेण त्रिंसत्स्वर्णमाषकपरिमितं धनं लात्वा।
व्य व्यवसायं मसूत्रयत् तेन महत्युपाये कृतेपि स्वल्प एव लाभोऽभूत् यतः प्राणिनां कर्मोदय सदृ
शं फलं न लोकक्रमानुरूपं अथ तेन व्यवसायप्राप्तधनेन बन्नाद्यानि जनेमध्यान् वन्नानि तैलं
च लात्वा स्वकुटंबमभोजयत् अथ द्वितीयदिने द्वितीयो भ्राता स्वोपार्जितद्रव्येन घृतपक्वान्नाद्यधा
न्येन कुटंबं पुपोष। एवं तृतीयदिने तृतीयो भ्राता तद्वद्व्यवसायलब्धद्रव्येण यथा कथंचित्कु २२
टंबं भोजयामास। अथ चतुर्थे दिने जनको धनकोद्यर्जनसंज्ञं धन्यकुमारं प्रति त्रिंशतं स्व

र्णमाषकान् ददाति। धन्योपि तं जनकदत्तं स्वर्णं गृहीत्वा गतो घटमेघवत् धनजीवनमर्जितुं च
तुष्पथं भोधिगतः तत्र श्रुतनक्षनेश्च रितो महेभ्यस्य महेश्वरस्य हट्टे भाग्यवशात् वणिज्या
र्थं भ्रमिवान् तदा तत्र महेश्वरः स्वामित्रत्रैषं प्रख्यकरागतं गोपं कृत्वा तन्मुख मौनेनैवमवचा।
यत् एवं पत्रलिखितं यथा स्वस्ति श्रीप्रतिष्ठानपत्तनपत्तने परमस्नेहदं महेश्वरं प्रतिसार्थ
स्थानात् मित्रं निधीवाणिग् प्रीतिपात्रं विज्ञादिकं लिखति श्रेणमश्चवाच्याः परं चात्र सुखं व
र्त्तते भवदीयं सुखं पत्रेऽपेक्ष्यं तथा कार्यं मयोच्यते अत्र रागपतः पयोवाहा इवोन्नतः सार्थवाह
अगण्यपण्यैर्भृतशाकटानि विदिः मह आगतः पुनः स्तैव जिज्ञासामस्ति हर्बंधवदत्रदिनत्रया
त्प्राणाति क्रयाणानि बहूतरानि महेभ्याः ग्रहीष्यंति किंत्वासौ सार्थवाहः स्वल्पलाभेनपि स्वी
क्रयाणकं कृतोपि कारणं हि क्रियस्वस्थानं गंतुमुत्सुकः तस्मात्कारणात् मित्रत्वया सार्थ
स्य संमुखं शीघ्रमागम्य क्रयाणकस्य सत्यंकारो विधेयते तवममवमहान् लाभो भविष्यति ए
वं विधश्वतिकरगर्भं लेखवान् बहून् पुरामयात्वोपतिपेषितः संतिपरं तु त्वयानेकमपि

तिपत्रं प्रेषितं वाचय वा मल्लिखितं लेखमेकमपि त्वद्धस्ते स्वर्णनिधिवत् प्राप्तं भवति । अतः शीघ्र
मागंतव्यमिति । इत्थं वाचयित्वा मनसि लेखार्थं चावधार्य अनार्यवत् प्रज्ञातेऽपि क्षुधा
र्तोऽसौ चेतस्येवं विचिंतयति । नाग्येकलेन्यग्राणकाढ्यः सार्थ आसन्न आगतः । परमद्यापि व्य
वसायग्रपरेण परेण नागरिकवणिजेन केनापि न ज्ञातोऽस्ति । तावत् क्षुधार्दितोऽहं गृहे गत्वात्व
त्का स्वस्थचित्तो भूत्वा यतः स्वस्थचित्ते बुद्धयः संभवंति इति न्यायात् धामाध्यं च क्रयाणं । का
दिकं पश्चात् इतरतं गत्वा सार्थवाहस्य जोत्कारादि शिष्टाचारं कृत्वा एकाक्येवाखिलानि क्र
याणकानि ग्रहीष्यामि । किं तैश्च क्रयाणकैरेतैर्महान् लाभो भविष्यति । यतोऽत्र पुरे क
स्यापि हट्टे इदं क्रयाणकं नास्ति । एवं महेश्वरेण विचिंत्य भोजनाय गृहे गतः । यस्मादपवा
द इवोत्सर्गं सर्वं बाधते क्षुधा । अथ महेश्वरदत्ते स्थितेन धन्येनातिस्वच्छस्य सूर्यपत्रस्य पृष्ठस्थिति
बिंबितां वर्णावलिं मापिताकाराधन्यपिति दक्षबुद्धितया वाचयित्वा इति विचिंतयति । अ
होऽस्य विचारमूढस्य मूर्खता यतो वयस्यनरक्षाज्ञापितोऽपि लेखं वांचयित्वा भोजनाय गतः ।

२३

एतादृशी वाणिज्यकलागतिर्न भवति । अतः यावदसौ गृहे भुक्त्वा नागच्छति तावत्पूर्वं सार्थमध्ये गत्वा तत्पण्यक्षेम
मात्मसात्कुर्वे यतः श्रीयां बीजं उद्यमश्च पराक्रमः । इति ध्यात्वा सः गृहे गत्वा कृतस्फारशृंगारः कृत्वा तुरंगमम
ह्य स्वयोग्यमित्रसेवकैर्युतः सार्थसंमुखं प्रचलत् । याथ्यः प्रथमे यामार्द्धे बकप्रायांस्तु वं गत्वा पथि सार्थस्य ।
सार्थाधिपस्य वामिलित् । तत्र कृत्वालापं विधाय धन्यः सार्थपण्यस्य नामस्वरूपसंख्यादि पप्रच्छ । तदा सः
सार्थेशोऽपि यथास्थितं कथितवान् । ततो धन्येन स्वार्थेऽर्थ प्रति पण्यग्रहणाय ज्ञापितः । श्रेष्ठिरपि स्वहस्तसंज्ञा
भिः सार्थिकैः स्वमित्रसहपरिवाराढ्य क्रयाणकमालोक्य उक्तं । धन्येनापि स्वीकृतं । ततो धन्यकुमारः पण्यस्य
न्याय्योऽन्याय्यः परिक्षणाय प्रति क्रयाणकस्याल्पमल्पं हट्टिगोचरं कृत्वा । तत्सर्वं हस्ततालादानेनात्मा
सात्कृत्य तस्य सत्यंकारपदे स्वकीयां मणिमुद्रिकां दत्त्वा निश्चिंतो बभूव । अथ च महेश्वरमदोऽपि स्वगृहे भो
जनं कृत्वा गमनोत्सुक तथापरेऽपि निगमाः सार्थागमं ज्ञात्वा गंतुमना महेश्वरेण सार्द्धं सार्थसंमुखं प्रचाल । मा
र्गे गच्छंतो सार्थयुक्ता मालितोः परस्परं जोत्कारादि शिष्टाचारं कृत्वा सुखक्षेमवार्त्तां च संपृच्छ्य अथ मनेगमो महे
श्वरः सार्थनायकं प्रति क्रयाणकग्रहणाय याचितः । ततः स सार्थनायकः स्मित्वा महेश्वरादि नैगमान् इत्थमु
वाच वः । युष्माकं तेऽप्यागमनं चेत् परं तु किं कुर्वे । प्रथममेव तत्क्रयाणकं धन्यस्यास्य मयार्पितं । मयास्य सत्यंकारो
ऽपि वा ग्राहि । इत्येवं विहितनिर्णयश्चेदन्यथा कुर्वे तदाऽपि किं त्रिलवेत् । महेश्वरमित्रेणाप्युक्तं । मया तु प्रागेव युष्
माकं लेखो मोचितः परं युष्माभिः प्रमादवशेनाऽवसरो न ज्ञात । तदा किमस्माकं दूषणं अधुनात्र धन्यमेव

धन्नचरित्र
२४

साधयतुत्सवान् किमपि चित्तचालं दत्वा कल्याणकं गृहाण ॥ चेत्तदापि ते महान् लोलो न विद्यति इति इति श्रुत्वा सने
गममहेश्वरो धन्यकुमारः स्वर्णगत्रेति त्रवाचत्त पुण्यनिधे त्वं वत्तागृह इतं कल्याणकमस्मात् कमर्प्यशालस्मदेम
तद्गृहाणं च यथाऽस्मदागमनं सफलं स्तचति तत्र बाऽनायाशेन तद्दशापि तिर्न वत्ति तथापि मामहेश्वरो ब्रवीत्क
नांतद्कारदक्षउत्सवान् एवं कृत्ते युष्माकं धनयशयो लोलस्त न विता वयं च चिरं तु उपगारं गणयिष्यामः अथ स्व
तत्तद्दशिरोमणिधन्योऽपूर्णमनोरथोऽपीत्यादीनि चाटुवचनानि श्रुत्वा सहर्षमिव मुक्तवान् गृहाण कल्याण
कं अस्मिन् कल्याणे लाभस्तु महानस्ति परं तु तद्दमात्रमेव ददस्व युष्मादृशां दृशानां वाक्यं किमु निष्फलं करोमि
कृतत्रयां तु दृशानां विनयैवचनचित्त एवं मामवचनेन सर्वेषां हर्षमुत्पाद्य तेषां कल्याणकपत्रं दत्वा लक्षधनं
चलात्वा स्वगृहमागतः पितुः क्षणमंकृत्वा तद्द्व्यं चाग्रेमुमोच व्यतिकरं च निवेदितः अथ धन्य स्व
व्ययेन लाभ्यवस्तून्यमजयन् सूपकारैश्च विविधद्रव्यसंयोगेन विविधसंस्कारपूर्विकां विविधां रवतिंका
रयामास ततो ज्ञातिस्वजनमित्रादीन् स्वनिमंत्रयामास तेपि समायाता यथास्थानं सर्वे लोकुमुपाविसन् तत्र
प्रथमं कुलवाललिकास्वाउफलानि नारिंगादीनि खर्जूरद्राक्षादीनी च पर्यवेषयत् तानि फलान्यास्वादयन्
धन्यगुणवर्णनं कुर्वाणा विविधरसदृष्टिं गताः ततः स्फरवाद्यास्तु चित्तामोदकारकान् मोदकान् विविधरा
रूद्रव्ययुतान् पर्यवेषयत् ततो घृतादिवालास्वर्गवतो स्वर्गच्युतादि च विधमंमलजदृशानि श्रुत्वाणि आमो २४
दपूरकाणि घृतपूरानि पर्यवेषयत् ततो माधुर्यरसाउरलामेटकान् नटनागरगोटकानि वर्गलरं च प्र

३२
श्री खंभाते

चिष्टं गटके निरा छोपमापाचकान् अस्तुष्क जपेटकान् पर्यवेषयति ततो आहारशारीरिषोऋतरस्या
तत्रिखंडकान् मंदाकिनीपुलिनगतसिकतोपमखंडमामंडितमंडकान् पर्यवेषयति ततो माधुर्यरसज्ञा
वतां तत्करणे नादार अक्लि मंदो ताचुरिकालवणदजिद्गा मस्विकादिद्रव्य नूरिका अस्तुप्यष्टरिका तथा सम
स्तरसमिश्रिता खर्जूरिकादीनि पर्यावषयति ततो मोरस्य अस्तु कुमारसचिकणस्नेहात्रादिगुणयुता
खंडकउमशालिजातियान् तडुलान् तथा रोचकोत्पत्ति समुत्कान् मुद्गान् तथा नागरजनप्रीता
पीताहरबरीदालिं च पर्यावषयति ततो ऽति परिमलधाज्यान्याज्यानि ततो अष्टादशसंस्कारसंदी
वलितानि व्यंजनानि पर्यावषयति यथास्थाने ततो ऽधिकसरंगास्थानि वहास्यकरकरंभान्
पर्यावषयत् एवं विविधसूक्तियुक्तिभिः हृष्टाः सर्वे पिस्वजना भुक्त्वान्ते ततो भोजनोत्तर
काले सुकलेर्तो बुद्धैर्मुखशांतचलेजिरे ततो स्वजनज्ञातियादिजनाः धन्यगुणवर्णनं कुर्वाणा स्व
स्वगृहं गताः ततो शीघ्रद्रव्यव्ययेन त्वाउजायायां विवधान्यासरणानि घटापयत् तद्यथा हाराऽर्द्धहारत्रि
सरपंचसरसप्तसरनंदसराष्टादससरादित थाऽपरे कनकावलिरत्नावलिमुक्तावलिप्रमुखानि कटीकंद

कर्णिकरादिषु शोभनानि आभरणानि कारयित्वा अर्प्पयति । ततस्ता भ्रातृजाया समुदिता देवरं प्रति जगुः ॥
हे देवर अस्मत्पूर्वकृतैः पुण्यैरेव त्वमवतारः । अहो सद्वृत्तः सौभाग्यसंगीकरे कृतं भाग्यं । अहो तव लक्ष्मी
नाम त्वं ध्रुवं वाणिज्यकौशल्यं अहो तव सर्वक्रियानिपुणत्वमपि मुग्धता अहो तव लघुवयस्यपि दानुका
रीगति । हे देवर त्वं चिरंजीव चिरंनंद चिरंजय चिरमस्मान्पालय चिरं स्वकुमनाक् स्वकीयसच्चरित्रैः पवित्रय निजवंशं । एवं स्वकांताभिः आत्मकृतगुणस्तुतिं कर्णाभ्यां निशम्य धनदत्तादयो बांधवाः ईर्ष्यालवो
ऽभवन् । अथ पितापि तेषां मत्सरितानि वाक्यानि श्रुत्वा पुत्रान्निजानुवाच हे वत्सा नन्वत्र साधुजनोचितं
यत्र गुणेषु मत्सरित्वं चयतः शास्त्रेप्युक्तं शालमालसंकुलेव कोनिदितं स्वशरीरं वरं युक्तं परं गुणसं
पन्नपुरुषस्य स्वल्पमपि मत्सरकरणं न युक्तं । यतो निःपुण्याः पुरुषाः पुण्याढ्यस्य पुरुषस्य महोत्सवान् अति
शायितं दह्यमाना भाग्यहीनास्ततः पथ्यं गंतुमसमर्थाः पदे पदे विलासं तत्प्रसन्नतेत्पर्व आतां दूरे गुणिनः
येऽत्र शात्रवस्तेषां स्वपितापि ग्रहीतजन्मं नास्ति । पुनर्येषां गुणानुरागः प्रीत्या स्तितैः पुरुषा जगत्त्रये पू
ज्यमाना दृश्यंते । सोऽपि अगुणोऽप्यहो तपस्व्योपि । अपूज्यस्यात् गुणरागातेन हीनोऽपि पूज्यो भवति । अत्र

गुणरागविषये एको मुनियामलदृष्टांतो श्रूयतां । तथाहि पुरा एकको पि गोपितइंद्रियचापल्यं तपेन कृ
शशरीरो ज्ञानार्णवपारिणो उक्त तस्यवतिनियुक्तो मुनिरभूत् सो मुनिः ऽन्यदा कस्मिंश्चिद्दिने गोचरचर्यायां
इर्यासमितो अटमानः नित्यमप्रमत्तः सक्तस्यापि सद्मनि गतो ऽनेकाह्वलाववित्रमकटाक्षादि
स्त्रीणां विलासदर्शनेरपि । अक्षुब्धमना जंगमचैत्यमिव निश्चलेंद्रियो नगरे भ्रमन् कस्यापि गृहे प्रवि
ष्टः सन्नुचितदेशे स्थितो धर्षितारातिमदऋषिर्जगाति कल्याणमालं धर्मलाभमिति गिरा वितरन् स्थितः ॥
ततो गृहमध्ये स्थितया युवत्या तं ऋषिराजमागतं दृष्ट्वा धर्मस्पृहावती सा युवती निर्माय बुद्धी लि
द्धां करे कृत्वा दर्भ्यादिहियावती आययो । ता चतास्मा मुनितं लेढ्यं अलावे वा ऽन्यत्र गतः ततो सा श्रा
द्धी अदत्तं तं मुनिं गतं दृष्ट्वा हन्तात्मनां आत्मानं निंदन्ती खेदं चकार । अथ तत्रैव क्षणांतरे दैवयोगेन को
गुणरागवान् वेषमात्रधरः साधुरागतः पुनः सा श्राद्धी तं आगतं दृष्ट्वा भिक्षां करे कृत्वा मुनिं निमं
त्रयामास मुनिर्न्नापि तं लेढ्यं कस्य करोषि । अथ सा तयोः प्रथमद्वितीययोः भिक्षोचितं दृष्ट्वा च अब्रु
वीत् सो रूपे यदि तत् विरोधोल्पत्तिर्न्न भवति । तदाकं अपि प्रश्नं पृष्टुमिच्छामि । ततो वेषमात्रधरो मुनिर्वा

णीमत्साणीत् हे कल्याणि स्वच्छमते यथेच्छं पृच्छ स्वयं तो हं रोषदोषशोषकरोऽस्मि कस्यापि क्रोधोत्पा
दकं मैपि प्रश्नं पृष्टे वचनं सुश्रावोषेन करोमि अथ सा श्राद्धी अल्पकालं वतः आगेको वत्स मत्साध्रु
रागतः तेन मया दीयमाना भिक्षा न हस्तात् पश्चात् कृतः पुनः क्षणांतरे यूयमागताः भिक्षाग्र हिता
एतत्तयुवयोर्वैधर्म्य किं कारणं आख्या एवमुक्ते सति स वेषमात्रधरसाधुप्राह हे कल्याणि सदैते षा
णिरक्षणपरायणाः महात्मानः सनवब्रह्मगुप्तयः मुनयः सूक्ष्मं सेवंते ऽश्नंति एतस्य धर्मांग
त्रस्य यात्रामात्रार्थं निर्ममा मुनयः अंताहारं प्रांताहारं उत्ताहारं उच्छवृत्त्या समागतं इंगालधूमादि दोष
रहितमश्नंति न तु अतिस्निग्धमधुरादि हे कल्याणि निश्चकारे ऽधकारेण गदने तव सदने अचक्षुवि
षयेऽत्र कृपालवः मुनयः भिक्षां न गृह्णंति अतो ते पश्चात्कृताः अथ वयाः कुतो गृहीता इति सदे यद्येवं पृ
च्छसि तदा शृणु अहं पुनः वेषमात्रोपजीवितत्वात् श्रमणनामः न तु ताक्किकः हे कल्याणि अग्रे
तन साधोधैर्यं इच्छयतोस्वप्राणित पिगतस्पृहः इदृशगुणवतः सकाशात् हीनसत्वः देहलालनला
लसः पुनरहं इह कियनमात्र यथा फालहतदीपस्य मृगाधिपस्याऽग्रे शृगाल इह कियान्मात्र मार्तं २६

मंडलस्याग्रे खद्योतोद्योत कियन्मात्रः स उत्तम विकला व मुनिः सर्वगुणरत्नविभूषितः हे सडे ऽहं च केवा
पुरुषवत् नाममात्रधारकः वेषाडंबरेण उदरपूर्तिं करोमि अतः तस्य मम च मध्ये महदंतरमस्ति
एवमुक्ते स साधुर्गतः सा श्राद्धी अचिंतयत् द्वावप्यमौ इमौ द्वावपि वाचंयमौ एकस्तावत् गुणरत्नाक
रः द्वितीयो द्विगुणरागी अतः द्वावपि श्लाघनीयौ यतः उक्तं च नाऽगुणी गुणिनं वेत्ति गुणी गु
णिषु मत्सरी गुणी च गुणरागी च सरलो विरलो जनः १ जगति प्रमादमोहितमति लोकः पदे पदे
स्वस्तुतेः परनिंदायाः कर्त्ता दृश्यंते परं तु परस्तुतिस्वनिंदायाः कर्त्ता कोपि न विद्यते एवं तयोर्गुणा
नुमोदनं करोति स्मिता इ इतो ऽवसरे ऽपर एकोपि विगोपितव्रतः पार्श्वस्थश्रमणः भिक्षा
र्थमागतः स किदृशः गुणिषु प्रबलद्वेषः परछिद्रान्वेषि असूयाक्रांतहृदयः वेषमात्रोप
जीवकः तमागतं दृष्ट्वा सा श्राद्धी स्तुरहादन्नादिकमानीय सलिंगधरी प्रतिलाभितः तदनं
तरं तया तथैव पूर्ववत् व्यतिकरं निवेद्य सपृष्टः अथ स श्रमण प्रोब्रवीत् हे सडे तो महत्वा
धीं हा चपि मयाज्ञातो तत्र प्रथम मायाकार इव मायया कृत्वा जनमनांसि रंजयति तथा चायपरोप

दुर्वादं वचनपरो वणिक इव मायया स्वदोषकथनादिरंककलांकवास्त्वेवन सदोदरं पूरयति साधुत्वं चात्मस्तु प्रा
प्रगटयति परं तु दंतसमसुशोवतो हे कल्याणीसदेऽहं तु दंतसंरंतवर्जितनिर्मासि यथा च ज्ञात्वापाणादियाही
परं तु न प्रतिष्ठधे दोषप्रह्णादिकपटकदाग्रादकारिसरलस्वभावेन प्रवर्त्तयामि हे सद्भाग्यमयापि इह स्त्रीजन
रंजनकारणी मायाबहुशोसाधं बहुशो कृता सइकजनात् विप्रतार्यस्वोत्कर्षं संप्रयुक्ता संप्रतिमुक्ताच
तस्मदनयोः वंचकत्वं मयाऽवधारितमस्ति मयाऽत्र अस्मिन् किंचित्सारं दृष्टं अतः सुकृत्तं सरलत्वं त्यांगीकृता
एवमुक्ता गतोऽलिंगी तदास्फुरत्कोपा सा तु प्रासिका ललाट चंद्रध्यो अहोऽपासिंगी लिंगी कीदृशं मम संबद्धवाक्यं प्रलपि
त यतोऽनुसार्यमत्सार्यं कांतिकं कथितं उभयोग्यं एकं एतस्यनैर्गुण्यं च तस्य पिनमाति अहो निष्कारणमस्येर्ष्यात्वं
दृष्टं यतो आद्योमुनिगुणि नामपाणी समस्तगुणरत्नानां भांडागारः द्वितीयो पुनर्गुणरागी गुणीनां गुणाल्पनेनात
मुखोत्तमारसं कृतयास्वदोषप्रगटनपटु अतो लोके उभा च पिस्तु साधायोग्यो पूज्यतमौज्ञेयौ तृतीयो पुनः पा
पीयान् दोषव्यापी गुणमत्सरी अदृष्टमुखो प्रयादिकं नाऽहेति अथ तयाऽत्र आद्यनिर्गुणोपि गुणरागी गुणीत्वय
धावत्सुतितोनित्यं मत्सरी अंगीगीत्वहरतोऽत्यजत ततस्माद्वत्साः मात्सर्यदोषमुत्सार्य साधुवादकल्पलतांगु

णरागितां संश्रयध्वं एतादृशी चारुगुणानुरागसंबोधिनी धनसारचातुर्यमाकर्ण्य त्रिसात्ववर्गस्वजना प्रमोदमदधुः ॥
इति श्रीतपागच्छनायकश्रीसोमसुंदरसूरिविनेय श्रीजिनकीर्त्तिसूरिविरचितदानकल्पद्रुमपद्यबंधस्य महो
पाध्याय श्रीज्ञानसागरगणिशिष्याल्पमतिकृतसंस्कृतभाषाकृतगद्यबंधेन सत्कृत दानाख्यप्रथमसारवायां धन्यकथा
शालिन्यां स्वर्णलक्षोपार्जनोनाम प्रथमपल्लवः समाप्तः ॥ १ ॥ श्रीरस्तुः ॥ अथ पितरं प्रति पुत्राः प्रोचुः
वचस्विजनरीत्याऽऽहः ॥ हे तातऽस्माकं क्षिते कदापि मत्सरस्थितिं न विद्यते परं तु देव तस्यापि केनापि विहितं मिथ्या
शंसनं न क्षमामहे तर्हि अन्यदेहिन मिथ्या कथास्तु त्वां कथंसहामहे हे तात नत्ववतामुरु धन्यवर्णनं क्रियते परं तु धन्येन
छलाछेरखंवाचयित्वा वंचकवत् छलक्रियांकृत्वा धनलक्षमुपार्जयत् एतदुपार्जनं कौतुकताजीयं न तु पुनः सार्व
कालिकं व्यवहारनित्याउयथाई धनं सर्वं दास्यते इदं तु कदाचित्कं शिष्टा न प्रमाणयंति इत्यादि उक्तियुक्तिग
र्भपुत्रगिरां स्तुश्चा पुनः तेषां पुत्राणां प्रतीत्यर्थं धनसारश्चतुःषष्टि स्वर्णमाषदानं ददौ ततो ते त्रयो पितानस्व
र्णमाषकान्लात्वा यथाक्रमं चतुःपथं प्राप्ताः सर्वे लक्ष्मीसमीहया स्वस्वकलाकौशलं विस्तारयंतोपि स्वस्वक
र्मचित्तां जातहानीरानीय स्वगृहमागताः ॥ द्वात्रिंशन्माषकन्यजातसतोपि स्मृतं समानं वा परं धन्यस्तु लक्षं कोपि न करो
ति ।

अथान्यदिने पितुराज्ञया धन्यः सुवर्णमाषकान् लात्वा । वाणिज्याय चलितः सो चित्तप्रारंभे । कर्पूरस्वर्णमणिक्यवस्त्रा
दिवाणिज्यापणावलिषु गतः । छेन् क्रयाकृत ग्रांतैर्निषिद्धोऽन्यव्रजेत् । पुनः क्षणं तरं स्थित्वा अजाकृतमार्गणं
कुर्वतां पशुक्रयवतः प्रथममार्गेस्थुलअजकेनाजाता । ततोऽजकेनानिवेदित्वा । तस्मिन्नेव चतुःपथे व्यवसायार्थं
गतः । तत्रैकं मनुष्यं शास्त्रोक्तसुलक्षणलक्षितमेकं हुडं विक्रीणाति । ततोऽसौ सुलक्षणोपेतं मेढकं
विज्ञाय पंचमाषकसुवर्णमूल्येन तं हुडं गृहीत्वा । यावद्गृहं याति । तावत्तत्र राजमार्गे राजपुत्रास्तु वस्त्रलक्षं प
णीकृत्य स्वकीयं हुडमग्रेकृत्वा स्थितः । एवमन्येऽपि हुडयुद्धरसिकाः स्वं स्वं हुडं करे कृत्य परितोस्थिताःसन्ति । अ
थ राजपुत्राग्रचारीपुरुषेणोक्तं । स्वामिन् एष धनसारव्यवहारीपुत्रो हुडं गृहीत्वा आगच्छति । अस्य पिता धना
ढ्योस्ति । अतः एनं सामवचनैर्लोभयित्वा । अनेन सह हुडहुडं कृत्वा लक्षधनं गृहीष्यामः । इति मंत्रणं कृत्वा
सन्मुखागच्छंतं धन्यकुमारं सादरपूर्वकमाहूय आलापितः । भो धन्यकुमारास्मदीयहुडेन सह त्वदीयहुड
युद्धं कर्तुं समर्थश्चेत् लक्षद्रव्यपणेन युद्धं कार्यते । यदि त्वदीयहुडजयो भवेत्तदा लक्षसुवर्णं तव दा
स्यते । चेत् यदि अस्मदीयो जेष्यति । तदा लक्षद्रव्यं सुवर्णं तव पार्श्वाद्ग्रहीष्यामि । इति राजकुमारोक्तं श्रुत्वा २९

श्चिंतितं सर्वलक्षणसंपूर्णो ह्ययं मम हुडो युद्धे जेष्यति । अतो लक्षधनमागतं कथं मुंचामि इति निश्ची
त्य राजहुडेन सह तं हुडं योधयामास । ततो लाभाधिकस्य धन्यस्य सर्वांगलक्षणपूर्णेन हुडेन जितं । स्वर्ण
लक्षं च गृहीतं । यतः । द्यूतयुद्धरणवादे यतो धर्मस्ततो जयः । अथ राजकुमारो चिंतयति । अहोऽस्य
दुर्बलेन हुडेन मम हुडो जितः । कोऽपि देशोत्तवसुलक्षणपूर्णोऽयं हुडः । अथ यदि मया गृह्यते । तदा
मदीयान् हुडान् जित्वाऽनेकलक्षान् समुपार्जयामि इति विचिंत्य राजपुत्रो धन्यं प्रति प्राह । त्वदीयोऽयं
हुडोऽस्मद्योग्योस्ति । न त्वादृशां महेभ्यानामिदं पशुपालनं प्रशस्तं न हुडाखेलनादि । राजपुत्राणामेव घ
टते न तु व्यापारीणां । अतोऽयं हुडो यथालग्नं वा इच्छापूर्वकं अमूल्यं गृहीत्वाऽस्माकं देहि । ततो धन्य राज
कुमारोक्तं श्रुत्वा मनसि विचिंतितं । यतोऽयं हुडयुद्धादिक्रिया महत्पुत्राणां युक्ता भवति । अतः य
दीमितं मूल्यं दत्वा गृह्णाति तर्हि ददामीति संप्रधारितं । ततो धन्यस्मितेति उवाच । हे स्वामिन् अयं हुडस
मस्तलक्षणैरन्यूनोस्ति । महत्तिगवेषणया लब्धः । बहुतरधनव्ययेन गृहीत । स कथं दीयते । परं त्वं स्वा
मि वाक्यमपि उल्लंघ्यं कथं मंतरगच्छि क्रियते । ततो लक्षं धनं दत्वा गृह्यतां त्वदीये कार्ये वाधिकं पण्यं कर्तुं

=निःफलं

नोचितं । अद्य दिनं यावत्तल्लक्षाधिकं किं विढत्तं । अतो लक्षमात्रं धनं दत्वा सुखेन स्वक्रीडायां क्रमत । राजपुत्रेणापि
कुमरो क्रयणं दत्वा जमं जगृहे यतो । क्रायके मति वणिजोऽधिकं मूल्यं वर्द्धयंति ग्राहको पि च स्वस्पृहया ऽऽदरणाय
डावशतो लक्षेनापि तं । ग्राहको पि च स्वमपेक्षतेन पुनः क्रयाणकरमुक्तं । ततो बलक्षी चो समधन्यापि विलक्षीत्वा स
युतो गृहं गतः । ततोऽग्रमतः द्विगुणं जालं दृष्ट्वा कीर्तिप्रशस्ति वद्धधे सर्वेश्वजना परां जहिं । जनमुपयतो जगातिन
फलेवव्वंघ्रनपगोऽर्कचेत । ततो बजलिः प्रकारेस्वजनैपरजनैश्च तां धन्यकुमारश्लाध्यत्वा धन्यात्र जातत्रयः मधि
क्षनसमाननावसत्तुः अथास्त्र याचनानापि तान्त्रयपुत्रान्पिता हितमेवं प्राज । भो पुत्रा सौजन्यं संपदां बीजं
दौर्जन्यं हि आपदा स्थानं । अतो नयनिपुणैः सौजन्यमेवाश्रयणीयं । सुहोऽन्यस्योदयं दृष्ट्वा जनैः दौर्जन्यवा
दं लसते । यथा चंद्र दुहंराजमाकुरं बुधैः किं न कथ्यते कौर्मिकचकर्दे के विरुद्धे । विशेषं वांछितं न स्यात् । भाग्यं फल
ति सर्वत्र । किमनया विडंबनया । उक्तं च । मिलिते लोकलक्षेपि येन लभ्यं लभेत्तमः । शरीरावयवाः सर्वे
लभ्यंते चिबुकं विना ॥ १ ॥ भाग्यं विनावरवस्तु हठेनापि न लभ्यते । यथा विष्णुनाऽब्धिमथनेपि चतुर्दशरत्नानि लब्धानि
पुनर्हठेनापि महेश्वरेण कालकूटं विषं लब्धं । अतो भाग्यं विना शुभाचयं भाग्नामपि न लभ्यते । यथा विष्णुना २९

ऽब्धिमथने चतुर्दशरत्नोसौ भाग्यं न भवति । अमृतादपि संजातएकोपाधिर्जगतो प्रमार्द्धर्हरतः ताज्यते लोके प्रक्र
मास्ति । अपि रत्नाकरं तस्थे लग्नोप्यमानेन लभ्यते । पिबत्यार्चाऽबुधेरं बुधाश्रीवलयमध्यगं । भो पुत्राः अस्तु तैः
सहासूयाः स्वचिन्ताजायसवति । यथा मेघस्य यातो किम घ्राण्यद्य जीवस्या गतंगोन भवति । यः पुरुषः अ
न्येषामुत्कर्षं दृष्ट्वा श्रुत्वा च मत्सरी भवेत् स देवदत्तः पुरुषः एकशीर्षवद्दुःखभाजनं स्यात् । तथाहि जं
बुद्वीपे दक्षिणभरते शत्रुभिरयोध्या अयोध्या नाम नगरी प्रवसति स्म । तत्रेक्ष्वाकुवंशोद्भवो जितारिनाम
राजा श्रीरामचंद्रवत् नीतिमार्गेण राज्यं प्रतिपालयति । तत्रैको एकशिया तिलोकं सकारो वसति । वृद्ध
न्यजनमूर्द्धनो लक्ष्मीवान् विनितो खरप्रकृति सः ईर्ष्यालुतया परगुणान् श्रुत्वा न सहति । दृष्टयति
यथार्ष्य वंक्षार वतो चंद्रमसं चकलंकतः । यदि कस्यचित्उत्कर्षवार्त्ताश्रूयते तदा तस्य वार्त्तां श्रुत्वाई
र्ष्याजायते ईर्ष्यायाच शिरोव्यथा जायते । कदापि कोपि स्वकीयान् परकीयान्वा गुणान्प्रशंसतः
वीक्ष्याश्रुत्वान्निषिद्धमशाक स्वशिरोईर्ष्याकृदयति । अथ च ये निस्वापि स्वविवाहादिको त्सवादीन्
प्रशंसंति आत्मोत्कर्षाय द्विगुणत्रिगुणव्ययेन वर्द्धापयित्वामि ष्यापयिष्यति । अत्यवयं कृत्वा बजन्तरं

धन्यचरित्र
३०

साधते। यतोऽनधिगतागमरहस्यानां सर्वसंसारिणामियमनादिकीऽरागतस्थितिः स्वोत्कर्षप्रबलतया
साधते वतद्वाप्यथ: अभाग्यः। अस्याद्देषवलनव्यरंशीत्। तदा तस्य कोपात् शिरं रुद्धं यतो शिरसि भ्रू
णाकोणारस्त्र। शिष्यवक्त्रेरिर्ष्यायाऽरुणप्रदत्तो बलिः। किमु यतो हीनपुण्यस्य कोपः स्वघाताय जायते।
अथ हितं कोऽपि इति: स्वस्वतादिति: युक्त्या प्रबोध्यमानोऽपि नोपरमते। धिगस्तु अधमचेतसां निष्कारणद्वेषं वृ
द्धिं स्वोपघातेऽपि न त्यजन्ति। ततोऽन्यदा तस्य पुत्रास्तस्य पार्श्वे देशान्तरवाऽऽगता विजने वनेऽस्माकं समीचीनतरं
यत्र शृगालचर्मात्रोऽपि कोऽपि नास्ति। तस्माद्यदि भवदीया चित्तप्रसत्तिर्भवति तदाहं विजने वने एकं उटजं गेहं
कृत्वा भवन्तं तत्र स्थापयामि। इति पुत्रगिरां श्रुत्वा सहर्षं कंलकारोऽप्यमन्यत। यतः दुर्जरकालहितं को
न मन्यते। ततः पुत्रेणापि विजने वने शरस्तटे आपदाऽऽदृष्ट्वा कुटीं विरच्य सोऽरुणाख्यादनसामग्रीपू
र्णां कृत्वा पितरं तत्र स्थापयामास। यतः शास्त्रे पितरो दुष्प्रतिकारौ कथितौ स्तः। अथ सकंलकारस्तत्र व
ने निरुपसर्गः सुखेन परिवसति। तत्र ईर्ष्याविषयो कोऽपि नास्ति। तेन कारणेन स्वेच्छया सुखेन कालनिर्गमं क
रोति। अथ तस्य वनगरस्य पतिर्मृगयाव्यसनी नगरतः बहुसैन्यपरिवारयुतो वनगहने मृगयार्थं ग
तः।

३०

MEMORIAL

तत्रैकं मृगयूथं दृष्ट्वा तद्धावनायाऽश्वो वाहितः। ततो धावमानाश्वेऽपि अश्वपत्र मृगयूथं नष्टं राजापि तत्पृष्ठे धा
वमानो बहुतरां वनीं लंघित्वा मृगयूथं च क्वापि गिरिगह्वरादौ अंतर्गतं ततो मुकुटसुरक्षो राजा इतस्ततः कानने
भ्रमति भ्रमन् खरतरकिरणैस्तापितो तृषाक्रान्तो क्षुधया पीडितो कथमपि तत्र सरस्तीरे समागमत्। सीतलजलं
पायितः राजापि तं हिमसीतलजलं पीत्वा अतिसुस्थो जातः। ततः पंकप्रियेण यथोपपन्नां रसवतीं निर्मापयित्वा
विधिवद्भोजितः राजापि तां सद्योत्पन्नां रसवतीं भुक्त्वा विगतश्रमो जातः। पंकप्रियोपरि बहुतरं स्नेहं दधाति। यतो
ऽवसरे कृतासोऽनादि सेवा यद्यपि तद्यपि महर्घा भवति। ततोऽतिस्नेहं दधानो राजा पंकप्रियं पृच्छति। सो पंकप्रि
य त्वमेकाकि केन कारणेन विजने वने स्थितोऽसि। यतो गृहवेषी वनेवास एतद्द्वयं संगतं न भवति। अतो वनस्थि
तिकारणं ब्रूहि। ततः पंकप्रियोऽवक्। सो स्वामिन् अञ्जलिः स्वदोषैरेव लोके कष्टानि प्राप्नुवंति नात्र संशयः।
आत्मोत्कर्षकरा: नराः प्रायोऽसंबद्धं प्रजल्पंति दृष्ट्वा प्रस्फुलंति ततस्तु श्रुत्वा मम अत्यंत दुःखकारिणी ईर्ष्या
जायते। शिरोऽर्त्तिमिव दुःसहां तां ईर्ष्यां निरोद्धुं मदमशक्तः सन् ब्रणाशेरणिरूर्जरं स्वमूर्द्धानं अकृद्यन्
स्मि। ततोऽहं प्रतिदिनं लोकानां कटुवचनानि श्रुत्वा सहनाऽक्षमोऽस्मि शिरच्छेदनादपि दुःखितः पुत्रेणापि तः

॥३.३२
एकस्मिन् सघनतरुतले विश्रामन् स्थितः ततो पंकप्रियेण तं राजानं दृष्ट्वा पत्रैः स्वस्वोटजस्थं करकस्थितं पाटलावासितं स्वादुस्वच्छं सकलं निर्वृत वत्॥

दृतातपरोत्कर्षवचनश्रवणाऽक्षमस्य तव जनसंकुलेनगरे वसनमयुक्तं अतस्त्वंवनगहनेस्थितिं कुरु इत्थं
तोवनगहनेमनुजालापाभावात् इर्ष्यासंभवोनभवति कारणनामभावेजातुकार्यंजायते किमुएवंपुत्रव
चनश्रुत्वामयापिअनुमतं ततःपुत्रेणास्मिन्वनेस्वाध्यादिसामग्रीयुतोकुटीरचनाकृत्वावासित ततोहम
त्रसुखेनतिष्ठामि इतिएकाकिकथायवचोनिसम्यकृपाकूपारमानसः दिव्यविक्रमोपितदीयदुःखसं
क्रांत्याविमृषे येबहुसुताः परदुःखवार्त्ताश्रवणेनमानागाऽल्लसंति यथासमाश्रयवृत्तयः उष्मतो
ऽनलासमंकर्णोपिपरदुःखव्यथांसहते इतितदुःखेनदुःखितो राजामनसीतदुपकारंस्मरन् कृतज्ञजनत्रो
परः तदुरीष्यानीतिश्चिंतयत् हियस्मान्न येनमस्तकात्तृणमुत्तारितं तस्यापिप्रत्युपकारकरणं मह
त्प्युपायकरणेस्फुटदुष्करं नहिसर्वोपिकारिणः प्रत्युपकारणंकर्त्तुंभवति यतः शास्त्रेबहूनिदानानि
संति तद्यथा स्वर्णदानंधरादानं कन्यादानंरत्नदानमित्ति अनेकानिदानानिपृथिव्यांदीयंते परंतुजे
नादत्तस्य अन्नदानस्यकोटयंशोपिनार्घयति यतः उक्तंच कृथाक्षीवस्यजीवस्य पंचनवंत्यपाथये ३२
सुवसेनेंद्रियेबलं धर्मकर्मसुरैतिस्मृति १ अतःकृतज्ञस्युपकारायकुंभकाराय अनर्गलांलक्ष्मीददौ

कृतज्ञसावंज्ञापयामि कथंचिदृणीभवामि इतिध्यात्वानृपतिःकुंभकारंप्रतिप्राह सोऽहंत्वंसुखे
नमयासार्द्धंनगरंतमेहिमदावासस्थित्वा मत्समीपस्थितोदिव्यामदर्प्पितान्भोगान्भुंक्ष्व अथत
त्रनिवसतस्तवाग्रेयः कश्चिद् बुधोपियोस्मनस्तवआशवत्तः असंवदंवदति समयांचौरदंभेन
दंडनीय इत्युक्त्वाचिरंतेस्वपतोपृष्ठे सामंतसचिवादयः चतुरंगचमूयुताः दक्षिणावर्त्तसंखस्यपृष्ठे
सामान्यसंखाइवचागमन् राजानंचदृष्ट्वा दर्षितहृदयाबभूवुः ततश्चएककृपियासहाश्वारूढोनृ
पतिश्चतुरंगचमूपरिवृत्तो स्वपुरंप्रतिप्रस्थितः मार्गेगच्छताराज्ञानगरोपवनेऽतिरूपवतीकाकन्यका
कुसुमबदरीवृक्षेस्थापदराचली बिन्वतिदृष्ट्वातांप्रतीसुतावद्ध्वशुभेत्वंकस्यसुताः किंतवनामकातव
जाति इतिराज्ञोक्तं श्रुत्वासाऽवद् देस्वामिनहंखरकालिधानाकृषिकस्यपुत्र्यस्मि इतिसुधामुचंत
स्यावाचंकर्णपुटेपिबित्वा तद्रूपमोहितहृदयोनृपः तामेवमनसिस्मरन् स्वसौधमगमत् ततोमंत्रिमु
खेनतस्यापितरं प्रज्ञाप्यस्वानुकूलंकृत्वा तांकन्यांपरिणीतवान् तस्यापद्दराज्ञीपदंवाददात् यतः
प्रियाजनेकिमप्यदेयंभवति अथएककृषिकोपिराज्ञादत्तांसंपदांनिःशंकतयाभुंक्ते यतः

संपत्तफलंहित्यागभोगादि। अथज्ञास्वनगरे इत्युद्घोषणकारिता। यः पंकप्रियकंतकारस्याऽग्रेऽस्मं
बद्धं वदति सः चौरदंडेनमयादंड्यो भविष्यति। अतः स्वमनसिसंप्रधार्यमरणं नकर्त्तव्यं। ततः प्रभृ
तिपंकप्रियेणकैस्सुखेनपरिवसति। एवंसुखेनकालनिर्गमंकुर्वतां वर्षांते एकस्मिन्दिने राजापंकप्रि
येणस्वरक्षकयापट्टदेव्याचसनगराद्बहिः राजपाट्यांपरिभ्रमति पदे२ विविधान्वृक्षान्निरीक्षमाणो ए
कस्मिन्स्थलेबदरीवनं ददर्श। ततोराजाराज्ञीमितिपप्रच्छ: हेदेवि अमीद्रुमाके। अस्यातिक्षतं
भविष्यति। इतिराज्ञ्यक्तं वाक्यंश्रुत्वा ईर्ष्याचित्तंस्तुत्वापंकप्रियोऽसहः प्राद्धदहदमुष्टिभिः निजं
मस्तकंकुट्टयामास:। ततः राजातंतथाविधंदृष्ट्वा परिजनंप्रतीत्युवाच। अरेममाज्ञप्तोसिनाम
रणेहुताकेन ईर्ष्यापोषिवचरश्चाव्यतः। इतिराज्ञोक्तंश्रुत्वापरिजनेनोक्तंहेस्वामिन् सत्वदीया
ज्ञाध्वंसीवचनंनकेनाप्युक्तं। तदाराज्ञापंकप्रियोपृष्ट। केनतवसिरास्फालनहेतुर्वाक्यमुक्तं। त
दापंकप्रियेणलोकभाषयाएकः चक्रचरणात्मकदोधकःउक्तः। तथाथा कालिंबो
रांचिंपती। आजनजांणरचरक पुणराचिअडविकरिसुघर पिंनसकुंएहअणरक। २। इतिश्रुत्वा

उ॰पा॥ गृहीतनः सारा ज्ञीअती वसुखमन्नल या। सर्वाविस्था नस्मरति रा। जलीलावृगा हाराज्ञानंप्रस्ु चेनाहंजानामि कोऽस्मिकिंवा स्यातिक्षतं।

नृपोवध्यो मयादत्ताधिपत्यायदि। अमोप्रियाचिस्मृतपूर्वदशायदि एवंविधंसौख्यानीलांनसंज्ञेत् त
दाममप्रेअन्नतायावस्तुतः किंफलंलब्धं। यथावर्षतिमेघेचेत्यदिवसुमत्यंकुरपूरवत्तिनजातातदा
पर्यन्यस्यकोमहिमा। इयंलीलाक्षारिणीदेवीमर्वपदिंभंनाऽत्तेतिअतः एषःपंकप्रियस्यव्याधिस्तुअप्र
तिकारः। अतः एषपंकप्रियस्सुखेनैववनेयातुः। परंतुएतावन्वचनमात्रापराधेनराज्ञीतिरस्करणी
यानभवति। इतिविचिंत्यराज्ञापंकप्रियोविसृष्टस्सन् पुनः कांतारमगमत् प्राग्वत्सरसस्तीरेकुटी
रंकृत्वाचिरंस्थितः। एवंकियंत्यपिकालेमतेऽन्यदा तस्मिन्वनेरात्रौ सुरितयकरान् व्याघ्रबूत्कारा
न्श्रुत्वा सयत्नांतत्रारीरिसंकुचितांगोऽनन्यगतिकोपंकप्रियोनरकोत्यक्ति स्थानसदृशां खातस्वीम
मुल्लायां कूलिकायांश्मनःखात्मां। सिद्धंरप्रविश्यमरणत्यात् यद्भात्तप्रांगानिइतस्ततः विक्षि
प्ततत्ररात्रिमजीगमत् प्रभातेजातेयद्भातद्धारक्षितानिसंबंधवक्रतया आकुंचनप्रसारणरहितानिअ
ङ्गप्राप्तानि। अंगानिवालयितुंमसमगात्तःः। निर्यातुंनशक्नोति। ततः अंगप्रत्यंगमोटनात् तीव्र
तरवेदनवशात् मरणदशांप्राप्तसन् इमेगाथेद्वयोपार्श्वयोलिखित्वाम्रतः। अथचवनगमनप्राप्तो

दंताः पुत्राः तत्र वने प्राप्ताः सुकृतः अन्वीक्ष्यतः मृतं पितरं ददर्श इमे च द्वे गाथे अतीव वत्त् यतः वग्घसएण य
ष्ठिओ। बहारे तेनि गामंमि असमत्थो। अहह वसहो व गत्तं पुत्ताय पत्तो अहं निहणं ॥ १ ॥ इह लोगंमि उ रंते
परलोग विबाहगो महं चयणेणं पावे वक्कं जा पुत्त अप्पणो ॥ २ ॥ इति हितोपदेशार्थस्यन्दतां तत्पद्यार्थ
साक्षिणी गाथा द्वयं वाचयित्वा मनसि संशयं स्येषं कप्रियस्त्रानिति धर्मैतत्पराऽभवत्। एवं धनसारपुत्रत्रय
णमप्रेह श्रोतद्वारेण सिद्धाम सिद्धत्। यथा सर्पकप्रियकं सकारो इर्ष्यादोषवशात् एहिकाऽमुष्मीकान् दोष
द्रुमफलोपमान् उरवसहस्रोपान् सुकृर्मुक्त बहुक्षामं संप्राप्त। एवं सहेतुका वानिर्दे उ कापि इर्ष्या सिरवा यनत
वति श्रथमतो इर्ष्या विश्रामात्रादेव हृदयं ज्वलति तच्चिंतयारसभात्तनयि। यथा कपिकच्छुलता लिंग
नक्षायिसो ख्यायलवेति किमु अपि तु न लवत्येव। ततः तस्मात् हे वत्सा अतिपापोदयकृन्निता निउस्सद्धानि
स्फेटयित्वं वः युष्माकं मनः सवति चेत्तदाऽऽर्ष्यादोषं विमुच्य सद्गुणप्रक्षपातं सजध्वं इत्येवं बहुभिः प्रका
रैः पुत्रा शिक्षायित्वा किंचिद्वाह्यतो सरलतां दर्शयंति ॥ इति श्री तपागच्छनायक श्री सोमसुंदरसूरि विनेय श्री
जिनकीर्त्तिसूरिविरचिते दानकल्पद्रुमे पद्यबंधस्य गद्यरचनाप्रबंधे लक्ष्मयाऽर्कोनो नाम द्वितीयः पल्लवस ३३
माप्तः ॥ २ ॥

॥ ॥ अथ धनसारेण शिक्षितापि नीतिमार्गयुक्ति युक्तास्तिः शिक्षितोक्ति छ्यामपि अलितानां तस्करणाः
मेघधारा सिद्धैरणे लवहरिते तं रुइता शृद्ध पुनरेकदा पितरं प्राह्य वाचः हे तात युयमस्माकं सिक्षा
दातुं असमर्थाः परं स्वचेतसि विचारय योऽद्धं आदि सत्वड अमुपार्जितं तत् घृतं परं चणि क्रत्तान् व
यं द्रूत व्यसनेकृशालस्य धन्यस्य गुणश्लाघां कथं सहामहे। वयं तु व्यापार क्रियया योऽर्थमुपार्जयति तत
स प्रशंसां कुर्महे। हे तत कलया लासस्तु कादाचित्को हानिस्तु सार्वदिकि कुलीनानामनुचितो द्यूतव्यवसा
यः। कदापि लिद्धश्यारं सरलगतिप्राप्तं तदा किं जातं व्यापार क्रियया परिक्षास्फलगा लवति नतु द्यूतादिक्रि
यया। एवं ते पुत्रैः कृत्त वक्रोक्तिगर्भितवचनानि श्रुत्वा पुनर्लोप परीक्षार्थं धनसारेण वाणिज्याय स्वर्णमा
षकाना त्रातं त्रातं च तस्योपि दत्तवान्। ततः त्रयोऽपि सहस्रातरः स्वकृत्तं मतराशोदयात्मंदलाभप्रयोगात् स्वर्ण
शतमात्रक व्यापारे सलद विणमाप्या। श्रु निर्गमप्याभास्क ततो विलक्ष्यमुरवा गृहमागताः। ततो अन्य दिनं ध
न्य वाणिज्यार्थं निर्गतः पाटक द्वारमागत्य शकुनान्मार्गयति स्वर्णादि वाणिज्य चतुष्पथ दिशायां शकुना
न लवंति। एवमन्यान्य वाणिज्यदिशि शकुनानिगवेषयति परं इप्सितार्थ सिद्धिकराः शकुनाः न लवंति
ततो किंचयत्तिवेलाऽनंतर काष्ठमीची चतुष्पथं प्रति अतिलालकराः शकुना संजाताः। अथ धन्यकुमारः

धनाचरित्र
२४

तान्यपि वंचयतस्मिन्नुत्सवप्रयोगतः । इतश्च तत्रैव पुरे धनप्रियनाम्ना श्रेष्ठिरत्नं तत् सचकोद्रवः दानइति
नाम्नापि त्रासमाप्नोति कस्यापि दानवार्त्ताश्रवणे ज्वरं चरति तस्य गृहे षट्षष्टीकोटीद्रव्याणां वित्तम
स्ति परंतु कृपणत्वनो कोटीरः जीर्णं शतत्रः स्थाने शीर्णपरैस्तत्कं एतादृशगृहे परिवसति सःदा
सवत्सलमत्तं कदापि न अश्नाति न च जलव्ययभीरुतया स्नानं करोति तथाऽन्येषु चीनकांचनकाम
वेत्तान चपलकाप्रमुखमसारान्न समर्धानि अश्नाति संख्यातिगधनोऽपि स तैलमन्नम अश्नातांहरं सोऽपि
फलखलान् संख्याति सः तांबूलादनस्थाने बब्बूलवल्किचर्वणं करोति गृहस्तोऽपि श्रायः तथस्त्री च तत्कंद
मूलफलाऽशनः सदा अपयतीकृतया कदापि देवलवनेन याति क्वचिदपि न गीतेन नृत्येन च संगी
तेक्षणमात्रमप्यासंगी नास्त तृणकाष्ठमप्यवलीकृशायो चिह्नितकोऽपि न पीनद्भ्यो निशायां च नेत्रम
ति तृणकाष्ठसंग्रहयति चलितक्षा काले तिकृकाम विश्वपुरापश्मत्रो कपाटयुगलं मार्गलं चादाय
कदापि कुकुलालियम्याएन तद्घाटितकपाटमात्रः कोऽपि निक्षुरागतः ततस्तस्याऽनर्गलां गालि
गलहस्तं चदाति न तु कणमेकमपि एकं तु मद दाशर्वीयः मार्गणस्य याचकाय पंचवस्तु प्रदोपि दु
ने अदाने चेति विख्यातोऽस्ति यतो पुण्यैर्विना यशो न स चति तथाऽस्य कदापि स्वकुलेन द्वेष्या स्कोर २४

धिष्टं ददाति
कपाटं ।
गालिं ।
गलहस्तं ।
पुष्पं धूपादि
प्रहारेष ।

णकपर्दिमात्रव्ययेकारिते तदा तस्य संनिमुखेः प्राणहरज्वरस्वटति तस्मै तस्य पश्यतो केनापि दानं दीयते
वेत् तदा पञ्चशिरसिकतउननीडातीव्रयीडा प्रादुर्भवति गृणोरमुख्यधनिनां मुख्यस्यास्य विवाहे पूपि दु
ने स्निग्धे लुक्के अतीसाररोगीवत् कुतमुदरं दुष्यति सःमाल्यचंदनपुष्पादीनां लोभगः रोगमिवात्यजत् त
तोस्वउनकुटंबवर्गेण वांछालक्रूपवत् तस्या लाभसं लाभोऽपि स्पृक्षः । अथैकदा तेन कृपणेन मनसि चिंता
रितं यतो मम पुत्राः प्रायो वनासंजाता जातुचिद्वसरं प्राप्य धनं मा गृह्णीषुः इति परिताव्य षट्षष्टीको
टीद्रव्याणां मणिगणान् अक्रीणत् ततः एकां महतिखट्वामजिघटत् तस्याश्च चत्वारो पादाः इसनुप
लादिनि सर्वाणि शुषिरीकृत्वा तेषु च सर्वांगेषु अनर्घ्यरत्नो धूलरितां तराणि कृत्स तदुपरि डगलानि दत्वा
लेपादिना लेपयित्वा रत्नानि दुर्लक्ष्याणि कृतानि एवं विधं रत्नगर्भान [illegible] नापि ज्ञातुं शक्यां खट्वां प्रच्छन्नवृ
त्या निर्माय तस्यां नवयोऽपि तारागी च सदा लीनोऽस्ति न कस्यापि गृहे याति खानपानादिकं तत्रस्थितः ए
व करोति अज्ञानवशाग्रो घटीकामात्रमपि खट्वातं न दूरं याति रात्रिदिवं खट्वास्थितः एवं कालं निगमय
ति ये केचन धनलुब्धा ते धनेप्याशक्तिं दक्षता प्राणेभ्योऽपि अधिकतरं धनं जानाति परमेवं न वेत्ति सुर

धन्यचरित्र
३५

क्लिन्तापि लक्ष्मीः केनापि सार्द्धं न याति यदुक्तं अलक्षलक्षेण न शरीर रक्षणं तस्य रंपुरुषं मृत्युर्हसति
कथं पश्य त्वं संसारिणं मूर्ख त्वं मृत्युसमागते शरीरपोषणं व्यर्थं नेयं तथैव अनेकपापव्यापारेणार्जितधनं
रक्षितो क्षेपपरं पुरुषं धरा हसति कथं पश्य त्वं स्यमूर्ख त्वं मनसि जानासि इदं धनं कार्ये काले मम लोगायत वि
ष्यति परं न वेत्ति लक्ष्मीस्त्यागपर्वतां लोग्यान ज्ञायते ऽथ किं लाविनी कस्याय त्वासविष्यति विचित्रा कर्मणां ग
तिः ऽ लोहसति तथा कुलटा विनीता पुत्रलालनतत्परं स्वपतिं हसति कथं अयं मूढो धव मनसि हर्षितिय
इदं आत्मजं पुत्रं लालयामि परं न जानाति कस्य वीर्यस्योत्पन्नो यं पुत्रः स्वयं त्वयं दत्तो स्ववीर्येसिक्तपु
त्र गर्वेण गर्जति इति हसनादि शाय पापानुबंधी पुत्रान्विता किं पुरुषा स्वकृतान्तरायकर्म्म निशा मामपि
श्रियं कुसमक्षे नि त्ववति काकाः द्राक्षापाकोऽवसनकाले किं चंचुपाकाञ्चिता किं न लवति ऽ पितुलवत्य
व एवं विधसकृपणाराट् इहाव स्मात्यदशां प्राप्तोपि अहो मायात्व ज्ञाररक्षा वलं त्रिअपिव्यय तयाश्वेध
जेकधर्मं कालेपतन्ति किमुक्तं लवति ज्ञरखाध्वविधुरो पिऽव्यय यतीतयाअपक्षेनकरो स्येव अथ व्या
ध्यरोगान्तम मृत्युसमये अमुत्र परलवस्कन्धे तन्वे पुण्यपाथेयं गाहयित्वं पुत्राः पितरं पप्रच्छुः हे तात धनं ३५
लेग १

इह्रोः=
शापपकेषु
खरोगके न
यीकाकुवेश
ग। लागपृहि
नकूनमीत्ते
वरिवस्तको

क्वास्ति धर्मस्थाने व ष्टं तव लवांतर संस्थापित लवति ततः स कृपणो मरणसमये पुत्रान् प्रतिलणति हे पुत्राः
मया पुरा कोटीसंख्यं द्रव्यं धर्मरीत्या व्यर्थितमस्ति अतो हं एवं कृतेसुकृते धृतोऽस्मि ततो ऽ धनाढ्येकं [illegible] घ
ययाचे ततम हं तदेवदेयं पुत्रैरुक्तं यत्तत्व प्रीयं तन्मार्गयतां तातेनोक्तं हे वत्सा मम प्रीयया ऽ खंडयाञ्च
नयापिष्ठ्यासार्धम् अग्निसंस्कारः कार्यः इदमेव मम प्रियं पाथेयं अपरेपाथेयेस्तं इत्येवं वदतः स पद्ये
व मूर्छितः तां खट्वां प्रियामिव निबद्धमालिंग्य स्थितः ततः क्षमापीते त्तरणाश्रयेः पुत्रैरुत्पाद्यमानोऽपि
यथा तस्य कृपणस्य कर्मोदयात् जनितां यस्या प्रदृशी प्रकृतिसनमुंचति तथासौ मूर्छितो मरणदशां प्राप्तो
पि महंतापि कष्टेन तां खड्वां न मुमोच अथ तस्य कृपणस्य पत्नी पुत्रान्प्राह हे वत्सा यदि यूयं जनकव
जापितुः सक्ताः प्राणेभ्योऽतिप्रीयां खट्वां संप्रति मा मोचयत ततः मातुः वचनात् पुत्रैर्न मोचिता रितः ततः
खट्वास्थितो मृतः पश्चात् पित्राज्ञापालकैः पुत्रैः खट्वासहितो प्रेतवनं निन्ये क्षिप्तश्च तत्रैव खट्वासहितो चि
तायां यावता अग्निसंस्काराय प्रवर्त्तते तावता स्मशानपालकश्चांडाल तां खट्वां मया चन्त तदा कृपणपुत्राः
नार्पयति ततः तेन चंडालेन सह कलहो जातः चंडालोऽग्निसंस्कारकर्तुं न ददाति एवं परस्परं कलहं
जायमानं दृष्ट्वा स्वजनैः कृपणपुत्राः वारिता अंत्यजजातिना सह कलहो कर्त्तुं न श्रेयसे लवति यतो ऽ

मतकं गृंथी
मतनात्

DR. BHAU DAJI

धन्यचरित्र
२६

त्स्मशाने मृतकोपरिसत्कवस्त्रादिकं चांडाल एव गृह्णाति ऽतोऽस्मदीयतां खट्वा सवताऽत् तातवचनमपि प्रमा
णीतं स्मशानं यावत् खट्वाऽऽनीता अतः परं चंडालाय दीयतां ततो स्वजनवचसा पर्यंको दत्तः चंडालेन स
पर्यंकश्चिक्रितुं चत्वरे धृतः ततो नगरलोकास्तं दृष्ट्वा मृतकखट्वेति कृत्वा कोपि न गृह्णाति निपुणोपि मृत
कसिद्धाऽशुभाऽमांगल्यत्वात् मर्माविलिरूत्वा त्यज्यते तस्मिन् च समये धन्यकुमारोपि स्वलाभपरीक्षा
र्थं व्यापाराय तत्रागतो निरीक्षति एतावता सम्मृतकपर्यंको दृष्टः ततो लक्षलक्षेण धन्यकुमारेण स्वबु
द्ध्या लेपादिना मालसंधानावगुंठनागुरुसारतया खट्वायाश्चरणचतुष्कानां स्थूलतया रत्नगर्भमत्वोत्वा
स्वर्णसहस्राष्टकमूल्येन कृतवान् सेवकैर्गृहं दापयित्वा गृहं गत्वा गुणोदारः सः पित्रादीनामदर्शयत् त
तं पित्रामोदेन न किमपि दृष्टं प्रत्युत पित्रादिष्टास्तु पा अमुं यावद्वस्ताद्यः रत्नसत्वमात् गृहीतं तर्हि स्याति ता
वत्सम विषममोटनात् तत्र विश्रामादनेन किमपि टनात् विघटितांगाद्या खट्वायाः रत्नदृष्ट्वा धन्यमदः
श्रियः विश्वमिव गृहं अपूपूरयत् ततो लक्षकोटिमिताऽर्घाणां रत्नानां धोरणी विलस सर्वे स्वजनाः धन्य
कुमारमिति स्तुवंति अहो भाग्यमहो भाग्यं महाबुद्धिविशालता अहो दक्षत्वं धरत्वं पुत्रोयं कुलदीप
कः १ अनेन धन्यकुमारेणापि स्पृहादानेर्लक्ता तथाऽद्येर्ष गृहं स्तं कोऽस्मि जना अयं स्तौति मित्रजना २६

दर्शिणः स्तातन्यासोदरान् अमर्षिणः स्तताः एवं स्तुवन्लोकान् स्थितोदयं लाख्वं तं धन्यं बकुमन्यत किंतु तम
प्रकृतयः धुकाद्वाग्रजाः नैवामन्यत समस्तस्वजनाहना धन्यचरितमानं श्रुत्वा अग्रजास्त्रयोपि ईर्ष्या
ज्वलितस्म ततोऽसूयांकुर्वाणान् पुत्रान् पुनः धनसारश्रेष्ठी अन्वशिक्षत् मधुरया वाण्या उपदिशति
हे वत्सा निर्मुक्तमत्सराः सुगुणग्रहं लभध्वं यतः एककान्यपि धार्यंते गुणदानावैते हृदि राजापि प्र
मसाफुल्लं हि धीन क्लीयते कथं १ एकजात्कचवराउत्पन्नमपि पद्मं गुणदानाऽनेहसि धार्यंते तथा
अधराजावेडोपि पद्मसाफुल्लहेषान् लौमभाल्पेवेत्यर्षलेख्यः येनराः गुणवतां गुणानद्व्याद्योषान्तन प्रशंसंति
ते कुज्ञानराः रुद्राचार्यवत् परत्रावे अतिदुःखिता भवंति तथाथा कस्मिंश्चिद्देशे पुरा प्रख्यातगुणगणमं
डितं कृतततनु बहुश्रुतो बहुपरिवारः पंचाचारपालनतत्परः रुद्रनामा आचार्योऽभूत् अथ तस्य गच्छे
सर्वत्र विदितकीर्तयः चत्वारो साधवो भवत् अस्तु शालाः दानादि चत्वारो मूर्तिधराः धर्मा इव दाऽवसो
संते तेषां च वर्णमध्ये आद्यः बंधुदत्तनामा मुनिः वादलब्धिसमन्वितः यः स्वपरतीर्थिकतर्कग्रंथानां
सर्वेषां वेत्ता अत्युत्कटविकटतर्ककर्कशयुक्त्या सर्वान् वादीन् पराजयति यस्य एवं मितलोकारवमुखे स्व
ते येन मुनिना वादे जितो संप्राप्त बहुलाघवो गुरुसार्गवोत्तवन् गगने स्नामत्तः योमुनिग्रंथतथा पद्यबं
धे निर्दूषणान्वित कवित्वशक्तियुक्तो तथा निराश्रवाद निर्दितवादौ द्वितीयो वर्गादिनियमान्वितोऽनल्पजल्पस्त्वय न

धन्यचरित्र
३७
(उ.४) वर्द्धमानं लिङ्कूप्रतिमा । लड्महालड् प्रतिमादिवाने कशः वक्रे एवं विधोशास नाद्योतकारी महातपस्वीव र्तेत । तृतीयो मुनिः सोमिल नाम्ना ।

यः चेष्टितेनापि न द्रावयति एवं चिक्षेप प्रथम बंधुदत्तो मुनि द्वितीयो प्रज्ञाकराभिधानयः । अर्हत्शासनारू
ढिं विकाशयन् तरणिरिवसो सदामासोपवासादि अतिदुःष्करतपस्तप्तः यत्तपःश्रियाक्रान्तस्य च वमांसरक्ते
आदाय योग कार्मण योगेन वसिकृत्य कृशीकृतः यमुनिकनकावलिरत्नावलिमुक्तावली लघुवृहत्सिं
हनिःक्रीडितं भावामाम्लैने मित्तिकानामग्रणी अष्टांगनिमित्तशास्त्रकुशलः हस्तगतरेखात्रयमिव
अमोघं त्रिकालस्वरूपं वेत्ति । तद्यथा । आंतरिक्षं आकाशगततारावितथः शुभाशुभतज्ञापकचेष्टाकपिहसितम्
धर्वनगरगुल्कापातदिग्दाहादिकं भौमं भूकंपादि । आंगं अंगस्फुरणं दक्षिणेतरलोचने यथायदंगस्फुरण
प्रशस्तं भवति तस्य फलाफलं स्वरोदयस्य सूर्यचंद्रस्वरोल्लसित विषुवेण वहनादि सत्त्वसरूपनिरूपणादि शु
मामणिपूर्वकर्मः तत्कृतपुण्यपापविज्ञानं वशीकरणं दुर्गादिपंखीस्वरगतिचेष्टादि ज्योतिष्कं ग्रहचारादि सामु
द्रिकं पुरुषस्त्रीगतशुभाशुभानि लक्षणानि तथा आयान् ध्वज धूम सिंहादि नष्टावपि स्वप्नं सुशुभाशुभस्य च कानि
स्वप्नानि एवं अष्टांगनिमित्तशास्त्रेषु सर्वत्रामोघशक्ति नृपामात्यादि बोधकः ईदृशो तृतीयो सोमिलमुनिरस्ति
चतुर्थो कालकाभिधानमुनि येनातिगाढदुष्करक्रियया कृत्वा त्रिजगत्कंटको प्रमादस्वरः जितः यः पुनः ईर्या
समित्या युगमात्रलुवं प्रपन्नसाय योगं नरकगतजीवोद्धरणचिंतया इव नम्रमुखो मंदं मंदं विचरति । तथा यः व
ऋकासंघावस्तुविनयाद्युपक्रमनिधिना ऽस्मतो । आकंठवलताया विद्याया निर्गमिती इव वज्रघाटवदनो नवद
ति यः बोद्धा ऽसंतररकः शंकयेवाप ऽस्तुपक्षितं सांद्रादिनगृह्णाति न च क्षिपति तथा यः दृष्ट्वापचित्रीलहू ३७

तत्पादन्यासं करोति समस्तेन लापाया प्रथमचतुर्थलंगयुक्तेन मस्कारनिपुणादि अष्टगुणपवित्रितं जिनाज्ञायुक्तं
वाक्यं वदति सम्यग्शास्त्रानुकूलमनोयोगपूर्वकं तत् आचारं आचरति किं बहुक्तेन सर्वथापि विक्रमयो समुनिः
सर्वजनश्लाघनीय किंच तिस्रोपि गुप्तयः पंचापि च समितीयस्य एवं मष्टोप्रवचनमातरस्तीसमाराधयामास :
एतादृशो कालसमुनिः शासनं सोलयति तत्र गुणरागीणो ये लोकास्ते तस्य मुनेः यद्यविशेषेण प्रशंसा त्कारान्
कुर्वन्ति तदा तदुत्कर्षं असहमानो रुद्राचार्यः हृदि खेदमावहति यतो ईर्ष्यालुनरः स्फुरद्गुणं दीप्तिमंतम
न्यजनं दृष्ट्वा समो न भवति प्रत्युत तत् दप्रगारचिंतनपरो भवति यथा उलूकः उदुर्दीप्तिमंतां दीपसिखां दृष्ट्वा स्व
कीयपक्षाणं दत्वा प्रदीपार्चिं किं नापहरति अपरदृश्येव अन्यदा तत्र रुद्राचार्यसमीपे कुसुमपुरतो श्रीसंघ
प्रहितं मुनियुगलं समागतं रुद्राचार्यं प्रति वंदित्वा स्थितः ततो रुद्राचार्येण आगमनकारणं पृष्टं । तौ आहतुः
स्वामिन् कुसुमपुरसं प्रतिकाले एको बुद्धतर्कि विदग्धस्तिउरनामा वादी प्रतिग्रामं बहून् वादिनो जित्वा पाटलिपु
त्रकं समागतोऽस्ति अथ स तार्किकः गर्जितकाशितया जैनमुनीन् अपि जेतुमिच्छति यतो दग्धस्तरिं धलोऽग्निंपा
षाणमपि दग्धुं प्रवर्तयति अत्रत्र च कोपि तादृशो नास्ति यो तेन सह वादं कृत्वा निर्घाटनं करोति अतो तं दुर्वा
दिनं जेतुं भवद्भिः त्वरितमागंतव्यं इत्येवं वः श्रीसंघराज्ञापयति अतोऽनुल्लंघ्य संघसासनं कर्तव्यं भवति
एवमागत्य कमुनिमुखात् श्रुत्वा अन्यद् विद्यासमुद्र रुद्रनामा आचार्यः पाटलीपुत्रगमनाय प्रगुणो भूत्वा यतो विबु

धेमरे तयोश्च विजिगीषु स्वजातिविपक्षं श्रुत्वा तस्य निर्घाटने विलंबं न करोति शीघ्रं गत्वा निरुत्तरं करोति ततो
यावता रुद्राचार्यः तत्र गमनाय प्रवृत्तस्तावत्तापसैर्नैकैस्तादिशि वारंवारितः तेन पुनः रुद्राचार्यस्तु तत्रैव
स्थितः यतो बटुकस्तुतानिमित्तद्वेषिणः न सवंति ततो वादीहंददमनसमर्थं बंधुदत्तनामानं तं उपाद्धिजेयमादिशत्
यथा सहस्रकिरणः प्राप्तेः तिमिररिपुहननाय अरुणमादिशति ततो बंधुदत्तमुनिः रुद्राचार्यादेशं प्राप्य पाटली
पुरं गत्वा परवादिनाक्षिप्तो राजसभामासदत् अथ तत्र राजसभायां मुनिमभ्यागतं श्रुत्वा दृष्ट्वा च वादवदनकौ
तुकावलोकनाय सहस्रशो लोकाः मिलिताः तथा नागरिकलोकास्तत्र विवेकच्छेकबुद्धयः तत्र याति मत्सरगुण
दोषतत्त्वज्ञाः एवंविधाः सभ्यजनाधिकृत्य राजसभामभ्यागताः शास्त्रेऽनयोऽतिनिपुणो गुणानुरागी नृपतिसिंहास
नमध्यास्त अथ मिलितायां चतुरंगायां सभायां प्रथमतः सौगतमतावलंबी लिउरवादी मार्गं व्युक्तिजालमलपत्
तद्यथा यत्सत्तत्सर्वं क्षणिकमिति यथा दीपज्वालाकलं संतत्यनिखिलाभावाः ततः तस्मात्क्षणविनश्व
राः अथ लिउरवादी नास्वपक्षे स्थापनाय कृतप्रतिज्ञादि विरतेसति स्याद्वादवदनकोविद बुद्धिनिधि बंधुदत्त
मुनिर्बलियसीतडुत्तरस्याय पटली अवादीत् यत्सत्तत्सर्वं क्षणिकं न भवति यथा स एवायमिति स्थैर्यं वलोड्
वासनामात्रं वलोडवा अविसंवादिनि प्रत्यभिज्ञा भवतो नु मां बाधते तत्र शाक्यः पूर्वपरामर्शकारी प्रत्यभिज्ञानस्व ३९
रूपज्ञाता ग्राहकमित्यर्थ यत्र सत्ता ग्राहकत्वं न भवति तत्र स एवायमिति प्रत्यभिज्ञापि न भवति इत्युत्तरं कृत्वा पुनः

लिउरो वा वन्नुनस्थ केशादयः छिन्नाः संतः पुनरंकुरादितावेनोपातान् दृष्ट्वा यतेषु स एवायमिति प्रत्यभिज्ञानं भ
वति तज्ज्ञानं विसंवादी यथादृष्टं तथा प्रत्यक्षं तोऽलोकदृष्टसत्तास्तत्त्वनादिषु अन्यथासिद्धमेवेदं प्रत्यभिज्ञानमिष्य
ते न पुनः प्रत्यभिज्ञातमग्राहकमिति इत्येवं उत्तरालासं श्रुत्वा पुनराह बंधुदत्तमुनिः लोप्रतिवादीन् चेतद्य
दि अथाक्षदृष्टं सम्यगाभासं तु यथा तथाऽध्यक्षमपि घटादिकं मिथ्या किं न भवेत् एवं तिसकलप्रत्यक्षपराणं
प्युत्र प्रमाणप्रसंगात् ते न चानुमापि न प्रमाणमर्हति यस्मात् सानुमापि प्रत्यक्षपूर्विका भवति प्रत्यक्षस्तु त्वया
ऽसत्यरिकल्प्यते प्रत्यक्षे चैकांतक्षणनाशित्वे न कोऽपि मातृघाती स्यात् यस्मात् सा तु विनष्टा उत पुनः याऽघातिसा
ऽपरेव त्वन्मते तथा स्त्रीणां स्वपतिर्न कश्चित् पुरुषस्य च न काचन भार्यापि स्यात् ययोः स्त्रीपुरुषयोः विवाहसं
जातस्तौ तत्र देव विनष्टौ तथा च सति न कापि स्त्री प्रतिव्रता यस्य पुरुषस्य पाणिग्रहणं कृतं स तु तदैव विनष्टः एवं
सति व्रतस्य ग्राहकोऽन्यः ऽन्यस्तु पालकः तथा व्रतविराधकेन कोऽपि भवति यतो व्रतं गृह्णाति प्रत्याग्रहणानंतरमेव विनष्टः
उत्तरकाले ऽन्यदेव तस्मात् प्रतिज्ञा तद्वान् विराधकयायं कथं लगति सो वादी नृतेमते न्यासीकृतं चैकेन पश्चात्स्वा
मिकमन्येन अर्पकग्राहकोऽनष्टो ऽन्य संधन नपि नष्टं तदा कोकस्य ददाति मार्गयति च तथा लोकानां स्पष्टा विला
ऽन्य लोका स्वतदपरः सुकं यो ऽन्येन स्तनपस्तु अन्यदेव हि एवं सर्वस्य वस्त्वा विलोपो भवति तवमते तस्मात् हे स
द सदुंकर जैनशासने सत्य इत्येवं बंधुदत्तमुनिः धर्मसूचि श्रीमान्याय वाचा प्रवादिनं जिगाय जयश्री लब्धा

पुरेउजितंजैनैर्जितंजैनैरिति अथोधरणप्रष्टा राज्ञा च बहुसन्मानितः बंधुदत्तमुनिर्मान्याः धर्मरुचिश्रुतः
ततो महामहोत्सवपुरस्सरं श्रीसंघसमेतो आचार्यप्रतिबोधितः कियद्भिर्दिनैरूपाचार्यमगात् तत्र जैनमार्गक
शाले लट्टे बहुधा बिरुदैः स्तूयमानो उपाश्रयं प्रविष्टः तद्यथा वादिगुरुरुगोविंद निर्जितवादिवृंदः षड्भाषावादिप्र
ल घरावादिमस्तकशूल वादिकंदकुद्दाल वादिहंदलपाल वादिसमुद्रागस्ति वादिगगनलस्ति वादिगोधूमघर
ट्ट निष्पिसीतवादिमानमरट्ट कूर्चालसरस्वती शिष्यीकृतवृहस्पति सरस्वतिभांडागार चतुर्दशविद्यालंकार सरस्व
तीकंठाभरण वादिविजयलक्ष्मीशरण इत्याद्यनेकैः तदेकोत्कर्षवर्धिभिः बिरुदव्रातैर्विद्वत्कर्णरसकर्णपिनिति
निपुणोपि रुद्राचार्यरोषमुद्रितोऽभूत् यतः महतोपि लवेक्षितः सेवकेऽन्यगतेऽपि कामदेवं महादेवः किं सेहेऽधिक
विक्रमः १ महतामपि सेवकस्याधिकत्वं दृष्ट्वा द्वेषो उदेति यथा कामदेवं अधिकविक्रमं दृष्ट्वा महादेवेन रोषो
दयात् न सेहे इति हार्दं अथ ससंघेन बंधुदत्तेन विधिवद्वंदितो बहुभिस्तुतिभिः स्तुतोपि सरुद्रः सास्तूयं वचोऽज
ल्पत् यथा दग्धपाषाणः जलसिक्तोपि किं अनलं न उद्वमति उद्वमत्येव ततो रुद्राचार्य बंधुदत्तस्य गुणश्लाघाकरणेह
दरे अस्तु परं उसंलापणं आममनोहं तमपि न ऐच्छत् कियस्मात् महतामपि असूयावशगोऽभवति श्रियकथा
यस्य यद्वशात् बहुश्रुतापि विपर्याममासादयति येऽन्तर्मलिनास्सुते आसन्नसेवकेपि निरादरा भवंति यथा अंत
र्मलिनं जोत्स्नं पाश्वस्थानपि पश्यतो नपश्यति अथ गुरुणा असत्कृतबंधुदत्तः पवनेमंदादरोजातः पवनात्यासो २९

स्तुकः क्रमेणानस्यासाक्रमोऽभवत् यथा बालारामः असिंचितो पत्रपुष्पफलशोभितो भवति तथा बंधुदत्तादि
क्रियादिषु शिथिलासंजाताः इतश्च साकेतपत्तने निष्कृपः कृपणः क्रूरः सर्पस्यानुजइवाऽदर्शनीयः कृपणाम्ना
न्यपास्ति स राजा कुशास्त्रश्रवणाद्विभ्रांतचित्तो सौनकदापि पापाद्भीतोभवति आखेटकादिहिंसां करोति मृषा
वदति स्तैन्याब्रह्मादिमहापातकानि प्रत्यहं करोति तथा अजमेध अश्वमेध नरमेध गोमेध मधमाषिश्च उद्दिश्येरितो
ऽनेकसः व्यधापयत् अनुद्दिष्टसनुद्दिजेभ्यो बहुतरस्त्रवर्णस्त्रमिलवणतिलादि अदात् सगर्वसो श्राद्धं
सर्वपर्वसु स्वर्णादिरुप्येण गोरूप्यं कृत्वा तिलाद्यगुडादिसमं ददाति ब्राह्मणकुगुरुदत्तकुवासना
प्रेरितो जैनानगाराणां उष्टोसौ बाधां व्यधात् ततो जैनमुनिनाम्नसमर्णगरुडवत्सांकेतपुरं त्यक्तं इदृशीं सांकेतपु
रवार्तां श्रुत्वा निमित्तज्ञानकुसलो सोमिलर्षि रुद्राचार्यप्रतीत्युवाच हे स्वामिन् यदि भवतादेशो दीयते तदा
ऽहं निमित्तसत्साधनकलया कृत्वा सांकेतपुराधिपं कृपणं प्रतिबोधयामि इति श्रुत्वा गुरुणापि तं उग्रराजानं
प्रतिबोधनायादत्ता अथ एकरुणसमुद्रो सोमिलर्षिसांकेतपुरंगतः तत्र वराजमुख्यमंत्रिणः गृहेस्थितः त
स्मिन्नेव दिवसे राज्ञा कारितेनव्य आवासे प्रवेशाय द्विजैर्लग्नं समर्पितं नृपगृहप्रवेशमुहूर्तसामग्री कारया
मास तदा निमित्तज्ञानकुशलेन सोमिलर्षिणा निमित्तबलेन ताविश्य शुभो वयनिर्णयं कृत्वा स चिवाय इत्युक्ता
च सो मंत्रीश्वरः त्वयाऽद्य नवमंदिरे राजा प्रविसन् वार्यतोऽकाले विक्रम्यात्तयोगेनैतस्य तिष्यति अथ निमित्त

समये विरुद्धत्वात् तो न लिष्यति । तस्य निवारयिता न कोऽप्यस्ति । यतः अवश्यंभाविभावानां प्रतिकारो न विद्यते इति
तस्यास्तिज्ञानं तेन कथयामि अतः मदुक्तमिदं सत्यमेव बुध्यतां । यतोऽद्य रात्रौ राज्ञा मूर्त्तिमत्कालमिव आलं स्वप्ने
दृष्टमस्ति । तदा मदुक्तं सत्यं मन्यध्व । अतः मासिज्ञाननिर्णयं कृत्वा पश्चात् यथा स्वहितं समाचरणीयं । एतादृशं मुनि
वाक्यं श्रुत्वा मंत्रिणा सर्वं मुनिना भाषितं तत्सर्वं निवेदितं । राज्ञाऽपि तं श्रुत्वा विस्मितचित्तो विचारयति स्म । अहो मुनेः
ज्ञानं दृश्यतां रात्रौ मया दृष्टं स्वप्नं कथं ज्ञातवान् । अतः कारणात् अग्रेतनमपि विरुद्धत्वादिकं सर्वं सत्यमेव भवि
ष्यति ततो मया नवमंदिरप्रवेशो न करणीय एवं मनसि निर्धार्य मुहूर्त्तकाले संजाते तयो राजा नवधामं न जगाम ।
तस्मिन्नेव रात्रौ विरुद्धत्वात् तद्धाम समाद पपात । ततो राजा प्रासादपतनात् मुनेर्ज्ञानातिशयं वीक्ष्य इति हृदि निर्णीतं यद
त्र जैनात् परो कोऽपि ज्ञाता नास्ति । अथ प्रभाते संजाते दूरीकृतमिथ्यात्वकदाग्रहो राजा सामात्यप्रजातनयः क्रिय सोमिलं
मुनीन् आकृत्य तस्मी मिलन्मोलि त्रिकरणशुद्ध्या वंदितवान् । मुनिनोक्तः जैनो धर्मश्चोरीकार परमार्हतमार्गारा
धको जातः । मद्विप्रतिना धर्मंगीकरणेन श्रीजिनधर्मोन्नतिर्महती ववृधे । बहुना लोकेनापि मिथ्यात्वं निवे
शं त्यक्त्वा श्रीजिनधर्मोऽङ्गीकृतः । ततो नृपतिना शासनोन्नतिहेतवे स्वकीयतक्षिदर्शनार्थं च कृतसुखेन दानमा
नगीतनृत्यवादित्राभ्यादिसंशेषणादि अनेकविधोत्सवेन तथा च सक्तिसरतरित हृदयप्रणतलोकेन सह सो ४०
मिल मुनिरुद्राचार्यसमीपमागतः । ततो सक्त्याविधिपूर्वकं द्वादशावर्त्तवंदनादि विहितमहाभागतेनामात्यादि

राजपुरुषेण आचार्यस्य नवांगपूजनं प्रभावनादिकं कृतं सर्वेणापि च लोकेन सोमिलर्षिप्रशंसितः सबहुमानपूर्वक
दुष्टादिनिराकरणव्यतिकरो निवेदितः सत्क्षुब्धेन कृतपुनःपुनः आघां श्रुत्वा रुद्राचार्यो हृदये असूयादोषात् प्रज्व
लति लोकलज्जया च वदितुं न प्रभवति परं तु मनसि द्वेषेण परिणमति । यथा यथा सोमिलर्षिकृतशासनोन्नतिं शृणो
ति तथा तथा रोदनतप्तवत् मुखं म्लानिमाप्नोति ततो द्वेषावेशात् लोकिकव्यवहारेणापि स्वागमनवार्त्तापि न पृ
च्छति स दाक्षकारादि पूर्वोक्ताः चत्वारोऽपि मुनिवराः अन्येऽपि च गच्छगताः सुविहितसाधवः रुद्राचार्यस्य निराद
रं मत्सरयाकुलत्वं दृष्ट्वा योग्याऽपि अरुत यथा प्राह श्लाघयादतो त्वा द्वास्व स्वगुणैः पुम् क्लिष्यमापिल्लात् तदारणोऽश्लाघि
तलटमत्य मिलसमत्रोऽपि गच्छोऽसीदत् सत्पात्रिप्रबंधलटाकदिंन श्रुष्यति ततोऽसौ रुद्रगणिर्द्वेषात् संक्लिष्टाध्य
वसायेनाऽनालोचितः तस्मात् पापात् अप्रतिक्रम्य किल्बिषसुरत्वं प्राप्य देवजातिषु चंडालतुल्यो लघुतेन देवसभायां प्रवेशमपि न प्राप्नोति चि
रं देवेषु जातिहीनतया तिरस्कारदुःखं सहित्वा द्विजगृहे जन्म ततः मूको पुत्रो जनि पूर्वकृतकर्मोदयात् रोगा
क्रांतो दरिद्रश्चानेकदुःखाति सततो मृत्वा सर्वचिरंतरं भ्रांतः । यद्येवमागमतत्त्वज्ञो समस्तश्रुतवेत्ताप्यार्यगुणभ्रंशवि
रुद्राचार्यः एकयैव गुणेर्ष्यया घोरं दुःखं प्रापितः तदा भ्रमान्यगोलकस्यानां तु का कथा इत्थं धनसारो वदति
हे पुत्राः सम्यगात्मगुणरागिणो भवत । इति पितृवचनं श्रुत्वा त्रयोऽपि ते बांधवाः संवेगश्रद्धिः शांतात्मानोऽ
गयशिवक्रियत्यपि धान्यसरान्मोनमादायतस्तु । असौ धनसारश्रेष्ठि धन्यकुमारपुण्यैः षट्पष्टिकोटिद्रव्यनायकोऽभवत् ।

धन्नाचरित्र
४१

दृष्टिर्व्यांजने दोस्थं तं कुंथुनदामेवावतीर्णः इत्येवं कृत मुनिंद्रेण कृतां बहुलोपद्रवकारिकां गुणीषु द्वेषितां मत्वा धन्य
तथा धन्यकुमारवत् सकलेप्सितपूरणकामदुघां गुणरागितां निशम्य भव्या इहामुत्र च श्रेयस्करी सं चति बुधाः सा
चैवाऽऽश्रयत येनाविघ्नं संसारो दुःखोच्चारणं यत्न भवति ॥ इति श्री तपागच्छनायक श्री सोमसुंदरसूरि विनेय सा श्री
जिनकीर्तिसूरि विरचित पद्यबंधे महोपाध्याय श्री ज्ञानसागरगणि शिष्य अल्पमति कृत संस्कृत गद्यबंधे धन्यचरि
त्रशालिनि श्री दानकल्पद्रुमे घट षष्टी कोटीद्रव्यार्जनो नाम तृतीयः पल्लवः ॥ ३ ॥ पं मानविजय लिखितं ॥ श्री

॥ ए८ ॥ अथ धन्यकुमारस्य त्रयोपि सहोदरा श्रीमता धन्येन सह तात वित्तानुवृत्त्या लोकलज्जया च कृ
ति चि द्दिनान् मैत्र्यात्रमदर्शयन् परस्परं शिष्टाचारपूर्वकं गृहकार्यं यथोचितं निर्वहंति इतश्च प्र
तिष्ठानपुरस्वामिनः राज्यदेशोपमुंजोपकं वर्द्धि मंदिरेऽन्यदा अवसरे वा तेनातिशुरितमृतस्वा
मिकाम कं महत्प्रवहणं समागतमस्ति तदा तद्वृत्तं वर्द्धि लोकेन प्रतिष्ठानपुरे सो विज्ञप्तः स्वामिन्न
स्य प्रवहणस्य स्वामिस्तु पोतमार्गे पंचत्वमापन्नः तस्य परिजनस्तु कोपि नास्ति अतः निस्वामिकं द्रव्यं
नृपतेर्भवति तस्मादिदं द्रव्यं न वह्निग्राह्यं यस्त्वास्मदियं तन्निर्णयं पोतगतमनुजेभ्यो कृत्वाऽस्मभ्यं दे
यं ततो राज्ञा तन्निर्णयं कृत्वा यानपात्रवणिजान् वसनादिभिः सत्कृत्य स्वस्वसंबंधिधनं दत्वा विसृ
ष्टा ततो गृहितसंबलास्ते स्वस्वस्थानं गताः अथ नाविकैः सागरप्रवाहात् श्रोतं पोतः पोनवत्तं मंदंमंद मा
मगात्कष्यनगरं तिकं आकस्यनगरं तिकं आकष्य नितं ततो नृपाज्ञया प्रवहणगतक्रियाणकं नांना
नि नाविकै उत्तारितानि अपराण्यपि प्रवहणोपकरणानि निष्कास्य भूमौ स्थापितानि पुनस्तस्यैव प्रवह
णस्याऽधोभागमुले क्षारमृत्स्ना कलसा रत्नेस्ससंख्ययानि मृताः तांश्च दृष्ट्वा नृपालप्रमुखैर्जनैरितिनि
श्चयधारित्तं नूनं पोतपतेः नगरे लवणं दुष्प्राप्यं दृश्यते तेन कस्मिंश्चि द्विदिरतः क्षारमृत् कलशा संगृही
ता संत्याश्यते ततो नृपतिना प्रतिष्ठानपुरमास्त व्येभ्यान् कार्यसर्वंतत्र क्रियाणकं संदर्शयित्वा प्राद
त्तो व्यापारिणः एतं प्रवहणगत क्रयाणकं सकलव्यापारिजनस्मिन्दम्तल्पं दत्वा गृह्णंता यथाकस्या

पितृत्वं न त्रुटति जानंस्तु स्वस्वन्यायानुमानयोग्यं प्राप्यंते तत्रास्मदीयो लाभो नाभो नास्ति इति नृपोक्तं श्रु
त्वा तैः सर्वैः परस्परमामंत्रितं राज्ञा दत्तं क्रयाणकं नगरगतसमस्तव्यापारिनाहूय तेषां विभज्य प्रदेयं
ततो राजदेयं लभ्यं वा सर्वैः संमिल्य कर्तव्यं एकेन पुनर्निर्वाहितुं न सक्यं अथागतदिने सर्वे वणिजो ना
हूय विभज्य यथायोग्यं ग्रहिष्याम इति सुत्रयित्वा स्वस्वगृहे गता प्रातः पुनः मिलिताः तदा एकेनोक्तं
धनसारस्य कोपी नागतमतस्तस्यापि मंत्रणं कार्यं ततस्तैः धनसारगृहे आकारणाय मनुष्यं प्रेषितं ध
नसारेणापि तदुक्तं श्रुत्वा स्वकीयपुत्रेभ्यः तत्र गमनार्थमनुज्ञापितं तदा अंतःमत्सरिणः तत्पुत्राः एवमु
चुः नो तात किमस्मान् प्रेषयसि स्वकीयं दक्षपुत्रं किं न प्रेषयसि यतोयस्य दक्षत्वमपि ज्ञायते कीदृ
शं वस्तुग्रहणकौशल्यं नित्यं यत्नं यस्य प्रशंसां करोति तस्य परिक्षाकरणावसरस्वानं समागतं अतः त
मेव प्रेषयित्वा लाभं ग्रहाण इदं ज्ञातृवचोक्तं श्रुत्वा धनसारेण धन्यः प्रहितः पवित्रबुद्धिनिधि धन्योपि पित्र
ादेशं लब्ध्वा शिरसि करोत्क्षणेन राज्ञोक्तेन सत्पाद्वितो तत्र गतः ततो सर्वैरपि मदोन्मत्ताः स्वस्ववणिजानुकूल
वस्तुक्रयाणकं विभज्य गृहुः परिक्षकशिरोरत्नं धन्यस्तु तत्र स्थितो सर्वाणि क्रयाणकानि दृष्टिप
थावतीर्णानि सुबुध्या परिक्षां कृत्वा मौनमाधाय तिष्ठति तावता हारमृत्तकलसविभजनावसरो
जातः परं तद्ग्रहणाय न कोपी करप्रसारयति ततः सर्वैः संभूयामंत्रितं अयं बालधन्यकुमारकं
एवं वक्ष्यंतो यत्तोयं अयं बालत्वाद्वा ह्यपसव्यं किमपि न ज्ञास्यति अतो वचनरचनां कृत्वा बाल। ४२

स्यायोग्यं वस्तु बालस्यैव दीयते सोधन्यकुमारः त्वं प्रथमवयसि प्रथमव्यापाराय आगतः अतः इदं मंग
लरूपं मृत्कलशग्रहणं याता प्रथमं स्तोकायासं स्तोकमयं च कार्यं क्रियते पश्चात् बहुबहुतरं क्रिय
ते ततोऽधिकाधिकतराबुद्धिः संभवति मतिविभ्रमश्च न संभवती अल्पारंभाः क्षेमकरा भवेत् इतिव
चनात् किंच राजदेयद्रव्यमपि अस्य स्वल्पं न भविष्यति यतोऽस्य ग्रहणे राजा त्वरितो भवत् वस्तु
विक्रयश्च यथा अवसरे भवति ततश्च यदि स्वल्पं देयं तदा शीघ्रं दातुं समर्थे तव पितापि अ
स्माकुपरि प्रसन्नचित्तो भविष्यति यतो मया बालपुत्रेण इदं ज्ञात्वा स्वल्पदृष्टव्ययप्रयासं वस्तु दत्तं
अतो मद्गृहीत्वा सिद्धि कृत् तन्न वयं न भविष्यती तदा धन्यकुमारेण शिष्टाचारस्य प्रतिवचो
दत्त यतो महत्तां स्वरीदृशा एव न भवंति बालादिनोऽनुग्रहितकरा भवंति महाजनानामयप्र
सादो सर्वकामदोग्न भविष्यति इति मिष्टवचनैः सत्कृत्य विसृष्टा धन्यश्चिंतयती परपुण्यार्थ
प्रर्णायं दत्तकौसल्यं मम सद्भावं ज्ञात्वा किंतु शिक्षवचनोक्त्या परिक्षां ज्ञात्वा विकलाः नौ कश्चि
न वस्तु कमिति धिया मम शिरसि टौकयित्वा गताः संसारे स्वार्थं विना न कस्य कोपि वल्लभो भवति
ममस्तु श्रीदेवगुरुप्रसादः सहजेनापि रिमिते लाभो लब्धः इत्येवं परिक्षकशिरोरत्नं धन्यः स्व
ल्पमूल्ये न्यस्तां मृदं लात्वा स्वगृहे निन्ये ततो धन्यो गृहे तयः शारधूलिभृतान्कलशान् वि
दोष्यादि प्रवर्त्तान् हस्तताडनपूर्वकं हस्यतानापि ज्येष्ठैः धन्यस्य मुष्टिसंचारोपयति सो

तातपश्यतातवदन्तेपुत्रस्यवस्त्रग्रहणकौशल्यंयतो विविधदेशोत्पन्नानि विचित्रप्रमाणानि दुर्लभा
नि स्वदेशेऽदृष्टपूर्वाणि महामूल्यानि स्तुतपूर्वाणि परमहर्षः दृष्टवाणि नाप्येकमूल्यानि यै वस्तुन्यस्मिन्नुप्र
वहणेनबहुतराणि आगमन् तन्मध्यात् येयेव्यापारेषु क्रयविक्रयकर्मकुशलाः क्रयाणकानामुत्प
त्तिगुणमर्जनिर्नेदेषु दक्षास्तेतेसर्वेस्वस्वाभिप्रायसाधकं समुपलब्धातमेवगृहीत्वा स्वक्रियार्थप्रयोजना
ममपूरयत् नत्वायुष्मद्वितीयज्येष्ठपुत्रस्तुतेषांग्रहणंकुर्वतां यत्तु नरीतंनकेनापीचांगीकृतं निकृष्ट
तधूलिपुंजरूपंलवणंदीनजनोचितंज्ञात्वा आगतः यस्मिन्नस्थलवणंचमपिनविद्यते लवणग्रा
हकस्तु एनंदृष्ट्वास्यत्रमपिनकरोतीती केवलधूल्याग्रहपुरित अस्यलवणस्यकथारित्या क्रयविक्रये
नविष्यति सर्वैः सुवर्णरत्नवस्त्रादिनव्यजनोवितावापाराकृता सोलवणपणंकुर्वतां पुत्रोपार्जि
तप्रतिष्ठाविनस्यति येनयेनापिराजमुख्यादिना यदिव्यापारक्रियया गृहनिर्वाहोभवेत् तदानिपुणानां
कवेषणंकरोतिगुणवतांस्तुअवसरेपरिज्ञायते कदापिकाकतालीयन्यायेकदाचित्कदाचिद्वारंमुख्य
स्यसाहसंकार्यं प्रचुरमागतं तेनहेतातमनसिहर्षवैस्त्र्यस्मात् तस्यैवप्रसंसनं प्रस्फुलनंचनकर्तव्यं सि
ष्टजनाच्चिर्णव्यवहारावसरेतुतदैवप्रस्फुलनंजनग्रहणीयभावंप्रापयतो अनेनबालेनलवणधूल्यान
यनेनआवयोग्रहस्यमहत्वंनिर्नासितं राजदेयद्रव्यस्तुपीप्रदानयोग्भविष्यति वस्तुविक्रयस्तुनिर्जव
णामहोभविष्यति तदैवज्ञेयः यथालोकोक्तिजंकाजुटनकालेनिर्जगिपस्यहस्तेनापितापणंलघु अतः

पूर्ययंपुत्रः क्षमिलिलावांविचारयत अस्मिन्व्यापारेक्रियत्परिमितोलाभोभविष्यतिहासंकुर्वदृष्ट्वा इयत्सामं
कंधनसारोधन्यमामंत्र्यप्रोक्तेति नोपुत्रप्रवहणेनकुत्रक्रयाणकेषुसत्सुचया किमिदंधूलिपुंजरूपंदृष्ट्वा
रू रमृन्मयंवस्तुमानितं इतिपुत्रोंसुत्वा धन्यसविनयंपितरंप्रत्युवाच हेतात तातजीखरणप्रसत्तेः दारिद्र्य
नदाहकंवस्तुहस्तोचटीतंमयैर्मरून्यस्तुवस्तुसत्तावाविज्ञतया यत्किंचिदितिज्ञात्वाकपटरचनांकृत्वा म
च्छिरसिढौकितं मयाच श्रीमद्गुरुचरणप्रसादात्समुपलक्ष्यांगीकृतं तत्स्वमात्रंचश्रूयतां एषामृत्सामा
न्यानज्ञेयायस्यास्पर्शविसात् लोहस्वर्णमयंभवति पारसपाषाणस्यान्यंतरवर्तिरियं धूलिनाम्नातेजनतु
रितिविश्वदारिद्र्यदारिकायस्यारत्तिमात्रमात्रया विंशत्पलाष्टकमितं ताम्रदेमिलनवेदितिपितरग्रेनिवेद्य
तस्यामेववेलायांत्र्यक्रियया ताम्रस्यलोहस्यचसुवर्णत्वादर्शितं एवंपुनःपुनः क्रियया अनेकस्वर्णको
टिद्रव्यंनिर्मापितं मातरपितरौस्वल्पनदर्शिभ्रग्रजत्रिकमंतराप्रमस्तापरिजनाप्रतिहर्षं प्राप्नुसंति तत्रद्रू
जितासकरणातिष्ठंती अथकेनापिधन्योदयः सहमानेनपिशुनेनराज्ञोऽग्रेनिवेदितं स्वामिन् धनसारपु
त्रेणधन्येनसर्वेमहेभ्यान्नवंत्त्वचवंचयित्वा स्वल्पमात्रमूल्यंदत्वा तेजनतुरिकान्नृतानेककलशान्जा
त्वागतः कस्यापिप्रेननिवदीतं अतः सातेजनतुरिकात्वंभांडागारयोग्यास्ति तामानाय्यकोशागारेस्थापयताय
थातस्यधूर्तस्यशिक्षाभवती दस्युकापिशुनोगतः तदानितिहीयेनराज्ञाऽवधारितं मयाप्रवहणगतकथा
णकं समस्तमहाजनसमुदायेभ्योदत्तं कथितंचयेनमूल्येन ग्रामेक्रयविक्रयोभवती तन्मूल्यंअस्मभ्योदेयं

ततः परं तु नवपुण्योदयो यादृसो भविष्यती तादृशो लाभो भविष्यति इत्युक्तं मया दत्तं अतः परं मम विदग्धज्ञा।
स्येन मयुक्तं एकं तु मदुदाश्चर्यं ये ऽतिनिपुणा बहुबहुतरक्रयाणकानां गुणदोषपरिज्ञानकुशला विविधदे
शोद्भववस्तु तुन्निनिष्पत्तिविज्ञाः क्रयविक्रयप्रवर्द्धनं एवमनेकेषां परिणतवयसां मध्ये धन्यस्तु कियन्मा २
त्रकियति वयपरिणतिये नयेते सर्वेपि परिणतवयामहेभ्याः वंचिताः अतः पिशुनवचने को विश्वासः ततो
धन्यं माहूय प्रब्रुते तदा राज्ञा धन्यानयनाय स्वसेवकाः प्रेषिताः तैरपि गत्वा धनसारायोक्तं तवपुत्रस्य धन्यस्य
राजा मंत्रयति तदा मसंको धनसार धन्यं ज्ञापितः राजा त्वां मंत्रयति धन्येनोक्तं मदुप्रण्योदयं अतिशोभनं
जातं यतो यतिपुण्योदयेन राजप्रसंगो भवति केचित्तु राज्ञे मिलनाय तिकृत्याघं कुर्वंति मम त्वत्र महाराजेन।
स्वयमेवाहूतः ऽतोयुष्मत्पुण्योदयेन नवं भविष्यति न काप्यत्र संका विधेया इत्युक्त्वा वस्त्रालंकारविभू
षितो सेवकादिपरिजनैः परिकरितो किंमपि ऽस्य प्रभुतं उपायनं लात्वा राजसमीपे गतः पश्चात् धन्यास्त्रयः
राजा मंत्रे श्रुत्वा करोति पंकरोति अहो लोको किंसत्या जाता कीटिका संचितं धान्यं तित्तिरि नाशयति एवमस्म
दुत्पन्नेन माया कुशलेन कष्टाधवलं कृत्वा इतः स्ततः धनमेलनं कृतं परं तु अद्य अयगतं प्रष्टगतं सर्वमेकदे
लया राजा ग्रहिष्यति अस्य पापेन पुरातनमपि धनं यास्यति पितास्तु अद्यापि धन्यगुणवर्णनं कारोत्येवति
स्तुत्वा मध्यमो वक्ति अधमिरास्फालनं विना। सरलो न भविष्यती यतो ऽस्मत्पितारागंधित्वा त्किमपि न दे। ४४
ति अतः परं सर्वं ज्ञास्यती एवं वात्त कुर्वाणास्तिष्टंति अथः धन्येन राज्ञो ग्रे उपायनं धृत्वा नमस्कारं कृत्वा

राज्ञादेशानयथास्थाने विष्टः राज्ञापि तं लागमाधिकं स्वपवयस्कावर्यं भूषितं धन्यं दृष्ट्वा ऽतिप्रसन्नचित्तो व
दतिस्म भोधन्यतव श्रुखसमाधिवर्त्तते धन्येनोक्तं न वतत्वरणप्रसादे यतो प्रकृतिनां सुखैककारणं नृ
पतिपितरौ केवलं जनमदायकौ ततः परं सर्वसमारिकसुखानुभव स्तु राज्ञःसा भवति अद्य पुनः
मममहत्पुण्योदय यतो महाराजेन महतिकृपां कृत्वाहं स्मारितः ततन मम सुखोपरि सुखं सं
जातं किंमपि न न्यूनता स्थितिः इति धन्यस्य प्रतिवचनं श्रुत्वा संतुष्टो जातः पुनः धन्यमादिसति भोध
न्यास्मत्पवहणगतक्रयाणक भागो त्वया किंमपि गृहितो न वा तदा धन्येनोक्तं महाराजस्य प्रा
दृसिद्धा सो परि कृपास्मास्ति तादृसो भागो पि मया लब्धु राजक्तं कथं तदा धन्येन सर्वं व्यतिकरमा।
मूलरूपतो निवेदितं वस्तु अनुपलक्ष्यकुत्सीतमिदं स्थापयित्वा मम बालं चज्ञात्वा मम सिरसि
टोकितं मूलमपि तैरेव कथितं मया तु तं वस्तु गुरुकृपया समुपलक्षमौनमाधाय स्थितेन तैर्य
दत्तं तत्प्रमाणी कृतमस्ति अन्यथारित्या प्रवहणगतभागो लब्धुः ततभागागतो त्सम तु रिममगृ
हे न्यूरि वर्त्तते अतः परं तु नवदाज्ञा प्रमाणं इत्येवं धन्यस्याविलप्तव्यतिकरं श्रुत्वा राज्ञा विस्मयसत्पुण्या
नायेति कथितं प्रवृत्त प त्रपत्तामहो संसारिक लोकानां परसुखेर्ष्यादोष प्रबल यतः स्वस्याज्ञानव
माहवस्तुगुणतो अनुपलक्ष्यस्वार्थ साधकमतिज्ञात्वा कार्पण्यं स्व नं कृत्वा धन्यसिरसि टोकितं त।
स्मिन् समये तु तैः सर्वैर्मनसि निश्चितं भविष्यति यद्दयं निकृष्टं तं वस्तु अज्ञत्वादयं बालो गृहिष्यति।

यद्यस्य ताराणतोऽभविष्यत् तदा नाग्रहिष्यत् न चैतज्जातं यदयं बालः प्रेषितस्तस्मान्मिरोत्तरितं कस्यापि
सिरसि निपतत्व इति कुटिलबुद्ध्या धन्यादयदत्वात्मानं विचक्षणं च मन्यमानास्वस्वेहं क्रयाणकं।
गृहीत्वागता सर्वैरपि स्वार्थैवलक्ष्यं कृतः न केनापि परस्पदयानविचारितं ततोऽनेन सर्वेषां दौ।
र्जन्यविलसितं दृष्ट्वा विचक्षणत्वान्मौनमाश्रयस्वेष्टं चांगीकृतं यतो दुर्जनानां मर्मकथने स्वस्यैव।
दुःखायत्तवतीनिति वाक्यं स्मृत्वा तेना चागतः धन्यस्य तु स्वभाग्योदयतोऽनुपमं क्रयाणकं हस्तेच।
टितं नात्र कस्याप्युपगारोऽस्ति यद्दुर्जनैर्नोद्वेगाय कृतं तत्स्वभाग्योदयेन परमसुखाय जातं ततः
६ सुखोदयं दृष्ट्वा दुर्जनाः स्वोदयेऽसहमाना मां प्रतिर्बुद्धिदात्रमागता परं तु मम तिनिषवृत्तं संगतं
नयतोऽनीत्या इह लोकराज्यमपि नस्यति परत्र वै दुर्गतिभाग्भवति यदि तुर्वं सर्वैर्महाजनैः मयापि।
च तज्जनं तु रिज्ञातमासित् तदा कस्यापि दातुं पृच्छनिना नविष्यत् अत धन्येन स्वभाग्योदयतो लब्धधनं
धन्यस्यैव नोऽकुयोग्यं नापस्य ततो मयापि वाङ्गादत्ता सुखेन स्वैरं नो कव्यमिति मत्वाऽसमहं प्रसादीचका
र धन्येन चोक्तायमदहति महाराजस्य बालोपीकृपाकृत्स्युक्ता प्रमाणो विहित पुनः तद्गुणैरंजितो राजा स्वस्य
जनाग्रे धन्यस्यैतेऽभाग्यादिगुणवर्णयति लोजनाः पश्यतामस्य धन्यस्य बालत्वेपि वार्द्धकमपि वैपकं बु।
द्धिचे पुनरस्य त्वं च परूपतां ये नित्यं विविधक्रयाणकक्रयविक्रयं कुर्वते नानादेशपरिभ्रमणे नानेके ४५
षामुत्पत्तिनिष्पत्तिविज्ञानानीपुणैर्पि रीणतेकवयै महेभ्योरपि न ज्ञातं तत्सर्वमनेन सर्वप्रकारैरुपलक्षितं

अतो मम नगरवास्तव्यजनानां मध्येऽयं धन्यैव धन्योऽस्ति एतादृशै पुरुषैरेव पृथ्वीरत्नगर्भेति कथ्यते एवं
कुधीवर्णनं कृत्वा वस्त्राभरणादिना सत्कृतो भाषितश्च नोऽधन्य नित्यं मम सभायामागंतव्यं चेत्सहसे सत्पु
रुषेन सभाशोभना भवति सर्वेषां च मंत्रिसामंतादिनां चाज्ञा कृता यदस्मत्सभायां शिष्टोऽभिष्टगतः न्यायाद
करणमंत्रणं तत्सर्वमस्य बुद्धिनिधेरग्रे निवेद्यं ऽस्यानुकूलं विधेयं नान्यथा इत्याकर्त्याधन्यो विसृष्टः धन्यो
पि च राजदत्तवस्त्रालंकारं परिधाय राजदत्तवाहनमारुह्य राजभवनात् प्रणम्य निर्गतः तदा राज्ञाज्ञातो द्वावाद
कश्चर्मधारकविसदपारकादिनां चाज्ञा दत्ता नित्यं महाडंबरपूर्वकं धन्येन सह गमना आगमनसमयेमाच
धीनतया गृहे यावत् नेयं ततो राज्ञा दत्तमहाडंबरपूर्वकं नगरस्व तु पथे भूत्वा स्वगृहमागत्य पितरं ननाम
पिता पितस्य महद्राज्यमानं दृष्ट्वा परमहर्षिता बभूवः तत्रयोऽप्यग्रजाविषमविषमुच्छिता बभूवुः ततो सक
ले पि च नगरे धन्यः सर्वन्यायविदांमान्यः तथा स्वक्रियपुण्यतपतेजस्तया यत्रशक्तिर्निद्रोदतया सुहृज्जनपोष
तया मिथ्यात्मोऽसमगमत् अतो प्रसन्निपात्रं राज्ञः पुण्यसामंतादिनां सभायामासीनो धन्यजनैरपरस्तुपति प्रतिसद्यं
जगो एवं क्रियत्यपि काले गते एकदा राजसभातः राजपथे णामं कृत्वोत्थितो दिव्यवस्त्राभरणभूषितो नानामणि
मुक्ताफलकुंजनकादिविचित्ररचनारचित सुखासनारूढोः नानादेशागतनृदोद्गीर्णयमयसरो अनेक
सामंतश्रेष्ठि महेभ्यैः सविनयं प्रणतो मार्ग्रेदीनदुःखिजनानां नानां दारिद्र्योच्छेदकं दानं दीयमानोऽनेककं।
रिभटतुरगवमुपरिकरितो नानादेशोत्पन्ना नारोहितरलाभरणभूषिता ग्रीष्मितहयनृत्ययुतो पंचविधवा
जित्रनिर्घोषपूरस्मरं राजमार्गमुल्लंघ्य स्वकीयगृहाभिमुखं यावदागच्छति तदा ते धन्याग्रजास्वस्वगवाक्षस्थिता।

पुराध्वर्यपत्रंपति तदवसरे पौराश्च वदंति मो जना पश्यतां पूर्वजन्मनिकृतपुण्यबलेयदयं लघुकोपिस्वतेज
साह्वाना मपिमाननीयोस्ति तेजवत्वमेवमहत्वनिदानंपरं तनवाधिक्यं यतोतेजमाहिंनवयसमीक्षते इतिवच।
नात् तेजवान्लघुरपीश्चसंसनियः नवस्थूलत्वं यदुक्तं हस्तिस्थूलतनुस्वांकुसवसः किंहस्तिमात्रैंकुसः दी
पेप्रज्वलितेप्रणस्पतितमंकिंदीपमात्रंतमः वज्रेणाभिहताःपतंतिगिरयः किंवज्रमात्रैगिरिःतेजोयस्यविराजते
सबलवान्स्थूलेषुकःप्रत्ययः २ अतो अयंधन्यःलघुरपीअलदीपकः अस्येवचायजात्रयश्रीरिरदिनाच स्व
जोप्यकिंत्करांकोवलमस्पष्टहे निजोदरपुरणं करोति तिपौरजनानांवचश्रुत्वा त्रयोप्यग्रजाअनुतमास्त्यर्थंसि
मवित्तिपाततो दग्धसहृद्यक्रूरपुरा क्रूराश्वासयेतिपरस्परंमंत्रयतिस्म: आ: अस्मिन्धन्येजिवतिसतिकिम
स्माकंशोटता वृत्तिर्भिर्नवति अपितुनवत्येवयथास्फुरत्नानोनानुदये किमुतारकास्फुरत्कांतियुक्तानवंति
अतोयंस्वकियानुजेनसबंधसंप्रधार्जनोपेक्षणायश्च यथास्वांगजोव्याधी:उपेक्षितो किंमाधीनकरोति तस्म
त्नसदयत्नावं।परित्यज्यायंविमास्यते तदास्माकंतेजोवृद्धिर्नवितास्ति दिपोपीदिपवर्तिदग्धेवदीप्यते ३ नान्यथा
इतिपरस्परंमंत्रईत्वाधन्यविनासनाहौंपत्तीता अथातषांसुगुणोपिमंत्रबुद्धिप्रागल्भ्यतया कथंचनआगितादि
विज्ञानेन अन्येनज्ञातः यतःपातालगतमपिजलंबुधाबुधानजानाति किमुतक्रंच आकारे अगीतेचेष्टा ग
त्याभाषणेनच नेत्रवक्त्रविकारेण लक्ष्यतेऽतर्गतंमनः१ पुनःत्रदरितोर्थपशुनापिगृह्यते हयाश्चनागा
श्चवहंतिनोदिताः अनुक्तंमप्यूहतिपंडितोजन परेंगितज्ञानफलाहिबुधयः २ तथाधन्यगुणैराकर्षित
चित्ता अत्रपत्यपिनक्तिनारदमिस्वत्नलाक्तंधन्यंप्रतिकथयामास: अतोदेदेवेनवनासावधानत्वेन।

वि

म

४६

२

चिंयं अस्मदियस्वामिनस्तुदुर्जनसंसर्गात्वादसूर्यवृगदोषेनसन्मतिमुढजातास्ति तस्मात्नविश्वसनीया ए
वंभ्रातृपत्न्योक्तश्रु चाधन्यश्चिंतयति भिगस्तुतेपुरुषयः विवेकउरमितज्ञाःतत्वविज्ञानगुणेनकलंदस
ज्ञाहाज्ञापिस्वाःनुबंगतःकलहंप्रदिपयत्न कलहंकारणालविरमातीस्पर्द्धः अतोऽत्रस्थितेनमहृत्र
नोत्पन्नरोगेनगुणाम्भिंधनानंधनासौख्यनभवति कारणयोगात्कार्यप्रबजयति तद्विविरहेत
मपिनातो अन्वयव्यतिरेकाभ्यांममात्रस्थातव्यं नयुक्तं कश्चित्तदेशांतरेयामि यतोदेशांतरगम
नेहिचातुर्यमुल्यं यतःदेशाटनंपंडितमीत्रताच वारांगनाराजसभाप्रवेशःअनेकशास्त्राणिवि।
लोकनंच चातुर्यमूलानिभवंतिपंच १ दिसइविविहचरीयं जाणिज्जइसज्जणदुज्जणविसेसो अप्पाणं
चकलिज्जइ हिंडीज्जइतेणपुहवीए २ तथास्वकलासुकौशल्यं भाग्यबलंस्थैर्यं बुद्धिविभवश्चएषां
पंचानां देशान्तरमणकषोपलेनपरिक्षाक्रीयते तेनराधन्याएवमनोविनोदकारिणी निक्षानालीलकौतु
कानिपदेपदेप्रशंपति धर्मारंआश्रुमुत्तत्वःसंक्लेसकरंवाण इत्तेपमिवरूए इत्यादि तथानितिसास्त्रे
प्युक्तंः हस्तिहस्तसहस्रेण सतहस्तनवाजिनं शृंगिणांदशहस्तेन देशात्यागेनदुर्जनं १ इत्यादिमनसि
संप्रधार्य धनसारतनयस्यमतपरिक्षिदेशावलेकनकुडासपपक्षिगृहोन्मुखोजातः इत्येवंवर्तमाने।
कस्यचित्संबंधीमहेन्यगृहेमहोत्सवोजात तदाऽस्यपित्रादिस्वग्रहमनुष्यामहोत्सवव्यग्रचित्ताः गमना।
गमनधावनवजानादितत्कार्यप्रयासेनखिदखिन्नाःश्रांताःसुखनिद्रयासुप्ता घोरनिद्रावसिन्

ताःजाताः तस्मिन्रात्रौ समस्तपौरजने प्रसुप्तेसति एकाकी एव धन्यगृहान्निर्गतः नमस्कारमहामंत्रस्मरणात्लब्ध
विश्रामसुखप्रस्थितः रमाकेलिक्रियापदं मालवजनपदं व्रजन् अनेकग्रामनगरवनानि विलोकयन्
एकस्मिन्दिने प्रचलन् तीव्रमध्याह्ने क्षुधितोजातः तस्मिन्समये क्षेत्रमेकं मार्गस्थितं ददर्श तस्य क्षेत्रस्यो
पकंठे वटवृक्षाधस्तले क्षुधया बाधितो क्षणं विश्रांतः अथ तस्मिन्क्षेत्रे कश्चिद्धालिकः क्षेत्रं खेटयति
एतावता पादविपरिम्लानमुखं धन्यकुमारं दृष्ट्वेति विचिंतयति अहोयं सुंदराकारः कश्चित्सत्पुरुष
स्तापादिबाधितोऽत्रवटे विश्रांतो दृश्यते अथैनं भोजनार्थं मंत्रयामि इति ध्यात्वा धन्यसमीपमागत्य साद
रं भोजनाय न्यमंत्रयति धन्योपि तद्वचः श्रुत्वा ससंभ्रमं इत्युवाच भो उ विज्ञशिरोमणे अहं स्वभुजार्जितं भु
जे यतो सिंहाः स्वस्था क्षुधिताऽपि परोपार्जितं न कदान्नं भुंजंति अतो सिष्टसमयप्रतिपालनाय यदि त
वाज्ञा भवति तदा क्षणं हलेन क्षेत्रं कर्षामि ततोऽहं भक्तं भोक्ष्ये यतो गौरवं श्रमस्य स्वभुजार्जितात् भुक्तिर्गौरवं म
हत्त्वं ददते इति धन्योक्तिं श्रुत्वा तेन हालिकेनापि अनुमतं भो सज्जन यथेप्सितं कृत्वा भोजनानुग्रहं कुरु ए
वं हालिकादेशं प्राप्य स्वयमेवोत्थाय हलं गृहीत्वा खेटयितुं लग्नः तावता हलं स्खलितं धन्येन स्वभुजब
लेन दृढाकर्षणं कुर्वता भूमिगतं दृष्टवद्धनं भूमिगतं अपरिमितद्रव्यसंख्यनिधानं प्रकटितं यतो
भाग्यवतां सर्वत्राऽपि निश्चिंतापि संपदाविर्भवति यदुक्तं च निरिंद्रस्य निधानानि प्रकाशयंति कास्यपि बा
लकस्य निजांगानि नगोपयति कामिनि २ स्वर्णपूर्णनिधिं दृष्ट्वा उदारचित्तेन धन्येन हालीकाय समर्पित

वान् यतो सम्यग्ज्ञानवतां योगिनां किमज्ञेयं तथोदाराणां सत्पुरुषाणां किमदेयं भवति ततो हालिकेनोक्तं
भो सज्जनशिरोमणे त्वं भाग्यनिधिः त्वद्धेतो निरवधिसेवधि प्राकट्यं दृश्यते त्वमेव गृहणाय तदा धन्येनोक्तं
भ्रातः मम परकीयधनगृहणे नियमोस्ति भूमिः त्वया दीयते तेनेदं त्वदीयं धनं यथेच्छं तत् कुरु ततोऽति
विस्मयं प्राप्य उक्तं हालिकेनोक्तं भो महाभाग त्वया अनर्गलधनं दत्त्वा मम दारिद्र्यं छेदो कृतोऽधुना भोजनं
कुरु ततोऽत्याग्रहवशेन धन्येन हालिकोपढौकितं भोजनं कृत्वा हालिकं आपृच्छ्याऽग्रेतोऽगमत् यतो वि
स्वोपकारकाः सज्जनाः सूर्यवत् नैकत्र स्थायिनो भवंति अथ धन्यगमनानंतरं हालिको विचिंतयति धन्यसत्पुरुषात्
लब्धं महाधनं निःशंकतया विस्तरयितुं युज्यते तदा परगृहभंजकाः लोकाः अनेकैः प्रकारैः वार्तां कुर्वंति ए
वं परस्परं विवदमाना कदापि काले राजद्वारे विदितां भविष्यति तदा दुर्बलकर्णो राजा पिशुनैः प्रेरितो मां का
रायित्वा मम सर्वस्वं ग्रहिष्यति तदाऽहमपीडः खिन्नविष्यति इतः प्रथमतोऽहं राजानं यथास्थितं समनुज्ञा
प्य पश्चात् यथादेशं करोमि तदा मम आयतिसुखं भवति इति ध्यात्वा हालिकोपराजानं गत्वा यथास्थितं धन्य
वृत्तांतमाचष्ट राजापि हालिकोक्तां धन्यकथां श्रुत्वा विस्मितचित्तो राज्ञा हालिकमुवाच भो हालिक यत्क्षेत्र
तः निधानं लब्धं न तत् महदाश्चर्यं यथा तोऽष्टविधा पदे पदे निधानानि संति परं त्वयत्निधानं लब्धात्परं तन्महा
श्चर्यं तेन पुरुषेण दृष्ट्विरत्नगर्भेति सत्योक्ति स्थात्वमपिन्नाग्यनिधिः यस्येतादृशपुरुषस्य दर्शनं जातं भो
जनं च कारापितं तेन दत्तप्रसादो त्वया लब्धोऽतो त्वमपि धन्योसि अथ यदि तत्पुरुषस्य सिद्धन निधानं
तुभ्यं दत्तं तदा मयापि सुतरां तुभ्यं दत्तं महापुरुषः स्यादेसको स्फेटयति परं त्वतस्य महापुरुषस्याज्ञा।

धान्यं विक्रयात्तं भवति तत्कर्तव्यं इति राजादेशं प्राप्य हालिकेन धन्यस्यारम्भाविर्विस्तीर्णाय तस्मिन्नेव क्षेत्रे भुमौ धा
न्यनाम्ना ग्रामं निविसर्पितं राज्ञे च निवेदितं राज्ञापि तद्ग्रामाधिपत्यं हालिकस्यैव समर्पितं हालिकोपि राज्ञा प्रद
त्ताधिपत्वं प्राप्य सुखमनुभवन् तस्मै धन्योपकारं च न विस्मरति अथ धन्योपि अग्रतः गच्छन् विविधान् नगरवन २
नपरूपम् अकस्मिन् दिनात्ययेकमपि ग्रामोपकंठं प्राप्तः यथा तदात्यये दृष्टं समानमं प्रतियाति तत्र च संध्यायां सरित्ती
रे स्नानं कृत्वा मनो वालुकामय मादाय स्वहस्तेन निर्मलं तं स्फटिकवत् समतयाविस्थ्य निःशंक हृद्या रतिउत्पर्यंकं कृ
त्वा स्थित्वा स्वाक्रिय हृदयकमले श्रीसिद्धचक्रं कमलं संस्थाप्य यथानुक्रमात्स्याः ९ दादीपदं मनसि ध्यायन् प्रहरं यावत्
जपक्रियां कृत्वा व्रतरामितीलक्षजीवजो निगतजीवान् क्षामयित्वा अष्टादशपापस्थानानि व्युत्सर्गं च उच्चारण।
निकृत्वा सुभावनां भावयन् निद्रावशी भूतो निद्रां प्राप्तः अथ यामम्मात्रा प्रहरात् सौ पुनर्बुबुधे पंच
परमेष्ठिपदानि संस्मरन् स्थितः यत्तो उत्तमानां निद्रा १ स्तोक २ कलह ३ क्रोध ४ काम ५ एते पंचा
पि दोषाः प्रबला न भवंति मंदा भवंति इत्यर्थ अथ वा अस्मिन् समये धन्य किंचिन् शृगालशब्द कसिव २
मं शब्द श्रावः यत्ता पुण्यवतां पुरुषाणां प्राप्ति निमित्तानि शकुनानि मानुकूलान्येव भवंति धन्योपितं।
सं शब्दं श्रुत्वा पूर्वाभ्यसित शकुनशास्त्रं विचिन्त्य निर्द्धारितं यतः दिवा दुर्गा रात्रौ च शिवा शकुनफलं निष्फ
लं न भवति ततो अस्य वृध्यास्य फलं विचारितं तदा शिवा एवं वदति कोपि धीरपुरुष एतस्या प्रवाहतः स
वंनि क्रामयति तत्कटिस्थानि रत्नानि गृह्णाति शवं च मम भक्षयितुं ददाति तदा भव्यं भवति एवं शिवा ४८
मशब्दं विचार्य ततो स्थानात् धन्य उत्थित शिवाशब्दानुसारेण नदी तटं जगाम यत्तो धनार्थिलोकानां धर्मकौतु

कीच्चालस्तोक्ष भवति ततो सरित्तीरे यावता विलोकयति तावता स्वकृतपुण्येनाकर्षयन्निव स्वयमेव ज
लप्रवाहे तरयत् नद्यास्तटमागतं मृतकमपश्यत् ततो जलप्रवाह इति ख्यातस्य तत्कट्यां गता निरत्नानि लात्वा
तं मृतकं शिवायै चार्पयत् येन शकुनाहीनं शकुनायं भवति पुनरपि स्वयं स्थानमागत्य देवगुरुस्तुतिस्तवने
न शेषरात्रिमतिक्रम्य प्रभाते संजाते अग्रतो चचाल : क्रमेण व्यध्वाधी मध्ये दुर्गमं संसारमिव विंध्याद्रि
मुल्लंघ्य सुखेन निकनिकृत्रिमिवोक्ष्य निमापतत् प्रद्योतन प्रतापः प्रद्योतननाम्ना भूपतिराज्यं करोति
षोडशमहाराजानाभिश्वरोस्ति यस्य खड्गग्रहणसमकमेवारि कंपयति सराजा बुध्या भयकुमारसदृशं।
स्वक्रियराज्यचिंताकारकम मात्यं गवेषयन् निजपुर्यां श्रीमान्परिस्थाय पटहवादन पूर्वकमिति घोषण २
मकारयत् यः बुद्धिमान् पुरुषः समुद्रास्य सरोमध्ये स्तंभ्यं स्वयं पालिस्थितो रज्ज्वा ग्रंथिं बध्नाति तस्मै नृप
: मंत्रिपदं ददते इति पटहघोषणां निशम्य बहवो लोकाः तं स्तंभं नेधनोपायं विचारं ति परं तु न कोपि बं
धयितुं प्रवणो भवति एता दृशे वर्तमाने धन्ये नागतमात्रेण तां पटहघोषणां निवार्य स्तंभं बंधनं चांगीकृतं
ततो राजपुरुषैः सह राजसभायामागम्यता तदा निर्मलबुद्धि धनसारसुतः कुलजनेन नावृतो सेव कैः सह उप
तुं जगाम : गत्वा च राजानं नमस्कृतवान् राजापि तमुदारस्वरूपादिगुणयुतं धन्यं दृष्ट्वा स्वमनसि इति निश्चि
तं नूनमेष पुरुषवरो ममादेशं निर्वाहकरिष्यति अस्य कृतोद्यम फलवत्ता भविष्यति इति संप्रधार्य
राजा धन्यं प्रत्येवमुवाच भो बुद्धिनिधे ममादेशं सफलं कृत्वा स्वबुद्धेः फलं प्रापय लोकानां च कौतुकं किम

तानि समर्प्य ततो मुषितधन्यचंद्रप्रद्योतयास्तंभमश्रमवेष्टयेत् रज्जुप्रांतबध्यस्थानमागत्यान्यप्रांतसंयोजनेन ग्रंथ
यंत्रविधिय एकैकप्रांतग्रहित्वाऽपरदिशिपश्चागच्छति तथाऽग्रंथीउपस्तंभं याति एतयावत् ग्रंथिस्तंभं स्पृ
शति अन्यथा रित्यास्तंभे ग्रंथी दत्वा राजादेशमफलं चकार एतत्सर्वं राज्ञा नागरलोकेनच दृष्ट्वा तद्गुणरंजि
बद्धस्वांताः प्रसंसंति स्माऽहो अस्य बुद्धिपटुत्वमहोऽस्य प्रतिभाप्रजत्वं अभूतमदृष्टंच कृतमश्रुतमिव कृतं इ
ति तद्गुणरंजितो राजा धन्याय मंत्रिपदं ददौ आलोमुदिता लोका स्ववालंमास्वते प्रणामाऽर्घं ददत्तवान् अथा
सौ धन्यमंत्री कुनृपतेप्रसादं सकलाधिकस्थापि पदं समासाद्य समस्तभूवलयमतिशुद्धनिति लोस्नाभिः सो
भामितं जज्ञे एवं प्रतिदिनं अधिकाधिककीर्त्यालक्ष्म्या च प्रवर्द्धमानः धन्यः मंत्रिपदं कुर्वाणोऽन्यदा समये स्वसौ
धतायन स्थितोच चतुष्पथाश्चर्यं विलोकयति तावत्ताऽसमावस्था विधुदशाकुदर्शविगलद्वसुदारिद्र्योपद्रुतः मति
दिनदसाप्राप्तः क्षुतृष्णाबाधितवपुः एतादृशं सकुटंबं स्वपितरं मितस्ततसे पुराऽभ्रमंतं ददर्श दृष्ट्वा च स विस्मयं
चोपजदेपत्ति दध्यौ विचित्रा कर्मणां गति यतोऽनेककोटिधनविभवयुतं गृहं मुक्त्वा देशांतरागत तत्सर्वमतिस्तो।
क दिनमध्ये क्वापि गतं परं एतादृशी दशा प्राप्तं मम कुटंबस्यदमे वृद्धश्यते श्रीजिनागमोक्तं नान्यथा भवति कर्मा
णां कर्माणां नमोस्कमस्थि इत्यादि तथा अघटितघटितानि घटयति सुघटितघटितघटितानि ज्झर्झरीकुरुते विधि
र्वतानि घटयति यानि पुमान्नैव चिंतयति इति ध्यात्वा प्रासादस्य पूर्वकं स्वकुटंबं गृहे नित्वा पितृन्प्राक्त्वानं नमस्कृ ४९
तिं च कृत्वा स्नानवसनाऽशनादिभिः सत्कृत्य यथावसरं प्राप्ये तिष्टच्छति स्म भो तात बकुधनयम्भेमभृतां भवतां

कथमिदृशी अवस्था संजाता तद्वृत्तिकरं च कथ्यतां तदा धनसारोऽपि धन्योक्तं श्रुत्वाऽवोचत् हे वत्स श्रीजैनागमतत्वकु
सलोऽनुत्वा किं मां विभवधननाशप्रश्नं पृच्छसि लक्ष्म्यादिविभवनमधायत्तं किंतु कर्मोदयायत्तः कर्मोदयस्तु द्वौस
पि पुण्योदयः पापोदयश्च यदा च पुण्यप्रमाण वर्त्तते तदाऽनिच्छंतमपि बलात्कारेण धनसंपदादीनाग्रहं प्रवर्धयंति य
दा तु पापोदयो प्रमाणवर्त्तते तदा सुसिंचितं सुरक्षितमपि गजभुक्तकपित्थवत् गृहं निस्सारं करोति यतः कृतकर्मक्ष
यो नास्ति कल्पकोटीशतैरपि अवश्यमेव हि भोक्तव्यं कृतकर्म शुभाशुभं १ मित्यादि हे तात पुण्योदयेन सर्वसानु
कूल्यं भवत् अथ च नाद्य पापोदयेन सर्वं नष्टं किं बहुजल्पितेनाऽप्रस्वगृहे पुत्रकलत्रादि बहुज
नानां मध्ये एकः कोऽपि भाग्यशाली भवति तस्य भाग्येन सर्वमपि कुटंबं सुखमनुभवति तदभावे तु तमेव
स्वजनवर्गं दुःखमनुभवति इति शास्त्रोक्ति प्रत्यक्षं तया दृष्टा चानुभूता यतो हे वत्स कलावति भा
ग्यनिधौ त्वयि गते सति कस्यापि पिशुनस्य प्रेरितो राजापि प्रतिकूलो भवत् तेन कारागारे क्षिप्ता ब
हुतरं दंडं कृत्वा धनं गृहीतं किंयत्चौरैर्मुषितं किंचित् वह्निनाऽऽत्मसात् कृतं किंयत् भूटतया व्या
पारक्रिययानष्टं किंयत् भूमिगतनिधानादि दुष्टसुरैर्हृतं मृत्तिकारूपं संजातं तावत्तनष्टं यावत् एक
दिन निर्वाहमात्रमन्नमपि न स्थितं ततः कुलपक्षे दुःवत् निर्वसुत्वेन निकुंजं मित्रिज्ञात्वा सर्वमपि कुटं
बं वादाय देशांतरमित्र महता कष्टेन भवतां गवेषणां कुर्वतां कोऽपि पुराकृतभाग्योदयेन त्वद्दर्शनं सं
जातं दर्शनमात्रेन सर्वमपि दुःखं दयेत्समभिव दुःखं नष्टं चित्रं चानंदमेदुरमभवत् इति पितरोक्तं श्रु
त्वा धन्यमविनयं प्रणम्याह हे तात ममस्मव कस्यापि स्फुरत्पुण्योदयो जात येन तातपादानां दर्शनं सं

जातं इतावद्राज्यमानादिसंपत्प्राप्ति अद्यैव सफला जाता अतःपरं दुःखवार्त्तां विस्मार्य सुखानंदमग्नेन स्थेयऽ
हं तवादेशकारी किंकरोऽस्मि किंचिदप्यधृतिर्न विधेया एवं माताजेष्ठभ्राता भ्रातृजायादिना मतिमधुरवचनै
ः संतर्प्य वस्त्रधनाभरणादिकैः सत्कृयतस्मैः सत्कृता नानाभिरीतिर्युक्तिःऽस्त्येव आश्रितो यत्र सोम इव धन्यः बं
धवेभ्यो सकलावतां मुख्यः श्रीयं ददौ यथा कलावतां मुख्यास्सोमः श्रितोदयः सन् कुमुदेभ्यो श्रीयं ददाति
एवं चांतकरणशुद्धियुक्त्या धन्यः समस्तमपि कुटुंबं विविधसुखप्रकारैः प्रत्यहं पोषयति तथाप्यस्य प्रजाक
रदंडेनेव धन्यस्य धामं ते तमिसप्रकृतिभिरग्रजैर्नासहेत कृतं ते तामसामोदी दिवाभितेवान्यतेजं न सहति अ
थान्यदा धन्यराजमन्त्रा यांगच्छारा राजानं न च राज्यकार्यचिंतां कृत्वा पुनरपि राजादेशं प्राप्य उचितवेलायां सु
खासनासनो विवीधहयगजरथनटादिचमुपरिवृतो विविधदेशागतबंदिभिः विचित्रस्वनामयरूपकगीत
कैः संस्तुतो - अनेकवाजित्रवादनपुरस्सरं स्वगृहमायाति तदा चतुःपथस्थजना धन्यगुणवर्णनं करोति प्रत्य
तां ३ मनुष्यभवे देवत्वं यस्मात् उदार्यधैर्यगांभीर्यशौर्यादिसर्वगुणाः अस्मिन्नगतोपमाना वर्त्तंति चतुर्णां भ्रा
तृणांमध्ये अनुजोऽपि परोपकारकरणदीनहीनोद्धरण स्वकुटुंबपरिपोषणनिपुणोऽन्ततः उक्तिसहनादिवि
धगुणैः कृत्वा उत्कृष्टतरत्वं लभते तदा अपरो वक्रिगुणवतां वयमिकिं प्रयोजनं एतेऽस्य पुण्यनिधेर्धन्यस्याऽग्रजाः किं
पाकफलवाद्य ह्याकाराऽस्य प्रसादेन यथेप्सितं सुखमनुभवति यदाऽपूर्वमागता अभ्युत्त तदा अशुभकर्मा तापितृ हृदि शा
प्राप्ताः सर्वैरपि जनैर्दृष्टा सन्न अधुनापुनर्द्धपुरितां कृतवक्रकटाक्षाः प्रतिनमस्काराद्युचितप्रवृत्तिमपि न करो
ति तदा किंजातमेतद् कृतघ्नोऽगुणनिधेर्धन्यस्य प्रभावेन निर्वहति नत्वेषां प्रभावेनेति तत्रयोऽप्यग्रजा धन्यगुणवर्ण

नं श्रुत्वा ईर्ष्या यवासकं दृष्ट्वा मिवदह्यमाना लोभाभिभूताः जनकांतिकमागत्येति प्राहुः हे तात वयं सर्वेऽपि प्र
थमप्रादेशस्य स्वामि अतःपरं धन्येन सह न वत्स्यामः तेनास्माकं श्रीणां भागं प्रत्येकं समर्पय यः ततो धनसारः ते षां
वचनं श्रुत्वा ईषद्विहस्य तान् प्रत्युत्तरं प्राह हे वत्साः सांप्रतं भवद्भिर्धनं याच्यते तत्किं प्राग्ऽस्य धनस्यावि
तमस्ति यद्ग्रहणाय समुत्सुका जाताः परं युष्माकं तत्सर्वं विस्मृतं यत् स्वपुरा क्षणमात्रेण अतिदीना अव
स्थाप्राप्तेनःऽत्र आगमिष्यथ ततः धन्येन सकृत्स्वभावतया विनयादिगुणगारतया कृत्रिमस्नेहतया भव
त्कृतदोषान् विस्मार्या कामं धवस्त्रादिरागभिभिः सत्करिष्यध्वं तत्किं न स्मरथः इति पितृमुखात् श्रुत्वापि तमोज
न्याः वावदूकाः धूर्त्ता इव बाष्पधारात्रयोऽपि धन्याग्रजा इत्यवदत् भो तात त्वं उद्दिष्टरागेण अधिकमप्य
स्यादोषं न पश्यसेऽस्य गुणनिधिरवमन्यसे अयं यत्करोति तत्सर्वं त्वच्चित्तेऽत्यंतश्रेयतया प्रतिभाति परमस्य च
रितानि उचयने वज्ञानिमः न कोऽपि वेत्ती यतोऽस्मदृहिनोऽसौऽस्य फेस्तः तस्करइव बहुतराणि रत्नानि चादायन
ष्टः अत्र आगत्य तेन धनेन राजवर्गीयजनानां किमपि लंचादिकं दत्त्वा दृष्टश्रीमत्त्वा वस्त्रां गृहीत्वा स्थितोऽस्ति लक्ष्म्या
किं भवति सर्वेगुणाः कांचनमाश्रयंती इत्यादियतो श्रियाकृत्वा तिरस्कारोऽपि प्रियो भवति यथांबुधि रत्नाकर इति।
प्रसिद्धिर्जाता तस्मात् हे तात हृदयाग्रह तां विमुच्य श्रीणां भागां अस्माकं समर्पय इति पितापुत्राणां परस्परं स्व
मुजकलहो भिद्देमच्चाससावधिकः सुधीर्धन्यो जनयातृगृहादिकं त्यक्त्वाऽलसासन्नु पुनरपि निर्ययौ ततः
प्रयाणसमये ज्ञातैर्न्नैर्त्रोक्तनैः दत्ताचाराद्या सुस्वरवरादिभिः शुभसूचितदृष्टादिभिः प्रेरितो नानाभिर्वद्यः म
गधदेशोन्मुखं प्रस्थितः विविधान् ग्रामनगरवनोपवनानि विलोकमानो एकाकी एव सिद्धवन्निर्भयाः।

ति अथास्मिन्नवसरे मंदाकिनीसुपर्वंकेवेऽशोकतरोरधः शांतदांतं समग्रगुणराशिनां खनिधयमिव मुर्त्तिमान्नधर्म
स्कंधमपमिव मुनिकरगलं ददर्श धन्यं तं मुनियुगलं दृष्ट्वा चंडोद्योतेन चकोरेवमेघदर्शनमयुरेव स्वस्वामिदर्शने
सति व हर्षभरनिर्भरहृदय चिंतयति अहो मम भाग्याजाग्रत्ति यद् अस्मिन् वनगहने विजनप्रदेशेऽचिंतिता चिंता
रत्नप्राप्तेरप्यधिकं मुनिदर्शनं जातं सफलोऽद्य दिवसो दयोऽद्य कोपि मम शुकनां संजाता हर्ष्यात यत्री अघ धर्मपी
डितमृषितस्य मानसमरमिव मुनिमिलनमिदं परम्नवद् इवमनावरदं विध्यापको मुनियोगो ति उत्कंठितस्तत्रसं
जातविस्मे वं ध्यायत हर्षेणपुलकितं ऽयोपंचाभिगमादिविधिपूर्वकं प्रदक्षिणा त्रयं दत्वा पंचांगप्रणिपाततनवं
दयित्वा गोयमसोहमजंबूपभवो सिज्जंभवोयआसंहोत्तिजुगपहाणा पइदिवेतसविदिवा १ अहो तेनिज्जि
तकोहो अहो माणपराजित्ते अहोते अज्जवं साहु अहोतमुत्तिमत्ताए २ अज्जकयप्रोजमो इत्यादि पदैःस्तु
त्वा संयमशरीरयोगसुखप्रश्नं कृत्वा यथावग्रहस्थानमाश्रित्य मुनेरभिमुखं स्थितः मुनिनापि धर्मश्रवणाभि
तं ज्ञात्वा श्रीजिनागमतत्वंदर्शयितुंप्रवृत्तः भोभव्यालिोऽस्मिन् अपारसंसारे मिथ्यात्वाविरतकषाययोगमपेचंडभि
कारणै रहिता जीवा विविधं जातिकुलस्थानंयोनिषु परिभ्रमंति जन्मजरारोगमरणरूपै अनेकैर्दुःखैदुःखि
ता निश्वंति तत्र मोहनृपतिकृतराज्यनिर्वाहक मिथ्यादर्शनाभिधोमंत्रिसर्वजीवानां निजाज्ञावशवर्त्तिनः अवि
रतकषाययोगानो विपर्यासामदिराया पानगोष्टिकृत्वोन्मत्तान् करोतिः यतो मत्ता संतः नदेवं न गुरुं न धर्मं
नहितं नकृत्यं नाऽकृत्यं नस्वं नपरं नइहलोकं नपरलोकं च किमपि विविदिति शुत्रमिकछति केवलमाहानि
द्रामयमैथुनादि संज्ञासुगाढमासक्ता संसारं वर्द्धयंति तत्र ये विषयास्ते कषायाणां सहायेन किं किं कुक

MEMORIAL

र्मकुचिष्टितं न करोति यदाजन्मतः सर्वेपि संसारिणो जीवा केनाप्यशिक्षितापि स्वस्वेंद्रियग्राह्य विषये ब २
शाक्ता स्निंहंती आगमे हि विषादप्यधिकतरा विषयाउक्ता यतः विषयाणां विषाणं च दृश्यते महदंतरं उप
भुक्तं विषं हंति विषयाः स्मरणादपि १ विषादेकाकरमात्रेणाधिका कीदृशं दुःखपीतं कुर्वंति ये चरसनेंद्रि
यासक्तास्ते उत्कृष्टः तः नंदागुलमात्रविषयपूरणार्थं मार्कंडियादिपंचेंद्रियजीवयावल्लिदयपरिणत्या कृहि
हिंसां करोति कृत्वा चांतर्मुहूर्त्तमात्रेणमृत्वा सप्तमिनरकं यावत् गच्छंति तंदुलमत्स्यवत् राजग्रहे उद्यानिकायां नि
जानंराय कर्मदिया ऽप्राप्तनिस्तुतुमकवत् वाऽकामं दुर्गतिगतो घनकर्मविपाकमनुभवन् परिभ्रमंति चक्षुरिंद्रि
यासक्ताऽनुकूलप्रतिकूलवर्णादिपर्यायप्राप्ता पापकर्मणा प्रमाचरागद्वेषयो प्रबलपरणत्यापापकर्मणान
कृष्टस्थितिरसंबध्नान्स्वयनूनंतेनवानपरिभ्रमंति एवं श्रोत्रविषयाशक्ताजिवा श्रवणश्रुखकरवमात्रेण दुर्ग
तिकूपेपतिता क्लेशं मनुभवंति मृगरेवद्विजनोक्ककुलजातिवा मनश्रवणात् श्रेष्टवत् सनत्कुमारवत् एवं गं
धविषयानुकूलप्राप्त्या दुष्कर्मोपार्जनं कुर्वंति मलमलिनशरीराणां मुनिनां दुर्गंधनमात्रेण दुर्गतिं परिभ्रमंति दुः
गंधराजपत्निवत् सुगंधासक्तभ्रमरयत् एवं स्पर्शनेंद्रियासक्तानांतु किं कथ्यते यातापश्चानामपि विषयानां प्रिय
मिलकतीर्धवत् एकत्रमिलनेनातिक्लतो रपापप्रवृत्तिकारयति यतापरदाराभ्यासक्ताजिवाऽष्टादशपापस्था २
नानि अतितिव्रसंक्लेशेनसमाचरंति तानइहलोके राज्यधनयशमोगायुश्चंति निहारयंपरत्र वाऽनं
तकालंयावत् नरकनिगोदेषु परिभ्रमणं करोत्येव ब्रह्मदत्तचक्रीवत् अत्रैकं मदाश्चर्यं ये जिवा विष
यानस्वादरेण सेवंते चेवान्यजन्मनि अन्यशरीरेंद्रीयाणां जघन्यतदशगुणं सतगुणं वा सहस्रगुणं वा

लक्षगुणं वा कोटिगुणं वा ततोप्यधिकतरं वा तैः कृष्टाकृष्ट्या सेवने बीजपूरं परायाः अनंतगुणं यावत् प्रतिक्र-
मोऽसहनीयोऽमकथनीयं केवलीगम्यं इहईशं दुःखं ददाति यत्केवली विज्ञातुं समर्थो न तु सर्ववक्तुं इहेदृशा-
नां खलु खलानां विषयाणां क्रियंते जीवाजीनानोऽपि पुनः तदर्थं धावंति कर्म संप्राप्नोति चात्मा प्राप्नोमहान्नरुर्ष
तद्वत् प्राप्नो चिंतामणि तोप्यधिकतरं स्नव स्वर्गं गणयति तथा विषयातथा दुःखमेव ददाति यतः निर्दयकामचं-
डाल पंडितानपि पीडयेत् अज्ञानं पीडयते किं माश्चर्यं विषयान्नसेवा तमत्रे १ नव संकटे पतति तुष्टत्येव या-
दृग्कृतं तादृग्प्राप्नं परंतु विषये येत्वा मात्रेणापि अस्मवित विषयो पिदुर्गति पातमाप्नाति अत्रार्थे कथानकमे-
कं शृणु सावधानमनसा धन्येनोक्तं महाप्रसादकथयनूतवात् मुनिराह पृथ्वीभूषणनाम्निपुर कनकध्वज-
राजा राज्यं करोतिस्म तस्य यसोमति अग्निधराज्ञी तयोः द्वौ पुत्रौ स्तः गुणचंद्र कीर्त्तिचंद्र नामानौच एका पुनः पुत्री सु-
रूप नंदा नाम्नी यौवनगुणभृता चतुःषष्टीकलाकुशला मातापित्रावेऽनुदय कामावस्थायां सखिभिः परिवृतामहः
तुम्यावासोपरिस्थिता नगरस्वरूपं पश्यति अत्युन्नतप्रासादोपरिस्थितस्य दृष्टिः अतिदूरतरं याति एतस्मिन्नवसं-
रे एकस्य महेभ्यस्य गृहे एका वरतरुणी रूपसौंदर्यगुणेन विजितामरसुंदरि तथा दिविनयादिगुणेन माधुर्यवचनेन
चदर्शमात्रेण क्रोधीनां क्रोधोप्युपशाम्यति इति इदृशा कामिन्या धवः किंमपि मत्तामत्यास्यामानंददात्राकं बया नि-
र्दयं घ्नंति सा पुनः पुनः भर्त्तुः पादयोः शिरं धृत्वा बाहु वचनेन विज्ञप्ती करोति स्वामिन् प्राणाधार मया किंमप्य-
पराधीनकृत्य केनापि दुष्टचेतसा ऽलिकश्रावणेन किंमां निरर्थकं मारयत्त्वं भवान् सुकुमाल सुता अहं देवाज्ञा।

विसहमद्य यावत् न कदापि कृतं अग्रेपि न करिष्यामि यदाऽस्य शुद्धिकरणेन तव यथार्थं निर्णयो भविष्यति तदा त-
वैच पश्चात्तापो भविष्यति अतो हे प्राणनाथ अस्याः लिकदूषणस्य शुद्धिं कुरु यदा मयि एतद्दूषणं सत्यं भवति त-
दा भवतां यदीच्छा भवेत्तत् करोतु निरर्थकं मारणे किं हस्ते ऽयाति इत्येवं सविनयं पुनः पुनः प्रणामपूर्वकं प्रार्थना विज्ञ-
प्तं च करोति तथापि स पुरुषः क्रोधनान्न विरमति एतत्सर्वं सुनंदया दृष्टं मं चेतसि प्रत्याह इलेपश्चात्त्वमस्य पुरुषस्य
स्य निर्दयत्वं इदृशीं रूपयौवनविनयादिगुणवतीं प्रति किमपि अलिक मुद्दाध्य स्वपत्नी वनितामनं करोति किंचिद-
कार पि दयोद्रेकं न जायते एनां दृष्ट्वा मम हृदये गणया तद्दयं भूत्वा आगच्छति परंतु अस्य स्वकीयाप्राणप्रीयायाः परिदयालो।
श्च नो देति तस्मात् स्त्रीणां पुरुषाधिपत्ये त्वे महद्दुःखं यद्यपि पुरुषो गृहनायक इति लोकोक्तिः सापि यत्किंचित् यतो
स्त्रियं विना गृहं न भवति विना स्त्रियं पुरुषो पथिकतुल्यो जनै कथ्यते स्त्रियैव गृहमंडनं एकोदरपूरणकरणमा-
त्रोपकारेण स्त्रियावजीवं पुरुषाज्ञाया प्रवर्त्तते प्रतिदिन प्रातः धान्य जलाहरणादि करोति गृहपुंजन प्रमार्जनक
चवरसोधन गृहगतगवादि पशुकृत गोमय व्यवस्थापनादि कर्मकरक्रियं करोति ततो धान्यशोधन खंडन पे-
षणदालिचुणनादि करोति ततो रंधनविधिना रसवति निष्पादयति ततो पत्यादीनां भोजनं कारयति ततः प-
श्चात् स्वयं भोजनं करोति ततो रसवति भाजन सुद्धिं करोति गृहागत मनुष्याना मादरं सत्कारं च करोति स्वश्रून-
णंदादीनां यथोचित विनयभक्तिं करोति पशुजेष्ठभ्रातरादीनां लज्जां करोति मंदगति मंदभाषणं मंदहसना-
दि विधिना भर्त्तुः गृहसौभं वर्द्धयति गृहागत मुनिनां भक्त्या प्रतिलाभनेन पुण्यवृद्धिं करोति दिनहीन प्राणिनां वि-
षमिदृकाणामनुकंपादानेन भर्त्तुः यशः पुण्यं च पोषयति पुनः द्वितियावजायां रसवति करणा दिं भस माप्तिं
नादीन

यावत् । ततो भर्तुः प्रत्यास्पर्धं स्नानमंजनशृंगारकरणमंध्यायांदिप्रकरणेन गृहमुत्कलयति ततो सिद्धासमा
रणस्वनादि न करोति यावत्तन्तुरागमनं न भवति तावन्न स्वपिति नो गंधवदाति कुलवृद्धिकारणं संततो
च वदाति प्रगाम भर्तुः जागरणात्पूर्वं जागर्ति उत्थाय च पुनर्गृहकार्ये प्रवर्तयति अतिदुःखावस्थायां मातापि
त्रा श्वश्रूगनिप्रमुखा स्वजनात्यक्ताऽर्तेतो याति केचित्कीरपुरुषैः प्रमदात्यक्ताः श्रूयंते परंतु कुलवत्या प्र
मदया कदापि न त्यक्तोनश्रूयंते तस्माद्देहिप्रियसखे इत्यादिना वर्जितं गृहस्थाश्रमं निर्वहनेपि कर्त्तो
रत्न दयापुरुषाद्द्वात्रिनामुत्पलाकोमलानां स्त्रिणां निर्दयतामनेककरोति किंच ये नेह जगति निंदनीयानीहणी
म कूरकर्माणि तेषां पुरुषैव कर्त्तारः दृश्यंते तथाहि समः स्तमसत्तविजरूपं धूतं पुरुषैव क्रियते आखेट
केन वनस्थ पशूनां घातका पुरुषैवः अत्यंत गृह्यापप्रदर्शनमूलमंसादि अन्नस्वानग्रहणासक्त पुरुषैव यतो
पुरुषानित स्त्रियं प्रवर्त्तिश्चे तमाव्यग्रकारकं समस्तमन्मुद्धिकारकं अतिदुःखिलमे संपातमन्सवद्धारकं मिहत्त्वं
।मदिरापानकं पुरुषैव करोति जातिकुलधर्ममर्यादामवगणयन् अनेकविरोधप्रयुक्तं सर्वेषां गमनं पुरुषै
व करोति तथा स्वक्रिया विनयादिन्वितं सुकुलप्रसूतां स्वपयो वनयुक्तं पतिव्रताधर्मपरायणां स्वदारां त्यक्त्वा
राजधर्मे हृप्रस्त्रविश्वासनयपुत्रां परदारां पुरुषैव सेवते प्राणभयसत्वरं दुर्गति मार्गगत्वरं सर्वेषां मप्रियं मार्ग
गृहग्रामलुंटनादीचौर्यं पुरुषैव करोति तन्निरपराधानां तृण जलवायुविहितप्राणवर्त्तिनां वननीवासजीवा
नां हिंसामृगयां पुरुषैव करोति तथापरदेशगत्वा नकष्टसहनस्वपांपरसेवां च कृत्वा तिसंकोचेन प्राणवृत्ती ५३
कृत्वा प्राणवयमगणयित्वा समुद्रमुल्लंघयित्वा द्वीपांतरे बकुत्र कौशोधनमर्जयित्वा स्वगृहगमनस्वकि।

यत्कुटुंबपोषणमिलनविवाहादीकरणमनोरथैश्मृतानां पथिकानां विविधजातिवेषभाषाविनिमयप्रियभाष
णादिदर्शनविलासेन विश्रामयित्वा कांमिप्रमुखाधिकारणे तेषां द्वासर्वस्वपुरुषैव हरति तथाविषयलु
ब्धो पुरुषैकोपि ज्ञातसहस्रसंख्याकानां स्त्रिणां परिग्रहं करोति परं कुलप्रसूता उत्तमकमेंदियप्रामन्नर्तुः
सेवनेन ग्रहं निर्वहति न कुलमेरां त्यजति तातादह प्रियसखि पुरुषाधीनां स्त्रीणांधिग्जिवितं ज्ञेयं अतो
न अहं तु पाणिग्रहणं संकटे पतयिष्यामि ह्यदिने मातापित्रारोलापने मया श्रुतं मधुनाऽसुनंदाया विवाहादि ती
कर्मः अतोत्वमा तु समपकं वगत्वा निवेदयमत्सुनंदा पाणिग्रहणं न करिष्यति ईश्वरान । भवितव्यं इत्येवं
श्रुत्वा सखिप्राह स्वामिन्निति त्वं बाल्यभावेसि परं उ प्राप्ते यौवनवायः स्त्रीणां पुरुषैव जिवितव्यं यौवने प्रतिवि
द्विना स्त्र वति धुलितो पिनिस्सा राह्येयजगति हृद्देसुखेवर्तते तत्रैकं पौष्कलिकं द्वितियात्मीयं तत्र पौष्कलि।
कं द्विविधं कारणसुखं फरसमुखं च तत्र कारणं रूपकादि फरसं च खात पानादि पुष्कलि कयोर्द्वयोर्हस्त्र
स्त्रिणां पुरुषैव पुरुषाणां च स्त्रीरेव यतो प्रत्यपि धनधान्यादि समग्रेद्रियसुखस्य तेऽग्रहे एकैव भर्त्रा वियोगविधुरा
स्त्रि अग्नौ प्रविशति अतो ज्ञायते संसार अभितोपि विरहो दुःसह द्वितियसुखस्यादावेदं समते वतां विनान पजन
दान दिक हृष्येवः यतो व्यवहार रात्रिगतानां जिवानां संसारपरिभ्रमणं कुर्वता मनंता पुद्गलपरावर्त्ता व्यतित २
न त्रैकेनकेनचित् जीवेन अनेकेषु भवेषु कंकं धर्मकृत्यं न कृतं सर्वाण्यपि धर्मकृत्यानि कृतानि परं वेकां समतां
विनैवतां विनाता नितफ़ता निजातानि अतो हे स्वामिनि मह माचिंमनः वक्ष्यमयनिर्वाहित्याति सततवक्ष्यंय

धनाचरित्रप
त्र ५४
वातोयं

दायोवनोदयोभविष्यति तदाज्ञास्यति आगमेपिसमस्तव्रतानांमध्ये ब्रह्मैवउत्कृष्टं ब्रह्मचर्यरक्षणेनवसंरक्ष २
इतिसत्का अतोधिरात्रवाऽज्ञात्वाकिमपिनवक्तव्यं तदासुनंदयाप्युक्तं त्वयायदुक्तं तन्मयाऽवधारितं
परंत्वत्कृतनाज्ञानास्येनास्तिमातुसमीपंगत्वाब्रूहि सुनंदयाविवाहकृत्यमधुनानकर्तव्यं यदाममेच्छाभविष्य
ति तदाज्ञापयिष्ये ममावासेकिमपिकार्यादात्रापुरुषेणनप्रेष्यः सखिभिर्वादासीभिःज्ञासखापितस्याजननी
ग्रेतस्याज्ञायोज्ञापितमात्रपृष्टं किमर्थमितिवदति सख्याउक्तं किमपिकारणेनोदासीनाजातास्तितेनमैतिव
दति परंतुयौवनोदये स्वयमेवप्रार्थयिष्यति चिंतानविधेयामात्रोक्तं यथारुचिएवमस्तु सख्यापिपुनरागत्यसुनं
दायैसर्वमुक्तं सुनंदापितत्श्रुत्वा शांतचित्ता स्वाआवासेसखिपरिवृता सुखेनकालंनिर्गमनंकरोति अत्रां
तरेतस्मिन्नेपुरे आढ्योदिप्तोधनधान्यसमृद्धो वसुदत्ताभिधो व्यवहारिपरिवसति तस्यचत्वारोपुत्रासंतिते
षामाद्योधर्मदत्त २ द्वितीयोधनदत्तः ३ तृतीयोजयासेन चतुर्थोदेवसेनो त्रिचत्वारोपि निपुणा गतोपमानरूपा सर्वे
ष्वव्यापारादिकरणकार्येषुकुशला स्वस्वांगीकृतकार्यनिर्वाहकरणैकदक्षा मेषामध्ये चतुर्थोदेवसेनाभिधे
वात्स्वायनसाशास्त्रेषुअतिनिपुणो चतुरपुरुषाणामग्रणीपीठ ज्येष्ठाहरय्याणांप्यातीववल्लभोनिश्चिंतो तस्यनको
पःकष्टसाध्यंकार्यंददाति वस्त्राभरणभूषितोऽश्वगंधप्रमुखाधिरूढोवापादचारीवा यथेच्छयापुर्वकंनगरे
चतुष्पथे राजपथवनोपवनादिषुगीतनृत्यरतो द्युतपुष्पादिनांमाश्चर्याणि पश्यन्सुखेनकालंनिर्वहति नि ५४
त्यंकौतुकप्रियोतिष्ठति अथकियत्यपिकालेगते सासुनंदाप्राप्तयौवनासंजाता एकदासखिभिःपरिवृ

ता स्वावासोपरिवल्लभ्यांक्रीडति समस्तकामोद्दीपनकारणम् पुष्पफलनपरभृतारावप्रमुखसैन्ययु
तोवसंतसमयोप्यस्ति अथास्मिन्नवसर कोपिमाल्हप्यावासे उपरितनभुमौ सुगंधीनलाछोटिनपु
र्वकंस्थाने२ पुष्पप्रकरस्वनाकृतास्ति स्थाने२ घनसारमृगमदांबर मिश्रितकल्लाऽगरुप्रविद्यटि
कायांनिरदहति तेनसमस्तमपिभुवनंसुगंधेनाधरीत्तासमस्ती चतुर्दिक्षुबकुलरसुगंधीपुष्पाणां२
जालिकाजवनिकावरस्थितास्ती उपरितनप्रासादगवाक्षेनचुंबनकविविधभक्तिमयजालिकायुक्तंचंद्रो
दयोअतिवशात्नादतदाति तदधःविचित्रपुष्पकुसुमालिकाकोत्पर्षकाष्ठदनपरादिकतस्वतरु वर्कसुव
र्णमयमल्पकेस्नानमकृतः तस्वेदनावलेपनाभूषणतीवपद्मलसुकुमारोज्वलकास्मिराछोटनस्व
२ नारचित वस्त्रादिनाकृतशृंगारो पॅस्परं ग्रथितासितेनेस्नेहबंधनमिववाकृत्यांकृत कंतपात्रो दंपति
स्प स्थितोऽद्भुतसुखविलसितसिद्धापरितो आलिवृंदेन सेवितो विरहोद्दीपनवर्णःरचितपद्यमय पंचमर
गगितानिगायन् कटाक्षविक्षेपहास्यविलासतालिदानादिनामोन्मादं कुर्वनतिष्टति विविधछेदप
धत्या तत्सर्वमहत्सुन्नतावासापरिस्थितो तयासुनंदयदृष्टं दृष्ट्वा आत्मावस्थोदयवशेनकामोद्दीपनं
किमपीसंजातं तेनचषीत्याऽनिमेषदृष्ट्या विलोकयंतुलग्ना यथायथानिरक्षतितथातथाकामोद्दिप्तीजा
यते चिंतयतिनेदृशंत्सुखंममापिचेद्भवति तदाचरमवति माविकमावोनदर्यशरीरे जनकमुत्तामतिप
श्यतितनवजल्पति पुनःतयोऽनुमोदनांकुर्वन् पुलकोद्गमेनश्रृंगाररसरसिकत्तरसिकासंजाता तदापि
यसख्याचिंतितं किमिमास्थिरीभूताप्रश्यतीतिध्यात्वा समीपमागत्य सुकुमारवाक्येनपृष्टं स्वामिनि

किमनीमेषं पश्यति एवं स ह्यात्रूतापरं च श्वानजल्पति तदा सख्या स्वचातुर्येणैव तद्दृष्टिपथानुकूलेन पत्रं
तयानमेवदृष्टं दृष्ट्वा तस्याऽऽकूतमवदत् मिथो दंपति विलसितं दृष्ट्वा यौवनप्रागल्भ्यो दायनमवि कृ।
तिच्चिन्तासंजाता दृस्यति स्वस्यापि दृशा सुखानुभवात्रिषु पतिता सितदेष तस्मिन्नानर्मवचनेनालापिता हे
विडम्बि स्वामिनि यत्वं पश्यति तत्र त्वं किमपि राच्चतनवा यित्येवं द्वित्रिवारमालापिते मा मिषद्विद्धा स्यात १
दीर्घनिश्वासं मुक्त्वा माह हमसी दृशं मम कृते ब्रीयसरव्याह स्वामिन्येवं दीनवचनं मा वद अधुनैव तवमात्र
मनिधोग ज्ञात वासयमुक्त्वा स्तोकदीनां तरेन्न वतिनां दुरकं स्फोटयामि सुखाशी वस्वा पत्रपामि किमतर्ग
वाह्निं करोषि नव्यं भवीष्यति इत्युक्ते सुनंदयोक्तं मरिवसंप्रतं तु मात्र ये निवव कृ व्यम मबकृत राजकाल
गति श्रातात्रानैरु रूपायां तरैज्ञात्रयिष्याव: परमधुनानैवेत्युक्ते सख्याह स्वामिनितो अपसर अत्रैयय २
२ त्वं पस्यति तथा भूतवविरहज्वालिहि प्रिमेष्यति अतोऽचलता धन्नन मा जेल्विवा तवाग्निं मंजनोपायं कृ
मेइत्युक्त्वा तस्माद्दसंग्रहीत्वाऽध:प्रतासचउप्पधाय वाह्नमागत्य चउप्पघं विलोकयन्स्थिते अधास्मि
नवसरे स: रूपसेनो सायंकाल नंस्नाजनं कृत्वा दिन घटिकाद्वय शेषेण वस्त्राभरणानि परिधाय:
कौतुकक्रीडया सुनंदाया वासमनुरवे तां बुलिकस्यापणे आगत: तांबूलिकेनाप्यत्याद्दरवंकमुक्त्वा:
सनेस्थापित: धनिधवाना पिमान्यमामाति तंबूलिको द्विनप्रविटकान्ददति रूपसेनो पितान्ग्रहयन्
नगरस्याश्चर्य पश्यन्स्थित अत्रंतरे गवाक्षस्थिता याश्च नंदया निर्जितकामरूपो रूपसेनो दृष्टिपथमाग ५५
तोऽत्यद्भुतरूपं गवाक्षमयंतं कुमारं दृष्ट्वा संजात गाढानुरागी सन्ध सखिं प्राह हे सखि पश्य त्वं तांबूलिका।

दह स्थितं पुरुषवरं कीदृशं वा मस्यं किदृशं वय: कीदृशाह्वीणी कीदृशं च वस्त्राभरणपरिधान चातुर्यं कीदृ
शा मुखनेत्रहस्तादिनां हावभावा अंगं दृष्ट्वा अंगेवागतो न किं एवं दृष्ट्वा अनेन सह सर्वदृष्टदंपतिविलास
मनोरथा: प्रवर्त्तते तातादृशम्यिया सख्या हे हे स्वामिनि पूर्वं पुरुषनाममात्रग्रहणे रोषारुण लोचने मृतां ऽधुन २
वपरिचितदर्शनमात्रेण कथं मा त्रस्तवसि मम वाक्यं मयमागतं यत्पूर्वापरं विचार्य वक्तव्यं हे स्वामिनि तव म
नोरथस्तु संप्रतामवधूरयामि इग कौमल्यं मय्यास्ति परं त्र सर्वं त्वया पुरुषाणामनिमित्त बलेन मनोरथस्तु वन्धा
रे कंधरकानि दशानि तथापि धिराज च सर्वं मनेनमहदपस्थियं कृत्वा मनोरथं पूरणं करीष्यामि प्रथमं दृष्टिमिल
नं प्रितिलतायाबिजं ततोऽन्योन्यदर्शनजलेन सिंचामाना फलवत्यनप्रिवति अतो वस्त्रमयगर्भपद्याऽर्ध
लिखित्वा मम हस्ते समर्पय त्वं लात्वा तत्रगत्वाऽस्य हस्ते दास्यामि यदि चतुरोऽत्र विष्यति सद्योत्तरं स्तान्प्रायं
लिखित्वादास्यति नचेत्पुनर्दमिलनेन किं सुखं शास्त्रेऽपि सज्जनस्य घटिकामिलनतुल्यो मुर्षस्य समग्रावतारो
पिनागवति ततोऽनंदया पत्रिकायां स्वामयगर्भपद्यार्धं लिखित्वादत्तं प्रियसखितां लात्वा किंमपी वलक्र
त्वोपलप मनंगत्वा प्रवन्नगौवा हत्यौ दत्ता तेन सावाचिता यत: निरर्थकं जन्मगतं नलिन्या जयानदृष्टं तुहिनांशु बिंबं
मिति वाचयित्वा स्वचातुर्यदर्शनाथ प्रत्युत्तरं लिखित्वा दत्तात्वात्वा गृहमागत्य सुनंदा हस्ते ऽर्पिता तयापि
वाचिता यत: तत्पत्रिरे द्वो रपि निस्फलेव: दृष्ट्वा विनिद्रानलनीनयेन २ इति सान्ति प्रायोत्तरं वागाढानुरा
गीजाता सखिप्रत्याह याइसोचिंतिता ताइगे वेनिपुणाअस्तिजाति अतोऽपुन: त्वं तत्र गत्वा प्रितिलताबिजकंबिट
कंगत्वा प्रत्यहं दर्शनं देयं नचेद्भोजनं न करीष्यामिति विज्ञप्तिं कृ त्वागंत व्यं त्वया सखि पुन: कुमरस्य मिपंग।

वाल्लसंज्ञया एकांतं निद्रा यथा न कोपि जनो जानाति श्रृणोति च तथा कथनाऽद्व्यतिकरो ज्ञात्वा सोपि तया आश्चर्यकरो दंत श्रु
त्वा तां प्रत्याह हस्तस्तु माधुपुरुषदूषणी तिलोके श्रूयते तत्कथमतस्या मम उपरि गाढानुरागित्वं संजातमतेमाऽह श्रेष्ठिन
तनूजत्व वदर्शनमात्रेण प्रेमपंके निमग्नास्मि विरहमीनि वततेवरह दुःखेन दुःखिता त्वामेकं ध्यायंति अत्यंतिवस्थिता
स्मि नापरं किंचिज्जानाति अतोऽनया हस्तवनेनेमं विटकं गृहाण अद्य प्रभृति प्रतिदिनमेकवारमपि दर्शनदानप्रसाद
कं हस्ततालरूपं सत्कारं वदस्व कुमरेपि रूपधनयौवनचातुर्यगर्वगर्वितो सख्युक्तवाक्यानि श्रुत्वा प्रेमपाशबद्धोऽचिंत
यति अहो यापुरुषनाममात्रेणापि रूप्यतिसाऽस्मदुपरि ससेंदस्नेहरवगाढानुरागरक्ता दृत्वां दुःखं वहति साकथंमुक्तुंसक्यते
अबलयाप्रार्थनं बलात्कथंवुच्यते इतिध्यात्वा तां प्रत्युक्तं हे सखि तु यदि मामस्मदुपरिसत्यां प्रीतिं वहति तदा मया अप्यद्यप्रभृ
ति सत्यमनसा प्रीति निर्वाह्या अत्र किमपि संदेहो ज्ञेयः यादृशी तवाऽऽतुरता तादृशी ममापि ज्ञेया प्रत्यहं अथ मतेरेकवारं
माया आगंतव्यं दृष्टिमेलापकश्च कर्तव्य इत्युक्त्वा विटकग्रहणपूर्वकं हस्ततालदानेनसत्कारः कृतः सखी कुमरस्य वच
नं लात्वा सहर्षा तद्व्यतिकरं स्कनंदायै प्रोक्तः साहर्षेतरं वांछातदिन प्रभृतिप्रत्यहं सकुमरस्तत्रागत्य दृष्टिमेलापकं करो
ति स्कनंदापि रागारुणच्छित्रितैः र तितीक्ष्णकटाक्षविशिखैः कुमरस्योत्पलदलकोमलं देहं व्यथयति मोहात्तं सोपि
तमेवध्यायति सुखं मन्यमानो गाढानुरागानुरक्तोऽहर्निशं तामेवस्मरन् दिनानि निर्गमयति अत्रांतरे स्तोकदिनमध्ये कौ
मुदिमहोत्सवदिनागतं ज्ञात्वा राज्ञा सकलेपि नगरे पटहो वादितः सो लोकाः अमुकदिने कौमुदिमहोत्सवोऽ
स्ति तस्मिन्दिने प्रतिगृहं स्थितं दुःखितव्याधितजराजर्जरितैर्वर्जिता सर्वैरपि जनैः स्वस्वपरिजनैः सह नगराद्बहि

MEMORIAL

प्रति वर्ष महोत्सवस्थाने उद्याने आगंतव्यं चे न्नागमयिष्यति सः राज्ञोऽपराधभाजनं भविष्यति इति पटहं श्रुत्वा सर्वे
पि नागराः महोत्सवसामग्रीकर्तुं प्रवृत्ताः स्कनंदापि स्वपरिजनमुखात् तं श्रुत्वा मनसि चिंतयितुं लग्ना: अहो
मम मनोरथसफलकरणदिवसो लब्धः तस्मिन्दिने मम वल्लभसंयोगावसरोऽस्ति चेत्कर्तुं शक्यते इति सखिं प्रत्या
ह कोपि रिक्तोऽरूपसेनं गत्वा महोत्सवव्यतिकरं चोक्त्वा मिलनावसरो ज्ञापनीयः यतोतस्मिन्नरात्रौ न कोपि मनुष्य
नगरे स्थास्यति अतो युष्माभिः किमपि शरीरार्त्तिप्रमुखमिषं कृत्वा गृहे स्थातव्यं अहमपि किमपि छलं कृत्वा गृहे
स्थास्यामि पश्चात्त्व मम मात्र रत्नसतिक्रांते मम आवासपश्चाद्भागवाटिका निर्जनप्रदेशे स्थातव्यं अवसरः कमयत्नादिकालंब
यिष्यामि तवतातत्र निस्सरणालंबनेनाबामोऽसंकरणीयं बहु दिनांतरयोरावयोः संयोगो भविष्यति तत्कैरपि
स्ववैरिति दुर्लभो दिवसोऽस्ति अतो न विस्मरणीयः इति संकेतनिर्णयं कृत्वाऽऽगच्छ सखी प्रियपार्श्वं समरं रूपसेना
यं तद्व्यतिकरमुक्त्वा संकेतनिर्णयोऽकृत सो पि चिरेप्सितसंयोगनिर्णयं श्रुत्वा हर्षेण पुलकितहृदयोऽस्त्वा तुं
मित्युक्त्वा स्वगृहे गतः प्रियसखिनापितद्व्यतिकरं स्कनंदायै निवेदितं सापि तं श्रुत्वा सहर्षमनोरमा लंघयितुं
लग्ना तिदुःखेन पंचदिनान्यतिक्रांतानि महोत्सवदिनागते सर्वपरिकरो नृपतिर्नगराद्बहिर्निर्गतः समस्तापि
जाअपि च अथ स्कनंदामंत्रणार्थं माता स्वयमागच्छति तावता पूर्वं कपालेऽमषधलेपं कृत्वा सपर्यंकेऽशेमुखं कृ
त्वा स्कधामात्रा वसुनंदां दृष्ट्वा लापिता पुत्री किमस्ति तव दुःखं इति श्रुत्वा मंदस्वानस्वरेण प्रत्युक्तं माता

अथ घटिकाषट्कं दिनत्रयेपि एकापि अकथनीया शिरोर्त्तिसंजातास्ति तयोहं सुखं कर्तुं न शक्नोमि मात्रोक्तं तदा त्वहं वनेन
गमिष्यामि तवैव पश्चात् स्वस्थ्यामि पुत्रोक्तं मातरेतत्तु न युक्तं प्रतिज्ञातियत्त्वं राज्ञोग्रमहिषी सर्वासां मानुषीणां
अष्टतरा अद्यानवो गमने देवता प्रसन्नचित्तासति प्रस्तुतकोपि महाविघ्नकृत देवकोपोतिनष्टति अतो त्वया
सपरिकरैरत्र गंतव्यं सविशेषमहोत्सवं करणीय अहमपि घटिकाय चतुर्णां मंत शिरोत्तियास्यति तदा विलं
वेनागमयिष्यामि नचेन्नहि अतो मम प्रियविरहं मुक्त्वाऽन्यासां सर्वासां सहकृत्वा गंतव्यं ममात्ति न कर्त्तव्यायतोऽ
तरा: कस्मिंश्चिद्दिने शिरोर्त्तिर्नितिष्टति दिनमेकादिकं स्थित्वागच्छति अतो विषादो न कर्त्तव्य स्वेच्छया सहर्षम
होत्सवकार्यस्त्वयाऽमात्या विसर्ज्जिता ततो प्रियं सपिदिद्वं मुक्त्वा सर्वोपि दासीदाससेवकहस्त्यादिपरिकरोपदेशा
त्यासमं गता: सुनंदयापि संकेतितोऽवसरे जाते पश्चात्स्वगवाक्षे रज्जुमयी दृढ निस्सरणी प्रलंबायमाना मुक्ता
प्रियसखि लक्षणस्तत्रागत्य रूपसेनागमनं विलोकयंति सुनंदाया तस्य गवाक्षयोरंतराक्रमति इतश्चास्मिन्न
वपुरे महाबलो नामेको ऽरोद्रिकोस्ति प्रत्यहं द्यूतव्यसनाशक्तो द्यूतक्रीडां कुर्वाण कालक्षेपं करोति तेन
चान्यदा द्यूतक्रीडारसेन बहुधनं हारितं मस्तकेऽति ऋणं संजातं अमे चउराद्दरिका धनार्थं तस्य पीडयंति त
दा महाबलेन चिंतितं ऋणं तु बहु संजातं कुतः दातुं शक्नोमि परं त्वद्यैवावसरोस्ति यतो सर्वे जना सबाल
वृद्धाः उमहोत्सवार्थं बहिर्निर्गमिष्यंति सकलमपि नगरं विजनं भविष्यति ततोहमप्य रात्रौ नगरांतःप्रवि ५७

३-२देवली

दासा यत्ययं राजकीयात नूतदानुला वाराजमंदिर गच्छत्रगवाव ममप्राणानि कास्कं नंदाया श्रुद्धिविशद रिताज्ञातया कखप्रष्ठं

श्य कस्यापि धनीकस्य गृहद्वयोः प्रतिकोलिकादिप्रयोगेण तालोद्घाटनं कृत्वा धनं च लात्वा देयं दास्यामि ना
न्य उपायोस्तीति संप्रधार्य तस्मिन्नेव रात्रौ धनार्थं त्रिपथ चत्वरः पथे वणिजिकं विकादिकं च परिभ्रमति एवं च
भ्रमणं कुर्वन् दैवात्तस्मिन्संकेतस्थाने आगतः तत्र च गवाक्षाधःनिस्सरण्यादिकं केनचित्कं दृष्ट्वा तेन स:
कुबुद्धिनिधिना धूर्त्तेना चिंतितमद्य कयापि स्त्रिया केनापि युवा सह संकेतः कृतो दृश्यते सबाधना या
वन्नागतेति ज्ञायते तस्माच्चौराणां मध्ये मयूरो इति न्यायेनाहमेवात्र यामि पश्यते किं भवति इति विचिंत
गवाक्षाधः प्रदेशे गत्वा निस्सरणि संचालिता तां च प्राकंपितां मत्वा सद्य प्रियसखि आगत्य गवाक्षोऽधःप्रदेशे वि
लोकयितुं लग्ना तत्र च तं पुरुषं स्थितं दृष्ट्वा तया ज्ञातं नूनं रूपसेनागमनं जातमिति मत्वा तत्र स्थितया चेन सु ˘तया
नंदायै ज्ञापितं आगतत्वं प्राणप्रियस्तया च सहर्षमुक्तं मानयस्मद्गृहांतः तदा च प्रियसखा: स्वयमा
गता आलापितः स ततदा धूर्त्तेनो मित्युक्तं तदा प्रियसख्या रूपसेनस्त्वमेणोऽकमागम्यतां मत्र प्रज्ञ्यवादेरलं क्रिय
तामयं मंदिरं निजागमनेन संपूर्यतां मस्मत्स्वामिनिमनोरथान् इति मिष्टाधारवचनानि श्रुत्वा धूर्त्तेन ज्ञातं
एनयानुमितं तदेवास्ति अतो यामि स्वरवेनेति संप्रधार्य: निस्सरणिमार्गेण चटितो यावता गवाक्षांतः
पादौ धृतः तावता महोत्सवार्थमुपवने स्थितया पुत्रांगादानुरागरक्तया राज्यास्वसखिहंदायवज्जांचवक्कव्यं
ततःपरमसुकमंक्रमणस्थिता ममुकप्रज्ञाद्धव्यमावश्यनत्वेन निष्कास्य पुनः पुत्राश्शुद्धिं लात्वा सटेमसहत्वरा

गंतव्यं मिति राज्ञा नियुक्तो सखिहंदो सदैः सह तस्मिन्नेवावसरे मंदिरांतः प्रविश्य मनोहरतरां दृष्ट्वा हा किं जातमि
दमंतरायकर्म कृतः समागतं मा जानंतु रूपसेनागतं इति ध्यात्वा ऽसौ ग्रहस्तेन दीपो निर्वापितः एतस्मिन्नवसरे तत्र स्थित्वा
ऽवतममि स्कनंदायाः तस्येमुक्ता किमपि वक्तव्यं नैवेति ज्ञात्वा च प्रियसखि प्रविश्य माम सखिहंदं प्रति मस्तु खंगता ता
लिक्तं स्कनंदकुत्रास्ति स्कनंदायाः किं दृग्ऽवस्थास्ति तां कथय पुनः स्कनंदा कुत्रस्थास्तीति दर्शय तत्र च किमद्य राज
मंदिरे ऽंधकारं दृश्यते इति तासां वचः श्रुत्वा प्रियसख्या उक्तं सगन्यः स्कनंदा उसिरार्त्याशस्तां पीडां प्राप्ता इ
दृशि उ शास्त्रे रपि मा स्तत्समापीमां प्राप्ता तां यादृशीं तां दृष्टुमपि न शक्यते तया तस्ये तप्यमानया उक्तं मया ऽयं द
पपरितापं सत्तुं न शक्नोमि अतो निर्वापय दीपं ततो मया दीपो निर्वापितः ततो घटिका ऽर्द्धघटिका संजाता
तविष्यति किमपि नैत्रे मिलिते स्तः अतो ऽधुना स्कनंदा स्वपत्या ऽवसरो नास्ति शांपत्तं तु अस्त्रे वक्तव्यं नैव यावत्तास्क
स्वनिद्रा प्राप्तास्ति तावत्ता उ गरहं तमपि नागंतव्यं यदा स्वयं जागर्त्ति तदा स्कस्वपृष्टं कार्यं तदा एकया सख्या
उक्तं च तत्र राज्ञि मंदिरं यावत्ता स्कनंदा स्कस्वनिद्रायास्थास्ति तावत्ता राज्ञो क्तं कार्यं क्रमः पुनर्वलमाना स्कनं
नंदायाः शुद्धिं जास्यामः इत्युक्ता सखिहंदस्तु गृहांतरं गतः अथ सप्रीत्तं प्रियसख्या मुक्तो स्कनंदायास्तस्य स्थि
तो कामाक्षरो करस्पर्शादिना उद्दीपितकामो प्रथममेव सुरतक्रियां कर्त्तुं लग्नो स्कनंदया ज्ञातं बहुदिनसंयो
गातुरोयं मे वल्लभः कथं निवार्यते स्कखेन यथे श्वां पूरयंतु ममापि विरहाग्निसाम्यंतु वार्त्तादिकं पुनः सं

५८

योगे करिष्यामि कदाचित्तु सखीहंदागमनं तविष्यति चेत्तदांतरोयोः स्यमात्तत्त इत्यात्रास्कनंदया किमपिनो
क्तं तेन दृढकायेन धूर्त्तेन यथेच्छया सुरतक्रीडां कृत्वा यावत्ता निवृत्तः तावत्ता उदीपहस्तो ससखीहंदो पुनः
समागतो श्रुअर्ध्वंस्थितया प्रियसख्या तत्स्वरूपं दृष्ट्वा क्षावत् गृहांतमागत्योक्तं निर्वासय उ त्वरितं वल्लभस्तः किं
क्रीयते आत्मना कर्मणां दोषस्य यत्त बहुदिने मिलितसंयोगे कोवा त्रमिपि स्वेच्छया न कृता अतो त्वरितं या उ
पुनः सायोदयमिलनं तविष्यति तदा हस्तगतां वार्त्तामवकरिष्यामः धूर्त्तेनापि चिंतितं मक्कना ऽस्मागते
को जातः अज्ञातमेव वरमिति ध्यात्वासुरक्रीया धूर्त्तहारादिलषणं जात्वा त्वरितं तेनैव मार्गेण तरितः
मनसि सहर्षं ध्यातवान् अद्य मम स्कनंदाप्राकृते श्वनिर्गमनं संजातं यज्ञाउकमायासिद्धप्रथमस्तुरस्तु
खंधनं चलस्य मिति वित्तप्रत्यात्मा स्वस्थानं गतः प्रियमारव्यपि निस्सरण्यादि त्वरितं गुप्तं कृत्वा स्कनंदायाः पादसं
वाहनादि कर्त्तुं लग्ना तावत्ता सदीपहस्तो सखिहंदो ऽप्यागतः स्कनंदायै राज्ञोक्तं स्वपृष्टं कर्त्तुं प्रवृत्तः स्कनया
पिस्वांगादिकं संकोच्य मंदस्वरेणोक्तं सखे पूरा उ मयातिप्रस्तूता वेदना प्राप्ता यादृशीकस्यापि मास्तु उ
धनात्तु घटिकाद्वयत्रयो वा संजाता शांतास्ति पुनः चेत्नागमयिष्यति तदा उ वरं अतो मात्रः मम प्राणांति
वक्तव्या यथा दृष्टं च वक्तव्यं एवं बहुतरं वेदना परास्तत्तु बहु जल्पयितुं न शक्नोमि परंतु ज्ञायते ऽधुना
मात्रं श्रुत्वा चिंतनया ज्ञिगतेति शतिता ति मात्रा मम मार्त्तिनकत्वं त्वमेति वाच्यं इति स्कनंदाया शुद्धिं जात्वा प्र

धन्यचरित्र

५९

जादिद्रव्यं च गृहीत्वा स सखीगृहं दोलरेः सद्वोपवनं गत्वा राज्ञे समर्प्य निवेदितं राज्ञापि स्वस्थचिंता संजाता सतिमद्दो
त्सवे प्रवर्तनात्र अथ विषयाकुलरूपसेनप्रबंधं शृणु रूपसेनो हि शरीरापाटवमिषं कृत्वा पित्रादिकं वि
प्रतार्य काकिएवगृहे स्थितो सुनंदामिलनमनोरथैर्निस्तलहृदयो रात्रिप्रथमयामे गते सर्वलोकसामग्री ला
त्वा गृहकपाटादिकं तालकादिप्रयोगेन दृढतरं कृत्वा निर्गतः मार्गे मनसि विचिंतयतो याति विविधान्म
नोरथान् तद्यथा धन्याद्य मे रात्रियस्मिन् स्वकार्यैकतानप्रेमाश्रिता राजकुमारीमिलनं भविष्यति सूर्यस्य
मम यज्जन्मसंगत्यां यत्सुखं न भवति तत् चतुरजनघटिमात्रसंयोगसुखमनुभूयते तत्र वक्तुं नैवपार्यते
अथाहं तत्र गत्वा वियोगजं दुःखं त्यक्त्वा विविधसुकसुलाषितप्रहेलिकाछंदछप्पयांतर्लापिका बहिर्ला
पिका समस्यागाथा गूढादोधकादिनिपुणोक्तिभिः तस्याश्चित्तं रंजयिष्यामि साम्प्रतं विडाधविविधशायनी
र्तंद्यावलावेकटाक्षविक्षेपवक्रोक्तिभिः मम हृदयं प्रह्लादयिष्यति आवयोः परस्परं चिरविरहदुःखं नि
वेदयिष्यावः तथा चाटुवचनामृतैः सिंचितो मनोरथतरुः फलपल्लवितो भविष्यति मम चातुर्यं ज्ञादितहृ
दया कल्पवल्ली च मनोरथफलदा भविष्यति विविधासनकामनिवासस्थानसंमर्दनालिंगनादिसुरतक्रि
याभिरमर्याऽमरयोरिव सुरतक्रीडां करिष्यामीत्यादि मनोरथार्तध्याननिस्तलहृदयो रात्रिरागयोरंधतमसि
तां मेवस्मरनसंमर्दनालिंगिमार्गे याति तावता एका महान् निस्वामिकावासस्य चर्षाजलप्रवाहः सिप्रती कलाऽ ५९

उ.५मी॥
तदाउकिंविव
चिंताकुर्वन्
सर्वेषुपरिपि
तस्यातेषुत्वा
तादृयोऽस्यपि
संबंधिसेवक
जनाश्वागवेष
णया भविता
परकुत्रापिन
लब्धः॥

परिकर्मितास्ति त्रिदेवात् तस्योपरि पतितात् तस्यापतनघातेन चूर्णिकृतांगोपांगो रूपसेनः पंचत्वं प्राप्य एकदिनकृ
तस्नानायाः सुनंदायाः कुक्षोदुरोदरिककृतसंयोगजन्यवीर्यरक्ते गर्भत्वेनोत्पन्नो विचित्रा हि अध्यवसायानां गति
ज्ञातत्र वैरयुक्तो वैरी यन्नदुःखं ददाति तत् विषयाः ददात्ययतः विषयाणां चेति॥ अथ सुनंदा सखीगृहं गते
रूरतक्रियामुत्तानिलक्षणानि गवेषयति कियंति लक्षणानि कियंति चिह्नलक्षणानि तदा तयाज्ञातं चज्ञलेन
त्रुटिनीति ज्ञात्वा गृहे आगतो भविष्यति सखीकृत्यप्रेषयाम्येति सर्वाणि कष्टेन गृहीतानि सखी कुर्वं सखीगृहं
दागमनसंकेतं न चित्रशाखावृक्षे घटितं न तत्रागतः स्वदिने तत्रुटिं करिष्यामि इति भावं वाञ्छां कृत्वा नृतेनि
ज्ञावस्थां गते अथ प्रभाते संजाते सर्वे जना राजानश्च स्वस्वगृहमागताः रूपसेनस्य पितापि सपरिकरो गृहमागत
: गृहद्वारे तालकं दृष्ट्वा अनुमति किमपि अवश्यकार्ये ज्ञो देहचिंतार्थे वागतो भविष्यति घटिकाद्वयमात्रं द्वा
रे स्थिता तथापि नागतः॥ तदा उपितास्तोट प्रमुखा सर्वेपि संबंधितः महति आर्त्तिं कुर्वाणाः समस्तं नगरं मुपचता
दिक्षुत तथा अर्धपरिस्तमनरप्रेरिश्यास्ता परं कुत्रापि वार्त्ता लेशमात्रमपि न श्रुतं तदा रूपसेनपित्रा लोहकारपार्श्वा
त् तालुको घाटनं कारयित्वा शोकाकुलो तार्यादि परिकरे गृहे स्थापयित्वा तदार्त्तव्याकुलो राजद्वारे गतः दी
र्घनिश्वासमश्रूणि च मुंचन् राज्ञे नत्वाऽग्रे स्थितः राज्ञापि तं दृष्ट्वा प्रोक्तं भो इभ्यवर किमिति वा निर्वाह्य दुःखं समुत्पन्नं
तदीशे त्वानिवेदय यथाहं तद्दुःखं स्फेटयामि त्वं मम नगरमंडनो सि मम पितृप्रियो सि तव दुःखं दृष्ट्वा तद्

धनाचरित्रं
६०

खंमत्रिते संक्रांतं तदा हृत्स्फोटजायमानेन पित्रा किमपि निवेदितं राजापि तत् श्रुत्वा महदाश्चर्यं शोकं प्राप्तो श्रेष्ठि
नं धीरयित्वा शतशो सेवकान् आज्ञापयत् तद्व्यहं मम ग्रेपुरे पुरवने ग्रामांतरे वापिकूपादिषु पणांगनादि गृहे
षु च यावत् शतकोशं यावत् गवेषणं तच्छुद्ध्यादि प्रयोगेण कृत्वा यथागतास्तथैव व्याघुट्यागताः परं तस्य वार्त्तायागंध
लेशोपि न लब्धः राज्ञापि तां श्रुत्वा महदाश्चर्यसंकटे पतितो परं कर्मणां विचित्रा गति अतिशयज्ञानमुनि विना
को जानाति श्रेष्ठी निराशो भूत्वा गृहमागतो षण्मासं यावत् बहुद्रव्यव्ययं कृत्वा गवेषणा कृता परं वार्त्तायागंध
लेशोपि न लब्धः द्वे विंशतिको वारयित्वा महत्तद्वियोगशल्यदुःखं वहन् कालं दुःखेन निर्गमयति अथान्य
दिने सुनंदाप्रियसखिजनमुखात् तद्वार्त्तां श्रुत्वा सुनंदायै निवेदितं सापि श्रुत्वा महदुःखं प्राप्ता पुनः सखिप्र
तिवक्रं लग्ना किं मत्रागत्य वलमानो केनापि दुष्टेन आभरणादिलोभेन मारितो हतो वा त वापि नष्टो मह
त् गवेषणं कृतं परं कुत्रापि किमपि शुद्धिं न प्राप्ता अथ नवमासाधिकदिने संजाते गर्भस्य विकृतानि बहिरं
गलंगादीनि च प्रादुर्भूतानि तत्सख्याग्रे तत्स्वरूपं निवेदितं तयापि मुक्ताफलकारणं मत्वा जन्मकारापिका कुदि
न्यादिनाडमाः बहुद्रव्यं दत्वा क्षारोषधादिप्रयोगेण गर्भस्य पातनं कारापितं ततः रूपसेनजीवो श्रुत्वा सर्पि
णीकुक्षौ तृतीयतने नागयोत्पन्नः सुनंदयापि सख्या सह मातुरग्रे ज्ञापितमध्वनाम विवाहं कृतं तत् श्रुत्वा मा
त्रापि राज्ञा नं निवेद्य स हर्षं क्षितिप्रतिष्ठितपुराधिशेन सह पाणिग्रहणं कारापितं बहु स्क च वर्षरत्नगजतु ६०

रगादिकं च दत्वा जामातुः प्रशस्तं कृत्वा सलर्ज्ज का सुनंदापि स्पष्टा क्षितिप्रतिष्ठितपुराधिशेनापि तां गृहीत्वा सो
त्साहं स्वपुरमागतो तया सह पंचविधान् मानुष्यकान् कामभोगान् भोक्तुं प्रवृत्तः सुखेन कालनिर्गमनं करो
ति अथ रूपसेनजीवो सर्पिणीगर्भजातो स्वायुयोगेन मातुः लक्षणविज्ञाः उज्झरितो वृद्धिं प्राप्तो पृथिव्यां आहारा
र्थं परिभ्रमणं कुर्वन्तो कदापि कर्मोदययोगे राजमंदिरं गतो अथ तत्र निदाघसमये तो दंपति स्वागवा
सवाटिकायां जलयंत्रादिकृतशीतलप्रदेशे स्वेच्छया रमति नागोपि दैवात् तत्रागतो सुनंदां च दृष्ट्वा पूर्ववै
रबद्धगाढरागोदयात् स्फोटितफणाटोपं कृत्वा सन्मुखं स्थितो घूर्णयति च सुनंदापि च तं दृष्ट्वा भीता पुत्कारं कृ
त्वा पलायनं कृतं तदा स सर्पोपि पृष्ठिलग्नो परिभ्रमति ततः सुनंदया अपि विशेषं रुद्धं कृतं अरे धावत रसर्पो मम
दक्षिणार्धे एष सर्पो मम पृष्ठिलग्नो धावति राज्ञापि तत् श्रुत्वा शस्त्रेण मारितो मृतः ढोंक्षजातिषु ढोंकुलयोत्पन्नः
क्रमेण जातो वृद्धिं प्राप्तो नगरे परिभ्रमति एकदा परिभ्रमणं कुर्वन्तो राजवाटिकायां चतुर्मुखा आवासे स्थितो
विलासं करोति मुखाग्रे गायनजना समयोचितं दिव्यमतिमधुरं अनेकातोद्यध्वनिमिश्रितं संगीतगानं करोति
तो च गानरसमग्ना एकचित्तेन शृण्वन्ति कोप्यन्यत् न वदति इतश्च वशारे स वायसं भ्रमन् तत्रागतः आवासस्मुख
वृक्षशाखायां स्थितो इतस्ततः पश्यन् सुनंदा दृष्टिपथमागता पुनः रागोदयो जातः तेन रागोदयेन महद् हर्षं प्राप्तो इतस्त
तः भ्रमति गाढस्वरेण पुत्करोति अथ तस्यासुन नामकर्मोदयजनितातिकर्कशा कर्णकटुकशब्दोच्चारणेन गीत

चं०९मी॰
महति हृद
आरवायां त
स्य फलादि
सहणं करो
ति तस्मिन् प्र
सरे तो दंपति
पुष्पादिप्रक
रणो तां हृष्ट
तत्र बहुपरि
करयुतो वा
टिकायां

गानसंगोलविलुब्धः। तदा राज्ञा सेवकजनाय प्रोक्तं। लोलो मुखजनारी हंसो मम चत्वरे गीतरसविघ्नकृत्स्तत्क्षणं क-
चंतोत्थापयंति। तदाज्ञां देवांश्रुत्वा सेवके वायसो उत्थापितोपि पुनः क्षणांतरे तत्रैवागत्य तथैव पुत्कारोति।
एवं द्वित्रिवारं उत्थाप्यमानोपि मोहोदयान्न विरमति। तदा क्रुद्धेन राज्ञा गोलोलिकाप्रयोगेण हतो स मोपप-
तः मृत्वा च तत्रैव नगरीप्रवने कलहंसतयोत्पन्नः। गर्भस्थितिपूर्णे जातो जनिते हंसः क्रमेण प्रवर्द्धमानो आढ्य-
राद्यर्द्धं शरेषु रक्षांतरेषु पत्त्रमन् स्वेच्छया कालं निर्वहन् परिवसति। अथान्यदा ग्रीष्मऋतौ दंपती मध्यन्हे द्वा-
णांकं अप्रदेशे जलयंत्रसिंचितसीतलतप्रदेशे सघनछायानिवारिता तपयीइस्मवटस्याधः स्थितो। अथ तेनगा-
यकजनानेकरसाक्तिगलितगीतगानं कुर्वंति। इहअसमये रूपसेनजीवहंसः परिभ्रमणं कुर्वन् तस्य वट-
शाखायां मागत्य यावत्तिष्ठति तावत्तद्गीतं दादृष्टिपथमागता पुनः मोहोदयो जातः। पुनः पुनः तस्या मुखं प-
श्यन् मधुरस्वरेण कूजति एकदृष्ट्या लीनो वृक्षाग्रे स्थितः। तस्मिन्नवसरे कोपि काकः उड्डीयमानो तत्रागत्य
तत्रैव हंसासन्ने स्थितो। अथ तेन काकेन राज्ञः शुभ्राणि वस्त्राणि दृष्ट्वा तस्योपरि विट्विसर्जनं कृतं तत् दृष्ट्वा कुपि-
तेन राज्ञा गोलिकायंत्रं धनुष्कं हस्ते गृहीत्वा गोलिकां विसर्जति। तावता वसरज्ञो कुटिलो काकः स्तु पलायितः
गोलिका तु मोहमुग्धस्य मुग्धतस्य हंसस्य लग्ना। तस्या घातेन हंसः तडफडायमानो राज्ञोऽग्रे निपतितः। सत्यजनेनु-
क्तं स्वामिन् काककृतपापं वराकस्य हंसस्य लग्नं तदान्येनोक्तं संगतिफलमीदृशमेव भवति। तं दृष्ट्वा राजापि स- ६२

करुणो जातः। परं किं करोति लग्नं निर्लग्नं न भवति। हंसस्तु क्षणांतरे मृत्वा तस्मिन्नेवारण्ये हरिण्याः कुक्षौ हरि-
णतयोत्पन्नः। गर्भस्थितिपूर्णे जातो हरिणः मातुः पयःपानं कुर्वन् तस्याः सह परिभ्रमति। क्रमेण प्रवर्द्धमानो
यौवनं प्राप्तः हरिणयूथेन सह वने परिभ्रमति। तृणजलहरित्वासंतुष्टो सुखेन कालं निर्गमयति। ~~क्रमेण प्रव-~~
~~र्द्धमानो यौवनं प्राप्तः~~ अथ चैकदा नंदया राज्ञे प्रष्टं यथंयदा खेटकक्रीडां कर्तुं विपिनगच्छप। तत्र कपटमतिव-
पलगतिकान् मनुष्याणां दर्शनमात्रेण पलायमानान् इदृशान् कथं स्वायत्तीकृत्वा मारयामि। राजा प्राह। प्रियेगाने
यतिकुशलान् स्वसेवकान् सहादाय वनगहने यामः। तत्र सेवका वृक्षाधः स्थित्वातिमधुरस्वरेण गानं कुर्वं-
न्ति। तस्मिन् रागानां ग्रामं मूर्छनां श्रुत्वा ग्रामं धर्म हरिणस्वयमेवथाने आगच्छति। टोडीसारंगसिंधुप्रमुखरागाध्व-
निषु मूर्छिता। तदेकचित्ता गायनसमीपमागता निर्भया वस्त्रप्राग्रासुखेन तिष्ठंति। तदा अन्ये च सेवकाः हरग-
वास्तु तदवसरं मत्वा जालिकया परितो बंधनं बंधयति। ततो गानाद्विरमति। ततः ते पलायनं कुर्वंति
परं बंधनबद्धात् न कुत्रयांति। ततो वध्यमानान् तान् हन्मः। उपजीवंतो गच्छामः सुनंदा प्राह। निरापराधनान्
तृणान्नतमुखान् वराकान् एतान् वत्सान् मत्स्या कष्टक्रियया हनने को लाभः। राज्ञोक्तं अस्माकं राजधर्मोस्ति। अस्मत्पृ-
थिव्यां मस्मदीयानि तृणानि चरति पानीयं पिबति न च किमपि ददाति। तेनास्मदपराधिनः इति हत्वा वयं क्रियं ति हरि-
णान् हन्मिनतत्रदोषोस्ति। तालश्रयतः उक्तंमस्ति पश्चिमे च जलदानिपातने इत्यादि सुनंदाया तद्वाक्यं सर्वसमभिव

धारितं एवमेव तविष्यति श्रीजिनवाण्याऽचित्तकर्णानां कृतः तत्वः प्राप्तिर्भवति ततोऽस्मनंदयाप्रोक्तं प्राणनाथ महदा
श्चर्यकारिणी एनां क्रीडां मह्यं दर्शयतु राज्ञोक्तं वरं अथ यदि गमिष्यामः तदा त्वां सहादाय गमिष्यामः अथ कि
यत्स्वपि दिने गते राज्ञोक्तं स्वदिने आखेटक क्रीडां कर्तुं गमिष्यामः तदा त्वया दृष्टुं मिश्राचेत् सहागतव्यं द्विती
यदिने राज्ञी सहादाय सैन्योत्सृप्यति मह वनगहने गत्वा महत्तरु तले स्थित्वा सेवकाय आदिष्टं गीतगानादि प्रयोगे
न हरिणयूथमानयतु सेवकैरपि प्रवीणैर्व्यतिकरेण गीतकलया हरिणयूथमानितं तदा राजा राज्ञी च तुरंगम
स्थाः श्ववारिकां कृत्वा तत्रागतौ तत्र हरिणयूथं रागाकृष्टचित्तं चित्रलिखितमूर्तिरिवैकध्यानेन स्थितं शृणोति
अथ तन्मध्ये रूपसेनजीवोऽसंजात हरिणोऽपि समस्ति इतस्ततस्तत्र भ्रमणं कुर्वती तुरंगमारूढोऽस्मनंदा तेन हरिणे
न दृष्टा पुनः मोहोदयो जातः अथ सः हरिणः राज्ञीं तां दृष्ट्वा मोहान्धश्च जातः स च सहर्षं नरिनृत्यति पुनः
र्तां एकदृष्ट्याऽवलोकयति चलावतां सेवकैः रागविसर्जनं कृतं तदा सर्वेऽपि हरिणा दशो दिशः पलायि
तुं लग्नाः रूपसेनजीव हरिणस्तु तत्रैव प्रमोदत्वेन स्थितः राज्ञा चैतं तदवस्थं दृष्ट्वा राज्ञीं प्रत्युवाच प्रिये
पूर्णरागाकृष्टोऽयमेव मृगयतोऽन्ये हरिणा रागविरामेन धारयं पुनः रागाश्रया स्थित एव एष मृगो नरयो
वनोत्पचितमांसशोणितो दृश्यते ऽस्य मांसमतिलब्धं तत्रिप्यतीत्युक्त्वा कर्णाकृष्टबाणेन हतोऽसौ प्रति ६१
तः क्षणेन मुक्तप्राणो विध्यादो करिणीकृत्वा हस्तीत्वेनोत्पन्नः अथ राजा तं मृतं हरिणशरीरं सेवकेभ्या

हयित्वाति शोभना मियं वाटिका आवासे उत्तीर्णः ततोऽसौ प्रकारमेव कायादिष्टं अस्य पलं त्वमति रस्या पचयतु विवि
धस्तुतमेलापक द्रव्यैः संस्कारं करोतु सेवकैः राज्ञादेशं लब्ध्वा विविधैर्मेलापकद्रव्यैः संयोज्य घृतेन मां
सपाकं कृत्वा सुवर्णमय भाजने स्थित्वा राज्ञोऽग्रे धृतं राज्ञा प्रियया ऽर्धमन्ने स्वादयित्वा राजा राज्ञी च तत्तेस
क्षयितुं प्रवृत्ते स्वदं चेव्यस्य पुनः पुनः प्रशंसयितुं प्रवृत्ते इदं मृगमांसमतिलग्न तरं पूर्वं बहुशोऽपि स्तुकं प
रमस्य तुल्यं न करोति अथैतद्वासमये सातिशयज्ञानयुक्तं मुनियुगलं सागमेन तत्रागतं मार्गे गमनं कुर्वत्तं अ
समं यसं दृष्ट्वैकेन मुनिना ज्ञानोपयोगेन तस्य वर्तस्तत पूर्वं वर्तमानं च ज्ञात्वाऽन्यमुनेये चोक्तं पश्य तु निरर्थक
कर्मणां विपाकबलमिदं केवलमनो योगविकल्पकल्पनामात्रकृतकर्मबंधस्योदयो कयारित्या तवे र
योगात्रिके विरूपरूपैर्वेद्यमानोऽपि न निर्जरति अकालमरणं च प्राप्नोति यस्यार्थमयं जीवस्तवेरव कुं मुग्ध
स्यकमक्लेशजं दुःखं वेदयते सा तु सहर्षं तस्य मांसमत्ति अतः धिगस्तु असारमतसंयोगिकस्वा च प्रतिबंधस्य
ति उक्त्वा सिरोधूननं च मुनि अग्रत अचलितः तत्समये तस्मान्न द्वारिकस्थिता तां दंपति तां दृष्ट्वा दृष्ट्वा
च तत्तस्य सर्वं राज्ञा मुनिरालापितः सोमुनेस्तव ततस्य शिरोधूननं कृतं तत्र किं अस्माकं पलसत्ताणाक्रिया
या दुर्गोद्धाहेतो किं वा किमप्यन्य हेतोयतोऽस्माकं पलसत्ताणां परं परयाऽस्मत् कुले प्रवृत्तस्तेव युष्माद्वृशां
महापुरुषाणां तु निर्निमित्तं सिरोधूननं युज्यमानं च न भवति अतः एव स्वामि केन हेतुना सिरोधूननं कृतं ततो मु

निराह राजान् यतस्सर्वतोक्तं मांसभक्षणं अस्मत्कुलप्रवृत्तिरेव तत्तु वयमपि आनिमः अनादिविलासस्खला
वोयं जिनवाण्याविरहकर्णो जीवः इंद्रियैर्वशीकृतो तदर्थं किं किं न करोति यतः आत्मस्वरूपतिरस्कृतसनातनः
पीतमोहमदिराविमोहितः किंकरस्यमनसोपि किंकरैरिंद्रियैरहह किंकरीकृतः २ संसारविज्ञानवि
कलो जीवः मिथ्यात्वाविरतिकषाययोगादिभिः प्रेरितो जीवई ज्ञीयस्कखप्रतिबंध बंधितो अष्टादशपापस्था
नानि समभ्याचरति मार्गविज्ञानविकलो हवेन निर्गमो भ्रमति तत्र किमाश्चर्यं अन्यश्च यो याद्रशं करोति सः ताद्र
शं फलमाप्नोति परंतु कुकर्मचिंतनमात्र कृत कुकर्मोपि कृत कुकर्मतोप्यधिकं कष्टमाप्नोति ज्ञानेन तत्र दृ
ष्टं सिरोधनननं नास्यतः किमपि द्वेरत्रास्त्रीसु त्का विरते मुनौ राजा ऽहस्सर्वताज्ञानेन किं दृष्टं यन्मनोरथमात्रे
ण कृता ऽपराधे कृतापराधादपि अधिकतरं दुःखमाप्नः सः को जीवः कथारित्या कुकर्मचिंतनमात्रेणा
तकष्टमनुभवति तत्करणं कृत्वा निर्वेदयन्नुभवान् येन मादृशो नाम ज्ञाना नामपि किमप्युपकारो जायते मु
निराह राजान् विषयकषायवशगा जीवाः कृगतिनरपतेन श्रूयते नानुभूयते तच्चिंतयित्वा दुर्ध्यानेन न
रकनिगोदमहादुःखसमुद्रे पातयति तत्रस्वरूपेण तु किमपि कृतं नास्ति परमति विषयकषायगर्भितनिरर्थ
कं विकल्पं कारयित्वा परंपरया ऽनंतकालं यावत् वधबंधनताडनताडनछेदनभेदनादिबहुलदुःखमा ६२
प्नोति यद्व कुमपि न समर्थ ज्ञानिनः राजाहस्वामिन् भवतायदुक्तं नरकनिगोदादिस्वरूपं तत्कृपां कृत्वा ऽ

स्मिन्नासने स्थित्वाप्युपदिश्यतां स्वामिनां मार्गे सकलभवनेयुक्तं परं सम्यक्ज्ञानां स्कलेनगुणेन लवलेश अतो मम उपगा
रं कर्तुं समर्थ यूयं तेन प्रार्थनां करोमि ततो मुनिरपि ज्ञात्वा तत्र स्थित्वा आगमप्रसिद्धानरकनिगोदविपाका
न् सद्भूतकारान् उपदेशद्वारेण दर्शिता राजा तत्त्श्रुत्वा चमत्कृतो भीतश्च मुनिं नत्वा प्राह यदि अनर्थबलो संसा
रः तदा मादृशो नां प्रतिक्षणं कुकर्मकारिणां का गतिर्भविष्यति साधुराह राजन् अद्यापि किं चित् गतं नास्ति
यदि जागरूको भूत्वा धर्मं आराधयति स्तोकेनैव कालेन दृढप्रहार कालकुमार चिलातीपुत्र चुल्लनादीनां
मतीव कुकर्मकारीणां बहुमि सकलकर्मक्षयं कृत्वा मुक्तिसुखमाप्नोति यत्तुलायां त्रिजगति न कोप्यायाति
अतो सावधानो भूत्वा यथाशक्त्या धर्ममाचरतु राजाह स्वामिन् यन्निमित्तवार्ता यामश्रुतपूर्वा स्फुरवामि
काप्राप्ता तन्मुनिनोक्तं भवतः अधुना तदयां कृत्वा तदृत्तांतो साधुराह राजन् विचित्रा कर्मणां गतिः क
र्मोदियोत्थिमहाबलवत्तरो तस्यायोकस्यापि बलं न प्रसरति यतो येन कुले जातास्तत्कुकर्म प्रवृत्तिं म
नसापि न इच्छंति कर्तुं तु दूरे कुकर्मवार्तयापि दुनोति इदृशानां मपि प्रबलविषयोदय बलेन पूर्वनिबद्धक
र्मणामुदयाद धीनेन तस्यापि मतिविपर्यासो ऽनिर्वचनीयो भवति तत्र श्रुत्वा ऽस्मे जीवा सत्त्वं न मन्यते प्रस्तुतो सा
धकस्योपालं कृत्वे कर्मोदये रिद्रशानि कुकर्मकरणाय मति प्रेरयति ततो कस्यापि जंतो पूर्वनिबद्धक
र्मोदयबलेन कुकर्मप्रवृत्ति कृत्वा परं पुण्यबलेन केपापि न ज्ञातास्तत गुरुचरणप्रसादेन स्मा लिज्ञाता परंत

तस्य जीवो स्वकृतकर्मवशात् स्थित्वा मनसा ह्यते तत्कृते वसंबंधेन श्रुतं श्रुत्वागतस्नेहो भवति इत्थं वा परि
वदंति अतिनिकटसंबंधे ताडनादिकमपि करोति तदुःखेन पीडितो मजीवो दृष्टा हर्षी च भवति तन्निमि
त्तं बहुतरकर्म उपचिनोति किं बहुना स्वल्पसंबंधोपि न भवेत् अतो कथनादकथनमेव श्रेयः इति श्रुत्वा चिर
तं मुनिं धनंदाः प्राह भगवन् युष्मादीयोपदेशेन कर्माधीनं जगत् सर्वं मुक्तिं विना कृतकर्मणां मोक्षो नास्ति
इति श्रद्धा स्थिरतरा चित्ते संनिविष्टा पूर्वकृतकर्मोदयबलेन जीवाः कर्तव्यमकर्तव्यं च करोति साधुकेन तत्र
विस्मयो न कर्तव्य प्रत्युताकर्तव्यस्य पश्चात्तापो कर्तव्य यथा श्रेयः हृदि निर्याति भवदुपदेशेनापकारेणेति ज्ञातं
अतो मत्स्वेन तत्कर्मोदयजनितविपाकं श्रोतव्यं साधुः प्राह किमपि युष्मत्स्वकं न भविष्यति तदा तद्भवा ऽप्री
ति उत्पादोत्तुनं न भविष्यति इति भवति चेत्तदा तु कथयामि नान्यथा राज्ञिः चाह भगवन् मत्स्वेन तदुच्यतां अस्मा
कं तु तत्स्वरूपज्ञानं विलम्बितदुःकृतं स्फुटा भवतः तत्पश्चात्ते तदुःकृतनाशनोपायो ऽपि भविष्यति राजा प्राह
स्वामिन् भवदुपदेशेन अमुकेन दुःखं स्फोटेवादत्तमिति त्वमतः लिचिरकाल परस्थिते तापि गता यजीवो दुःक
तं करोति तत्कर्मोदयाज्ञानचमात्र्यकर्मोदयाज्ञानयोः गौणमुख्यत्वेन यथावसरं प्रवर्तयति तस्मात्तरा
गद्वेषहद्धि भवदुःप्रकारान्तरं भविष्यति अतः स्फुटेनोच्यतां तदा साधुः प्राह हे स्फनंदे पूर्वैदि वाल्यत्वे मदूदा ६३
वासोपरि सखीसह स्थितया त्वया कस्यापि स्वगृहे हरतो सो काश्चित् रूपयौवनविनयादिगुणान्विता या सत्री

किमप्यलिका स्वात्मानं दत्वा प्रकं त्वया लाऽस्माननं दृष्ट्वा तत्पुरुषेद्देष्यो स्पन्नो ति मसं ममसत्यं वा इति मुनेरुक्तं श्रुत्वा
चमत्कृता स्फनंदा प्राह स्वामिन् सत्यं भवदुक्तं मम सत्यं न भवत्येव तादृशेन तनुना पाणिग्रहणाय करणो प्रतिज्ञा कर्तुं न
ग्यासखिलिः । वारिता स्थिता पुनः कालांतरे यौवनवयसि प्राप्ते पुनः । तत्रैव वासोपरि स्थितया त्वया । कस्मिन् वितम
हे स्यावासान्तरे दंपत्योः । विलसनं दृष्ट्वा । तवापि तीव्रकामोदयो जातः । सख्या त्रिरखां दत्वा । वासोपरितन स्तम्भा
उत्तार्य गवाक्षे स्थापिता । तदवसरे अमुकमहेभ्यापुत्रो ऽतिरूपयौवनवानुज्ज्वलवस्त्राभरणभूषितो चतुष्पथा तो ह
ट्टिकहट्टे स्थितो दृष्टः । तव तदुपरि कामरागेन व्यामोहो जातः । सखिहस्तेन पत्रीप्रमुखप्रयोगेन पूर्वोक्त व्यतिकरे
णायुवयोः । गाढस्नेहो जातः । परं मिलिनाऽवसरस्तु दुष्करः । एवं मिलनार्तध्यानदग्धतयोः स्तयोः कियत्स्वपि गते का
ले कौमुदीमहोत्सवावसरं लब्ध्वा द्वरक निस्सरणप्रयोगगमनसंकेतो कृतः । त्वया तेन च शरीराऽपाटव
मिषेण । गृहांतरे स्थिते । पुनर्यामैकत्रियामागतसरव्यानिस्सरणीप्रयोग कृतः । तदवसरे तत्राऽज्ञातं यत्कृ
तं तत् । श्रूयतां तत्र नगरे एको महाबलनामा दुरोदरिकोस्ति तेन द्यूतक्रीडायां बहुधनं हारितं तद्दुःखेन पी
डितो परिभ्रमति । अस्मिन्नवसरे । महोत्सवागमनं ज्ञात्वा चिंतयितुं लग्न । अद्य रात्रौ समस्तनगरजना उत्सवप रि
करा बाह्ये यास्यन्ति । एवं मम दुःखो नगरे विजनं भविष्यति । तदवसरेऽहं नगरमध्ये कस्यापि धनिकगृहस्य
क्षतिकंध्यादिप्रयोगेन तालकोद्घाटनं कृत्वा धनं लास्यामि । एवं मम दुःखोद्धरणं भविष्यति । इति ध्यात्वा ऽव

सरेऽपरस्मिन्नेकरात्रिगमनसमये धन्यार्थं निर्गतः स परिभ्रमन् दैवात्कृतसंकेतस्थानमागतः तं च दृष्ट्वा
ऽकुशुद्धिसंमागारिकेन ज्ञातमत्र कस्यापि संकेतो दृश्यते। अतो अत्राहमपि स्वांकेलां करोमीति ध्यात्वा
नस्मरणे चालिता। अथ तां कंपमानां दृष्ट्वा सखि तत्रागत्य ज्ञापितो धूर्त्त आगता। युवं तदा धूर्तेन नेत्रेमि
क्त्वा सख्या ज्ञातं सैवागता तत्र स्थितया तया उक्तं च दीपनीकादृता। तच्चिह्नमपि प्रयत्नेन प्राप्तं तत्पात्रं मत्स्वत् तदा
सख्योक्तं। आगम्यतां स्वामिन् तदा द्वयोरपि हृदयोर्धूर्त्तयोः क्रमान्मैत्रीं चरितौ। यावता गवाक्षांतर्यदा मुक्तः त
स्मिन्नवसरे सखि इंदागमनं दृष्ट्वा। हस्तेन दीपो निर्वापितः तद्धस्त गृहे दिवानवपर्यंके मुक्त्वा सखि इंदायो
त्तरं दत्वागता सखी इंदायोक्तं। तापस तया दीपो निर्वापितः। अकस्मात्वशिरान्नि पीमाकि चिंत्यं दिसला तेन
नेत्रे मिलिते। अतो गृहांतरे गत्वा। कार्यं कृत्वागच्छत् इत्युक्तं श्रुत्वा सखि इंदा गृहांतरे गतः। तत्र पुनर धेत
मसी रूपसेन धांत्या तेन समहतत्वसंयोगो जातः सखि इंदलया तरुणो किमपि वक्तुं न शक्ता संयोगाविरामेऽ
पुनः सखी इंदमागतं दृष्ट्वा सख्योक्तमथ नाउत्चरितं गच्छउत्तवानत नुवास्करतक्रियातृटि तदा राद्धेनापरह्री
वागत ऋरितिमत्स्य वाऽमत्स्या मुनिनाइत्युक्तो स्वचिंतितादिपरितं सात्वा। दीर्घं निस्वस्योक्तं स्वामिन् लवउको को
विश्लेषः। निस्संदेहः एवं परं रूपसेनस्य कागतिर्ज्ञाता मुनिराह। अकस्मात्तदतिक्रांतं रूपसेनोपिय ६४
धाऽवसरे सोगसामग्रीमादाय स्वगृहान्निर्गतः। मिलनौ बहु क्वा दर्पसरता रितहृदयौ। अनेक वार्त्ताकरण

उ॰अमी॥
तमोत्पन्न वि
चित्रादिकर्म
णां गति भ्र
तमन्मन्यात्म
त्मश्चेति तता
मामनुयानंत
रंगत्वे चेक्षानि
धाउत्ल्हाति
तदामरवा
अथ धप्रयोग
णगत्वं॥

निरंतरमिलन। अनेक हास्यविलासादि करणमुक्तं कलापित। समस्यादि स्वा वाउर्ध्य प्रगटन विविधासम
नादि प्रयोगेन सुरत क्रियाकरणादि अनेक मनोरथा नुकुर्वन्। अहो इयं राजपुत्री मम परिनिर्व्याजं स्ने
मिऊरंग वत। विस्वतितस्मात् दहमपि यज्जवतत्तह्वत्तुपरं अनया सह। आजीवितं यावत्स्नेहं विरम
णं न करिष्यामि इत्याद्यनेकमनोरथान् संस्तत हृदयो यावदर्द्धमागतति। तावत्स्य एकनिस्वामिकां वास्य स्नि
ति परिकर्मरहिता जलदृष्टी सिथिलीकृतादैवात्। तस्योपरि पतिता तस्याघातेन तस्य शरीरखंडशो जातं स्निग्ध
पतनेजाऽद्व आगत तेन तत्र शरीरं गुप्तं च जातं येन कोपि जानाति। मृत्वा च उरोदरिक कृतसंतोग त्वकु
दौगत्तु स्रात नंकत्ततत्र स्तुत्वाऽस्मिन्नगर राजमंदिरासन्नमोसर्प्यतयोत्पन्ना ततःपरं माआ त्वदाशायं ज्ञात्वा
पाणिग्रहणं करितं बहुदानपूर्वकं विसर्जनं कृत मनेन राज्ञा सहाऽत्रागता। एकदा सर्प्य परिभ्रमन् राज
मंदिरं प्रविष्टः सन् भ्रमति दैवात् युवां दंपती तत्र मनोपविष्टौ वार्त्तां करोति। तत्रागतः त्वदर्शनं जातं दर्शना
त्प्रेमोदो दयो। आचिंत्य तत नजमित्ततो। एकत्र स्थितो निमेषं पश्यति दर्शनं प्राप्नोति। अस्मिन्नवसरे किमपि
कार्यार्थं त्वं गृहांतगमनायोत्थिता तदा तत्सर्पोपि पृष्ठिलग्नो भ्रमति तदा लीतेन त्वया पूत्कारः कृतः तदा
राज्ञा सेवकैर्मारितो मृत्वा च अस्मिन्नेव नगरे हंसो जातः। सोपि नाटकावसरे त्वां दृष्ट्वा हर्षितो कृजतिरस
संगं च करोति राज्ञा मारितः। ततश्च त्वाहं सोजातः सोपि चटहत्याऽद्व स्थितयो युवयोस्त्वां दृष्ट्वा स्नेहवि

धन्नाचरित्र
६५

कजो वायसाऽपराधस्थानंयमारितोमृत्वाचहरिणतयोत्पन्न सोपि श्रावकेत्वंदृष्ट्वा मोहोदयेन नगंनु
नग्नकोति नृत्यति च सरागाद्दतो तस्यमांसंपाचयित्वा सहर्षायुवां। तत्क्षणं कुरुत: दृष्ट्रीकर्मणां विवि
चागतिस्त्वा स्मातिन्त्रिरोधननंकृतं नान्यत् किमपिकारणं। इत्येवंराज्ञा राज्ञी च श्रुत्वा संसारवासावि
रक्तोजातो हाकिमीदृशो संसारस्वरूपंमित्युक्त्वा राज्ञा च पृष्टं मुने किंरागान्धानां इदमेवगतिन
वति मुनिराह राजन् कथमित्युच्यसे रागांधानां वा द्वेषान्धानां वा। हिंसात्मकानां मृषाऽक
मैथुनपरिग्रहान्धानां क्रोधान्धानां। एवंमानमायालोभप्रेमकलहाभ्याख्यानपैशुन्य
रत्यरति मायामोसमिथ्यात्व एतेषां अष्टादशदोषाणां मध्ये एकैकदोषो एकैकवने समाख्य रि
तो अनंतकालंयावत् अनंतान्भवान् नरगतिगोदादिषु भ्रामयति अनेकान् विरूपरूपा
न् विपाकान् प्रापयति तत्स्वरूपं सर्वज्ञ केवलीजानाति परमेकमुखेववक्तुं न शक्नोति विष
कावास्य विचित्रा देवी मृत्वा पशुर्भवति पशुरपि देवः माता पुत्री पुत्रीमाता मातास्त्री स्त्रीरपि
माता पिता पुत्रोपि पुत्रोपिता सेवकोवा स्वामीवा स्त्रीवा बांधवोवा दासोवा भवति शत्रुर्मृत्वामि
त्रोवा प्रीयोवा पुत्रोवा एवंमित्रोपि शत्रुर्वा दासोवा सुभगोवा दुर्भगोवा निष्टोवदुष्टोवा एवंरा
जापिमृत्वा दासोवा ब्राह्मणोवा श्वपचोवा सार्वभौमोवारोगोवा रासभोवा नकुलो कीटपतंगो

६५

वा वेश्यावा व्याघ्रोवा हरिणावा मत्स्योवा भवति एवं सर्वजातिषु जीवे सह सम्बंधाः जायंते न कस्यापि
नियमः यदयं संबंधो न भवति सर्वकाले एकैकजीवेन सह संर्वेपि संबंधाः प्रत्येकं आत्मीयजीवेन अनंतशः प्राप्ता
तेरपि आत्मीयजीवेन सह प्राप्ता कोप्यतादृशो नास्ति चतुरशीतीलक्षयोनिनामध्ये सर्वासुयोनिषु अनंतशः स्पृष्टा
एवं सर्वासु जातिषु सर्वसूक्ष्म लक्षकोटिषु सर्वेषु स्थानेषु च अनंतशः जन्ममरणं च प्राप्तपूर्वमस्ति न कश्चि
त्स्थानं विद्यते अस्यै प्रियावल्लभावति दीक्षानामोतिताव द्रियमेव रिति राज्यादिसुखं ऽहं भरद्वावदा
न्तरमायति बहुदुःखप्रदायकं मिदृशं संसारस्वरूपंश्रीमद्भि जिनेश्वरैर्भाषितमस्ति तस्मात्यद्यस्य ला
यते तत्कुरुष्व एवं मुनिराजोक्तं श्रुत्वा राजा राज्ञी च सर्वेपि निकटस्थाः सत्या वैराग्यं प्राप्ताः राजा स्वंसमु
त्थाय मुनिचरणयोः निपत्येत्युवाच हे निःकारणजगदेकबंधो हे करुणानिधे हे अनाथनाथ हे अशरण श
रण हे समतासरितापते अपारसंसाररूपारमध्यनिमग्नानामस्माकं समुद्धर्ता निजागमनेन सिरोधूननमा
त्रेण धूनापितानि अस्माकं समस्तदुःकृतानि सचेदागमनं चेन्नाभविष्यति तदाऽस्माकं कागतिरभविष्यत्
कनंदापि बदरस्य लाभं प्रणिमुंचत साधननिबंध वित्तस्पृंककर्तुलग्ना हे दयानिधे दुर्लभायाः दुःसी
लायाः कुकर्मकरणैकतत्पराया: बहुलपापसरसारिताया: ममकागतिर्भविष्यति कथमीदृशं प्राय
श्चित्तं केनोपायेन स्फेटयिष्यामि तत्कृपां कृत्वा तदुपायं प्रसादीकरोतु भवान् मुनिराह सद्भवदीययापसं

MEMORIAL

धनावस्वि
६४६

नारादप्यधिकतराणि पापानि चारित्रग्रहणात् श्रीजिनाज्ञानुकूल्याज्जनाश्छूयते शिवं च प्राप्नुवन्ति ततः सु
नंदयाऽपृष्टं स्वामिन् यन्मया पूर्वं क्षेत्रं सदृशमानो रूपसेनजीवो मृगस्तवा श्रुतोऽतः सोऽत्र कुत्रोत्पन्नः साधुराह विंध्याटव्यां सुथ
मनामग्रामे सीमासमीपवनदवेन करिणाऽक्षोद्धस्तिचैनोत्पन्नोऽस्ति पुनः सुनंदा प्राह भगवन् कदाप्यस्योद्धारो
भविष्यति मुनिराह तव मुखात् निजभवसंबंधकविरं वचनं श्रुत्वा जातिस्मरणं भविष्यति ततः धर्मं ज्ञात्वा त
पांसि कृत्वा समाधिना मृत्वा सहस्रारे देवो भविष्यति तत् श्रुत्वा सा तुष्यति अतोऽत्वं दीक्षां गृहीत्वा करणेन स्वं सफलं
कुरु ततः सुनंदा राजानं प्राह स्वामिन् नास्तिकधर्मनीतिविरुद्धाचरणेन पापसंसारे तां कलत्रां कर्म
करणपरायणां निर्लज्जां मां यदि कृपां कृत्वा आज्ञां दद्यात् तदाऽहं दीक्षां गृहीत्वा भवं निस्तरामि राजाह सुस्तु
सर्वेऽपि जीवाः कर्माधीनाः उदयबलेन यत् कर्तव्यं तत् करोति अकृत्यं च कृत्वा जन्मजरामरणरोगसंकुलेन नरगति
र्यगादिचतुर्गतिगहनेन परिभ्रमति सर्वेषामियं स्थितिः अन्यतैवास्ति यावत् गृहवासे स्थितोऽस्ति तावत् अहमपि त्वं
कृतः अतोऽहमपि नरगफलं राज्यं त्यक्त्वा संयमं लातुमुत्सुकोऽस्मि ततो यस्य कस्यापि संसाराद्भयं भवति सु
खेन स भागवतीं दीक्षामंगीकरोतु ते सर्वे मम आत्मीयाः श्लाघनीयाः धन्याः सन्तु ततः सामान्य पौरसंबंधानेति राज्ञोक्तं श्रुत्वा
सर्वेऽपि सत्याउद्यायराज्ञोऽग्रे निवेदयति स्वामिन् अहं वयमपि चारित्रं ग्रहिष्यामः सेवकानां हि स्वाम्यनुसरण ६४६
मिति सेवकधर्मं सफलीकरिष्यामिति तन्निर्णयं श्रुत्वा राज्ञा महर्षिमुनये विज्ञप्तं स्वामिन् मम लोकव्यवहारेण रा

ज्यं पुत्राधीनं कर्तव्यमस्ति तत् कृत्वा युष्मत्पार्श्वे चारित्रं ग्रहिष्यामीति अतो दयां कृत्वाऽस्मन्नगरोद्याने दिनद्व
यमात्रमत्र स्थातव्यं यन्मे मनोरथतरुः सफलो भवति मुनिराह राजन् यदि तवेदृशो मनोरथो भवति तदागव्यु
ति परिमाणमार्गासन्नग्रामेऽस्मद्गुरवः समवसृताः सन्ति तत्रागंतव्यं चिंतितार्थं च कर्तव्यं वयं तु गुरोराज्ञां विना स्था
तुं न शक्नुमः धर्मलाभोऽस्तु तदाधुना वयं यामः इत्युक्त्वा मुनिद्वंद्वं गुर्वंतिके गतं राजापि स्वगृहमागत्य राज्यं सून
वे दत्वा सर्वेषां क्षामयित्वा महर्द्ध्या गुर्वंतिकं गत्वा गुरुं वांदित्वा सपरिकरेण राज्ञा सुनंदया च सविनयं दी
क्षाप्रार्थनं कृतं मुनियुगलोक्तं विज्ञातमतिकरेण गुरुणापि त्वा घयीत्वा सपरिकरस्य राज्ञः तथा द्विभार्यायाः सु
नंदयाश्च दीक्षा शिक्षापूर्वकं दत्ता अथ राजर्षिरपि अत्युत्कटभावेन महर्षिग्रहणमेव नाऽभ्यासं करोति सु
नंदायास्तु महत्तरायाः प्रवर्त्तिनीसमीपे स्थापिता सापि तत्र श्रुताभ्यासं ज्ञात्वानुरूपं तपश्च करोति अथ राजा
ऽऽदश्यवर्षपर्यायमत्स्फटं निरतिचारं च संयममाराध्य कर्म क्षपयित्वा केवलज्ञानमासाद्य अंते योगनिरोधं
कृत्वा मोक्षं जगाम राज्ञः परिकरजनापि केपि मोक्षं केपि च स्वर्गं गताः ऋषिसत्तः मनुजत्वं प्राप्य मोक्षं यास्य
ति अथ सुनंदा साध्वी अतिवैराग्यरंगरंजितहृदयाऽत्युत्कटतपोबलेन अवधिज्ञानमुत्पाद्य महदाक्ष्या
देन संयमं निरतिचारं निर्वहति एकदा प्रवर्त्तिन्यग्रे ज्ञापयित्वोक्तं मातः पूर्वव्यतिकरं महर्षिसमस्तवाः संजाताः "सजीव
निरर्थकं क्लेशमनुभवन् अनिर्वचनीयदुःखाकरे पतितोऽस्ति अतो यदि भवदीयाऽज्ञा भवति तदाऽहं तत्र गत्वा

तंप्रबोध्यदुखाकरात्समुद्धरणंकरोमि प्रवर्त्तिन्योक्तं वत्से त्वंज्ञानकल्पासि यदितवज्ञानेनालंप्रतिभासते
तदातत्रगत्वास्वमुखेनतंप्रतिबोधयत्व धर्मंप्रापयनायेनाराधकोभवति तदासुनंदामहत्तराया राज्ञोआज्ञांलब्ध्वापंचशति
साध्विभिः सहविहारोकृत क्रमेणस्तुग्रामग्रामंप्राप्ताग्रहस्थानांपार्श्वात्वसतिंयाचयित्वातत्रचतुर्मासिकंस्थिता
प्रत्यहंतत्रभूप्राविकानांधर्मोपदेशेनधर्मदृढिंप्रापयति अथतत्रग्रामासन्नपर्वतवनगह्वरेषु सरूपसेनजीवोहस्ति
स्तत्वेनोत्पन्नोनि वसतियदिपरिभ्रमन् ग्रामानुग्रामसीमायामागच्छति तदासीमस्थितलोकानांउपद्रवंकरोति
त भनानांपृष्ठधावति केचिद्वृक्षेचटंति केचित्पलायित्वा ग्रामंप्रविशंति केचित्अन्यस्थानमलभमाना
तस्यदृष्टिंवंचयित्वालतांतरसंकीर्णे जालांतरेअदृश्यतया स्थीयंते केषांचित्स्वविषयमागतानां शुंडे
नगृहित्वागगने उछालयति ततःपरंयथा यथायुर्बलेनकोपिपीमांसंप्राप्य जीवतिकोपिमरणमाप्नोति
कस्यापिउरःस्थलेनगृहित्वाभूमौ आस्फाल्यमारयति कस्यापिजीर्णवस्त्रवद्विदारयति एवंलोकानामुपद्रवंकृ
त्वा पुनःगह्वरेयाति यस्यकस्यापि सीमायामचरपकार्यार्थंगतव्यं भवति तस्यचित्तेभयशल्यंननिवर्त्तते
तस्मिन्नगरे सर्वेपिलोकाः हस्तिभयेनत्रासमानास्तिष्ठंति अथान्यदासुनंदाआर्यया ज्ञानबलेनज्ञातं
कल्यप्रभातेसीमायांग्रामनिकटेहस्त्यागमनंभविष्यति इतिसंप्रधार्य प्रभातिकप्रतिलेखनंकृत्वा विचारभू ६६
मिगमनमिषेण नैकांत्साध्व्यासहनिर्गतायावतागोपुरसन्निभागता तावताहस्तिभयात्रासमापन्ना भयेन

वेपमाना श्रावकागत्यपुराद्बहिर्गच्छंति साध्वींदृष्ट्वा वक्तुंलग्ना मातार्यिकेमाबहिर्गच्छ यद्यमसौदुष्टोहस्ति
ग्रामासन्नपरिभ्रमति मानुष्यंदृष्ट्वाऽपृष्ठधावति हस्तिचटितंमारयत्येव अतोइतःनिर्दृस्यवस्थानंगच्छ
त अधुनागमनाऽवसरोनैवास्ति इतितेषांवचःश्रुत्वा सद्यायातामार्यिकांप्रत्युक्तं लोऽमुकार्यिके यूयं
त्वत्रैवातिष्ठतु तयोक्तंतद्धत्ति परंत्वंएतेभयेनकंपमानागच्छत् बहिर्गमननिषेधंकुर्वंति तत्कथंमगच्छ
न्यागमनंक्रीयते सुनंदार्यिकयोक्तं ममकोपिभयोनास्ति यतोऽस्यचप्रतिबोधनार्थंयामि अयंहस्ति
रपिप्रतिबोधंयास्यति ग्रामलोकानामपिभयंनिवर्त्तयिष्यति शासनोन्नतिंचभविष्यति अतोचिंता
नयं लेशोपिनकर्त्तव्यःसर्वंभविष्यति इतिशिक्षांदत्वा एकाक्येवसुनंदाऽऽर्या बहिर्गंतुंप्रावर्त्तीत्तदाह
रनिकटस्थे लोकेप्रक्रंतंलोऽर्यिके बहिर्मागच्छतहस्तीतवप्राणांतंकरिष्यति किमर्थंनिष्कारणमनर्थे
पतसि सुनंदातुमौनमाश्रयमार्गेगच्छति गोपुराद्बहिर्गता तदाचटादिमहाट्टकोपरिस्थितालोकाः ब
हिर्गच्छंतींसाध्वींदृष्ट्वा महतारावेनवारयंति मायाहि२ इतिपुनः२ वारयंति सुनंदातुकिमप्युत्तरंन
ददाति निर्भयंगच्छति तदापुनःलोकाःपरस्परंविवदंति किमयंसाध्वीबधिरास्ति किमियंग्रथिला
स्ति किमियंस्तनाविष्टचित्तास्ति यतोएतेषुवार्यमाणेषु लोकेषुननिवर्त्तते परंत्वस्याःकठोरहृद
यत्वं तलोकेनाप्युक्तं मियमार्यासर्वसामार्थ्यकाणंमहत्तरास्ति नकठोरहृदया नापिकर्णेबधि

धन्नाचरित्र
६९

रास्ति नरपतिनास्ति इयं तु गुणवती बहुश्रुतधरा देशनामृतदानेन बहूनां विषयकषायरुजं निवा
पयति अस्या दर्शनमात्रेण महत्पुण्यं भवति एतत्तु जानामि इयं यत्करिष्यति तद्वरमेव करिष्यति पुन
रेकेनोक्तं यद्भवद्भिरुक्तं तत्तु सत्यं परं किं जानाति सा हस्तिमरणभयविप्रमुक्ता निःस्पृहा ह्यस्या उपसर्गसहना
र्थं तु नगच्छति श्रूयतेऽनेकैर्मुनिभिः सन्मुखं गत्वा उपसर्गसहनं कृतं मुनिस्तूपसर्गसहनेन स्वका
र्यसिद्धिं करोति परंतु यद्ग्रामसीमायां मुनेरुपसर्गो जायते तस्य ग्रामस्याऽशुभं भवति अतो विषादं वि
तनमावहति एवं वदतां लोकानां हस्तिदृग्पथमागतो हस्तिनापि आर्या दृष्टा दृष्ट्वा च सामान्यमनुष्यवत्सा धा
वितः यावत्सा निकटमागतस्तयोर्द्वयोर्मिलनं संजातं तदा तु पुनः मोहोदयो जातः कोपस्तु शांतिमाप
न्नः तत्र स्थिता घूर्मयति मनसि आह्लादं चाप्नोति तदा साध्व्योक्तं भो रूपसेन बुध्यस्व २ कथं मोहमूढो दुः
खं प्राप्नुवाणोऽपि ममोपरि स्नेहं न त्यजसि मदर्थं क्लेशपरीषहं सहमानस्तवाऽसंजातं निरर्थकं मन्निमित्तं पञ्चसुभ
वेषु षड्वारं मृतोऽयं सप्तमो भवः संजातोऽद्यापि मम स्नेहदुःखैककारणं प्रेमबंधनं कथं न मुंचसि इति तव
अनर्थदं प्रेमदं मन्यसे यतः रूपसेनो गर्भगतो सर्पो ह्यंडो मद्दंसकः मृगोऽपि मारितो जातो हस्तित्वं सप्तमे भ ६९
वे २ अतो स्नेहबंधनं त्यक्त्वा वैराग्यं भज अथ हस्ती तिसाध्व्योक्तं श्रुत्वा ईहापोहं कर्तुं लग्नः मयेदृगव
स्थाऽक्षराप्यनुभूताऽसंभाव्यते इत्येवं चिंतनं कुर्वतां तदावरणीयकर्मणां क्षायोपशमगुणेन जातिस्मरणं सं

१ भवे संज्ञिपंचें
द्रियत्वात् नि
रंतरा न भवति
तदा न वस्त्वं
या वस्यपति
नाधिका: इत्या
वश्यके:

जातं संज्ञिपर्याप्तकपंचेंद्रियत्वात् सप्तापि भवा दृष्टा सर्वमप्यनुभूतं स्मरदुःखस्मृतिपथमागतं तदाव
ज्राहतमिव वक्षणं जडमिव निश्चेष्टितो भूत्वा पुनः सावधानो भूत्वा दीर्घनिश्वासं विमुच्य हस्तगतं चिंतामणि
मिव शोचयितुं लग्नः हा मया अज्ञानांधेन कामांधेन दृष्टिरागांधेन च किं कृतं कोटिचिंतामण्यादधिको प्राप्तो
मनुजभवो हारितो दुर्गतिगहनं भ्रमणं भ्रमणं चांगीकृतं तं स्वाऽज्ञानवशेनाऽकृतकर्मोऽपि कृतकर्मा द
प्यधिकतरं दंभसंकटे पतितः येन मया साधनविकलो दुर्गतिकारागारो प्राप्तः अस्मात्कारागारान्मां
को निष्कासयति हा मम का गतिर्भविता अस्मिन् हस्तिभवेऽपि बहूनि पंचेंद्रियतिर्यग्मनुष्यघातादीनि
पापानि कृतानि अतो मम दुर्गतिनिस्तरणं कुतः भविष्यति धन्येयं साध्वी यत् युद्ध्वा बुद्ध्वा चोद्धरि
ता यया दुष्कर्मचक्रं भुक्त्वा समस्तदुःखनिवारणैककारणो साधुधर्मोऽंगीकृतः अतोऽस्याः कालीति पुनः
धन्या इयं यथा यादृशोऽश्लेषो कृतः तादृशो निर्वहितः यथा च स्वयं स्नेहनिगडान्निर्गत्य मां स्नेहबंधनान्मो
चयितुमागता यतोऽस्मिन् स्वार्थिकसंसारे महाघोरे च दशायां को दुःखनिवारिणो पापकरणाय प्रेरयति अतो
शास्त्रोक्तिः सत्याऽस्ति यतः स्वार्थिकाः संसारिणः परमार्थिका मुनयः जगति विना मुनेः न कोऽपि निष्कारणोपकारका
रकोऽस्ति ममाप्यनयाऽस्याः स्मरणाऽवलंबनेन आयतिः शुभा भविता नाम किमप्युपायं पश्यामि अतो इयं यदुपा
यं वक्ति तन्मयांऽगीकर्तव्यमिति निश्चय यतो मम पापिनो दर्शनमात्रेणापि पुण्यवतामपि पुण्यं विफलं भवति

अस्याः वचनमात्रेणैव सर्वेऽपि इहपरलौकिकसिद्धिर्भवति पापिनोऽपि पापान्मुच्यते सर्वगुणरत्नखानिरिति नि
श्चित्य बदरस्तु जानि स्वज्ञानाभरणानि विमुंचयन् साध्वीनिकटमागत्य शुंडेन पुनः २ प्रणामं कृत्वा तारस्व
रेण चित्ताह्लादिकं बृंहितं सा भगवती यूयं भवसमुद्रतारणमोक्षप्रवहणे चारित्रयानपात्रे चटितास्तोऽकेने
व कालेन पारं प्रापयिष्यसि परं तु मम का गतिः एवमस्तु भगवत्या महानुपकृतिश्चैताऽधन्यनयनद्वानभिव
यन्मया त्वं दृष्टा जातिस्मृत्वा सद्विपाको दृष्टः दृष्ट्वा च साध्व्याऽसमर्थतिर्यग्भव वेदनात् सद्यथाकुलो
वेद्धरणमागतोऽस्मि यस्तु संसवासितकृकृतः साध्व्या ज्ञानेन तदाशयं ज्ञात्वोक्तं भो रूपसेन कापि चिंता माकुरु
यत्त्वं पर्याप्तिकपंचेंद्रियोऽसि स्फुटक्षयोपशमवानसि पंचमगुणस्थानप्रापणाऽर्होऽसि जैनमार्गानुसारी सद्द
शोऽपि दुर्गतिपातान्मुच्यते तदाश्रुतागमश्रावकस्य किं कथनं अतोऽश्रीजिनाज्ञायां दृढतां कृत्वा यथाशक्त्या
तपं कुरुष्व यतो तपबलेनानेके तिर्यग्गतिजीवाः स्थितास्ततो विषयकषायवासनां विमुच्य तपस्यायां प्रव
र्णोऽस धन्येनत्वं दुर्गतिपातान्निस्तरयिष्यसि इति हस्त्यार्यिकयोरुत्तरप्रत्युत्तरं श्रुत्वा ह्यधो परिस्थितालो
काश्चमत्कारं प्राप्यावदंति अहो इयं ज्ञानगुणसंभागारिकेयमार्या परमपूज्या दर्शनमात्रेण हस्तिनः बोधि
तो सेवकवत्सविनयं प्रमुखाये स्थितो उत्तरप्रत्युत्तरं करोति अतिकोऽयं नासि लोऽपि समसि लोक्त्वाऽग्रे स्थि
तः अतोऽद्य मासाध्वीतीर्थरूपा परमोपकारिणी अतोऽचलत्तवान् अस्माभिर्वंदनं कार्यं तथ्यस्तु नास्त्येव सुखे

नागम्यतां एवं वदन्तो लोकाः हृष्टाः उत्तीर्य आर्यिकां नत्वा स्तुत्वा च परितः स्थिता एवं दृष्ट्वा दुर्गरक्षकालोऽपरि
स्थितापि आगता सहस्त्राः मिलिता अद्भुतप्रतिमुखं वार्ता विस्तरन्तु राज्ञोऽग्रे केनाप्युक्तं अद्य अत्रत्या आर्यिका
ममीमायां महदाश्चर्यं जातमस्ति राज्ञोक्तं किमाश्चर्यं सर्वव्यतिकरं पूर्वकथितं स्वामिनं प्रति प्रत्यग्रामे हस्तिनस्तयो
र्निर्वृत्तः राज्ञापि तमाश्चर्यं श्रुत्वा बहुसैन्ययुक्तोऽत्रागतः आर्यिकां नत्वा पृष्टं भगवति किमिदं आश्चर्यका
रकं व्यतिकरं प्रसादं कृत्वानुग्रहं करोतु तदा सा साध्व्यपि विषयासक्त विपाको यावद्धस्तिना चित्तप्रीतिक
तासाध्या च तदुपायो दर्शितस्तावत्सर्वं तत् वृत्तान्तं श्रुत्वा सर्वेऽपि चमत्कारं वैराग्यधर्मं प्राप्ताः राजन्ययं सर्वगुणा
न्वितो लब्धजातिकोऽहस्त्यस्ति यस्य गृहे तिष्ठति तस्य गृहे ऋद्धिप्रतापं च वर्द्धते एवं हृदशलक्षणः पुनः धर्मवा
न् धर्मकचिकृमि लति अतो यूयमस्य प्रतिपालनं करोतु तथा तत्र जीवदयागुणसंगमाधर्मीकवात्सल्यं तप
स्वीसेवितिश्चत्वारोऽपि जासातविष्यति इति आर्यिकयोक्तं श्रुत्वा सहर्षो राज्ञोक्तं यद्ययं ममाग्रजानेस्वयमाग
च्छति तत्र सुखेन तिष्ठति तदाऽहं आयुपर्यंतं यादृशी विधि सा ध्वीसमुपदिश्यति तत्सर्वं कर्मस्य श्रुत्वा प्रत्यहं
कारयामि धन्योऽयं यस्तिर्यग्भवेऽपि धर्मंगीकृतः अतो हस्तिराज सुखेनागच्छतु मम आज्ञाने इति श्रुत्वा ह
स्ति स्वयमेव चलितो ग्रामाभिमुखं यावद्धस्ति निवासशालायां गत्वा स्वयमेव स्थितो राजापि साध्व्यादर्शि
तमार्गेण हस्तिं पालयति तद्यमादिन त्रयं षष्ठतपं करोति तृतीयदिने निर्दूषणाऽऽहारेण पारणं कं का

रापयति पुनः पृष्टवान्ः इत्येवं आचार्यीवंतपधर्मं ब्रह्मचर्यधर्मं चाराधयन् सकलश्रुतसारं च नमस्कार
महामंत्रं स्मरन् निर्विघ्नायुः समाप्तिं कृत्वा सहस्रारे ऽष्टादशसागरायुष्क देवो समुत्पन्नः ततश्च्युत्वा विदेहे
सत्स्यति स्कंदाचार्यपि राजपुत्रस्तिन् बहून् भव्यजीवान् प्रबोध्य जिनशासनोन्नतिं च कृत्वा पुनः प्रवर्त्ति
नीसमीपगत्वा प्रवर्त्तिन्यापि शिक्षापिता आचार्यीवं संयममाराध्यातितीव्रकर्माणि क्षपयित्वा केवलज्ञान
मासाद्य अक्षयपदं प्राप्ता एवमसेविता पि विषयाः इष्टत्वेन संसारचक्रे दुर्गतिगहने भ्रामयति तदा इष्टत्वे
न सेवमानस्य कागतिस्तविष्यति संसारचक्रे चिरायपूर्णतायां दुःखं वेदयति भर्तौ च सुखं मन्यते इति सत्या
लिनं दृष्टौ नारितिपरं न जानाति यथा धीवरपलखंडं दृष्ट्वा मत्स्यानां मरणसंकटे पातयति तद्वत् विषया
प विषयामिषलवं दत्त्वा अनंतशो मरणसंकटे पातयति एतत्सुमहदाश्चर्यं अनंतशो मुक्ता अपि विषयाः
अज्ञानवशगा जीवाः कदापि अनास्वादितेव सेव्यमानो माद्यति पुनः यथा श्माद्यति तथा रुद्रकर्माणि
स्थिति वर्द्धयित्वा नारे निगोदावटे पतति तस्मात् श्री जिनवाणीं श्रुत्वा विषयकषायान् हरतः त्यक्त्वा श्री जि
नचरणसेवां ब्रह्मचर्यं च लज्जस्व इत्येवं मुनिदेशनां श्रुत्वा विषयान्हेयत्वेन हृदयाश्च हृदयन् महानर्थमूलं प
रकीयास्त्रीसेवननिषिद्धरूपं स्वदारसंतोषव्रतं मुनेः पार्श्वान्गृहितं ततो धन्य आत्मानं धन्यं धन्यमानः सहर्षपु ७०
नः २ मुनियुगलं प्रणम्याग्रे ब्रह्मचर्यभावनां भावयन् मर्गमतिक्रामति निर्लयं चित्तप्रशान्त्या क्रमेण स्फ प्रका

DR. BHAU DAJI
डाक्टर भाऊदाजी

शि तवृक्षपनिध्यसौ कालिपुरीं प्राय ततो नगरा ऽसन्नसुरसरित्तटे शुचिप्रदेशे वस्त्रादिकं विमुच्य ग्रीष्मा
र्कतापेन खेदितसर्वांगो ऽसौ तत्खेदनिवारणार्थं रेवायां गजमिव सत्वरं मायां गंगायां जलकेलिं कृतवान् त
तो गतश्रमो लब्ध्वा यथाप्राप्तमाहारादिकं कृत्वा नवनीतकोमलायां गंगातटगत वालुकायामास्तरणं कृत्वा
संध्यासमये श्रीमान्नमेयमहिमागारं परमेष्ठिनमस्कारं पठन् स्थितस्तावता क्षीरार्द्र निर्गता गंगाधिष्ठायिनी
गंगानाम्नी देवी तत्रागता अभ्रचंद्रयोत्स्नात्तिर्हविलीकृतावन्यां तस्मिन् रजन्यां सकलगुणैकनिधेः धन्यस्या
नुपमं रूपं सौभाग्यं निर्माणं चात्यद्भुतं चिलोक्य तीव्रवेदोदयात् तीव्रकामरागातुरा ऽसौ तत्र रागातिरेकात्स्वे
च्छया गंगायाः चेतसि प्रबला ऽकुलता समजनि यतो पुरुषवेदोदयात् स्त्रीवेदोदयो ऽत्यधिकाततरो भवति
कामशास्त्रे पि पुरुषात् षड्गुणो कामः स्त्रीणामिति हि निश्चितं एतादृशो दुर्निवारस्मरशरपातसमतिको स्थि
रो भवति जिनागमाविदु कर्णे निकोपीस्यर्थः अथः सा देवी कामवशा लज्जादिकं मुक्त्वा दिव्यरूपाप्रसन्नीभू
य महतामोहेन धन्यस्य मोहनाय बहून् हावभावान् व्यधात् अमूर्तजल्पानुकटाक्षाश्च शराणि चतस्यो
परि क्षिप्तय तदा धन्यो पि धीरतामवलंब्य जितब्रह्मव्रतरूपसन्नाहो हृदि दध्यौ पुनः साबाहुमूलत्रिवली
मध्यनाभिस्तु कुचविभ्रमाकेशादि विसमांश्च कामस्याक्षीणकोशानिवमऊर्मुहुः अदीदृशत् युवमनो
ऽव्यद्रावणक्षारसदृशाः तया लक्ष्या कृताहावभावकटाक्षविक्षेपादिनाराचाः शुद्रखाणीसंपन्ने

धन्यचरित्र
७१

वक्रे लोहघनाइव धन्ये विफलीभवंति स्म तदा द्वावनावैरकृतितं धर्मं दृष्ट्वा पुनः सा सोन्मादा शृंगाररसगर्भितं
परमोन्मादोद्दीपनगुणमनगाराणामपि क्षोभजनकं कामीजनमनवश्यकरणौ वचो वाणीमेत्य ताणी नृ हे
सौभाग्यनिधेरहं ग्रीष्ममध्याह्ने तिग्मोकजलसरसीतापितां सफरीमिवात्यर्थं कामानलज्वालेज्वलितवक्षर
णागतास्मि अतो दयानिधेः शीघ्रं स्वांगसंगमरूपामृतकुंडे मां क्रीडयं ममेप्सितपूरणसमर्थस्त्वमिति मत्वा त्व
द्गुणाक्षिप्तचित्ता हं प्रार्थनां करोमि त्वया च ममाशा पूरणीया प्रार्थनाभंगो हि महद् दूषणं यतः शास्त्रेप्युक्तं ॥
तणलहुअं तूलं तूलाउ वि लहुओ मग्गणो लहुओ पत्थणाविलहुअयरो पत्थणभंगो कओ जेण १ अ
तो यद्यद्य मया सार्धं स्मरतक्रीडां कृत्वा मम कामार्त्तिं निर्वापयेति तस्या वचांसि श्रुत्वा परनारीपराङ्मुखः
धन्यः साहसमवलंब्य गंगादेवीमिति अवक् हे जगन्मातर्मे हे मातः अतः परं एवंविधधर्मविरोधकवाक्यं न
वाच्यं तथा तव हृदयस्थस्तनराहसकृतचिन्हो लग्नो मे मनसि तद्यं प्राप्नोति कथं कुविकल्पकंटकध्वंसी श्री
मज्जैनागमोक्तवृत्तमंत्रपवित्रीभवत्वात् नचधनंजयस्य श्रीद्दे सनिभो स्पृहं तनो ऽतिदुर्वारैः कामास्त्रैर्मम कृतगात्रं
न भिद्यते पुनः कालकूटविषवदुत्कटाः निर्मंदाक्षास्तेतव कटाक्षाः श्री जिनवाक्यामृतांबुमत्तचित्तं न पी
डयंति हे कुरंगाक्षी तव काकुवाक्यकुरंगाः मम जाग्रद्धर्मसिंहा मनोगुहां स्पष्टमपि समर्थाः पुनरेते ता च कि ७१
नाः विचित्रविकृतिस्तु कामस्मनोज्ञाः मम मनसि तिले विलीनभवंति यतो विरिपुकुसमपुंजाः किमु अस्

तित्तिले दकाभवंति हे वामस्तु मे घावत्सरसाद्यितव विलासा दृष्टरा जघरक्षेत्रकल्पमङ्क्षितेरांगां कुरोफमदेत तो
नभवंति हे वामाक्षि दावानलवत् उत्सहास कामाचित्तविकारजनकास्तव हावा अपि श्रीमदागमसागरमग्नं मां
तापयितुं न समर्थाभवंति हे मुग्धे नरकांतप्रापिका परकांता पराङ्मुखे यत्र मयि सा धर्मादिकल्पयासिन्युः रंभा
त्तिलोत्तमाद्याः सर्वाअपि अप्सरसस्तर्हि त्वत्सदृशीनां का गणना हे देवि नरकज्वालावलिसंगजनितदुःख
त्रस्तस्य केन पुमान् कामसंज्वरोदयेपि परस्त्रीसंगफलं खाल्कू पवसने हि कदुःखमात्रज्ञो ललितांगकुमारवत्
परकांतालोलुको वांछति नैव वांछतीत्यर्थः लोलडे येनराइ हलवे विषयसेवनकाले क्षणमात्र परस्त्रीसंयोग
जनितं सुखमनुभूय प्रसीदंति ते नराः परभवे परस्त्रीसंगजनितकर्मविपाकोदये नरकक्षेत्रे नारकीत्वे
नोत्पद्य संख्यातीतकालं यावत्तत्रागाढं क्षुधादिदशप्रकारं परमाधार्मिककृतं च दुःखमनुभवंति यदुक्तं:
नरयादस विहवेयण सि १ उसिण २ खुह ३ पिवास ४ कंडु ५ हिं ६ परवस ७ जर ८ दाह ९ भय १० सोगं च १०
वेयंति १ पुनः खणमित्तसुक्खा बहुकालदुक्खा पगाम दुक्खा अणिकामसुक्खा संसारमुक्खस्स विपाकत्तया खाणी अणत्थाण उकामभोगा
खिणमित्तसुक्खा बहुकालदुक्खा २ इत्यादि श्री जिनागमोक्तं सत्वज्ञ पुरुषाः कंदर्पबलपरवशा कथं भ
वंति ज्वालत्ज्वालानेलंतप्रविश्य मरणकरणं वरं परं तु अन्यस्त्री त्रिवली तरंगत्तरंगे नरकजलधौ पतन
कारणं परस्त्रीमिलनमतिदुष्टतरं यदुक्तं योगशास्त्रे नपुंसकत्वं तिर्यक्त्वं दौर्भाग्यं च भवे भवे भवेन्नराणां

स्त्रीणां वा ऽन्यकांताऽऽसक्तचेतसां। २ वरं ज्वालदयस्तंभस्य परिरंभो विधीयते न पुनर्नरकद्वार रामाजघनसेव
नं २ अतः कारणात् हे स्वामिनि योषित्संगा संध्याऽभ्ररंगतरलाः मनुष्यायुर्युना वायुवदस्थिरं भोगक्रि
याविशेषेन दुष्यानुयोगतो वा स्थिरो भवति न पुनर्बुद्धिमतां सुभोगाधिकतरस्तु न चोत्पन्नरोगइव तद्भोगाय भव
ति यतः भोगे रोगभयं सुखे क्षयभयं वित्तेग्निभूभृद्भयं दास्ये स्वामिभयं गुणे खलभयं वंशे कुयोषिद्भयं
माने म्लानिभयं बले रिपुभयं देहे कृतांताद्भयं सर्वं वस्तु भयान्वितं भुवि नृणां वैराग्यमेवाभयं। १ एवं सामान्यतो
पि कामभोगाः प्रबलदुःखहेतवो भवंति किं पुनः परस्त्रीसंगमो ऽत्यंतं विकृतविषमिवातिव भयंकरमरणहेतवो
जायंते हे चित्त्वमपि मनस्थिरं कृत्वा परिभावय यदि हरिशचिदिव्यशक्तिप्रस्तुतस्फुरत्सुखसंयुक्तास्त्रियालंघा सा कामभो
गत्यागफलं वा कामभोगासेवनफलं प्राप्नुत्त चिरया गरशक्तानां हि नरकतिर्यग्भवो ऽत्तारादासवति तस्माद्धेनितं
बिनि तव वैक्रियदलनिष्पन्ना तनुः अतीव सुखस्पर्शा वर्त्तते मम च पुनः अदारिकदलनिष्पन्नानित्यं यद्वात
हा अन्नादिशक्लामजप्रवृत्तरुधिरस्थिलताऽतीव दुर्गंधदुर्गंधिनीयाऽनयोः संयोगः कथं कर्त्तुमर्हति तस्मात् हे
मातः सदाचारां कुरु मम ईदृशं विनीधारासदृशं वीतरागं मनः कृत्वा वितरागं स्मरयेन तथा यन्ति श्रेयसि भवति
यदुक्तमस्ति धर्मकार्ये सदोद्यमेन त्वराकार्ये अधर्मकार्ये पुनः कृत्वमे गजनिमीलिका कर्त्तव्या गजवदक्षिनि
मिलनेन साध्यं आलस्योपहतं कर्त्तव्यमित्यर्थः यतो दैवतस्यापि गलितं वयः न प्रत्येति इत्येवमनृतसंदेशेन

सुखश्रियां सदेशेन धन्योपदेशेन गतरागा गंगा इति जगो हे मम रागदावाग्निसमनैकघनं बुद्धत्वं चिरं
नंद हे मोहांधकारसंहारदिवाकरस्त्वं चिरं जय सर्वोत्कर्षेण वर्त्तस्व हे निष्कामी शिरोमणे जगत्त्रये त्वमेव
धन्योऽस्ति यत् देवांगनाकृतहावभावैर्न क्षोभितः तस्मात् हे वीरेंद्र अत्युत्कट विकटकां दर्पकटकाद्वचे
नैककामास्त्रसंनिपातेपि अक्षतस्सन् कंदर्पविजेता त्वमेव महासटोसि हे सदाचारशिरोरत्नगर्नापृथ्वी
ति यदुच्यते तु पुर्यैव कृत्वास्ति हे निष्पाप हे धार्मिकशिरोमणे ऽहं मयि तव दर्शनात् प्रविश्रासयं हे दयानिध
त्ति नीरपूरैरग्निविध्यापोऽयं मम कामाग्निस्त्वयामृतकल्पाख्यागिः यदि ध्यायत् भो तत्त्वविदांवर अहं भोकद्
यामित्तसुखदायिधर्मरत्नप्रदायिनेऽत्यंतं संप्रति सूरिनानिदत्वा कृपमनंतणाः स्यां कृपमपि न भवेयमित्यर्थः
तथाप्येतत् चिंतारत्नं गृहाणमां चानुगृहाण इदं रत्नं तत्त्वोपकारस्य कोटयंशेनापि प्रत्युपकारं कर्त्तुं वाऽहं
तिपरं तु यदतिधैराग्निश्चीरस्वगेहानुसारतः भवति अतः कृपानिधे कृपां कृत्वा त्वयेदं ग्राह्यं इत्येवं मा
तनिर्बंधतः धन्यः चिंतारत्नं लाचार्यं बोधंबंधः ततो संजातधर्मरंगा गंगा बद्धांजलिः स्तवनालिः स्तुत्वा स्वस्थानं
जगाम अथ धीरस्कृतो धन्यो पि राजगृहोन्मुखं प्रतस्थे धन्यवदान्यमान्यमहिमा धन्यो देशांतरे भ्रमन् सततं
चिंतारत्नप्रभृतिः सकलभोगसमग्रीसुखमनुभवनः एवं दत्तदानफलानुभावतो मुधेनमराधं प्राप्तः अ
होलोभव्यजनाः युष्माकं यदि सुखानां प्रकर्षो वा वर्त्तते तदाऽत्र श्री जिनकीर्त्तितं दानपुण्यं रतिं कुरुत येन मनो

रथसिद्धिर्भवति ॥ इतिश्रीतपागच्छनायकभट्टारकश्रीसोमसुंदरसूरिविरचितेपद्यबंधेश्रीधन्यचरित्रशालिनी
श्रीदानकल्पद्रुमेमहोपाध्यायश्रीज्ञानसागरगणिशिष्यात्म्यमतिग्रथितेसंस्कृतभाषागद्यबंधेस्वर्णसिद्धिविदेश
प्रस्थानवर्णनोनामचतुर्थपल्लवसमाप्तिमगमत् ॥ ४ ॥ छ ॥ ग्रं ५११ ॥ अथपंचमप्रारभ्यते: ॥ अथोदारमु
ख्योसौधन्यः धरणीधरधाम्य धनादिसुलवस्तु सिसंग्रहार्थ मागधान् मागधानिवप्रसन्नयादृष्ट्याकृतार्थवृत्
ततोसौधन्यः ॥ अहार्यचित्तौर्यस्तुरगुरुरिवपरिभ्रमन् क्रमेणराजगृहंनगरंप्रापद्विगुरुकोऽयमर्थयोऽस्तुप्रप
दंतिश्रुतिसः राजगृहनगरंवर्णयति यस्मिन्नगरे मनोहारिणारूपेणअपहारिणांगृहाणि स्वभित्तिगतमणि
त्विषा महाऽमरगृहाणिविमानिहसंतीवभाजते पुनर्यत्रसूर्यकांतरत्नमयवप्रचंद्रकांतमणिमयानिकपि
शीर्षकानिदिग्विदिग्द्योतयंति पुनः यत्रखातिकाजलश्रीमत्ता भोरविचंद्रोदयेकरोत् पुनः यदीयेभ
मगृलक्ष्मीकरवमासिरामं मणिमयेस्तुंगगृहैः गृहीतसाराधसदांविमाना लघुत्वाद्वायुनोद्वीनाइव
भान्ति पुनर्यत्ररत्नमयगृहांगणेजित्वेजितरत्नतोरणकेप्रतिबिंबितमयूरस्वरूपे क्रीडामयूरगृहणे
च्छया प्रसारितकरामुग्धा प्रस्फोटीतकरायतयाविलक्षालवंति स्वकीयमुग्धत्वं सोचयंति पुनः यस्य
स्तवोऽशेषंगरिमत्वं बुधोपिवक्तुं कथंशक्तोत्रिजगत्स्तुत्य श्रीवर्द्धमानस्वामीरपि यांस्वस्यपदारविं
देरपुपूजत् पुनः यत्रगृहोपरिस्थापितध्वजाग्रजाग्रन्मणिकिंकिणीनांनिनादैर्दैदेशिकानांपृच्छतीवो ३२

त्प्रेक्षते किंस्वचिद्वापिरम्यासिराममीदृगनगरंदृष्टं समस्ततिर्य्यपूरगुणयुक्त्वाऽत्युत्सुकास्वचीचा पुनः य
त्रपूर्यां श्रीहरिवंशावितसप्रभाश्रीमुनिसुव्रतस्वामिनः चत्वारिकल्याणकानिजातानि तेनेयंनगरीयावत्योपम
यावर्ण्यतेतसर्वेप्युक्रमेवर्त्तेयं तत्रअष्टादशवर्णरक्षको समस्तन्यायवतामग्रणी भुक्तिमोक्षयनिश्रेणिगु
णश्रेणीरीत्रश्रेणिकभूपतिरभवत् यस्यदिग्भागीदृशः कीर्तिप्रतापरूपाभ्यां: श्रीतारुणाभ्यांश्रीखंडकुं
कुमाभ्यांमर्चितास्यांरेजिरे यस्यराज्ञःकृपाणेन समरांगणविषयेगजघटानांछिन्नादंतशकलाः यशो
क्षांकुरोद्गतावइवराजिरे पुनः यस्यराज्ञः अभयकुमाराख्यस्सुपुत्रोमंत्रीपदेस्थापितो मंत्रीपदश्रिया
स्कंधौसोरत्नमिवलब्धंसोभामातनोतिस्म पुनः यस्यराज्ञः मोक्षजंमद्वयसुखंदातुं प्रसृएतादृशंक्षायि
कंसम्यक्त्वं एकांमेनसिद्धगुणाविनावतुल्यवर्त्तते अतोजिनवचनेशंकितादिदोषरहितमिथ्यार्यः पुनः
योराजाप्रत्यहंस्वर्णमयान् अष्टोत्तरशतसंख्यकान् यवान्कारयंस्त्भक्तिभरनिर्भरतोवीरपरमेश्वरस्याग्र
ण्यगत्वा नैरष्टोत्तरशतैर्यवैः स्वस्तिकमापूरयति तदनुभक्तिभरेणस्तुत्वानत्वाचजिनवचनामृतंचापिब
ति यदातुवीरविहारवान्यत्रविहृतोभवति तदातुयस्मिन्दिशिस्वामिनः स्थितिर्भवतितत् सन्मुखंसप्ता
ष्टपदानिगत्वा भावेनवंदनत्रिकंपूर्वं क्रमतिचंद्यस्वर्णमयवैर्यःस्वस्तिकमापूर्य्यनत्वास्तुत्वाचगृहमागत्य
भोजनादिकंकरोति इत्यादिजिनभक्तिप्रभावतो जिननामकर्मबद्धवातेन अनागतचतुर्विंशत्यां श्री

पद्मनालनामा ग्रामस्तिष्ठं करोति निष्पत्ति अथ तस्य राज्ञ तस्मिन्नेव नगरे ऽतिप्रसत्तिपात्रं राज्ञः मगधाधिप
स्य याचकजनानां कल्पमालइव श्रेष्ठी कुसुमपालनाम्ना परिवसति स्म तस्य महद्रम्यं कं जीर्णं सदितत
रुगणं पुष्पफलपत्रछायारहितं उद्यानं समस्ति अथ मार्गश्रमश्रांतः स धन्यः संध्यायां तस्मिन्नेव जीर्ण
उद्याने रात्रौ वासमकार्षीत् अथ तस्मिन्नेव रात्रौ तस्यैक निधिधन्यागमनप्रभावेन जीर्णोद्यानस्थानि शु
ष्ककाष्ठकल्पानि वृक्षाणि वसंतागमे वनानीव समुद्गत पुष्पफलपत्राणी च जातानि हरितं जीर्णप्राय
मपि तदुद्यानं नंदनवनसदृशं जातं अथ प्रभाते संजाते वनपालकेन तथाविधं वनं दृष्ट्वा हर्षितो या
वदनं विलोकयति तावत्तेन कस्मिन् शुचिप्रदेशे स्थितो धन्यः प्रातः कृत्यं नमस्कारगुणनचैत्यवंदनादि
कं कुर्वन् दृष्टः तदा चमत्कृतचित्तो चिंतयति नूनमेष कश्चित् तस्यैक निधिः स्फुरद्वरानुकाररूपसौभा
ग्यस्तत् रात्रौ अत्रोषितः तेनास्य पुण्यप्रभावेन शुष्कं वनं नंदनवनोपमं जातं इति मनसि निर्धार्य सहर्षं
श्रेष्ठिगृहे गत्वा श्रेष्ठिने वर्धापनिकां ददौ स्वामिन् युष्मदीयवाटिकायां कोऽपि तेजस्वी पुरुषः रात्रौ उषितस्त
स्यातुलातुल्यो शुष्कवनं देवरमणोद्यानोपमं जातमस्ति ऽतः वर्धापनं ततो श्रेष्ठि वनपालकोक्तं श्रुत्वा विवि ३४
स्मितचित्तो विलोकनेकरसिको पवनं ययौ तत्र चोद्यानगृहे समासितं धन्यं ददर्श समयचिंत्या ऽकृता ऽ
संगतायसौभाग्यताजनं तास्तुरविग्रहं सर्वसल्लक्षणपूर्णं गुणहृदि रूढा ख्यातसिद्धं धन्यं दृष्ट्वा श्रेष्ठिवि

चिंतयति नूनमस्यानुभावेनैव मम वनं पल्लवितं जायते किमु विनाचंद्रोदयं समुद्रजलोल्लासो भवति इति वि
तांत चिंतयित्वा विचक्षणवरः स श्रेष्ठि अनात्तरेण धन्येन समं मार्गागमनसुखकुशलवार्तां पृच्छति स्म सोमरू
नजनाऽवनंतं सहव्यंमनेन ऊँडरूप ममध्ये निर्जीव प्रायमपीदं वनं वनपल्लवनिर्गमन छलेन हर्षितमिव सपु
ष्परोमरंजातं मम च त्वद्दर्शनामृत सेकेन मननयनेपल्लविते ऽतो ऽस्मदीय सर्वोपचितपुण्यपुंज उदययोगेन
मरुस्थल्यां कल्पवृक्ष इव त्वद्दर्शनलाभं मन्यामहे अतो हे सज्जन शिरोमणे कृपां कृत्वा मम गृहे यावद्दागमनं
प्रयासेन मम मनोरथ पूरणानुग्रहं कुरुष्व च मत्गृहे कृत्वा कुसुमपालश्रेष्ठिना धन्यं स्वगृहं नित्ये माणिक्यं
स्वगुणैरेव जनत्रत्रापि मानपूर्णमर्च्यते अथ चास्यंगोद्वर्तनस्नानादिसामग्रीभिः शरीरसुश्रूषां कृत्वा चंदना
दिना अंगरागं विधाय दिव्यलालापेलवानि वस्त्राणि परिधाप्य सबहुमानं विविधरसवत्या भोजनं कराप्य स्व
र्णविष्टरसंस्थाप्य पंचसौगंधिकं तांबूलं दत्वा विविधैरुपचारैरूपचर्य श्रेष्ठि करांजलिं कृत्वा स विनयं सगौ
रवं धन्यं प्रतीत्युवाच भोभोमम्य अस्तु कृत गुणैः स्तेनव गौरवं शताज्ञानां एव यदुक्तं आचारकुलमाख्याति इ
त्यादि दृष्ट्वेतो मे ममजीवनस्वरूपस्य वनस्य फलकुसुमश्रीदाइ नेवस्ये कुसुमश्रीकन्यां दत्वा किंचनाऽनृणस्य मे छामे
स्ति तस्मात्कारणात् एनां मम तनयां कुसुमश्रियां पाणौ कुरुत्व यथा कादंबिनी धारया कदंबपुष्पमिव म
ममनः पुष्पं प्रस्फुरति इत्येवं श्रेष्ठिवाक्यं धन्योऽपि सत्यास्त्र्यानुरूपां मन्यत तदा श्रेष्ठिनाकुंकुमारुणघोलं

धन्यचरित्र

७५

कृत्वा कुसुमश्रीप्रदानसत्यंकारस्वरूपमखंडमंडलैः सहतिलकं कारयामास तदा श्रेष्ठिनातिबहुमानपू
र्वकं स्वागारे स्थापितोऽपि मानधनेनामुना धन्येनापि संजातस्वस्वरसंबंधे एकत्र च सनं मानहानेः कारणमि
ति हृदि विचार्य धनेन सारकगृहं लात्वाऽन्यत्र स्थितत्वात् यदुक्तं नीतिशास्त्रे मित्रस्याप्यापरस्याऽत्र
समीपे स्थितिमावहन् कलावानपि निःश्रीको जायते लघुताऽस्पदं १ चिंतामणिप्रसादेन यथा यथा व्या
पारधनकीर्त्तिसिद्धिर्वृद्धे तथा तथा लोकैः द्रुमफलेरं मजैरिवाश्रितः अथोद्वाहाऽर्थं गृहीतप्रशस्तमासति
थिनक्षत्रवासराऽऽयाते श्रेष्ठिनाऽनल्पान्यदिने सामग्रीं संयोज्य सूरिमहोत्सवे विवाहं कर्त्तुं प्रवृत्तः धन्ये
नापि स्वगृहयोग्यं कजयार्द्धिकोमहः प्रवर्त्तितः पाणिग्रहणदिवसे श्रेष्ठिनी यथाविधि अनर्घ्यमणिमौ
क्तिकादि दानपूर्वकं कुसुमश्रीकन्या धन्याय दत्वा धन्योऽपि तां गृहीत्वा शिवशिवामिव केशवकमलामि
व स्वस्तुसे कुसुमश्रियासार्द्धं पुण्यप्रतिसात् पंचविषयिकसुखलोभात् भुंजमानोऽसुखेन कालनिर्गमनं क
रोति अथैकदा प्रस्तावे श्रीमद्राजगृहपत्तने चंडप्रद्योतालिघ्नमालवाधिपतिमगधाधिपतिजेतुंमनो विकटकट
कं कृत्वा मगधप्रति चचाल चरैः तां समीपागमनं राज्ञे श्रेणिकनिवेदितं तं चरोक्तं श्रुत्वा असनयमसयं मेद
तः शरैः युद्धविजयसंदेहो प्रधानपुरुषः स्य यः अतः कारणात् तत्र साम स्तुन कर्त्तव्य गर्वोस्तु कात्मा
मनहीयं द्वितीयो दाम तस्याप्यनर्हं उच्चदानेसेव्यसेवकसाव धाउर्सवति लोके दंभो दत्तेति गीयते तदा ७५

स्माकं मानहानिर्जायते अतोऽत्र त्रितीयसाध्यमिदं कार्यमस्ति हे प्रभो वैद्येन रसायनेऽदः यथा वैद्यप्रयुक्तं सु
रसायनं तत्क्षणात् रोगान् नाशयति तथा मया धिया प्रयुक्ते कामितदे सेदोपायरसायने वैरीशत्रोस्तत्क्षणान्नोस
विष्यति पश्य तां सेवकस्य बुद्धिकौशल्यमिति स्फुरखेनस्वीयते नात्यन्तं देवं किमप्यार्त्तिर्न विधेया अथानयेनस्त
द्वैधिकयाविवजोकसेनानिवेशस्तेत्र प्रच्छन्नं दत्त्वा मुख्यराज्ञः प्रदाचासतो यत्र यत्र विष्णु चंडप्रद्योतराज्ञो नांप्रदा
चाशा सविघ्यंति तत्र तत्र स्थाने बहुतरंकमुचीषु खनित्वा स्थापितं एवं सेनापतिमंत्रिसुलटादीनां निवासस्था
नेषु यथाऽर्हं समीपगृहं न्यस्तं पुनः धूलादितिरस्तु पाजक्षितं कृत्वा रक्षितम् अथानुक्रमेण चंडप्रद्योतराज्ञ
सैनिकैः सैन्यं समीपं चाग्यं बृस्थानं मैनिकैरिव राजगृहं पुरं सर्वतः परिवेष्ट्य समुत्तीर्णं नगरासन्नं सैन्यं निरक्ष्य
दृष्ट्वा पौराः दैन्यतां च मापन्ना भीनराज्ञो स्थितेऽगनिश्वरे इव तत्सुरं प्रलयकालशंकामानत्वानास्थिताः अथ
सर्वोपाय प्रवीणबुद्धिसंसारसारस्यनंदनोऽसयदंतात् चंडप्रद्योतस्तुपायगुसंलेखं प्रास्थापयदिति
स्वस्ति श्रीमद्राजगृहनगरात् यथास्थानस्थितान् पूज्यपादान् प्रतिमैव कोऽभय विज्ञप्तिपत्रं प्रास्टति कु
सत्ते प्रत्यहं स्तुसचिंतकस्य सेवकस्य प्रणतिस्तेया परं श्रोका विज्ञप्तिः सोपयोगं वाच्या तद्यथा हे पूज्याऽस्माकं
शिवादेवी चिल्लणा च तुल्यमानपूज्यास्ति अतो मे हितं श्रृणु त्वं सेदोपायवेदिना मत्यित्रासचेऽपि त्वं नृपाले दि
तास्ति अर्वाक् दिने तेऽस्मो मत्पोतास्वर्णदीनारनिधिंदत्तवान् त्वां धर्त्तुमास्मात्कर्त्तु मेषउद्यमकृतो वर्त्तते

अतो तेन नृपाय स्वसैन्यस्य च बद्ध्वा त्वां मत्वीउः समर्प्ययिष्यंति धनेऽत्रेते नृपाय त्वां तर्प्ययिष्यंतीति श्रुत्वा य
दि मउक्ते प्रतीतिर्नास्ति। तदा ते पटावासेषु दिनाराः निखाताः संति तान् पश्य छिय स्मात् पाणिस्थमणी
कंकणे दर्शिते कस्वमीढोसेति खेखाधीमं च बुध्य त्रिवादेवी प्रियोप्यधि एकस्य राज्ञो निचामं प्रत्ययार्थ
म विखनतत्र तत्र दिनारान् गुप्तकृतान् विलोक्य दीनान् मेति चिंतितवान्। अहोऽ सत्यस्यपमोद्धाहं। यद व
सरे ज्ञापितं यद् यं न ज्ञापयिष्यत्तत् तदा मम का गतिरभविष्यत्। अतोऽत्र कस्याप्यरेकष्टनं न युक्तं स
र्वथैवेति स्वामिद्रोहका जाता तेनास्मात् पलायनमेव युक्तमिति विचिंत्य स्वमेव पलायितः। तं पलायमा
नं ज्ञात्वा मनसि संदेहं दधाना सर्वेऽपि पलायितुं लग्नाः। चरैस्तं व्यतिकरं ज्ञात्वाऽभयोऽश्रेणिकाय निवेदि
तवान्। सोऽतातातघास्य यच्छ्रेष्ठं बहस्ति घोटकादिकं गृहाण। ततो श्रेणिकोऽपि नरपतः तस्य हस्त्यश्वाद्यादद्
परंपरया देशेषु वार्त्ता प्रवर्त्तिता चंडप्रद्योतो नष्टः श्रीश्रेणिकस्य पतिना सर्वस्वं लुंटितं। अथ प्रद्योत
स्तं गत्वा न इष्टसन् स्वां पुरिमविशत् अपरे च नृपाः कष्टतः दृष्टतः प्रापुः चंडप्रद्योतनं प्रतिचेवमालप
न् स्वामिन् किमत किं तं पलायनं कारणं कोवा भयोत्पन्नो येनाऽऽशु पुरानुकारि सैन्यविस्तरे सत्यपि रूद्ध
वत्पलायनं कृतं भवद्भिः। सैनिक्रूरदैरेव भुक्तेऽसति प्रद्योतस्याह ये रक्षकास्ते च भक्षकाः जाताः तदा
किं क्रियते सैन्या नृपैरुक्तं जगदेकसरणानां भवतां कोऽलक्षकरिदंत्वसंसाम्यवचनं भवदुक्तमर्पणेन ३६

तं न भवति। राजाप्राह युष्मयमे च विश्वासघातका कथं धनलोभेन स्वामिद्रोहं कर्तुं लग्नाः परं तु मम सुहृदे
नस्वधीनाऽभयेन ज्ञापितं निस्तुच्छिमत्या कृता। यदुक्तं पंडितोऽपि वरं शत्रुर्मा मूर्खो हितकारक इत्यादि स
र्वं व्यतिकरं धननिर्णयार्थं दृष्टौ खननप्रत्यया जात सेनात्त किं तपलायनं कृतं तेन स्वाहं जीवितो उरितः प
रं तु युष्माद्दशं पंचत्रीयकुलोद्भवानां उत्तमानां इदृशं स्वामीद्रोहकरणं न युक्तं इत्येवं राज्ञोक्तं न सम्यत्ते नृपा इत्थ
हि हस्याक्तं चंतः स्वामिन् इयमा सेयिमाया भवतानताता हृष्टाराभस्येनात्रागमनेन युष्माकमस्माकं च
मानहानिर्जाता गतं च मानं वर्षशतैरपि नागच्छति वयं तु प्राणांते पि न विश्वासघातवा नामि पि कुर्मः
यदुक्तं चः मित्रद्रोही कृतघ्नश्च स्वामिद्रोही पुनःपुनः विश्वासघातकाश्चैते सर्वे नरकगामिनः १
इत्युक्ताशपथशतैस्तैः नृपः प्रत्यायितो रूपोपितांदंतरचनां भत्वा बऊतरशोचति परम चसर
स्वेष्टपुनः स्थानं नाप्नोति एवं श्रासत्यं काउनिर्गमनं कुर्वे नामन्यदास तांतस्थि तोप्रद्योत प्राह कीदृशी हसता
यामि दृशोऽस्तियोऽभयं बद्ध्वाऽऽनयति इति वारश्च त्वानुष्टीति रूपतिसणितं श्रुत्वा सर्वा गर्वा वेश्या वि व
र्जितासमेति अस्माकिंहृ स्वामिन् येनेतयप्रस्त छेदनं कः दक्ष्वश्रीः समीहां करोति ऐरावण रदोत्पाटने
को वाक्षेपवान् भवति को वाशेषशेषशास्थितो मणिग्रहणाय यत्नवान् भवति कः केसरिकेशरां क न्नि
तमिह सहेत्स्यते शास्त्रनिधौ तनि प्रतिमप्रतिभा चतुर्दशय निधिमभयं कः अचेतनाग्रही लिय हितमि

धनावरित्र

७७

छति न कोपीत्यर्थः तस्मिन्नवसरे काचित् गणिकाऽवसरं लब्ध्वा राज्ञः हृद्गतं वचनं प्राह हे श्रीनाथ
एतत्कार्यं मम आदिश यथाहं तमभयं बद्ध्वा स्वचरणाग्रे ढौकयामि राज्ञोक्तं एवं चेत्त्वं हि स्वसमीहित
सिद्धिं कुरु ततः सा वेश्या राजादेशं लब्ध्वा मनसि विचिंतितं बासमतिकलासिक्तो बहुशास्त्रपरिकर्मि
तमस्ति सर्वावसरसावधानो सर्वकार्येषूत्पन्नबुद्धि केनोपायेन वंच्यते एक एव धार्मिकबुद्धिप्रपंचेन वं
च्यते यतो महतामपि धर्मक्रियायां बुद्धिव्यापारणं न भवति किं तु सरलत्वेन मुख्या भवति अतो धर्मदंभब
लेन वंचयामि पुरापि धर्मछलेनानेके वंचिताः श्रूयंते अहमपि धर्मशिक्षां लब्ध्वा वंचयामि एवं परिभाव्य साध्व्या
श्रयेगत्वा वंदनां विधाय धर्मं शृणोति प्रवर्तिनीविचक्षणत्वात् स्तोकैरेव दिवसैर्दृढधर्मविज्ञा जाता ततो राजा
ज्ञया मायामहानिधिः उपासिकावेषा एषा पणांगना राजगृहपुरं ययौ पुराद्बहिःशाखापुरे उत्तारकं
कृत्वा प्रशस्तदीपधूपाक्षतचंदनकाश्मीरघनसारादिपूजाद्रव्याणि गृहीत्वा सपरिकरा पुरांतश्चैत्यपरिपाट्या
चैत्यवंदनां करोति क्रमेण राजकारितजिनमंदिरेऽगमत् श्रीजिनमंदिरद्वारप्रवेशादि अवसरे निसिहि
प्रमुखदशत्रिकादिसत्यापयंति सा पणांगना चैत्याने श्वेतवंदनं करोति तावत्तत्राऽभयोपि जिनवंदनार्थम
गात् अथ तत्र वैराग्यहावभावादिकपूर्वकं जिनस्तुतिं कुर्वंतीं तां दृष्ट्वा प्रीत्या तां स्तुतिं शृणोति स्म श्रु
त्वा चाभयो विचिंतयति कोपि आमंतरात् दियं जिनमतवासितांतःकरणा सक्ति निस्तरिसारितांगाश्री ७७

यधर्मा सांप्रतमागता दृश्यंते अस्याश्चवर्णयात्र सहस्राख्यां बहुमानकरणे महान् लाभो जायते इयं चोत्तमा सा
धर्मिकीति निर्णीय चैत्याद्बहिर्मंडपे निर्गमनं कुर्वंती बालापिता भगिनी कुतः समागमनं भवतीनां भवति इति श्रुत्वा
दंभस्वनयात्तया प्रोक्तं हे धर्मबंधो लोकोदरपुरे भवत्समवतष्यधे मनुजगतिपाटके संसारिजीवज्ञातियाऽहं
क्षेत्रस्पर्शनयाऽत्रानिताऽहमिति पुनरभयो प्राह भगिनी श्रीजिनमतवासितांतःकरणा नाम्नि दृश्ये एव वस्तुस्थि
त्या परिभाषा भवति मया तु त्वदीयजिनस्तुतिश्रवणमात्रेण परिक्षिता तीव्रश्रद्धायुक्तोयं श्राविका परत्वं द्व्य
वहारनयरीपापृच्छामि कस्मात् आगमनं संजातमित्यभयेनोक्ते पुनः प्रादं भविलसितं प्रादुष्करोति हे धर्मबं
धो पृथ्वीरक्षणनाम्नि पुरे सुलड श्रेष्ठिनः पुत्री बाल्ये पिपासार्श्ववर्त्तिनी महत्तरायाः प्रसंगतरं दृढमेरु चिप्रवर्त्ति
श्रुजाता क्रमेण यौवनं प्राप्ता तदा मस्मित्रा वसुदत्तव्यवहारिपुत्रेण सह विवाहो कृतः परिणिता च तेन सह वि
षमिश्रितया यनुत्त्यानि वैषयिकसुखानि भुक्तानि एवं कियत्यपि गते काले पूर्वकृतभोगांतरायोदयात् भर्त्त
मृते तद्वियोगदुःखेन दुःखिताहं कापि रतिं न लभामि तदा जगन्मातृतुल्याऽर्यमहत्तरया प्रतिबोधिता वत्से
किं विषादं करोषि एषः नरभवोऽतीवदुर्लभस्तत्रापि प्राप्तं सत्त्व विषयकदर्थनया कियान् निष्फलो गमितोऽधु
ना तु विषयघ्नीगमनतुल्यं सर्वमरणं कामकदर्थनकारणं मत्त्वा त्वं जिनमार्गज्ञात्वा किं विषादकरणं युक्तं
चित्तस्थिरं कृत्वा धर्मप्रवृत्तिं कुरु येनातिदुर्लभतरप्राप्तामनुजभवसामग्रीसफला भवति अ

नादिशात्रवप्रमादान् विमुंच्य धर्मं करोति कुरुष्वेति प्रवर्त्तिन्योपदेशेन सत्त्वमरणशोकौ मुक्त्वा धर्मार्थिनी जातास्मि
तदनुरेकदा देशनायां तीर्थयात्राफलं श्रुत्वा पौत्रादीनाग्रहं श्रीसिद्धाचलादितीर्थवंदनं कुर्वती काशिदेशमा
मागता तत्र श्रीपार्श्वसुपार्श्वाभिधयोर्जिनयोः कल्याणकभूमीस्पर्शनं कृतं ततोऽग्रे प्रचलंती श्रीमच्चंद्रप्र
प्रभप्रभोश्चंद्रवत्यां वंदितः तत्र च श्रुतं सांप्रतं राजगृहपुरवरे यादृग्धर्मोन्नतिर्विद्यते तादृग्कापि नास्ति यत्र
परमार्हतो श्रीश्रेणिकराजा श्रुतमार्गन्यायमार्गरीत्या राज्यं पालयति तस्य पुत्रो सकलगुणवतामग्रणीसमस्त
बुद्धिप्रपंचैकनिधिः श्रीमज्जिनागमानुसारीप्रवृत्तिकुसलो नित्यं धर्ममारकरुणापुण्यार्थं अमारिपटह
घोषणातत्परो समस्तजीवाजीवादितत्त्वज्ञो बहुजीवानामजीविकादिभयहरणात् यथार्थनामाऽभयकु
मार सचिवोपरमश्रद्धया धर्ममाराधयति इत्यादि यशःप्रशस्तिं श्रुत्वा तद्दर्शनाय चोत्कंठितं तद्दर्शनाग्रो
द्येन मनोरथपूर्त्तिर्जाता परं या दृशं श्रुतं ततोप्यधिकतरं दृष्टं मत्त धन्यायूयं कृतार्था यूयं श्रीमज्जिनेश्वरमा
र्गाराधका युष्मेव दृष्टा किं बहुजल्पनेनकात्रिमो ह्राचनं स्यात् सवत्स दृशे श्रीमज्जैनशासनं प्रोदीप्यतेऽस्मा
स्माकं सवदर्शनोक्तजन्मजीवितं च फलवत् समन्यामहे हे धर्मबंधो त्वं चिरं राज्यं धर्मं च पालय वर्त्तमानसव
इत्युक्त्वा विरतायां वृद्धिकायां धर्मोन्नतिप्रसंसाश्रवणतोषितहृदयोऽभयतां प्रत्युवाच हे धर्मभगनी त्वमद्य ३८
मम गृहे भोजनं चांगीकुरु यथा मम गृहं गार्हस्थ्यं च सफलं भवतीति निमंत्रिते सा दंभिनी जगौ हे धर्मबंधो

ऽद्य संसारसंबंधरीत्याहम् कस्यापि गृहे भोक्तुं न गच्छामि परं धर्मसंबंधेन साधर्मिकरीत्याऽगच्छामि परं त्वद्य मम श्रीम
न्मुनिसुव्रतस्वामिनः कल्याणकभूमीस्पर्शनं जातं मतोऽद्य तीर्थोपवासितास्ति तेनाग्रेऽन्यदिने तावदिच्छाप्रत्या
त्पूर्वमागमिष्यामि त्वत्किं मद्गृहे नास्ति इत्युक्त्वा स्वोत्तारके गता मंत्रीश्वरोपि सरलस्वभावतया सर्वं सत्यं मन्य
मानो तद्गुणरंजितहृदयो गृहमागतः प्रभाते पुनः सपरिच्छदोऽभयस्तस्या उत्तारके गत्वा सपरिवृद्धां तां निमंत्र्य स्वगृ
हे नीत्वा विविधरसवत्यास बहुमानपूर्वकं भोजनाय भोजनमंडपे उपवेशिता मंत्रियांश्च रसवतीपरि
वेषयति तदा सा दंभिनी पुनः पुनः कल्प्याऽकल्प्य कालातिक्रांतसेलसंसेलादिदूषणानि दृष्टवति तथा तथा
मंत्री तद्परिगुणरागेणरंजितो भवति अथ सा दंभिनी विधिपूर्वकं भोजनं कृत्वोत्थिता मंत्रिणा तांबूलादिकं दी
यमानं नादत्ति धर्मबंधो किं मस्माकं तांबूलस्य सया कारणं तांबूलं तु श्रीजिनाज्ञाऽविरुद्धं जल्पनमेव इत्युक्तो
बूलं उभयात्यकृत्भवति ततो मंत्रिणा विविधभूषणवस्त्रादिना परिधाप्यमाना वैराग्यभावनापूर्वकं यथायो
ग्यं वस्त्राभरणादीनि गृहीत्वा मंत्रिणं स्तुत्वा च स्वस्थानं गत्वा च पुनः दिनद्वयांतरे मंत्रीगृहे गत्वा सा दंभिनी था
ह हे धर्मबंधोऽद्य सगिन्याचा विज्ञप्तिश्चांगीक्रियतां तदाऽभयेनोक्तं उच्यतां सुखेन सगिन्या तयोक्तमद्य
भोजनाय मदुत्तारके नुग्रह कर्त्तव्य यथा मम जन्मजीवितव्यं च सफलं भवति सच्चदागमनेदरिद्रीनां
निधानलाभमिवा स्वगृहे मनोरथतरुसफलो भविष्यति तदाभयकुमारेण धर्मप्रीयनाभयेनोमित्युक्त्वा चि

धन्यचरित्र
४९

मूर्छिता तया चोपचारकेण त्वा यच्चिंतितं तत्कृतं यथाऽवसरेऽसयोस्त्वत्परिज्ञद्दो भोजनायागतः दंसिन्या स्था
दरसावोदर्शितः मंत्रीरपितया दत्तासने उपविष्टः सेवकास्तु बहिर्द्वारांतरे स्थिताः द्रव्यं धर्ममार्गानुयायि वा
र्त्तया मंत्रिरुद्धाहितः ततोऽभ्यंगनस्नानादिपूर्वकं भोजनायउपवेशितः विविधसत्किरसवत्या परिवेष
यंत्यातया कल्पाकल्पविभागधर्ममार्गानुयायि तथा वार्त्ताऽवतारिता या यथाऽसयस्य दंतलेशोपिस्म
तिपथेनायाति भोजनांते दधिप्रतिरूपिकां चंद्रहासमदिराम पिपायितः भोजनाउद्धायं सम्पगासनेनि
वेशयित्वा तांबूलादिदत्वाऽग्रे स्थिता दंसिनीयावता शिष्टाचाररचनया वार्त्तांप्रकाशयति तावता साम
दिराबलेन निद्राऽऽगता मूर्छितश्चैतन्योजातः तदा तया पूर्वं रक्षिताऽपरद्वारे रथे निवेश्य स्वयं चारुह्य सो
ऽरुयनीमार्गं प्रतिचलिता स्थानेऽन्याऽन्यरथप्ररोहणप्रयत्नेनातिस्तोकेनैव दिवसेनोज्जयिनीं प्राप्ता त
दातया मूर्छितस्याऽसयस्य हस्तादिकं बध्वा प्रद्योतनाग्रे ढौकितः तावता तस्या मदिराया मूर्छाप्युत्तीर्णा
अवसरं प्राप्ताऽसयोक्तिः सनितस्ततः पश्यति विचारयतिच: किमिदमदृष्टपूर्वं स्थानं केनानीतोऽह
मितीक्षोपायति यावता प्रद्योतेनोक्तं भोऽसयश्रृणु तव ममउक्तं यथानीतिज्ञोपि अनेकशास्त्रकुशलो
पि वाक्पटुरपि परोपदेशकुशलोपि सप्तर्तिकां पचनपिशुकः ...नागरस्नेते सत्यत्वं तत्त्वमपि
बहुचिज्ञानचिदुरपि देशदेशांतरे बुध्याऽनन्यसदृशः त्वंप्रख्यापयतोपि सर्वसमयोत्पन्नमतिरपिमा ४९

जैरीकल्पाया प्रणंगनयागृहितोसि अतोधिकृते बुद्धिचातुर्याय तवसर्वसमयसावधानत्वं क्वगतं सत्या
ऽसत्यपरीक्षकत्वं क्वगतमिति राज्ञोक्तं श्रुत्वाऽसयेनमनसि निर्णितं नूनमनेन छलं कृत्वा प्रणांगनया धर्म
छलेनाहं मत्रानायित मितिसंप्रधार्यासयोऽब्रवीत् राजन् धर्मछलादयं बंधो मम हिंमां हानिकर्त्तानसवति
किं उप्रत्युतोऽमून्नुद्दीपयति किंवास्माकं देशेकुलेच कोपि धर्मछलेन नेदृशं करोतीसाच क्षत्रीयकुलमर्यादा
पिनास्ति अथाऽस्माकं वरं वर्त्तितं यदनेन कारणेन ममात्र क्षेमप्रत्याः दर्शनं संजातः मद्येच अभीष्टतरो दिवसेति
वचनचातुर्यात् प्रद्योतोपि प्रशांतिभागसंजातः शत्रुगृहेस्थितोप्यसयः स्वकीयकलागुणैः कृत्वा सर्वेषांमहित
स्पोजातः यथाकलावान् चंद्रः शुक्रगृहे स्थितो वृद्धं प्राप्नोति राजसभायांस्थितोऽसयं विविधशास्त्रदेश
विज्ञानाहतरसगर्त्तितावसरोचितवार्त्तया राजानं रंजयति तेनचराज्ञः प्रीतिपात्रमभयोऽजनि क्षण
मपिप्रायस्थैनमुंचति नित्यमसयोक्तिश्रवणार्थमुद्दकर्णैवतिष्टति इतश्चैकस्मिन् दिवसे राजगृहनगरे
स्वमत्तमेघघटाश्च कोमदेनांधिकृतांतः करणोसेचनको नाम करिवरो श्रेणिकस्य महीपतेः गजालानतो
गत्वानमुन्मूल्य पुरश्रीनृपराणि गोपुराणि पदे२ निघ्नत्स्सुखश्रियां देवालान गवाक्षान् स्वपदाघातेर्जीर्णस्तंभ
मिवचूरयन् गृहदेहस्य अक्षानगवाक्षान् श्रृंगादंभघातेन पातयन् संपदामरहानि चारहान्चरणेघ
ट्टयन्तरणेघट्टयन् अयोसारसदृक्षस्य श्रृंखलान् कमलानि वत्रोटयन् मनोरमान् कोमरामान् मोटयन्

जे॰ धम्मसु टान् स्वलील या करेण तत्त्क्तविकर्ण यन् कंडकानिव बालकान्थो भ्रमुञ्चा लयन् आलानगाधासोरे घातयमधि वमृतिं श्रौध न्

सुभिक्षप्रवृत्तेरूटान् इदृशोऽक्रूराकारस्तीक्ष्णो समस्तपुरिप्रलयकालमिलो पुरीभ्रमणं चक्रुः अथ तत्र राजाज्ञया बहुमिरुपायकसाले मंत्रिभिः सदादिश्तिः तन्निग्रहार्थं कृतोपायाः राजयक्ष्माऽसमयेऽखिला वैद्यकृतप्रतिकाराइव विफलत्तामगुः तदा श्रीधनोश्रेणिकस्य पत्ति समस्तबुद्धिसंपदां निधानमवत्तिस्त प्रधानमस्य यं समवीत: इतोचिंतयत्तिस्म नूनमस्मिन् समये यदी अभयो भवति तदामुं करिंक्षणेन वशमानयति अतः लोके क्रिसफला इव पले एकेन विना जगत् शून्यमिवाभाति एवं विचारयति मुदा राजादय यावत्तास्तिष्ठति तावत्ता केनाप्युक्तं महाराज बहुरत्नावसुंधरास्ति अतो पटो घोषणां कारायते तदा कोपि गुणी नाम धणी कार्यं करिष्यति तदा राज्ञा इदृशो पटहो वादितः भो भो: लोकाः श्रूयतां राज्ञादेशो यः कंकोपि कोपि प्रकोपितं करिवरं योगिमनमध्यात्ममिव आलानस्तंभेऽनयेत् तस्मै चक्रजितविधश्रियं सोमश्रियं स्वरूतांदर्दातिपुनः लक्ष्मीसत्ता राममन् सहस्रसंख्याग्रामांश्च अतो यः कोपि कलावान् भवति सः प्रगटी भूत्वा गजमालानस्तंभेनयेत् इत्येवं सकलेपुरे राज्ञा पटहो घोषणा कारिता क्रमेण धन्यगृहाऽस्पर्णमागत धन्येन सा पटहघोषणा गजवशीकरणांगीकारपूर्वकं वारिता तदा सेवकैः पटहवादनं मुक्त्वा राज्ञायेनिवेदितं स्वामिन् केन वैदेशिकमहापुरुषेण पटहोस्पृष्ट राज्ञापितं श्रुत्वा महदाश्चर्यपूर्णहृदयत्त्वागात् धन्योपि यत्र गजो दुःखलत्तां करोति तत्रागत बहुनिवस्त्राणि मुक्त्वा वृक्षक झोटकेन कटिबंध बधमन्तो भूत्वा क्षणं शीर्षप्रदेशे क्षणं पु

MEMORIAL

च्छ: क्षणं पार्श्वे क्षणं पृष्ठप्रदेशे क्षणं वस्त्रगोलकं कृत्वा घातयति गजोपितमाहननायधावति तदा धन्योपि लघुलाघवकलां कृत्वा पृष्ठेगत्वा ताडयति गजस्य चक्रवत् भ्रामयति इत्येवं गजदमनविद्या कुशलेन धन्येनाऽतिव गजो खेदितः गजोपि इतस्ततः परिभ्रमणश्रावन बलात् श्रमखेदेन निर्मदो जातः तदागत्य शार्दूलं गजाव्रत्त्वं गत्वा उत्प्लुत्य गजपृष्ठे चारूरोह पादेन मर्मणि घादत्यां कुशेन च शरचीकृत्यानाकुलमनः आलानस्तंभे निवाबबंध: मगधाधिपोपि तत्कला दृष्ट्वाति रंजित हृदयो जातः धन्यं बहुस्तुत्वा स बहुमानपूर्वकं मनोरमं महोत्सवं कृत्वा तस्मै सुतां सोमश्रियं ददौ सहस्रं च ग्रामान् अन्यानपि सुवर्णमणिमुक्तादीनि करमोचने दत्वा स्ववचनं निर्वाहं करोतिस्म अथ धन्यस्य कीर्त्तिलता शुष्कवनपल्लववनात् उत्तालहस्तिसयनि वारणाच्च समस्तनगरगृहमंडपे विस्तारं प्राप्तानि वा वृद्धं वर्षणात् तत्तत् नंदी वशात्तत्ते इतश्चात्रैव मगधदेशे धनधान्यसमृद्धिमान् इंद्रीयग्रामसमर्दा वीशालियाम इति नामग्रामास्तत्र तत्र कापिलीयप्रणितिवत् प्रकृतिसरलास्वकार्यकारिणी लइकस्वलाबाकापि एका धन्यासि धासवचिराभवत् तस्याघ्रोइदारिद्र संगमसंगमेतिनाम्नातनयो सुमुखो प्रांजलप्रकृतस्यसत् दृढालोकानां गृहकार्याणि खंडनपेषणादीनि करोति पुत्रस्तु तेषां गोरूपाणि वत्सान् चारयति एवं कृत्वा कष्टमपि निर्वाहं करोति अथान्यदा कस्मिं पर्वमहदिवसे गोरूपाणि गृहीत्वा संगमो वनेचारयितुं गता तदा तत्रान्ये पिमिलागता परस्परं वार्त्ता कर्तुं प्रवृत्ताः एकेन बालकेना

न्यस्योक्तं किं त्वयाऽद्य लक्षितं तेनोक्तं क्षैरेयी ऽन्येनापि कथितं मयापि क्षैरेयी अद्य पर्वदिवसे क्षैरेयी केवलमेव
लोकैर्भक्ष्या तच्च तेनाकर्ण्य तत् तदा संगमाय पृष्टं किं त्वया लक्षितं तेनोक्तं रूक्षकसट्टोकुलकादियत् किंचिद्दित्थं श्रु
त्वा निद्रितुं लग्ना अहो ऽद्य पर्वदिवसे ऽहं ईदृशं रसविरसं कदन्नं खाद्यते ऽद्य पायसमेव केचल्लभन्ते ततो भीता
न्नां बालो श्रुत्वा संगमो गृहमागत्य स्थविरां प्रणम्येति याचते हे मातः हितकारिणि ममाद्य सर्वथा घृतपायसम
मेव देहि ततस्तु तस्य वचनं श्रुत्वा स्तनां रोदितिस्म यदेकस्यापि स्वपुत्रस्य पायसमात्रमनोरथमप्यहं नि
स्वा पूरयितुमसमर्था ऽतो मम जन्म जीवितं च धिक् मातरं रुदतीं दृष्ट्वा बालोपि गाढं रुदितुं प्रवृत्तो ऽथ तयोः रु
दनं श्रुत्वा सदयाश्च प्रातिवेश्मिक्य एकत्र मिलित्वा स्थविरां प्रति रुदनकारणं पप्रच्छुः ततः स्थविरा रुदती
त्येवमवदत् हे पुण्यवत्यस्त्रियः एष मम पुत्रः कदापि खानपानादिमनोरथं न करोति यादृशमहं ददामि तादृशमेव भुंक्ते
न कदापि हठं न करोति अद्य तु कस्मिन्नपि गृहे मिलितान् क्षैरेयीभोजनं कुर्वतो दृष्ट्वा मां प्रति पायसभोजनं याचते
अहं तु निस्वा विना द्रव्यं क्षैरेयी कुतो भवति अतो रुदनं करोमीति तस्या दीनवचनानि श्रुत्वा एकया प्रातिवेश्मि
क्याभिः स्वस्वोक्तं दुग्धं तु अहं ददामि तदाऽन्ययाप्युक्तं तंदुलानहं ददामि तृतीयया कथितं घृतमहं ददामि चतुर्थ्याप्यु
क्तं मत्सु खण्डां खण्डमहं ददामि एवं चतसृभिः प्रातिवेश्मिक्याभिः स्वस्वोक्तमानीय दत्तं तदा स्थविरा सहर्षं पु
त्रभावात्तस्य क्षैरेयी कर्तुं लग्ना बालस्तु भोजनाशाबद्धोऽवलंबेन प्रशान्तचित्तो गृहांगणे क्रीडति स्थविरया

च सिद्धं क्षैरेयी निर्मिता कारणानां पुष्टयोगे कार्यं तत्वत्स्यैवेति अथ पुत्रमाहूय भोजनाय निवेशितः स्थाले घृतखं
डादियुक्तं पायसं मातृ पूर्य पुत्राय दत्वा स्वयं तु दृग्दोषशंकया ऽन्यत्रागात् यस्माज्जननीमनुप्रतिक्षणमनिष्टशंका
ह्विस्यति बालस्तु पायसं स्थालं स्थालमत्युष्णं ज्ञात्वा शीतलीकरणाय हस्तादिना वातादि करोति तावत्तत्र सं
गमस्य गृहांगणे ऽगण्यपुण्यनिधिर्मासक्षपणपारणको एको मुनिर्भिक्षायां भ्रमन् बालकस्य भाग्योदयेनाक
र्षित इवागमत् अथ स बालको मुनिमागच्छन्तं दृष्ट्वा मुनिं श्रद्धेनित्वा विवेकैकचेतसा गोपालेनापि बालेन पायस
स्थालमुत्पाट्य स्तुत्क हृष्टः सन् तत्रऽसवलितं मुनये ददौ दत्वा च मुनिं प्रणम्य सप्ताष्टौ पदान्यनुगम्य पुनः प्रणामं कृ
त्वा गृहमागत्य रिक्तस्थालं गृहीत्वा अंगुल्या कृत्वा तल्लग्नं पायसलवं लिहति मानसि परिभावयति चाहो मम
महद्भाग्योदयो येन मुनिना मम वराकस्य दत्तं दानमनुगृहीतं यतोहं महेभ्यगृहे प्रेक्षामि भिक्षार्थमागता यन्मुन
ये महेभ्यासनस्थः चित्तप्रीतिं करोति परं तु मुनयः कांचिद् गृह्णाति कांचिन्न गृह्णन्त्यपि मम तु विज्ञप्तिमात्रेणा
गत्य चित्तप्रशस्त्या गृहिताऽतोहं धन्यतमेत्यनुमोदयति तावता क्षणदाग तया मात्रा बालं स्थाले लिहन्तं दृष्ट्वा ऽ
होमत्पुत्रैतावत्तिं क्षुधा नित्यं सहनहस्यपि इति विचिन्त्य पुनः क्षैरेयी परिवेषिता कथितं च पुत्र क्षैरेयीमनोरथो
पूर्णो जातः तदा बालेनोपि स्तुक्तं परं दत्तदानं नो क्तं यतो दानं दत्वा प्रकाशने सफलं गमयति ततो क्षैरेयी
तृप्तो छिन्नः रात्रौ पुनः बलिष्ठभोजनाजीर्णाद्विसूचिका जाता महती वेदनया परास्तत्तो बालविचिन्तय

ति मया ऽस्मिन् जन्मनि किमपि सुकृतं कृतं नास्ति परमद्य च मम ताभ्योदयेन मुनये दानं दत्तं तन्मे च सफलं स
वतु मम सरणं चास्य च मुनेरस्तु इति सुकृतं सुकृतं मुदा मुहुर्मुहुर्ध्यायन् मृतः मृत्वा च मगधाधिपराजधान्यां
राजगृहे नगरे दानपुण्यमहिम्ना समस्तमहेभ्यचरिष्टानेककोटिद्रव्याधिपते गोभद्रश्रेष्ठिनः भार्याभद्रा
याः कुक्षौ पुत्रत्वेनोत्पन्नः स्वप्ने जनन्या फलितं शालिक्षेत्रं दृष्टं श्रेष्ठिने निवेदितं श्रेष्ठिनाप्युक्तं भद्रोत्तमं स्वप्नमि
दं अस्मानुसारतो ऽस्मत्कुलावतंसतुल्यो पुत्रो भविष्यति तदा च शालिभद्र इति नाम करिष्यामीति श्रेष्ठिवचः
श्रुत्वा सहर्षा सा गर्भं पालयति संपूर्णे च दिवसे स्मरवत्नाकरं पुत्रमजीजनत् ततो गोभद्रश्रेष्ठिना द्वादशदि
वसान् महोत्सवं कृत्वा स्वजनकुटुंबादिकं भोजयित्वा परिधाप्य च समस्तस्वजनज्ञातिसमक्षं शालिभद्र
इति नाम चकार तत्र पंचभिर्धात्रीभिर्लाल्यमानो वर्द्धते क्रमेण यथावसरं स्वकुलोचितकलाभ्यसितः क्रमाद्यु
वतिजनमनोहारि यौवनं प्राप्तो पित्रा द्वात्रिंशत्कन्याः परिणायितः ततः पूर्वदत्तसम्यग्दानफलविपा
कोदयात् नित्यं सुरवल्लीलया यथेच्छं विलसति स्मेति अथास्मिन्नवसरे राजगृहनगरे एकं बविरक बुद्धिदां
भिकाधूर्तास्ते: समस्तबुद्धिनिलयमतयं देशांतरभ्रमंतं ज्ञात्वा नागरजनान् प्रतारणायोद्यतो जातः तच्चैको
ऽक्ष्णा काणः धूर्तो ऽयमवसरमिति ज्ञात्वा सम्यग्व्यवहारकवेषं धृत्वा मूर्तिमान् दंभ इव गोभद्रश्रेष्ठिगृहे गृ
वा नत्वा च सविनयं धनेर्धनदं गोभद्रश्रेष्ठिनं प्राह: भो गोभद्रश्रेष्ठिन् स च तां स्मरति पर्यस्ति न वा श्रेष्ठि ८२

नोक्तं किं तत् धूर्तेनोक्तं एकदा आवयोः चंपायां गमनं चासीत् तत्र चंपायां बहवो व्यापारिणः समागता ऽसन् तदा
हं तत्र व्यापारकर्त्तुं प्रवृत्तः परं यथेप्सितं द्रव्यं विना व्यवसायं न भवतीति चिंतापरो मनसि खिन्नः परोपकारप्रव
णं भवंतमिति ज्ञात्वा त्वदंतिकमागतः कथितं च मया भवंतं प्रति श्रेष्ठिन् मम द्रव्यलक्षेन प्रयोजनमस्ति अ
तो द्रव्यलक्षं देहि अहं त्वदीयद्रव्यलक्षेण व्यवसायं कृत्वा लाभं लब्ध्वा वृद्धियुतं तव लक्षद्रव्यं हस्तयोजन
पूर्वकं दास्यामि यतो यस्य देयं भवति स दैवं यद्य ऽस्माकं प्रत्ययनं तर्हि इदं दक्षसारलं तं मे कं चक्षुः ग्रहणके स्था
नेन तव पांते तिष्ठतु यथा ऽवसरे देयं दत्वा ग्रहीष्यामीत्युक्त्वा लक्षद्रव्यं त्वत्तो मया गृहीतं तेन द्रव्येण महान् व्यव
सायोकृतः ततो महोद्यमप्रसादात् बहुतरद्रव्यमवाप्तवं तत्सर्वं त्वदुपकारेणाहं मन्ये अतो हे श्रेष्ठिन् इदं
द्रव्यलक्षं वृद्धियुतं गृहाण विरोचनज्योतिप्रदं मम लोचनं चार्प्पय इति धूर्तवचनानि श्रुत्वा गोभद्रश्रेष्ठि
ना युक्तिस्वरूपेण च बहुभिर्मृदुक्तिभिः प्रज्ञापितोपि न गमस्तः प्रत्युत वाचाटतया बहुकुयुक्तियुक्ता
स्वचनं विधाय चित्तं भ्रामयत् तद्यथा भो गोभद्र बहुक्तिभिः धनकोटिभिरुद्धर्त मम लोचनं दृष्ट्वा लोलसमु
द्रमा बुभुक्षस्य दशानां महत्स्थानानयुक्तमे तदालयालये प्रतंयाहे शिपुरे तच साध्वतासमस्तिता दक्षेप वर
क्षणे तव महत्त्वमखंडितं स्थास्यति अन्यथा तु विरुद्धजल्पेन विरुद्धसावोत्पत्तिः सचनात् महत्त्वापदाप्रदं
प्राप्स्यसि ततः स्वकीयं साधुवादमखंडितं रक्षस्व किं चैतावतानि दिनानि मम लोचनं विना काण

उ.५ तस्य
दास्यं कृत्वा
पिबातच
मितिनिति
तस्मात्मम
लक्षद्रव्यस
मर्प्पय॥

धनाचरित्र
८४

त्यत्याख्यानं लोकेनोक्तं मया निवेदितं भक्त्या विशिष्टदेवप्रशस्ते दिने प्राप्ते तत्कथं मम लोचने विद्यमाने लोचने
मोचनप्रवचणे धनलाले च लोकानाम् आख्यानवचांसि रखवामि अतो लोचनं देहि किं चित्तस्य हर्षेश्च सत्पुरुषे
सारग्रहणं दृष्ट्वा चेदयलप्यते धनलाले च लोकानाम् तदा जगति श्रुव्यवहारायजलांजलिर्दत्तः जगच्चे
श्रीसूर्ये यद्यंधकारं करिष्यति तदा प्रकाशकरणे कोऽपि समर्थो न भविष्यति विधुः श्रविषं चवर्षति तदा जग
त्पुष्टिकर्त्ता कोऽपि न भवति अतो हे गोभद्र यदि कल्याणं वांछकोऽसि तदा मम लोचनं समर्प्य नान्यथा मोक्षो
पायाल्पबुद्धिर्युक्तिभिः प्रत्युक्तः परमस्मिन् धूर्ते ऽन्यायकृत्ये शोभ घाऽऽतचवष्पषौऽ सचन्न धूर्तोऽपि कपट
नटकलां कुर्वन् नृपसभां गत्वा प्रसंकालहानि वचनानि तथा व्यंग्याद्यर्थगर्भितानि प्रयुक्तानि यथा
नृपसभासोऽलनापि सविवादयत्नं प्रतिपत्ति कुर्वंदातं नालंसचं तिष्ठ मद्येऽपि तद्धूर्त्तैः कपयुक्तिमद्धने दि
ग्मूढा सवं तिष्ठ परस्परं मुखावलोकं करोतिष्ठ तदा सकलसभा नामिदृत्रिम चस्त्वं चिंतोक्या तयंस्म
रनूं तद्विरहव्यथां चानुसचन्नित्युवाच सोऽसत्याचेद्य द्यु तयोमंत्र स्मिंनुवसरस्यात्र तदे तस्माकलिक
लनो कत्तनानस्यात्र छियम्मात्र सचितायत्र प्रकाशयति तत्र धीनसंतति कथं चिलसति ततो एके
नासचेनचिनेधापर्वत्त ममहर्षप्रदायिनिनास्ति यथा चंद्रमसोदयं विना रात्रिनसोलामावहति तदा
केनचित्त विपुवेणोक्तं स्वामिन् नगरे पटहो घोषणां कारयते तदा स्मिन् महानगरे कोऽपि बुद्धिसचधि

उ.५ त्किमपि ज्ञामिइतिधू:र्तवचनानि श्रुत्वा गोभद्र किं कर्त्तव्यतामूढः धूर्त्तप्रज्ञापनाय महेल्लानुप्रेरयामास ततोते व्यवहारिणः ॥ साम ॥

८३

प्रगटीभूयास्य सत्याऽसत्य चिंतां गंकृत्वा सर्वसंशलनरं करिष्यति तदा राजाज्ञया गोभद्राभिप्रायेण च सम
स्तराजगृहनगरे त्रिपथचतुःपथराजमार्गादिषु इति पटहोऽवादि योऽधिमानस्य कगटककारकस्य निरु
त्तरीकृत्य श्रेष्ठिनः चिंतां निवारयति तस्मै विवादोच्छेदकारिणे पुरुषाय गोभद्रश्रेष्ठि बहुऋद्धियुक्तां
स्वसुतां दत्ते राजापि च बहुतरसन्मानं दत्ते इत्येवं देशांऽधसम धूसनगरस्तिनि सोपटहो वाद्यमानः य
त्र सत्तांभान्यधन्यनिवसति तत्रागततदा धन्येन कौतुकाक्षिप्तचित्तेन पटहो स्पृष्टः स्वयं चास्यमारूह्य रा
जसभायां गत्वा राजानं नमस्कृत्य तस्थौ राज्ञा च बहुमानं दत्त्वा धूर्त्तव्यतिकरो कथितः धन्येन स्मित्वोक्तं
महाराज तव पुण्यप्रभावतः हेलयैव निरुत्तरीकरिष्यामि नात्र चिंता विधेया ततो गोभद्रश्रेष्ठि नमकांते निवे
श्य तिशिक्षां दत्ता श्रेष्ठिनागामि दिने यदि राजसभायां धूर्त्तः झगटककरणार्थमागच्छति तदा मदुक्तयुक्ति
भिः त्तरो दातव्येति शिक्षां दत्त्वा विसर्जितः पुनः द्वितीयदिवसे राजसभायां नृपाज्ञया मर्वेऽपि सभ्यज
नाऽऽगताः धन्योऽपि यथावसरं तत्रागतः अथ धूर्त्तेनाऽवसरं प्राप्य बहुभिः दंतयुक्तिभिः नेत्रमार्गणा
कृता तदा गोभद्रेण समस्तसभ्यानां महेल्यानां नृपस्य च समक्षं वादप्रशांतये धूर्त्तमितिप्रोक्तं लोभ
इयत्तत्तवचनं मम वेश्म निग्रहणस्थाने मुक्तं न विष्यति तत्सत्यंत्वयोक्तिं मृषा नास्ति परंतु मम गृहे
मंजूषास्तु पुरा लोकैरिदृशान्योऽतिश्रुषः सहस्रशः ग्रहणकस्थाने मुक्ताः सन्ति ततो न ज्ञायते कस्तदीयं

चिंतामणिमयदाने तत्र शास्त्रे महात्म्यायश्चैतदुक्तमस्ति सर्वेषामपि जनानां स्वस्वकीयं वस्तु संभवति यदुक्तं:
पृथिव्यामंडनं नगरं नगरस्यमंडनं धवलगृहं धवलगृहमंडनं धनं धनस्यमंडनं काया कायामंडनं वक्त्रं
वक्त्रस्यमंडनं वचनश्री। अतः सदा मनुष्याणां सर्ववस्तु सारतयाने त्रेसवत्तः गाढकार्यमापतितेति धीयम
पिच स्वग्रहणकस्थानि दत्वा धनं गृह्णाति धनदायकव्यापारिणोपि प्रायो ग्रहणकं लात्वैव द्रव्यं धनं ददा
तीति सद्गुणिजांपद्धतिः तस्मात्त्वलं चाद्य द्वितीयं वस्त्रमर्प्य यतः यथा तत्तस्मादृश्यमसिज्ञानचेदृशम
दं मानये इति गोभद्रगिरां श्रुत्वा यथा पालाश्चक्षोवानरे वदायाच्युतो ध्वस्तकृत्तचा तथास्त्रवस्त्रहतोत्तम
स्तमः धूर्तः चिलक्षोऽस्तु एवं पटीयस्या धन्यस्य धियाष्टयुक्तया धूर्तस्य वागबंधने प्रकटकपटं ज्ञात्वा ब
हुतरचिरंबना पूर्वकं देशान्निर्घाटितः अथ गोभद्रश्रेष्ठि तां चिपदातीम्भ राजुदं दृष्ट्वा चिनिर्मुक्तचं डेव य
शश्रियाऽधिकतरं शुशुभे ततः प्रतिगृहं प्रतिजनोक्तां धन्यस्य सद्बुद्धिलसितं श्रुत्वा प्रीयखी सोमश्रीकु
सुमश्रियोः सहर्षेतुः गोभद्रतनयापि कृतज्ञा तद्गुणैरंजिता पाणिग्रहणाय समुत्सुका जाता स्वजना
:धन्याय कन्यां दातार्थमुत्कंठिता गोभद्रप्रवणयति गोभद्रेणापि गुणक्रीतां जानकीं राघवमिव सुभद्रां
विविधमहोत्सवैः कोट्याधिकधनदानपूर्वकं धनसारसुतवे दत्ता धन्येनापि तामुपायंस्त अथ धन्यः प्र
शस्ते लग्ने मंत्रशक्तिनिर्दृप्तीतिरमस्त्र सिप्रीयालिर्युतः परां प्रौढिमतां प्राप्य गोभद्रोपि कृतकृत्यो भूत्वा ८४

धन्येनापि तामुपायंस्त श्रीमन्महावीरसन्निधौ शुद्धं चारित्रं गृहीत्वा सम्यग्विधिपूर्वकं समाराध्य स्व
र्गलोके महर्द्धिकदेवो जातः अथ सदेवो ज्ञानेन पुण्यनिधिं पूर्वभवपुत्रं शालिभद्रमवगम्य पुत्रप्रेमपू
र्णात्मा प्रकृष्टचित्तः प्रतिवासरं चागत्य द्वात्रिंशत्स्त्रीयुक्ताय शालिभद्राय त्रित्रिखंडयुक्तां सदिव्य
भोगस्त्वां त्रयस्त्रिंशन्निधीपमां मंजूषां प्रतिप्रातः आकाशात्समुत्तारति तासां मंजूषायामेकस्मिन् खंडे
मृगमदादि दिव्यसुगंधिद्रव्याणि विविधानि वस्त्राणि च द्वितीयखंडे हेमरत्नखचितानि नानाप्रका
राणि स्वस्वचित्तरंजकानि दिव्याभरणानि निस्सरंति तृतीयखंडे विविधोत्तमराजद्रव्यमिश्राणि नाना
विधानि दिव्यभोजनघृतपूरमोदकादि सुखासिका प्रसृतिनिद्रासासमुद्रा क्षीरकंकदल्याम्रनारंग
तां बूलादि निचनिस्सरंति ततोप्रतिदिवसं तद्विनागत मंजूषागतवस्त्रादि स्वस्वभोगेष्वानयति
गतदिवसागतवस्त्राणि दीनि निर्माल्यमिति कृत्वा कूपे परिक्षेपयति एवं विधानि भोगांगानि गोभद्र
देवो शालिभद्राय प्रत्यहं पूरयति शालिभद्रोपि यथेच्छया निरंतरं दिव्यसुखे खेलयन्नास्ते एतत्स
र्वमत्त्वा मुनिदानफलानि प्रगटितानि तस्माद्भो भव्याः सुपात्रे निर्निदानदानेऽत्यादरं कुर्वन्तु ॥ इति
श्रीतपागच्छनायकभट्टारकश्रीसोमसुंदरसूरि तत्विनेयश्रीजिनकीर्तिसूरिविरचितपद्यबंधे श्री
धन्यचरित्रशालिनिदानकल्पद्रुमे महोपाध्यायश्रीज्ञानसागरगणिशिष्याल्पमतिप्रथित संस्कृतारा

सगाथबंधे कन्यात्रयपरिणयनोनाम पंचमपल्लवः ५ ॥ एर्दिण॥ अथ षष्ठं प्रारभ्यते ॥ अथास्मिन् श्रीव
धूकेलिगृहे राजगृहेऽन्यदासमये धन्यः सप्तभूमसौधाग्रे स्त्रीभिः सह लीलया यथेच्छं हास्यविनोदादिसु
खं विलसन् तस्मिन्नवसरे इतस्ततो विलोकयन् तेन चक्षुः पथे दृष्टिगता तत्रैव अतिदीनदिशं प्राप्तान् व
नेचरस्वरूपान् रंककल्पान् जुगुप्सनीयरथ्याकर्पटवस्त्रकंथायुतान् पितरौ सोदरांश्च दृष्ट्वा इतस्ततो
भ्रमतः सतः लोकयित्वा अतिविस्मितचित्तो चिंतयितुं लग्नः अहो कर्मणां गतिः कीदृशी यतो ए
तत्सर्वं मम कुटुंबं अनेककोटिद्रव्यधान्यादिसहितं गृहं मुक्त्वा आगतः पश्चाद्वेत्ते सर्वे धनधान्यादि
नष्टा दृश्यते येन ईदृशीं दुरावस्थां प्राप्ताः बंब्लन्नागतः अतो सत्यं जिनवचनं कर्माणं कर्माणि न
मुक्तिः अस्ति इति विचिंत्य सर्वं केलीनाकार्यं चिंतयेन पितरं प्रणम्य च स्वद्धिविस्तारचिंतां जल्पितम्
एवं निस्वहे तात बहुलक्ष्मीवतां भवतां कथमीदृशी निःस्वतां समागता न हि छायाश्रितानां कल्पवि
ता पश्चात्यत्तिर्जायते इति धन्यगिरं श्रुत्वा धनसारो वक्ति हे वत्स तव पुण्यायत्ता लक्ष्मीस्तु गेहसुः
त्वया सार्द्धमेव गता यथातिस्फुटापि चेतना देहं त्यक्त्वा चैतन्यं समं याति किंच हनं चौरैर्मुषितं किं
यच्च किंनाम भस्मसात्कृतं किमपि च जलेन प्लावितं स्वमेव गतं चादृश्यं तत् कोकिलादिरूपं
तं प्राप्य मे वंसर्वं धनादिगतं त्वदर्शनादनंतरं संपदा पिबंतवा तेन मेघघटे वस्त्रं यं नीला यावंत्ते

जोदरणोप्यक्षमाः जातास्तदा नगरान्निसृताः प्रतिग्रामं परिभ्रमन् राजगृहं महानगरमिति श्रुत्वाऽऽगता
किमपि प्राक्तनपुण्योदयवशात् तवदर्शनं संजातं दुर्दशा नष्टा इति ग्रामं परिभ्रमन् राजगृहं महा
नगरमिति श्रुत्वाऽऽगता किमपि प्राक्तनपुण्योदयवशात् तवदर्शनं संजातं दुर्दशा नष्टा इति ताततं सिरि
निशम्य स्वचात्मा धन्यः तद्दुःखेन प्रतिबिंबिते चित्ते सखेदोऽभितो कृपयतो सकृनो नामिदृशो वस्थावो
द॰ नवृत्तिः यतः सज्जनस्य हृदयं नवनीतं यद्वदंति कवयस्तदलिकं अन्यदेहविलसत्परितापात् स
ज्जनो द्रवति नो नवनीतं १ पुनः धन्यो नमनसि संप्रधारितं एते मम जनकादयः एवंविधरंकवेषेण
गताः गृहे प्रवेशयितुं न युक्ताः यतो एदातकर्मकर मानुष्याणामपि बहुमानं न दास्यति यतश्च कं लव
ति वेषाम्बरीही नानां महतामपि अवज्ञा भवति यतो जिनदाससिमदहेसेपि अर्द्धदंड किंनाभव
॰स्ये त तस्मात् मदेहे प्रवेशते धनालघुता स्यात् अद्यापि केनापि न ज्ञातमस्ति तेन गुप्तवृत्त्या नगराद्बहिर्वाटिकायां
प्रेषयामि पश्चात्तत्र वेषान् वरं कृत्वा महामहेनानिष्पामि इति ध्यात्वा धन्यो वस्त्राभूषणादि दत्त्वा रथादिषु
संगोप्य [illegible] नात् बहिः प्रेष्यत अथ च तान् नगराद्बहिर्वाटिकायां नित्वा सोगंधिते स्नानपूर्वकं स्नानादि
कारयित्वा वस्त्राभूषणादिना संभूष्य शिबिकादिसुखासने यथाऽर्हं निवेशिता ततो पूर्वसंकेति तस्सुवे
धन्याय वर्द्धापनिदत्ता स्वामिन् नगरोपवने सवतः तातपादादयः समागतास्तिष्ठंति ततो तेबोद्धर्व द्धापनि

कांदत्वा अरगारघ्नरादिपरिकलितो अनेकैर्महेभ्यैः सहितोनगरोपवनेगतः इतस्ततातदर्शनेजाते वाहना
दुत्तीर्य सहर्षं पितुः क्रमयुगंननाम च अद्यमेसफलोजन्मः अद्यमेसफलाक्रिया अद्यमेसफलंवित्तं अ
द्यमेसफलोजनुः १ यत्तातपादानांदर्शनंजातं इत्येवंसम्यग् शिष्टाचारपूर्वकं पितरौ हृष्टौ बांधवांश्च नत्वा कु
शलवार्त्तांचापृच्छ्य मिस्मरणलानुपुत्रता विनीततांचदर्शितांजनकेनापि हर्षोत्कर्षेण धन्यं महेभ्यांश्चा
लिंग्य सुखक्षेमवार्त्तापृष्टा ततोधन्येन पितरं ज्येष्ठबांधवांश्च सुखासना श्वादिवाहनादिषु चारिकांका
रयित्वा मातादीन्रथेषु समारोप्य महतोत्सवेन नगरप्रवेशोकारितः यतोवातदयित्वापि पुमान् अचित्त्येन
हि परिमुंचति ततोपितरं स्वगृहनायकं विधाय रमालिरामान्स्वग्रामान् बांधवेभ्योदत्वाच सत्किंचित्तिंच द
र्शयामास मनस्विनांहियालक्ष्मीबंधुभोग्यासवतिसैवश्लाघनियालवति यतः किंतेनहिमहाबाहो का
लांतरगतात्रिया बंधुभिर्यानिस्तुज्येत अरीतिर्यानिपश्यति १ इत्येवं धन्येन निजाग्रजास्त्रयः धनादि लि
:सत्कृताऽपितेदुर्धियः हर्षस्थाने अमर्षमेवधारयंति यतनिताचप्युक्तं खलजनबहुमानादिना सत्क्रि
यमाणोपि सतां कलहमेवददाति यथादुग्धधौतोपिवायसः किंकलहंसतांप्राप्नोति ऽपितृनाशोस्येव
अथ रूपान्नमधन्यरमर्षवाक् श्रुण्वतान् नसोहृदान् ईर्ष्यालून् बंधून् विक्ष्यतीव्यचिंतयत् यथा
चित्रस्याब्दं धनं मानमानिस्वग्रामलीमसानिसवेति एषासंपदं पिसतां सकुशानं चिपदेचमतामास्यासव ति

तस्मादिमांसर्वांसंपदंत्यक्त्वा पुनः पूर्ववत्स्यादेशांतरंगच्छामि येनकाभितसंपाश्याम सहोदरास्त्रयः तुष्टाः स
त्वेन इतिध्यात्वाधनादिस्तंगृहं प्रियास्तिस्रश्चमुक्त्वा एकं चिंतामणींलात्वा राजादीनामपि अनापृच्छ्य
गुप्तवृत्त्याकश्चिद्वसरंप्राप्य पुरान्निर्ययौ ततः सः पुण्यवान् धन्यः मार्गेपि चिंतामणिप्रसादेन यदृ
च्छितं सुखमनुसचन् स्वगृहसुखवत् सुखेनमार्गमतिक्रमन् बहून्ग्रामनगरादीन् पश्यंश्चतिर्यग्
सचान्मनुष्यगतिवत् कौशांबीपुरीप्राप्तः तस्यकौशांब्यांनगर्यां समस्तक्षत्रीयशिरोरत्न शतानिकाति
धः राजाराज्यंकरोतिस्म यस्यातिस्फुरतामुणप्रकर्षात् प्रकारिवर्गश्चसमंनिश्चोशतांप्राप्तो अथतस्यराज्ञः
संभागारे सहस्रकिरणासिद्धोमणिराशिल् परंपरायापूर्वजैः कुलदेववत्सर्वदापूज्यमानोतिष्ठति ए
कदासराजा तंमणिपूजयन् चितश्चेचिंतयंत्स्गतः अयंमणिपूर्वजैः परंपरायापूजितोवयमपिच यथा
विधिपूजंकुर्मः परंतुकिमस्यमहात्म्य मितिनज्ञायते इतिनिश्चित्यासेवके रत्नपरीक्षाशास्त्रवित्
नरानाहूय पृष्टाः तोतेरत्नवणिजास्मदीयपूर्वजैरयंमणि बहुद्रव्यव्ययेन यथाविधिपूर्वकंपूजितो
ऽस्ति अतोस्मात्तिरपिनित्यंपूजांकुर्मदे परंनास्यगुणानविद्मः तस्मात् अस्यमार्गेगुणान्ब्रुवंतु इतिपृ
ष्टाः परंतथाविधशास्त्रे दृष्टपर्यार्थविज्ञाऽलाचात् पुण्गुणान् वक्तुंपुलिंदाइव नकापितस्पष्टमर्थमाचष्टे
दाराज्ञास्त्से: परद्रमिति असत्यप्रतिज्ञो राज्ञाचादयत् योनिपुणाथणीपुमान् अस्यमणिमुखस्य प्र

त्यक्तसम्यग् मत्प्रत्ययपूर्वकं गुणान् वक्ष्यति तस्मै मत्प्रतिज्ञा राज्यग्रामगजाश्वानां च पंचपंचशतान् दास्यति
सौभाग्यमंजरीं च स्वपुत्रिकां दास्यति इत्येवं नृपाज्ञया कौशांब्यां प्रतिचत्वरं प्रतिमार्गं परिक्षकोपलंभाय
पटहं परिभ्रमति इतश्च समये धन्यः तं पटहनिर्घोषं श्रुत्वा प्राह भो भो पटहवादकाः मा वादयत पटहं
मणेर्गुणानहं वक्ष्यामीति पटहं निवार्य परीक्षकशिरोमणि धन्यः पटहवादकैः सह अधिरूपसमं सभायां परा
जानेन त्वा यथास्थानमुपविष्टः वत्सपतिराजापितं सौभाग्याधिकरूपकं दराकारं च दृष्ट्वा सबहुमानपूर्वकं
क्षेमवार्तां पृष्ट्वा धन्यं प्रति प्राह भो धीनिधे एतद्रत्नपरीक्षणं विधेहि तद्गुणं अस्मत्प्रमभिधेहि ततो राजा
देशं लब्ध्वा धन्येनार्पितं मणिं हस्ते लात्वा शास्त्रपरीक्षितं बुध्वा तद्गुणान् ज्ञात्वा च सविनयं स्वयं प्रस्तुता
व महाराज चित्तविस्मयकारकमस्य मणेर्माहात्म्यं प्रस्तावं वर्णयामि तत् श्रूयतां स्वामिन्नयं मणिर्यस्य
मस्तके धृतो भवति तं पुरुषं दृष्ट्वा सिंहगजादयः शत्रवः न शक्ताः पुनरयं मणिर्यस्य गृहान्तरे राजते त
स्मिन् नगरे अतिवृष्टिरनावृष्टि प्रमुखा ईतयः स्वल्पेव सर्वापि भयज्वलनं चेति पुनरयं मणिः
येन भुजे धारितो तस्य कदापि काशादयो महारोगा जनमध्ये स्थितस्य दावेव तथाऽचलेद्भयचारहा इ
व परासवं न करोति पुनरयं मणिर्यस्य कंठे धृतो भवति तस्य हतप्रेतादय रक्षोघोरऽधकाराद ८७
यनपरासवं कर्तुं न शक्नोति सो स्वामिन् यदि मदुक्ते प्रत्ययो न भवति तदा स्थालमेकमानाय्य तं

तंदुलैः आनाय्य स्वत्यत्तां राज्ञा च सेवकैः शालिकणस्तं स्थालमानाय्य सभायां धृतं तदा पुनः धन्येनोक्तं स्वा
मिन् शालिकणास्तक्षिणा पक्षिणामुच्यतां ततो राजाज्ञया सेवकैः पक्षिगणामुक्ताः ततो द्वीपं प्रत्युद्धतो जाजलनि
धेः कद्रूजाद्वा स्थालस्थालं परिभ्रमति परं च तं स्थालं स्पृष्टुमसमर्था जाताः घटिकामात्रं तदाश्चर्यं निरीक्ष्य
धन्यादेशेन शालिकणस्तत्स्थालस्योपरिस्थं मणिं च पालकले रक्तकस्तकवाटीकायां मर्ह्हैः फलोपानिच
पक्षिवृन्दैः क्षणमात्रेण ते सर्वेपि शालिकणा भक्षिताः ततो धन्यः प्राह महाराज यथाऽनेन पक्षिभ्यो कणार
क्षिताः तथाऽयं पार्श्वस्थो मणिर्वैरि १ गदे २ भीति ३ रस ४ कार्मणादि ५ भयेभ्यो परिरक्षतीति निर्णयः अ
प्रमदीनाथेनेति निशम्य प्रत्यक्षं चाकलं प्रेक्ष्य चमत्कृतचित्तो समस्तजनसमक्षं भणेः प्रस्तावं धन्यस्य परीक्षाकु
शलत्वं च वर्णयति ततोऽतिरंजितचित्तेन राज्ञा सौभाग्यमंजरीनाम्नी निजात्मजा दत्ता विवाहमेलनतिल
कं कृतं पुनः प्रशस्तदिनमुहूर्ते महोत्सवपूर्वकं पुत्रिकायाः पाणिग्रहणं कारितं करमोचनवेलायां च
प्रत्येकं पंचपंचशतप्रमान् ग्रामाश्वगजेंद्रांश्च दत्तवान् ततो धन्येन श्वसुरगृहे निवसनमयुक्तमिति संप्र
धार्य कौशांब्या बहिर्नातिदूरनिकटक्षेत्रे स्वाभिधया धन्यपुरनाम्ना शाखापुरं निवेशितं तत्र चातिमंद
रदृश्येणिसौधमनोहरं विविदिशिकानां अस्तु तत्र विविधगवाक्षजालोपशोभिताऽवासं हट्टशालाकरं प्रशस
तां हृग्वशीकरणं एतादृशं स्वपुरनिवेशनेकान् स्वदेशी विदेशिकांश्च समागमाशानपूर्वकमवासीस्

धनाचरित्र
८८

तेऽपि लोका अस्मत्कं द्विगुणाधिकं धनं दद्या रहमिति कथया महर्षं तत्र निवासं करोति स्म तत्र चानयायेऽस्तुत्वे सा
पायव्यवसायचित्तं लाभनिधिधन्यस्य सुकृतपुण्यप्रभावतो स्वल्पेन कालेन रत्नेकराः स्वर्णकोटीरूपा जाया
मास अथ तत्र पुरे राजा चोर इति तथा दरिद्रिते समस्तव्यापारलाभादिरूपस्वरूपरिते प्यातिवं जननक्षीणे वसति ब्रा
त्यादिहेतो लोकानां पानीयं दुर्लभं जातं तदाऽत्र वास्तव्यलोका परस्परं विवदंति अस्मिन्नगरे सर्वजाति
कं सुखं समस्ति परं उमरूजातं अयं विनाऽरति वर्धिते इति निशिचर्यादिष्ट चरमुखात् श्रुत्वा तदनन्तरमुरु
त्तं सरखान यित्वं पारले अनेकशन्तमरवया कर्मकराः सरखनतो धमेत नम्रोखुं ति तउपरिस्थाराजसे चक्र
का वरयंति चइतश्च राजगृहे स्वगृहा धन्ये गते सूर्येऽस्तं गति दिनलक्ष्मीरिवो खिलालक्ष्मीरपि व्वारितां गत
निष्किंकं समस्तमपि गृहं जातं तां वार्तां श्रेणिकेन श्रुत्वा च कोपाकुलो जातः सत्मानं वक्तुं प्रवृत्त सोऽसत्या
प्रयत्नां खलानां खलत्वं येन मम जामाता निजाग्रजात्रयः अमात्र घोटिषाधिताप्यमखिलाः प्रतिदिनं कलह
कुटिलतां कृत्वा मम जामातृस्व उज्जितः सकुनाचतं सः संक्लेशकरं वाणं हरेत्युपमि वकूण इत्यागमं स्म
त्वान ज्ञायेत कुत्रापि देशांतरं गतः यतो महापुरुषा विरोधस्थानेनैव तिष्ठंति तस्मादेते महापापाः नाधि
कारयोग्याः शिष्टस्य पालनं दुष्टस्य निग्रहरिति राज्यनीतिस्मृत्वा तान् कारागारे क्षिप्त्वाऽदंडयत् सर्वमपि
ग्रामाधिकमुखयित्वा यथाजात कृत्वा त्यक्ताः ततो धनसाराद्यानकेवलं धनैरुज्झिता किंतु सर्वदैव च तदनुगे ८८

यश्चकांतिगुणैरपि त्यक्ताः नाम्ना धनसारोऽप्य धनसारो व्यचिंतयन् कथमपि अत्र वाणिज्यं कर्तुमक्षमो तस्मा
त्रिव वाणिज्यमक्तनाश्रये एवं मनसि परिलाप्य पुत्रानाहूयेति प्रगदत् हे पुत्राः धनाऽत्र स्थातुं न युक्तमतो
देशांतरं गम्यते यतो देशांतरे निःस्वानां मुदरपूर्तिकरणार्थं ज्ञाता सदृशां लिक्षावृत्तिमपि कुर्वतां कोऽपि न किं
चित् दुर्वचनं जल्पति प्रस्तुत करुणया किमपि साहाय्यं करोति स्वदेशे तु परेर लोकानां दुर्वचनं श्रुत्वा हृद
यं दह्यते यतो गुणवृद्धोऽपि सुरूपोऽपि निर्धनः अर्थेनार्घ्यति यथा साक्षरोऽपि सुवृत्तोऽपि कूटरूपको जनेनार्घ
ति हे वत्सा मम योचितलाभास्तु व्यापारकृत्या स्वकुल्कशालोऽपि निर्धनश्लाघ्यो न भवति यथा चरादरं कार्यं सु
कं चेन प्रजल्पित मर्थश्चत्यं श्लाघ्यं न भवति अतो देशांतरं गम्यते एवमुक्त्वा निर्वाह्य अन्यदेशं गंतुमना धन
सारेण सोमश्री कुसुमश्रीयो पितृगृहे प्रादेशात्तां तथा च कमलश्री प्रतिमा स्नेहचन सगज़ व मितिजगाद
हे सुताश्रयेत बत्स्यपि गोलडस्य गृहे यातु अस्माकं तु दुकर्मोदय प्रवजता वशात् लाग्येक निधिपुत्रो धना
पिगतः तस्य ष्टेसंपदपिगता वयमत्र स्थित्वा कुटुंबं निर्वोढुं कर्तुमक्षमाऽतो देशांतरं यामः देशांतरेस्व नि
धनानां निरूपलक्षितानां स्थानस्थानां काकारियत्तिर्नभवतीति त्वं त्वत्यं तस्त कोमलांग्रकखलीलेकमग्ना दुः
खसंपातवार्त्तायां मविज्ञासि तस्मात् हे वत्सेत्वं सुखस्थ ते पितुः गृहे गच्छ यदा चास्माकं भाग्यपत्तत् तव धवसं
गमो भविष्यति तदा त्वामामंत्रणं करीष्यामः इति श्वसुरोक्तां वार्त्तां श्रुत्वा कमलश्री प्रस्तुतरं ददत्वान् स्वामि

नूतवाहृशानां कुलहेल्यानामुत्कटं व चिंतैः करसिकानां सर्वेषामुपरिस्थदृष्टीनां मस्मदीयदुःखदर्शनात् क्षमानामेव
चक्षुरुचितं तथाप्यहं दुःसंभूतिमलिनसहायास्यामि यतो विपत्तिसमये पितृनीनां सर्वं गृहमेव गतिः। यदुक्तं नी
तिशास्त्रे। नारीणां पितृरावासे नराणां श्वसुरालये एकस्थाने यतीनां च वासो न श्रेयसे भवेत् १ तथा यदा पितृ
पूर्णा लक्ष्मीस्तदा स्वसुखं प्रचुरतरं स भवति। तदा पितृस्त्रीभिः महोत्सवादिकारणमुद्दिश्य पितृगृहे गमनं युक्तमन्य
था विनाम्यकारणं गमनं तु दोषाय भवेत्। ततो विपत्तिसमये तु सुतरां श्वसुरगृहवसनं युक्तं यथा यदि पितृगृहे ग
म्यते तदा सा रजाया प्रस्तरति पितृगृहाश्रिता जनाः श्वसुरकुलच्चैनीय तामाप्ननोति। तथा च ऽस्माकं नणंदा
यति अविमृश्य कार्यकर्त्री निष्कारणमनापृच्छ्य सहसा कुलवतीनां चिरं वनाय विमुक्ता को पि गतः गृह
निर्वाहकारकस्तु रवमण सिको भवति तदा गृहं निर्वहति तदा ऽन्यो वदति साधुकस्य न दोषोस्ति अहर्निशं क
र्मकरवत् कष्टं वसेचाव्याकुलः तिष्ठति परं तस्य ज्येष्ठभ्रातरस्त्रयोपि कदापि लग्नता वा: न चास्य कष्टं सम
क्षाः अस्योन्नतिमसहमानाः दुर्वचनैश्चेदितो देशत्यागेन दुःखं न मितिनीतिमत्वा सुसरूनस्वं लाघवत्वाद्वार
हं मुक्त्वागतः। यदुक्तं: अपमानेन तिष्ठंति सिंहा सत्पुरुषा गजाः तदेको वक्ति इदं वेपोरुषेयचरितं बहु सि
दुःखं नैरवेदितो तेनस्त्री पुरुषः किं मुनं श्रुण गच्छति नूकासयाम किं परिधानवस्त्रं तन्यते तस्य सुतः दुःखेनाना
यथा योग्यं शिक्षा क्रीयते पुनस्तस्य वार्त्तायामपि नामं न गृह्णाति यदुक्तं शिक्षाशास्त्रे दृष्टांतश्लोके शौर्यं प्रति

अत्र श्लोकपूर्णगणनायां दृष्टान्त कथनीयः

वंकर्यात् मार्द्दवं प्रतिमार्द्दवं त्वया मे लुंचितौ पक्षौ मया मुंडापितो शिरः १ इत्यादि शास्त्राणां प्रार्द्दनातं तो पिराजादि
लयरहितो पि समस्तपुरे ऽदेयवचनो पि दृढवद्धमूलो पि यत्न श्रुणगतः तन्न लग्नं उक्तं नेदं धारसचरितं मित्यादि
। पितुः गृहपल्लीया जनाः यथा कथं चिद्वचनकटुवचना निश्वासयति तत्राहं कस्य मुखे हस्तं ददामि ए
कस्ता वद्धनविषयोगार्त्तिता द्वितीयं तस्यैव खंतिखारस्तुल्यं निंदावचनश्रवणं तृतीयं पराधीन हत्याजीवनं स
वति तस्मात् पूज्याः अत्र स्थले वा प्रवास वासं पदी वा आपदि वा रूखेवा दुःखे वा कायच्छायेव सम्यग्सील
पालन पूर्वकं श्वसुरालयं न मोक्ष्ये यत्र तातपादास्तां स्थिति तदनुगामिन्य हमपीति कृतनिश्चयास्मि इत्येवं सुल
ज्जावचश्रुत्वा हृष्टमनश्चेष्टे हे पतिव्रते त्वया साधु सत्यमुदितं यस्मात्त्वं पुरुषोत्तमस्य धन्यस्य पत्न्यसि त्वदीय पति
वृत्ता धर्मेणो वलक्ष्यं सविष्यति अस्माकं निर्णयो जातः ततो धनसारश्च पत्न्या सुतजया चसभार्यास्त्रि त्रिभिः पु
त्रैश्च सुत्केरष्टसिर्कर्मलियुत्तजीवेव राजगृहान्निर्ययौ यत्र तत्र कर्मकरत्वा जीविकां कुर्वाणो ऽनेकदेश
नगरान् व्यतिक्रान्तान् क्रमेण कथं चित्कौशांबीं प्राप्य यतो यततः निस्वाश्च वायुरिव न स्थिरा लच्चेयुः मद्धतिंन
गरीं विद्यमानाऽरितः स्तत स्ततः भ्रमति तत्रामो कं चित्स्तु स रूर्जं दृष्ट्वा ऽपृच्छित् सौतद्रात्र पुरे धनीनोऽन्यधना निर्द्ध
ना अजना कथं वर्त्तंते कया रीत्या ऽजीविकां करोति तदा तन्नगरवासीपुरुष प्राह सो वैदेशिक ऽत्र पुरे ये ध
नवंतस्ते स्वनीव्या व्यवसायं करोति यतः निष्प्रकाशशीलो दीपः प्रकाशयः दीपांतरं न सपेक्षते श्रीमतां कृति

धनसारचरित्र

४७

व्यापारान् वर्त्तंते तथाहि वाणिज्यकावर्तिनः धान्यव्यवसायिनः घृतहट्टिकाः स्वर्णकारा मणिकाराः सौत्रिकाः पाट्टसौत्रिकाः तांबूलिकाः तैलिकाः पौगफलिकाः पोट्टकूलिकाः कर्प्पासिकाः दौष्यिकाः माणिक्यादिरत्नव्यवसायिनः सुवर्णव्यापारिणः क्रियाणकव्यापारिणः पोतव्यवसायिनः गांधिकाः सौगंधिकाश्च सन्तिनानाविधाः तेसर्वेवणिजः महेभ्यस्य धनंव्याजेनसमुपार्जीव्ययो यत्रव्यवसाये कुशलोतंव्यवसायंकृत्वा स्वघास्सुखंस्वनिर्वाहंकरोति यथा तटिनीतटाघट्टमालातटिनीप्रवाहस्यजलंसमुपार्जीयारघट्टप्रवृत्तिंविदधतेतथा तत्रैव पत्तननिकटे महाकासारः पुरस्य पश्चिमभागे निधिनामा श्रेष्ठि महासरंकारापयति तत्रबहवोजनाः खंदारिद्र्यमिवतं सरःखनंति तत्रैमानीतिकृतास्ति कर्मकरीणांस्त्रीणां प्रतिदिनंकंदीनारं पुरुषाणांच द्वौदीनारौ श्रेष्ठिदत्ते द्विवेलंचभोजनं सर्वेषांयथेप्सितंमन्नं तैलयुक्तंददाति सांप्रतमत्रैकेनिस्वाःकर्मकरास्तस्मरःखननोपायेन सुखंजीवंतीति नगरवासिव्याकृतां गिरंश्रुत्वा हर्षमस्तुते ततो सपरिकरो धनसारस्तत्रोपपुरेगत्वा सरःखननाधिकारिणं सचिवंनत्वा स्वाजीविकां विज्ञपयामासततो तेनाधिकारीमहत्तमेनोक्तं भोवृद्धास्मदीयस्वामिनांपुण्यबलेनैते कर्मकराःसरःखननंउपायेनसुखंजीवंति त्वमपि सकुटुंबो खननोद्यमं कुरुष्व वृत्तिंचगृहीत्वा सुखेनकालंनिर्वृतिंकुरु ततो धनसारस्तस्यादेशं प्राप्य सकुटुंबो तंसरःखननायप्रवृत्तः प्रतिदिनं कर्मकरवृत्तिंचलभ्यो तत्रैवाराणस्तोदजेस्थितो सुखेनोदर

पूर्त्तिंकरोतिस्म यतोस्वकृतकर्मोदयवशागाजीवाः दुःप्पूरोदरपूर्तये किंकिंनकुर्वंति तस्मात्साधकजनैर्शक्तिलक्षणं बंधविंतान्नमोक्षव्या एवंगतेकियत्सुदिनेषु न्यदादिनानृपतिरसमयेसमदापूर्णे स्त्रैर्गाधैर्नेवेष्टितं मंत्रिसामंतादिभिःपरिवृत्तंपादातिकहस्त्यश्वरथैःसंयुतः सोन्नाहं मागधश्रेणीकृतगुणवर्णनं छत्रसोवर्णदंडोन्नमायूरातपवारणं उत्तप्तस्वर्णगौरांगं विचित्ररत्नालंकारभासुरं कृतादिव्योषधीज्योतिजालं किमुस्वर्णचलं चिरंजीवचिरंजय चिरंनंदेत्यादि वदस्तुबंदिवृंदेषु जाचकौघोप्रलोभाद्धनसंचयंददतः सरोवरावलोकनकार्यकौतुकाद्यत्तत्रोचन्तं एतादृशं सधनं तत्रागतंदृष्ट्वा सर्वेकर्मकराः हर्षपूर्णेनेत्राः ततः सर्वेषां प्रणामंगृहीत्वा एकांतेश्रशोकतरुच्छायायां सचक्रेकृतराजासनेउपविष्टः तत्रचक्षणंविश्रम्यसर्वेषांकर्मकराणां खननप्रवृत्तिं विलोकयितुंलग्नः तावताएकतः सत्यवृत्त्याक्लिशमानिजकुटुंबकंदृष्ट्वा चकितमनादृष्टो अहोसुरेरप्यनुलंघ्याकर्मरेखा दृश्यते यतः उदयतियदिभानुःपश्चिमायांदिशायामित्यादि इमौपितरौभ्रातरौ भ्रातुर्जायाममापिचजाया एतत्सर्वमस्तं ममकुटुंबमहो संसारवनीयां दैवेनहंतकिंदृष्टं उदर्शाभाग्यतः एषासालिलउत्स्वसापिकप्रेमवृत्तिकां वहंति यद्धाविचित्राकर्मणांगतिरिति साध्वीयंवचनंनमिथ्याभवतियतोऽनेकराजमंत्रलोपात्रस्यमानकमलकज्ञोपि हरिश्चंद्रो किलचांडालगृहे वांबुवहनंकृतवान् तथाचसतीनामग्रणीदमयंत्यपितिदुःखिनीघोरेवनेएकाकिनीसमयंगमयामासः जगत्रयेकेनापिनाभुक्तं कर्मोद्दापितं।

MEMORIAL

ये केचन जिनादयोऽतुलबलवीर्यास्तादृशास्तेऽपि स्वकर्मनेकृतं पूर्वबद्धं भुक्त्वैव क्षपितमिति चक्रे विधे
कृतं सुखी भवति स्वयमेव कृतात्कष्टं सविपत्तितं रजसा । आदितं श्च लक्ष्यंचेत्स्यं देवाधिष्ठितं चरत्नमपि जनानां
क्लिष्टदृशां जोऽमानादिवृतानि विपदानि महति तदा रागादिदोषप्रबलोदयवतां मनुष्याणां सुतरां सहनं
भवति तत्र कातरत्वं न करणीयं यतो कातर्यभावेन समसह्यमानत प्रस्तुताशुभकर्मस्य वृद्धिं शुभस्य चाशुभे
संक्रमणं रसहानिश्च जायते तस्माद्व्यापको भूत्वा सन्मुखभावेन सहनं यतो कर्मस्य करुणा नास्ति अन्यथा दि
ति ह्यार्द्र इति ध्यात्वा पितरमालाप्य चिंतयित्वा प्राह यूयं तु न विना दृश्यते के यूयं कुत आगताः क्वाजाति एतेषां
स्त्रीपुरुषाणां भवतां च कः संबंध इति पृष्टे पुण्योदयप्रबलतया धन्येन चिचिधरत्नकं चतुर्णां तरणा सागरत
णां विनिमयेन धन्यमनुपलक्ष्यमाणेन धनसारेणात्मकस्तेस्वकीयजातिकुलवंशादि गोपयित्वा अव
सरोचितं यत्किंचित् उत्तरं दत्तवानो प्राह स्वामिन् वयं विदेशादागताः निर्धना आजीविकोपायं गवेषयमाणा
युष्मत् पुरागमनमात्रेण श्रुतं भवतां परोपकरणव्यतिकरं तद्दिनाद्भाग्यस्य सुखेनाजीविकां कुर्मः प्रतिप्र
भातं समुद्घाय भवतां प्रशीषिं दद्मः चिरंजीव चिरं नंद चिरं पालय मेदिनी यतोऽस्मादृशानां युष्मये एव जंगम
कल्पवृक्षोऽस्तीति चाटुवचनानि उक्त्वा प्रणिपत्य च स्थितो तदा धन्यस्तातस्य चाटुवचनानि श्रुत्वा वृद्धौ अधोध ९१
नच्छाय पश्यतां मतिविभ्रमं को दृष्टं संजातं आबाल्यभावात्परिपालितमपि निजात्मजं मां नोपलक्षितः ॥

यदुक्तं शास्त्रे तेजोलज्जामतिमानं एते यांति धनक्षये इति यथामतिमूढाः परावः निजात्मजमपि संजातक्षो
रयं नोपलक्षंति ऽधुना दारिद्र्यभावाल्लज्जमाना मा स्ववंशादिकं गोपयंत यदि वा ऽस्मिकास्ताराद्दिवा स्वं दर्शयेयुः
किमुत तोऽधुनाऽहमपि स्वं न ज्ञापयामि समये ज्ञापयिष्यामि यत्स्यमपि अकाले रोगिणां विकारा यस्यादि
ति ध्यात्वा मौनं कृत्वा किंचित्स्नेहोऽपि दर्शनीय इति ध्यात्वा तिस्वय मादिदेश अयं वृद्ध ऽ वृद्धं प्रति स वाचः सोऽह
दत्त चोपरि स्वामीनां महती कृपास्ति येन उत्स्य घृतं दापितं परं वृमे चैको घृत किं भोजनं करिष्यसि अयं उनश्रो
तनं यद्दत्तमानां भेदकृत् भोजनकरणं कुर्वन्ति तस्मात्त्वं स्वामिन् तादृशि विज्ञप्तिं कुरु येनास्माकमपि घृताद्दृशो
जायते तदा धनसारेण पुनः प्रणामं कृत्वा धन्य विज्ञप्तः स्वामिन् इमे चैको घृत मद्मानन्त्वारु दृश्यते तस्मादेते
मम सहायानामपि घृतादेशो भवतु तथा दृशां दीनमाभीराणां यं किं भेनसो साकृद्भवति अतो महाप्रसादं क्रियतां
येन मम परिकृपा श्लाघनीया भवती तदा धन्येनाति विनीतेन पितृवचः प्रमाणं कर्त्तव्यमिति बुद्ध्या त्वा सर्वेषां क
र्मकराणां घृतादेशो कृतः तं श्रुत्वा सर्वकर्मकरा उपिष्टं प्राप्ताः ते सर्वे धनसारस्य सानुकूलाः प्रशंसंति ततो एवः
धन्य घृतदापनेनैरसे वृक्षानि वत्सत्यात्तुल्यास्मान्नत धाराधरे वयप्राप्तं जगाम पुनः द्वितीयदिवसे पित्रादीन्
सकुटुंब नाकानने वृक्षान्सपत्नचिकडुवुसंत इव तत्रागतः गतदिने च स चै पित्र्यादि लिकर्म करैः प्रणा
मदिन उचितमपलिकृता ततो धन्यस्तत्र स्थित्वा वृद्धमालापयति एते त्रय तव पुत्रा कर्मकराः स्त्रियश्च नित्यं

उ·४ जरया
जर्जरीऽस्ति
तेनास्यैतेल्यं
गुणकृन्न भ
वति अतोऽ
स्य घृतं देयं
तदा धनसारे
ण महाप्रसा
द इत्युक्त्वा प्र
णामं चकार
ततो सर्वेपि
कर्मकराः

सरखननात्कष्टोद्यमं कुर्वंति तदाप्ययं मयि दृष्टोस्ति वा किमद्यापि क्लिष्टक्रियां करुथ: कीदृशाश्च तव: पुत्रा:
येऽल्पश्रमक्रियां कर्तुं न चारयंति धनसारोऽवक् स्वामिन् वयं निस्वा: निरालंबनाश्च किमपि पुण्ययोगनार्ज
नोद्यमं लष्टालोलासिस्तता: एकाधिक वृत्तिलोलेन वृद्धत्वेपि कर्मकरत्वं करोमि दारिद्र्यतापनिवारणघ
नागमा: पुनरसंचा द्रश्याकुतो मिलिष्यति अस्मिन्वसरे मेलितानि चीत्र्यये व्यापारादिकार्ये आयाति अतो
कायचिंतामुपेक्ष्योद्यमं करोमि ततो विहस्य धन्येन सर्वान् नियोगिनं चाकार्य तोलो कर्मकरारयं वृद्ध जराजी
र्णखननक्रियाऽक्षम एनं दृष्ट्वास्माकं दयाजल्पघ्नते अत: परमस्य कर्मकरत्वं न कार्यं केनापीति नियोगि
नं चादिदेश नित्यं सर्वसमाना वृत्तिर्देयामदंतां वचप्रमाणं मिस्तुत्का सर्वैरपि प्रमाणमाविहित: धन्य एवं
रु वा गृहेगत: तत: सर्वेपि कर्मकरा परस्परं विवदंति अयं वृद्धकृतपुण्यो दृश्यते यतो राजा दर्शनमा
त्रेण कर्मकरत्वं त्याजितं मन्यो वदति किं न श्रुतं यत: इक्षुक्षेत्रं मधुरस्य योनिपोषणमेव च धासादा
स्तु अंत्येव सद्योघ्नति दरिद्रतां २ पुन: तृतीयदिनेऽागतस्तस्य तरुतले स्थित्वा कियत्क्षणं पूर्व
संकेतिपुरुषे र्द्राक्षाखोटकखर्जूरादिखाद्य: वस्तुधन्यस्याग्रे ढौकित: धनसारस्तु तावत्तागमनमात्रेण
पूर्वमेव कृतप्रणामो तत्र स्थितो वर्त्तते ततो धन्येन दृष्टो आलापितश्च अयं द्राक्षादिखाद्यं गृहाण यतो ९२
वृद्धानां कोमलं खाद्यं सुखेलगति बालत्वेच समानमस्य तेजना: ततो धनसारेण यथादेशमहतां एवमु

क्त्वा कर्मकराणां मुपरि दृष्टिं दत्त्वा ततो धन्येन विहस्योक्तं किममीषां सर्वेषां दापयितुं मनोरथोस्ति घटस्य वृद्धानां
येके चैकत्र संघत्वा स्तोषादत्वे वस्त्वयं गृह्णातीति उत्तमकुलनिति इत्युक्त्वा सर्वेषामुत्तमकुलत्वं ज्ञापि सर्वेषां
ततो सर्वेषां कर्मकराणां मस्यानां च दत्त्वा विशेषतस्तु वृद्धस्य बहुतरं दत्तं तदुपरिपुनतां बूलादि दत्वागत: अथ
पुण्यवता चितं खाद्यं संप्राप्य हृष्टा कर्मकरा: परस्परं कथयंति पुण्यवलोयं वृद्ध अनुपलक्षितोपि राजा दर्शनमा
त्रेण बहुमानं ददाति अस्य वृद्धप्रभावेण अनास्वादितपूर्वं खाद्यमास्वादितं यथा भद्रादेव प्रजने संकोपिपू
ज्यते ततो सर्वेपि कर्मकरा वृद्धस्यास्यकंरं वस्यवाज्ञावर्त्तिनो जाता एवं प्रतिदिनं वृद्धस्य शुश्रूषाशया तत्रागच्छति
तत्र स्थित्वा च कस्मिंश्चिद्दिने कदलीफलानि कस्मिंन्दिने बाजंबीरफलानि कस्मिन् दिने नालिकेरखंडानि शर्करा
मिश्राणि कदाचिन्नारंगीफलानी एवं अंजीरफलानि पक्वेक्षुखंडानि तदसघटकानि सर्वेषां दानपूर्वकं विशेष
तस्तु वृद्धस्य परिवारस्य व एकस्मिन् दिने वृद्धस्योक्तं युष्माकी नायटी जीर्णजाता दृश्यते धनसारेणोक्तं स्वामिन्वयं
निर्द्धना कतिव्ययं कर्तुं मुत्सहे व्ययं विना न विनायटी क्रियते: परं च ममैकस्य यटी कर्त्तं सपरिवारस्य न विना
पटीकरणीयान्त भवति अतो यथाकथं चित्कृत्वा कार्यं निर्वहणीयं तदा धन्येन सपरिवारस्य धनसारस्य स्त्रीपुरुषयो
ग्यानि वस्त्राणि दत्तानि सर्वेषां कर्मकराणामपि एकैका पटी दापिता तपिद्वर्षं प्रापिता वृद्धं प्रसंसंति एवं प्रतिदिनं
धनसारस्य मनोनुकूलतांबूलउकूलसुखभक्ष्यादि प्रदानतस्सत्कारं करोति कर्मकराणामपि यथा योग्यं

स्त्रातादीनां विशेषतः सत्कारं करोति परं प्रबलपुण्यप्राग्भारप्रभावतो न कोपि उपलक्ष्यति अन्यदा धन्येन स्वाविर्भा
वापितः सांप्रतं निदाघसमयागच्छति नवदीयावस्त्राउजराजीर्णा तत्कालावेनेत्रे काभलीलविष्यति यथावासराप
गमे चक्रवाकादिविहगानां मिथ निर्भ्रांधनावे धनसारेणोक्तं स्वामिन् एतत् वयमपि जानिमः परं उगवादीनाम
भावात्तत्कं ऊतप्राप्यते गवादिरक्षणे उमहान्व्ययो भवति अतो निर्धनानां मनोरथोंतर्गतु ज्ञेयः तदा धन्येनो
क्तं एतद्दीनं वाक्यं न वाच्यं मद्गृहे गवादिपशूनां महद्वंदो तिष्ठति उग्धादिकं प्रचुरं जायते ततो तत्कं मस्मद्गृहे
प्रचुरं भवति तेन वद्दंउ उप्रत्यहं युष्माभिर्मद्गृहात्तत्कं उनाह्यं मद्दतामपि तक्रमार्गणे लाघवं न भवतीति लो
के प्युक्तमस्ति अतो नित्यं तव धामद्गृहे तक्रार्थमायातु मद्गृहं उ आत्मीयगृहमेव गणयं अंतरं न गणयं तदाप
टुघाटुनाधनसारेणो छायो क्तमद्य स्माभाट इत्युचे यतो संसारे चत्वारि स्थानानि धिक्कारभाजनानि यउक्तं
मूर्खत्वं च दारिद्र्यं पराय त्तां च जीविकं रूधया याचामकुक्षित्वं धिक्कारस्य भाजनं १ पुनः क्षीणे मृगयतेऽन्येषा
मोचित्य स्त महानपि द्वितीयातुः प्रजादत्तं तत्वस्थैव श्रियथा शशी २ व्याख्या यः अतीव उत्तमहीनोपि क्षी
णो भवतीति सोऽन्येषांमृगयते अचितं यथा द्वितीयातु क्षिणोशशी प्रजादत्तं तंत्वं नष्टो भवति ततो धन्यस्त्यादीन्या
प तथा विशेषतस्तु पित्रादीन् सत्कार्य दैवउर्ललितं निंद निजाचासं मा सदत् अथ त्रयाः धनसारं जगुरहो वः
संनिधे वयमपि सुखिनं अत्तमः यतः सत्संगः श्रेयसे भवति अथो द्वितीयदिवसे धनसाराज्ञया पुत्रवधूटिका

क्रमाय धायोग्यं जलार्थमबुधौ काद्दंबिन्याइवतक्रार्थं धन्यस्यौधे ययुः तदा धन्याज्ञया सौभाग्यमंजर्या तास्यत्तकं ददौ य
न्नर्थं वस्त्र तास्त्रीणां पराणि ति अन्यदिवसे धन्यप्रियामेवं भाषितं द्वेष्टी येवधूटीस्त्वया आत्मज्या यसीत्यस्तिसस्यः
स्वच्छ निर्मलं सज्जं चित्तं वत् तक्रं देयमसारत्तकं देयमसार तक्रमित्यर्थः पुनः यद्दिवसे कनीयसि तक्रार्थमागच्छ
ति तदा त्वयास्य दधि उग्धादि सारतरं दद्यात्पुनः प्रियालापादिभिरनया सह प्रीतिं कुर्या भेदो मरक्षणीयेति तद्दिने
प्रत्यादेशं श्रुत्वा प्रसन्नया सौभाग्यमंजर्या शिरसि धारितः तत् दिनात् अनुक्रमेण हृदा सर्वदैव सा प्रत्यादेशानुसार
पंत घावकं यद्दिने सुभद्रा तक्रार्थमागच्छति तद्दिने सा प्रमोदेन दधि उग्धपक्वान्नखर्जूरखोटकसितोपलादि
कं च तस्यै ददाति प्रियालापेनालापयति सुखदुःखादिवार्ता रोदतं च पृच्छति ततः सा विविधाक्षरखलक्षिका
दिकं गृहीत्वा स्वोत्तारके याग त्य हृष्टस्या ग्रेमुंचति दृष्ट्वोपि चतद्दीक्ष सुभद्रामश्लाघतः तोतोपुत्राः प्रपत
र भागवतः पुत्रस्य धायत्यपि भाग्यवत्तमितीकी दृक् शिसमस्ति यत्पुण्यवतोपलोग्यं सुखाद्यादिकं गृहीत्वाऽगता
तथाऽन्यापि हृष्टास्तु सा प्रतिदिनं गच्छति तदा स्वच्छ जलोपमं तत्कं व्याघ्रागच्छति तेनाऽत्र न किंचिद्दन्यस्यरिशा व
नीयं नाति ः न किंचिद्धुतमस्ति अनया किंमपि दत्तं नास्ति परं भाग्यप्रचात्र प्रमाणं धात्रिर्लग्यानुसारणीति
शास्त्रवचनसत्यमेवास्ति एवं धनसारोक्ता श्लाघां श्रुत्वा मम त्सरापुत्रा च धन्वप्राकृः अनेन जरन्तवधायेण
वृद्धेन पुराऽस्मद्दृवं रप्रतिदिनं श्लाघयित्वा सर्वेषां श्रेदविशोटनं कृत्वा गृहं त्याजितं सत्तुपलायनं कृत्वा कुत्रा

धन्यचरित्र
५४

पिदेशांतरे गत यस्य कष्टमध्ये दंतमपि नागच्छति पुनरद्य नाऽस्याग्रे न्यतोन ज्ञायते किं करिष्यति तदा एका
वक्ति यतोऽस्मत्स्वसुरः अस्मा भाग्यशालिनी तिकृत्वा व्याख्याति सैषा वेष्ट्रिति परं त्वस्या भाग्यशालित्वं श्रूणु प्र
तिप्रभातं समुत्थाय खरीं एषा मृदः वहति यावत्सूर्यास्तमनसमयं कर्म करोति कृत्वा जठरपूरणं करोति रात्रौ
च पतिवियोगजनित दुःखार्त्ता स्वमोऽस्य पिपत्यद्यो एषा भागवती तरा इदृशं भाग्यशालित्वं तत्रात्रोरपि मा भूत् एवं प
रस्परं विवदमाना कलहायां इर्षा विवदमाना तिष्ठति पुनः द्वितीये दिवसे प्रभाते तक्रानयनार्थं श्रेष्ठिन्या वृद्धा
स्नुषा प्रत्युक्तं राजमंदिरे गत्वा तक्रमानय सा तया प्रोक्तं नाहं गच्छामि त्वदिने वृद्धेन अस्माकं त्रयाणां निर्भाग्या
स्थापिता अतो युष्मदीया निपुणा वधूः समादिश्यतां तया तक्रार्थं गता दधि दुग्धादिकं लाति अतस्तामेव मुत्क
लापयतु एवं सखेदं प्रजल्पन् स्थिता तदा वृद्धेनोक्तं वत्से सा लट्टे वमेव याहि एतास्तु यथार्थकथनेप्यीर्ष्या
कुलंति त्वमेव स्वमनसालालभ्य मुखेन गत्वा तक्रमानय सर्वस्य सदृशालवनेपृदं न निर्वहति ततो सा लज्जा
कुला देवश्रृलज्जा तक्रार्थं गता आगच्छंतीं दृष्ट्वा सौभाग्यमंजर्या अग्रे तया लापिता सखे आगच्छ स्वागतं तवेत्यादि
मिष्टाचारपूर्वकं परस्परं सुखकुशलवार्ताभाषणं कृतः पुनः दधिखंडघृतादिकं चटदत्वा विसमर्ज स्नुलज्जापि तं
लात्वा स्वस्थाने समायाता पुनः वृद्धेन आघ्राता तं च स्तुत्वा तदा त्रयोपि दुर्ष्या ज्वलंति ततः प्रभृति नित्यं
सा लट्टे च तक्रार्थं गच्छति अन्यास्तु नैकापि गच्छति अन्यदा तक्रार्थं गता सौभाग्यमंजर्या इदं तो वचन ज्ञातव्याग्नि ध्या ५४

मिता म्लान नियनानि श्रीकांताभागच्छंतीं दृष्ट्वा मनसि परिभावयति स्म इमा कर्म करयन्ती कोपि उत्तमकु
लप्रसूता दृश्यते यतो रूपलावण्यलज्जाविनयवागादिका अस्याकुल तत्वं सुखी वं च सूचयति कोपि पूर्वकृता
ऽशुभोदयतोऽदृश्यऽवस्थां प्राप्तास्ति परं तु सदा दुःखिनी नैवास्मि अथैनां प्रीतिपात्र लस्य कृत्वा पृच्छामि इ
ति ध्यात्वा अग्रेतेव सादरमालापिता विस्त्रामार्थं सुमंचिकायां निवेसिता च स्वयमपि च समीपासने स्थित्वा सुख
क्षेमवार्त्ता लापं कुर्वंती तया पृष्टं सखे तव मम च सख्यत्वं संजातं सख्यस्नेहे संजाते वांतरं तन्न स्यात् यदुक्तं ददा
ति प्रतिगृह्णाति गुह्यमाख्याति जल्पति सुंक्ते भोजयं तेचैव षड्विधं प्रीतिलक्षणं १ अतो त्वं यदि ममो परि प्री
ति विमलास्थास्ति तदा मूलतः स्वकीयाख्यां यथार्थमाख्याहि किंस्फुटि कुलीनत्वांतरितं वस्तु गोपयेयुः त
दा सा लज्जापि लज्जयाऽधोमुखं कृत्वा वदति सम्मुखी दुःखार्त्तमां किं पृच्छसी मम दुर्दैवमेव पृच्छ मम कर्मोदयतः
दुःखानुलव वार्त्तया अलं प्रत्युत मम दुःख वार्ता श्रुत्वा त्वमपि दुःखभागिनी भविष्यसि अतोऽकथितमेव वरं
सौभाग्यमंजर्याप्युक्तं सखे त्वयोक्तं सत्यं परं तु येन केनाप्युक्ते न वाच्यं तथापि प्रीतिवंतस्याग्रे कथितं सुखं भवति
अतोऽहं मपि जानामि मम सख्या एतावत्पर्यंत दुःखमनुभूतं ततो यथानुभूतं वद तदा सा लज्जा स्वावदं ज्ञात्वा
प्राह सखे राजगृहे नगरे गोभद्रश्रेष्ठिसुतो समस्त भोगिनां नृपति त्रिजगत्यपि कोपीदृशो भोगी नास्ति यो
नित्यं स्फुवर्णरत्नखचिताभरणानि स्त्रगादि च तत्र निर्माल्यरूपे त्यजति इदृग्भोगशालि शालिभद्र नामा इस्य वरो त्वयापि

धनाचरित्र
९५

लोकवार्त्तायांस्तुतोभविष्यति तस्मादहं सौभाग्यशालिनी सगानी सजाकुक्षिसमुद्भवाः यत्समोत्तुवनत्रयोपुत्रैकव
त्सलनास्मेव ततोमांप्राप्तयोवनांज्ञात्वा त्वहर्तृसमाकाररूप लक्ष्मालक्षितोनामतोनामतोपितहर्तुः यत्ना
मत्तत्समनस्यापि सज्जाग्यसंपदाकृत्वापितृत्व एवेतादृशोनव्यवहारीकृतेन महोत्साहेकृतः क्रमेणतेनमुरारि
णा श्रीरिवमरिरिणितां आम्नपावनपति संबंधादहंमपिसहर्षस्वसुरकुलेसुखेन दीप्तलोगभग्नावसामि प्रबल
पुण्योदय बहुलेगछन्कालोपिनजानामि किंवर्णयामिसखीवृदस्य येनदृष्टं तदेवजानाति स्वानुलंतंसु
खं स्वमुखेन वक्तुमशक्यं चित्तं इहेदृशे वर्त्तमाने ममभर्त्तुः राज्यमानयशकीर्त्तिप्रतिदिनंप्रवर्द्धमानंदृष्ट्वा तत्रेः ज्ये
ष्ठबांधवास्त्रयः ईर्ष्यायाज्ज्वलन्तिष्ठति यस्यकस्याप्ययेऽस्मन् दोषान्प्रजल्पति तदातदैवतेषांलर्तृगुणव
र्णनेन मुखपिधानंकरोति ततोतेमाधिकतरं ज्वलितकरणात्तिष्ठति अथममभर्त्ता कलिनामलिचारान
गितारान् निजबांधवान्विलोक्य स्वयंमकृनस्वलाववात्सः मांसमांरमांमुक्त्वा कवित्देशांतरेहयोत
स्मिन्ममभर्त्तरिगते तस्तुणपनियंत्रिता अतन्यगतिकालक्ष्मीरपिगृहात्क्रला यथात्तमागाज्ञत्तेनीरे पश्यति किं
उद्यागांतस्तिष्ठति नेव ततोस्वल्पैरेवदिवसैरीदृशं निश्रीकंगृहंजातं यावत्स्वगृहमनुष्याणांस्वोदरपूर्त्तिमा
त्रमन्नमपिनास्ति अथस्वगृहगतमनुष्याणां निर्वाहेकृते ममस्वसुरोराजगृहान्निर्गतः तत्रैवनिर्गमनंकु
र्वतां ममापरे हेसपत्न्यौस्तः एकाराजपुत्री द्वितीयामहेभ्यपुत्री तास्यां स्वसुरेणाज्ञादत्ता लोवध्वौ स्वस्वपितृगृ

डाक्टर भाऊदाजी इत्याख्यस्य स्मारकम्
DR. BHAU DAJI MEMORIAL

९५

हेगछ मयोक्तं तरकना वयंतु देशांतरेयाम रितिश्रुत्वा तेतुस्वपितृगृहेगत्ता विनाभर्त्तारंउछितगृहेकोवसति
ततोममापिश्वश्रुरादत्ता त्वमपिपितृगृहेगछ मयोक्तं अहंतुपितृगृहेनयास्यामि प्रतीक्षणंस्वसुरकुलनिंदा श्रोतुंन
सक्नोमि अतोस्तुखेनवादुःखेनवायादृसिलवतांगति तादृशीममापीतिश्रुत्वा सादरंममवादाय मकुटंबोममस्व
सुरः निर्गतः बहुनिग्रामपुरनगराणिभ्रामं २ इहमागतः अत्रवसत्ममसरखननप्रवृत्तिकारयंतीतिवार्त्तांश्रुत्वा
त्रागत्यस्वोदरपूरणकृत सररवन्यत्त तस्मात्हेसखेउछितस्यजठरभरणाय किंकिंनवर्त्तमंलवति यतः प्रम
त्ताकिंनजल्पंति किंनकुर्वंनिईनारिति सप्ताणांमध्ये आजीविकालयोतिदुस्तरः यतः जीवतांप्राणिनांमध्ये
राकुरेकोहिजीवति यस्तस्यउदरंनास्ति धिक्कारशतलाजनं १ पुनः किंकिंनकयंकोकोनयछितै कदकदन्न
नामीयंसीसं उहृरतरहस्सकए किंकिंनकयं किंनकायंचं २ अत्रस्तुखेकस्यापिनदोषोस्ति दोषस्तुपुराकृमा
दवशागेनजीवेन कृतकर्मणामेवोदयः सत्तुजगत्त्रयेनकेनापिवारयितुंशक्यते शांमभ्येऽति बलवंतोनिपु
णाश्चतैर्नव्यंनकृतं पूर्वकृतंलत्वेवनिर्जरांनितं अतोयथाकर्मनाटयति तथानृत्यते इत्यवंपरस्परंवार्त्ता
लापंकरोति तवतामनाकुगोपितस्याकृति धन्यराजगामः तदातेपिलज्जामयाहोवकृता यथायोगंस्थि
ता अथधन्यगोलदत्तनुयांसुलजांप्रति सव्याजमेवंव्याजहार हेलामिनी प्राणाधीशंविनाप्राणान्कथंधरसि
यस्मात्त्वयः शोयेकृपावीरपिसहसधाविदीर्यतेः साप्राहराजन् आशापाशबंधेनियतितः ममजीवितंर

इति शुष्कमपि पुष्पवृंदं । वृंतयाशाइव स्थिरतां नजामि । यथा च शुष्कायामपि शतपत्रि वृक्षशाखायां भ्रमरः पुनः
वसंतमासे इमा नवपत्रविता भविष्यति इत्याशया तिष्ठमानो कालं निर्वहति तथाऽहमपि धन्योऽस्य धात् हे मुग्ध
मुग्धे किं योवनं किं नाम यासि यौवनं हि मनुजसत्वसारं तत्त्वं हि व्यागमयसि यतः बुधः करस्थं तांबूलं अ
स्तु त्यक्त्वा न हि शोधयेत् यद्दूरदेशांतरगतस्यागमनाशामपि रक्षसि तदपि हे मुग्धे यदि त्वं तन्नुप्रीयाऽऽगमिष्यत्
तदा त्वां प्रीतिकिमपि संकेतादिकं कृत्वाऽऽगमिष्यत् सतु निर्मोकं मुक्त्वा भुजंगवत् गृहात् उद्विग्नो भूत्वा कि
मपि दूरदेशे गतो भविष्यति तस्य पुनरागमनाशा वृथा अतो विकल्पजालं मुक्त्वा मां पतिं प्रपद्य स्वइह जगति
उज्वला भोगा भुज्यंतां गतं वयः न पुनरस्येति अतो मां पतित्वेन प्रतिपद्य मां उद्दिश्य प्रवासि नं करुष मिति हृदा
दि एवं वज्रपातसोदरं वचः श्रुत्वा लयश्रीता स्वलज्जापाणिभ्यां कर्णौ पिधायेत्यभाषत नाऽबुद्ध किं त्वया कुलजा
नां स्त्रीणां रीतिः कदापि श्रवणपथेऽपि नागता यतरेवं प्रलपसि यदुक्तं गतियुगलकमेवोन्मत्तपुष्पोत्कराणां इ
रसिरसि निवासः स्यात्तले वा निपातः विमलकुलभवानां मानिनीनां शरीरं पतिकरकरजो वासेव तेसमजि क १
भ्रकुलप्रसूतानां मंगनानां धत्तूरपुष्पवत् भावे वगति यथा धत्तूरपुष्पं शिवमस्तके वा रत्तिवा भूमौ पतति नान्य
स्य भोग्यमायाति तथा पतिव्रतास्त्रीणां शरीरं पतिकरस्पर्शोपभोग्यं वा भूतभुज् ज्वालोपभोग्यं भवति नान्यस्य
तस्मात् ज्ञायते यस्त्वं नाम्ना धन्योऽसीति कथ्यते परं गुणैस्तु अधन्य एव दृश्यते यतस्त्वं बहूनाना यकोत्वे हृशानि

विरुद्धवाक्यानि प्रलपसि यथा नाम्ना मंगलोऽपि खेचरो वक्रगतो अमंगलकारी एवस्यात् तथो नाम्ना रजनं अर्थः
गुणैः रजनं सार्थकम् अतो भो वकररन्यं संवा परस्त्रीमंगनाभिलाषेण एतद्धेतवाक्यशास्त्रमत्प्रपदप्रसि य
था फणिमणीग्रहणाभिलाषुकः को सुखितो भवेत् मच्छीलनोप त्वं ज्ञोपि नेष्ट तत्र भवांस्तु कियन्मात्रः अर्वेयं
हा यथेद्ध समुद्रोनेष्टं तर्हि प्रोन्मत्तनदः किं करोति तस्मात् विकल्पं मुक्त्वा स्वशीलतामनुसर इत्येवाद्यपि तक
लिमत्नमाक्षेः वेतनायाइवतस्याति विरुद्धतां दृष्ट्वा साधन्यः पराभवानिर्वाह्यमानं दमविंदतः ततो अतिस
ग्रीम धन्यः सुधामुधाकरी वाचं स्वलज्जांप्रत्यभ्यधात् हे सद्धे अहं परस्त्रीलोलुपो नास्मि ततः त्वयान से त
थ्यं इदं आलपालपनं वचनमात्रेण न तस्वत्वपरीक्षितं अत्र यन्मया यद्विरुद्धं मुक्तं नतु नः त्वयादत्तं त
थ्यं त्वं धन्यास्ति येन दृशिदोषोऽपि स्वव्रतमखंडं परिरक्षसि परं त्वेकं पृच्छामि त्वं स्वभर्त्तारं कथं वेत्सि दृग्पथे आ
गमनमात्राद्धाकृतस्थ नसंकेताद्वारहकृतवार्ता कथनाद्या अंगप्रत्यंगगतमशतिलकवार्ता दिर्जा बनविलोक
नाद्वयेन तव निर्णयो भवति इत्येवं धन्य वचः श्रुत्वा मा प्राह यो हि मम स्वानि केतनगतान् परैरज्ञातान् पुरानु
भूतान् स्फुटान् संकेतान् वक्ति स मम भर्त्ता नात्र संदेहः तदा धन्येनोक्तिः एकं तावत्समोक्तं शृणु दक्षिणायां
प्रतिष्ठानगरे धनसार व्यवहारिसुतो धन्यनामा स्ववंधुभ्यः त्रयकृतक्लेशा उद्विग्नचित्तो देशांतरं प्रतिगतो भ
व्युपार्जनमोक्षण क्रमेण राजगृहं नगरं प्राप्य तत्र स्वपुण्यप्राबल्योदयेन कन्यात्रयमुपायत वाणिज्यकला

कौशल्यबलेनानेककोटीस्वर्णमुपार्जयत् एवं कियत्यपि गते काले देशांतरगतान् सनालिकात् सं गतश्रीका
न् संगतान् निजान् बंधवान् विलक्षणमात्रेण सास्नामिवसः निर्विकारं सलाक्षीकान् स्वकार पुनः तत्रापि कुटुं
बकलहं दृष्ट्वा भग्नचित्तो ऽबुद्धकलहं मद्वचस्यत्का मानसरसीवात्र पद्माकरोपमपुरे ऽगात् एतन्मया
गदितं सत्यं वा नवा तदा ततः सा विदुषी अमलतसर्वालिज्ञालिधानात् स्वपीयं विज्ञाय तरूयामो नंकुन्ना
धोमुखीभजाता यतो पतिव्रतास्त्रीणां इयमेव स्थितिर्भवति सौभाग्यमंजर्यपि स्वसर्वुः जन्मतः व्यतिकरं श्रु
त्वा स्वलज्जायाः सपत्नी संबंधं ज्ञात्वा चित्ते चमत्कारं दधाति परिभावयति अद्य मे संदेहो भग्नः यतो परनारीसो
दरो मम भर्ता कथं सादरं दधिदुग्धादिकं दापयति सख्यकरणे वाच्छादृष्टा एतत्सर्वं मद्याचितं चर्यपरिज्ञातं मद्भर्ता
स्वकलत्रो परीद्रुं तु वा लक्ष्यं तव स्नेहवचनायुक्तमस्ति ततो दंपतिनाससखितिः सा दास्यतोद्राया जीर्णनिवस्त्राणि रू
टासरणानि च त्याजयित्वा स्नानमर्दनादिकं कारयित्वा स्फारविविधदेशनगरागतो शुके परिधाप्य विविधैर्मणिस्व
र्णजटितालरणैः श्चालंकारयित्वा तज्जामनेत्रापिता सतिसा पूर्णचंद्रेण युक्ता यामिनीव गृहस्वामिनी श्रुसुसे
अधमद्भतिचेलाऽतिकमे सपत्निको धनसारः स्वांतयित्वं लग्न एवं सुलज्जा निमेषार्द्धमात्रमपि बाह्ये न तिष्ठति
अद्यत्र किमपि कारणं येनाद्यापि नागता उत्तमकुलप्रसूतानार्यः परगृहं मुक्त्वा न्यत्र क्षणं तिष्ठति तथा चए
धियां जंगमकल्पवृक्षकल्पः श्रीधन्यराजः प्राणांतेपि धर्मराजः धर्मनीतिं न लंघयति सो चरोंस्माम कदापि ९७=

न भवति यद्यप्युत्तमणां मनोवृत्तिर्विषमाऽप्रवाऽदुस्तरादिमनोभवाज्ञा निपुणोपि गरिघ्नजायते सज्जनोपि दुर्जनाय
ते यतः निर्दयः कामचंडालः पंडितानपि पीडयेत् इत्यादि यद्यपि धन्यमतिदुष्टा भवति तथापि कुलजा वृत्तं न
मुंचति परं किं जानि मतेन बलात्कारेण रुद्धा भविष्यति वार्त्तयोश्चित्तप्रवृत्ति विनष्टा परं त्वत्र किमपि वार्त्तां दोलि
केऽस्त्रांतवत् निपरितं जातं इति शंकाशंकुशंकुलस्वांतो श्रेष्ठि वृद्धपुत्रवधू प्रतिजगौ वत्से त्वं तत्र तस्य गृहे गत्वा
विलोकय स्वसाकेन विघ्नेन विघ्निताऽस्थिता तदा धनदत्तस्य वधू तक्रदोहिनीं हस्ते लात्वा धन्यगृहांगणे प्राप्ता त
त्रत्यानां मनुष्याणां पृष्टं यदस्मद्देवरपत्नी नित्यं तक्रार्थमागच्छति साऽगतास्तिन वा इति प्रश्ने गुप्तमजानंतो तेऽपृच्छ
अहो तस्या उत्तमहात् भाग्योदयो जातः मध्ये गत्वा विलोकय साऽत्र गृहस्वामिनी भूजाता तिष्ठति इति श्रुत्वा चिंतान्ति
तच विस्मयसंकरस्वांता पूर्वगमनाभ्यासवशाद्वासांतर्गता यावता द्रुततः तस्याऽपूर्वीतवाचस्योवीक्ष्य सीघ्रं
ततः चवलेस्वस्थानमागत्य सर्वेषामग्रे यथादृष्टं कथयामास: तेसर्वेपि धनसारं प्रति उपालंभयामासः हे वृद्ध
दंततवेचड्रपणं यतो दधिदुग्धादिनां लोभेन प्रतिदिनं तस्याः प्रेषणं अस्यास्तु स्वच्छंदभवत् तकं ज्ञातिते निर्ल
ग्ना भुस्वाऽस्मा मम पुत्रवधूपुण्यवचति दक्षा सापणशालिनी कीदृशं सत्यसत्यतरं ज्ञाति परं न विचारितं यत्कर्मकर
वध्वाः यास्यादरेण दधिदुग्धधृतखाद्यादिकं केन कारणेन ददाति नास्ति कोपि पूर्वपरिचयो न कोपि वासंबंधोन को
पिऽस्मदाधीनं कार्यकरणमस्ति वेद्यदि वृद्धस्मात्केपयादरदाति तदाऽन्यायां वधूयामपि ददाति तस्तुनेवास्या याएव

सर्वं ददाति अतो निपुणेन सूक्ष्मबुद्धिकया विचारितमत्र किमपि कारणमस्ति इति अग्रत एवमनसि आलोच्य
यथायोग्यं वाक्करिष्यत् तदेतद्विषमं नालपिष्यत् एतावत्सु सर्वजनविदितं रूपयौवनवतीनां स्त्रीणां राजकु
लेगमनागमनमयुक्तं अतिपरिचयादवज्ञा इत्यादि लोकोक्तिरपि न संप्रधारिता ऽतो हृद्येवमूर्खता इत्यादि य
त्रादीनायालसंस्तुता जातवक्रालिघातत्व त्वस्मौपधानः क्रियतिचेनायां जातत्वेतस्मा सनिस्त्रा संमस्तकंप
रिधुवंत इतिप्राह ह्वादेवश्रीलब्धशानया ऽनयाकथं निष्कलंकोऽसौ चंतिरा कलंकितः एकस्माद्धि दिशायरिस्त्र
मणं द्वितीयं निर्धनता येन न कोपि वचनं शृणोति तृतीयं तु सतेक्षारखल्यजननिंदनं मित्यग्नित्रयं सहेता को
भवति दारिद्र्यादि दुःखं न तथा पीडां करोति यादृशमनया दुष्टाचारिण्याकृतं पीडयति मयात्वं मिदृशी स्वकं पिनज्ञा
तासूत् क्षात्वया किं कृतं मम हृद्वयसि धवलितसिरसि धूलीदापिता इति हृदि विजयति हृद्या वधूइर्ष्यायाग
दतुं लग्ना इमासवदीया निपुणा भाग्यवती विनयवती च धन्यस्या प्रतिदिनं शतमः व्याख्यानं कुर्वेतां मन्मायाः
निंदां च तच्चजिह्वाशुद्ध्या ऽस्तु तयास्य निपुणात्वं भाग्यवत्त्वं च प्रकटितं स्वास्मासुखेविलासेच स्थापितमत्र को
ऽपमः वयं तु मूर्खा भाग्यहीना निर्गुणा किमप्येतादृशं कर्त्तुं नायाति अतो दुःखेनोदरपूर्त्तिं कर्वाणा गृहेस्थि
ताःस्म भाग्यपूर्णाधिकत्वा राजपत्नीभूत्वास्थिता इति स्वं तेक्षारखल्यानि वधूनां वचनानि श्रुत्वा कलितांतःक ९८
रणो किं कर्त्तव्यतामूढो भूत्वा विचारयति अधुना क्व गच्छामि कं पृच्छामि किं करोमि किं लजामि यजामि

यजामि कं गतलक्ष्मीकोऽहं स्वपक्षगं करोमि एवं दिग्मूढो भूत्वा शून्यचित्तो तिष्ठति तावतान्हदि विचारोत्पन्नः य
दत्र मदीयं पक्षकारी सबंधिनकोऽप्यस्ति तथापि स्वजातीया व्यवहारिणः बहवः संति तेषां पुरतो कथयामि तेपि
स्वजातिसंबंधाभिमानात् मत्पक्षं करिष्यति यस्माद्वीर्यं चोपि स्वजातेः पक्षपातं कुर्वंति एवमालोच्य स्वं दुःखं धन
सारको संख्यामहाजनसंकुलेचतुष्पथे गत्वा तस्य सभव्यवहारिणां पुरतः नितांतं दीनतां दधत् तं रत्नोत्तंजगो अ
ग्रधनसारेकं श्रुत्वा मद्दृष्टि वर्णिग्निर्नीणीतं इमा वार्त्ता देवदग्धो मोद्गु असंभावनीया यतोऽयं धन्यनृपुराकदा
पि अन्यायमतनोत् आमज्ञाबालगोपालयावत् प्रसिद्धः धन्यः परनारीसहोदरविरुदं वहनास्ति तस्येदृशं क
रणं कथं संभवति पुनरन्यैः सत्यजनैः स्वप्रतीतिकरणाय धनसारं पृष्ट तथैवमप्यथार्थं निगदितवान् तदा ते स
भ्याः परस्परं प्रवृत्तिकर्त्तुं लग्नाः नायं वृद्धोऽलीकं वक्ति यतोऽयमंतरंग दुःखाक्रान्तस्तितप्तो वदति सत्यम
सत्यं वा जल्पन् एवोपलक्ष्यते ऽयं तु तीव्रदुःखसंतप्तो वदति यद्यपि इदृशं किं राजकीयमसत्यं वक्तुः प्येवं कर्त्तुं क
प्रभवति विना ऽंतरदाहं न ब्रूते ऽतो वृद्धः सत्योस्ति तदा ते सर्वेपि व्यवहारिणः किं कर्त्तव्यतामूढाः संतः ध
नसारं प्रस्तुवाच्यः सोऽहो वयमत्र किं कर्म कर्त्तुं च कुत्रापि वार्त्तासिराजाधिकारिमाग्रे कथ्यते सः नम्रतुते
प्रस्तुता पालं संदत्ते किं भवतां मतिर्विनष्टा यदेवं ब्रूवध्वः अतो विषममापतितं दुःखमपि श्रोतुं न समर्थ
महे तस्मादयं वस्तु सदलचंत न्याय चेद्धर्मेधन्याय कथयिष्यामो इयं कुनीति लड्करान् अद्यत्व नेनचरा

कस्यास्त्रिरक्षिता कल्ये अन्यस्यापि रोक्षयिक्षसि यक्कोपि दुष्टो राजा भवति स प्रजानां धनादि वस्तु गृण्हाति नत्र
क्षणायिनी एवं महानर्नीतिं कुर्वन् यामेकोस्मास्यति इति मंत्रयित्वा सर्वेप्येक मिलित्वा धन्यवेश्म निगत्वा धन्याय
घणामादिकं कृत्वा यथास्थानं स्थिताः तेसर्वेपि तस्य चेष्टिताः चिरं विमृश्य गिरं प्राहुः स्वामिन् यथा सूर्योदये त
मप्रसरो न स्यात् तो न भविष्यति महार्घ्य वेत्र क्रीयमानं रज दृष्टोन दृश्यते स्मितरस्मिन कदापि तापप्रदोजातोस्ति ज
नयति च तथा त्वय्यनीतिर्नैव भवतिन भविष्यति चेति त्रिधा प्रत्ययोस्त्यस्माकमाबालत्वपालं च कदाचित् रवि
: पश्चिमायां उदयं समायात् ध्रुवोपि कल्पांते पवनप्रेरितः कदाचित् अध्रुवता दध्यात् मेरुस्थलोपि कदा
पि मरु दृश्चलो भवति कदापि सिंधुः मरुस्थरवत् निर्जलो भवति नित्यं चलोपि वायुः स्थिरत्वमाप्नोति कदापि पृ
थिव्यां मग्निरपि हिमवच्छीतलो भवेत् नपुनः कथमपि एवलोलविशोलवान् भावात् नैव भवतीति प्रत्ययोस्ति अस्मा
कं तथाप्ययं धनसारेणुत्कारं कुर्वन्नागतयतो ऽ द्यास्मदीय पुत्रवधूः राजारुद्धास्ति इति स्मगिरां श्रुत्वा न केनापि मा
नितं परंतु त्वस्य दुखात्तस्य दुःखं दृष्ट्वा सर्वैरपि परिभाविते यतोस्माकं स्वामिकल्पांतेपि इदृशं न करोति परंतु केना
पि भवदीय मेव केनचित् ज्ञात्वा ऽ ज्ञात्वा ऽ स्य धनसारस्यस्तु स्वराजद्वारे रुद्धा भविष्यति अतोस्वामिनं विज्ञपयाम अतो धन
सारोपरोधनः विज्ञप्यसे ऽ स्माश्रुतिं कार यत्तु नज्ञायते केनापराधेन रुद्धास्ति इति श्रुत्वा ऽ स्य वराकस्य सुख ९९
यदि मापराधवतितवेत्तथापि दृष्ट्वा ऽ स्य महाजनवृंदस्य शोलां दत्वा मुंचाय यत्तु भवान् किं बहु विज्ञयामः स्वामिन्त्व

यमेव युक्ता ऽ युक्त विचारकुशलचणोसि भवदग्रे ऽ स्म बुद्धिः कियत्परिमिता अतो शतवार्त्तायां एक वार्त्ता महात्मा
सादं कृत्वा ऽ स्य वधूर्दापयत्तु ः इत्येवं महाजनवृंदानां वचः श्रुत्वा ईषत्स्मितं कृत्वा अनाकर्णितमिव अन्यतः दृष्टिं द
त्वा अन्येन सह अन्यो न्यातिरस्कार सविकांस रोषगर्भां वार्त्ता कर्त्तुं प्रचक्रमे लोअ प्रभुका ध्रुवनाः ऽ स्य नगरे जनाः वाचा
टलाक्षिणो बहवः जातास्ति सत्यासत्य विभागमजानंतोपि वाचरूकाः परगृहं तत्परं कच्छोणाः यथाकथं प्रजल्पति य
तो दुर्जनानामयमेव स्वभावः उक्तं चः आत्मनो बिल्वमात्राणि स्वछिद्राणि न पश्यति राजिका कणमात्राणि प
रछिद्राणि पश्यति १ परं तु तान् सर्वान् अहं वेद्मि सांप्रतं तेषां शिक्षां कर्तुं उद्यतोस्मि किं बहुना वरं भव्यं भविष्यति
परं एतेषां दूषणं नास्ति दूषणं ममैवास्ति यतो मया नगरजनस्य कर्णचारं मुक्तास्ति तेनैते उन्मत्ता जातास्ति अतो
कियत्यपि दिनानां मध्ये सरलतां सज्जमाना करिष्यामीत्यादि तिरस्कारगर्भां वक्रोक्तिं श्रृण्वाना अंगीनाकारे रु
चितमिति ज्ञात्वा सत्तयं चाटु निवचनान्युक्त्वा ते सर्वे शनैः समुत्थाय राजद्वारान्निर्गताः धनसारोपि बहिरागत्य
महाजनानामग्रे वक्तुं प्रवृत्ते ऽ पि सर्वेपि मुत्थाय स्वस्वगृहेगंतुं प्रवृत्ता परं मत्कार्यस्य कागतिः तदा ते सर्वे धनसारं प्र
तिसरोषं मुत्तरं दातुं प्रवृत्ताः भोजवर पुरा त्वयास्वयमेव कार्यं चिनाशितं मध्ये नास्माकं किंमुत्कारं करोषि मू
र्खोपि कोपि यादृशं कार्यं न करोति तादृशं त्वया कृतं यतो ऽ स्यदं सुरूपा प्राप्तयौवना तक्रमात्रार्थं राजद्वारे प्रेषिता
मद्दत्कार्यं विनाव्यापारिणः सुरूपस्यापि राजद्वारं गमनं न युक्तं स्त्रीणां उसवन्धेच गमनमयुक्तं तत्तु त्वया न ज्ञा तं

सोजरुवत्वयाऽद्यापिनज्ञातं यदाऽन्यावधूगछति तदाजलबहुलंतक्रं आनाति यदेमायाति तदाखंडमिश्रितंदुग्ध
मिष्टान्नादिकंवाआनाति तत्रकिमपिकारणमस्ति अदनयासहनकश्चित्संबंधो नकाश्चित्पूर्वपरिचयोस्ति के
नदेतुनात्यंतरंददाति परियक्ष्यसुजातफलं विनारक्षकमखंभितंतिष्ठतिकिमु धर्मशास्त्रेप्युक्तं: मुमुक्ष
कानां माजारदृष्टीवर्जनमिवकुलवतीनां युवापुरुषदृष्टौगमनागमनेप्रायेण विघ्नकरंभवति अतोदृष्टिव
र्जनंकार्यं यथास्वरूपालिकाणां शाकिन्याग्रेखेलनमिवरूपवतीनांयुवापुरुषस्याग्रेस्फुरणं उरनायभवति तदु
त्वयाकिमपिनविचारितं परंमकना किंमस्माकमग्रेपुत्करोषि षष्ठाष्ठेजातेबुद्धिर्विनष्टा इतिलोकोक्ति त्वयास
त्याकृता त्वदर्थेकिंवयमपि संकटेपतयिष्यामः यदस्माकंकर्त्तव्यंभवति नत्कृतं राज्ञानावधारितं तत्रवयं
किंकर्मः त्वदीयकर्मणोदोषः अतःपरंवयंनविद्म यथारुचितंकुरु इति उक्त्वातेसर्वेप्युत्थाय स्वस्वगृहेगत्
मुः यतः एराधिकः पराधिकः कलहंकुर्वते धनसारोपिनिराशोभूत्वा पश्चादि लोलोचिंतयति अथ्यकनायप्रो
यंतदृवद् एकवारंधन्याग्रे स्वयंगत्वाप्रकटकरोमि हतत्तांबाधां निष्कासयामि किंकरिष्यतिमां कृत्वायंदृनिषु
ति उदनेवृहतप्रायानुजाताम्म किंजीवितव्येनेति संप्रधार्य स्वयंगत्वा गवाक्षस्थंधन्यं मुक्तैरत्नायतसोमहाभाग
एवंवधविमुंचकेनापराधेनास्मत्सुतेवधूरक्षितास्ति समर्थोत्त्वा किमस्मान्वराकान्पीडयसि इतिसयंत्र
यदुय निःसंकंयावतावधूयाचते तावताधन्येनस्वसंज्ञया सटानाद्वा किमपियंयाचति अथचेनंरहमध्येनित्वा १०७

अर्पितां तदातैरुक्तं सोऽहमुत्तत्रआवासांतरंदत्तवधू इतिकृत्वा धनसारंमावासांतरं नित्वेअथधन्यो
पिगृहांतरमागत्य सहसापितरंवानमत् नत्वाचसादरंकरां जलिंकृत्वेतिजगाद तातपादे र्ममबालचापल्य
विहसितंक्षंतव्य मितिस्वधानुकारांगिरंश्रुत्वाथ धनसारोपुत्रदर्शनात् अतर्कितप्रागमनरथोआनंदाद्भुता को
जातः युक्तोयमर्थः अर्हत्व वंशीलोकनतः उक्तश्चोलः कथंनस्यात्स्यादेवतलःसबहुमानलक्ष्मिपूर्वकंस
मस्ताभिरक्षितंतातमावासांतरंस्थापयित्वा गुप्तालिप्रायं शतसनु धन्यपुनर्वाताय नेगत्वास्थितः पश्यति तावता
दुःखोपतापितस्वांतांधन्यमातानर्द्धविस्रुद्धयेधन्यगृहं प्राप्ताधन्यंगवाक्षस्थितंदृष्ट्वा सविषादंरुदनपरंतंजगाद
सोक्रूरकर्मा ममनिस्तुषाचारांस्नुषां यदित्वंनैवमुंचसि तदात्वयासमंदुरेरणवहूरेगर्त्तायांपततु यदिवातो
षितोपिवात्वंकिंकरोषि परंएकंममपुनःजरयाजर्जरंमत्तारंसमर्पय तस्यापृष्टेधूलिंदत्वादीर्घपथेयातु य
द्वाकुलनुकामुका तयासहनमेकार्यमस्ति युवयोकृतंपापंयुवाभ्यांएवनटयिष्यति एवंमात्रासविषादंध
न्यंप्रस्तुकं सदाधन्येनपूर्ववत् स्वगृहेसेवकैनित्वा पृष्ठतः धन्यस्वयंतत्रगत्वा मातृचरणयुगंननामः स्ववज्ञा
पितवान् मापिस्वस्वतंधन्यंज्ञात्वा प्रहर्षितस्वांता सबहुमानपूर्वकंअंगवस्त्रादि शुश्रूषांकृत्वा गृहेस्थापिता
पुनःधन्यगवाक्षेगत्वास्थितः अथत्रयोपिदुष्टभ्रातरपित्रोविश्रुद्धये आजग्मुः आयुष्मताधन्येनतान् इत
स्ततःभ्रममाणान्दृष्ट्वा सेवकैरावासांतरंनित्वा स्वयंतत्रगत्वा जवान्नत्वा ततोदेहांतंमद्गुणइवस्वगेहांत

स्नापयित्वा प्रधानेन तेषां सत्कृत्वा वस्त्राभरणतांबूलादि निर्मकृत्य प्रमोदतां प्रापिताः तदनंतरं मध्याह्नवेला
यां गतायां तेषां त्रयाणां स्त्रीयः स्वश्वशुरस्य विश्रब्धमागता धन्येन दूरतः दृष्टा दृष्ट्वा च चिंतितं आलिः निरवद्यां
मम प्रियतमां प्रति आलिकानि दूषणान्याख्याय बहुतराणि दत्तानि बहूनि दुर्वचनैर्हीलिता निंदिता खिं
सिता अतः किंचित् शिक्षां ददामि इति मनसि धार्य ततो न्नूसंजियासंज्ञितैर्वाक्यैः प्रविशद्वारितां नगैवारितं
सरिद्वारियथा परिभ्रमति तथा परितः परिभ्रमति तारयिराजद्वारा बहिरितस्ततः परिभ्रमति एवं शेष
दिनं यावद्भ्रमणं कृतं परं मध्ये प्रविष्टं न प्राप्ता धन्योपि न दूरतः दर्शनमात्रेण ज्ञास्ता न संज्ञियित्वा गवाक्षाद उच्छी
या वासांतर्गतः संध्यायां निराशा भूत्वा दुःखस्थां प्राप्ता शोकार्त्ता विखिन्नास्मति स्वनिवासं कर्टिगता विलपि
तुं लग्ना हे मातर्जुह्रिः अस्माकं पातकृते चिरं ददस्व यतो वयं दुःखविवशाः प्रविशामः न कोप्यस्माकमबला
नामाधारो यस्मात्त्रयेजीवाम इति विलापं कुर्वाणा इलाभुवनलालसाः अनेककुविकल्पकल्पितां तत्करणाः
त्रियामामपि तदाशतयामामिवाति दुःखेन वाहिता अथ कथमपि प्रभाते संजाते परस्परं मंत्रयति स्म व
यं कुलं लक्ष्मीश्लाघयित्वा कोशांभाग्यविश्वस्तायां गत्वा एकुर्म यतो दुर्बलानामनाथानां सर्वेषां पार्थिवो गतिरि
ति ध्यात्वा गतलज्जास्ता राज्ञो निकषनायाजग्मुः यतो महापदि श्रांतिः स्त्रीतिकस्यत चतिकेस्यस न कस्याप्य १०१
उल्लिघः ततो मनायां पुत्कुर्वाणाः स्त्रियः दृष्ट्वा राज्ञा सत्वानां सुसंज्ञया पृष्टाः रे ताः केन दुःखेन पूत्कुर्वंति एनां

पृष्टा मामस्य दुःखस्याहार्द निवेदय ततो मनस्वजनै त्रयाणां समीपमागत्य पृष्टं सचतीनां किं दुःखं येन समस्त
कास्त्रिमहद्दुःखं विना राजद्वारं नागच्छति विद्यमाने सत्तेरिसवतीनां किं महादुःखो मा पतितं येनात्रागमन
जातं अतो स्वीयं दुःखं विशदरित्यादि निवेदय तं दुःखव्यतिकरं राज्ञे निवेदयीत्वा सवतीनां दुःखं स्फेट
याम्: अस्माकं स्वामि परदुःखभंजनरसिकोस्ति यस्याग्रे कथितं दुःखं श्रवणमात्रेण शीघ्रं दुःखं स्फेट
यति ततः ता ऊचुः स्वामि वयं विदेशिकास्म पूर्वं अस्माकं गृहे उत्तमसुखमभूत् परं दैवेन दशां दौस्थं प्रापि
ताय तो कर्मणां गतिः अकथनीयतवर्त्ति यतः अघटितघटितानि घटयति सुघटितघटितानि जर्जरी
कुरुते विधिरेव तानि घटयति यानि पुमान्नैव चिंतयति १ इत्यादि ततोऽस्मत्स्वश्वसुरः नवभातृभिः सह स्वस्था
नान्निःसृत्य प्रतिष्ठानं स्वस्मत् स बल्लगरश्रोतास्तुत्वा वत्सेशप्रजांचेद्विवत्सालयति किंच निर्धनानेषांजीवनो
पायबहुलो देशः इति ज्ञात्वा यत्र देशे नरा दागते पि सुखेनाजीविकां करोति पुः यत्र सुलिनं वा निर्व
र्तते इति ● ज्ञात्वा यत्रै देशे जनमुखाद् वगम्यास्म स्वश्वसुरसकुटुंबो अत्रागतः यादृशं लोकवार्त्तायां श्रुतं
ततोप्यधिकं नगरं दृष्टं ततोऽस्मत्स्वश्वसुरेण कश्चित् सज्जनजनं प्रति पृष्टः लोमहागात्रास्माकं
निस्वानां काप्याजीवनोपायसमस्ति तदा तेनोक्तं मत्रोपनगरस्वामिधन्यनाम्ना सरोवरं कारयति तत्र गत्वा स
रखननक्रियां कुरु ततः सुखेनाजीविकां सविष्यातिनी श्रुत्वा तत्र गत्वा सरखननक्रियया स्वोदर इति कु

र्म्मः एकस्मिन् दिने धन्यस्त्वयं सरः द्रष्टुं आगतः इत्यादि यावत् स्वातिदिने सत्कार्यं गमनावधि वृत्तांतः सविस्तरं क
तः स्वजनैः तं व्यतिकरं यथाश्रुतं राज्ञो निवेदितं राज्ञोपि असंभाव्यवार्त्तां श्रुत्वा सविस्मयो यावच्चित्ते परि
भावयति तावत् पुनरपि स्त्रियश्चकुपूत्कृत्या द्वेद्वे चपर दुःखसंजनक लोककरुणानिधेः सेवकजनवात्सल्याऽमृ
तकुल्याप्रवाहतः वियोगाग्निदग्धमस्मन्मनोवनं निर्वापयितुं मर्हसि यतोऽनेन धन्येनास्मत् देवरदारा
णां मोहतोऽधुनास्मत् स्वरसर्वस्वं पंचापि जीवा किं पंचत्वं प्रापिता किं वा वृत्तप्रियाऽमुनाजीवंत एवामी का
रागारांतरे क्षिप्ता अतो दीनोद्धरणकृपालस्तान् संशोधयः धन्येनाद्यतः कूटं वं कृपां कृत्वा मोचयगजन्तु
खात् त्याजयितुं सिंहादन्यो वन्योः कः समर्थः यतः निर्धनानामनाथानां नियोगिनि अबलाश्चासिन्
तानां सर्वेषां शरणं नृपः ॥ १ ॥ इति तासां पूत्करणं श्रुत्वा जातरुषा शतपादयोऽप्रेष्यपुरुषेण धन्यायैवं म
ज्ञापयत् यतः सवाहशानां मन्याय करणमनुचितः अतो वैदेशिकान् सर्वान् शीघ्रं मुंचतां संतोषं
त्वा समार्गं किं मुष्णासि कुत्रगतस्याणोपि संतरकृत्यं नैव कुर्वते अथ धन्योपि प्रेष्यवचनं श्रुत्वेति तं प्राह
सो प्रेष्याहं कथमपि मत्प्रार्थं माहन्मं प्रस्तुवेदंदितश्चामूर्यः किं लोकालोकं सनक्तिः नसनन्वैव
अथ धन्योपि प्रेष्यवचनं श्रुत्वेति तं कदाचित् हेयादिनं तत्र संपातुकः स्यां तदात्र कोरोधयितुं प्रवणः १०२
यथा चक्रिणश्चक्रे चलिते सति कः पुमान् अग्रतरो धनं कर्तुं समर्थः यद्यत्र त्वं नृपः तर्हि कर्तुमिदन्ते

तदाऽहमपि मासयितुं समर्थोऽस्मि यद्ययं नृपः शतानीकेति नाम्नाख्यातः तेनाद्ध्वना किं गर्वितो भवति
तदाहं जन्मामिकस्य जेतास्मि तत्र शतानिकः कियन्मात्रः यत्पाषाणां क्रियते इति धन्यमुखोद्गिरितानि
सगर्वितानि पुरुषवचनानि श्रुत्वा सपुरुषस्त्वरं नृपत्वं गत्वा नत्वा व्यतिकरं निवेदयामास नृपोपि तस्य
सगर्ववचनं श्रुत्वा क्रुद्धो यत्प्रेमास्पदं तदैवास्पदं जातं तदा शतानिकः युद्धोद्यतं निजाक्रीयं सैन्यं धन्यमं
दिरे प्राहिणोत् अथ धन्योपि तदागमनं ज्ञात्वा स्वकीयं हस्तिसैन्यपादातिकसैन्यं च मेलयित्वा शतानिक
सैन्येन सह युद्धमलयुद्धमारब्धमास्म तयोर्युद्धे लग्ने मुहूर्त्तमात्रेण गर्जत्तुरंगमं शातानिकानिकं मरिस्तु
रं मचलः इव धन्यः पराङ्मुखं चक्रे ते सर्वे सैनिकाः काकनाशं नाशिताः तदा स्वसैन्यं दैन्यसागमापन्नं
लोक्य रुष्टो शातानिक पुनः पुष्टबलो भूत्वा सस्मयस्त्वयं धन्यं जेतुं प्रचेलिनवान् धन्योपि तद्व्यतिकरं विज्ञा
य स्ववेश्मरक्षां विधाय च स्वसैन्यमादाय शतानिकस्य संमुखं प्रतस्थे क्रमेण अवसरोपि तयोर्मिलने संजाते
समरोभारम्भः अथ तयोर्युद्धे लग्ने किं कर्त्तव्यतामूढाः अमात्यगणाः परस्परं मंत्रयितुं लग्नाः अनयोस्तु स्व
रजामात्रोर्युद्धेनाकिमपि महाननर्थो लविष्यति तदा जगत्यस्माकं महत्त्वप्रातिशालविष्यति यदेतद्द्वयोः सै
न्ये कोपि सुबुद्धिदानकृशलो संधिमेलापको नास्ति येनेदृशमनर्थं कर्त्तुं निवारितः अतः उपराजानं गत्वा
किमपि हितोपदेशं निवेदयाम इति मंत्रयित्वा ते सर्वेपि मंत्रिणरेकीभूय राज्ञोऽन्तिके गत्वेति व्यजिज्ञपत्

स्वामिन् क्षितस्थिरं कृत्वास्मदीया क्षितिस्थिरं वधार्यपश्चात् यदुचितं तत्क्रियतां राज्ञाप्युक्तं तर्हि कथ्यतां युष्माभिः प
रिभावितं एवं नृपादेशं लब्ध्वा: तेप्यूचुः देव रंकस्य हेतोः स्वप्रतिष्ठं सेचकयुक्तेन मस्माद्दितं निर्नोपाय बहुलस्य
पक्षो न कर्त्तव्यः पापबहुलस्य पापोदयेन पक्षकर्त्तापि बुडति अपरं चायं धन्यः तव जामाता गालाचरणं स्थान
वर्त्तित्वात् कमलामातोस्मे वयथा गवागजितं रत्नं किं तस्योदरं विदार्य निष्काशनीयं भवति तथाऽस्मिन्नार्थपतोहतेनका
पि अर्थसिद्धिर्नकापि यशोवृद्धिर्नशौर्यवृद्धिश्च किं चायं धन्यस्त्वामिन् त्वयास्वयं वृद्धिं प्रापितः अथ तस्य छेद
नं हंति यद्वत्स्वयं रोपितविषवृक्षोपि न छिद्यते अतः कारणात् देवेनाप्रजाऽतुः छिद्रेः रिकृत्ते क्वामकं सस्फो
टनमिव तव रणे कर्त्तुं न युक्तं एतादृशो भवति यस्वकं रंबधाहा राय लकं टं विनर्त्ति अन्यच्च कदापि यं धा
रकंपयात्री लचेत् तथा अमेयजलयुक्तोपि जलधिः शुष्कतामाप्नोति सूर्यस्यपूर्वापरोदयास्तमनव्यतिक्रमो
भवति तथापि अयं धन्यकृपया धनिनगच्छति इत्येवं प्रतीतमाबालगोपालया वत्तस्य विरुद्धाचरणे नसंभवति
अन्यच्च पूर्वमस्य विदेशिनः कटंबेधन्येन परिपालितं अधुनातु साधुनाप्यमुना कुटुम्बेनेन द्वावयोरुद्धाः
तत्रापि किं चित्रदार्द्दमस्ति न तज्ज्ञायते यतोस्तुपारुद्धाः दृष्ठोरुद्वः दृष्वारुद्धात्रयोपि तनयारुद्धाश्च एतात्रयो
पि पुत्र वधकस्मात्तरुद्धाः तत्रकोपि हेतुर्न विद्यते अतः कारणात् यदि देवो आज्ञापयति तदागूढोपपच १०२
बुद्धि विशेषतः प्राउकरिष्यंते यतोसदा तवसेवाकरिणं शास्त्रचक्षुषां मंत्रिणामस्माकं किमदृष्टं बुद्धिप्राग

उष्करमपिज्ञायते अतो यदीदमावार्त्तानवक्ष्यित्तेऽचतरति तदाऽस्माभिः स्वं प्राउष्कर्मः इत्येवमंत्रिणं मुक्तं स्तुत्वा राज्ञा
ऽह सोमंत्रिणा यदीदृशं भवतां बुद्धिप्रागल्भ्यं चेत् तदा प्रादुष्क्रियतां सीघ्रं ततो राज्ञादेशं लब्ध्वा मंत्रिभिः सघस्त्रयो
पि योषितराजु यथा जयूयं कुत्रत्याः किं कुलाः । किं धनाः किं ग्रामाः किमायस्थतत्र कारणये नात्र
आगता एतत्सर्वं यथावस्तं सूनृतं ब्रूत: एतत्मंत्रिणोक्तं श्रुत्वा अधस्तोरस्तुजजानुमुक्ता सद्यमुलत: नि
जकुलादि वृत्तांतं तदाकरवननावधिं यावदूचुः अथ प्रतित्यावणमंत्रिगणाः तदुक्तं श्रुत्वा विज्ञातवस्तुत
त्वा किंचित् विस्मितसस्मितपूर्वकं परस्परं मुखं विलोकयंतोऽमंत्रयंतः उक्तं चांश्चत्वान्तरज्ञातोऽयंकः योऽस्यं
तलाभ्यवान् स्वदेचरधन्यनाम्ना आलिरस्यधाधि स एवायं धन्येव प्रोक्तसंवाददर्शनात् स प्रमत्रदार्द्य धीम
ताऽनेनतत्कं दानादिकां मायां निर्माय पूर्वं स्वजायायाः गृहे स्थापिता पश्चात् पित्रादयोपिव स्वगेहां तस्थापिता एता
श्चनगृहिता तत्र स्वजायार्थे किमपि उर्वका अत्याख्यानं दानादि किमपि प्रतिकूलता दृश्यते तेन शिक्षादाना
य एतासाग्रहणं नकृत्तं इत्येवं मीशाखे विचार्य योषितः प्रत्यभावेत्तलोयोषितः युष्म उक्तलाभ्यनिधि धन्या
भिधः भवद्दृवरोपलक्षणे किमपि चिह्नमस्ति येनोपलक्ष्यते इति मंत्रिवचकं वा त्यक्तोरोपलाभ्यतस्तां ता
योषा जगदिरे अस्ति अस्मद्देवरोपलक्षणे महच्चिह्नमेकं चरत्स्यो तयोपादयो स्फुरत्तेजलात्सुरं पर्मंकलक्षणं वि
द्यते तेनैव वयमुपलक्षामहे ततस्तेषां मंत्रिणस्तत्याद पद्मस्वपद्मलक्ष्मादि दृष्टयातालिसह धन्यांतमेयरु:

धन्यचरित्र
१०४

धन्यं नत्वा स्थिताः तदा धन्येनोक्तं किमागमनप्रयोजनं भवतां तेप्यूचुः एतासां क्लेशनिवारणार्थं तदा धन्यस्तात्
जायासमक्षमागत्य ताः दृष्ट्वा समायातो नमोऽकरोत् जगौ च हे मातरः कातरस्वांताः किमर्थमिहागताः ततस्ताभिः तं दृ
ष्ट्वा उपलक्ष्य चेति व्याहरत् किमस्मान् मायया ति खेदयसि यस्मात्त्वमस्माकं देवरोसि सुरद्रुमो कस्यापि दुःख
दो भवति किं इत्युक्ता विरते धन्य प्राह एषः हा ये हा ये वस्तुनि युष्माकं कोपि भ्रमोऽभवत् यतोऽपुण्योदयात्त्व
मं दृष्टपूर्वयस्मुः येन क्षितिमंडलेयं यं धन्यमिति यूयं वदथ ततस्तं देवरतया वदंत्यः अतिहास्यमापन्नाः
ततस्ताभिरुक्तं हे देवर चिरेण त्वं मतिज्ञातः परं तु मायां कृत्वा स्वं गोपयसि तथापि तव पुण्योदयजन्यं चिह्नं न
गोपयितुं ददाति अत हे मंत्रिणः अस्य तत्क्रमो पद्मा आयामः यथा पद्मदर्शनात् भवतां चित्ते निर्णयो भवति
तदा तानि स्तम्भाः कर्त्तुं लग्नाः तदा धन्योऽवक् वयं परमानिल्या सहालापं नेच्छामः तर्हि मम किं लाजवंत ह्रीणाः
मेव इत्येवं श्रुत्वा चांते क्फरि स्थिता सचिवा रिह्मा गत्यधुः देव योस्माभिन् अयं तव मायाऽमयमुख्य यतो इमा
सा त्वज्जाया न च वेति निर्णयो जातः समर्थानां भवादृशानां सर्वथा विप्रतारणं विगोपनं स्वस्य एव देव एव सा त्वज्जाया
नि सह किमुमुचितं आलिरूप भवद्गुणवर्णनं पूर्वमनुभूतं बहुभिः प्रकारैः कृतं मक्षमानुभव
स्व हंतिरस्यषा दृष्ट्वाऽस्माकं मनसि महान् विस्मयो जायते यतो मरूनामस्तु आस्मरूपं चंदनागुरुवं शाश्व १०४॥
दृषदादिमातामिना पिलिता धर्षिता ज्वालिता छेदिताऽपि परस्योपकृतं चैव मरूनांच धरिस्त्वमस्ति

तस्यैवं कथं भवति यद्यपि स्वकीयैः स्वमूर्खतात्वेन विपरीताचरणं कृतं तथापि तस्य प्रति सिक्षा वि
पदाकालेन कर्त्तव्या किं तु विपदोद्धारकर्त्तव्येति संतः प्रवृत्तिः संतः पतिते पादप्रहारो न ददात्येव प्रत्यु
त तस्य महाय्यदायि भवति परं तु न ज्ञायते यथा कांजिकासंसर्गेण दुग्धस्य प्रकृतिविकृतिर्भवति तथा स्वजा
यया किमपि कर्णेजपत्वमाचरितं तेनेयं प्रकृतिविकृतिर्जाता दृश्यते यतोस्तु चंडजोपि कोदंडप्रत्यंच
याप्रेरितो परस्य घातायभवति इत्येवं सचिवैर्बुद्धिप्रपंचितैर्नर्मवचनैर्बोधितो मनिधन्य ततः नर्मकर्म वि
मुंच्य सादरं स्वबंधुजाया निजसद्मनि प्राहैषित् अथ धन्योऽसैन्यसंरंभं त्यक्त्वा सचिवादिसहायायोपभूप
गत्वा चानमत् भूपोऽपि अर्द्धासनदानाद्यैः सत्कारं कृत्वा सोल्लासं सविस्मयं तमस्प्राक्षीत् हे मतिमतां वर कि
माश्चर्यमेतत् यतोऽवेदितात्मना त्वया मुग्धस्वान्ता दयिताः खेदिताः तन्न शोभनं प्रतिभाति यद् बुधाः
स्वकीयान् जनान्न कदापि वंचयति इति श्रुत्वा निकोक्तं श्रुत्वा धनसारसूनुः निश्च समनसा व्याजहार
हे स्वामिन् यज्जाउजया क्लेशनेदं न तत्र श्रूयतां इह जगति सालकधिष्ठनयोरयमः यंत्रमिव परस्परं
सुश्लिष्टानामपि लावमनसां आगतमात्रा नारी कंचित् केवलक्षणादपि विश्लेषं भिन्नचित्ततां कुरुते एकोदर
समुत्पन्नानां बंधूनां मनोभावो प्रीतिबालत्वादि स्नेहवनावली प्रवर्द्धमाना तावत् दृश्यते यावत् स्त्रीणां वि
शेषवचनोक्तदावानलं न ज्वलति ज्वलिते तु तस्मिन् किमप्युद्धिरति यदुक्तं नीतिशास्त्रे हे राजा न्त

कदापि शत्रूणां विश्वासो कर्त्तव्य विशेषतः स्त्रीणां तु कदाचिदपि नैव करणीय तत्र हेतुमाह यतोऽरयः चिर
कृताः विमुखाः घ्नंति नार्यः पुनः रक्ताऽपि क्षणाद्घ्नंति अन्यच्च सुवंशजोऽपि पुरुषः स्त्रियाः प्रेरितो अकृत्या
नि कुरुते यथा सुवंशजोऽपि मंथानकोऽपरस्त्रियाः प्रेरितोऽतिश्वेतं दधिनमथ्नाति किं मथ्नात्येव श्रेयसीभिः
गृहीतहस्तमात्रकः प्रेयान् घरट्टवत् भ्रमितस्सन् मातृपित्रादिप्रबलस्नेहं क्षणात् दलयति विशेषात् पूर्वाच
रुवां त्याजयंति कुकुलनारी तिर्याप्यमानो घृष्यमानोऽपि पुरुषः ह्रष्यति माद्यति यथा अभिनव शाणया घृष्य
लोकोक्तिः माणोऽपि तेजस्वी लसति लोकोक्तौ हे राजन् चेद्भाजगत्स्य जर्त्तारि निग्रहणार्थं चतुरः तथापि नस्पृष्टा परंतु को
पि यं च मोधा यो नस्पृष्टः ये नो पाये नांगनानां मनः निगृह्यते मया पुरा एतासां चित्तप्रकाशार्थं जलमारणी वार्त्ता
केनापि कारा कृता परमद्य पुकृ परत्वमिकाभ्यत्ते बीजमिव व्यर्थतां आपुः अथवा सुकुलिना स्त्रियः सर्वे
त चित्त नचित्रापि बांधवाः ज्ञातिबोधिताः स्व रटत्तित्तिर्निवारिताः सरितां वाहा इव उन्मार्गाप्रवृत्तिः स
श्लिष्टा वहंति तेन कारणेन मयैताः मद्ले दायवक्रलाता शायच चेष्टेनेव अभिलिरूपायैकृत्वा खेदिता
यथा सुवैद्यः विषमज्वरनाशाय रसत्यागादिना तनवः शोषयंति तथा मयापि कृतं नापरं किमप्यस्तीत्यादि
प्रीतिवार्त्ताभि धन्येनशालानिकोऽरंजितः सकलजनश्लाघ्याधिकाकृत चीत्रीयमाणचित्तो निजावासमगात् १०५
धन्योऽपि सैनिकैः मंत्रीभिश्च श्लाघ्यमानः स्वोपपुरे आगत्य मुदा मुदितान् पितृमातृज्येष्ठ तातादीन् स्वजन

डाक्टर भाऊदाजी इत्याख्यस्य स्मारकम्
DR. BHAU DAJI MEMORIAL

मस्यत्तिस्म तेपि मुदिताशाया तंप्रत्याशिषं ददुः ततनंतरं ते पूर्ववृत्तांतं पृष्टाः तेपि यथास्थितमाचख्युः त
तो धन्यस्तत्त्वास्वजनकादिकान् समानयन् रेजे धन्य एषु स्वजनादिषु राजकस्य चक्रवर्त्तीव ददाति इतिस्मित्य
त्रवेयुत् सहस्रारमणिपरिष्काकृता यच्छ्रशातानिकस्तनया परिणिता पुनः श्रातानिकों निकस्तद्दे सोई युवा
यथा गुणे त्सवा स्थितः संगराश्रितस्थाने स्वजन मिलितो एतत्सर्वं दानकल्पद्रुमस्य कुसुमलवलीलामात्र ज्ञेयं त
ततस्मात् सोलथ्यारद्धन्निर्विशंस्तुपात्रदानप्ररत्त्या चिदानंदघनस्तुः रकफलंग्राह्यं इति श्री धन्यचरित्रे श्री तपाग
च्छनायकभट्टारक श्रीसोमसुंदरसूरी विनेय श्रीजिनकीर्त्तिसूरि विरचिते पद्यबंधे श्रीधन्यचरित्रशालिनि दा
नकल्पद्रुमे महोपाध्याय श्रीज्ञानसागरगणि शिष्यान्य मतिग्रथितासंस्कृता लालमागद्यबंधे सौभाग्यमंजरीपरिणा
यन स्वजनसमागमवर्णनो नाम षष्टपल्लवः समाप्तः ६ ॥ ए५० ॥ अथ सप्तमो प्रारभ्यते अथोऽन्यदापि
याधाम धन्यमनासिदध्यो यतोमे बांधवाः पुनरपि पूर्ववत् मयि अप्रीतिं चुंबितं चित्तं माकार्षु अतः अग्रतः
सवरमन्यत्र कामितनी हत्य देशांतरं यामि परंतु ही नतोपायत्र शात् पुनः राज्ञे दंभ नादि देयमास्तु एवं विमृश्य
गनान् अस्वान् ग्रामांश्च विलग्य सोदरेभ्यो सहर्षपूर्वकं ददौ यत्पुनः गृहसारं सुवर्णरत्नादिकं तत्सर्वं
जनकायसमर्पयन् पुनः कोशांतप्रशातानिकं गत्वोचे किमपि कार्यं च शात राजगृहं यामि अतो ममेवम कृतं
वश्यमेव ताचिंता कार्या इत्थं वं स्वपत्तिं निगद्याष्टद्युव धन्यो राजगृहं प्रत्यचाली कामिनीद्वयं ममादाय सारपरिचा

र सैन्यसंयुतो मार्गेऽविच्छिन्नप्रयाणकैः कतिपयदिवसैः लक्ष्मीपुरं पुरमाप। तत्रपुरे समृद्धक्षत्रशिरोमणि
राजगुणैरलंकृतो जितारिनामा नृपतिरस्ति। यत्र पुरे क्षमात्यागो द्यते न पत्तो शत्रवो पियप्राऽसचन्। अथ तस्य
राज्ञः गीतकलायां ऽतिकुशलत्वात् निधानरूपा गीतकलानाम्नी पुत्री आसीत्। अन्यदा सा कुमारी वसंतोत्सवक्री
डया सखीवृंदाऽऽवृता उद्यानेगता। सा तत्र लीलया दोलनजलक्रीडापुष्पाऽवचय कंदुकोछालनादि क्रीडया यु
तां मनो विभ्रमकारिणी ग्रामराग मनोहरं मधुरं गीतं गायन्ती आस्ते। तस्या गीतमधुरताकृष्टा कर्णेंद्रीयपरवशमृगां
गनावृंदं तां परितस्तस्थुः। यथाऽकृतहावभावविभ्रमकटाक्षरूपवतीं नारी प्रति विचक्षणाः कामुकवृंदः
सचंति। तदा सा कुरंगाक्षी कौतुकात् एकस्याः कुरंग्या कंठकंदले स्वकरं हारं मुमुचे परिधापितं। सा च सारंगीका
गीतविरामेऽनश्यत्। कुमारी पुनः गीतगानं विसृज्य स्वगृहमायायौ। आगत्य च पितरमग्रेऽवादीत्। भो पितरौ
ममैकां प्रतिज्ञां शृणुतः। अद्य मया गीतकलया आकृष्टा हरिणीकंठकंदले हारो परिधापितोऽस्ति। अथ यः
पुमान् स्वगीतकलया प्रलुभ्यमानसां आकृष्य मृगीं तस्याः कंठदेशात् मे हारं गृहीता मम वरमां परिणेता। इति प्रति
ज्ञा कृता। सा प्रतिसर्वत्र नगरे विख्याताऽभूत्। हियस्मात् अकृता वार्ता जले तैलबिंदुरिव विस्तरतां याति। अ
थ जितारिपुत्रीकृतप्रतिज्ञा जनमुखात् धन्येन श्रुता। श्रुत्वा च चित्ते चमत्कारं प्राप्तः स्वसारपरिवारयुतो मो १०६
रंजनप्रियं यप्रस्थान उपलक्ष्य प्राप्य राजा पितं तापगतास्वरं समागतं दृष्ट्वा। अत्यादरसत्कारपूर्वकं स्वकीयसभा

सने सहर्षं स्थापितवान्। अथ तत्र मार्गागमनकुशलक्षेमवार्त्तां कृत्वा स्थितः। तावत्तासां वार्त्ता केनापि निष्क्राम्यमि
ता तां च वार्त्तां श्रुत्वा धन्योऽचक्। हे महिनाथ यदि गीताकृष्टा हरिणी आनीयादिशाष्टानुरूक्त्वा त्रसाऽन्यत्र प्रया
ति तदेषा अकृतगीतकलाधिका निष्फलेत्यर्थ। यदा मृदंगभेरीलांकारैस्त्रस्ता गीताकृष्टा मृगीजनसंकुले आया
ति तदा सा गीतकलाप्रमाणं प्रशंसनीया भवति इति धन्योक्तं श्रुत्वा तं चात्यद्भुताकारं च दृष्ट्वा तदाश्चर्यचमत्कृत :
मनः सः राजा तन्मृगाऽऽनयने सहर्षं धन्यं न्ययुंक्त। अथ धन्योपि त्रांवालोपलिकृत्य वीणां चादाय अनेक गांधर्व
परिकरयुतो वने प्राप्तः। तत्रैकस्मिन् वटच्छायायां श्रित्वा मधुरस्वरं गीतं गीतवान्। वीणां च स्वरग्राममु
र्छनामेलनपूर्वकमवादयत्। तदा तत्र वनस्था मृगांगनालयप्राप्ते गीतेनाकृष्टा सर्वदिसात विव्रा धन्यो
धन्यं पातमुपाययुर्परितोऽविष्टयित्वोस्थिता। तासां हरिणीवृंदानां मध्ये पूर्वकन्यानिवेशितहारकंठापि मृगी
गीतवशीकृतचित्ता धन्यस्य पुरतस्तस्थौ। निम्नकंधीयमावीवर्धयितः पुरतः तन्मुखं पश्यन्तू स्थिता। ततः
धन्यः इन्द्रजालकलाभ्यालीलोकेरिवष्टगः समं गायन्त्रवनगरसंमुखमचालीत्। तत्रानेकैर्लोकैः कृतपरस्परा
स्फालनकोलाहलैः श्रोणितोपि गीतलीन मृगसमूहो ध्यानमग्न इव योगी वनवकृले सर्वेपि मृगा अग्रतः पृष्ठतः
लग्ना धन्येन समं प्रचलंति एवं मृगमनुष्ययोरलोकानां विस्मयं प्रापयन् स धन्यो नगरं प्रविश्य दीर्घचक्षुःष्य्वेन
सारंगे नगरे रिवान्वीयमानसारंगः मार्द्रयाचशाज्ञसभायां प्राप्तः। ततो एतत्किं रमितिस्तूयादिषुवदत्स्त

उदारबुद्धिधन्यः हरिणीकंचुकीचाहारमग्रहीत् गृहीत्वा च कन्यकाहस्ते समर्पित इत्येवाद्भुतं दृष्ट्वा आश्चर्यर
ससंभृताः राजादयो पौराश्च प्रशंसंति अहोऽस्य मीनकलाकौशल्यमहोऽस्य धैर्यं अहोऽस्य सौभाग्यलक्ष्मी अहो
ऽनेनाद्य पूर्वमृगमनुष्याणां निस्संकमेलनमहो दर्शितं बहुरत्ना वसुंधरेति पदमनेन सार्थं कृतं राजकन्या
पि पूर्णसौभाग्यवती यस्येदृशा महती प्रतिज्ञा स्वमनोरथानुरूपमनेन पूरिता विधिनैतद्युग्मं युक्तं योजितं
वरं नंदतु अथैवं पौरैर्वामात्यप्रमुखैर्जनैरभिनंदिता सा कन्या अहोपं धन्यस्य कंठे वरस्रजं निचिक्षेप अथ
पूर्णप्रतिज्ञा सा कन्या राज्ञा हर्षितिलकदानपूर्वकं धन्याय ददे शुभे दिवसलग्ने तयोः पाणिग्रहमहोत्सवः
जातः करमोचनवेलायां राज्ञा गजरथतुरगग्रामाणामनेकानि दत्तानि ततो जितारिर्नृपाग्रहात् चित्तचित्रकृ
तस्वचरित्रे धनसारस्तुत्कति चिद्दिनानि तत्रपुरे राजदत्तावासे तस्थौ अथास्मिन्नेव पुरे राज्ञः सुबुद्धिनाम
मंत्रिपुत्री नाम्ना सरस्वत्यस्ति सा च सरस्वतीव सर्वविद्यानां हार्दग्राहिणी यस्याः प्रतिज्ञा सर्वासु प्रहेलिकासु
गूढप्रश्नोत्तरेषु हृदयकृतसंकेतासमस्यापूरणे च जज्ञातस्य अलजन्तु बुद्धिचतुष्टयं प्रवणपरं तु स्यादिकी
बुद्धिनिरालंबनसाध्या तत्र सा कन्यकान्योन्यस्या लिमानेनेति प्रतिज्ञा कृतास्ति यदुक्तं मदहं न जानामि मदुक्तं
च यो सर्वं वेत्ति स एव मया भर्ता चेनाऽनुसर्तव्यः इत्येवं कुमरीकृता प्रतिज्ञा वार्त्तापरंपरया स्वनगरे ग्रामे च वि १०७
सृताः अथः ये कियत्ताव्याष्टछंदोऽलंकारादि शास्त्राभ्यासमात्रेणात्मबुद्धिप्राग्लभ्यं मन्यमानाः गर्वितस्त

याः अस्मदग्रे सा कियन्मात्रेति हृदि धार्यमाणा परिणेतुकामा राजपुत्रादयः बहुशः तस्याग्रे गूढसमस्या
दि कृत्वा सहोत्साहमागत्य मंत्रीपुत्रीसरस्वत्यग्रे पृच्छंति तत्र मंत्रीपुत्री शीघ्रं तस्याहार्दं विशदरीत्या कथयति
परं कुत्रापि न स्खलति एवं प्रतिदिनं पाणिग्रहणेच्छवः स्वस्वकल्पितानेकगाथा ग्रथितसमस्या पृच्छंति परं
सा कन्या श्रवणमात्रादेव निरुत्तरीकरोति तदा ते विलक्षमुखाः पश्चाद्यांति अथान्यदा मंत्रिपुत्र्याः सरस्वत्या
स्वबुद्धिकौशल्यं दर्शनेच्छया स्फुरन्नवर्वान् सचिवान् पंडितप्रधानवान् नृपादिकं मात्सिकस्य श्लोकद्वयमपाठी
यथाः गंगायां दीयते दानं मेकचित्तेन तां विना दातारो नरकं यांति प्रतिग्राही न जीवति १ तथाः कासरोव
राणसोहा कोऽपि हियरो दाणगुणे जाते अवगहणे को निगणो सरु धरे केरिसा पुरिसा २ इति प्रहेलिकाद्
यं स्वयं लिखित्वा एकया दास्या सह प्राहैषीत् सोऽप्यैवमवाचयत् मत्स्यप्रत्युत्तरं लिलेख मीनो जातागलो दे
यं कन्ये दाताऽत्र धीवरः फलं यज्जायते तत्र तयोस्तद्विदितं जने १ ऽस्यार्थः यथा गंगातटे कोऽपि धीवरः मत्स्यब
धार्थं प्रवृत्तः तत्समये गतक्रियागर्लितेयं समस्या तत्र धीवर वीडिसकंटके मांसखंडं बध्वा मत्स्याय ददाति तेन
धीवरोऽत्र दाताऽस्तीयं मांसखंडं तु देयवस्त्वस्तीयं तथा तं मांसखंडं गलात्तं मीनः प्रगृह्णन्ते अत्रोप्रती ग्राही मत्स्यः अ
त्र क्रियायां तयोर्दातारप्रतिग्राहकयोः फलं यज्जायते तत्तु सर्वजनैर्विदितमस्ति धीवरो दाता नरकं याति
प्रतिग्राही मत्स्यो न जीवतीति सावार्थः तथा द्वितीयायां यदुक्तं तत्स्मरण अत्र त्रयो पदच्छेदाः चतुर्थं समस्य

धन्यचरित्र
१०६

पदंमितिमरोवरस्यसोलाकंजलंतथादानिषु अधिकतरो वसराआयेनमरणावसाने निस्त्रीडाक्षणोतथा
चित्तनिरवत्वो त्किंददातिमनसिखेदंप्राप्तो तदाब्राह्मणेनोक्तं त्वदंतविषये स्वर्णमेखिकास्ति तां देहि तेनोक्तं
सत्यंतेषदेनदंतात् पातयितुंप्रवृत्त इति महासत्वंदृष्ट्वा देवतापुसन्नोऽसत् अतोसर्वाधिकदाता वतराजः त
थाऽत्र ग्रंथग्रहणनिपुणा वेश्या यतोसर्वकलाकुशलतानिपुणानां धूर्तानां वस्त्राकृष्टं नकत्तया तेषामपि धनं
सुखेनगृह्णाति अतो अर्थग्रहणनिपुणा वेश्या तथा सरूधरिऽयां किंवस्तनापुरुषा कंबलवेशायत्तेसरूस्व
स्पोत्तपन्ना पुरुषाप्राय कंबलपरिधापनेन निर्वहतिरिति इत्यर्थः धन्येनेति समस्या हृद्यार्थं बुद्धीबलेन कोजिवत्
शीघ्रं बुद्धा प्रतिपत्रे लिखित्वा कन्यायै प्रेषितं अन्यच्चमयुक्तोपि अर्थालिः त्वयाज्ञेयः यतः नलगे नागना
रंग निबन्धंवे पुनर्लगत् लगेस्युक्ते लगेन्नैव मामेस्युक्ते स्पर्शं लगेत् १ इत्येवं धन्यलिखिता सूर्यपत्रीदा
स्या दत्तात् कुमार्या तल्लिखितप्रहेलिकाहृद्यार्थं वाचयित्वा चित्रचमत्कृता अहोऽस्यबुद्धिकौशल्यमिति
मस्तकं धुन्वेन पुनरग्रतः वाचयितुंप्रवृत्ता तदा श्लोकस्तु संहितया वाचितः परंतु तद्दृहस्यं न विवेदः प्रव
लेहापोहेनमपि तापितद्धर्वनवनीतंतन्प्रहे तदात्मगाली महदाश्चर्यं चक्रमाना तत्प्रथमं गत्यामातं स्पष्टं कोऽस्य धु
न्योक्तश्लोकार्थमप्राक्षी तदा धन्योऽपि प्रविहस्य तदर्थं मलापत देविं बोधीए तव पक्षेः कुलमोष्ठपुटं आनिहि १०६
एवं सर्वमस्य जनसमहं कुमार्युक्तसमस्यार्थकथनात् धन्योक्त पद्यार्थं मंज्ञापनात् पूर्वपणपतिज्ञां कु

मारीज्ञात्वा मंत्रिपुत्री प्रत्याह हेतुदिनेतत्वसंधारणं ऽसवत् अतोऽस्यमाईपाणिग्रहणं कारयामी त्युक्ते मंत्रीणि
तयापि पितुर्वाक्यमनुमेनेयतो ऽपिसतं वाक्यं कोनमन्यते ततो मंत्री अत्याग्रहात्यादरेण च धन्यं सत्कृत्य महामह
पूर्वकं पाणिग्रहणं कारयामास: इतश्च अस्मिन्नेव नगरे द्वात्रिंशत्स्वर्णकोटीस्वामिपत्रमध्ये सिध्धानोमहेस्योव
णिग्वरोऽपरिवसतिस्म तस्य विनयादिगुणान्वितार्चत्वारः पुत्रास्संति तत्राद्यो रामा अस्तिधान: १ द्वितीयो कामना
मा २ तृतीयो धामारव्य ३ चतुर्थो सामेतिसंज्ञित ४ एवं चत्वारपुत्रोपरि एकाकश्चिदपिदोषस्यानास्पदं समस्तगुणा
नामेकमंदिरं प्रत्यक्षा लक्ष्मीरिवतस्यनाम्ना लक्ष्मीवती पुत्र्यस्ति एवं समस्तसंसारिकसुखैस्सुखितोस्ति परंतु आ
त्मिकसुखलिप्सया शुद्धदेवगुरुधर्मादीन् नीव्रतस्तान्आराधयति प्रत्यहं साध्वादि पुण्यमात्राणि पोषयति दीन
हीन दुःखितजनान् सानुकंपयासमुद्धरति तीर्थयात्रा रथयात्रा कल्याणकोत्सवसाधर्मीक वात्सल्यादि प्रतिमा
त्रार्थं व्ययं कुर्वन् पत्रमल्को दुर्लभं समणीयुतं मानुष्यं सफलं करोति अथ तस्य त्रिवर्गमाराधयंतो क्रमेण हृद्ध
त्वमागतं तदा शरीरे गैरोगैसेरसेरिव वन्सजीवं बाढं चेतनाव्याकुलीकर्तुं लग्ना तदापत्रमज्ञेन शरीरे गैर्विज्ञे राम
न्तंमरणं ज्ञात्वा द्वात्रिंशद्धारवद्धां हृद्ध ताराधनाकर्तुं सावधानोजात तत्र प्रथमं परिग्रहादिमोहमवं सिघलीकृत्य
पुत्रानाहूय तेसत्यधात् सोपुत्राः महाकुलश्शाग्नत: इदजगति नि:श्रीके नरि किं कुत्रापि गौरवं दृष्टं यतोकस्त
रीमपि निर्गंधां कोप्पुरीकुरुते तस्मात् सेकेवलक्ष्मी: श्लाघ्यते यया कलंकवतोपि जनः मृगांकवत् देवाना

मपि सर्वदा माध्यः स्यात् अन्यच्च यथाऽनेकदारवान् पुरुषः परस्परं कलहायितं श्रुत्वा व्याकुलो भवति तथा पर
स्परं धातृनां त्रिमार्गप्रवर्त्तनयोगात् व्याकुलो जातः धर्मार्थकामानां वर्गत्रयाणां साधनमुख्यं शरीरं वर्णीयते य
था धान्यनिष्पत्तेर्मुख्यसाधनं जलदवृष्टिरेव पुनः समस्तापि कमलोत्पत्तेहेतुर्गंतव्या यथा पंककलुषितापि वृ
ष्टिर्निर्मलस्य पद्मस्य प्रभवहेतुर्हेतुः किं न भवति ऽपि तु भवत्येव धनेन प्रासादप्रतिमासंघतीर्थयात्रादयो धर्मा
श्रियैव निष्पाद्यंते यथा विबुधैः नानार्थालंकाररसयुक्तियुक्ताः विहरून चित्ताह्लादकारकाविविधा ग्रंथा बुद्धै
व निष्पाद्यंते अतो संसारिणां इहपरयोर्मुख्यमिष्टं हेतुरस्ति अन्यच्च येन पित्रा बाल्यभावे लालितो पालितो पोषि
तश्च से वयदि पुत्रो युवावस्थायां धनोपार्जको गृहनिर्वाहकश्च न भवेत् तदा पुत्रस्य लकुटयाघातममामनंति
प्रस्तुतास्मद्गृहविनाशकोऽयमिति वा वदंति यदि अपरिमितधनोपार्जको भवति तदातिहर्षभरभारिता प्रशंसंति
पुत्रोयं मस्मत्कुलदीपकः कुलमंडनश्चायमेवास्ति तथा मातापि बहुरमनोरथैर्जन्मस्य बहुरमनोरथैर्लालित
पालितस्य मुखं दृष्ट्वा हृदयोल्लासं प्राप्नोति पश्चाद्यपि वयप्राप्तो धनोपार्जको न भवति तदा सैव माता एवं वदति मम उ
दरे दुष्टदोषपतितोस्ति तथा युवत्यपि तावत् स्त्रियालापादिकं सहर्षं करोति यावत् सुरूपेप्सरीप्सितं भूषणवस्त्रादि प्रा
प्नोति मकरध्वजरूपोयं मम भर्त्तेति प्रशंसति अन्यथा तु स्थाणुरूपोयं पंगुमार्जारकल्पेति निंदति तथा स्वजना पि
तावत् भक्तनभावं दर्शयंति यावद्गृहे लक्ष्मीस्थिरा भवति तथा नागरिकापि यावद्धनं तावदादरसत्कारसन्मानं १०९

प्रयच्छंति तावत्कलावंतां कला विद्यावंतां विद्या मतिमतां मति गुणवतां गुणाः प्रशंसामाप्नोति यावल्लक्ष्मीर्गृहे
स्थिरा भवति सहस्रशो दोषा अपि धनवतां गुणरूपैर्व गण्यंते जनैः यदि धनी न ऋजुलको भवति तदास्य वाक्पटुत्वं
ख्यापयंति यदि मंदजल्पकोस्ति तदाऽसत्यभयान् मितभाषीति वदंति यदि पुनर्धनी सिद्धकार्यक्रियाकांक्षी त
दास्य सोद्यमी प्रमादपरिहारी अनालसीति वदंति यदाऽऽलस्येन मंदकारी तदा धीरोस्ति सहसा चित्तधितन क्रिये
ति इत्यादि नीतिमार्गकुशलोस्तीति वदंति यदि धनी बहुभोजी भवति तदा लोका वदंति प्रबलपुण्योदयवान्
स्ति येन शक्तिद्वयं संपन्नो कथं न भुंक्ते यतः भोज्यं भोजनशक्तिश्च रतिशक्तिर्वरास्त्रियः विभवो दानशक्ति
श्च अनल्पतपसः फलं १ इत्यादिस्तौति यदा पुनः स्वल्पभोजी भवति तदाऽस्य मनस्तत्त्वं वर्त्तते सर्वसंपन्नत्वादि
ति वदंति यदि धनी वस्त्राभरणादि बहुमूल्यं बरेण याति तदास्य पूर्वं प्रबलपुण्यं कृतमस्ति तेन यथा प्राप्तं वि
लसति लक्ष्म्यस्य सारं यशो गायंति यदि पुनः किमपि वस्त्राभरणादिकं न परिदधाति तदास्य गंभीरत्वं धार्मिक
मिति त्वसंतोषित्वं च गिरंत्याइ ति वदंति यदा धनी बहुद्रव्यव्ययकारी भवति तदा उदारचित्तोपरोपकारीति व
दंति यदि पुनः स्वल्पव्ययकारको तदाऽस्य योग्यायोग्यविलासज्ञो यं विमृश्यकार्यकारी यदुचितं तत् करोति
बहुद्रव्यत्वात् किं रथ्यां विकिर्णाति इत्यादि सर्वत्र धनिनां गुणा एव भवंति धनरहितानां तु सर्वे दोषाय भवंति
अतो भो पुत्राः एते यथा लक्ष्म्यां गुणा तथा दोषाऽपि सहस्रशो विद्यंते इष्टयोगा इव निष्टयोगाः किं संभवो न हि भ

धनाचरित्र

११८

वंति यतः निर्दयत्वमहंकार स्तृष्णा कर्कशभाषणं नीचपात्रप्रियत्वं च पंचश्रीसहचारिण १ तथा लक्ष्मिद्वेषोजने
प्रीति परस्त्रिगुरुलंघने मुखेचकटुवक्यानि ज्वरीवधनिनां हि यत् २ सिद्धांतेपि दोषसयमूलजालं पृच्छरिस्मि
विज्ञिपंजइचंतं अइंवहसिअणत्थं किमणत्थं तवंचरसि १ इत्याद्यनेके दोषाः बहुअनर्थकारिणः तथा
पिशारीरिभिः स्त्रप्राप्यते यथाकृताजीर्णादिदोषोपि प्राणिभिः पुनराहारं प्राप्यते नरः श्रियाप्राप्तपरि
क्लेशापिपुनः श्रियमिहंते हि यस्मात् इहजगति दग्धगृहा वृक्षे स्पृहां किं न हि कुर्वंति तस्मात्सोपुत्रा दोषा
करोपि अर्थः गृहिभिर्नत्यक्तुं शक्य अतः श्रीकृते शिथिलश्रद्धे युष्माभिर्मिथः कलिर्नसेव्यः यत्कलिना
न्नाफलदोपि सुखार्थिभिः किलोच्यते युष्माभिः सर्वार्थेभ्योन्यं स्नेहतोपृथककुलाचेः स्वैयंयउक्तं निशो समुदा
योजयानहः यथा तंतवोपि हि संमिलिता गजेंद्रमपि बध्नंति यतः भिद्यंते लघ्वरयेन धरायेन विदार्यंते
संहतैः परपतप्रोटिं हणेस्त्रहारिचार्यते १ पुरुषाणां यत्र कुत्रापि संमिलनस्वभावेन वसनमायतो श्रेयस्करं
भवति तत्र स्वकीयसकुटुंबपक्षेतु विशेषतः सम्प्रेहवसनमत्यंत श्रेयस्करं ज्ञेयं अन्यथातु विरोधस्य फ
लविरोधएव धनयशआदीनां वृद्धिर्नभवति यथातु घेपरित्यक्ता तंडुलापिन प्ररोहंति किं च निर्धनोपि मनुष्यः
स्नेहलैर्निजैपरिवृत्तशोभां लभते वस्त्रविहीनापि अंतर्घनिकुलेरहदेमूल्यमर्घति गृहस्थानां स्वगृहे धनपरि ११८
ग्रहादिमतां निवसतां तावत् प्रतापधनगौरवप्रजायशः सौख्यसंपद्यभाति मद्यवादीनां प्रदीर्घिजायते याव

तानित्यमिति वा

त्स्वकुले परस्परं कलिर्नोत्पद्यते यद्यपिराजादीनां मान्यत्वात्परैरपरिभूतोपि नरः स्वकुटंबकलिना स्वल्पैरेव
दिनेक्षीयते यथाराजमान्योपि महाभटः राजयक्ष्मणेव स्वल्पदिनैर्क्षयं यांति तस्मात्भोपुत्राः यदा पुत्रपौत्रा
दिपरिवारवृद्धौ कलिरोद्धुं नशक्यते तदा युष्माभिः पृथक्पृथक्स्थेयं परंपरस्परं द्रोहदं द्वेषं भायाच युष्माकं
हिताय युष्मन्नामांकितलेखयुक्ताः मम निधानाश्चत्वारः कलशाश्चतुर्गृहकोणेषु भूमौ स्थापिताः संति
ते पृथक्पृथग्भवनकाले स्वस्वनामांकिता ग्राह्याः परं तु परस्परं क्लेशो न करणीय इति यतस्ते कलशाश्चत्वारोपि स
मानधनाः तेषु च स्वल्पमपि न्यूनाधिकं नास्ति यतो मम स्वांगमिव चतुर्षु समानं चतस्त्वमस्ति अतः नक्कापि
पंक्तिभेदोस्तीति स्वतनुजन्मनां त्रिविधेन शिक्षां दत्वा सत्वाधिकसः समस्तजीवान् त्रिविधेन क्षमयित्वा अ
र्हदादीनां शरणं कृत्वा सचवरिम प्रत्याख्यानेनायुःसमाप्तिं निवाघ्र सदांगतिमापत अथ पुत्रैः तस्योर्द्ध दे
हिकादिमरणक्रियां कृत्वा ततः तातशिक्षामुपादाय रामकामादयः सचवरिम प्रत्याख्यानेनायुःसमाप्तिं
निवाध्रसदांगति स्नेहमिश्रवचः स्नुताः एकत्रगृहे कियंतः समयंगमयंतिस्म तत्र कियत्यपि गते काले
पुत्रपौत्रादिसंततिवर्द्धमाने परस्परं क्लेशं कुर्वन् दृष्ट्वा चत्वारोपि पृथक्पृथक् गृहे तस्थुः ततस्ते मित्रादर्शि
तेषु कोणेषु स्वस्वनामांकिताः कुंभा हृष्टाः ग नतेद्रुतमाकृष्टाः यत्र बालस्यापि धनप्राप्त्या वालस्यं नभवे
त् अथ तावत् ज्येष्ठपुत्रस्य नामांकिते कुंभे मषीभाजनं कंपलं बाचवहिकापहालेखन्यश्चा युलोकिरे अथ

धनाचरित्र
१११

पुनः श्रुतांतकरणस्य द्वितीयपुत्रस्य सेउकेरनुचामहीमृदः कलशांतर्दृक्पथंगताः तृतीयस्यपुनः स्वनामां
कितस्यकलस्यांतः करिणां करभाणां वृषभाणां वाजिनां च दृषताणमपि स्फुरिसोऽस्थीनि दृष्टानि अथतुरीय
सकनीयसः तनयस्यज्योतिर्द्योतितसद्मीमास्तुवर्णस्यश्रेष्ठोकोटयः घटांतरेदृष्ट्वा पौरस्त्यारयश्रास्त्रयश्च
तान्स्वर्णस्वतकलशान्दृष्ट्वा कृष्णपक्षमादशीरात्रेरयिमा त्रयत्रियामाऽवस्वश्यामानना चिरेजिरे तुर्यो
त्वनुजोशांतकलसस्ततान्स्वकलान्विद्याऽत्तुष्टत् अथवारीक्षमाणांलालेकोनरोन हृष्यतिकनीयानप्यसोउझी
तयारमयामस्तत्वंप्रापितः यथातनीयानपिमणिः कांस्या किंअर्धनलभते अथत्रयोपिजोताक्रातमनस्का
साश्रशोलाकारताधिपः अथज्याचष्टतिकनीयसः ब्रुते स्वनाम्नाऽर्थ्यनददामि ममलाग्यात्स्वमदमेवग्र
हिष्यामि पापोदयचतांलवलांयदिननिस्मृतं तदाऽहं किंकरोमि कोजानाति युष्माकं त्रयाणांमध्येजोया
त्केनाप्यपहृतं लवप्यति तदाममकिंदूषणं दूषणंयुष्मत्कर्मणां इत्येवंविमुखक्तो लघुनतज्ञागंदहो
तदाभ्रष्टस्तेहास्तेप्रत्यहं गेहांतक्लेशंव्यधुः अथबहुतिर्दिनैक्लेशेनोद्विग्नाः निर्दूलन्यायलालाय चतु
ष्पथंगताः यथाजलदाःसलिलप्राप्तये क्षीरसमुद्रंगछति तत्रापिचतुष्पथे मध्यस्थामहेस्या तेषांक्लेशवा
र्तांश्रुत्वा सर्वेदिग्मूढाजाताः स्वस्वबुद्धिविलचव्ययक्तेत्पिरंतु निर्णयोनजातस्ततस्तेसर्वैरप्युक्तं राज
द्वारेमहाबुद्धिः अतोराजद्वारंगछथ यतोतत्रतस्यपराघातोदयवलेनसर्वेपिसरलाःलविष्यती उत्तरं

[library stamp: Dr. B… / डाक्टर भाऊदाजी …]
१११

श्रुत्वाऽप्राप्त्यैव्यसन्न्यायाः उपनृपंगताः यथाताकिंकास्त्रंविवदमानाः उपसर्वज्ञं यांति तथास्तेराज्ञःसलायां
गत्वा स्वस्वदुःखं प्रोच्यमानाःस्थिताः तत्रापिन्यायनिपुणैः चतुरैरपिमंत्रिलिः यदा कूलहोनलग्नः तदाराज्ञा
चिंतितमयं कलिर्केनापिनलग्नः परंचतुर्बुद्धिप्रवीणो धर्मेचस्फेटयिष्यतीति संप्रक्षाल्यं धन्याय समादि
सद्ऽमंदधीः धन्योपिनृपाज्ञयेतिप्रोवाच लोलजायुष्मत्पित्रा लव्यंसरलंसमानंकृतमस्ति परंतुअनव बुध्यमा
मानामुधाकलहंकुरुध्यतो लातस्यवात्सल्यंसर्वेषुतनयेषुप्रायसमानंलवति नकिमपिन्यूनाधिकंलवति
अतोवःजनकेनद्रव्यस्यांशाःसमाएवप्रदत्तासंति श्रूयतामत्रहृद्दाद्दं यस्यपुत्रस्य यस्मिन्वस्तुनिव्यव
हरणमतिः कोशल्यंकमत्ते तस्यपुत्रस्यपित्राश्रमैकहेतुः तत्कर्मनिरूपितः तत्व्यापारक्रियास्थितंद्रव्यं
तस्यैवदत्तं अतोऽत्रवहिकादिउपलक्षणात् व्याजादिकलांतरगतंद्रव्यं ज्येष्ठपुत्रायदत्तं यतः तस्मिन्क्रि
यायांज्येष्ठतनयेवनिपुणः इतिप्रथमस्यविलागः यस्यत्रसेट्के रुडुचामृत् निर्गतातस्य तत्क्रियाकु
शलस्यमृदसंकेतसमर्प्यणात् द्वितीयस्यकोष्टागारगतधान्यानि क्षेत्राणिच तस्यैवदत्तानि तव्यापारग
तंद्रव्यं ज्येष्ठपुत्रदत्ततुल्यमेवलविष्यतीति द्वितीयस्यविलागः यस्यपुनः गजाश्वगोमहिष्या घस्थिनिनि
र्गतानि तत्रैवलप्तलक्षायतृतीयायस्तनवे गोमहिष्यादिव्यापारगतंद्रव्यंदत्तमितिसंकेतः इतितृती
यस्यविलाग यस्यपुनः हिरण्यरूपारत्नादिनिर्गतंतस्यतु अद्यापिव्यापारक्रियाकुशलत्वंनवेत्ति ते

धन्यचरित्र
११२

नहेतुनाश्रेष्ठिना रोक्यधनं कनिष्ठपुत्राय दत्तमिति चतुर्थस्य विभागः एवं भाषमाणेन पित्रा तत्तद्वस्तुसंकेतसू-
चितः अत्र स्वस्वमनसि विचार्य तां स्वस्वसंकेतितव्यापारगतद्रव्यसंख्यानेन सर्वेषामष्टाष्टस्वविभागे कोटयो द-
दिरे अत यदि पितुराशयस्त्वं कमम वचसि प्रामाण्यं भवति स्वस्वमनसि परिभाव्योत्तरं ददातु युक्तमयुक्तं वेति
सत्यजनापि श्रृणवन्ति एवं तीतिरुक्ता धन्यस्थिते: तदा ज्येष्ठभ्राता स्वमनसि परिभाव्य व्याचष्ट मम भागादि-
द्रव्यं द्विधाणिज्ये ऽष्टौ हेमकोटयः सदा तत्त्यासंतीति धृति वृद्धोक्तवान् अथ द्वितीयोऽपि प्राह ममापि सेतु-
तिः धान्यकोष्ठागारव्यापारगतद्रव्यधनसंख्यानेनैवमेव ज्येष्ठभ्रात्रोक्तमष्टकोटिद्रव्यमस्तीति अथ तृ-
तीयः प्राह ममापि चाहनैः अश्वानां मयुतं तथा हस्तिनां शतं गोकुलानां तत्र खानामष्टाऽयुती मद्विभजादी-
न पितृकृत्यमस्ति एवं तेषां मौल्यगणनेऽष्टकोटयः हस्ते लभ्यते इत्येवं तेषां वचः श्रुत्वा नृपतिः सभाश्च
विस्मितचित्ताः शिरो धुन्वन् धन्यस्य बुद्धिकौशल्यं वर्णयितुं लग्नाः ततो राज्ञा तेषां चतुर्णां पृष्टं युष्माकं चित्ता-
द्यो लग्नः निस्संदेहश्चजातः तेऽपि हस्तौ योजयित्वा स्वामिन् वं युगकोटीचिरं नंदतु युष्मदादेशात् सुरूपोऽत्र
विवादः मधन्यस्य बुद्धिलीलया अस्य परस्परं प्रीतिलता दृढिं नीता कलहश्च नष्टः ततो राज्ञा तेभ्यो वस्त्राणि विसृष्टा हृ-
ष्टचित्ता राजानं नत्वा स्वस्वगृहं जग्मुः अथ ते गृहं गत्वा परस्परं मंत्रयित्वा धन्यस्य प्रतिभा लाभ कन्या गृह- ११२
तहृदयाः संतः रूपलक्ष्मीवती स्वस्वसालक्ष्मीवती कन्यां धन्याय ददुः महामहेन साऽपि परिणीता चतुर्भिः

प्रत्येकमेकैकास्वर्णकोटीदत्ताऽऽत्तत्र अस्मिन्नेव नगरे कृष्यादिकर्माभिरतमनाः सनाम्ना धनकर्मा विणिग् परिवस-
ति स च पापानुबंधिपुण्योदयादपरिमितधनं भासित परं तु महाकृपणो तस्य तु स्त्रियस्यापि लक्ष्मीन त्यागाय न
भोगाय न पुंसकस्य स्त्रियेव केवलं वेश्मभंजनमात्रं वास्तुत् अन्यदा एकः कश्चित् मागधोस्वजातीयमागधवृं-
दमेलके गतः तत्र ते स्वस्वबुद्धिकौशल्यं वर्णयितुं लग्नाः केनाप्युक्तं मया अमुकदेशाधिपतिः स्वामि रंजयित्वा
धनं गृहीतं अन्येन केनाप्युक्तं ममुकदेशाधिपतिमहाकृपणो सोऽपि मया रंजितः धनं च गृहीतं केनाप्युक्तं अमु-
कराज्ञो मंत्री समस्तशास्त्रपारंगामी सर्वेषां वाग्मिनां कषपट्टकः अनेकबंदिवृंदा बुध्यानि धायनि ष्कासिताय
रं धनं न ददाति सोऽपि गुरुप्रासादात् मया रंजयित्वा महाप्रसादो लब्धः एवं परस्परं वावदतां केनापि मागधेनो-
क्तं यत् युयं वदथ तत् सर्वं सत्यं सदा जानामि यदा अत्रैव वास्तव्यधनकर्मणः सकाशात् एकदिनमा-
त्र निर्वाहकं मपि भोजनं मपि आत्त: अन्यथा तु गत्स्फुलनमात्रमेव युष्मद्वचः ततैक कश्चित् मागधक व्या-
याग र्द्वितोऽवदत् अहो एतत् किं दुष्करं मया ऽनेके चक्रकं घोरहृदया रंजिताः किं यमात्रो यं वराकः
अस्य पार्श्वात् भोजनवस्त्रादिकं लात्वा दर्शयामि तदा मागध मंडल्यां दानविभागं गृह्णामि नान्यथा एवं कृ-
त्वा धनकर्मणः गृहे गतः तत्र वस्कधः मधुरया गिरा धनकामीणं साहयन सोऽपि च क्षणा शिरो मतो-
दातुं कथ विलंबसे यस्मात् आयुषः प्रतिभूर्नास्ति निमिष घूर्णन बलात् जागद्दीर्घनिद्रां हगे च सूचयन्ति

धनाचरित्र
११३

अतोदानधर्मे विलंबनमयुक्तं यतः अनुकूले विधौ देयं यतः सर्वं प्रपूरयति प्रतिकूले विधौ देयं यतस्स
र्वं हरिष्यति १ देहीत्युक्ते देहि संदेहि स्थैर्यं मा संचिनु श्रियः हरंत्यन्ये च नेपश्य भ्रमरी संचितं मधु २ विसिर्यं
ते कदर्यस्य श्रियः पातालपक्रिमाः अगाधमंधकूपस्य पश्यचौ चलितं पयः ३ बोधयंति न याचंते याचा
कोस्मि गृहे गृहे दीयतां २ दानमदातुः फलमीदृशं ४ इत्यादि अनेकसुभाषितान्युक्तादीन् तस्य बोधनाय महो
त्यायचितानि परं मुनः शैलपाषाणवत् न किमपि दययाऽर्द्रं चित्तं संजातं दुःखितोहं सुखितोहं इत्यादी
नि दीनवचनानि विविधानि नयप्रकारैः कथितानि तदासः धूर्तराट् श्रेष्ठिनं प्रतारयन् प्राह सोल इमाग
ध अद्यावसरो नास्ति अतः आगामि दिनेन यत्त्वं पुनः २ मद्य भोजने भोजनं याचसे तत्कल्ये धवं प्रदास्या
मि एवं धनकर्मणा प्रत्युक्ते सति समागमः प्रमोदलाकृ तदाशायमलसमानो विचारयति ममागमनं सफलं तु
संजातं यतो पणं कृत्वाहमागतः अनेनैकदिनविलंबेन दानमंगीकृतं मूलतः नास्तीति नुनोक्तं वरं कल्ये वा
गत्य दानं ग्रहीत्वयास्यामि एकांतेन दत्तं कर्तुं याचकजनस्य न लभ्यमिति विचारयन् गतः पुनर्द्वितीयस्मि
दिवसे तस्य गृहे गत्वा सधैवतमयाचत तदा धनकर्माह लो वैतालिक किमाकुलो सवसि धीरो भव मयोक्तं तत्सच
जतिस्व दिनेतु स्यं प्रदास्यामि इत्युक्ते मागधेन तस्य हार्दं लक्षं अदातुराज्ञादं सर्यरिकर्मितः तथापि ममास्य सार्द्धं
कलहं न युक्तं यस्मात्मया प्रसन्नं कृत्वा भोजनं लास्यामीति पणं कृत्वाऽहमागतः तस्य हानिर्जायते अयं पुनः ११३

कल्ये दास्यामीति वक्ति परं मूलतः नास्ति न वदति अतो अस्य पृष्ठे लगित्वा प्रत्यहं मार्गयित्वाऽस्य श्रमयामि
कियंतं कालं मां प्रत्युत्तरयिष्यति अंते यमेव श्रमितो भूत्वा दापयिष्यति लोकलज्जया वा मम कार्यं सेत्स्य
ति यद्यपि पूर्वं कर्मणामस्य मम चोदय विज्ञासं को वात्र हारयति इति विचिंत्य प्रत्यहं मागधवचनमुक्त्वा भो
जनं याचते सततु प्रथमदिनोक्तवचनेनैव प्रत्युत्तरयति तदा मागधो वदति कल्यं कदा भविष्यति धनकर्माह अ
धुनाऽद्य वर्तते कल्यं कुत्र अतः कल्ये दास्यामीति उक्त्वा विसर्जति एवं प्रत्यहं कुर्वतो मनेकानि वर्षाणि व्यती
तानि परं धनकर्मणा किमपि न दत्तं वंदि तु मंदिलत्त्लो भग्नाशश्चिंतयितुं लग्नः अयं मितंपचकेनाप्युपायेन
न व्ययं कुरुते मयात्र्वदंस्पं कारायणीयः यथा कृपात्मा दारुवर्त्मना चर्त्यं जलमाकृष्यते हिं किं यतः नीताव्
पुक्ते शठे प्रति शठं कुर्यात् आदरं प्रतिआदरं ० अतो वक्रशीलस्य बलात्कारेण सदाचारं कार्यते हि यस्मात्
धनुः यावदाकृष्टं ध्रियते तव त्स्वहूतं स्तलचति नान्यथा तस्मात्कृपणशिरोमणेरस्य श्रीदेवादिसाहाय्यं वि
नानस्वाचयति लचति चक्रे लकुटे चक्रो वेधेति धोकोक्तिसत्याकरणीया स्वात्मनः प्राणरक्षणार्थं केनाप्यु
पायेनास्य कमलास्वीकृत्य त्यागभोगविधानतः कृतकृत्यं कुर्वे ततः प्रतरणाविद्यासाधयित्वा चिं
तितं करोमि इति ध्यात्वेह स धनकोटी कर्पमोटी स्तु रीगृहं गतः तां शक्तिं नत्वा त्वत्प्रसादात्मकार्यं सि

धत्तु इतिउक्त्वा सावधानमनास: मागधः अर्थं साधयामि चा देहं पालयामि एवं मनः निश्चयं कृत्वा
स चिनयं स विधिपूर्वकानुपवासानेकविंशतिमधात् ततः सततस्य मौनतपमंत्रजापहोमादिभिर्विकु
तैरराधनकृत्यैः सा चंभिका प्रसन्नितपात्रं कृता ततो सा देवी प्रत्यक्षीभूय मागधं प्रत्युवाच हे वत्स त्वत्सत्त्वा
स्तू प्रसन्नाहं यथेप्सितं वरं वृणुष्वेति देविगिरं श्रुत्वा समागधो देविं नत्वेति याचयामास: हे मातः प्रियप्र
देयदि त्वं मनोपरि संतुष्टा जाता तर्हि मम रूपपरावर्त्त विद्यां गतकालेऽविस्त्वं च देहि तदा तया देव्यापि तदा
शयेप्सितवरो दत्वा तिरोभावं गता यत प्रशांतिलाभां सुपवर्णी किमदेयं भवेत् ततः स मागधस्तेन मानंदितचि
त्तो हृष्टः स्वगृहे गत्वा चिंतितपारणकोऽवसरं विलोकयति तावत्तैकस्मिन् दिने धनकर्मास्वकार्यसाधना
यग्रामांतरं गतः तदावसरप्राप्तेन मागधेन देव्या दत्तवरप्रसादेन धनकर्मणरूपं कृत्वा तद्गृहे गत्वा पु
त्रादीन् लाषितः अहं मध्यशाकुनालाद्वा ग्रामांतरे न गतो: ततो व्याघुट्य मार्गे श्रीमदऽर्हतां धर्मसमाख्या
तमेकं मुनिं मया दृष्टं तत्राहं मुनितत्वोपविष्टः ततो करुणापरेण मुनिनाऽर्हतं धर्मसारमाख्यातं तथा हि
सर्वेषां संसारीणां धनकामना प्रचुरतरा भवति तस्माद्धर्मसर्वमनिर्वचनीयकष्टं सहतियतः यः दुर्गमट
वीमटंति ये इत्यादि महाक्लेशं मनुभवति परं सातुपुण्यानुबंधी पुण्य बलेन प्राप्यते तं मज्ञात्वा तस्माद्धे

अष्टादशपापस्थानानि समाचरति तदा चुरंगोपि विना पुण्यबलेन न प्राप्नोति तथापि यतः अरूंकलंपुरं
पुरारं पुरिसाचिंतंति अन्नसंपत्ति अंजलिगयं तोयं गलं तमाउंन पिछंति १ इत्यादि आशाशाकिनीगृहीतो
तद्धर्ममेव प्रधानु ध्यावंति अथ कदापि पूर्वकृत पापानुबंधि पुण्योदयेन प्राप्ता तदा तदधिकतर मिलने चिंता त
स्याः संरक्षणे चिंता च प्रभवति परं तस्याः संरक्षणसमर्थो धर्मेनोद्यमं करोति प्राप्ताचललक्ष्मी असारा केवलं कर्म
बंधहेतवः यतो अनधित्तपरमार्थानां संसारिणां स्वभावेन् काशायष्टिकस्मा यथा काशाय ष्ट्या त्वक्लेशो
उदरे आयाति तदा प्राणसंदेह जनन रोगोत्पत्तिर्भवति तथा प्राप्तालक्ष्मी इहपरलोकेऽनेकं दुःखानि प्रापयति
तत्रेहलोके यत्र लक्ष्मी तत्र लयस्तुष्टिष्टि लगोपरिभ्रमति अनेकाविघ्नानि संभवति यतः दायादाः स्पृहयं
ति तस्करगणाः मुष्णंति भूमीभुजो गृह्णंति छलमाकलय्य हुतभुक् भस्मीकरोति क्षणात् अंतः प्लावयते
क्षितौ विनिहितं यक्षा हरंति हठात् दुर्वृत्तास्तनया नयंति निधनं धिग्बह्वधीनं धनं २ अतो भवाभिनंदीप्राणिनां तु
इहलोके परमार्थतः क्लेशकारणमेव परलोके तु या लक्ष्मी सहस्रसंख्यया वा लक्षकोटीसंख्यया वा ततोप्यधि
कां संचयित्वा मुक्त्वा च परलोकगतः तत्रापि पूर्वं मुक्ता लक्ष्मी पुत्रस्य वाऽन्यस्य वा यस्य हस्ते चटति स: पु
रुषयानि पापकर्माणि समाचरति तस्य पापस्य विनाश लक्ष्मीसंचयकारकपुरुष यत्र भवे वर्त्तते तत्र स य
मे वानिष्पितो आयाति मदीय मिदमिति कृत्वा परवस्येन मुक्तत्वात् इति हेतोस्तेऽवश्यं पाप विभागमायाति

नतु पुण्यविलासमनुमतत्वात् यायंदि पूर्वलिखितऋणपत्रं उल्लंलिखितऋणपत्रस्य ऋणदानं विना आजं नो
त्तरति चेद् तेन पुण्यं नवीनं आयाति चेत्तु ग्रहणे हस्तार्पणसत्यंकारस्तस्य नवीनग्रहणे बहुलेपि तल्लत्तस्य
ते अनुमितिं विना पुण्यविलासो नायाति अतो लक्ष्मीपरत्वेप्यनर्थदायिनि भवति अधिगतशास्त्रहार्द्
नांधाप्तधर्माणां पुरुषाणां तु साकाशयष्टिकल्पा लक्ष्मीमुक्तिसुखदायिनी भवति कथं यः विज्ञो पुरुषः तां का
शयष्टिं सम्यक् लामुत्पाद्य सपरिकर्म फलो ऽन्यसप्तक्षेत्रे वपाति ततो सप्तमे क्षेत्रे साकाशयष्टि इक्षुवंशरूपा भ
वति एवं काशयष्टिरूपा लक्ष्मीयः सप्तसु जिनभवनबिंबादि सप्तसु क्षेत्रेषु वपति तस्मै इक्षुयष्टितुल्य स्वर्गमो
क्षसुखदायिनी परंपरया भवति अन्यथा तु ऽनर्थकारणं संगमस्त्येव एवं सतापि लक्ष्मी यदि स्थिरा स्यात् तथापि चेत् न
स्थतिबंधोपि युक्तः सा तु जलधिकल्लोलवच्चपला अतो लक्ष्म्यर्थं ऽनेके स्वयं गताग वतिगामिष्यति च लक्ष्म्यास्तु नक
स्यापि प्रतिबंधो कृतः पुराणादावपि उक्तं एकदा लक्ष्मीसरस्वत्योर्विवादो जातः सरस्वत्योक्तं ममैव जगति महत्
त्वं यतो मया ऽंगीकृता जना सर्वत्र सन्मानं प्राप्नोति सर्वार्थे पायात्तवेति यतः स्वदेशे पूज्यते राजा विद्वान् सर्वत्र पू
ज्यते तद्रूपाणि नाणकादिनि तेषां सिरस्यहं स्थिता भवति तदा व्यवसाये व्यवहरति नान्यथा अतो हमेवम
हति तदा लक्ष्म्या भणितं यत्त्वयोक्तं तत्तु कथनमात्रं त्वया कस्यापि सिद्धिर्न भवति यतो त्वयांगिता पुरुषाः म ११५
दर्थं शतसहस्रशो देशोदेशेषु परिभ्रमति मदंगीकृतपुरुषस्य पार्श्वे आयाति सेवकवद् दर्शयति इति वयो हवा

तयोहवा येव वृद्धा बहुश्रुता स्ते सर्वे धनवृद्धानां द्वारि तिष्ठति किंकरा १ अनेकानि चाटुवचनानि वक्ति असद्गु
णारोपणे प्रमया उत्प्रेक्षया वर्णनं करोति छत्रबंधहारबंधादिभिः लघुणग्रथनेन स्वचातुर्यं दर्शयति श्लेषवंक्र
त्वा तस्य प्रशस्तिकारयति एवं कुर्वतां श्रीमानुचेत् प्रशान्तो जातः तदा विद्वान् मनसि हर्षमाप्नोति न चेद्विषादं व
हति पुनरपि अन्यस्तरशस्तुतिरूपाणि वचनादीनि चाटुनि करोति यतः उक्तं च दृश्यं प्रांतैकांते कर्णलयुति
मुदं कोपकलिते रमिमितिर्विज्ञस्यात् धनधननिधीनामपि गुणी गणायैस्तुत्यादिः कथमपि स रोषं भपनयेद हो म
दस्येयं भवभवनवैषम्यघटना १ तस्मात्त्वदंगीकृता पुरुषा मदंगीकृतस्य सेवकप्राया भवंति मदंगीकृतपु
रुषस्य दोषा अपि गुणरूपतां यांति अतो जगत्यहमेव महति किंच जैनमुनिं विना प्रायेण ये ये पुरुषास्त्वां सेवंते
तेपि च मदर्थमेव तेषां हि शास्त्रविशारदो भूत्वा लक्ष्मीमेलयिष्यामीति तत्साध्यं तत्रेह लोके प्रायो बहुतराः
बालात्वामनुसरति परंतु गतोत्साहा मातापित्रादीनां भयेनाध्यापकभयेन वा परं तवानुसरणं तेषां प्रियं न भव
ति ये केचन वृद्धा त्वामनुसरति तेपि लक्ष्याद्यद्दरभरणभयात् प्रच्छन्नवृत्त्या मदंगीकृतपुरुषाणां प्रशस्तिक
रणार्थं वा पठंति यतो लोकापि तेषां हास्यं करोति एतावति वयसि पठनार्थं मुण्डितो किं पक्वलांमे कोरकालगा
त इत्यादि जना उपहसंति मदर्थं च ये केचन संसारस्था जीवा अनादितमदनुकूला मंत्येव तत्र भिलमात्रापि म
मरूपं दीनारादिकं दृष्ट्वा हसति हसति ग्रहणार्थं करं प्रसारयंति ततोपि ये ऽधिकाधिक वयपरिणताः ते तु मां

धनाचरित्र
११६

दृष्टो वसति तत्र किमाश्चर्यं येन दृढाजरा तिमुखा मद्धर्ममनेकानुपायान् करोति तत्र न कोऽपि हास्यं करोति इ
त्युक्त तस्य प्रशंसां करोति दृढोऽपि स्वभुजोपार्जित वित्तेन निर्वहति न कस्याप्याधिनोऽस्तीति एकदापि मम रूपं येन दृ
ष्टं तज्जन्मांतरेऽपि न विस्मरति तव तु पदस्य तत्र येगते विस्मयते च अतो मद्देये तव मानं कियन्मात्रं यद्यत्र तव प्रत्यय
न लवेत् तदागम्यतामत्र निकटश्रीनिवासनगरे परिक्ष्यते आवयोर्महत्त्वं सरस्वत्योक्तं गम्यते च ततो तेन ते पि
नगरासन्नवाटिकायां गते अथ लक्ष्म्योक्तं यदि त्वं मे वदसि अहमेव जगति महति तस्मात्त्वमेवाग्रतः नगरमध्ये
गच्छ गत्वा वस्त्रशस्त्रालोकान् आवर्ययंतुः स्वायत्तिकुरुतः पश्चादहमागमिष्यामि दृश्यते त्वया ऽवर्द्धितो
जनानां सज्जतेनवा तत्रोभयोरपि महत्त्वं ज्ञास्यंति ततो तावत्सरस्वती सम्यग्भुताकारं वस्त्राभरणादि स्थापितं द्वि
जरूपं कृत्वा नगरे प्रविष्टा चतुष्पथे गच्छता मेको महान्नावासो दृष्टः तत्र कोटीश्वरो धनी परिवसति तत्र वामे द्वारास
न्नप्रदेशे तस्य धनीकस्य सर्वेमानोपममास्थानमस्ति तत्र महद्वालरणस्थापितो ऽनेकसेवकवृंदपरिवृत्तो सच्यस
ज्ञासने स्थितो दृष्टा तेन माया ब्राह्मणो नाशीर्वादो दत्तः तेनापि अस्तु कृतरूपस्वरूपस्कंदर्यस्फवेषादिगुणग
णाऽलंकृतपुण्यपवित्र ब्राह्मणोक्ता शीर्वचनं श्रुत्वा आसनाऽउच्छाय सप्ताष्टपदानि सन्मुखमागत्य साष्टांगप्रणा
मं कृत्वा द्वितीयतज्ज्ञासने निवेश्य स्वयमपि निजासने स्थित्वा तद्गुणरंजितहृदयो ब्राह्मणं प्रस्तुवाच: कुत्र ११६
त्यास्तवंतो स्तद्दृमिश्राः क्व देशनिवासिनो वर्त्तते किमत्रागमनप्रयोजनं कस्य पुण्यवतो गृहे ऽत्तारको स्तवतां

MEMORIAL

किंनाम युष्माकं मित्यादिधनिकस्योक्तं श्रुत्वा ब्राह्मणो वाच सोगो ब्राह्मण प्रतिपालक श्रेष्ठिनहं काश्मीरदेशस्थध
मत्यां वाराणस्यां महापुर्यां षट्कर्मनिरतो वशामि समस्तशास्त्रे मम परिचयोस्ति धर्मरूचिनां पुराणादि श्रावण
हत्यस्मि अनेकब्राह्मणादिनां वेदादिशास्त्राध्ययनदानं करोमि तन्नगरे शोऽपि मां लक्ष्मि पूर्वसेवां करोति एहध
र्मनिर्वाहार्थं मम नेकानि वर्षशतानि दापितानि तत्राहं सुखेन परिवसता मेकदा शास्त्रं वाचयतां तीर्थयात्रा
धिकारो आगतः येन मानुष्यं लब्ध्वा तीर्थयात्रा न कृता तस्यावतारो मं तंगर्भगुत्तयेति महत्फलं मत्वा मम तीर्थस्पर्श
नश्रद्धा संजातातेनाहं सुखासनादिवाहनसामग्रीगृहे संस्थापितां मुक्त्वा पादोविहारेण तीर्थकरणं महत्फलं मि
ति कृत्वा एकाक्येव तीर्थस्पर्शनं कुर्वन् ह्योत्रागतः एकस्मिन् शास्त्राभ्यास मठे ममोत्तारकोस्तीति तत्र रात्रिमतिवा
ह्य प्रभाते स्नानादिपूर्वकं षट्कर्मं कृत्वा नगरचर्यार्थं निर्गतः ततो चतुष्पथे परिभ्रमतां पुण्यवतां स वता दर्शनं
जातं योग्यमितिज्ञात्वा शीर्वादो दत्तरिस्युक्त्वा विरतद्विजश्रेष्ठि स्वहस्तौ योजयित्वेति तवावाप्याऽस्माकं महत्सुण्या
दयतत्सकलगुणगणालंकृतगात्रस्य तीर्थनिवासिनः सवतः दर्शनेन मानुष्यं सफलं संजातं प्रत्यक्षे श्वरद
र्शनमिव भवद्दर्शनमन्येऽपि मम मवराकस्योपरि महति कृपा लवता कृताऽद्यानाकृतास्तु रसरित स्वगृहे ागणमा
गत्ता जानामि अतोऽद्य तत्र अविणास्ववाण्या कृपां कृत्वाऽनुग्रहं करोतु भवान् ततस्तेन ब्राह्मणेनातिमधुरया
गिराऽवसरोचितरागस्वरग्राममूर्च्छनादियुक्तं नादियुक्तं श्रुतिकटुक्लिष्टादिदोषरहितं श्रृंगारादिरसगर्भित

मनेकार्थशासनं विस्मयचमत्कृतसालंकारं विविधछंदोनुप्रासयुक्तं चित्ताह्लादकारकं अश्रुतपूर्वं सांच
र्यचर्णविन्यस्तं एतादृशं उदात्तस्वरेण सूक्तादिकं पठितुं लग्न अथ तस्य सकलगुणगणालंकृत वाण्या ऽ
कृष्टहृदया श्रवणहारिणी विस्मृतसमस्तगृहकार्या विकसितनेत्रवदना धनी पुनः पुनः प्रशंसयत् सि
रःकंपनं नेत्रघूर्णनं अयमानो चित्रस्थनरमूर्त्तिरिव अवलोकयति तावताये च उपश्रेगमनागमनं कुर्वा
णा लोका पितांश्रुत्वा रागेण कृष्टहृदया हरिणा यूथमिवक्षावत् तत्रागता चित्रमूर्त्तिरिव स्थिता एकचित्तेन श्रू
यमाणा तिष्ठंति अथयेपि शास्त्रविज्ञानकुशलाः पंडितास्वस्वपांडित्यदर्पयुक्ता अतिकर्कशा सामेन कंठिकृत
शास्त्रपरमार्था लब्धवर्णकवित्वशास्त्रप्रवृत्तफलमदोन्मत्ताः तेपि तां श्रुत्वा तत्रागताः श्रोतुं लग्ना अथ तस्य
वचनचातुर्यरचनाशालिनी प्रतिभा पटुत्वेन शब्दलेपच्छेदश्लेषार्थादि चित्रालंकारगर्भितां सर्वतोमुखीं गिरां कु
शलत्वं श्रुत्वामुक्तस्वस्वनैपुण्यशालिनो चमत्कृतचित्तास्तं ब्राह्मणं वाणीव प्रशंसयितुं लग्नाः किमयं ब्राह्मणो
वाग्रूपांतरितो ब्रह्मणोमूर्त्तिर्वा किमयं कुर्वाक्यसरस्वती वा किमयं सर्वरसानां मूर्त्ति किमियं वाणी वादीवू
ल्लध्वनिवा समस्त शृंगारादि रसअमृततरंगिणी वा अहोस्य चमत्कृत्वकौशल्यमहोप्रतिभापटुत्वं महोस्य सा
त्वर्थविविधार्थयोजनशक्ति अहोस्य गानामानं जगच्चित्तरंजकं रूपं कोपि अनिर्वचनीयशक्तिरचितलीला वि
लसितं परंतु मनुष्ये तु एतादृशं सर्वगुणैरेकात्रावस्थानं दुर्लभं दृशं न कोपि दृष्टं श्रुतं वा अहोमूढदो अयं तथा

येपि चतुःषष्टिकलासु कुसला रागादि विज्ञानदक्षास्तेपि तां श्रुत्वा मुक्तस्वस्वाभिमाना प्रशंसां कुर्वंति अहोस्य रा
गादिविनिमयशक्ति अहोस्य सांकर्यरागाद्वगाहनशक्ति इत्येवं अनेके सहस्रा लोका विस्मृतस्वस्वगृहकार्या
विस्मृतस्वानपानव्यापाराः कृतसावधानकर्णा श्रृण्वंति न कोपि अन्यं वर्णमात्रं वक्तिगमनस्य लक्ष्यकाल्यस्य कालेनानेक
स्यापि शुद्धिर्जातेति एवं कुर्वतां सप्तप्रहरो गतः अथ लक्ष्म्या चिंतितं मनसि अनया तु नगरे गत्वा स्वशक्ति
बलेन समस्तलोकानां मनांसि वशीकृतानि एतावता स्वशक्तिबलं दर्शितं अथ नाहं तत्र गत्वा अस्याः शक्तिस्वं
शनं करोमीति संप्रधार्य एकं वृद्धतजरतिरूपं कृतं तत्कीदृक् जरया संकुचितगात्रं मुखनेत्रघ्राणविश्रव:
यथानुरूपं परिगलद्संदसनश्रेणी परित्यक्तमुखमतिजरयागतकेशरवल्वाटलीलयो विसंस्थली तत्त्वगतेजं
परिससवजहचनं परित्यक्तनेत्रबलं नातिधवलवस्त्रावृतं कटिप्रदेशात् निम्नस्तं शरीरं परिगृहीत हस्तय
ष्टिकं सवलच्चरणयुगा डिगमगायमानं मीदृशं स्वरूपं कृत्वा नगरांतमागता तत्र परिभ्रमणं कुर्वन् तस्येव ध्वनि
कस्याव्यस्य पाश्चात्यद्वारागणेः स्थित्वाति दीनवाण्या जलयाचनं कृतं तस्यादेव तप्रभावेण स्वशरूवहूश्चार्द पि
हितद्वारांतरं स्थितानां एवंति तासां कर्णेति कटुपुद्देण मिवाति कटुकं लगति अथ तां रसस्तंग करोति ततोऽति
दर्पमति कुलत्रू स्वश्रू वधू प्रति उक्तवान् हल्लेपरूपतु र अपरद्वारे कः फूत्कारं करोति कर्णकुटुशब्देन प्रजल्पति अ
एवत्तां विघ्नकरं भवति यद्याचते तद्दत्वा इतद्वारान्निष्काशयतां पृष्टस्तु खलु अन्न आयत इ दृशं अवटः कोपि

पुण्योदयात्स्वप्ने पुनर्मिलनदुष्करं लक्ष्मीनाशादपि महर्घमाघटिकाजन्मजीवितसफलकारिका अतोऽसौ गृहे शरण
त्वात् विसर्जयित्वाऽगच्छ एवं पुनः श्वश्वाया उक्ते मति अनुल्लंघनीयस्वश्रूवचनत्वात् एकाचधन्यऽतिदुष्कर
करणमिवमन्यमाना किंचित् बुसबुसयष्टिं कुर्वाणा धावन्ऽपरद्वारमुद्घाट्य अरेरे जरति किंमिदंयत्करोति
यतोऽमृतपानमिव सर्वार्त्तिरोगहरं धर्मम र्मकं वचनं शृण्वतामस्माकं विघ्नकरं जायते किंयावसेत्वं कथय
एतं लात्वागच्छ इतस्थानात् एवं श्रुत्वा जरत्या उक्तं हे पुण्य पवित्रिते सगर्भ श्रवणफलं तु दयातां विना तु स
र्वं वृथा अतो दयां कृत्वा मम जलपानं कारयतु अहं त्रिषितास्मि मम कंठे त्रिषया शुष्यति तया वसीघ्रं ज
लकलशं स्तृत्वाऽनिति अरे निष्काशय तत्सीघ्रे तव पात्रं जलं दत्वायामि मम तु लक्षमूल्या घटिकायाति एकै
कं मस्य वचनं चिंतामणितोऽप्यधिकं गच्छति अतो जलं गृहीत्वाऽपसरेत् प्रदेशात् जरत्या उक्तं सगर्भी सापु
वती अहं तु वृद्धास्मि निष्काशयामि जलपात्रं इत्युक्त्वा झोलिकाया एकं कोणं विकाश्य रत्नमयं पात्रं निष्का
स्य हस्ते धृत्वा जलग्रहणार्थं हस्तः प्रसारितः तदा सा वधूस्तं तेजपुंजलासुरं लक्षमूल्यं अदृष्टपूर्वं पात्रं दृष्ट्वा
ति विस्मितचित्ता आह हे वृद्धे मातः तवेदृशं पात्रं कुत्रात् इदृशो वपात्रे सति त्वं दुःखी कथं भवति कोऽपि तव
नास्ति तदा जरत्या उक्तं कुलवती मदीया तु सर्वं वकुतरा स्ववत् ते सर्वेऽपि विलयं प्राप्ताः किं कुर्मः कर्मणां गत्य
निवारनीया को जानाति किं तस्तं किं भविष्यति च अधुनात्वहं एकाकिन्येवास्मि इदृशानि पात्राणि तु बहु

तराणि संति परं तु कोऽपि मम परिचर्याकारको नास्ति यो मम सेवां करोति यो जावज्जीवं ममानुकूलां सेवां करो
ति तस्मै सर्वस्वं ददामि रक्षणे किं प्रयोजनं लक्ष्मीतुन केनापि सह यातायाति यास्यति च इत्युक्त्वा झोलिकावि
कास्य तां प्रतिदर्शिता तया च झोलिकांतं दृष्टं प्रदृष्टा तन्मध्येऽनेकानि रत्नामयानि पात्राणि अनेकानि रत्नलक्ष
णानि अनेकानि मुक्तामयलक्षणानि एकैकानि कोटिमूल्यानि पृथिव्यामलभ्यानि अदृष्टपूर्वाणि पुंस्त्री
योग्यानि आभरणानि वस्त्राणि वसंति अथ सा वधूर्झोलिकागतानि आभरणादिनि दृष्ट्वा कर्णाभ्यां श्रवणं तु विस्त
तं चित्तं तु लोभाभिभूतं संजातं लोभरंजिता सा वधूर्जरतिं प्रस्तुवा च हे मातः हे वृद्धे किमर्थं त्वं दुःखी भवसि तव से
वामहं करोमि त्वं तु मम माता कल्या अहं तु त्वत्सुतास्मि अहं त्रिसंध्या जावज्जीवं सेवां करिष्यामि तव त्या कि
मपि संकानरक्षणीया तेदाऽवनगण्य आगम्य तां गृहमध्ये सुखेन वतिष्ठते वेलजासने ततः सा जरति तनैरप
मादन्यासं कुर्वति कथमपि मध्ये द्वारपार्श्वचत्रि प्रदेश आगत्य लज्जासने स्थिता सा तु हमारइति शब्दं
कुर्वन् अनुचरी स्वतो अग्रे स्थित्वा चाटुनि करोति ततः तया जरत्यातां वधुं प्रति एवं वत्से त्वं मां प्रतिर
क्षयितुं मिच्छसि तत्किमस्मिन् गृहे त्वमेव मुख्यासीयन्मां निःसंकतया निमंत्रणं करोसि तदा वध्वा उक्तं मा
तनाहं मुख्या मुख्यस्तु मम श्वसुरः श्वश्रूश्च वर्त्तते जरत्या उक्तं तर्हि तस्य अनुज्ञा विना कथं त्वं मां रक्षसि तु
मत्तं तदा तया प्रोक्तं मातास्मिन् गृहे मम श्वसुर श्वश्रू ज्येष्ठ ज्येष्ठ वधू देवर पत्नीच तेसर्वेऽपि सानुकूलाव

त्तेति अतो सुखेन स्थेयं त्वया जरत्याप्युक्तं एवं चेन्न यदा तव श्वसुरश्वश्रूस्वसन्माननिमंत्रणं करोति तदा त्व
दं मत्रिति छामि नान्यथा ऽघटिमात्रमपि तत्र चैकस्य चित्ते प्रीति अपरचित्ते अप्रीति तत्र निवसनमयुक्तं त
या प्रोक्तं यदि ते सर्वे सविनयमामंत्रणं करोति तदा त्वं स्थिरचित्ता ऽत्रस्थास्यसि वा ऽन्य किमर्थं छसि जरत्या
प्युक्तमिति प्रोक्तं अथ वध्वासीदं र यच्छन्त्व पिहितकपाटांतः स्थितास्तु श्रृणोति तत्र गत्वा सहसा ऽजल्पितं त
त्त्वया शीघ्रं रगृहांत मागतव्यं तदा तया अवगणसंग हेमाउक्तं मूर्खे किमनर्थं वाचालवाण्या अमृतस्याविप्यस्य
वणं विघ्नं करोषि मानुषिरूपेण पशुत्रा गाणि ते निमित्ता द्वयपते पुनः एवं दुःप्राप्य प्राप्य मानुष्यं तत्व सफलं कुर्वतां
यत्सत्कारकरणापापेन गर्हालि तव विध्यति तदा वध्वा प्रोक्तं पूज्ये एकवा वृद्धा मातरः भवति तां अगणप्य प्रागल्ता दये
न तर्किताना हता कमले वागा यास्ति एवं श्रुत्वा सामर्षं साहंकारगर्वितं वधुं प्रत्युत्तरयितुं लग्ना लोजम पृष्ट
तेऽस्मिन्नगरे ऽस्मद्गृहतोपि महत्तरं कोप्यस्ति यत् त्वं सर्वथं मे मत्तया कृत्वा वर्णयसि अतो ज्ञाता त्वं मूर्खराडसि
एतावत् वयापि अवसरं अनवसरं न वेत्सि कदापि कोपि मद्गृहं अनवसरे गृहमागत तदा तस्योपसन्मानासि
ष्टाचारं कृत्वा विसर्जयित्वा स्वकार्यप्रवणो भवति मनिपुणकथ्यते न भवादृशाः भवति इति श्वश्रूवचः श्रुत्वा
वध्वा प्रोक्तं भवत्याप्युक्तं तत्तथैवास्ति परं त्वत्रागत एकं मद्वचनं श्रुत्वा यथेच्छं श्रृणत्व किं निःकारणं लो
कान् श्रावयत तदा स्वश्रूः तकुटिलाले कृत्वा नेत्रे सकुचितवक्त्र यित्वा आगता किं किं प्रलपसि तदा तया व

ध्वा कदापि तरिपटाहतं रत्नखचितं स्वर्णपात्रं दर्शितं तद्दर्शनमात्रेण सूर्योदये कमलमिव मुखं विकसितं सहासपू
र्वकं सविस्मययुक्तं वधुं प्रतु वाचयितुं लग्ना पुत्रीके कुत इदं तव हस्ते जष्टं वध्वोक्तं पूज्ये अद्य तु युष्मत्प्राग्भा
दयेन स्वर्गनीस्वयमेव अनाहुता आगतास्ति अतो किं ममोपरि कोपं कुरुत ः अज्ञात्वा मर्म दुर्वचनमुक्तं तत
भवादृशानां न युक्तं तव चरणसेवा कुर्वता मया एतावती वया जाता सा सर्वाप्यवस्था गृह मानुषाणां मध्ये विफ
लीकृता किं प्रत्युत्तरयामि पूज्यानां कोपि वचनं कथनयोग्यं भवति कोपि न भवति कोपि प्रगटनयोग्यं कोप्य
कातं कर्णयोग्यमेव भवति तत् किं सर्वेषां श्रृण्वतां प्रजल्पामि अतो ऽकनाय प्रारू चिंतयाकुरुत ः एवं वधु
वचः श्रुत्वा प्रत्युत्तरयति त्रिदुषि अहं जानामि त्वं विचक्षणासी अवसरज्ञासि गृहमंडनासि परं किं करोमि अ
वणव्यग्रचित्तत्वान्मत्तात्तं मयाऽदुर्वचनमुक्तं तत् क्षमां कर्तुं योग्यसि परं तु यत्त्वं कथयसि सा दृशाकास्ति व
ध्वाप्रोक्तं गृहमध्ये सैन निवसितास्ति ते न युष्मत्तत्र गत्वा सुखलाभपूर्वकं शिष्टाचारं कृत्वा तस्यामनुज्ञाशि
ताजं कुरुत तततो सा वधुका स्वश्रु तत्र गत्वा सविनयं तां प्रति आलापयित्वा विज्ञप्तिं कर्तुं प्रवृत्ता मातः त्वमानं
दं सुखेन स्वगृहं वदस्व गृहं स्वातव्यं किमपि संकान रक्षणीया ऽहं त्वं मम मतापं कुरु यच्च त्वादृशायाः दृशा
यासेवां करोमि त्वं तु मम मातृकल्पा ऽहं तु तव पुत्रीव नवागण्या अस्माकं महद्भाग्योदयेन तीर्थरूपा त्वं
मस्मद्गृहमागता एतावत्वारो वध्वः तव दासीप्राया तवादेशकारिण्यः ज्ञेया खानपानस्थानशयनोत्थापनादि

यत्कार्यं भवति तन्निःसंकं वक्तव्यं तत्सर्वं महं शिरसा वचनेन करिष्यामि एवं श्रुत्वा जरतिप्राह त्वया साधूक्तं
परं त्वत्प्रतिरेव आगत्य सबहुमानं अत्यादरेण रक्षिता तदा त्वद्गृहे स्थिरचित्तेन निवसामि चित्तप्रसत्तिं विना कस्या
पि गृहे चित्तं स्थिरं न भवति एवं श्रुत्वा गृहस्वामिन्या गदितं एतेनैव तव चित्तप्रसत्तिर्भजते तत्तु शुभकरं मम पतिस्तु
दूरदेशे कार्ये परमदर्शवान् उत्साहवान् एवं सदा पश्चात्तिथिपात्रोस्त्वानिर्वहति तदा जरत्या उक्तं यद्यप्येवं तथा
पि तस्या अनुज्ञां विना मया अत्र स्थातव्यं न भवति गृहस्वामिन्या उक्तं तमाह्वयानुज्ञां दापयामि जरत्या उक्तं सः क्व
गतः गृहस्वामिन्या उक्तं कोपि देशांतरीय द्विजवरो आगतोस्ति तस्य पार्श्वे धर्मश्रवणं करोति तमाह्वयामि जर
त्या उक्तं एवं तदा तस्य धर्मश्रवणं तं मा अंतरायं कुरुष्व गृहस्वामिन्या उक्तं आः दूरदेशात् स्वोदरपूर्तिकरणार्थं
बहुतरा गच्छंति अतः किं गृहकार्यं विनाश्यते इत्युक्त्वा धाविता यत्र गृहांतः स्थिता वधूः शृणोति तत्र गत्वा गृ
हद्वारांतः स्थित्वा एवं सुसेवकं हि आदिशत् दृष्ट्वा आहूतो सोपि श्रवणरसिको चिंतयमानो आगतः तया क
थितं श्रेष्ठिने उपकर्णे स्थित्वा कथय गृहांतः श्रेष्ठिनी आह्वयति तेनापि तत्पार्श्वे आगत्य श्रेष्ठिना सरोषं एवं उक्तं
ईदृशं किं महत्कारणं मामाह्वयति येनेदृशो अवसरे आह्वयति अतो याहि कथय तां प्रति यत्कार्यं भवति तत्
पश्चात् क्षणैकं घटिकाचतुष्टयपरं तमागमिष्यामः अधुना उत्तमोत्तमं रत्नचेदृशां मया तथा नकल्पां देशनां शृण्वतः
एवं श्रुत्वा सेवकेन श्रेष्ठिन्ये निवेदितं पुनः श्रेष्ठिन्या उक्तं यदि पुनः कथय स्वामिनं किमपि महत्कार्यं व १२०

र्त्तते अतो गृहांतरागम्यतां तेन सेवकेनोक्तं महं तु न गच्छामि ममोपरि कुप्यति स्वामि अन्यमाज्ञापयतु तदा श्रे
ष्ठिन्या अन्य सेवकेन सह आज्ञापितं पुनः तदेवोत्तरो दत्तः तदा श्रेष्ठिन्या द्वारकपाटमुद्घाट्य जनलज्जां विहा
य मुखं निष्कास्य श्रेष्ठिनं प्रत्युक्तं स्वामिन् शीघ्रं गृहांतरागंतव्यं किमपि महत्तरं कार्यमीपतितमस्ति
तदा श्रेष्ठिनाध्यवसितं नूनं किमपि राजकदेवकं मापतितं दृश्यते अन्यथा तु लज्जां विहाय ईदृशो जनं देवस्थि
ते कथं मुखं निष्काश्य वदति अतो अवश्यं गंतव्यं मया एवं संप्रधार्य महतः कष्टेन पालवति तत्पार्श्वात् उत्थितः त्व
रितं गृहांतमागत्योक्तं अरे वद रे किमर्थं धर्मश्रवणांतरायं कृत्वा आहूतः श्रेष्ठिन्या उक्तं किमाकुलो भव
पश्चात् सर्वं युष्माकं पुरः प्रकटितं यद्ग्रामात् समागतास्ति श्रेष्ठिनोक्तं का तव ग्रामात् आगतास्ति ए
वं वदन् गृहमध्ये गतः श्रेष्ठिन्या तत्पात्रं दर्शितं तद्दर्शनमात्रेणैव चमत्कृतः पाषाणघटित इव सर्वांगव्यवसितः स
र्वं विस्मृतं एव वक्तुं लग्न कुत्र आदिदं अदृष्टपूर्वं रत्नपात्रं तदा तया उक्तं स्वामि अद्य व्याख्यानं श्रुण्वतां मे का
देशांतरतः वृद्धा समागता गृहांगणे तया पानीयं याचितं तदा मया एवं वधुप्रसादितं परस्पर कोकर्णकि
दृष्टं अत एव तां मंतरायं करोति अतो यत्तया वदेतत् दत्त्वा तं विसर्जयित्वा गच्छेत्यादिकं सर्वं स्वामिने
निवेदितं स्वामि युष्मत्पुण्यबलेनेयं वृद्धा निधानमिव जंगमं आगतं कोपि नोपलक्षति कोपि न जानाति
अधुना मम वयुष्मद्गृहे आगतास्ति तस्याः पार्श्वे ईदृशानि पात्राणि वस्त्राणि आभरणानि च बहुतराणि

धनाचरित्र
१२१

संति अतो तां मा वर्जयित्वा एकं वृत्तां वार्त्तां श्रुत्वा लोलविकलो श्रेष्ठितया सद्य यत्र सा स्थिता तत्रागत्य प्रणामपू
र्वकं तामालापयितुं लग्न: मातः कद्देशात् चदागमनं कृतं तेन किं तव कोऽपि परिवारको नास्ति एवं श्रुत्वा
सा जरत्या उक्तं भ्रात पूर्वं मम महद्गृहं धनस्वजनादिकं मत्तत्र यादृशं प्रायो कस्यापि राज्ञ न भवति अधु
ना तु एकाकिन्येवास्मि कर्मणां गतिर्वैचित्र्यं सकलसंसारिणां प्रोक्तं क्षीयते कर्म कल्पकोटीशतैरपि अव
श्यमेव हि भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभं अतो कर्मदोषेण जरावस्था प्राप्तास्मि किं क्रियते भ्रात तदा
व्यवहारिणा प्रोक्तं मातः ऽतः परं किमप्यधृतिर्मा विधेया एतत्सर्वं तव संततिरूपाएव ज्ञेया अहमपि तव
निर्देशकारकोऽस्मि नात्र किमपि संदेह: इदं गृहं स्वगृहमिव गणय्य न संदेहो रक्षणीयेति तवादेशो वमम प्रमा
णं मनसा वाचा कायेन चाहं वदामि त्वं सुमार्ग चतुष्किं करिष्यामि किमतिजल्पनेन मत्कार्थे मो भवनं स्यादि
ति अवसरे सर्वं ज्ञास्यति पुनः गृहस्वामिना प्रोक्तं मातः किमत्र द्वारदेशे स्थितास्ति आगम्यतां गृहमध्ये
अलंकरोतु पल्यंकोऽस्तु इत्युक्त्वा श्रेष्ठिन्या वृद्धा चजरत्या यादृस्तस्कंधादिकं संगृह्य दमादमेति शब्दं ब्रुवाणा
गृहीत: पल्यंके निता एतस्मिन्नवसरे देवतामायया किं जातं यत्र द्विजरूपेण नारायी व्याख्यानं करोति
तत्र सर्वेऽपि पूर्वोक्ता जना: श्रृएवंति तत्र चतुःष्पथिकातिविज्ञाः सेवका अन्ये च नागरिका: पामरजना
श्च विविधवस्त्राभरणसमूहगृहीतहस्ता त्वरितगत्या धावमाना आगच्छंति तान् दृष्ट्वा श्रवणरसिक

DR. BHAU DAJI
डाक्तर भाऊ दाजी

१२१

जनैः पृष्टाः इदं स्वर्णरूप्यमयं वस्त्राभरणपात्रादिकं कुत आनीतं त्वरितगत्या च किमर्थं वलत तैरुक्तमद्यामुक
कोटीश्वरेण धनीना राज्ञः महान् अपराधः कृतो लविष्यति तेनातिकोपितेन राज्ञा सभायां स्थित्वा निर्देशो कृतः स
र्वेऽपि राजसेवकै नागरिकैश्च यथेच्छया ऽस्यापराधिनो गृहं लुंट्यतां यत्र योग्य स्यात्तत्तन्मया तत्सर्वं तत्रैवा
तु ज्ञातं सुखेनैव गृह्यतां नास्मद्भयं गणय्य तेन सर्वेऽपि तस्य गृहं लुंटयितुं प्रचुरा वस्तूत्तरं लुंटितं परंतु अद्यापि व
स्तूत्तरमस्ति किं यूयमपि न गच्छत अतो यादृक् तत्र गत्वा यथेच्छया गृह्यतां कोऽपि तत्रांतरायकारको नास्ति
ईदृशोऽवसरः कुतः पुनर्मिलिष्यति किमत्र वार्त्ता श्रृएवतां हस्ते चटिष्यति एवं तैरुक्त्वा दिताः लोलुपैर्जनैः स
र्वेऽपि धावमाना गता पंडितजना: महत्या वाणारिणश्च तत्र स्थिता: श्रृएवंति पुनरस्मिन्नवसरे अन्ये
तन्नगरवासिनो ब्राह्मणा नव्यवस्त्रभोजनहस्ताश्च धावमानास्तत्राऽऽगता: पंडितैरपरद्विजैश्च पृष्टं इदं
कस्य गृहात् लब्धं तैरुक्तममुकराज्ञो मंत्रिणः पुत्रो निरोगी जातो मरणांतकष्टात् उत्तीर्णो सरोगस्नानं करोति
अतस्तस्य पिता प्रतिब्राह्मणं पंचरवस्त्राणि नव्यं भोजनं दिनारमेकं च ददाति अतो किमत्र सिता यूयं कथं न
व्रजत गम्यतां तत्र यूयं पंडिता युष्माकं तु बहूत्तरं दास्यति एवं श्रुत्वा पंडिता: सामान्य ब्राह्मणाश्च
तं प्रति धाविता केचना महत्या साधा [illegible] का तत्र स्थिता श्रृएवंति अस्मिन्नवसरे दलालसंज्ञिका व्यापारिण:

तत्रागताः महेभ्यानां पुरो कथयितुं लग्नाः श्रेष्ठिन् अद्यामुकविदेशिको सार्थवाहको बहुतरदिनानि अत्र स्थित्वा स्वो
गंतुकामोऽस्ति स अनेकानि वस्त्राणि विविधानि कयाणकानि कयाणकानि विविधानि रत्नानि मार्गितमूल्येन
गृह्णाति स्वकीयं च ददाति अनेके व्यापारिणस्तत्र गतास्संति इत्थं मूल्यं गृहीत्वा गच्छंति यूयं किं न यातः विक्र
यं किं न कुरुतः ईदृशोऽवसरो कमि लिप्सति इति श्रुत्वा महेभ्या अपि चोत्थिताः अथ ये च निर्धनाः साधुकारका सा
मान्यापरिमिता तत्र स्थिताः श्रेष्ठिन् एवं ति अत्रावसरे गृहस्वामिना दंपती प्रोक्तं मातर्ग्रीष्मकालोऽस्ति तत्र जलेन स्नानं
करोतु तयोक्तं एवं भवतु तदा गृहपतिनोक्तं स्वपत्नी लोपतिमुकमंजूषायो सर्व्वं स्फगंधीतैलं वर्त्तते तं लात्वा तैला
भ्यंगनपूर्वं स्नानं कारयत अहं गृहोपरिस्थितो द्रव्ययोग्यानि वस्त्राणि निष्कासयितुं यामि यूयं स्नानं कारयतः
तदा श्रेष्ठिन्या च ध्वाव तैलाभ्यंगपूर्वं स्नानं करायितुं लुंभितं चलव्य वस्त्रेण श्रेष्ठिना मलव्यवस्त्राणि लात्वा द्रव्यपरि
धापिता पुनः सुखासने स्थापिता तदा जरत्या उक्तं तव गृहांगणे कोमदत्तशब्देन ब्रूते श्रेष्ठिनोक्तं मातः किंचि
द्वैदेशिको द्विजः समागतोऽस्ति स तारस्वरेणानेकानि लक्ष्मसूक्तानि पठति अनेके श्रुण्वंति जरत्या प्रोक्तं एवं
अहो मम कर्मणां दोषः धन्यास्ते जना रसिका सद्वंषास्तु त्वा ये प्रसन्निपान्नलवंति मम तु कर्णे नरपुसेवन प्राप्तं १२२
लगति तदा श्रेष्ठिनोक्तं मातर्निवारयामि नं ह्रद्ध्योक्तं किमंतरायः क्रियते गृहपतिना प्रोक्तं तव उरक कारण

वारणं नास्माकं कोऽपि दोषोऽस्ति अतोऽस्यात्र स्थानादुत्थापयामि ब्राह्मणस्तु अन्यत्र गत्वा कथयिष्यति किमत्रास्य ल
गति एवमुक्त्वा धावितो गृहपतिस्तत्र गत्वा सरोषं गाढितुं लग्नः लोल ह्लादत्थितायां अतः प्रदेशात् निःकारणं किमत्र
कोलाहलो मंभित स तदापरिमितजनैरुक्तं अयद्विजवरः किं तव गृणाति किं तव पार्श्वे याचते ऽयं तु लवणा
म्पधीगेनसाक्षात् कोपि ब्राह्मणो रूपांतरेणागतोऽस्ति अतो यूयं विज्ञाननिपुणाः शास्त्रविदो भूत्वा एवं दीनजनो चितं किं
ब्रूतः तदा श्रेष्ठिनोक्तं महं जानामि तव वचनचातुर्यं इदृशं चतुर्यं कस्याप्यग्रे कार्यं तमनाग्रे यदि त्वं श्रवणरसिको
सि तदा एनमाहूय स्वगृहे स्थाने यो गच्छेते शीघ्रं प्रयित्वा दिकिं न शृणोति अस्मद्गृहांगणे कोऽपि तं मामेभिता अतो न
छियता मन्यथा तु सेवकैगलहस्तान् दापयित्वा निष्कासयिष्यामी अतो त्वनो स्थानत्व गच्छ तशीघ्रं इत्येव मनादर वाक्यं
श्रुत्वा विलक्षमुखाः संनिर्दंत्तः सर्व्वेऽप्युत्थिता ब्राह्मणोऽप्युत्थितः लक्ष्म्यागमनं ज्ञात्वा तत्रैव वचनेगतः गृहपतिरपि
गृहांतरागत्य जरत्याग्ने वक्तुं संलग्नः मातर्लपतीनां कर्णश्रूलकारको द्विजो मया निष्कासितः ईदृशानि युक्तीयुक्त
वाक्यान्युक्त्वा निर्धाटितोऽकस्मात्गतः सर्वे जना अपि गताः स्वस्वगृहं प्रति अतो मातः सुखेनाऽत्र स्थीयतां जरत्या ज्ञाय
तं स्यात् रतीत्वयमानितागता अतो अहमपि तत्र त्वा स्वौकर्ष स्वरूपं पृच्छामि एवं विधं विचिंत्य गृहस्वामिनं प्रत्युक्तं एनां
ज्ञालिकांयत्नेन स्वस्थाने स्थापय अहं तु विचारलभ्यां यामि गृहपतीनोक्तं मह जलपात्रं गृहीत्वा स त्वया सह आगमिष्या
मि तयोक्तं नेति यतो लोकाः एवं दृष्ट्वा त्वमेणापि चर्चां कुर्वंति नगरमुखास्यत च दंकर्त्तुमनुचितं अतोऽहं मेकाकिन्येव यास्या

मि देह चिंतायां मम मानुष्यसंगतिर्न रोच्यते स वक्तां सम ऽद्य देशे प्रमाणं यत्किंचिन्न कार्यं इत्युक्त्वा जलपात्रं गृहीत्वा गृहा
न्निर्गता जरति यत्र सा तारती तत्र गता तारती आलापिता कीदृश तवोदंत: कामुख्या इह जगति हे तारति लोके त्व
एवं रूढिप्रवर्त्ता पितालक्ष्यपापा सुर सि मम स्थान तत्क्षत्युपरं तु एतत्तु राज्ञा स्वस्याज्ञा प्रकट्य त्पयं निमित्तं यं रितिप्रदिव
दारकं रूपं च विना ऽक्षर मुज्ञां चिक्रिणा तितदा उत वमद त्वं सम्यग्मप्यात्र प्रस्फु जन मात्रमेतदिति तारतोक्तं अ
ज्ञानांध जगति त्वमेव मुख्या यतो मुनिं विहाय सर्वेपि संसारिण: इंद्रियसुखनिरतास्ते सर्वेपि त्वामेव इच्छंति ये केचन ना
वगततत्परमार्थगृहीता: जिनवचनदाढ्यास्ते मामिच्छंति उत्तमा ह तोतारती ये केचन त्वा मिच्छंति तेषां त्वमपि
प्रायेण प्रानुरूपा भवति तत्संगो चिद्दरसि तेषां प्रयास: स्तोकमहं हास फली करोषि तेषां प्राप्तिं नमुंचसि सर्वथा
निरासं न करोषि किंच ये कियंतो शास्त्राभ्यासं कुर्वंतो खिन्नाविमुख भवंति ते त्वां विहाय तिष्ठंति त्वत्तो मम पि न
गृह्णाति येचत वा ऽत्यंत सक्तास्तेपि मामिच्छंति शास्त्राभ्यासमपि मम प्राप्त्यर्थं कुर्वंति निर्गुणानां पुरुषाणां मन
कथा ऽसद्गुणारोपणेन स्तुवंति इत्येवं कुर्वतां मम संगो भवति तदा उसमर्थप्रस्फुरति अन्यथा उ विषा
दं मा प्नोति पुनर्ममार्थं अन्यान्युक्तलोकप्रपंचदर्शयंति तथापि अप्राप्ता अनेकानि चाटूनि करोति अकरणी
यानि करोति असेव्यानि सेवंते विद्यावतां च दूषणं तद्दूषणं तया निंदनीयं भवति यत्र मम संगतिकास्तेषां दोषा १२३
ऽपि गुणतया गीयते यदुक्तं आलस्यं स्थिरता मुपेती त्यादीनि मम विमुक्तस्य गुणापि दोषतां यांति यदुक्तं:

मौनान्मूकः प्रवचनपटु वातुलो जल्पको वा ... ता सादि निहेयानि सर्वेपि जना मम प्राप्त्यर्थं विविधैरुपायै: उद्यमं करोति
अति उत्कर क्रियासाध्यानि कार्याणि सोत्साहं करोति तत्र यदि पापोदयान्न सिद्ध्यति तथापि न मुंचति अत एव दुस्त
रोनि:फलतामनुगतापि महात्कष्ट क्लेशं प्राप्ता ऽपि प्राणसंकटपतिता ऽपि मम मेह्यानं मुंचंति यद्यपि अदं प्रति
दनं अनेकानि अवाच्यानि असह्यानि निंदनीयानि कष्टानि दर्शित तथापि मत्तो पराङ्मुखा: न भवंति मयि सानु
रूला एव दृश्यते एकं द्रव्यानुयोगगर्भित मध्यात्म धर्म शास्त्रं विहाय प्रायं ये केचन शास्त्रसंदर्भास्ते पुनः उपायोम
मद्विलासोवायाभित मम युक्तस्य पुरुषस्य मुनिं विहाय: सर्वेपि संसारिण: सेवंते यदुक्तं च वयो वृद्धास्तपो वृद्धा
येच वृद्धा बहुश्रुता: ते सर्वे धनवृद्धानां द्वारे तिष्ठति किंकरा: २ किमति आ...पि तेन मरणावसानेपि स्वधनं न प्र
काशयति ममेड्यां न मुंचंति च यदि त्वं न मन्यसे ततो ऽहं तव प्रत्यक्षं दर्शयद्दमि यतो समस्त संसारिणां दश प्रा
णे बहं जीवितमस्ति तेषां एकादशो प्राणत्रयचरितो बाह्यधनमस्ति तस्य बाह्यधनप्राणस्यार्थे ते आभ्यंतरा दशापि त्य
जंति नत्रु इत्थं किं मम रूपस्यापरिज्ञतो ह्ये सम दर्श वर्णं तेरण पुष्पादिना प्रस्फुलति देवापि यत्र रूपं तत्र २ अना
ऊता ऽगत्याश्रयंति अतो रूपसौ आगम्य तां मम साई प्रदर्शयामि कौतुकं इत्युक्ताते हे पिच लितेन गरात् योजनस
पादमेकं गते तत्र एकत्र कुंजगहने स्थिते तदा लक्ष्म्या देवत मायाया एका अष्टोत्तरशत गजपरिमितलं ब्रायमा

नादस्तत्रैवतत्रता एवंविधाजात्यस्वर्णमयी सिलाविकुर्विताभापि सिलावालुकायां निमग्ना हस्तेकमात्राउ छ
टिता दृश्यते सा शिलायैकदेशः पश्चात्य दिनसूर्यातिपेन झिगझिगायमानो दृश्यते रविकिरणैस्तत् उत्तेजं करोति
अथापराह्न्ये यामभात्रे दिनशेषसमये ह्योराजसेवको राज्ञः कस्मिंश्चित्कार्ये हेत्वन्य ग्रामंतरं प्रेषितो सोराज्ञादिष्टंका
र्यं कृत्वा मार्गे आयाति तन्मध्यादेकेन कौतुकप्रियेण इतस्ततो दृष्टि प्रसारिता ततस्तेन दूरतः सिलायैकदेशो
उत्तेजं कुर्वन् दृष्टः तदा तेनान्यस्योक्तं स्यात् पश्यताम् दूरे किमस्ति यदुत्तेजं करोति तदा तेन रत्नसमूहस्या अनुस्तुक
तयादृष्टि अदातनपूर्वकमुक्तं तद्भविष्यति किमपि काचपाषाणशकलं कोमलपत्रादिकं वा तद्भविष्यति परं त्वस्मि
न किं महा अरण्यप्रदेशे सुवर्णरत्नादिकं तद्भविष्यति तदा प्रथमेनोक्तं आगच्छतु तत्र चेत् तत्र गत्वा दृश्यते कि
मस्ति किमुद्योत्यते द्वितीयेनोक्तं किं हे घाऽरण्यमटनं निःप्रयोजनप्रयासेन किं साधनं अयंतु महत्तरमार्गोऽस्ति
कोपि पूर्वमागता तद्भविष्यति यदि वायं किमपि ग्राह्यं वस्तु स्यात् तदा तेन ग्रहितं नाभविष्यत् तस्माच्चलतु सत्वरं राज्ञो
ऽग्रेगत्वा कार्योदंतं निवेद्य स्वगृहे गत्वाऽस्नानमर्जन भोजनादिकं कृत्वा मार्गश्रमं अपनोद्यस्तु अस्तिलत्वामः इतित
दुक्तं श्रुत्वा प्रथमेनोक्तं त्वा तमस्त्विन्तेतु महदाश्चर्यं प्रतिभाति अतोऽहंतु तत्र गत्वा निर्णयं करिष्यामि द्वितीयेनो
क्तं गच्छत्वं सुखेन त्वत्पूर्वजैस्थापितं स्ववस्तुनः मोटकं बद्ध्वा गृहमागंतव्यं किमपि मदीयांसक मया कर्त्तव्या त्वागा १२४

स्वदयो भविष्यति ममालागोनैष्यते अतो मम लागो नार्पणीयः त्वमेव सुखितो भव स्तुत्वा सत्वरं चलितो ग्राभामुखं द्वि
तीयः प्रथमस्तु तस्मा पृष्ठग्रस्तुत्वा सिलोपकंठं गत तदात्र वालुका निमग्ना सिलाया एकदेशो जातस्कांचनमयो दृष्ट
दृष्ट्वा चमनसि चमत्कृतः विचारयति च अहो लब्धं आतं यत्मम सहचरो नागतः कदापि आगतितदाऽस्य लागोपिदे
योऽभविष्यति मम लागपस्येवोदयो जात अधुनातु अहं पश्यामि कियत्परिमितमस्तीति ध्यात्वा हस्तेन वालुकामपसा
रयति पश्यति च सातु अपरिमिता दृष्ट्वा चित्तदर्शनजातहर्षेण विकल्पवत्स्यो जातः चिंतयितुं लग्न अहो मम अद्भु
त लाभः येन मयो दृशं निधानं लब्धं ममोपरि यथेतः विधिस्तुष्टः अस्मलाभेतु अहं राज्यं करिष्यामि अस्य प्रभावेन
दास्य श्वपादाति प्रमुखं सैन्यं करिष्यामि अतदाऽ बलवत्तयाऽमुकदेशं पदि वा राज्यं करिष्यामीत्यादि मध्यघटो
त्पाटकपुरुषवदार्त्तध्याने पतितस्सन् चिंतयति केनोपायेन एतद्स्वर्णं गृह्णामि इति चिंतयन् तत्रैव स्थितस्तवि
कल्पसंदोहपतितः अथ द्वितीयोपि ग्रामासन्मुखं कियत्परिमितं स्वभिंगत्वा चिंतयति राज्ञातु मया सामज्ञा दत्त्वा
विसर्जितो ऽहंतु एकाकी वगत्वोदंतं निवेदयिष्यामि तदा राजा कथयिष्यति द्वितीयोक्व गतेति एकं किं मुत्त
रं दास्यामि यथार्थकथनेतु न ज्ञायते किं तद्भविष्यति अतो एकाकीगमनं न युक्तं आता एनं गृहीत्वा यामीति सं
प्रधार्य तत्प्रदेशो स्थित्वा मद्दृष्टेनाकारनं कृतं प्रथमेनापि श्रुतं तेनापि इत्यगर्वितेन तद्देस्थित्वा हस्तासिन

यपूर्वकं मदृष्टेन प्रतिवचनमुक्तं त्वमेव याहि याहि अहं तु पृष्ठतागमिष्ये इत्युक्त्वा पुनः प्रथमेनाकार्ण्यं कृत्वा त
थापि द्वितीयेन पूर्ववदुत्तरं दत्तः एवं बहून् वारानाहूतोऽपि न गतः तदा प्रथमस्य मनसि संकाजाता यतो मया ब
हुभिः प्रकारैराहूतोऽपि कथं नागच्छति किमपि कारणमत्र भविष्यति अतोऽहं तत्र गत्वा प्रक्ष्यामीति संप्रधार्य मार्गान्नि
वृत्य द्वितीयसन्मुखं चलितः अथ द्वितीयेन तमागतं दृष्ट्वा प्रोक्तं त्वं याहि २ अहमपि आगच्छामि इत्याकाले
विलंबं किं करोषि इत्येवमुक्तोऽपि सःसंको तत्र गतः हाटकमयीं पिंजां च दृष्टा दृष्ट्वा च सविस्मयं सिरो धूनं च
न प्राह भ्रातर्लब्धं मया तव कृते त्वं मामपि वंचयसि एतदरण्यस्थितं हाटकमेकाकी च गृहीष्ये इदमपरिमित
द्रव्यं एकाकिनः तव कथं प्रचयिष्यति आवयोर्विभागं कृत्वा ग्रहिष्यावः तदा अपरेणोक्तं तवाऽत्र को भागो नास्ति
एतत्सर्वं मदीयं मह्यमेव ग्रहिष्ये अतः मया तु प्रथममेव त्वां प्रत्युक्तमस्ति भ्रातर् आगम्यतां तत्र गत्वा दृश्यते कि
मस्फुरितं वस्तु तदा त्वयोक्तं त्वमेव याहि तत्पूर्वजैस्थापितस्य वस्तुनः मोटकं बध्वा गृहमागतं मम भा
गो नार्प्पणीयेति उक्त्वा अग्रतो चलितः अधुनापुनः चिंतागमार्गणे स्वोक्तं मस्मरसि अहं तु सादसं कृत्वा
ऽत्रागतं मम पुण्योदयेन मया लब्धं तन्मदीयं तवाऽत्र किं लगति यथागतं तथा गच्छ त्वं स्वगृहे अस्मात्कं १२५
पर्दिकामात्रमपि न दास्यामि इत्यादि किं स्थितोऽसि अपसर इतः प्रदेशात् तत्र मम सख्यं न स्थास्यति

इत्येवं तद्वचः श्रुत्वा लोभाविष्टतो सामर्षपूर्वकं प्राह सोऽभ्यूर्द्धराट् कथं मम भागो न लगति यतोत्वमहं च राज्ञः सेव
कौ राज्ञा च एकैककार्यकरणार्थं प्रेषितौ तत्रागच्छंतौ यद्यात्सदा निर्वस्तु खेदःखं वा जायते न द्वा सांग्रहांश
श्च उत्तएकेनैव एककार्यनिदिष्टे सेवकैर्यद्वस्तते तत्सर्वं विभज्य गृह्यते इत्येव राजनीतिः किं तव वि
स्मृता अतो अहमस्य तव मस्तके दत्वाऽहं विभज्य ग्रहिष्ये कथानिद्रुपास्फोटोसि किमिदं जगन्निर्मानुष्यं जा
तं येन तवोक्तं भविष्यति यदि इदं धनं विभज्य दास्यसि तदा आवयोः प्रीतिरुत्तमाऽचलास्थास्यति अन्यथा तु या
ने असमर्थं विक्रोशनि उसमर्थेति न्यायेन राज्ञो निवेद्य पूर्वमेव चित्तं इत्यादि सुहितमेव याहयिष्यामि कारागा
रे च पातयिष्यामि अतोऽहं मम विभज्य देहि इति तदुक्तं श्रुत्वा चिंतितमपरेण नूनं मदीयमानेधने एतदु
पाधि करोत्येव एतद्वापरिमितं धनं मया लब्धं कथममस्य दातुं शक्यते अतोऽहमिमं विभज्य देहि इति एतद्द
न्मितदा मदीयमेवेदं धनं न कोऽप्यपरोऽत्र स्पृशति राज्ञा पृष्टे राज्ञोऽप्युत्तरं दास्यामि मार्गे आगच्छतामरण्यात्स
दसा व्याघ्रो दृष्टिलक्षितेन लब्धितः अहं तु पलायित्वागतः इत्युत्तरं दास्यामि अन्यस्तु न कोऽपि जानाति यः कथ
यिष्यति अतोऽस्य मारणे मम चिंतितं सफलं भवितेति विस्मयं विचिंत्य आरक्तलोचनो भूत्वा गालिदानपू
र्वकं तं प्रतिहन्नाय कोशात् खड्गं निष्कास्य मदीयधनेन तव स्पृहा चेत् तदा लव धनं ददामि इति उक्त्वा तर्
खड्गमुत्थाप्य धावितः अपरेणापि तथाविधं सन्मुखमागच्छंतं दृष्ट्वा सामर्षकोशात् खड्गं निष्कास्य गालिं

जल्पन् प्रचलितः उभयोर्मिलनमात्रेणैव सहसा युगपत्तयोः क्रुधा परस्परं घातप्रतिघातौ मर्माणि दत्तौ मर्माणि
घातेन द्वावपि भूम्यां पतितौ अत्युत्कटघातविधुरौ घटिकामात्रेण मृतौ अथ कुंजस्थिता लक्ष्मी सरस्वती प्रति व
क्ति दृष्टं धनार्थिनां चरित्रं मया अग्रतः पुनः पश्यतु किं जायते अथ घटिकाद्वयसावशेषे दिने निस्पृहलिंगधारक एको
नग्नक्षपणको हस्तस्थितसंमार्जको मार्गे आगच्छति तेन समेतसूर्यकिरणैरुत्तेजितं शिलादेशं दृष्ट्वा मनसि चिंति
तं अस्मिन्महारण्ये सूर्यकिरणा बहुतेजस्कारकं किमस्ति पश्यामि चित्रमेतदिति कौतुकियात्संमुखो चलितः
क्रमेण प्रसिलं प्राप्तः दृष्टश्चाशिलैकदेशो हस्तेन वालुकामपसार्य पश्यति तावता स्वर्णशिलामाना दृष्ट्वा तस्य जटिल
स्य चेतना लोलकर्दमेन मलीना जाता मनसि चिंतयितुं लग्न अहो इयत्परिमितं धनमत्रास्ति अस्य लाभेन तु राजरा
जेश्वरपदमनुभूयते यदर्थं कष्टं क्रियते तत्तु अत्रैव मिलितं अतो अत्रैव स्थातव्यं इति ध्यात्वा इतस्ततः पश्य
ति तदा तौ द्वौ पतितौ दृष्टौ चिंतितं च नूनं इमौ द्वौ धनार्थं परस्परं शस्त्रघातेन मृतौ लक्ष्यते मार्गनिकटं वर्त्ति धनं क
थं प्रच्छन्नं स्थास्यते सोऽनोऽत्रस्थापनाय इदं ममग्रे बुत्पाटयितुं न शक्यते केनापि अतोऽस्य खंडशः कृत्वा
कस्मिंश्चिद्गोचरस्थाने भूमौ निधाय तदुपरि मठिकां कृत्वा तस्मिन्निवसनं क्रियते तदा चिंताप्रसिद्धिर्लचति परंतु
घनच्छेदनिकादि लोहशस्त्रं विना कथमस्य खंडानि करोमि अतः कस्यचित्पार्श्वात्तानि गवेषयित्वा लात्वा च पश्चा
दस्य समीहितं करोमि परं मम नाव रात्रिजाता कथं करोमि क्व गच्छामि यदि चेनं विमुच्य कस्मिंश्चिद्ग्रामे शिकरणा

DR. BHAU DAJI
डाक्टर भाऊदाजी इत्यस्य स्मारकम्

नयनार्थं यामि तदा पृष्ठतः कोपि बलवान्नागत्य इदं गृहीत्वा तिष्ठति तदा चिंतितमंतराकुर्जायते इति संकल्प्य जालेषा
ततो यावत्तां तत्र विविधशस्त्रहस्ताः षट् चौरा समागता तं नग्नं जटिलं दृष्ट्वा नत्वा चेवमुवाच भोस्वामिन् अस्मिन् निर्जने
निर्मनुष्ये चारण्ये यूयं कथं निवसथ इति चौरोक्तं श्रुत्वा जटिलेनोक्तं भोस्तदाः अस्माद्दृशानां मुक्तसंगानां वनवा
स एव श्रेयान् ये केचन महात्मानः स्थिता तेषां मयमेव रीतिर्गीयते परं तु यूयं कृत्यहं विहाय यामरात्रिसमये रण्ये
मागताः संति तदा तैरुक्तं युष्मादृशानमग्रे किं गोप्यं वयं चौरा अस्मद् उदरपूरणार्थं चौर्यार्थं गमिष्याम इ
ति तेषां वचः श्रुत्वा जटिलेन चिंतितं एते धनार्थिनः शस्त्रा अतोऽस्य किमपि धनमात्रं दत्त्वा तस्य खंडमानं कारयामि इति
ध्यात्वा तान्प्रत्युक्तं भो चौरा इदमुक्तं कुरुत तदा युष्माकं प्रतिजनं सहस्र दीनारान्ददामि चौरैरुक्तं बहु सव्यं व
यं तव सेवकाः स्म यदाज्ञापयसि तद्वयं करिष्यामः तदा जटिलेन शिलादर्शिता उक्तं च मया तत्र बलशक्त्या वनदे
व्यांगराधनं कृतं तया च प्रसन्नया निधिर्दर्शितं अतोऽस्य खंडानि कृत्वा तीर्थेश व्ययिष्यामः तस्मादस्य खंडानि कुरुत
इति जटिलगिरं श्रुत्वा तां दृष्ट्वा परस्परं लोलसमुद्रे मग्ना संतः विचिंतयितुं लग्ना भो स्वात तज्जातं जटिलस्य दंसको
शल्यं यन्महत्या देव्या निधिर्दर्शितः इदं तु पुरा केनापि राज्ञा सुवर्णस्य मयी शिला निर्माप्य भूमौ निधितया स्थापितास्ति
ष्यति पश्चाद्दत्ति बहुतरगते काले मेघवृष्ट्यादिना मृत्तिकाजले प्रवाहिता पवनेन शिलैकदेशो उद्घाटित तत्र स्वम
नयं जटिल आगतः शिलैकदेशं दृष्ट्वा लोभात् स्वकीयं कृत्वा स्थितः सम्यक् इमां उद्ग्रहीतुं न शक्नोति तस्मादस्मा
कमग्रे दंसरचनां कृत्वा कीदृशां रचना वचना करोति यस्त प्रतिमनुष्यं सहस्रं धनं दास्यामि अर्धं न दत्ता यांशो

वा चतुर्थो शोचयत्येवमा शोचा सप्तमं शोचा नादि सर्वमहमेकाकी ग्रहिष्यामि किमस्य जनकस्य सत्कधनं यद्देवं विप्रतार
यति अतो एनं हत्वा सर्वं वयं ग्रहिष्यामः तदा एकेनोक्तं तपस्वी कथं मारयामः द्वितीयेनोक्तं मस्य तपस्वित्वं तु गतं एत
द्धेवं वंचको धूर्त्तः अस्मत्सदृशो वयं चौरा रयं धूर्त्तपरद्रव्यग्राहकावुभावपि किमस्य हनने दोषः एतत्सर्वधनं आत्मीयानां ह
स्ते मायाति चेत् तदा सर्वैरंगीकुरुपदं लुप्यते चौरीकर्म च त्यज्यते तस्मादेनं हत्वा सर्वं धनं गृह्यते इति मंत्रणं कृत्वा शास्त्रां
जटिलो चौर्ययाप्रहृत्तापितो अपरेण पृष्ठतः खड्गेन तस्य शिरं छिन्नं पश्चात्ते सर्वेऽपि चौरा रूपसिलां गत्वा हस्तेन स्पृ
ष्टा स्वर्णमयी धननिचयसिलां ज्ञात्वा विचारयितुं लग्नाः यदि मासिला आत्मीयहस्तगता खनीत्रादि शस्त्रैः खं
डुं शक्या नास्ति समाग्रा तु न केनापि गृह्यते अस्मिन्ने वराने यद्गृह्यते तदस्मदीयं दिवसे जाते तु नेकं चिद्गानिसमुत्प
द्यते तदा एकेनोक्तं धनछित्रिकायां विना विंतितार्थप्राप्ति न भवति तस्मादस्मिन्नगरे अमुकनाम्नास्तु वर्णकारो
स्ति आत्मीयजातियानां परिचितोस्ति विश्वास विश्रामस्थानमस्ति अतो तस्य गृहे गत्वा रहस्यमुक्त्वा धनछित्रि
कादिकं ग्राहयित्वा ऽस्मिन्नरण्ये नित्वा अस्या खंडनं कारयते तदा तु कार्यं जायते तस्य प्रयासानुरूपां दधिकं द्रव्यं
दत्वा प्रशान्ति पात्रं करिष्यामः इत्येकस्य साध्यानुकूलां वार्त्तां श्रुत्वा सर्वैरपि अनुमतं तदा एकेनोक्तं एतत्सर्वतक
त्रयं हरतोऽपसार्य गम्यते तु वरं यतोऽस्या चाज्ञाया घट्ट्रिन्न जायते इति मंत्रणं कृत्वा तान्निम्लत्तकान्यतिहरेप
रिष्टाप्य नगरांतः समागता तस्य हेमकारकगृहे च गता आजापितोस्तु वर्णकारः सोऽपि तेषां शब्दं श्रुत्वा शीघ्रं ब १२७
हिरागत्योक्तं आगम्यतां गृहांतप्रदेशे किमानितं तद्दर्शयत भवान् इति श्रुत्वा चौरैरुक्तं ।। आनितं न किमु

॥३·३

॥कथयतु भ
वान् कुत्र स्थ
लेकयारिला
निधिरहं।
।किमस्ति त
न्माथेस्वाय
त्ति कृततदा
कस्मान्नगृहि
तं मैकेन अस्तु
ष्माकं मादे
शकारकं।
सम किंयस्य
रिमितमस्ति
इत्यादि सर्वं

पुत्कं करोमि एकमस्माकं तव च दारिद्र्यनाशकं निधिस्त्वायति कृत्यं त्वा मा क्वा नाद्गुमागतास्म अतोघनछित्रिका
दिकं करे कृत्वा ब्रलत्तसौ भ्रमाविलं हंकरु यघ्याटिका याति सालद्धम्ल्ल्यायाति अतो त्वरयत भवान् कलादेनो
क्तं महं तु युष्माकं मादेश कारकोस्मि परंतु मां कथयतु यदहं मधिजानामि योग्याऽयोग्य विलागं पश्चाद्गमनं
करोमि तदा चौरैस्तत्सर्वं तस्याग्रे विशदरीत्या कथितं ततः श्रुत्वा चमत्कृतो चित्ते कलादश्चिंतयति च चौराणां
वार्त्ताऽसत्या न भवति यतः श्रूयते लोकेः शात्रिंशल्लक्षणो महापुरुष श्चोरश्च पंक्ति शल्लक्षणो भवति पूर्णनि
श्चयं विना नागच्छंत्येते यदाहमपि ग्रासहयास्यामि एतैरुक्तं कार्यं करिष्यामि तदा ममैकाधमिका वाधमिका
द्वयं वा ततः षष्ठिका त्रयमात्रं दास्यति अन्यत्सर्वं तु आसप्तसंतति सोऽयं धनमेते गृहीत्वा यास्यति अपरि
मितधनलाभात् मम गृहे वृद्धिर्नागमिष्यति अहं तु सत्पकारिकाणां स्वल्पन्यायेन अतिस्तोकतरं गृहीत्वा ऽगमिष्या
मि तस्मादहमेवं बुध्या करोमि तत्सर्वमपि मदीयं भवति तदा मम बुद्धिकौशल्यं श्लाघ्यते एते चौरापरस्व हरण
तत्पराः सर्वेषां दुःखदायका एषां वंचने को दोषः बहूनां दुःखोत्पादकानां निग्रहः कर्त्तव्य एवेति नीतिवदंति तद्ध
नमपि एषां जनकानां स्थापितं नास्ति यत्लोक विरुद्धयातकं लगति तस्मादेतेषां निग्रहपूर्वं तदात्मसात्करोमि य
तो ममैव भाग्योदयेना कर्षिता ऽगताः संति अतो वदनागतं कथं मुंचामीति परिभाव्य चौराणामग्रे उक्तं कलादे
न सोस्वामिन् वकुर अहं मद्यप्रसंध्यायां अकृतोस्मि भोजनरस वतीव अधुना भविष्यति यूयमपि क्षुधिताः स

धनाचारत्र
१२८

विष्यति कार्यं च मदस्याशसाध्यमस्ति क्षुधितेन बलस्फूर्त्तिः कर्त्तुं न शक्यते बलस्फूर्त्तिं विना कार्यमपि न जाय
ते ऽतो घटिकाद्वयमात्रं मद्गृहे स्थितिं कुरुध्वं यतोऽहं शीघ्रं घृतपक्वान् बहून्मोदकान् निर्मापयामि पश्चात् मोद
कानादाय तत्र गमिष्याम तत्र गत्वा च मोदकान् भुक्त्वा च सज्जीभूय कार्यं करिष्याम स्वामिन् अपि ज्ञास्यति मे बक
स्य हस्तस्फूर्त्तिं अद्य तु रजन्यां तस्मात् खंभान् कृत्वा दास्यामि पश्चाद्याद्दृशी मम प्रयासक्रिया भवति तादृशं भव
तां दान प्रशस्तिकरणीया भविष्यति अहं तु तव सेवकोऽस्मि तवानुकंपया जीवामि भवतां कार्यं शिरसा बलेन
करिष्यामि इति वार्त्तया तान् रंजयित्वा स्वगृहं तान् नीत्वा तांबूल धूम्रयंत्रपानादिकं दत्त्वा गृहोपरि तेन स्व
में गत्वा गोधूमपिष्ट घृतगुडादिना संस्कार्य मोदका निष्पादिताः संप्रसंख्यया तन्मध्ये ऽष्ट दृढतरा मोदका सवि
षा निष्पादिता सप्तमस्तु स्वकीयभोजनार्थं निर्विषमिष्याद्यपत्रे परिवेष्ट्य संध्यानादिकं च मेध्यमुक्त्वाऽर्द्धरात्रौ बहु
लोहघनखनित्रिकां चलात्वा चोराणां सहायको भूत्वा गृहान्निर्गतः शीघ्रं गत्वा शिलोपकंठं प्राप्ताः अथ चो
रैः हेमकारकाय शिला दर्शिता सोऽपि तां दृष्ट्वा स्पृष्ट्वा च मनःशिलो भजन्ता प्रहारेण विकलो भूत्वा चोराणा
मध्ये आहारार्थं पिटो कथयित्वा निर्विषमोदकं स्वहस्ते कृत्वा निस्तु वाच हे स्वामिन् सांप्रतिं युष्माकमुपरि
विश्वंभरो तुष्टः यद्भक्ष्यमिदमपरितं हाटकं भवहस्ते दत्तं मत्तो युयं सांप्रत तामग्रणी दृष्टा भवदीयप्रयत्नाच
मम अपि दारिद्र्यं गतं अतो ग्रहमं यतं विहाय सो भक्ष्यमिति नीतिशास्त्रोक्तं वचनं चांगीकृत्य ता मिमान् घ १२८

तकान् बहून्मोदकान् पश्चात् संध्यीकृत्य दारिद्र्यविकलान् शिलाया शकलान् कर्त्तुं प्रवर्त्तयिष्याम इत्युक्त्वा पश्यामपि
चोराणां प्रत्येकं मेकैकमोदकं तेऽपि स्वायुरपनोदकामोदकास्वादिताः हर्षितप्राणाः तदा कलादेनोक्तं आगम्यतां
मत्पृष्ठे कूपोपकंठे जलं निष्काशयामि तेनाचमनं कृत्वा हस्तपादौ प्रक्षाल्य कार्याय प्रगुणीभवाम इत्युक्त्वा सर्वेष्वधुत
रगताः कलादेन कूपाज्जलं निष्काश्य सर्वेषां जलपानं कारापितं स्वयं चापि पीतं ततः स्वर्णकारस्य जलपानकरणमात्रे
ण निद्राशंका जाता तदा सः जलपात्रं गृहीत्वा देहचिंतायां गतः चोरास्तु एकीभूय मंत्रयितुं लग्नाः रक्तमनःशिलाया खंभान्
कर्त्तुं प्रवर्त्तयाम तदा एकेन नीतिकुशलेनोक्तं युष्माभिः एकं सत्यं न कृतं अन्येनोक्तं किं किं तेनोक्तं यत्कलादोऽत्रा
नीतो हाटकं च दर्शितं तत्तु सम्यक् न कृतं यतो शास्त्रेषु लोकव्यवहारेषु च कलादोऽविश्वसनीयो भवति पुरावार्त्तायां
कं न श्रुतमस्ति यतो कूपान्तं पतितानां व्याघ्रवानरसर्प्प कलादानामेकेन द्विजवरेण प्रथमत्रयाणामुद्धारे कृते त्र
योऽपि सप्रणामपूर्वकं विज्ञप्तिं कर्त्तुं लग्नाः भोस्सहाय युष्माभिस्तु निःकारणोपकृतिः कृता अतः परं त्वत्सो प्रत्युपका
रं कुर्म्मः तथापि स्व प्रतिकारकान् भवामः तथापि कस्मिंश्चिदवसरे ऽस्मदाश्रये कृपां कृत्वा ऽऽगंतव्यं यथाशक्त्यानुरू
पं सेवां करिष्यामः परं त्वम् अन्नायं मानुष्यरूपान्न निष्काशनीय यतो यं कलादजातीयोऽस्ति उपकारानर्होऽस्तीति ब
हुविज्ञप्य गता तत्र योऽपि स्वस्वाश्रये गते द्विजस्तु शोकायाम्पतितः श्चिंतयति चापस्वेनं निष्काशनीयायं तो यं कं भीमि वान
हीति शंसय दोलायं स्थितः तदा तत्स्थितेन कलादेनोक्तं सो द्विजवर लोकानामुद्वेगकारकाणां विवेकविकलानां च

व्याघ्रवानरसर्प्पानां मुखात् त्वरितं कृतः ममावसरे विलंबसि अहं तु मंत्रव्यो ऽस्मि किं सर्पकपिव्याघ्रात् पिदुष्टतरः किम
हं तवोपकारं विस्मरणशीलो भविष्यति अतो मां निष्काश्य आजन्मं तव सेवको भूत्वा स्थास्यामि मुग्धेन द्विजेन चिंतितं
सत्यं वक्ति किमयं नरस्तिर्यग्भ्योऽपि गतः परं तु यद्वचितमेतद्वक्तं उपकारिणां प्रति सेवा न युक्तः तेरापि उक्तं सत्यं
परं ममानेन सह किंचित्कार्यमस्ति दूरदेशांतरवास्यस्मि अयं तु अत्रैव मंडलवासी किं करिष्यति मामिति विचिंत्य
कलादोद्धरणं कृतं तदा कलादेन द्विजं प्रणम्योक्तं त्वं तु मम जीवितदायको जातः अतो ममोपरि कृपां कृत्वा ऽमुकन
गरे ऽमुकपाटके वसामि तत्रागंतव्यं येन त्वानुरूपं तव सत्कारं करिष्यामीति वाग्विलासं कृत्वा गतः द्विजस्तु अष्टष
ष्टितीर्थं भ्रमन् पुनः परावृत्य व्याघुट्यमानः कियत्यपि काले गते तत्रैव कांतारे आगतः दैवात् व्याघ्रेण दृष्टो उपलक्षि
तो सो ऽयं मम जीवितदाता महोपकारीति स्मृत्वा सबहुमानपूर्वकं पादो ऽभिवंद्य पुरा हत राजकुमारसत्कानि अनेक
लक्षमूल्याभरणादीनि दत्वोक्तं स्वामिन् अस्मत्त्रयाणामुद्धरणानंतरं तस्य कलादस्योपरि कृतोपकारो न वा द्विजेनोक्तं
तेनातीव दीनतां गर्जिता विज्ञप्तिः कृता तदा मम चेतसि महती करुणोत्पन्ना तेन निष्कासितो व्याघ्रेणोक्तं त्वया न कृ
तं परं त्वतः परं संयोगेन चिंतयेरिस्तु स्थानत्वाच स व्याघ्रो गतः ब्राह्मणोऽपि आजन्मदारिद्र्यनाशकानि आभरणानि प्रा
प्य सोत्साहं तस्याशीर्वचनं दत्वा ऽग्रतो चलितः मार्गे गमनं कुर्वता चिंतितमिमान्याभरणानि अग्रे ऽतिसंकुले मा
र्गे कथं निर्वाहो भविष्यति तस्मात् नगरे गत्वेमानि विक्रयित्वा रोकनाणकं कारयित्वा ऽग्र्याश्च व्यवहारिणो

हृद्गम्याः पत्रिकां कारयित्वा सुखेन निर्भयं स्वगृहे यामि इति संप्रधार्य नगरे आगते नगरांतः प्रविष्टः सन् चतुःप
थे ताहृग्जनं गवेषयन्नर्थपरिस्त्रमति ततो हट्टस्थितेन कलादेन दृष्टः चिंतितं च सो ऽयं ब्राह्मणो येन मां कूपात् निष्का
शितः कलादे वयंदृष्टिं अमूल्यांमुद्रादिकं च दृष्ट्वा चिंतितं अनेन देशाटनं कुर्वता किमपि धनं धनस्य वर्णादिकं सं[illegible]
रयति अतो ऽयं यदि विक्रयं करोति तदा मम कार्यं भवति इति ध्यात्वा आपणादुत्थाय त्वरितगत्या विप्रासन्नं
गत्वा अहो अद्य मम भाग्यानि जागृतानि अद्य मम गृहे तत्किं ताम्रतपनवृष्टिः संजाता ऽद्य मम कामगविगृहांगणस्वय
मागता ऽद्य मम मनोरथाः सफला जाता येन स्वयं जीवितादाता मिलिताः इति ब्रुवन् द्विजस्य चरणयोरंतरा मस्तकं दत्तं कृ
णं स्थित्वा उत्थाय च हस्तौ योजयित्वा विज्ञप्तिं कर्तुं लग्नः स्वामिन् आगम्यतां अस्मद्गृहे स्वचरणन्यासेन पवित्रीक्रि
यतां मद्गृहमिति सिंहद्वारं दर्शयन् स्वगृहे नीतो ब्राह्मणः मुग्धविप्रोऽपि तस्य चाटुवचनानि श्रुत्वा रंजितचित्त
यति अयं कोऽपि अतीव गुणग्राहको यन्मम कृतोपकारं न विस्मरति कोऽप्यतिसुजातो दृश्यते तस्मादग्रे किमंतरं कार्यं
अयं मम सर्वं कार्यं करिष्यति अतो व्याघ्रदत्ताभरणानस्यैव दर्शयामि अस्यैव हस्ते विक्रयित्वा रोकनाण
कं करोमि इति ध्यात्वा सोऽहं मम पार्श्वे केनापि दत्तानि आभरणान्यस्ति तानि विक्रीय नाणकं कृत्वा दापय ततेनोक्तं दर्श
यतु भवान् सिरसा बलेन सर्वदीयं कार्यं करोमि तदा द्विजेन तत्सर्वमाभरणं दर्शितं तं दृष्ट्वा कलादेनोपल
क्षितं महो इदं तु पुरा राजपर्याऽइ राजकुमारो वक्रशिक्षितः अश्वेन हरेवनेनीतो तत्र केनापि मारितो तस्यस्तु

धनाचरित्र
१२०

द्विनिमित्तमनेको उपायाः कृताः परंतु शुद्धिर्न प्राप्ता तदा राज्ञा पटहो वादितो यः कोपि कुमरस्य जीवन्मृतयोर्वा शुद्धिमा
नयति तस्य महाप्रसादं करोमि स्वकीयं कृत्वा ज्ञापयामि तथापि शुद्धिर्न प्राप्ता साद्य प्राप्ता अतो हमिदं किंचिद्दर्शया
मि राज्ञश्चक्रेत्तो नचामि राजकीयं प्रसादं प्रापयामि किं यत् दास्यरणमपि हस्ते स्थास्यति अनेन द्विजेन मम किं प्रयो
जनमस्ति गृहस्थितो प्रसुतखानपानादि द्रव्यव्ययं कारयिष्यति इति ध्यात्वा पद्दणकं हस्ते लात्वा विप्रं प्रत्याह स्वा
मिन् सुवर्णरौप्यपरीक्षणं त्वहं वेद्मि नतु रत्नस्य अतः इदमाभरणं रत्नवणिजां दर्शयित्वा मूल्यं विज्ञाय कृत्वा वि
क्रयित्वा धनं लात्वा दापयामि यूयं सुखेनात्र तिष्ठंतु ततो मर्कलादः स्वर्णं लात्वोपराजं गतः राज्ञा पृष्टं कथमागतः
स प्राह कुमरस्य शुद्धिर्मया प्राप्ता तन्निवेदनार्थमागतोस्मि इत्युक्ते राजापि उत्कर्णीभूत्वा कथं [illegible] इति प्रोक्त
वान् तदा कलादेनाभरणं दर्शितं राज्ञापि दर्शनमात्रेणोपलक्षितं केनानीतमिदमिति राज्ञा प्रोक्ते कलादेनोक्तं
मम्य हारको विप्रो मम गृहे स्थितोस्ति तेन मम विक्रयकरणार्थं दत्तानि मया स्वामिने दर्शितानि राज्ञोक्तं त्वया सम्यं
कृतं त्वं तु आत्मीयो जातेति तत्का सेवकानाज्ञापयामास कृता सोऽमेवका [illegible] अस्मद्गृहे द्विजोस्ति तस्य बद्ध्वा विडं
बनापूर्वकमत्रानयत तदा तच्चरित्तं श्राविता राजपुरुषाः कलादगृहस्थस्य विप्रस्य सहसा चौरवत् बद्ध्वा विडंबनापू
र्वकं राज्ञोग्रे आनीतः राज्ञा दर्शनमात्रेण वध्याः दिष्टः ततो सेवकैः रदूमस्तकमुंडनपूर्वकं रासभारोहणं कारापयंता
ड्यन् नगरे भ्रामयन् जग्मु विप्रो मनसि चिंतयति यन्मया तत्र याणमुक्तं न कृतं तादृशं प्राप्त मिति विचिंतयति या
वत् तावत् वृक्षस्थेन तेन वानरेण दृष्टो विप्रः चिंतितं चाहो अस्मत्र्याणमयमुपकारी विप्रस्तस्य दृशी अवस्थाक १२०

॥हुंडो॥ जाट जमाईलीए जो र बारीमोनार एतानां दो ए आ पणं करदोवो उपगार १॥

घं ततो जनमुखाद्व्यतिकरं श्रुत्वा विचारितं नूनमयं कलादेन विप्रं बिंतो मारयिष्यति वकश्च मयं जीवतीति ध्यात्वा किं
मपि सर्पिस्यास्पर्धेगत्वा व्यतीकरो निवेदितं सर्पेणोक्तं चिंतां मा कुरु सर्वं निष्पंस विष्यति इत्युक्त्वा सर्पो राज्ञो वाटिकायां
गत्वा कुसुमवीजस्ततो राजकुमरो दष्टः स तु दष्टमात्रेणाष्टवत्त निश्चेष्टो भूत्वा पतित राजसेवका बुंबारवं कुर्वन्
राज्ञोग्रे गत्वा प्रोक्तं राज्ञापि किं कर्त्तव्यतामूढो जातः मंत्रवादीनाकार्य [illegible] ते सर्वैरपि स्वकीय मंत्रबलेन मार्जनादि कृ
तं परं नपुंसके तरुणीविलासवनिष्फलो जाता राज्ञा च त्वारोदस्तात्स्मोयतिता विलपयितुं लग्नः तदा केनाप्युक्तं स्वा
मिन् नगरे पटहो दापयितु कोपि गुणी मिलिष्यति राज्ञा पटहो दापितः यो कुमरं जीवापयति तस्य जत्वप्रसादं करोमि
अनया रीत्या पटहो वादयन् यत्र राजसेवकाः खरारोपिते द्विजं भ्रमयति तत्र पटहोपि वादयनागतः एतस्मिन्नव
सरे नागदेवतया देवानुभावेन अदृश्यतयागत्य ब्राह्मणस्य कर्णे निरुक्तं सो द्विज वरत्वमहं जीवापयामीति प
णपूर्वकं पटहो पि वादयनागतस्पृशतु अहं पैचसर्पतदा त्रिलिरुक्तं त्वया न कृतमन हृस्योपकारस्य फलमीदृ
शं पश्यतु तदा तेन द्विजेनोक्तं सो राजसेवकाः मां मुंचत अहं राजकुमरं सज्जि करोमि तदा राजसेवकाः राज्ञो
ग्रे प्राचलगताः निवेदितं च तदुक्तं सहर्षराज्ञा प्रोक्तं निर्विघ्नं कृत्वा गमयतु तद्विजं सेवकैस्तथैव कृत्वानि
ता द्विजराजकुसमीपे राज्ञोक्तं सो द्विजवर कुमरं जीवापत्तु ज्ञायते त्वयैव मारिता त्वयैव वदंतो यथा विमं बिंतो
तथापि ज्ञायात्वं अधिकतरं न विष्यति अतोत्र चरित्तं कुरु द्विजेनोक्तं नीतिविरुद्धकरणेन मया चिरं वना

धनाचरित्र
१२२

प्राप्ता एवं त्वं धन्नाम सर्वं तद्व्यतिकरं ज्ञापयिष्यामीति कथयन् विषव्याप्तकुमरस्य समीपे गत्वा मंडलं कृत्वा दी
पध्यादि महामंत्रस्मरणपूर्वकं मार्जनं कर्तुं प्रवृत्तः राजाप्रमुखा परितोऽस्थिताः पश्यन्ति तावता नागदेवो कुमरशरीरे
ऽवतीर्येति प्रोवाच भो द्विजवर किमस्य दुष्टस्य राज्ञो त्वं उपकारं कर्तुं प्रवृत्तः किं त्वं खरो रोदनं चिरं बभो वि
स्मृता राज्ञोक्तं कथं मम दुष्टता नागेनोक्तं तव पुत्रस्तु व्याघ्रेण मारितो पश्चात् कियत्यपि दिने गते देवयोगेन वयं
त्रयो मित्राः कूपांतः पतिताः चतुर्थो कलाद तस्मिन्नवसरे निष्कारणोपकारी द्विजो तत्रागतः अस्मान् त्रिन् विवि
ज्ञप्तिं कृत्वा अनेन उग्रवचनमात्रेणैव वस्त्रादि धनादि बहु उपाय यत्नं कृत्वा निष्कासिताः तदास्माभिरेनं प्रणम्य
सिद्धा दत्ता अयोग्य त्वान्न तु दुष्टस्योपकार न कर्त्तव्येति स्वस्थानं गताः पश्चात्तेन दुष्टकलादेन चाटुवचनेन विप्र
प्रो द्विजः तदा उपगारस्मीलेनाऽस्य हृदयं विस्मार्य द्विजेन सोपि निष्कासितो गृहं प्राप्तः द्विजस्तु तीर्थानि कृत्वा व्या
घुट्यमानो व्याघ्रेण दृष्टो तेनोपगारं स्मृत्वेमानि आभरणानि दत्तानि द्विजो पुनरत्रागतः कलादेन सधनो ज्ञात्वा क
पटं कृत्वा गृहे निद्रा ग्रहणं कं ज्ञात्वा तवाग्रे प्रोक्तं त्वमपि विचारमूढ किमपि विमर्शन पूर्वकं विमं बितो द्विज
स्य हस्ते वस्त्रा दृष्ट्वा वानरेणात्री घ्रमागत्य ममाग्रे प्रोक्तं अतोऽस्माकमुपगारिणः दुःखदायकस्य तव कथं मुंचामि
अहमस्य पालनं दुष्टस्य दंडेनेति नीतिं स्मृत्वा मया दंशितः ततो राजा सर्वजनसमक्षं स्वात्मानिंदन् द्विजवरो नागश्च
क्षामयित्वा यत्त्वादेशो भवति तमहं करोमि तदा नागेनोक्तं यदि त्वं लक्षप्रसाद पूर्वदत्त संख्याकान् ग्रा

MEMORIAL

ग्रामान् ददाति तदाऽहं मुंचामि राज्ञा तथैव कृत्वा ब्राह्मण पूजितः कुमरो निर्विषो जातः कलादस्य कृतघ्नता दृष्ट्वा
वध्यादिष्टो द्विजेन कृपया मोचितो तस्मात् अयमपि कलादो स्वमातुरपि सुवर्णं चोरितं आत्मीयैः सर्वं न कृतं यदयं
सहायो कृत्वाऽऽनीत दर्शिता न मिला प्रभृतयः एवं किमपि मिषं कृत्वा धनश्रेष्ठिकादि अधिकरमार्गणाम करि
ष्यत् तदा श्रेयस्तत्त्विष्यतु अधुना त्वद्दिगंधमुखिका न्यायेन विषममापतितं किंच इमादि मिले के न दिव
न लंकुं न शक्यते बहु दिवसाध्यं कार्यं प्रभाते ज्ञाते लातु शाकं लात्वा वयमयमपि स्वस्वस्थाने स्वाश्रये यास्यामः
पुनर्गृहागतस्यास्य नगले रूवर्णं स्मृत्वा व्याकुलो न विष्यति यदस्य रतिमात्रं सुवर्णं दृष्ट्वा चेतना विकलयति
तत्र पुनरिदं मनर्गलं दृष्ट्वा किं न करिष्यति नूनमयं कश्चित् बलवत्तमसह विलागं कृत्वा समग्रामिमाग्रहिष्यति
अस्मांश्च बहुद्रव्यहरणबंधनमस्तके दत्त्वा संकटे पातयिष्यति अतोऽधुनाऽत्र किं कर्त्तव्यं तदैकेनोक्तं यदि म
मोक्तं करोतु तदा न कोपि विघ्नं भवति तैरुक्तं कथं आह धनश्रेष्ठिका तु हस्ते आगतास्ति तथापि धनश्रेष्ठिकया हस्त
मानं उपरितन विभागं ज्ञात्वा शेषं भागं गाप्यते पश्चात् प्रतिदिनमागत्य स्वसमिहितं करिष्यामः अतो यदायमाग
च्छति तदास्य वक्तव्यं शीघ्रं पानीयं माकर्षय पुनर्पिपासा लग्ना इति श्रुत्वा तदायं जलाकर्षणार्थं कूपतटे स्थास्यति
तदा पृष्ठतः समग्रैरेकीभूत्वा हस्तेन धर्षयित्वा कूपांतः पातयिष्यामो तदासौ तैलेन पामागच्छति एतद्वचनं श्रुत्वा स
र्वैरनुमतं इत्युक्त्वा स्थिरते तावतासोपि दृढचिंतो कृत्वागत तदा चोरेणोक्तं स्नातजलं निष्काशय पुनः सरस्यो

॥यतः ॥ जामतिपी
वे रूपजे।
सामतियादि
जीदोड का
जनाविणसे
अप्पणो दुर
जनदस्यनका
६१॥

जनात् पिपासा लग्ना स्वर्णकारो पि तदुक्तं श्रुत्वा चिंतयति सचिवमोदकारकं नात्र चरितुं लग्नाः अतः परं पानीयं पीत्वा स
र्वे पि सुमो यतिष्यति दीर्घनिद्रां च गमिष्यति ततः परमहमेकेव सर्वं ग्रहीष्यामि इत्यात्तरौद्रध्यायन् पानीयाकर्षणाकं
र्तुं लग्नस्तावत्ताभ्यां चैवं संकेतितैः कूपांतः पातितो चौरा पि पुनः घटिकामात्रांतरे क्ष्वेड प्रभावेन मृता एतत्सर्वं पि मया वा
णेय दर्शयित्वोक्तं सो वाणी दृष्टं जगदाश्चर्यं एते दश्यालिः एकादशप्राणलालायया दशा२दशप्राणादत्ता परं त्वेकां
दशोन केना पि लब्धः अहं जनानां शतसहस्रं शंकटपातयामि रूजेः पीडयामि कसाघातैस्ताडयामि निकाटनं कारया
मि कारागारे क्षेपयामि किं बहुना कुशोयदैरीन करोति तत्सर्वं दुःखमहं ददामि तथापि संसारिणो जीवा मत्पट छिन्न
मुंचंति मदर्थं माता पिता पुत्र कलत्र मित्र भृत्य गुरु प्रभुखाणां वंचयति धर्षयति विश्वासघातं च करोति कुलजातिदे
श धर्मलज्जां च मुंचयित्वा ममार्थं परिभ्रमति यत्को पि न करोति न जल्पति तत्सर्वं मार्गं स्वीकुरुते एकं श्रीजिन वचन
वासितांतःकरणं नरं हित्वा एवं च मद्भुतेन समं मम न चलति ते हि मां विविधप्रकारैर्विगोपयति मम मृदुत्वं नाशयति
शोक
मत्वं तन्निरूपा कामसोगा स्वतेषामपि नाशिका मत्स्यवत् दूरतो विद्योद्य विगोप्य पंचशस्त्राघातैर्घानिडायन् वनं गत्वा
तरुमूले स्थित्वा सारवस्त्रं पातत्य नग्न कल्यालत्वा मत्संग निस्पृगप्रतिज्ञां स्वीकृत्वा प्रतिदेशं पर्यटति पुनर्यत्रकुत्रा
पि जनसंदहतिसंयोगेष्वप्यहं मां ममस्नो कामसोगांश्च निंदति ते विस्व वचनरचनया मम विषयस्य चम् ह्या निंदत्वा
सर्वेषां विज्ञानि मयि विषय विमुखीकुर्वंति चपला कुटिला स्वैरिणा दीनीकलंका निदत्वा किय संगं हत्वा जयं १३२
कुलटा

स्यात्मशरदशाः कुर्वंति पुनस्तपजपाद्यपायैरवरूपं मम चेटिरूपेण सेवाकरणं मापन्नंति यस्मिन् गृहे आहारमात्रं
गृह्णाति तस्यांगणे मया लक्षकोटिरूपेराय लनं कर्त्तव्यं लचाति पुनः श्रुकुधसेन मम बाबीजानि संचालः केचलज्ञा
नं चोत्पादयति तस्मिन्नवसरे विविधसुर वृंदैर्दैः कील्यमगृहं तस्य चरणयोरधःसारयति तस्याशानेददाति पुन
तस्योपरि स्थित्वा मम निर्मूलोच्छेदनरूपा देशनां ददाति बहूनां आत्मनसदृशान् कुर्वंति परान् केषांचित् देश
विरतिं ददाति ते किं कुर्वंति ये गृहस्थिता पि व्यवहारस्तुष्या परिग्रह परमाणं कृत्वा सत्यसंतोषाभ्यां येन समधिकां मां
समुत्पादयंति नीतिशास्त्रोक्तरीत्या निस्पृहता वं दर्शयन् कामसोगादिषु मां व्ययति मम धिकं सदर्थं सप्तक्षेत्रां वप
ति अतिगाढतर वीर्योत्साससावना वर्णक्षेपेन मां बंधनेक्षिपति येन प्रतिक्षणं सर्वजनसमक्षं मम निंदां तिर
स्कारं च कुर्वन् शृणोमि तथापि तस्य गृहं त्यक्तुं न शक्ता प्रस्तुत हि मास्कं कामं मिवचसामि एकेन चक्षुनपुण्या
नुबंधि कुशलानुबंधि बंधेन मां बंधयातयति यस्य बलेन जन्म जन्मनि तेषां मम दासपत्रं करणीयमापतति प्र
तिचरमासं निधानं दर्शयन् सर्वतो दृष्टा वर्द्धयन् नित्यशानीयं लचति तेषां किमपि प्रतिकूलं कर्तुं न शक्ता अंते
पुनर्मां विगोप्य दूरण वहि हाय निट त्रिपुरीयाति इदृशान् तथाविधान् जिनशासनो प्रकान् विहाय सर्वे पि संसा
रीणो जीवा मम किंकराः विद्यंते तेषामहं सहस्रशो दुःखानि ददामि तथापि मम चरणयासनौ प्रीतिं च न मुंचंति पापानुबंध
पुण्यं
ममार्थं तपजपक्रायक्लेशाद्यनेकाः कुर्वंति परंतु अहं तेषां सर्वतो हाहि दर्शयित्वा नरकावटे पातयामि चा
तिर्यक्षु च तेषि सम्पादयति येषां मां चाग हत्य निधानादि सचेत ये केचन कष्टबलेन देवेषूत्पद्यंते पि पर की

यंसुभीगतं इत्यं मधुरं चाश्रित्य निष्कारणं तत्रैव तिष्ठंति लोकानां च मृत्तिकां कोकिलरूपेण वा दर्शयति तस्मा
त्वहे भगवती वाणी अखिलसंसारिणां हृन्निर्त्रं ममास्येव महत्त्वं गण्यते केचलमेके केचन मोक्षार्थिनः येमधु
ष्माश्रित्ता वो पासनेरता त्वयैव महत्त्वं गण्यंते भेतराः एवं लक्ष्म्योक्तं श्रुत्वा सरस्वती प्राह भगनी एकं तव महत्त्व
णं यदा त्वमेतेषां नरसवादिषु विलवादि दत्वा मुखं च दर्शयित्वा नरकावटे पातयसि निजाश्रितानां त्व म
मुद्धरणमेव युक्तं महतां एवं श्रुत्वा लक्ष्मी प्राह भगिनी विदुषी त्वं श्रुतिजन्त्वं किमाविष्करोसि केचलं नर
कावटे अहं न पातयामि किं तु मोहराज प्रयुक्ता नि विषयाविद्याव्यसन कामभोगादिनि नरकावटे पातयंति म
द्वलेन तु घने विवेकमतिभिः परमार्थसाधनं कृत्वा चिदानंदप्राप्ता स्वयते शास्त्रेपि कनकाः लक्ष्मी इति गी
यते एवं तव स्यामहाकृताः कृतकेवलीनोपि मोहराज प्रयुक्त प्रमादचरणेन नंतजीवा तिर्यक्पु परिभ्रम
ति तत्किं तव दूषणं इत्येवं श्रुत्वा स्मित्वा च सरस्वती प्राह भगिनी एकं विवादसंज्ञकं तव मम च महत्त्वपोषकं
वाक्यं वच्मि तत्शृणु येके वनाचयो राप्यासत्संगतिमंगीकरणेन विवेकलोचनलाभेन त्रिवर्गसाधनपूर्वकं
परमानंदपदमश्नुते तिहाई लक्ष्म्योक्तं मिदं तु सत्य एवं सत्ये विवादे तयोपि स्वस्थाने गते ति एवं पुराणे द्वावप्यु
क्त्वात् भोगव्याश्च एवं तु दानं भोगो नाशास्ति श्रागयतयो भवंति वित्तस्य यो न ददाति न भुंक्ते तस्य तृतीया द्गि
तिर्भवति अतोस्य पुरुषाणां लक्ष्मीलाभे प्रधानफलं दानं भोगस्तु मध्यम येन च मूर्खेण द्वयोर्मध्ये एकतरमपि
न कृतं तस्य तृतीयागतीस्तु भवत्येव पुण्यबलेन प्राप्ते जाते दुर्गतिभ्रमणं दत्वा लक्ष्मीस्तु यात्येवेति उक्तं च: १२२

पृथिव्याभरणं पुरुषाः पुरुषाभरणं प्रधानतरलक्ष्मी लक्ष्म्याभरणं दानं दानाभरणं सुपात्रं च १ अतो भव्याऽतिदुर्ल
भतरो मनुष्यावतारो धनं च लब्धा सुपात्रदाने प्रयत्न लाभे इह लोके यावल्लक्ष्मी तावत्कर्त्तव्य यत्नस धनं मानु
ष्यहिलब्ध्वा तत्र दुग्धसर्करयासंयोगोलब्धा एतद्वयं लब्धाऽनयस्सुपात्रानुकंपोचित कीर्तिदानादिषु क धंसफ
लं न क्रीयते यतो धनलाभे इह लोके यावल्लक्ष्मी तावन्महत्त्वं गतेन दृणवत्तको प्यादरं ददाति दाने दात्रा लक्ष्मी
न यातिप्रत्युत स्थिरा भवति कदापि पूर्वसंचितवर्ह पापोदयेन गतेसत्यपि तस्य दातुः महत्त्वमिहलोकेन या
ति परलोकेतु अवश्यं लोकोत्तरमहत्त्वमेव प्राप्नोति यदा धनी कृपणता दोषेण दानमात्रं न ददाति तदा तस्य
प्रभाते कोपि नो मंगृह्णाति तदाऽन्यो तस्मोपालंभं ददाति किमस्य नीचस्य नामग्रहणं करोषि अदृष्टकल्याण
कोयमित्यादि अदातुः सहजफलं अतो भव्या न भयलोकसुखदायके दाने यत्नोऽनुरूपं विधेय इति हाई इ
तिमुनिदेशनां श्रुत्वा अहं मनसि चमत्कृतो चिंतयामि अहो अनेन मया ऽतिदुष्करनरभवो धनं च लब्धा बहुद्रा
रितं किमपीह वा परलोकिकं न विहितं केवलं दुर्गतिगमनमेव पुष्टीकृतं कृपणदोषेण इह किमपि न ज
ग्धं भुक्तं दीनवत् दुष्पूर जठरपूर्त्ति कृता स्वयं न भुक्तं पुत्रादीनामपि न भोगाय दत्तं न कीर्ति हेतो याचकस्यो
दत्तं न दीनदुःखोद्धरणं कदापि कृतं अतोऽवशेष भव सफलीकरोमीति कल्पनां ध्यात्वा पुत्रादीनामित्थमाप्रष्ट
लो पुत्राः मुनिवचनोपकारेण धनधान्यादिषु निर्ममोहं जातोः कृपणता दोषेण गतकालो दुर्गतिपोषायवि
हितो मया युष्माकं प्रवृत्तिनां च किमपि दानभोगादीनां मंतरायकारकोऽहं जातो युयं सुपुत्रत्वात् क्षमान्नायानुकु

॥ कुमदाता याचकवुसं तरीऊदये सद्धयानां तातेंन चप ञ्जवसए दी येद्दरनहीं आतः १॥

यनिर्वाहो कृतः अतो हे वत्साः धुना धनादिकं सर्वं अधिकरणत्वात् पुत्र दुःखदायकं तया ज्ञापितं तेन धनादि
पात्रसात्कर्तुं मिच्छामि दानादिरहितो र्थ केवलमनर्थाय भवति दीनोद्धरणं सुपात्रपोषणं च कुटुंबं सधर्मीत्या
प्रतिपालनं चास्य फलं गृह्णामि तस्मात् युष्माकं त्यागभोगादि यदि भवति तत्सुखेनैव ग्राह्यं मया ज्ञा दत्ता
पुनर्न प्रष्टव्यं अहं तु दानादिषु प्रगुणो भवामीत्युक्त्वा स कूटधनकर्मा दानादिस्पो यदृच्छया व्ययं ददौ तथापि स
र्वः स्वजनस्य याचकेभ्यश्च स्वेच्छया भोग्याधिकं ददौ एवं दानादिषु प्रगुणो भवामीत्युक्त्वा स कूटधनकर्मा
स्वल्पैरेव दिवसैः अष्टौ धनकोटयः कृपणश्रेष्ठिना व्ययमकारि नगरे पुनः भव्यवस्त्राभरणानि परिधाय सुखा
सनारूढ राजाधिरूढ होगच्छति तदा कोपि बाल वयस्य प्रियसखा पृच्छति सोश्रेष्ठिनः कृतात वेदहवि उदार त्यागभो
ग प्रवृत्ति कथं संजाता तदा पूर्वोक्तं कल्पित व्यतिकरमुक्त्वा त्तरं ददाति तदा केपि सज्जना वदंति निस्पृह
मुनिदेशनया कोन प्रति बुध्यति किमाश्चर्यमत्र पूर्वमपि श्रूयते शास्त्रे कालकूमर दृढप्रहार चिलातीपु
त्र धनसंचय श्रेष्ठ्यादिकुकर्मरताः कुमार्गपोषकाः कुमतिवासितांतःकरणाः सप्तव्यसनसेवनप्रवणाः महाति
क्रूरपरिणामा स्त्रपि मुनिदेशनया प्रबुद्धाः तस्मिन्नेव भवे जिनधर्ममाराध्य चिदानंदपदं प्राप्ताः तत्रास्य तु किं यन्मात्रो दा
नो केवलं कृपणत्वं तु निवचसा यात्येव परंत्वयं धन्यो यस्येदृशी आजन्मलग्ना कृपणता गता अस्मादृशानां
पुनरीदृशी मतिः कदा भविष्यति इत्येवं स्तुवंति केपि च वदंति अस्यायुः समीपमागतं दृश्यते येनाजन्मस्वभावविनि १२४
मयो जातः अस्माद्धि कालज्ञानशास्त्रेषु कथमस्ति आजन्मप्रकृति एकेवदे लया प्रयत्नं विना विनिमयतां याति तदास्व

ल्पमायुर्ज्ञेयमेव यस्य मनसि यादृशं प्रतिभासते तत्तदेव वक्ति को बहुना मुखं पिदधाति पुनः कस्मिन्नपि दिने राजद्वारं गत्वा
बहुमूल्यमुपायनं कृत्वा प्रणिपत्य चाग्रे स्थितः राजापि तमलिनवेषं महार्घ्यमुपायनं दृष्ट्वा रंजितमनाः सादरमालाप्य प्रतिव
क्ति सोश्रेष्ठिन् तवेदृशी चित्तोदारता बुद्धिः कथं संजाता पूर्वं हि प्रतिपदं लोकानां कृपणतादोषमाविष्कुर्वाण आसन्
अधुना तु प्रतिक्षणं भवदानभोगादिषु सुदारता श्रूयते तत्कथं संजातं सत्यबुद्धि अथ श्रेष्ठ्यपि पूर्वोक्त कल्पित मुनिदेश
नादि प्रतिबोधकारणं वदति राजापि तस्याकं भवदानभोगादिषु सुदारता श्रूयते तत्कथं संजातं सत्यं त्वा चमत्कृत
सन् वदति अहो चिंतनीया जीवस्य गतिः सर्वज्ञं विना को जानाति इत्युक्त्वा यथोचितं प्रसादं दत्वा स्म नत्सहृत्यं का
र्ये निवेदनीयं सुखेन त्वं कान कार्या इत्यादि वचनैः संतर्प्य विसर्जितसोपि प्रणामं कृत्वो त्थितं विचारयति च दानेन किं
न लभ्यते देवा रपि सानुकूला भवंति तत्र मनुष्याणां का कथा गृहमागत्यास्तु प्रतिगृहं प्रतिपक्षं प्रतिग्रामं याचकज
नैः सर्वथा साधिस्फारिता स चैत्र विख्यातः अथ यत्र ग्रामे स धनकर्मा गतोस्ति तस्मिन् ग्रामे कोपि याचकः कूटधनक
र्मणा याचयित्वा इभ्याधिकधनवस्त्राभरणादि च लब्ध्वा कूटधनकर्मणः यशो भुवनस्थग्रामे विजाम्भत आगतः
अथ च तु कर्मभूतप्रधधन एकस्य श्रेष्ठिनः हट्टे स्थितमसन् व्यापारादि वार्तां किरोति तत्र स याचकोपि वस्त्रा
भरणस्वचितो मार्गे गच्छन् केनाप्युपलक्षितो नाराधितः याचकोपि तत्समीपमागत्य कूटधनकर्मणः यशो वर्ण
यितुं प्रत्याह किमुद्दृशो सोमुकश्रेष्ठिन् लक्ष्माभिलक्ष्मीपुरवरेऽधरीकृत कर्णबलिप्रमुखाः साक्षात् कु

बेरा चत्वारो मुर्त्तिमंत पुण्यप्राग्भारो वा किमुइ दृश्योऽसमस्तदातासिरोमणि धनकर्मनाम्नाश्रेष्ठिनिवसति तेनमादृशानां
बहूनां दारिद्र्यछेदोकृतः ममापि च वर्त्तमानसमये विहृशो दारिद्र्यचूरको वांछिताधिकदानप्रदायको मयानकोपि दृष्टो
श्रुतो वा अस्यमाशाऽयमवजनितोस्मि समस्तदातृगुणोऽस्थितो यादृशोऽयमस्ति तादृशो कोपिनस्तो न भविष्यति किं
बहु वर्ण्यते ब्रह्मापि तस्य गुणान् वर्क्तुं न क्षमो भवति इमा वार्त्ता पार्श्ववर्त्ती दूरस्थितेन मुख्यधनकर्मणा श्रुता श्रुत्वा च स्वां
चेते चमत्कृतमनाश्चिंतायितुं लग्नः अहो मम नगरे धनी धनकर्मा विदमेवास्मि अन्यस्तु न कोपीदृशो दृष्टो श्रुतो वाऽहं तत्र
त्रैवास्मि कस्मिंश्चिद्ग्रामादागतो वा अयं पुनः केति साधुं को याचकं प्राह त्वया धनकर्मान्ति कृतग्रामादागतोस्ति याचके
नोक्तं आगतोऽस्मि किं वदसि तत्रैव पुरनिवासी अमुकपाटके साक्षात्स्वरूपेण भवादृशास्ति गुणैस्तु देवेभ्योप्यधिके भ
रेत्ति याचकोक्तं श्रुत्वा चित्ते उ महाशान्तिसंजाता ऽयवनियको किं वक्ति नगरे मत्समदृशो न कोप्यस्ति उ मम पाटके कु
तः भवति इति ध्यात्वा पुनः पृष्टो सो याचकत्वं यत्त्वलपसी तत्समचित्तेन तिष्ठति अतो पुनः २ पृच्छां करोमि
यतः श्रीतजिज्ञो याचकप्रतिक्षणं पृच्छ्यमानतया भन्यते भवदीयजातीनां भवाति अनुकृच्यते त्वं यद्वदसि न
त्केस्यापि मुखात् श्रुत्वाऽयस्वयं दृष्ट्वाऽधस्तंगीयानादि प्रमादाचरणं कृत्वा च प्रजल्पसि यतोऽहं तस्य उक्तपाटकना
यकस्त्व महमेव ममसदृशधनव्ययमायादिभिः समानरूपावादको ऽखिले नगरे न कोप्यस्ति उ पाटके कुतरा ॥१३५॥
गतः कोपि कायेद्वि श्रोताऽत्रागतः तस्यापि स्वल्पे व चासरा जातास्ति अतो त्वउक्तं कथं संभाव्यते याचकेनोक्तं

किमनर्थं वितंडां करोषि वयं याचका यथार्थ वाचका यथा दृश्यते तथोच्यते हृदये मुखे च भिन्नाशयत्वेन ज
ल्पनं भवदीयजातीनामेव दत्तं धात्रा यदि न मन्यसे तदा तत्र गत्वा विलोकय भवत्ज्ञास्यसि परंतु नगरे स्त्रमणं कु
र्वतामतत्श्रुतं अयं धनकर्मा एवं महाकृपणोस्ति अधुना तु दानगुणेन न कोप्यस्य सदृशाऽज्ञातो नास्ति अतो
हे श्रेष्ठी मया यद्रुक्तं तत्सर्वं सत्यं जानिहि ममाऽसत्यजल्पने कोऽपि भवसर यथा दृष्टं तथैवोक्तं मया नाऽत्र संदेहका
र्यं स्वल्पाधिकं किमपि दृष्टं न वेद्मि कल्याणमस्तु तव अहं यामी इत्युक्त्वा याचको गतः श्रेष्ठिना चिंतितं इमा वार्त्ता
स्तु श्रुत्वा ते सदृशाऽसंभावनीया न केवलमसत्यापि भवति किंचित् न्यूनाधिका तु भवति परं न मुख्यतोऽसत्या अ
तोऽहं शीघ्रं यामि चेत्कार्यं भविष्यति पुनरागमिष्ये इति ध्यात्वा तद्दिने गृहे चलितः मार्गे कस्मिंश्चित्ग्रामे लाभि
त परं रात्रावार्त्तियोगान्निद्रा नागता आत्मा रात्रिमतिवाह्य प्रभाते स्वपुरसन्मुखं चलितः तदा कपटधन
कर्मणा दैवप्रयोगेण ज्ञात्वा अयं ते वहारपालकस्य कमस्ति भोः सेवकाःऽधुनाऽत्र नगरे बहुरूपिण धूर्त्ता
आगताः संति ते लोकानां विविधधूर्त्तकलया धूर्त्तयंति केचित्तु कस्यापि गृहस्वामिनस्सदृशं रूपं कृत्वा गृहं तं प्र
विश्य गृहसारं लान्ति गच्छंति आतो माचधाने स्थेयं कस्याप्यज्ञातस्य गृहांतर्विशंतं वारणीयेति अथ प्रभा
ते जाते मूलधनकर्मा स्वपुरं प्राप्तः पुरं प्रविशन् लोकैर्दृष्टः तं च दृष्ट्वा परस्परमुपकर्णमागत्य कथयंति अ
होऽयायं धनकर्मा मूलवेषादिकृत्वा पादचारि चलत्वा कुतरागतीत्युक्ते एकेनोक्तं नायं धनकर्मा कोपि
धनकर्मासमानरूपधृक्यांति एकेनोक्तं त्वं सत्यं वदसि यतो मयाऽद्यैव प्रभाते सुखासनाधिरूढो बहुभिः

धनाचरित्र
१२६

सेवकैः परिवृतो गच्छन् दृष्टः तदाऽन्येनोक्तं धनकर्मा त्वयमेवाथ चैनं परं प्रमसमग्रजन्म गतोऽस्ति यदि न सचति
तदाऽहं किं करोमीति विविधवार्त्ताः करोति तन्मूलधनकर्मा किं विलक्षणोति किं पवित्रमनसि चिंतयितुं लग्नः कि
मप्यत्र कारणं विद्यते परं त्वेकवारं गृहांतः प्रविश्य सुस्थीभूत्वा पश्चादस्य शुद्धिं करिष्यामीति ध्यायन् सौधं गृहांगण
प्राप्तोऽपि केऽपि सेवकनोत्तिष्ठंति प्रणामं च न करोति एवं दृष्ट्वा केऽस्थिति इति विचिंतयन् गृहे प्रविष्टुं लग्नः तदा से
वकैरुक्तं क्व यासि कस्य गृहे प्रविशसीति श्रुत्वा धनकर्मणोक्तं भोऽमुक किं त्वं मां नोपलक्षसि त्व
तो बहुतरकालं मम सेवां कुर्वन्नागतः कथं तवाऽन्येषां चाद्य विपर्यासो जातः तदा सेवकैरुक्तं याहि रे अन्यत्र धू
र्तकलां कुरु वयं तु विचक्षणाः नो गृहद्वारे यामि इति श्रेष्ठिनोक्तं किं सर्वेऽपि स्वामिद्रोहकाः जाताः सप्ताऽष्टदशादि दिवसानाम
ध्ये विस्मृतिं गताः यत्स्वस्वामिनं प्रतिनोपलक्षंति सेवकैरुक्तं कस्य स्वामी त्वं के तव सेवकाः स्मत् स्वामी स्तु आवा
सांतरे बहुसुखेन चिरंजीवी राजंते त्वं तु कोऽपि धूर्त्तकलया गृहं मुष्यायित्वागत अस्मत्स्वामिनाग्रे तैवोक्तमस्ति धूर्त्ता
समागतास्ति अतो सिघ्रमपसर त्वं पदेशात् सद्योऽस्मात् स्वामिज्ञास्यति तदा तव विषमदिशां प्रापयिष्यसि एवं परं
स्परं विवदतां प्रातिवेश्मिका आगता तदा श्रेष्ठिनोक्तं भोऽमुक त्वात्तर पश्यं तु भवान् यदहं युष्माकममुक कार्यो हं
अमुत्को मुक ग्रामे गत तत्कार्यं कृत्वा सीघ्रमागतः एते बहुकालं परिचिता सेवकाःऽनुपलक्ष्यका स्त्वा मम प्रविष्ट
वारयंति इति तद्वाक्यं श्रुत्वा तेसर्वेऽपि विस्मयपतिताः विचारयंति कोऽयं धनकर्मा गृहमध्ये को वा अयमपि यत् वं १२६
दति तत्सत्यं प्रतिभाति गृहांतर्गतोऽपि सत्यं वदति अनयोर्मध्ये कः सत्यः को वाऽसत्य विना तिशय ज्ञानिनं को जानाति त

दाएकेनोक्तं गृहांतःस्थितश्रेष्ठिनं बहिर्नीत्वा अनयोः संयोगं कृत्वा पश्यतां सत्याऽसत्य विलापं यास्यति तदा केऽपि कूट
धनकर्मणा खानपान मिष्टवचनतर्पिता तदधीनावक्तिः कोऽयं धनकर्मास्ति गृहांतःस्थितोऽनंदं करोति कोऽप्ययं तु
धूर्त्तः समागतोऽस्ति तदा केनापि धीमता तत्पुत्रहितेनोक्तं भ्रातरः मच्चित्ते तु बहिर्गतोऽयं धनकर्मा सत्य प्रतिभाति कथं प्र
कृतिप्राणयोर्विगमन सदैव सचति कस्यापि तत्त्वे कथनात् कोऽपि रित्या पलटनं न सचति परं न मूलतः याति तस्मादयं
तु मूलप्रकृत्या दृश्यते स तु प्रकृत्याऽन्य देवता सते कृपणोऽपि गुरूपदेशाद्दानादिकं करोति तथाऽपि योग्यायोग्य विलोकय दृ
णोनैव करोति नच्चित्तस्तत्तो विकरति मदत्ता कष्टेन पापोद्यमेन च द्रव्यं मिलितः द्रव्यव्ययः स्वयं करोति तस्यैव हृदयं जाना
ति दानकरणं मरणसदृशं च कथ्यते लोके गृहांतर्गतो धनकर्मा तु यथा कस्यापि धनं कोऽप्यवसरे वैरप्रकृतिनः मुधा
कस्यापि हस्ते चटितं भवति स ग्राम लुंटापनन्यायेन दृशोऽपि धाय लुंटापयति अतो मम चित्ते तु अयमेवासत्य प्रतिभा
ति इत्येवं कोलाहलं श्रुत्वा इभ्यपुत्र बहिरागतः तं दृष्ट्वा मूलधनकर्मणोक्तं भो वत्स त्वया गृहांतः कोऽसं गृहीतः रित्यु
क्तोऽपि विस्मयपतितो चिंतयति कोऽयं मुधाभिरुक्षितेति चिंतयन् मौनमाधाय गृहांतं गत्वा कूटधनकर्मणोऽग्रे सर्वो
व्यतिकरस्ताषितः सोऽप्युवाच अयमद्य दिने कथितं नात्र तत् ग्रामे धूर्त्तः समागतोऽस्ति तन्मध्यात्कोऽप्यागतोऽसि विष्यति
परं तु असत्य कथं निर्वहिष्यतीति वदन् बहिरागतः सेवकाः सर्वेऽपि स्थिताः अथ कूटेन मूलश्रेष्ठिनेनोक्तं कुत
आगतोऽसि रे धूर्त्त कस्य गृहांतः प्रविष्टमिच्छसि मूलो वदति अहमेवास्य गृहस्वामि मदीयाः सर्वे पत्नि बहुतरकष्टेन मि
लितास्ति परं त्वं कस्य तो धूर्त्तकलया गृहांतः प्रविश्य मम धनं लुंटापयति अतो निस्सरतु बहि च चद्म प्रसाधकारा

स्यर्थे आवयोः सत्याऽसत्य विभागो यथा भवति चोरस्य चोरगतिर्भविष्यति इत्युक्तो गृहस्थितो साधुकारः बहिरागत
तो धूर्त्तं सर्वे जानाति अतो न वधूर्त्तस्य उपराजं गत्वा त्वन्मुखं दर्शयित्वा सर्वसमक्षं रासभारोहणपूर्वकं विगोप्य
देशान्निष्कासयिष्यामि एवं विवदमानौ चतुष्पथे गत्वा साधुकारान् संमिल्य तेषामग्रे उभाभ्यां स्वस्वदुःखं मुक्तं अ
थ तत्र चतुष्पथे समस्तनगरवासिनो लोकाः चित्रकृद्वार्त्तां श्रुत्वा सविस्मयमागताः तत्र ये दुर्जनास्ते धनकर्म
द्वयं दृष्ट्वा हर्षमापुः ये च सज्जनास्ते खेदं च गताः हा संसारे कर्मणां चित्रता गति उदयगतिश्च विषमा विना जैना
मम जिनं च को जानाति अधुना परस्परतुल्याकृतिद्वयं नृत्यं कारयति कर्मपरिणामः साधुकाराः सर्वेऽपि तौ दृष्ट्वा वि
स्मयं प्राप्ता वक्तुं लग्नाः एनयोर्द्वयोर्मध्ये रोममात्रेणाऽपि न्यूनाधिकत्वं नास्ति तदा किं क्रियते तदैकेन निपुण
मतिना उक्तं अस्य पुत्रादयो स्वजनाः पूर्वानुभूतान् संकेतान् पृच्छंति तदा यः यथानुभूतं वक्ति स सत्य इतरोऽस
त्यः महाजनैः तथाकृते मूलश्रेष्ठिना स्वानुभूतसंकेता उक्ताः तथा अपरेणापि देविसाहाय्यात् श्रुतमार्गेणाशास्त्रवेदित्वा
त्सर्वे विशदरित्या उक्तं अथ सर्वेऽपि महेभ्यास्तयोः समसंकेतपूरणं श्रुत्वा लग्नप्रतिभसंयाताः अहो समाकाराणां
समानि नृपाणां समचाटुकानां केनोपायेन सत्याऽसत्यविभाग क्रियते तस्मात् यावदेतत् सदसद्व्यक्तिर्न भवति तावत्
गृहांतर्द्वयोर्मध्ये कोऽपि प्रवेक्ष्यति इति महाजनैर्बालान्ति द्वावप्यन्यस्थाने स्थिता प्रतिदिनं प्रगे समुत्थाय
विविधकलहं गत्वा कलहं करोति नित्यकलहकरणेनोद्वेजिता पुरलोकाः पुनः तैः संभूयोक्तं युवां राजद्वारे गम
नं कुरुतः तत्र राज्ञः प्रतापेन पुण्याधिक बुद्धिबलेन च सत्यासत्यविभागो भविष्यति ततो जनप्रेरितो राज्ञः समी १३७

पंगतौ तौ राजानं नत्वा स्वस्वदुःखनिवेदनं कृत्वा स्थिताः राज्ञापि पूर्ववत् समाकारं समवादित्वं ज्ञात्वा अंतःमंत्रिणां मा
दिशत् अनयोर्न्यायं कुरुत मंत्र्यपि अस्मिन् न्यायकरणे विविधवचनरचनयाऽनेकछलदृष्टांतादर्शिता पुनः पुनः प्र
श्नकरणवाग्छलस्याद्विवदर्शिता परं क्षीवेतरूणि कटाक्षवन्निष्फलासंजाता ततो विचारमूढतामापन्ना राज्ञोऽग्रे ब्रु
वंतः स्वामिन्नस्माकं यावद्बुद्धिविलसितं तावत् अनयोः सत्यासत्यविभागाय प्रयुक्तं तथापि न क्वापि शुद्धिमायाति
ता प्रत्युत रियता दिनपूतो बुद्धिगर्वविफलतां गतः इत्येवं मंत्रिणां वचः श्रुत्वा सविषादं राज्ञा उक्तं यद्यस्मत्सभायां अन
योर्निर्णयो न जायते तदास्माकं महत्त्वं हानिर्जाताऽतोऽधुना किं कर्त्तव्यमस्मिन्नवसरे केनाप्युक्तं स्वामिन् बहुरत्ना वसुं
धरा कथ्यते इदं त्वदीयपुरमपि महानस्ति अत्र कोऽपि वदत्तवरो वाऽतुलचतुरचतुर्णां बुद्धिनामाकर बहुतरपुण्यनिधि
र्वा पुरुषो भविष्यत्येव अतोऽस्मिन्पुरे किमपि लक्षतवस्तुप्रदानपणपूर्वकं पटहो वाद्यतां तदा भवतां पुण्यबलेन
कोऽपि तथाविधोऽविधपुरुषरत्नं प्रगटीष्यति ऽनयो विभागं करिष्यति भवत्सभायां महत्त्वं वृद्धिर्भविष्यति इति तदुक्तं
श्रुत्वा राज्ञा उत्तरत्वेनयः प्रतिभापटुपुरुषरत्नयोः सत्याऽसत्यविभागं कृत्वा निर्णयति तस्य बहुधनयुक्ता धनकर्म
णः तास्तु दीयते इत्यखिलपुरे पटहघोषणं कारिता अथ पटहघोषणा त्रिकचतुष्कचत्वरेषु वाद्यमाना यत्र धन्य
परिवसति तत्रागता गवाक्षस्थितेन धन्येन श्रुत्वा प्रधिलस्य स्याग्रे उक्तं एतावति राज्ञः महति सभायां केनापि निर्णयो
न कृतस्तर्हि सत्येनोक्तं स्वामिन् सर्वा द्राक्षामत्तलक्ष्मीमत्तां विनाकः करोतीति श्रुत्वा धन्येन पटहनिषिध्यशीघ्रमुपस्थ्य

धन्यचरित्र
१२९

गतः राज्ञाप्यग्रत तमुदंतं श्रुत्वा हर्षितेन वक्षारितश्च नूनमयं पुण्याधिरनयो यथार्थविभागं करिष्यत्येव राज्ञापि सभागतं ध
न्यं दृष्ट्वा सबहुमानपूर्वकं स्वसमीपे स्थापितः व्यतिकरश्च निवेदितः धन्येनोक्तं स्वामिन् जगति सत्यधर्मस्य दृश्यो न को
प्यस्ति यतः विश्वासायतनमित्यादि स्वामिन्नत्राऽनयोर्विभागं केनापि कृतं परं सत्यधर्म एव सत्याऽसत्यविभागं क
रिष्यत्येव अतोऽनयोः स्नानपूर्वकं दीव्यं कार्यते तत्र यस्य तोलं विष्यति स सुखेन दीव्यं करिष्यतीत्यनंतरं इति धन्योक्तं राज्ञा
प्यनुमतं तदा धन्येनैको नालिकाकरकोऽनायितः सभायां स्थापितः अनेकजना लोकाः विलोकनार्थमागताः तौ द्वा
वपि सभायामानायितौ राज्ञः संमुखं स्थापितौ ततो धन्येन तद्वाय तौ प्रत्युक्तं युवां स्नानं कृत्वा धौतिकं परिधायात्र सभायां
त्वरितमागतं तौ तथा कृते पुनः धन्येनोक्तं युवयोर्मध्ये यः सत्यधर्मप्रभावेण मुखकरकांतं प्रविश्य ना
लके निस्सरति स सत्यधनकर्मा नाऽपर इति श्रुत्वा रूढधनकर्मा तु हर्षितः संजातः दैव्यबलेनाहं करकांतं प्र
विश्य नालके बहिर् निस्सरिष्यामि पश्चात् सर्वधनं गृहं मदीयमेव मूलधनकर्मा तु चिंतायां पतितः चिंतयति
अतिलघुकरकांतं प्रविशन निर्गमनं च द्वावपि दुष्करौ अमुना न्यायेन कथं स विष्यतीत्यादि चिंतयति पुनः धन्ये
नोक्तं भो देवि देवाः यद्यहं सत्यस्तदा मम अस्मिन् करकांतमाविश्य निर्गमशक्तिर्देया इत्युक्त्वा दिव्यं करोतु तत्र यः
सत्यो न विष्यति स निर्गमयिष्यति इत्युक्त्वा विरते धन्ये रूढधनकर्मणा देविबलेन करकांतं प्रविश्य नालुके निर्ग १२९
तः निर्गत्य चयावज्ज्ञणपादस्पर्शनं कर्तुं लग्नस्तावता धन्येन तस्य शिखा गृहीत्वा रूढ व्यंतराधिष्ठितशरीरेण

शिखा गृहीतुं न शक्नोति उक्तं च धन्येन स्वामिन्नयं तस्कर इतरस्तु सत्यः अयं तु कोपि देवदेवीबलेन निर्गतः
परं त्वऽसत्य एतादि विटंबनाऽनेन कृताऽस्य गृहसारं व्ययितं विनाशितं चेति धन्यवचः श्रुत्वा राज्ञा चोरं च ज्ञात्वा
सुभटैः कारावेष्ट्याद्यिष्टे सवके असद्यो गृहीत श्चितयति चाक्रनाकाय कुंन चलति स्वरूपप्रगटनेन जीवामि नान्य
था तदा विफलमायो मां दिल वन्मति बंदीश्चेष्टि रूपं परित्यज्य मूलरूपं सरूपं विधाय सभसांनस्थितो धाह अत्र
तां सर्वे पिजनाम मा रदासं पुरा वर्षादिवसात्यंतरेऽस्माकं बंदिजनमेलके स्वस्वकलाकौशल्यं प्रकाश्यमानाऽव
सरे केनाप्युक्तं अमीषां सर्वेषामुक्ता स्वस्वकलाः तदासत्याज्ञानामि यदाऽमितधनस्य धनकर्मणः गृहेगत्वा
याचना चक्रे त्वेकदिननिर्वाहमात्रं भोजनं लाति इति तदुक्तं श्रुत्वा मया प्रतिज्ञा कृता यद्यऽस्य पार्श्वादेक
दिननिर्वाहकं भोजनं गृह्णामि तदा समुदाय दानेमया विभागोयाह्यनान्यथा इति प्रतिज्ञा कृत्वाऽस्य गृहे गत्वा धा
शीर्वादं दत्त्वा मयाप्येकदिनभोजनं याचितं तदाऽनेनोक्तं मद्य चमरो नास्यतः प्रगिदास्ये पुनरन्यदिने गते प्र
गदास्ये एवमुक्तं श्रुत्वा तृतीयदिवसे गतः तत्रापि सेवोत्तरः प्रभेदास्ये एवं मया वर्षप्रमाणमेषं यावत्याचितः
परिकिमपि न लब्धं याचकवृंदेषु स्वप्रतिज्ञां मां हसयितुं लग्नाः तदा मया चिंतितं मुधा मया प्रतिज्ञा कृत्वा म
हत्वगमितं स्वप्रतिज्ञस्य जीवितं विफलमिति ध्यात्वा स्वपचस्येव मितं पचस्याऽस्य सौभाग्यासंपदो भोग्यतां नेतुं अनेकेषां
मायादेव्याऽऽराधनं कृतं बहुलिरूपवासे बहुतिश्चकैश्चः देव्या प्रसादो लब्धः ततः श्रेष्ठितरूपं कृत्वा ग्रा
मगमनावसरं लब्ध्वाऽस्य गृहे प्रविष्टः तत्र स्थितेन मया स्य कमलासफलं कृता तत्राप्यस्य च नामधयत्रंच च

धनाचरित्र
१२९

र्पोषितं दीनहीनप्राणिनां समुद्धारो कृतः तत्राप्यस्यैव पुण्यं यस्यान्नं तस्य पुण्यमिति लोकोक्तेः मयात्वेतावन्मात्रमे
व कृतं मत्तरो धाद्रिपुच किमप्यनुचितं चनकृतम यायेन राज्ञः धर्मस्य चापराधता जनतावामि केवलमस्य नाम्नः
कीर्त्तिर्वृद्धा धिता किमत्र मम दोषो येन वध्याया दिशति राजा इति सदोक्तं श्रुत्वा राज्ञा प्रमुखाः सर्वेऽपि सभ्यास विस्मयं
हसन्प्राद सोस हत्वयासाधु धायि कार्प्पण्यरोगपीमि तस्यास्य त्वां विनाको परसिद्धगद्यरोस वति इदृशाना
मिदृशेप व शिक्षा घटते परमत्रस हस्यन कोपिदोषः राज्ञा पिको पत्य स्वाप्रसत्तिपात्रं स्वत्वा वंदीवंधनात् मुक्तः
यथोचितं प्रीतिदानं दत्वा विसर्जितः यावको पिप्राप्य धनसर्माणं धनकर्माणमेव मन्वशात् सोश्रेष्ठिन पुनरीदृशं
सहतिकृ वैसह क्लिकृ हंनकार्यं हृदयं च दयादानादिका कोमलं रक्षणीयं कृपणतानिदपरत्र चवकेवलं दुःख
क कारणमस्ति यतः उक्तं च शास्त्रे सोक्तव्यं च प्रदेयं च कर्त्तव्यो नैव संग्रहः कीटिकासंचितं धान्यं तित्तिरिः प्रभुत
क्षयेत् १ एवं शिक्षां दत्वागतः श्रेष्ठिपि सलज्जवदनो भूत्वा नृपं नत्वा प्रसृष्टांतकरणो बहुजनयुतो गृहं गतः वि
करालं कराल मुक्तो कोनमोदते अथ गृहागतेन श्रेष्ठिना राज्ञो वचनं उपगारं स्मृत्वा गुणशालिनी कनीयसे कनीउ
प्रतार्य कनीयाय धनसारस्तुताय सहर्षं सोत्सवं पुत्रं च कं परिणायितः ब कृत्वा धन वस्त्रादिकं दत्तं अथ धन्य किय
द्दिनानि तत्रास्थित्वा पुनराज्ञा दीनचापृच्छ्य षड्भिराणीनीभिः युक्तः आत्माग व षड्भिः स्त्रीयाभिः युक्तो राजगृहन
गरं प्रति प्रस्थितः मार्गे विक्रनां वाधिपाना मुपायनानि गृह्णन् प्रसादं च ददन् क्रमेण राजगृहनगरोपवनं प्राप्तः १२९
अथ श्रीश्रेणिकेन राज्ञा चरमुखेन धन्यागमनं श्रुत्वा चतुरंगमृत्युक्तं रा कारणायमनुखमागता जामातुः सहर्ष

मालिंग्य कुशलक्षेमालापं च विधाय महामहेन पुरप्रवेशं कारितः पौरैश्चात्मकृतपुण्यप्राग्भारं दृष्ट्वा सगौरवं श्लाघि
तः तत्तु रागमनं श्रुत्वा पितुः गृहस्थिते सोमश्री कुसुमश्रीयेऽप्यागते तत्तुश्चरणौ चानम्य अंतःपुरे ह्यमरसुंद
री जित्वरीणं प्रणाम पिसपत्नीनां यथाविधि मिलनं कृत्वा कुशलालापपृष्ठायां माणिक्य इस्वसोक्त धन्यचरित्रं श्रुत्वा
वमकृत परमानंदं प्राप्ते अथ तास्यां षड्भिः सहगामिनिभिः श्चाष्टभिः सिद्धिभिः योगीवं संरुष्टभिः पत्नीभिः
सहसौख्यं दोगुंदुकाऽमरवद्विलसति यत्र रिलागपोकृखयुक्तिविदेशोपि कीर्त्तिश्री सरवी लोगलगी किंन बुत्तुजेऽ
पत्तुंजन्मेव यदष्टभिः श्रियाभिः महराजोपपदगृहपुरे पुरंदर इव रेजे तद्दानधर्मणं प्रभावद् बुध्यतामिति
इति श्री तपागच्छाधिराज भट्टारक श्रीसोमसुंदरसूरि विनये श्रीजिनकीर्त्तिसूरि विरचित पद्यबंधे श्रीधन्य
चरित्रशालिनदानकल्पद्रुमे महोपाध्याय श्रीज्ञानसागरगणि शिष्यालयमति ग्रथित संस्कृतालापगद्यबंधे क
न्याचतुष्टयपरिणयन राजगृहप्रवेशवर्णनो नाम सप्तमः पल्लवः ७ ॥ ५९० ॥ अथाऽष्टमे पूर्वोक्तां चंडप्रद्यो
तत्पात् मुक्तियुक्तिप्रकाशिनी मलयशेखर कथां मातन्यते अथ चंडप्रद्योत राजगृहे चत्वारि अनर्घाणि द्वितीया
निरत्नरूपाणि संति यदुक्तं च जातो जातो यदुत्कृष्टं तद्रत्नमभिधीयते तत्रैकस्तावत् लेखहारी लोहजंघनामा
तः १ द्वितीया शिवादेवी नाम्नी सतीनां प्रथमा मुख्याऽग्रमहिषी २ तृतीयो दिव्योऽग्निभीरु नामा देवाधिष्ठितो रथः
३ चतुर्थोऽनलगिरि नाम्ना गंधहस्ती ४ एतैः स्फुरत्प्रभावैश्चतुर्भिः रत्नैः कृत्वा सर्वत्र सुजाम
ऽर्य्य प्रद्योतस्य राजाऽधिकतरं प्रीतोस्ति तत्र लोहजंघनामा दूतो कस्मिन्नपि दिने पंचविंशतिजनानि याति

सः लोहजंघोऽन्यदा राजाज्ञया भृगुपुरं प्रस्थितः एकेनैव दिनेन भृगुपुरे गच्छति पुनः द्वितीयदिने स्वामिसुक्तं कार्यं प्रति
लेखादिकं लात्वा पुनरेकेनैव दिने नोज्जयनीं याति तत्रागतागतैः खिन्नैर्भृगुपुरीजनान्मार्गस्खलत्प्रायम्बजनान्
स्वाहारकर्मकर क्षमत्रयं त्रयानाद्यर्थमुद्वेजयति तदुक्तं वस्तु मानयतां किंचिद्विलंबो लगति तदा ग्राम्यजनान्
कदर्थयति प्रद्योतनराज्ञः इष्टत्वान्न कोपि तस्य तत्रिं शृणोति एवं नित्यं गमनागमनैः खेदिताः भृगुपुरीजना श्चिंतयंति
अयं राजमान्यप्रीयत्वात् खेदयति मारयति च अतोऽस्य नित्यसः पीडाकष्टं सहितुं शक्यते अयं नित्यमागच्छ
ति याति च अथाऽस्य दुःखस्योपायः कोऽप्यस्ति इति मंत्रणं कुर्वतां कुबुद्धिकुशलैरुक्तं भो भो लोका एतद्दुःखं तु क्रि
यावस्य बुद्धकपालेन दृष्टिलग्नं न कदापि दुष्यते न कोपि चास्य राज्ञो शृणोति तस्मादस्य मोचनोपाय एकेवास्ति
नाऽन्यत् किमपि जने एष्टं करुणायतेरुक्तं अस्मै शंबलं कयापि रीत्या संस्कृतविषमिश्रं प्रसातदीपते सतं लात्वा
मार्गे दूरं गत्वा यथावसरे भक्षति जलपानं च कृत्वा ऽग्रतं गच्छन्नेव मार्गे पतित्वा मरति तदास्माद्दुःखान्मुच्यते स
र्वजनाः सर्वजनैः मानितं ताहृशं शंबलं संस्कारकुशलान्नाय जनितं विषमिश्रितं निष्पाद्याग्रतो रक्षितं यत्न परि
क्षण्या कुशलेपितं विषं न ज्ञातुं शक्नोति इदृशं विषमिश्रितमोदकाः यदागत्य द्वितीयदिने पुनः प्रस्थितो तदा तै
ः मार्गपाथेयास्ते मोदकास्ता सतान्लात्वा चलितोऽवसरे क्षुधार्त्तो जातः तदा एकशरस्तीरे लोकमुपविष्ट यावत्ता
ग्रंथी छोटयति तावत् शकुनैर्निषिद्धः तेन क्षुधार्त्तेनापि न जंघ शकुनशास्त्रे कुशलत्वेन ज्ञातं शकुनेन निषि १४७
द्धं कार्यं न कर्त्तव्यमेव वत्सच्छिन्नेवायतो चलित कतिचिन्मार्गमुल्लंघयित्वा पुनः भोक्तुं स्थितः पुनः शकुनेन निषि

ध एवं तृतीयवारमपि ततोपश्चिमतस्तेन हृतेन मनसि निर्धारितं पुनः शकुनानि वारयंति अतो मया मार्गे नैतो
क्तव्यं गृहे गत्वैव भोक्तव्यं यद्भाव्यं तद्भविष्यति निर्धार्य पश्चाच्चलितो वस्तुज्ञानकृत्यपि सादृसमवलं व्यमदन्तायासेन
भिष्टिरिक्तांगोपांगो निस्तेजाऽननो वेपृष्टव्याकुलत्वा राज्ञोऽग्रे स्थितः राज्ञापि तं तथाविधं दृष्ट्वा विस्मयापन्ने
नष्टस्मृति लोहजंघ किमद्य शिथिलगात्रस्त्वं दृश्यते किमपि त्वच्छरीरे रुजार्त्तिर्जातास्ति तेनोक्तं दृष्टो दृश्यते
किमस्ति शल्यं वद तेनोक्तं स्वामिन् त्वत्प्रसादवतः मम लोहजंघस्य न काऽपि रुजार्त्तिर्नसचाति परमहं क्षुधार्त्तपी
डितोस्मि तेनेदृशी दशा प्राप्ता राज्ञोक्तं मम राज्ये तव पाथेयं न मिलितं तेनोक्तं स्वामिन् त्वत्प्रसादे बहुतरं पाथेयम
स्ति परं मया न भुक्तं राज्ञोक्तं कस्मात् तदा तेन पथव्यतिकरो निवेदितः राज्ञोक्तं तत्पाथेयं मम मार्गेन यतेन तत्पाथे
यं राज्ञोग्रे मुक्तं राज्ञापि तान् स्वहस्तेन सर्वतः निरीक्षिता परं दूषणं किमपि न ज्ञातं प्रत्युत सुगंधराजद्रव्यमिश्रित
त्वा नासिकाया आप्यायनं जातं पुनः विशेषैर्निर्णय परीक्षणकुशलास्तेदत्तं तैरपि विविधप्रकारैः शास्त्रोक्ते स्वबु
द्ध्या च परीक्षितं परं तत्केनापि तस्य हार्दं न लब्धं केनापि निर्विषमाजने क्षिप्तं तथापि दूषणं न ज्ञातः ततः सर्वैः राज्ञेदुक्तं
अस्मिन् मोदके विषादिदूषणं नास्ति तदा पुनः राज्ञा अभयकुमारायोक्तं अस्मिन् पाथेये लक्षमाणे पुनः २ शकुनै
र्निषिद्धः तेनास्मिन्न ज्ञं काशमुत्पन्ना परं दूषणं तु न केनापि प्रगटीकृतं तेनाहं पृच्छामि श्रुताश्रुता त्वा अमी मो
दकाः यत्वं सर्वेषां निपुणानामग्रोसि निर्धारं कृत्वा वद इति राज्ञोक्तं श्रुत्वा इषद्विहस्य मोदकं हस्ते गृहीत्वा उत्पा
दिक्यादि बुद्धिभिः द्रव्यानुयोगशास्त्र परिकर्मितमिति लिख्य तस्य हार्दं लब्धा शिरो धूननपूर्वकं राज्ञोक्तं उत्तम

धन्यचरित्र
१४१

स्मिन्मोदके दृष्टिविषसर्पोस्ति अमात्योक्तं श्रुत्वा चमत्कृतचित्तो राजाह अमात्य त्वयाऽकिमप्यनिर्वचनीयापरीक्षा कृता य
त्वया घृतादिनिर्मिते घनमोदके सर्पः कथमागत्य प्रविष्टः तवोक्तं श्रुत्वा सत्यावसरं करोति अस्माकं तु त्वदुक्ते
प्रत्ययोस्ति अमात्य मिथ्या न वदति अतोऽसत्यसप्रत्ययं किमपि वदयेन्नेतचित्ते स्ववदनालवेत्तु ततोऽमात्येनोक्तं रा
जन् अस्मिन्मोदके नायं प्रगटसर्पस्तु न दृश्यते परं जलादिद्रव्यसंयोगे दृष्टिविषसर्प उत्पद्यते तस्मात्त्वयः एतान्मोद
कान्भुक्त्वा यदा जलं पिबति तदा उदरमध्ये सर्पसमुच्छूनयोनिजो उत्पद्य मुखे पुत्कारं करोति तस्य विषेण हृदयं
ज्वलति ततः सद्यः कः म्रियते अतः केनापि दुष्टबुद्ध्या गुप्तविषं निष्पाद्य मोदके क्षिप्तं यद्यत्र भवतां प्रत्ययो न भवति
तदा वनं गत्वा परीक्षयतु चमत्कृतचित्तो राजाऽमात्यादिसमस्तजनयुक्तो वनं गतः तत्राऽमात्यादेशेन एकामदन्तिलं बाय
माना सिक्तिकृता ततो सिस्याऽग्रे तन्नतागे मोदकान्मुक्त्वा जलेन सिक्ता सिक्तिपश्चाद्भागे आगत्य सिंचतरसर्वे स्थिता
क्षणेन मोदकदले दृष्टिविषसर्पोत्पन्नउत्पद्य च तस्य दृष्टिप्रसरणमात्रेण सन्मुख वनगतास्तरवस्सर्वेपि दग्धाः स्वक्षम
पि वनज्वालया प्रीते तदा चमत्कृतचित्तेन राज्ञा उक्तं मदं तुष्टोस्मि त्वदुपरि ततो बंधमोक्षं मुक्त्वा यथेच्छया वरं दृष्ट
तदहं संपादयामि इति राज्ञोक्तं श्रुत्वाऽमात्यः स्माह मम वरदानं भांडागारे कुरु यथावसरे गृहीष्यामि राज्ञोक्तं एव
मस्तु पुनः सर्वे गृहमागताऽमात्यस्य महती प्रशंसा जाता अथ पृथ्वीतलस्य तः पुत्री नाम्ना वासवदत्ता चतुःषष्टिकला
सुकुशला परं एकासंगीतरत्नाकरादिउक्तगीतकलायां न्नास्ति अतस्तस्य वनार्थं पाठकगवेषणं छायाजनका
योक्तं तातजीत ममसंगीतशास्त्रपठनार्थं मस्तु कुत संगीतगीतशास्त्रपाठनपटुः कोपि अनन्यसदृशः पाठकः

१४१

गवेषणं कृत्वा नीयदीयतां मीढ्ं राज्ञोक्तं वत्से चिंतां मा कुरु स्वदेशपरदेशेषु गवेषयित्वा सबहुमानपूर्वकमाहू
य त्वदीयेच्छापूरणं करिष्यामि बहुरत्ना वसुंधरा अतो गवेषणं कुर्वतां संयोगलविष्यति एवं पुत्रीं संतोष्य सभा
यामागत्य सचिवानामग्रे प्रोक्तं भोः सचिवाः संगीतशास्त्रविशारदं मार्गयित ततोऽसचिवैरुक्तं स्वामिन् वर्त्तमानस्य
मध्येतु श्रीशतानिकपुत्रः उदायन एव सर्वागांधर्वाऽगमपारगोऽद्वितीयोस्ति यः गीतेन वीणानादेन चऽनागसः
द्विपेंद्रान्वशीकृत्य वने बध्नाति इदृशं तस्य व्यसनमस्ति यः कोप्यागत्य ज्ञापयति अद्योपवने हस्तिसमागतोस्ति यः
गीतेन वीणानादेन चैऽनागसैः तदाश्रवणमात्रेणैकाकी चवनेगत्वा गीतेगजं वशीकृत्य वने बध्नाति अतो तं गजब
धनव्यसनीनं बध्वाऽत्रानीयते राज्ञोक्तं तत्कथं संजायते यतो मया पूर्वं श्री वीतरागपुत्रत्वेन स्थापितोस्ति तदुपरि सै
न्यप्रेषणं न युक्तं तेन विना तु कथं मागच्छति सचिवैरुक्तं स्वामिन् हस्तिच्छलेन प्राप्यते राज्ञोक्तं कथं तैरुक्तं कूटवस्त्र
वंशादिमयः संगोपांगयुक्तोऽन्तः शुषिरो हस्ति निष्पाद्यते अंतः पादस्थाने सद्धाः रक्षंतेऽन्तस्थिते स्थितेः सत्प्रद
स्ति वर्त्तस्य उत्त्वमोटनं मंदमगति गमना क्रियां कुर्वन्वने भ्राम्यते तदावने चरमुखात् हस्त्यागमनं श्रुत्वा गजव्यसनी
नृपउदायोद्दायै काकोवत्तत्रागत्य मोहनार्थं वीणां वादयन् गीतगानं करिष्यति तदवसरेऽतस्थैः सद्दैर्गजिघ्ममाणा
दमायां दर्शयित्वा स्वनिकटमाकर्षणीयः ततोऽस्वविषयागतं मत्वा सद्द्रसा निर्गत्य गीतव्यसनी नृपः बध्वाऽ
त्रानीतव्य अत्रानीतस्य वसनाऽसनदानादिनापुनः प्रशान्तीकृत्य ततः पश्चात्सः पुत्रीं शिक्षयिष्यति इति मंत्रिलि
रूपायकथितः तदा राज्ञापि तदेव क्रियतामित्यादेशो कृतेसचिवैः तत्स्वीमधीपरचनां कृत्वा कोसंबीनिकोटोपवने

मायागजं निर्माय इतस्ततः परिभ्रमणं कर्तुं लग्नः। अन्येद्युर्वनचरवेषांतरेण इतस्ततः स्थिता ततो तं मायागजं परिभ्रमन्
वनेचरैर्नरैः दृष्ट्वाऽसत्यमपि सत्यं ज्ञात्वा उदयनराज्ञे ज्ञापितं सोऽपि श्रवणमात्रेण आयातं गजं बद्धुमेकाक्येव तत्
त्रागमत् इतस्ततं महान्तं हस्तिनं दृष्ट्वा गायन् वीणां च वादयन् उदयनो हस्तिनिकटं गंतुं लग्नः हस्त्यपि तत्पश्चा
दिमोहनं त्यक्त्वा रागाकर्षितमिव शनैः पदन्यासं कुर्वन् मस्तकं च धुन्वन् सन्मुखमागच्छन् इत्यादि अनुकूलतां
हस्तिनः दृष्ट्वा चिंतितुं लग्नः मम गीतकलया वशीकृतो शिरं घूर्णयति सन्मुखमागच्छति अतो अधुना हस्तेनैनं
वशीकृत्य बंधयामीति सानंदं गायन् यावत् हस्तिनिकटस्थलं प्राप्तो तावत्तस्मद्गजांतःस्थैः सन्नद्धैर्नरैः स्थि
तैश्छलतो निर्गत्य गृहीत्वा वनांतरं उज्जयिन्यां रक्षितेरप्रेक्षित्वा जात्यतुरंगमाधिरोपितास्तेन श्वासेरिताश्वमानाः ईदृशि
कया योजननमार्गमुल्लंघयति उदयनस्तु तत्क्रियां दृष्ट्वा चिंतां कर्तुं लग्नः अहो कर्मणां गतिः को जानाति एते नराः
मां क्व नेष्यंति मम तु स्वशास्त्रं स्वोपघाताय जातं न जाने कीं करिष्यंति इति चिंतया दिग्मूढो वक्तुमपि न शक्नोति एवं स्वा
नैरक्षितैरश्वारोहणक्रियया तृतीयदिने उज्जयिन्यां नीत्वा प्रद्योतस्य पार्श्वे ढौकितः प्रद्योतराज्ञा सादरं स्वार्थकार्यमि
ष्टवचनैराश्वास्य स्वसमुच्चाय हृदयालिंगनपूर्वकं मिलयित्वा समासने संस्थाप्येति वक्तुं लग्नः त्वेन भो वात्सायन त्व
यास्वचिंता न कर्त्तव्या एतद्गृहं स्वगृहमिव गण्यं मयापि च किंचित् उपात्तिभावेनानायितः पूर्वं हि मया त्वं पु
त्रत्वेन स्थापितोऽस्ति अद्यापि मम चित्ते तदेवास्ति अतः विकल्पं त्यक्त्वा सुखेनात्र स्थितिर्वर्त्तव्या यन्मया येन कार
णेन छलं कृत्वा त्वामत्रानायितं तत् शृणु मम पुत्री वासवदत्ताभिधास्ति तया च स्वचित्तप्रशस्त्याऽनेकशा

स्त्रकलाधिकलावशिक्षिता परमेकया संगीतशास्त्रकलया न्यूनास्ति तया च मां प्रत्युक्तं गीत संगीतरसशास्त्रनिपु
णोऽध्यापको मम मेलयध्वं इति तयोक्तं श्रुत्वा सभायां समस्तसुधीसभ्यानामग्रे गवेषणं वार्ता कृता तदा येये शास्त्र
विशारदाः अनेकदेशाटनभ्रमणेन चातुर्यचणाः सैः सर्वैरपि त्वत्प्रशंसा कृता यदधुना तु उदयनराजैव संगीतशा
स्त्रेषु रसशास्त्रेषु च एको द्वितीयोऽस्ति एतस्य सदृशो न कोप्यस्ति एतत् श्रुत्वा मयाध्यातं यदि तस्मै आमंत्रणं प्रधान
पुरुषान् प्रेषयामि तदा सोऽपि स्वराज्यस्थितिकरवमग्नो मम आदेशं मानयति रामवाको स्वायत्त्वं मुक्त्वा परतंत्रे पतति
तदा मम तव च विरोधो भवति मम च त्वया सह युद्धकरणमनर्हमस्ति यतो मया पूर्वं पुत्रत्वेनांगीकृतोऽस्ति तदा
पुत्रीपाठस्तु विफलो भवति अतो मया एतच्छलं कृत्वानायितः नान्यत्किमप्यस्ति अतः सुखेन स्वगृहवत् अत्र स्थित्वा
तां पाठयतु भवान् परं तु सा जवनिकांतरे स्थित्वा पठिष्यति यतः सा काणाक्षी अतो लज्जया मुखं कस्यापि न दर्शयति ज
वनिकांतः स्थास्यति इत्युक्त्वा चंडेशेन वासं बहुमानपूर्वकं स्थानपानाशनवसनसन्मानादिभिस्तुष्टिं निजेन समं का
रयन् स्वसमं रक्षितः अथ गणको दिने शुभेऽह्नि शास्त्रपठनमुहूर्त्तं निर्णयं कृत्वा राज्ञा वासवदत्तायै प्रोक्तं
वत्से अमुकदिने त्वया शास्त्रारंभः कर्त्तव्यः परं गुरुमुखं त्वया नेक्ष्यं कथं समस्तशास्त्रविशारदोऽपि कर्मदोषेण चं
द्रकलंकमिव कुष्ठरोगेणोपद्रुतोऽस्ति राजवंश्यानां कुष्ठिमुखावलोकनं नितांतं निषिद्धमस्ति तस्मात् जवनिकांत
स्थितैव पठनीयमिति शिक्षयित्वा शास्त्रप्रारंभस्तु कृतः प्रत्यहं वात्सायनं वासवदत्ता वासे गत्वा सदासने स्थि

त्वा जवनिकांतस्थितायै संगीतशास्त्रमर्माण्यपाठयति। साऽपि सविनयं स्वधियां शास्त्रमर्माणि गृह्णाति। उदायनोऽपि
तस्याः प्रतिभापटुत्वं ज्ञात्वा मोदमादं पाठयति। अथाऽन्यदिने गांधर्वशास्त्रं पठंतीं तालमानमात्रालय चिंताचानुभावा
लंकारादिभिः रसोत्पत्तिसमये अत्यंतं तीक्ष्णबुद्धिभिः सूक्ष्मदृष्ट्या ग्राह्यत्वात् द्वित्रिचतुःकृत्वः कथनेऽपि वासव
दत्तया विशारदरित्या गृहीतं मत्तस्कुवत्याः पुनः २ पृष्टुं लग्ना। तदा वत्सराजः कथनश्रमेणाश्रांतो मा क्रोधं तिरस्कार
वचः वक्तुं लग्नः। रे काणे छिन्नेत्रेण सह बुद्धिरपि नष्टा। अक्षिस्फोटे जाते किं हृदयमपि स्फुटितं। देशस्य चित्तेमया
पुनः कथनेऽपि कथं धर्तुं न शक्नोति। इत्यध्यापकवाक्यं श्रुत्वा कुमार्यपि सरोषं मुक्तवती। यत्स्वामिनामम मंदबुद्धि
वेदेतो क्षरणाऽपटुत्वं दृष्ट्वा आक्रोशवचनैः शिक्षा दत्ता। साऽतु मया मकेस्तु ताम मैव दोषोऽयं। परंतु काणेति
कलंकं दत्वा जल्पनं सर्वथा दृश्यानां न युक्तं। अतः परं न वाच्यं। अक्ष्णा काणत्वं तु पुराकृतपापोदये भवति। यतः षष्टि
वामनके दोषाः अशीतिमध्ये पिंगले। टुंटमुंटे शतं दोषाः काणे संख्या न विद्यते॥१॥ विनापापकर्मोदये काणेति
केचकोऽप्युशक्नोति। आत्मनः पापोदयजन्यकर्मविपाकमनुभवन्नपि परस्यासद्दोषमुद्भावयति सः कापुरुषश्रे
यः भवतापि पुरान्यजन्मनि क्रियत्ता मस्तकलंकानि दत्तानि भविष्यंति तेदेन कर्मणेह जन्मनि कुष्टित्वं प्राप्तं य
स्यमुखं विलोकयितुमनर्हं पुनरिह जन्मनि असत्कलंकदाने कागतिर्भविष्यति भवता मितिश्रुत्वाऽध्यापक प्राह। भोः कु
शिष्याग्रणि छात्राणां तु अध्यापकेन शिष्या दीयमाने प्रतिवचः प्रोक्तं। मनहं तत्स्थाने कुष्टित्वकलंकं दत्वा प्रति १४३

वादिवदसि मुखं जल्पसि। यदि मम विमलनिरुजश्चाविरस्याध्यापकस्य कलंकदत्वा जल्पसि तदाऽन्यस्य कस्य भ
वतीति। तदुक्तं कुमार्योक्तं सोऽयं कमलदललोचनाया मम काणत्वं कथं मुक्तं। उदयनो प्राह। मयाऽपि तव पित्रोक्तं
श्रुत्वा ज्ञातं कुमार्याह। आर्य मयापि पितुः मुखाच्छ्रुतं इति परस्परं वावदंतौ द्वौ अपि सशंकौ जातौ। ततो निर्णयार्थं वत्सराजे
न पटीमुत्क्षिप्य परस्परं रूपमपश्यतां द्वयोरपि चित्तं प्रमानंदमेदुरो जातौ। परस्परं प्रशंसयितुं लग्नौ। अहो सौभाग्यसत्व
निर्मथ्य रूपं निर्मितं त्रैलोक्य सर्वस्वमिव धात्रा तिशयेयं चोत्तमीय रूपंतु एवं परस्परं गुणरूपरंजितौ प्रेमामृतप्लुतौ स
विस्मयं वक्तुं लग्नौ। अहो राज्ञाऽवामतिशयं वंचितौ इति परस्परं खेदविप्लुतौ ऊचुः यदि आवां राज्ञा प्रथमतः वंचि
तौ तदाऽऽवयोरपि वंचनेन को पि दोषः इति आमं अकुमरी प्राह। अस्मिन्भवे मम एष एव भर्त्ता उदयनो प्राह मम
पित्वमेव प्राणप्रियेति निश्चित्य मिथोऽनुरक्तौ एकया धात्र्या कांचनमालया विनाकेनाप्यन्यैरज्ञातदांपत्यौ सुखेन यथे
च्छया कामभोगान् विलसति पठनपाठनकरणं तु बहिर्दर्शनाय तद्वृत्तांतप्रवई माश्रद्दो दंपतिरिव सुरसुखोपमं वैष
यिकसुखं भुनक्ति। एवं क्रियत्यपि काले गते एकोदा प्रद्योतनृपतेः हस्तिरत्नं अनलगिरिर्गजः जातमदोमदद्रात्ता
नमुन्मूल्य समस्तपुरे महावातोत्पातइव सागरे पोतवत् इतस्ततः एद्दद्दह्यान् हंसयन् भ्रमति। गजेन खेदिता लोकाः
स्थाने स्थाने फूत्कुर्वंति। त्रिपथचतुष्पथमहापथेषु हस्तिभयात् न कोऽपि निःसरति। चेत्कोऽपि अवश्यकार्यार्थं निस्सरति
त्वरा कार्यं कृत्वा गृहांतं याति। अथ राजाज्ञया बहवो महत्तराः गजदमनकलाविज्ञाः तेऽपि स्वस्वकलाविकलांच
कृत्वाश्रांताः परं न केनापि हस्तिवशीकृतः। नगरलोकानां मदतिपीमोदृष्ट्वाः प्रद्योतेनाऽभयोपृष्टः। अभोम इ अन्य

जीवनंगजः केनोपायेन वश्यो भवेत् इति राज्ञा पृष्टेऽभयो वक्ति राजन्यदि वत्सराज वीणावादनपूर्वकं मधुरस्व
रेण गानं करोति तदायं हस्ती वशमायाति नान्यथा तदा प्रद्योतेन वत्सराजमकृत्योक्तं लोकज्ञानिधे एतेषां नगरलोका
नामुपरि कृपां कृत्वा तथा स्वानुभूतां रागकलां स्फुरयतु यथाऽयमनलगिरिर्वशीभूतः सरलतां बिभ्राण आलान
बंधमंगीकरोति त्वं विनाऽपरं न कोऽपि पश्यामि योऽयं गजस्तं निवारयति अतो बहूनां जीवानामभयदश्चागजः स्वा
लानेनीतो स्वकार्यं चात्र विरुद्धं माचर्चयं कुरु ततो वत्सराजेनोक्तं महाराजाऽयमनलगिरिरत्युत्कटमदेनाप
रितो एकाकिगानकरणेन न वशमायाति अतो यदि वासवदत्ता पटावृतसुखासने स्थिता मया सह गानं करो
ति तदाऽयं गजस्तयोः स्वरमिश्रितं गीतीरसग्राममूर्छनया मूर्छितो वशमायाति तदा राज्ञोक्तं तथैव कुरु परं
गजवशमानयतु ततो राजाज्ञया वासवदत्ता पटावृतसुखासने स्थित्वाऽगता ततो वत्सराज वासवदत्ता गजसमी
पे तत्र गत्वा वीणावादनपूर्वकमुभयोः स्वरमेलनं कृत्वा तथा गीतगानमालापितं यथा गजः स्वयं मदं त्यक्त्वा तयोः सु
खाग्रे सिरो धुन्वनागत्य स्थिरोभूत्वा स्थितो वत्सराजेनापि घटिकाद्वयप्रबलगीतमानेन तर्पितो सरलतामापन्नो
तदा कुमारेण फालां दत्वोपरि चटितः पश्चात्सुखेन आलाने नीत्वा दृढबंधनैर्बद्धो राज्ञोऽग्रे च गत्वा निवेदितः रा
ज्ञाऽतिवस्त्राद्यैः पूजितो विसर्जितो च पुनः राज्ञाऽभयस्य च बुद्धिकौशल्यं दृष्ट्वा तुष्टो वदति हे सुबुद्धिनिधे गृहगमन
मुक्त्वा यदपि वरं वृणु तदाऽभयेन पूर्ववत् स चरं न्यासीकृतो अथाऽन्यदा स्थिराजागमन्मुदा राज्ञा नगरोपवने
गांधर्वगोष्ठिमारेभे तस्मिन्नवसरे वत्सराजमंत्री नाम्ना यौगंधरायणः निजस्वामिनः शुद्धिं लब्ध्वा तत्रागतः उ

न्मत्तरूपधृत्वः स्वेच्छया यत्किंचिदेवं कृत्वा परिभ्रमन् इति वदति यतः यदि तां चैव तां चैव तां चैवायतलोचनां न हरा
मि नृपस्यार्थे नाहं यौगंधरायण १ इत्येवं वदन् नगरे परिभ्रमति परं तदर्थं न कोऽपि वेत्ति अन्यदा राजपाटिकां नि
र्गतेन प्रद्योतेन राज्ञा तत् श्रुत्वा क्रुद्धः परं तावान्निजत्वात्पुनः शमितः यद्वा तद्वा वेषादिकं दृष्ट्वा चिंतितं कोऽपि
भ्रांतचित्तो दृश्यते तेन यत्तत्प्रलपति अथैकदा प्रद्योतेन चिंतितं मम पुत्री वासवदत्तां वत्सराजेन पाठयतां
बहुतवासराः संजाताः ततोऽधुनास्या गीतविद्याकलां पश्यामि अनयोरुद्यमः कीदृशो फलितोऽस्ति इति ध्यात्वा
राज्ञा प्रधानपुरुषमुखेन वत्सराजायादिष्टं यद्भवता प्रभाते वासवदत्तां सहादायात्रोपवने आगंतव्यं सवदी
योद्यमप्रसादो कीदृशो निष्पन्नोऽस्ति इति द्रष्टुं समीहास्तीति द्रुतो रागंतव्यं वत्सराजेनाप्युक्तं चरं मागमिष्या
मि पुनः राज्ञा दासीमुखेन वासवदत्तायै ज्ञापितं प्रगेऽध्यापकेन सहागंतव्यं प्रस्तुतदिनात्सप्तमिता कलावदर्श
नीया सर्वगीतसंगीतरसरागकलाविशारदाः तत्रागमिष्यंति अतोत्वयाऽवश्यमध्यापकमादायाऽगंतव्यं ततो
वासवदत्तयापि ओमित्युक्त्वा विसर्जिता अथ यथाऽवसरज्ञेन सुबुद्धीना वत्सराजेन वासवदत्तां प्रत्युक्तं प्रिये
यद्यकारागारान्निस्सरयितुमवसरोऽस्ति यतो राज्ञा बहिरागमनादेशो दत्तः अतो नो वेगवती मित्ती मारुह्य स्वगृहगम
न कालोऽस्ति पश्चात्तु माकुद्धि निस्सरणं कदापि न विष्यति अतो चिंतितं कर्मः यतो यथार्थनामा वेगवत्याऽवे
गाद्यैकोऽश्ववारादिपृष्ठतः धावितुं प्रभवति इति वत्साधिशोक्तं वासवदत्तयापीष्टं वैद्योपदिष्टमिव मानि
तं ततो वासवदत्तया वेगवती मानायिता अस्मिन्नवसरे कोऽप्यश्वपि विरादनिमिजः इष्टदानपूर्वकं प्रशान्ति

कृत्य योगंधरायणेन पृष्टं यदियं वेगवती मिलति स्वच्छेन निर्विघ्नं यास्यति तदा ते निमित्तज्ञ कथयेनो क्रमेण विगवती योज
नशतं गत्वा नूनं शाणान्नं तदन्ति विघ्नं पुनरस्याः पृष्ठेऽनलगिरिकरिष्यति ततो विघ्नं समार्थवत्सरोऽस्यामुत्र घटिकाउ
सघोपार्श्वे ह्रस्वाप्या इत्याम्नायोनेमित्तिकेनोक्तं श्रुत्वा योगंधरायणेन तद्वेदकृत्वा वेगवतस्सिज्जीकृतः तदानेनपु
नरंधतोषितकेनाप्यग्रेन वक्तव्यमित्युक्त्वा वत्सराजो घोषवती वासवदत्ता धात्रीकांचमालाद्वस्तिमिंठो वसंतकश्च
एते वेगवत्यां रूढा योगंधरायणेन कृतसंज्ञया चलितो वत्सपतिक्रमेणनगराद्बहिः राज्ञोत्तरणवाटिकायावदागतः
तदा क्षात्रधर्मधारिणः क्षात्रधर्मपरिपालनार्थं स्वमितिज्ञापयामास यतो वासवदत्ता कांचनमाला मिंठो वसंतका
ख्यश्च वेगवती घोषवती एते वत्सराजेन स्वच्छयानीयंते अतो यः समर्थो भवति सः एषां मुक्तये धावतु इत्येवं तारस्व
रेण घोषणां कृत्वा वेगवतीत्वरितगत्या प्रेरितासी घ्रं गतिं कुर्वन् चलिता अथ प्रद्योतप्रमुखराजलोकसमग्रेण तच्छु
तं श्रुत्वा च प्रद्योतनकोपाकुलो भूत्वा सेवकान् आदिशति अरे धावत २ अमुं ममाऽपराधिनं गृहीत्वा ममाग्रे आनयत ता
मिति राज्ञोक्तं श्रुत्वा मंत्रिप्रमुखा आहुः महाराजस्तु वेगवत्यारूढो गच्छति तस्य पृष्ठे कोऽपि गंतुं शक्नोति तदेकेन मं
त्रिणोक्तं स्वामिनस्यापृष्ठेऽनलगिरिमुच्यते विनाऽनलगिरिं तस्यागतिं न कोऽपि जेतुं समर्थः राज्ञोक्तं एवमस्तु प
रं सग्रहीत्वाऽत्रानीतव्य तदा स्वकीयपुत्रयारूढोऽनलगिरिर्मुच्यते पृष्ठे मुक्तः अतित्वरितगत्या प्रेरितोऽनल
गिरि पंचविंशतियोजनेगते वेगवत्या मिलित तदा हरतः तमागच्छंतं दृष्ट्वा वत्सराजेन एकमूत्रघटी तत्र मार्गे स्फो
टिता मूत्रवासनया मूर्छितो हस्ती मूत्रं जिघ्रन् स्थितः सदैवं कुशधोरितोऽपि पदमात्रं न चलति घटिकामात्र मू

त्रगंधेनाप्यायनीभूतो अग्रे चलितः वेगवती पुनः घटिकांतरे बहुयोजनं लंघितः पुनरपि पंचविंशति योजने गते वेग
वत्या मिलितः पुनस्तथैव घटी स्फोटिता पुनः घटिकांतरं जातं एवं तावती तां वतिं मार्गे वत्सराजेन घटीकास्फोटं
अनलगिरिगतिं रुद्धा एवं घटी ४ पूर्णे जाते पुनरनलगिरिमिलिता तदा प्रद्योतपुत्र वत्सराजमारणाय धावे बाणमारो
पितं तदा वासवदत्तया तच्छायस्वांतरितं वत्सराजं कृत्वा सानंदं सुखं स्थिता तदा प्रद्योतपुत्रे विमृष्टं भगिनी स्वांतरितं
कृत्वाऽग्रतः स्थिता सगन्याः कथं हन्यते इत्येवं विचारं कुर्वन् घटिकामात्र विलंबे जाते वत्सपत्तनमागतम् एवं वत्सप
त्तनमध्ये प्रविष्टः तदा प्रद्योतस्य तनयापि विलक्षवदना तस्मां मुक्त्वा पश्चाच्चलिताः वत्सराज प्रमुखा वेगवती पृष्ठतस्समु
त्तीर्णश्रमो पानोदकं कर्तुं लग्ना तावता क्षणेन हि वेगवती मृता वत्सराजोऽपि वासवदत्तया सह सहर्षं राजमंदिरं प्रविष्टः
अथ प्रद्योतपुत्रेण गत्वा सर्वव्यतिकरो निवेदित तच्छ्रुत्वा क्रोधधमधमायमानो युद्धाय सामग्री कर्तुं समीहते तावता
तावता एकेन मुख्यमंत्रिणा राज्ञे विज्ञप्तिः कृता राजन् अधुना युद्धादिकरणमनुचितं यतः तया स्वेच्छया सह तेनायं वरो
ऽङ्गीकृतः सा कथं तं मोक्ष्यति तथाकेनाप्युपायेन छलेन वाऽनीयते परं अनेनाङ्गीकृता पश्चात् कोऽपि कुलिनो ग्रहीष्य
ति अस्तु तावत्तयात्र सवदीयाचिंतायन् तास्वयं वराहिषस्तदलं तस्य न कारितः स्वानुरूपं वरं निरीक्ष्य तेनाकिमप्य
युक्तं न कृतमस्ति आयमपि उच्चकुलिराजपुत्रो विद्यानां कलानां चैकनिधिः दृष्टोऽगवेषणयापि न प्राप्यते अतो या
योगं युगलमस्ति अधुनापि युद्धादिकरणमपयशसे जायते सुखानां च प्रगटीक्रियते तस्मात् सकलसामग्रीं दत्वा प्र
धानपुरुषैस्तत्र गत्वा पाणिग्रहणं कार्यते एतदुक्तमस्ति नाऽन्यत् किमपि राज्ञापि मंत्रिवचनात्तज्ज्ञातोऽस्तु त्वा

धन्नाचरित्र
१४६

वत्सेशाय वासवदत्ता दत्ता मर्त्यसुखं संजातं ॥ अथान्यदा ऽवंत्यामग्निभयोऽसमुत्पन्न गृहहट्टादिश्रेणिप्रज्वल्य
ज्वालयित्वा भस्मीसंचक्रे जलादिना विध्याप्यमानो ऽपि न विरमति एकस्मिन्स्थले विध्यापितो ऽन्येषु स्थलेषु ज्वाल
मालाकुलो तिष्ठति जनैः अनेकधा देवदेवीनां भोगपूजोपयाचितादि मानितो ऽपि किमपि विरामं न ददाति प्रत्युताधि
कतरो तिष्ठति केचित्तु राजकीयायि दग्धा अग्निभयात्रात्रान कोऽपि सुखेन स्वप्यते तदा प्रद्योतेन बुद्धिकोशो ऽभ
दृष्टत्वात् अभयायपृष्टं भो धीनिधे कोप्याग्निशमनोपायो विद्यते न वा तदा अभयेनोक्तमस्ति प्रतिक्रिया
श्रूयतां अग्नेरग्निरेवौषधं अतो नविनामाग्निः समुत्पाद्य पूजादिकं च कृत्वा सचेतनाग्निः लगाव्याजितो हि
पूर्वे वर्धिष्यते तदा शांतिर्भविष्यति स्नुकेराज्ञा च तथा कृते शुद्धं तत्र प्रयोगेनाग्निः समिता अग्निभयो निवृत्तः
प्रद्योतः तं प्रत्यक्षं दृष्ट्वा पुनस्तुष्टो वरं दातुं अभयेन पूर्ववत्तं वरं न्यासीकृतो ॥ अथान्यदा ऽवंत्यामशिवंसमु
त्पन्नं रोगशोगलूतादि अनेकोपद्रवा समुत्पन्ना येन नागरिका बहुतर पीडया पीड्यते अनेके जना स्मशान गृहं
प्रयाति समस्त पौरजनानामति दुःखेपरान् तहान् दृष्ट्वा पुनः स्वल्पाय राज्ञा पृष्टे भो सर्वकलाविद्या रत्नाकर एतस्य
महद्दशिवोपद्रवोपद्रुतो ऽस्ति कोपि तन्निवारणमस्ति अभयेनोक्तमस्ति तथाहि सर्वालिः कृत्समस्तश्रृंगारालि
ःशक्तिर्निशा ऽस्तान्नसद्यमागत्य या दृष्ट्वा देवं जयति तयादेव्या बलिविधानं कृत्वा सर्वेषु गोपुरेषु बलीदेव्या
तदा शिवविध्वंसनं प्रेतादीनां चतुर्दिक्षु अशिवं निवर्तयति द्वितीय दिने राज्ञा तथा कृते शिवा देव्या जितं १४६
अथ परमशील व्रतधारिण्याः शिवादेव्या स्नानादिविधिपूर्वकं बलिं निष्पाद्य शांतिमंत्रादि लिख्य मंत्रयित्वा

डाक्टर भाऊदाजी ... स्मारक

वज्रपंजर नमस्कार स्तोत्रादिना ऽात्मरक्षां विधाय सर्वेषु पुरद्वारेषु बलिः प्रक्षिप्तः तीर्थजलादिना पुरस्य परितो धारा
जलधारा दत्ता एवं सर्वकुदेवान् संतर्प्य चित्वा गृहमागता सद्यो ऽशिवं चैरोमादि निवर्त्तितं अथ प्रद्योतेन राज्ञा
तं ताद्दशविध्वं निरुपद्रवं दृष्ट्वा पुनः प्रसन्नीभूय अभयकुमाराय चतुर्थं वरमदात् ततो ऽभयराजा नमादह राजन्
यच्च चत्वारो मम वरा ददात्तु राज्ञोक्तं मार्गयतः तदा बुद्धिकुशलेना ऽभयेनोक्तं यदहं शिवांकमे ऽनलगिरौ स्थितः
यूयं च भिंडिप्रच्छस्थिताः अग्निभिरुक्तदारुणा कृतचितायामग्नि प्रज्वालितप्रविशामः एवं मम चत्वारो ऽपि व
राः प्रापिताः एवमभयोक्तं श्रुत्वा प्रद्योतः विषिण्णवदनः दातुमशक्तुवन् हस्तौ योजयित्वेति आह सो ऽभयत्वबु
द्ध्यग्रे कस्यापि न चलति हारितावयं जितस्त्वं अतो यद्यो वर्तते तत्कुरु अभयेनोक्तमधुना गृहगमनरुचीप्रवर्त्तते प्रद्यो
तेनोक्तमेवमप्यस्तु हस्त्यश्वाभरणवस्त्रादिदान पूर्वकं शिष्टोचारं कृत्वा विसर्जनं कृतं अभयेनापि मातृ पूज्य
प्रवर्तिनीं मिलित्वा राजगृहगमनसमये पुनः प्रद्योतेन त्वेति चक्रे उक्तः महाराज स तव तात कपट धर्म छलेनाहं
अत्रानायितः तन्न विस्मृतं ममः तस्मात्वा दिवसे धावयिष्यामि परं धर्मछलं विना न प्रच्छन्नचौर हृत्वा किं
तु मध्याह्ने दर्शिकृ समस्त त्वदीय राजकीजनेन पश्यतां सकल नगरजनेन पश्यतां सवतावस्वकीय सामंत सुभटा
नां नगरजनानां चाग्रे भो भो सामंतास्सुभटाः भो पुरजना मम अभयो बलेन गृहीत्वा याति किं पश्यथ मम मुचा
पय च इत्येवं पूत्करणं करिष्यति परं न कोपि मुचापयिष्यति अनया रीत्या सर्व जनसमक्षं सवतां गृहीत्वा या
स्यामि अतो भवता सावधानैः स्थातव्यं श्रीमता सद्बुद्धि वितरणं कृत्वा तथापि यथा मद्दत्त संकटो ऽत्रं घननवति

मानबहुलेनप्रद्योतेनोक्तं वरं२ याचस्व२ अथधन्यःसर्वेषामपि एकवारंसमंजयश्रीसुखकमित्रामापितोसितत्तुविस्मृतं
पुनकाकेनचटिकायाश्रिसुवदानायिष्यामिचौक्षं बहेनमृषामोचितोयाति अतस्त्वंप्रस्फूलनंकरोषि यस्पुतवकटिलेक
यतोमत्कोटकोमुक्तौणोलाउमीदृते यतयोधसहस्त्रयोधालक्षयोधानांसामंतसुलसं२ कोटीमध्यगतोममः२ कवत्प्र
दत्वा गमनप्रतिज्ञांकरोति ज्ञातंतवसामर्थ्यं अभयेनोक्तं यथोक्तंकार्यंकृत्वाप्रणामंकरिष्यामि अथधन्नोक्तं किंप्रयोज
नं इत्युक्त्वाराजगृहंप्रतिप्रस्थितः किंयद्भिर्दिनैर्मगधमंडनं राजगृहपुरंप्राप्त अग्रतः वैरैः श्रीश्रेणिकायवर्धापनिकादि
त्वा स्वामिन्बुद्धिबलेनप्रद्योतंजित्वा मालवदेशेषु कीर्त्तिस्तंभंस्थापयित्वा बहुतरजनानामुपकृतिकृत्वाऽत्रयानिर्ते
यंआगतः श्रेणिकोपिपुत्रागमनंश्रुत्वोच्छ्वसितरोमांचकंचुकोदत्त्वा वर्धापनिकांदत्त्वा महामहोत्सवेन दानमानेन
च अभयस्यसंमुखमागतः पितरागतंदृष्ट्वा अभयेनापिवाहनादुत्तीर्य पादविहारेणागत्य तातपादानां पदयोर्नि
पतितः पित्रापिस्वहस्ताभ्यामुत्थाप्य गाढस्नेहेन गाढालिंगनपूर्वकं मस्तकंचुंबयित्वा हर्षाश्रुजलप्लावितो लोचनेन
सगद्गदंकुशलक्षेमवार्त्तामात्रंचकृत्वा हस्तिस्कंधेनारोप्यानेकधवलमंगलादि अनेकमंगलक्रियाप्रवर्त्तनपूर्व
कंपुरप्रवेशोकारितः अभयागमनेनगौमेछाधिपः पीयूषमयूखाभ्युदये क्षीरोदइव प्रमोदलहरनिर्भरोजातः तदा
पुरजनमहाजनसजनादीनां गमनागमनेन विशालोपि राजद्वारमार्गो संकीर्णोजातो राजवर्गीयजनानां नागरिक
जनानां चोपायनानिआत्वा तेषांचसुखक्षेमवार्त्तागलापनपूर्वकं दर्षबीटकानिदत्वा विसर्जनंकरोति एवंयोयथा १४७
गतः तस्यतथागतः तस्यतथाचिष्ठांसुखप्रश्नादिकमापृच्छ्य विसर्जति अथधन्योपिराज्ञा सहसंमुखमागतोस्ति राज्ञा

पितस्य समासनेनिवेशितोस्ति क्रमेणाऽवसरंप्राप्य धन्योपिबहुतरमुपायनंकर्तुंलग्नः तदाराज्ञा स्वसंज्ञया तद्ग्रहणं
निषिद्धं अभयेनतंज्ञात्वा धनरायप्रधादि महाग्रहेण किंचिदवनरक्षणमात्रंप्रहितः चिंतितं चाऽनेन किंकोप्यतिनवसहू
नपुरुषोदृश्यते राजापिस्नेहेन बहुमानेचालापयति यथाऽवसरे ज्ञापयिष्यामि परंगुणनिधिस्तुप्रवृत्तिलभ्यते इत्येवंसर्वेषां
सिष्टाचारपूर्वकं प्रसन्नीकृत्यविसर्जिताः ततः परंस्वकीयगृहगतसेवकादीनां चाज्ञाप्यविसर्जिता भोजनाऽवसरे जा
ते सत्यानांविसर्जयित्वा भोजनायोस्थिताः अभयेनसहभोजनंकृत्वा रहसिस्थिता कपटश्रावका कपटेनप्रदित्वाग
ता ततप्रभृतियज्जातं युद्धवृत्तं तदागमनपर्यंतं राज्ञापृष्टं अभयेनसंदेशोत्तरं२ वरस्थापनादि सर्वराज्ञोऽग्रेनिवे
दितं राजापितंश्रुत्वाशिरोधुन्वन् विस्मितचित्तो वक्तुंलग्नः वत्सदृष्टांतंकरान् त्वमेवनिस्तरसि नान्यवत्र्मानेतुंबु
ध्यागति त्वमेवाऽद्वितीयोदृश्यते एवंवार्त्तासिमयकप्रश्ने किंयत्यपिवासराणिव्यतीतानि पुनरेकदाऽभयेनापित
रंप्रतिपृष्टं तातजीतामत्रराज्यनिर्वहनं कष्टेनसंजातं किमपिचिंतामीहनजाता राज्ञोक्तं वत्सत्वयिगते राज्यध्वंस
नप्रबलारुत्याताप्रस्थिताः परंत्वत्समानधी निधिनैकनसहूनपुरुषेण धन्येनबुद्धिबलेनपराजिता राज्यंचदी
प्तिमंतंकृतं अभयेनोक्तं कतमोधन्यः यद्गुणवत्ताप्रशस्यते राजाऽऽह त्वदागमनादिवसे तवपार्श्वेस्थितो प्राभृति
करणसमये स्वसंज्ञयामयोपायनग्रहणंनिषिद्धं यतोऽस्यगुणानुरागरंजितेन मयाऽस्यपुत्रिकादत्तास्ति अत्रा
जामातृत्वात् दातुंयोग्यनप्रदित्तं अभयेनोक्तं केकेगुणास्तंत्यस्मिन् राज्ञोक्तं वत्साऽयंसत्तांमान्यधन्यः धियोत्पत्ति

धन्यचरित्र १४९

कथाउ चयाउतुल्यकल्पनामगाद्दत्ते सौजन्यगुणो नाद्वितीयो जगति यतोऽनेनखलु चिंश्चेष्ठां विश्वेऽपि स्तुतामपि
श्रेष्ठिसिरिउनेन बुद्धिगुणैः रूपकृतिः कृता पुनरनेनखलु ममराज्यंप्राज्यं महिमतिरधिकतरं बलो यतोऽनेजस्वी
नांप्रधानेन निधानेन स्वतल्लमिवाधिकंस्वाजते अनेनखलु ताः सर्वाऽपि राजधान्यः सायुलक्ष्मीसखेनसुखेन च
पुष्पिघ रिवसद्वचिसरसा वधानत्वेनाऽलंकृताः तथा अनेनखलु धन्येन स्वगृहा न्निर्गत्य विदेशेऽपि स्वदेशवत्त
कस्याऽपि श्रेयसपाकादद्भुतलोग्रसुखाश्रियः सुक्ताः तथा पुनरनेनखलु स्वलाग्याप्राऽपरिमितधनेनाऽकृतज्ञाः
विगमकृताः स्वस्थातररनेकशः सविनयं सहर्षं प्रोहिमायिताः तथा स्वजनेनाऽऽगतेन श्रेष्ठिनः शुष्कापि
वाटिका दृष्टिप्रसरमात्रेण लिनवपत्रवपुष्पफलादिशोभया शोभनीकृता तथापुनरनेनत्वयिश्रवंतिगते
रक्षीयते विध्कनाशौरिवाधिकंममराज्यस्थितिष्ठातिता तथापुनरनेनसमस्तव्यवहारिशिरोमणिर्गोलडनामा
श्रेष्ठिधूर्त्तकृतकपटकुयुक्तिकारायांपतितोऽत्मीयप्रभूतिलक्ष्मीविलाभमोचायितो तथाखल्वनेनात्म
नमुल्लस्य निर्गतो ममसिंचानककरिवर मदोत्कटत्वेन नगरे भ्रमतो गजदमनशिक्षाकुशलेनास्मिनायत
त्तिकृत्वा आलानेपुनः बद्धा सर्वजनानां चोपकारकृतः गुणनिधेरस्य कियतां गुणानां वर्णनं कर्मस्वरूप
सौभाग्यविज्ञानविनयचातुर्यादि अनेकगुणनामाकरोऽयमेवास्ति तथा निष्कारणोपकारं नैमित्तिकत्व १४९
नंवस्मृत्वा कस्कमश्रेष्ठिना धूर्त्तवचनकारामोचनं संस्मरता गोलडेण तथानेकोपरगरगुणस्मरतामयापिव

प्रीतिलहर्षपुत्रः दत्ता सोऽवत्थास्यगुणः त्वं तदाज्ञास्यति यदाऽस्यमार्द्दसंवासपरिचयोलाविष्यति इत्येवं यि
वः सुखाद्भन्यगुणश्लाघां श्रुत्वा गुणानुरागिणं धुर्योऽलयः ततः प्रभृतिः प्रमोदनगुणिद्देतो धन्यस्योपरिगाढानु
रागीजातः अथद्वितीयदिनेऽलयस्वयं अत्युग्रप्रेमंदधानोऽलाबुकसंबंधत्वात् धन्यगृहं गतः धन्येनाऽपि श्र
लयागमनं श्रुत्वा सहसामुत्थाय कियतिलूमिसंमुखमागतः अलयोबाहुनाउत्तीर्य गाढालिंगनपूर्वकं
द्वात्यासहर्षं जोत्कारप्रणमनं कृतं ततोगृहप्रवेशनाद्यं द्वात्यांपरस्परं चलतमग्रतपूर्यं २ मिति शिष्टाचार
बहुमानपूर्वकं गृहे नित्वा तत्र्यासने स्थापयित्वेति वक्तुं लग्नः रद्यसेवकोपरिमहत्ति कृपाकृताऽद्यस्माकं
गृहेऽअनभ्रवृष्टिसंजाता यतप्रभातेत्तस्यगृहे गंगास्वयमेवागता पवित्रीकृतं ममगृहं निजागमनेन धन्योऽ
द्यममदिवसः यद्भवत्पादानांदर्शनं संजातं परंलवता इयानुश्रमः किमर्थंकृतः अहंतुत्तवसेवकोऽस्मि
निर्द्देशकार्यस्मिलवता निर्द्देशमात्रकृतोऽलवत् तदहंलवतादेशं सिरंसिधृत्वा लवच्चरणाग्रेऽऽगतोऽलवत्
इत्येवं धन्यस्य विज्ञप्तिं श्रुत्वाऽलयेन धन्यस्य हस्तमाकृष्यसमासने निवेश्येति वक्तुं लग्नः लोइत्यवरः श्रेष्ठिन्
एवं मावदः यद्यूयमस्माकं त्रलयतः पूज्याकथं लोकिकेन लोकोत्तरेण च कथंयत् त्वंलौकिकसंबंधेलाबुकोऽ
सि तथा लोकोत्तरे श्रीजिनाज्ञयाऽलंकृतोऽसिजगज्जनानामस्माकं चोपकारं कार्यस्मि अतो लावुकं लवदर्श
नं येजिनाज्ञायां धृतप्रतिबंधा दृढलक्तिकाः ते दर्शितार्थिनां पूज्यतमाज्ञेयाः लौकिकसंबंधेन यत्क्लेदत
त्संसारस्य वर्द्धिहेतु यच्चपुनः लोकोत्तरसंबंधेन यत्स्नेहतत्सु स्नेहेर्वदेतु बोधिनैर्मल्यहेतुश्च अतो युयमस्मा

धन्यचरित्र
१४९

कंप्रत्ययतः पूज्यतमाः किं बह्वो तातपादैः सवदागमनेन शुद्धवचनपद्धतिवन धूर्त्तदमनराजदमनराज्यस्थितिस्वीक
रणादि तथाऽनेकशः कृतघ्ननिर्लोभपुंबंधप्रमुखानामित्यस्माकं दत्वापसरणादिव्यतिकरोऽसदर्थकल्पितं तत् श्रुत्वा मम
हृदये विस्मयपुलकप्रमोदहर्षस्नेहेन व्याप्तिं निरंतरमास्ते ऽकृनायाता यावद्धत्रा सपुलकादिहृदिनमात्मा अतोऽ
स्माकं तु सुरद्रुमकामगवीचिंतामणिचित्रवल्लीमिलनाधिकं सवदीयसंगमोऽमन्यामहे अतोऽयं राज्यकृत्यं हि स्महि रदंव
स्वकीयेवगणयनाऽत्रसंदेहो कर्त्तव्य इति मंत्रिगिरां श्रुत्वा धन्याह्वमंत्री राजपद्मयंचदृष्ट्वा तद्वदा हशास्कृताः प्राज्ञगुणाकृ
पालवाः कृतज्ञापरगुणापरमाणुपर्वतकिरणाश्रीलास्ते एवंविधेवलत्वं ति गुणलेसेपि कृतसत्कृतांतस्यमहत्त्व वारे
पयेति परं त्वहं कियन्मात्रं निगमप्रमाणोऽहं मत्तः किं भवति अगण्यपुण्याद्यानां भवतां पुण्येन सर्वं भवति भवको यक्रूय
माप्नोति तत्स्वामिनां पुण्यं ज्ञेयं इत्येवं परस्परं प्रशंसनमंत्रेण परस्परं हृदयावर्जनकार्मणेन गाढतररागानुबंधीप्रेम
संबंधसंजातः तत्प्रदिनतः प्रतिदिनमिलनं जिनयात्रादिगमनराजसभाऽलंकरणवनोपवनादिप्रेक्षणं चावश्यं उ
भयैरेव कर्त्तव्यं किमपि कार्यमग्रेण यद्दिने मिलनं न भवति तद्दिनं महदार्त्तिकृद्भवति एवं श्रीदेनेश्वररिवश्री
त्तिसौख्यमनुभवतु ति प्रतिदिवसं नितलहलं पूर्णमाचदृष्ति एकजीवस्यरूपद्वयमिव सुखेन कालं निर्गमयति
एवं तद्रुत्तरकालेऽनिर्गते समति अथैकदा पाश्चात्यरात्रिसमये सिद्धायांस्य धनाऽभयेन चिंतितं महोपगयोत्कृ
यनीतः निर्गच्छताः प्रद्योतात्प्रयाणं कृतं कृत्वारागतः अद्यापितप्रतिज्ञानपूरिता उक्तं वाक्यं प्रतिपालनेनपु १४९
रुषत्वं अतोऽतस्तत्प्रतिपालनोद्यम मयकनावश्यकर्त्तव्यमिति प्रभाते संजाते तत्र राज्ञे धन्याय च सर्वं निवेद्यसा

मग्रीकर्त्तुंलग्नः प्रथमं केवेश्याजातीयवरतरुणी षोडशवर्षवयमाना पुरुषरंजनकलासु अतीवनिपुणा स्त्री
नेत्रास्यादिनाहावभावविभ्रमकटाक्षाकर्षणकलायां सुररमणीनां जित्वरीरूपयौवनलताकोकिलकंठी ईदृशीद्वे ६
तरुणीसंगृहीते तेभ्यः कोपप्रद्योतानुकारी मुखनेत्रादिविलाससदृशाः माईग्रहीतः प्रचुरं धनं दत्वा यदग्रे करणीयं
तत्सर्वं प्रच्छन्नं तस्याः शिक्षापितं ततश्च तद्देशक्रयविक्रयार्हाणि क्रयाणकानि वरवस्त्राणि विविधानी रत्ना
नि च गृहीतानि गृहीत्वानेकशकटेषु बलिवर्द्देषु यथायोग्यं स्थानि तथाहरदेशांतरसार्थस्थूलकेशलानां
तादृशागवेषेन पश्चात्स्वकारिता आत्मनापि तथावेषोधृतः एवं सर्वसामग्रीं कृत्वा राज्यकृत्यं धन्यमस्तके दत्वा
स्वयं राजानं वा एत्य सत्यादिक्षेसु समुत्तरे सच्चक्रकेन रत्नादिभ्यो राजगृहात् मालवदेशोऽसुखं प्रयाणं कृतं
तत्र द्वे वरतरुणी वस्त्राहृ चरथस्थापिता कीयंतो मलटाऽग्रतः पृष्ठतश्च चलंति रथस्य तस्योपरि वारिकायां मु
क्ताः यदा कोऽपि पृच्छति रथे कास्ति सुभटावदंति अंतःपुरं एकस्मिन् दोलायां प्रद्योतानुकारी पुरुषो सिद्धि
तानुरूपं यन्नातद्वाचिक स्वयं सव्याश्वरथैः प्रवरदेशांतरीयेन पथ्यवेषेन स्थितोऽस्ति इति अग्रेऽनेके सुभटा
श्चचलंति पृष्ठे तत्क्रयाणादिस्थ तत्रशकटोष्ट्रादिनी सुभटैः परिवृतानि चलंति इत्येवं अविच्छिन्नप्रयाणैः केरव
तिं प्राप्तः सर्वं प्रस्तुतं ज्ञात्वा अनेके देशांतरीयेव्यवहारैः स्तुतैः परिकलितो राजसभायां गतः उपायनम
ग्रे धृत्वा राजानं प्रणम्य यथास्थाने स्थितः नृपोऽपि चोपकृतोपायनं दृष्ट्वा प्रशंसोल्लत्वा सादरं तं प्रत्युवाच भो
श्रेष्ठिन् कुतो देशादागतास्त्वं तदाश्रेष्ठिकरौ कृत्यलीकृत्वा वक्तु स्वामिन्नति इराद्वागतास्म यत्र राम चंद्रेण

समुद्रोपकंठे घनाढ्यसेउवर्गोऽस्ति तत्र पृथ्वीभूषणंनाम नगरं तत्रारिमर्दननामा राजा प्रबलप्रतापान्वितो राज्यं करोति तन्न
गरवास्तव्या वयं तस्मिन्पुरे प्रवहणपथेनानेकजातियानि अनेकगुणकारकाणि क्रयाणकानि वस्त्रपात्रादिनि चा
गच्छन्ति अथान्यदा विविधदेशांतराणां वार्त्तां श्रुत्वा तद्दर्शनोत्कंठा संजाता चिंतितं च मनसा यदि प्रचुरतरक्रयाण
कानि नीत्वा देशांतरे यामि तदा लाभो महान्भावि विविधदेशदर्शनं च भवति शास्त्रेऽपि उक्तं देशाटनं पंडितमित्र
ता चेति पंचचातुर्यमूलान्युक्तानि अतो देशांतरगमने कार्यद्वयं भवति इति संप्रधार्य क्रयाणकैः शकटादिनी
भृत्वा नगरान्निर्गता वयं वर्षद्वये संजाते मार्गे आगच्छता अनेकपुरनगरवनोपवनपर्वतादि नवनवाचारनेपथ्यतीर्था
नि पश्यन्मनस्विः प्रशस्तिं श्रावयन् षण्मासात् पूर्वं सकदीयं राज्यपुरवर्णनं कृतं केनापि पथिकेन यतो वर्त्तमानस
मये यादृशी उज्जयनीपुरमोऽस्ति तादृशी न कुत्राप्यस्ति साक्षादमरपुरीव भाति यत्र वाऽखंडशासनो प्रौढराजा
धिराजानां मध्ये श्रीमंतः श्रीचंद्रप्रतापो चंद्रप्रद्योतनाम्ना वासवेव राज्यमतिश्रुतनीत्या करोति न कस्यापि कर्मोदये
न रोगादिकं विनाऽन्यदुपद्रवस्य नामापि न ज्ञायते यदि चाश्चर्यं द्रष्टुं कामा चेत्तदोज्जयन्यां गंतव्यं यस्या दर्शने पुरादृ
ष्टानि सर्वाणि माणिक्याग्रे काचवद्भाति इति तदुक्तं श्रुत्वा अस्य देशं गंतुकामा अत्रागता वयं परं यादृशी कर्णाभ्यां श्रु
तं तादृशमेव दृष्टा अस्तु पुण्यवतां न्यायैकदृष्टिमतां सवलां दर्शनं संजातं पावनीभूते ऽद्य ऽक्षिणी पुण्यवतां दर्श
नं महते गुणाय भवति इत्युक्त्वा विरते श्रेष्ठि प्रद्योतस्तु प्रशंसया प्रस्फूर्जीभूतो श्रेष्ठिन् भवाद्दृशामागमनेन वयं प्र
शान्तास्म सुखेनाऽत्र स्थातव्यं यथेच्छया व्यापारो कर्त्तव्य युष्माकं कार्यं चेद्भविष्यति तदा सुखेनाऽत्रागत्य निवेदनीय १५०

मित्युक्त्वा प्रवरवस्त्राणि बीटकानि च दत्वा शुल्काधिकारिणं आदिष्टमस्य श्रेष्ठिनः चार्धं शुल्कं ग्राह्यं नाधिकं मित्युक्त्वा
विसर्जितः अतश्चेनापि राजमार्गे गवाक्षयुतमनेकद्वारयुतं नातिव्यक्तं नातिगुप्तमीदृशं रम्यगृहं राजमंदिरशादृश्यं
नाटकेन गृहीत्वा तत्र निवासो कृतः अतश्चंद्रश्रेष्ठीति नाम प्रख्यापितं एकामुद्रत्यास्थानसत्ता तत्र स्थितो वाणिज्यं
करोति निजचातुर्यवार्त्तया पुरजनं रंजयति गृहे च जना तस्य गुणवर्णनं करो कोऽपि अदृष्टपूर्वो यं सकलनसिरो
मणी श्रेष्ठिरागतः धन्यास्ते देशाः यत्र दृशा सज्जनाः परिवसंति मध्यद्वारे द्वारपालका निर्गतिष्ठंति न कस्यापि मध्प्र
विष्टुं ददाति यदस्माकं देशकुले चेदृशी स्थिति अथ प्रद्योतानुकारी पुरुषस्य सिक्षापितं त्वमधन भूत्वा उष्णप्रादे
गा भ्रमार्गे च प्रहृतहाप्रलपनं कुरु गृथिलक्रियां कुर्वन् इतस्ततः परिभ्रमत पश्चादहं त्वग्रहणायागमिष्य
मि तदा त्वया वेगेन नष्ट्वा इतस्ततः धावनं कर्त्तव्यं घटिकाद्वयत्रयं यावद्वा जाते हस्तेऽआगतव्यं चेदागते पुनः न
ष्ट्वा गंतव्यं लोकानां मग्रे वक्तव्यं अहं प्रद्योतनराधिपमम ग्रहणाय लग्न आगच्छति तं वारयत इत्युक्त्वा धृत्वा प्रक्
वापनं कर्त्तव्यं पश्चादहं त्वां वस्त्रादि दत्वा प्रद्रायां बध्वा गृहे नेष्यामि तदा त्वया यस्य तस्य लोकानां स्तुलटानां
चपुरत एवं वक्तव्यं लोकालोकाः लोकास्तु लटाभां प्रद्योतराजानं बध्वाऽ गृहीत्वा चालयोयाति अतो यूयं किं न मुंचाप
यत मद्रायां स्थितः पुनर प्रलपनं कर्त्तव्यं अंतराऽन्तरा किमपि यद्वा तद्वा प्रलपनमपि कृत्वा उनःरहं प्रद्यो
तनराधिप त्यादिप्रलपनं कर्त्तव्यं एवं प्रत्यहं क्रिया कर्त्तव्या नित्यं घटिकायां बध्वा गृहे नेष्यामि पश्चादहमध्य
आगत्य सुखेन स्थेयं यथेच्छया भोजनस्नानादि कर्त्तव्यमिति शिक्षयित्वा रक्षितः प्रभाते संजाते तेन तथा कर्त्तुं

धनाचरित्र
१५१

गृहान्न दृष्ट्वा चतुष्पथे भ्रमति एवं ग्रथिल्लापितं वदति लोका ग्रथिलं किं चांदृष्ट्वा हास्यं करोति शतसहस्रमिता जनवाल
वृंदा पृष्ठे लग्ना परिभ्रमति यदि कोपि पृच्छति कस्त्वं तदा वक्ति अहं प्रद्योतनामनराधिपः समस्तदेशग्रामनग
राणामहमधिपः एते सर्वेपि मम सेवकाः इत्येवं यत्तत्प्रलपति लोकैर्निर्धारितं नूनं चास्य लोहलकमले प्राण
निधान वायुविकृतिर्जाता दृश्यते तेनायं विकलात्मा यत्तत्प्रलपति एवं घटिकाचतुष्टये यानंतरं श्रेष्ठिसेव
कैः सह पादविहारेण धावन् वायुविकृतिर्जाता दृश्यते तेनायं विकलात्मा यत्तत्प्रलपति एवं घटिकाचतु
ष्टये यानंतरं श्रेष्ठिसेवकैः सह पादविहारेण धावन् चतुष्पथे समागतः निजरदहास्थितैर्लोकैः तादृशं दृ
ष्ट्वा विस्मितमनाः सामंकं समुत्थाय श्रेष्ठिनं गत्वा नत्वा च विज्ञप्तिं कर्तुं लग्नाः स्वामिन् भवादृशानां महत्प
वराणां मातपसमये पादविहारेण किमागमनप्रयोजनं किमपि त्वराप्रयोजनं भवति
चेदेते सेवकान् दिश्यतां तेषां कर्तुमयोग्यं चेदस्माकं समादिश्यतां एते सर्वेपि नगरवासिनो जनाः भवदीय
गुणैः क्रीतदासास्म भवदीयादेशमात्रेण भवदुक्तकार्यकरणाय कायवाङ्मनोभिः प्रगुणमनसोऽत्र स
देहः इदृशो दुर्जनो कोस्ति यः भवदुक्तकार्यकरणाय प्रमाद्यति परं भवादृशां जगदुत्तमानां ग्रीष्मर्तुमध्या
ह्नकाले इदृग् कष्टकरणं तु न युक्तं अतो तिशीतलच्छायायामस्माकं हृद्यमलंकुरुतां पूज्यपादानामागमनेने
दमपि पावनं भवति तत्र स्थित्वा कार्यं समादिश्यतां तत् शिरसा वचनेन तत्कार्यं क्षणार्द्धेन करिष्यामः एवं पु
णे वशीभूतानां जनानां साचित्तं श्रुत्वा साश्रुलोचनः श्रेष्ठि सगद्गदमिति प्रतिवदति भो भ्रातरः सज्जनाः १५१

यद्भवद्भिः रुक्तं तत्सत्यं विश्वजानामि सर्वेपि मम सुखचिंतकाः भवदुक्तं कार्यकरणतत्परा सर्वेपि ममोपरि पूर्णकृपा
रक्षंति परं मम मे के महद्दुःखमायतितमस्ति तेन दुःखेन प्रेरितो मध्याह्ने धावनागतः ननु श्रेष्ठिनाय लोकाय चजनैरुक्तं
कीदृशं दुःखं श्रेष्ठिनोक्तं मद्यमासत्रयाना ह्ययं संजातोऽस्माकं प्राणप्रीय समस्तगृहचिंताकारक परमविनयगुणयुक्तो
ति निपुणः सर्वकार्येषु गृहमंडनः तो प्रद्योतननामा मम लघुभ्राता तस्य केनापि रोगेण वा वायुप्रयोगेण वा ऽथ कोपि
त्ता दिदुष्टदेवप्रयोगेण वा प्रकृतिविकृतिर्जातास्ति तेन नमरलं जल्पति नमरलं लोजनं कुर्वंति अहर्निशमस्य पार्श्वेन
मुंचामः कदापि क्षणमात्रं कस्मिंश्चित्कार्यार्थं इतस्ततो गता स्तदा यं सेवकादीन् वंचयित्वा बहिर्निःसृत्य तस्ततः धाव
ति गृहं लघु करिष्यति वा लगति निरंतरं गृहद्वार के परिभ्रमति ततः गृहीत्वा गृहे नीत्वा यत्नेन रक्षयामि अद्य न घ्राक विज्ञ
तोऽस्मद्गृहान्निर्गच्छन् दुःखेन मातपेपि निसृतोस्मि नास्माकं किमपि तदा केनाप्युक्तं अमुक चतुष्पथे भवदुक्त तादृशाचारेण भ्रमति
ग्रथिलत्वं च करोति अहं प्रद्योतराजा नगरस्वामि एते मम सेवकाः इत्यादि प्रजल्पति लोकवृंदाः पृष्ठे भ्रमति विकलत्वं च
कारयति सोपि लोकानां पृष्ठे छोटनं करोति एवं तस्मिन्नश्रुत्वा अश्रुपातं कुर्वन् लोकैः सह तत्र गतः श्रेष्ठिसेवकैर्जनैस्त
मिलित्वा गृहीतः पुनः छोटनावसरं प्राप्य नष्टः पुनः तैराहितः परमग्रतो न चलति तदा स्तृगृहा सेवकैः षट्वा श्रानायि
ता ततो गृहीत्वा षट्वायां संस्थाप्य बंधनैश्च बध्वा सेवकैः षट्वास्तस्य गृहमानयितुं लग्ना तदा षट्वायां स्थितो पूर्ववि
क्षितं यत् तत् प्रजल्पति तद् दृष्ट्वा लोकाः वदंति अहो ईदृग्गुणवतः श्रेष्ठिनोपि महद् दुःखं दृश्यते असारसंसारे न को
पि पूर्णसुखेन सुखितो न भवति कस्य किमपि दुःखं भवत्येवं इत्यादि अनेकजनैः गृह नीतो जना विसर्जिताः सर्वेपि श्रेष्ठिन

MEMORIAL

चिंतां कुर्वन् गृहं गताः एवमेकदिनांतरे कदापि दिनद्वयांतरे करोति पुनः श्रेष्ठिः पूर्ववत् क्रियां कृत्वा गृहे नयति एवं
प्रतिदिनं कुर्वन् प्रतिचतुष्पथं प्रतित्रिकं प्रतिचत्वरं प्रतिपाटकं प्रतिगृहं प्रतिगोपुरं प्रत्युपवनवाटिकायां सर्व
त्र विदितं जातं यत्र यत्र गच्छति तत्र तत्र लोकाः तं दृष्ट्वा परस्परं कर्मणां निंदापूर्वकं श्रेष्ठिनं स्तुतिं कुर्वंति अहो विचित्रा क
र्मणां गतिः ईदृशा सर्वत्र सर्वरीत्या सुखितोपि श्रेष्ठि यद् दुःखमनुभवति तद् दुःखं घोरं पापिनामस्तु धनधान्यादि सर्वसुखेष्व
लोपि स्वात्र दुःखेन पीडितो न गणयति रात्रिं न गणयति दिवसं न गणयति बालत्वं न वृद्धत्वं न गणयति खानपान
स्नापनादिकं सुखं त्यक्त्वा दुःखेन दुःखितो एकाकी वसामान्यजनवत् प्रतिरथ्यां परिभ्रमति सेवकाः कुत्र स्वयं कुत्र दासजना
कुत्र गृहं गृहीत्वा मिथः परिभ्रमति देविं गति स्फेटयितुं कोपि समर्थः एवं सर्वत्र विख्यातो जातः पूर्वं तु यदा निर्गतो
ऽभूत् श्रेष्ठिनस्तत्सुतश्च पृष्ठतः धावितोऽभूत् वात्तदाग्रतसहस्त्रमानाजना गृहाऽनयनं यावत् पृष्ठतो जग्मा रागताऽस्त
त पश्चात् बहुदिने जाते न कोप्यागच्छति गृहे स्थिताः एवं श्रेष्ठिनं दुःखसंतप्तं कुर्वंति यदि कोपि अविदितवार्त्तज्ञो
किमिदमिति पृच्छति तदा पुरजना एवोत्तरं ददाति ज्ञात कर्मणां गतिरीदृशी श्रेष्ठिगुणवर्णनपूर्वकं सर्वव्यतिकरं ज्ञा
पयति अत्र किमाश्चर्यं नित्यमीदृशी कर्मगति भवति श्रेष्ठिरोगीव प्रवादपतित्वा न कोपि तद्दर्शनार्थं मुक्तिं छ
ति ऽद्य जनपरिचिते जाते श्रेष्ठिगृहे स्थिते द्वे योवनो मूपरणंगते तयोरेवं शिक्षाकृता कल्ये यदि राजा ऽश्ववाहि
कां निर्गच्छति तस्मात् पूर्वं षोडशशृंगारादि वस्त्राभूषणपरिधानादि अलंकृतरचनां कृत्वा तांबूलेन मुखं लक्षयित्वा गवा १५२
गवाक्षा यत्र प्रवरसिंहासने स्थातव्यं यदा हस्तिस्कंधारूढो नृपदृष्टिपथमागच्छति तदा कटाक्षबाणैः सुतरां वेध

हावभावविभ्रमैः पातयितव्यः यथा कुसुमायुधोऽंगप्रत्यंगं व्याप्नोति युवामेव ध्यायति युवामेव पश्यति किंबहुना स्वक
लास्फुरणेन गमनागमनसमये स्वचरित्रविलासैर्वशीकर्त्तव्य एवं तयोः शिक्षयित्वा रहिते ततो द्वितीयदिने राज अश्ववा
रिकावसरे ते द्वेऽपि स्नानमर्दनादिपूर्वं षोडशशृंगारान् कृत्वा पंचसौगंधिकेन तांबूलेन मुखं लक्षयित्वाऽग्रतः राजमार्ग
गवाक्षे सवलजाससने स्थिते ततो घटिकाद्वयानंतरं राजा तस्मिन् मार्गे निर्गतः गंधहस्तिस्कंधाधिरूढो यावता गवाक्षसमी
पमागतः तावत्ते द्वेऽपि दृष्टिपथमागते तास्याम् अपि सस्नेहं सहावभावपूर्वकं राजावलोकितः तदा परस्त्रीलंपटेन राज्ञापि
विभ्रमकृतेन सादराऽवलोकनं कर्त्तुं लग्नः मनसि च विचारयितुं प्रवृत्तः स्वरूपतर्जितरंते कं दर्पकरकलितले वकस्य लाव
ण्यं तस्यमेव रतरूपिणी इति ध्यायन् पुनः पुनः पश्यत्तन्गच्छति गता तासां राज्ञः सरागदृष्टिं ज्ञात्वा विशेषतो सादरमंतरा मनाक् रंधा
निमेषाऽवलोकनमर्धोन्मिलित वक्राऽवलमुखमोटनसस्मिताऽवलोकन लगत्तयाऽवलोकनाधीत्वयाऽवलोकन
कपाटांतरास्थमन पुनः प्रागटीलचनाय परस्परं बाहुलतां कंचुकसकरणादि अपरिमितहावभावविभ्रमकटाक्षवि
क्षेपादि स्त्रीचरित्रसंकटपातितो कामबाणप्रहारैः जर्जरीकृतः राजा चिंतयति किमिमे नागवध्वौ किं नर्यिमे वा विद्याध
र्यिमे केवा भविष्यति कस्येदं धवलोन्नतं गृहं कोपरि वसत्यत्र केनोपायेनानयोः संयोगो भवति यद्यनेयोर्मिलनं स्यात्
तदा त्वयं जन्म सफलं नान्यथा एवं ध्यायन् मिंठस्यत्रुसंज्ञयाचिह्नायन् मंदगत्या हस्तिखेटनं कुरु तेनापि तथाकृतं अ
ग्रेगच्छन्तो वक्रीकृतग्रीवो तत्संयोगचिंतयाविधुरो अनिमेषदृष्ट्या विलोकयन् गच्छति तास्यामपि तस्य तथावस्थां दृष्ट्वा वि
शेषतो विषलिप्तमार्गणमारैमारितो आलस्यांगमोटनजृंभायित करण परस्पराऽलिंगनाद्यदृष्टपूर्वं स्त्रीचरित्रविभ्रमः

धन्नाचरित्र
१५३

पूर्णेरागस्तावत्त्वं ज्ञापयित्वा यदिमे ममोपरि पूर्णरागवती केनाप्युपायेनापि मिलती त्याभ्यासं करिष्यामीति ततो यावत् दृष्टिपथ
मायाति तावत्तावलोकनं कृतं ततः परं प्राणनाथ तयोः पार्श्वे मुक्त्वा केवलं क्षणमात्रेणाऽग्रतो चालितः ततो तास्यां सर्वव्यतिकरश्चे
ष्टिनेनिवेदितः अथापि प्रसन्नीकृतो एवं प्रतिपथे नायतिकर्त्तव्य तयाशिक्षाद्युक्तं लग्नः कल्यपुनः परस्त्रीजंपटोऽत्रैवाग
मिष्यति तदापुनः विशदरीत्याकटाक्षविक्षेपं हस्तास्यालिंगनादिनाग चर्वयित्वा विकलो भवति तथा कर्त्तव्यं यतोऽपि
प्रयाऽत्तरत्वेनैवं जानाति इमे ममैव भव्यास्ते ममोपरि पूर्णरागिण्यौ स्तः यदहं वच्मि तदिमे अंगीकरोत्येव एवं प्रती
तं कृत्वा द्वितीया एवं द्वित्रिदिवसैः पूर्णविकलो भविष्यति तदा कथं विषिं कृत्वा हन्ति कां शोषयिष्यति तदा इतिको कं स्तु
त्वा प्रथमं मिष्टवचनैः तर्पयित्वा यथायोग्यं किमपि खानपानादिनाऽर्चयित्वा तत्गृहस्य शुद्धिं विशदरीत्याऽक्षिमिलनं
जातं विना तत्रां न कस्याप्यग्रे वाग्विलासो कृतः न ज्ञायते केन पूर्वकृतकर्मसंबंधेन राज्ञा सह प्रेमोदयो जातः परं त
गनीतस्य मिलनत्वतिदुष्करं कथं निवेदयिष्यति अस्माकं गृहनिवास स्थिति राज्ञोऽन्तःपुरादप्यति विषमा इत्यादि वचनर
चनयाऽतिदुष्करं मिलनं पूर्णरागीत्वं च दर्शयित्वा यथाऽत्यातुरो भवति तथा कर्त्तव्यं पुनः इत्यग्रवाच्यं अस्माकमुप
रि अचिंतपरागो भवति तदाऽस्मदुपायसंकटयति अस्मदुक्तं दुष्कष्टमंगीकरोति चेत्कथमपि मिलनं भवतिनान्यथा
त्वयापि यथावसरं प्राप्य गन्तव्यं न त्वरुणोऽस्यैव मत्तयेन सर्वं तया शिक्षापितं ज्ञात्वा तत्सर्वमवधारितं तथापुनः द्वितीय
दिनेऽपि राज्ञा तस्मिन्नेव गवाक्षाग्रे स्थित्वा निर्गतः तास्यां पुनः कटाक्षादिपंचशरविशिखैर्विविध विधानैर्विशदरि
त्याविद्धः जर्जरीकृतदशापि कामावस्थायां पतितो विचिंतयति इमेसुररमण्याधिकरस्वरूपचातुर्यैः युक्ते द्वे कथमपि

हस्ते समायाति एवं प्रतिदिनं मन्तुतापं तप्यतां चिंतितं चेत्कापि निपुणाऽवसरज्ञावाग्कुशला इतिका भवति सापि
कमपि मिषं कृत्वाऽनयोरस्पर्शं गच्छति तदात्रानयो राज्ञाज्ञायं च जातीति तदा कथमपि मनोरथपूर्तिर्भवति एवं विचिंत्यैका
इतिकर्मकुशलां वरदूतिकामाहूय तस्याग्रेऽमुकचतुष्पथे अमुकसाक्कारा वल्लभसमीपे महदावासे उदयादि शि
खरमुख वातायनेऽस्यादि सर्वमनुस्तमानितं च सर्वं निवेदितं तस्मात्त्वं चातुर्येण कोऽपि मिषं कृत्वा तत्गृहे गत्वा सकुला
दकं च ज्ञात्वा तयोः हृदगतप्रेमानुरूपस्य परिमाणं च ज्ञात्वा वेहि हतीप्राह स्वामिन्निदं महद्विषमं कार्यमस्ति यतो
ऽपरिचित साक्कारणं गृहे गमनं तस्यापुद्यातिगुह्यं वार्त्तया ह्रार्दं प्राह्यं न कस्याप्यग्रे वदितुं शक्यं इदमेतद्विषमं
कार्यं भवता निर्दिष्टं तथापि तवाचरणकृपया स्वचातुर्यविस्फूरणेन च स वदादेश परिमाणेन सर्वं तद्बुद्धिं लात्वा भव
द्ग्रे निवेदयामि तदा मम प्रणामो ग्राह्यः इत्युक्त्वा इतिराज्ञः समीपान्निर्गता राज्ञोक्तं चतुष्पथे गत्वा इतस्ततः सर्वत्राऽव
लोकनं कृतं तत्र निवासी जनानां पृष्टं कस्यायं वातायना वलिको निवसति तेरुक्तं मस्य महदावासस्य मुख्यं उपाधि व्याभ
मुकमाहके वर्त्तते तत्र तु देशांतरीयाः निवसन्ति तत्रैको दाता सुकृत परोपकार निरतोऽश्रेष्ठिः परमासाद्वाऽगतोऽस्ति किं
वर्णते तस्य सौजन्यं तस्य बहुतरोपरि करोऽस्ति तन्मध्यात् तदाऽस्याऽस्थितो भविष्यति परं विशदं न ज्ञायते एषा वातायनाव
लीनां द्वाराणि तु धायेणस्वगृतान्येव लक्ष्यते कोऽपि कदापि अत्र न तिष्ठति इत्येवं श्रुत्वा इतिका चिंतयितुं लग्नः ताहृश्री शुद्धिं
तुन लब्ध्वा चेत्गृहस्य मुख्यद्वारे गम्यते तदा विदितं भवति इति ध्यात्वा पुनः पराहस्य शनैः २ स्वबुद्धिं स्मारयन् तत्गृहद्वारं गता
तत्रतु राजद्वारमिव घनैः पुरजनैः सेवकैश्चाकुलं दृष्ट्वा आति चेत्स्मि कथ गृहे किं विउपलक्षणं निष्कास्य तेसहन चार्भांकवां तां

ऽ.श्री.
सायाह्ना
ततः परंक
थमपि वाक्य
चातुर्येन।
संगमोतिदु
र्लभतरो
प्रतिभास
तेतादृशं
वक्तव्यं प
रमस्माकं
माजन्मतर
ऽप्यात्र
न केनापि
सह वक्ते
१५३

ष्टं च सोऽत्र महानाचार्यमेको वसति तेनोक्तं हे रदेशांतरादागतो श्रेष्ठिपुरि वसति परंसर्वगुणैः संपन्नसकलनसिरोमणिपरोप
कार रसिके दृशो न कोपि दृष्टिपथमागतोस्त्र पुनः इत्यां दृष्ट मस्यांतपुरमस्ति न चांतनोक्तमस्ति परं न कस्यापि प्रविष्टुं
ददाति अहं तु श्रेष्ठिनः पार्श्वे श्रात तशोतात: परंनांतपुरं अस्य देशस्य हृदये चास्तिति: मद्दत्सुपलक्षणो महत्या वशीत्या
स्त्रीजनस्य कदापि प्रविष्टुं प्राप्यते पुरुषस्तु नैवेति ऽस्य श्रेष्ठिनोऽत्रनि वसतां किंचिदधिकषण्मासा जाताः परं मम जायया
पि एकदिवसं वा प्रविष्टुं प्राप्तास्ति एतस्मिन्व्यतिकरं प्राप्य इति कोपि राजानं गत्वा सर्वं भावेदितं स्वामिन् मद्दत्कष्टसाध्यं का
र्यं तत्रापि कार्यं न तवेनं सज्जनाय प्राप्यते सवदीयादेशो मयापणीकृतो ऽतो देवोऽमः यत्र विष्यति तत्तु करिष्यामि पश्चात्तु त
वदीयभाग्यबलं राज्ञोक्तं मदीयभाग्यमस्त्येव यत् तस्मात् सरागदृष्ट्यनुमानेन ज्ञायते अतो त्वमुद्यमं कुरु सफलं न विष्यत्येव
दूत्योक्तं महाराजेनोक्तं तत्तु सत्यं परं तत्र प्रवेशोऽतिदुष्कर इति विचक्षणो वणिग्जातिः सकं कुर्यु तु मतिदुष्कर अतोत्र
घमेतन किं चिंत्यन तां करिष्यामि इत्युक्ता इति का स्वगृहमागता चिंतयति राज्ञोऽग्रे मया तु पणीकृतं परं तु निरुपलक्षि
त गृहे केनोपायेन प्रवेशो लविष्यति इति चिंतार्णवपतिता इत्यादिनत्रयेणातैराज्ञः समीपमागत्यांतपुरीया चत्वारो स
ख्यः मार्गिता पंचषापुरुषाश्च तानानीत्वा स्वगृहमागत्य कस्मिन् महति लोजने विविधस्करवसद्विका पूजेज्ञैात्वाऽष्टो
टकं वयसामसीनोपतानालिकेरखं मैः अस्तालमापूर्य अस्यहुतचिंतांस्तुकेना छाद्य एकया प्रवरतरुणपहस्ते समुत्पा
टयित्वा च स्वयं पुनमहत्तरिका तूत्वा गीतानि गायमाना अयतत् इष्टतं अश्वराजपुरुषे राजतार्श्रेष्ठिगृहद्वारं प्राप्ता यत्रांतपुर १५४
द्वारं तत्र गता तत्रांतद्वाररक्षकपुरुषैः पृष्टं किमिदं तदासा इति अयतत् त्वा वक्तुं लग्ना ह्यदिनेराज्ञः कुलक्रमागत

देवीनां महोत्सवगतः अद्य तस्यादेवताया आशिषा विसर्ज्यते अतो राज्ञा मदत्याशीत्या श्रेष्ठिनगृहे पिमुक्ता सितुक्तं च श्रेष्ठिन
रंतपुरंगत्वा श्रेष्ठिनीहस्ते दातव्य अतो वयं तदर्थं समागतास्म ततो द्वारपालकैरुक्तं श्रेष्ठिनिर्देशं विना प्रविष्टु तदा
मि परं यूयमपि राजकीया तस्मात् श्रेष्ठिन मापृच्छ्य प्रविष्टुदघि अतोऽत्रैव क्षणं स्थीयतां इत्युक्त्वा रस्मवकेन गत्वा श्रेष्ठि
नं गत्वा सर्वं निवेदितं तेनोक्तं श्रीमहाराज्ञा महतीकृपा कृता परंतु एकया मुख्यसख्या अंतपुरे गत्वा दातव्यं सत्कारस्य सर्वेषां क
र्तव्ययं मस्माककुलस्थितिः इत्येवं श्रेष्ठिनोक्तं वाक्यं सेवके नागत्य तस्यैकथितं सत्वरितं भव्य एकैवांतपुरे यातु इति श्रे
ष्ठादेशः ततोसा इतीस्वयं तं स्थालं नीत्वांतपुरं गता ह्रासयोस्वरूपं दृष्ट्वा: चमत्कृतचित्ता चिंतयति अहोऽनयोः स्वरूपचा
तुर्यलावण्यानाये न राजा विस्मयपतितोस्ति अनयोर्हावलावादि हट्वा कोस्थिरचित्तो लवति मुनिं शोचा पशुर्वामूर्खं ज्ञोवा इति
ध्यायन्तृयोऽस्पर्णगत्वा स्थालमग्रे ढोकयित्वा प्रणामं कृत्वा शिष्टाचारपूर्वकं वक्तुं जग्ना भाग्यनिधे राज्ञा स्वयं देवार्चन
महोत्सवे स्यमाशिषा ऽतिप्रीत्यामुत्कलापितास्ति स्वरखप्रश्नं पृष्टमस्ति • युष्मगस्त्वास्मुपरि बहुतरं प्रसन्नचित्तोस्ति अति
बहुरागं चवीत्वति यस्य गृहपती दृशोस्ति तस्य गृहस्य पितादृशो वर्तिष्यति ऽतोसबहुमानपूर्वकस्तुखप्रश्नं कार्यमिति श्रीमु
खेन मया सार्द्धं कथापितं इति श्रुत्वा पूर्वं शिक्षापितेते द्वे इभ्य द्विहस्योक्तं स चतस्या यदुक्तं तत्सत्यं राजकृपया प्रजालोकानां सुखं
लवति परंतु पुरुषप्रधानो व्यवहारपुरुषानधिकृत्य प्रशास्ति वाक्य कथनसमाश्वासनं चहृश्यते परं लवत्या य यदुक्तं राज्ञा यु
वाल्यां सुखप्रश्नं कारितं तत्तु अवसरोचितं सर्वत्र प्रीयं वक्तव्यं मिति निति निपुणानां लवति नामेव वाक्य चातुर्यं यतो च
यं चक्रराजा क्व क्व दिनोपलक्षणं प्रथमं परस्परमिलनं स चेत् ततः पश्चात् प्रीयसंतापणं संदेशादि कथयनं संताच्यते ना

धन्यचरित्र
१५५

यथा आवाभ्यां उराजेश्वरनिमपि न कृतं तदा कस्त्वस्मं कृतः संसाध्यते एवं तयोर्वचः श्रुत्वा इषद्विहस्येत स्ततो विलोक्य विजनं
च दृष्ट्वा तयोः कर्णोपकण्ठे एवमुक्तं वरं रसाकूताकारः स्तत्वा इहग्रामे वा त्वं तायल्पयन्तं कृयते चेत्तदा सत्य स्थितिकुत्र तस्य च राक
स्य नयनविलासविस्त्रमेपात यित्वा तनमनादि सर्वस्वं लुंटयित्वा सर्वस्वायत्तं कृत्वा ऽकृता तत्सर्वमपलपन्न वाऽत्वं यं
किं दर्शयतः शशाकस्य च वर्षः पादनालदेवेति किं बालस्य ज्ञापयतः मम स्तु सर्वं विदितमेव प्रसूतिकारिकाऽत्र अ
ठरापलपनं किं इदं यद्दिनतः सवतीनां दर्शनं संजातं तद्दिनतः सः खानपानशयन निद्रादिकं सर्वं त्यक्त्वा ध्येयध्येय
योगी वसर्वतोदासीनस्तिष्ठति युवांमेव ध्यायति पुरतः पृष्ठतः ऽधः पार्श्वे सियतश्च सर्वे च युवामेव पश्यति नान्यद्या
किमपि एवं तस्य दुःखादि तस्य विश्चायवदनादिकं दृष्ट्वा मयाऽत्याग्रहेण पृष्टं यतोऽहं तस्य परिचारिका हृदयग्राह्
यापिकास्मि ततो मदग्रे सर्वं स्फुतं सर्वे दुःखमावेदितं तत्श्रुत्वा ऽहमपि तदुःख संविलागी निजातास्मि इहगवस्था
मनुलवति सः सवतीनां मनसोऽपि किमपि अहो तस्य प्रेमाऽज्ञत्वे महो युवयोः हृत्कठोरत्वं निस्मिमं दृष्टं यतो योऽमृत
मुगर बहुराजाधिराजानां नायको लूत्वा इह गुरागरक्तो युवांस्पृहयति अतो तदुःखमसहमानया मया बुद्धि
बलं बलं वकृत्वा सवतीनां संदर्शनार्थं एतानिकारणानि संमील्य मदता प्रयासेन युवयोर्दर्शनं संजातमेवेति हादम् अतो
युवाभ्यां हृदयमाइत्तरं कृत्वा मदुक्तं हृदि धार्यतां यो यस्य स्मरति तं प्रतिसोऽपि तं प्रतिस्कृत्य तं स्मरति इति सत्ज्जनप्रकृति
घाटको धवतिहादम् अतोऽपरमश्रुचारेन आनाति इति दुर्जनप्रकृति तस्मात्कृपां कृत्वा तस्य मनोरथान् पूरयतु तस्य उतन
मनधनजीवितव्यादधिकतरे युवांयादृक्तस्य युवयोपरि ध्यानैकत्वं तादृक्चेदीश्वरोपरि अध्यात्मवासनया ध्यानं लवति १५५

तदा मुक्तिरपि न दुर्लभा अतो किं बहुनां जल्पितेन मदागमनं सफलं कर्त्तुमर्हस्ततरिति इत्युक्तं श्रुत्वा तेऽहो ऽपि दीर्घनिश्वस्य
प्राह लगनी किं क्रीयते अस्माकं अत्रादिह बूंदरीन्यायेन महदुःखमायतितं यतो वयमित्य वरगृहे जातो महेत्य गृहे वर्या
रणिता पूरा केनाप्यस्य कुले इदृशं कार्यं स्वप्नेऽपि न कृतं आबाल्यां वाद्ययाचत्स्वाण्णानाथं विना न कोऽपि पुरुषो दृष्टो के
नापि सह वचनालापमात्रं वा न कृतं अस्माकं ध्रुवस्तु धर्मनीतिमार्गे लग्ना मन्यं किमपि न वेत्ति अस्मदृशैर्हदासीदासादि
किमपि धर्मनीतिविरुद्धं न जल्पितुमपि न शक्नोति करणं तु दूरतरमेव अद्ययावत् गृहदेहलीं मुक्त्वा बहिः पदोन
धृतः रथाऽदुत्तीर्य गृहे प्रविष्टास्म तद्यदाऽन्तोदकसंबन्धः पूर्णो जाते स्वामीस्व गृहगमनायोद्यमं करिष्यति तदाऽस्मा
कमपि निर्गमनं लविष्यति किं चास्माकं गृहेकुलवृद्धका धर्मकरता जरत्यस्ति सा उक्षणमात्रं मस्माकं पार्श्वं न मुंचति
प्रतिक्षणं धर्मानुगां शिक्षां ददाति कोऽपि श्रुत्तजकुने प्रेरिता यूयमागता यतो मा ऽद्य स्वामिना कस्याप्युति परिचित गृहे
लोका चराधं अन्यासांसदादाय तत्र गृहे गतास्ति तदा वयोरियुतिमुकलेन हृदयेन वार्त्ताजाता चेकृहे लवति तदा वा
र्त्ता कृतः लवति इह योग्यदस्ति तौनि वसामः एवमेकदा देवयोगेन मध्याह्ने विजने पाश्चात्य गृहगवाक्षे इतस्ततः परिस्त्र
मणं कुर्वतां गते मातृगृहे कार्य व्यग्रा गृहे कार्यं करोति अस्मिन्नवसरे महाराजस्याऽश्ववारिका निर्गता तस्या तूर्या
णां शब्दं श्रुत्वा तद्दर्शने इच्छाया गवाक्षद्वारमुद्घाट्य परमयमार्य दृष्टप्रवृत्ते वेत्या लवति तदा दृष्टुं न ददाति विज
नत्वात् स्वेच्छया दृष्टप्रवृत्त ऽस्मिन्नवसरे हस्तिस्कंधारूढो महीपतिरपि गवाक्षसमीपं निर्गतः तदाऽऽवयोः राज्ञा
च दृष्टिमेलापको जातः तदा कोऽपि पूर्वकृतकर्मणामुदयेन कोप्यनिर्वचनीयो रागोदयो जातः सत्वस्वचित्तं जाना

ति वृक्षान्निरीक्षमाणाते राज्ञां मम पिता दृग्गोव्यानिमेषा दृष्टिः अस्माकमुपरि दृष्टिपथं यावद्रक्षिता पश्चात्तु मार्गांतरत्वेन
अदर्शने अदृश्यतां प्राप्ता ततो नः स्थिरदेहेन यद्दुःखमुत्पन्नं तद्वक्तुं न शक्यते को जानाति कस्मिन् जन्मनि दृढतररागानि
बद्धं कर्मेदं जन्मसु दितं क्षणमपि हृदयान्नोत्तरति पुनः द्वितीयदिने पितृदर्शनोत्सवो जातः तदा तु यथा मिश्रीतोयजाया
क्षेपमिव अतीव दर्शनसुखमनुभूतं पुनः पूर्ववत् तद्वियोगे दुष्टव्रणे क्षारक्षेपादधिकतरं दुःखं समुत्पन्नं तद्धि वृत्ति
वीरमरणमात्रवत्कस्याग्रे कथ्यते इत्येवं तद्दिनतः नित्यं सर्षपतुल्यं सुखं दुःखं च मेरुतुल्यमनुभवामः तत् दुःखवारणे
यात्मनः बहुतरा शिक्षा दत्ता हे जीव त्वमंतर्गम्य शास्त्रं किं करोषि स्वर्गस्थितकल्पवृक्षफलेच्छा वामनवत्सर्वं निष्फ
लमस्ति क्व त्वं क्व च राजा केनोपायेन तयोर्मिलनं भवति ज्ञातिकुलस्वामिगृहलोकदृष्ट्यादि सर्वविरुद्धवादिसंकटेष्प
तितस्त्वं सोपि चापयशलोकरंजनीतिविरुद्ध विषमो लंघयितुमसमर्थं तत्कथं संगमो भवति किं च लोके यद्यपि अति
गुप्तं पापं क्रियते तदपि दुर्गंधलसुनवत् गुप्तरक्षणं च विदितं भवति तदा स्वामिना गृहनिष्कासन लोकसंमर्दादि
अनेकदुःखोत्पत्तिरिह लोके परलोके तु कुंभिपाक पाटन तप्तलोहपुत्तलिकालिंगन वैतरणी मतिसार तरिसंता
रण छेदन भेदन ताडन तर्जना एतादि बहुभ्यो नरकयातनादिकृतानि वचनीयपीडसहन तथा क्षणमपि विश्रामरहितादि
दशक्षेत्रवेदनासहनं चावश्यं भवति तत्र न कोपि मुंचापयति ततो पि निगोदपतनं तद्दुःखं तु वचनातीतं इत्येवं दुःखोत्प
णमात्रसुखार्थं चांगीकरणं कोऽत्र समाचरति इत्येवं भगिनी आवाभ्यां शिक्षा दत्ता तथापि न विरमति पुनः रथ्यावारिका १५६
ऽवसरे तोद्यानि श्रुत्वा मनः द्रष्टुं धावति परं किं क्रियते त्रैलोक्य धः चंपकयोमभ्रमरा स्त्रीव विकल्पनाकुलाक

डाक्टर भाऊदाजी ... MEMORIAL

दर्शनाकांक्षामनुभवामः अतोऽस्मदागमनं त्वेनैव भवतीति सिद्धांतः तस्माद्भगिनी तव चित्ते कापि बुद्धिः प्रभवति यथा
वयोर्मनोरथः त्वदागमनं च सफलं भवति एवं तयोः कथं श्रुत्वा प्रकृत्या जमतां प्राप्ता पुनर्वक्तुमपि न शक्नोति पुनः प्रेरणे साहस्वा
मिन्या ऽहं किं वदामि राज्ञोऽग्रे वीडकं गृहीत्वा ऽऽगता तु वेदृशं विषमं अतो मम मे कतो व्याघ्रे कतो नदी वसं कष्टमापतितं मध्य
नातु युवाभ्यां हस्तो मम लज्जास्ति रक्षणं तु वा निमज्जयं तु शास्त्रेहि चतुरांगनाया बुद्धिर्निस्सीमोस्ति यतः अष्टगुणं माधवाग
ष्टितं चेत्यादि व्यक्तं अतो युवयोर्यदुत्पद्येत तत्सत्यं भवतीनामग्रे ऽहं कियन्मात्रा इति दूत्या कथं श्रुत्वा तेषां चातेसखेऽदम
ति दुष्करं कार्यं आवाभ्यां तु गृहादस्य द्विपदमात्रं धर्तुं न शक्यते पंजरगतशुकवन्निवसावः सर्वेषां मर्यादापालनीया तस्मा
न कोप्युपायो दृष्टो नागच्छति येन चिंतितं सफलं भवति परं त्वेकोपायश्चेज्ञाप्योदयोस्ति तदा न योगो मिलति दिवसपंचदशा
नंतरं वा विंशत्यनंतरं वा इतः नगरात् पंचदशयोजनामुपरि अमुकं देवस्थानं तीर्थमस्ति तत्राऽस्मत्स्वामिनः कस्मिंश्चित्कार्ये सि
द्धे पुरा गला कृता ऽस्ति तत्कार्यं तु निष्पन्नं अतो तत्र स्वयमेव रुक्षाम दिनगमने क्षा करोति स यदि तत्र गमिष्यति तदाऽ
वसरोस्ति तदापि आवाभ्यां तु तत्र आगमनं न भवत्येव पुरातनीयाः विश्वसनीया सेवकाः कस्मापि गृहे प्रविष्टुं न ददा
ति अस्माकं च गृहात्पदमात्रं बहिर्धर्तुं न ददाति परं त्वेकस्मिन् मार्गमंदिरे गुप्तं पिहितं द्वारमस्ति तद्द्वारतालकस्यप्र
तिकुंचिकाऽस्मत्पार्श्वेऽस्ति तत्र यदि राजा सामान्यवणिग्वेषेणैकाकी आगच्छति तदा तु चिंतितं सफलं भवति नान्यथा को
प्युपायः अतः परं भवत्यापि अस्मत्पार्श्वे नागतव्यमस्मत्स्वामि दृष्ट्या च महान् संकितावर्त्तते अतः भवत्यागमनं न विधे
यं परं मे तेषां गृहमानुष्याणां मध्ये एकैवास्माकं हृदयहारिका प्रियंवदा नाम्नि प्रीयसख्यस्ति अतीव निपुणा गंभीरा त

यामहं निगूहति प्राणांतेपि न कस्याप्यग्रे कथयति। अतो यथावसरे भवतीनामग्रे प्रकथयिष्यामि मार्गविशदरीत्या कथयिष्य
ति तत्तु भवत्यां राज्ञोग्रे निवेद्य यथाऽहं निपुणतयाराज्ञाऽत्रैकाकित्वेन गुप्तद्वारेण भूत्वाऽगंतव्यं तदाराज्ञः आवयोश्चेप्सितं फ
लवद्भविष्यति तदाऽऽवामप्यतिवासं चाकरिष्यामः परं मेषा वार्त्ता विनाराज्ञो न कस्याप्यग्रे युयं सर्वतः कुशलास्ति अत्र
वेकृत्यमनुचितं परमस्माकं पारवश्यमधिकतरमस्ति तेन तत्र न पुनः पुनः वच्मि किं बहुनाऽस्मल्लज्जा तवहस्तेऽस्ति य
थाकोपि न जानाति तथा कर्त्तव्यं इत्युक्त्वा सरवा सह श्रेष्ठिन मनुज्ञाय निर्द्देशादधिकतराणि वस्त्रधनादीनि दत्त्वानि बहिस्त्रि
नां राज्ञः दासिसेवकानां च यथायोग्यं चिंतितादधिकं दत्त्वा विसर्जिताः ते सर्वेपि प्रशंसंतः स्वस्थानं गताः दूत्यपि सहर्षं मार्गे चिंत
यति ममाभाग्योदयेनैतत्कार्यं हस्ते लग्नं कार्ये जाते राजा महान्तं प्रसादं करिष्यति एतेपि महेल्याऽग्रनास्ति तेन मदर्थं धनद
व्यं च दास्यति ततोऽपराह्णे गत्वा दूत्योक्तं स्वामिन् मया तदा देशासि कार्यं महान्प्रयत्नेन महाप्रयासेन कार्यं निष्पन्नप्रायं कृ
तं परं तेऽत्रागंतुं न शक्नोति अहमपि तस्या गृहे महाप्रयत्नेन गंतुं शक्ता राज्ञोऽंतःपुरादपि तयोः गृहान्निस्सरणं विषमं
परं मया तवसेवाकारिण्या तव पुण्यबलेन वचनरचनया त्वयि विषये गाढमनुरागिणी कृतेति द्वाहं परं तत्र उक्तं अवस
रे समागत्य वेषेण एकाकिन्यैव त्वयि गते कार्यं भविष्यति यथा अवसरेऽहं स्वामिनं ज्ञापयिष्यामि परं तयोर्वाह्य यद्रूपं लाव
ण्यं च सुभगत्वं च यथा मया वर्णितं तस्मादधिकतरं दृष्टं मनयोर्दृष्टिको न मुपलाति तव पुण्यबलेनैव कार्यं जातं इ
इति दूत्योक्तं श्रुत्वा सहर्षं तां प्रत्युत्तरयितुं लग्नः सोपि उपि अहं जानामि तव वाग् कौशल्यं मयापीदृशं ज्ञात्वा त्वां प्रति
प्रेषिते तिरुक्त्वा भूरिधनवस्त्रादीनि दत्त्वा विसर्जिता राजापि तद्दिनात् दृष्टा आशया कालं यापयति महाऽनर्घ्यं दंम रूपान्मनो १५७॥

रथान् कुर्वन् कल्पनाजालेपतितो मनसोऽग्रकर्मबंधान् कल्पयति अथ तासां तत्सर्वव्यतिकरं श्रेष्ठिने निवेदितं तेन श्रेष्ठिना
पि द्वितीयदिने सर्वेपि महेल्या व्यापारिणः समाहूयोक्तं मम यत्र स्त्रान् दुःखमस्ति तत्तु भवता विदितमस्ति घनैरपि औषधमंत्रा
दिभिः सज्जो न भवति एकदाऽस्मगृहे भिक्षार्थं दूरदेशादेकोऽतिथिः प्रज्ञो समागतः तेनोपगारसिकेन मद्दुःखं दृष्ट्वा चोक्तं भ
ग्न लोश्रेष्ठिन् किं वृथा प्रयत्नं करोषि अस्य दुष्टदेवतयाऽधिष्ठितास्ति न केनाप्युपायेन सज्जो भवति अतो चेत्तव मस्ति
करणेच्छास्ति तदा त्वं अमुकतीर्थं गत्वा तत्राशापुरनाम्नी देव्यस्ति तस्या देवालयाग्रे सर्वमनुजदोषघातकं सर्वोपद्रवं
नाम सरमस्ति तस्मिन्सरे एकविंशतिदिनानि यावत्स्नानं कारयित्वा देव्यायाः पूजनं कारयतु तदा सर्वे दोषा विलयं
याति इति तद्वचः श्रुत्वा मासैकमध्ये तत्र गमनार्थं मयाऽभिलाष विशेषस्य ग्रहितास्ति अतो मया त्वरात्र गंतव्यं तत्र गमना
गमने मासाः त्रयो वारा वा लगिष्यंति तस्मात्सर्वेजनाःस्वकीयं २ लभ्यं लात्वा गृहं देयं वदताम् ततो मया सर्वैर्महेल्याः व
कुंचिताः श्रेष्ठिन् सुखेन भवता तत्र गम्यतां देवतायाराधनं कृत्वा कंडे स्नानादिकं च कृत्वा स्वस्थाः दोषनिवारणं
च कार्यं तां भवतां श्रातृ सकील वनेऽस्माकं महद्वर्षः यतो भवतां स्वातु दुःखवितं वनं दृष्टं न शक्यते भवतां पार्श्वेभिर्दृशा
नां सत्पुरुषाणां भीदृशी चिंता नानयकल्पते वयं तु प्रतिदिन माशिषं प्रयच्छते यत् श्रेष्ठिनः चिरं वना दूरित्तचिंतुलस्यास्य चिं
ताऽस्माकं नास्ति भवतां पार्श्वे लिस्यं तद्स्मगृहे वास्ति वयं तु भवद्गुणैः क्रीतास्म एतल्लभ्यस्य तु भवतोपरिस्वं छनानि कि
यंते अतो तत्र गत्वा मनेप्सितसिद्धिं कृत्वा त्वराऽत्रागच्छतु एतेन भवतामस्माकं च सर्वं सुखं च जायते एवं महेल्यानां वच
: श्रुत्वा पुनः श्रेष्ठी प्राह: तो सकुनालातरः यतोऽस्माकं त्रिधा प्रत्ययोस्ति युयं यद्वदथ तत्सत्यमेवास्ति युयं सर्वेपि मम

सुताश्चिंतकाः स च तांश्चलः चिंतनेन मम कार्यं निर्विघ्नं भविष्यत्येव परं त्वयं व्यवहारोस्ति रुणं कस्यापि न रक्षणीयं जगति रु
णं समं दुःखं नास्ति ग्रामांतरगमने तु विशेषतो न रक्षणीयं यतो कालस्य कलनां न कोपि वेत्ति कल्ये किं भविष्यति अस्थिरो का
यः विद्युत्प्रतापवच्चलं जीवितव्यं आयुसमाप्तिं गते तु भवांतरे रुणं दशगुणं शतगुणं वा सहस्रगुणं वा ततोप्यधिकं वा द
यं भवति यतः शास्त्रेप्युक्तं इक्कस्स दसगुणो दष्टु इत्यादि तस्मात्स्वस्व लेख्यं लात्वा गच्छत ऽस्माकं कार्यसिद्धिं कृत्वा पुनराग
मने तथैवास्ति एवं विशेषोपदेशपूर्वकं सर्वस्य देयं दत्वा निश्चिंतो जातः ते पि स्वस्व लेख्यं लात्वा श्रेष्ठिनः प्रशंसां कुर्वन् स्वस्व
गृहं गताः सर्वत्र नगरे विदितं जातं यदमुकदिने श्रेष्ठि बहिर्निस्सरिष्यति अमुकदिने च प्रयाणं करिष्यतीति वार्त्ता प्रथिता
ततो श्रेष्ठिना मुहूर्त्तदिने सिबिराऽवासाः नगराद्बहिःस्थाने दत्ताः उष्ट्रकराश्वरथो ष्ट्रादि तत्रावासितं रक्षार्थं सेवकाः स्था
पिताः रूढग्रामिलोपि तत्रावासितः प्रसहं स्वयं तत्र याति किंचित्कालं तत्र स्थित्वा पुनरायाति ततो पि संकेतित ग्रथिलप्रसद्
नष्टा नगरांतमागच्छति पूर्वोक्तयत्नमार्गं प्रजल्पनं बहुधा ग्रथिलक्रियां च करोति घटिकाद्वयांतरे श्रेष्ठिरपि सेव
केः खट्वां ग्राहयित्वा प्रावरणं पृष्ठतः गच्छति पूर्ववदतिकष्टेन खट्वायां बध्वा वारोप्य अहं प्रद्योत देशाधिपति युष्मत्स्वामिमा
मलयो गृहि त्वायाति किं न मुंचापयति लवानिति वदन् ग्रामाद्बहिः गृहीत्वा गच्छति तदा दृष्टा स्थिताः लोकाः विवदंति
अनया विटंबनया विटंबितो श्रेष्ठी प्रयाति गच्छति प्रत्यहमीदृशीं चिरं बनां को सहति धन्योयं श्रेष्ठि धन्यास्य श्रेष्ठि नित्य
मिदृशां निर्वहति इत्येवं श्लाघनं करोति आगच्छति च परं न कोपि उत्तिष्ठति न एष्टो भवति युक्तो पि किमपि वदति तदा १५८॥
ऽन्यो वदति किमाश्चर्यमत्र इमां नित्यक्रियां सर्वेषामपि नागरिकाणां विदितमस्ति पूर्वजन्मकृतकर्मणां विपा

को ऽयं तु न किं मनस्थिरं मौनं च कृत्वा स्वकार्यं कुरु एवं निस्तरति इत्येवं कुर्वतामेकरात्र्यंतरे प्रयाणदिने समागतः
तदा तांत्वां प्रियसखि रतिगृहे प्रेषिता तयापि तत्र गत्वोक्तं कल्ये प्रथमप्रहरघटीकाया मम स्वामी प्रयाणं करिष्य
ति सर्वेपि बाह्यस्यांतर रक्षकजनाः कियत्सु चिंबोलापूर्वक कार्यार्थं यास्यंति ते पुनः पश्चात्य प्रहरे पुनरागमिष्यति अ
तः प्रभाते प्रहरैकदिने चटिते त्वयैव सामान्य वणिक्वेषेणैकाकिन्यागतव्यं अहं पुनरामंत्रणार्थमागमिष्यामि अप
तः दूरं दूरगतिं करिष्यामि ततो मम पृष्ठलग्ने नायथा न कोपि वेत्ति सन्ना वस्त्रादिना सिरमाच्छाद्य विजनद्वारे देशयाव
दागंतव्यं अहं त्वराऽत्र तम त्वा द्वारं मुद्घाटयिष्यामि स्वोपदर द्वयं यावत् विजनं भविष्यति बहुमनोभिलषितमनोरथास
फला भविष्यति अतो मां राज्ञः समीपे नय यथा सर्वं निवेदयामि मम वोपलक्षां मत्त पृष्ठलग्नः समागच्छति इतियोक्तं
श्रुत्वा सा दर्भ समीपं निता तया च सर्वं निवेदितं तच्छ्रुत्वा राजा मुदितो सत्वा तां प्रति वस्त्राभूषणादिकं प्रछन्नतया द
त्वा विसर्जिता तया च पुनरुक्तं स्वामिन् तयोः वेश्याविपनकार्ये तदा न कस्याप्यये वाच्यं यथा भवादृशेषा वार्त्ता त्रयेव
जानीमः तच्च तु श्रेष्ठ राज्ञोक्तं खेदं मा कुरु तथैव करिष्यामि ततो द्वितीयदिने श्रेष्ठिना गृहांतः प्रच्छन्नतया परितोऽस
टारक्षिता स्वयं तु महद्दावासस्य चतुःप्रथगतद्वारे आस्थाने स्थित्वा मद्देस्यादीनां विसर्जनार्थं श्रीफलरूप्यकादीन् गृ
ह्णाति याचकसेवकादीनां यथायोग्यं दत्त्वा विसर्जयति च एवं यामैकचटिते दिवसे तांत्वां प्रियसखी संकेतित प्रदेशे
राज्ञरामंत्रणार्थं प्रेषिता राज्ञापि प्रतो द्वतोक्तः सामान्य वणिक्वेषं धृत्वा तयोः संयोग मनोरथान् कुर्वन् एकाकी च
संतस्थले स्थितोस्ति सापि तत्र गत्वा द्वरतो न्नूसंज्ञया आह्वानं कृतं राजापि तद्दर्शनमात्रेण विजनपथं निःसृतः अग्र

धनाचरित्र
१५९

तस्मा प्रिचलति सिंहावलोकनेन विलोकयन् यावत्स्वगृहस्य विजनद्वारमागत्य हस्ततालीदत्ता तावतापूर्वकृतसंके
तिताभ्यां द्वारमुद्घाटितं सहर्षं सविनयदर्शनपूर्वकं राजानं अंतर्नितः नित्वा चोक्तं ताभ्यां आगम्यतां स्वामिन् आग ०
च्छ प्राणनाथाद्य सर्वे पि मनोरथाः फलिता यद्यगंगा स्वयं गृहमागता ऽद्यमुक्ताफलैर्मेघवृष्टिः संजाता यत् युष्माकं समागमः
संजात इति मिष्टवचनैः संतर्प्य हस्ते गृहीत्वा सबहुमानपूर्वकं चित्रशालां नित्वा सामान्यपल्यंके स्थापितो अथ ते
उभे हलफलायमाने गृहस्यालांतरं गत्वा संकेतो श्रेष्ठिने ज्ञापितः यत्कार्यं निष्पन्नमिति ज्ञापयित्वा मंदिरे खान
पानं तांबूलपत्राणि अग्रे ढौकयित्वा क्षणं वार्त्तां कृत्वा पुनः गृहांतर्याति पुनः किमपि मिषं कृत्वा वस्तु लात्वा गत्वा वार्त्तां हा
स्यादिकं च करोति राजा तु तयोः स्वादरं पश्यन् रागांधो जातः नापरं किमपि विमर्शति एवं विष्टाचारकरणे द्विवीज
पनं कुर्वतः घटिकामात्रे जाते ते पूर्वसंकेतिताः पुरुषाः परितो समुच्छिता सौ लो गृहस्वामिनी गृहांतः कोस्ति केन सह वार्त्ता
रसनं कुरुतः श्रेष्ठिनागमनमात्रेण किं मंत्रितं कोयं धिंगो समानीतः इत्येवं वदन्परितो धावित्वा तावद् दृष्ट्वा ते तु नष्ट्वा कुत्रापि
गते विष्ठिल श्रेष्ठिना लोकृष्टः कस्त्वं मरणार्थीयो ऽस्मत्स्वामिमंदिरे प्रविष्टोसि त्वा आगतोस्ति अधुना तव का ऽवस्था वद चास्मे
ति तेषां वाचः श्रुत्वा राजा तु दिग्मूढो संजातः न किमप्युत्तरं दातुं सक्नोति तदा ते सेवकैः खद्गसह बद्धो कर्मकरैः श्चाला
टयित्वा गृहाद्बहिर्निष्कासितो रथ्यामुखं यावच्चलितो तावत्तात दातु श्रेष्ठि समहोत्सवे परिदत्तो सहस्रसो नागरिकैः परिवेष्टि
तो ऽग्रतः पंचशब्द वाजित्राणि वाद्यमानो बंदिजनैः बिरुदानि पठ्यमानो गायनजनैः तारस्वरैः गीयमानो रथ्यामुखे श्रेष्ठिनं दृ १५९
ष्ट्वा राजा विमर्शयितुं लग्नः किमिदं कोयमवसरो इत्येवं स्मरणं कुर्वतां तत्र च नंस्थितिपथमागतं अयं तु अलयस्य

विलसितं तु न हि लक्षिष्यतीति विमर्शयन् पुनः पुनः श्रेष्ठिनं समालोक्य निर्णितं राज्ञा ऽयं तु अलयकृतप्रतिज्ञापालनक्रिया अ
होऽस्य बुद्धिकौशल्यं क्रियतीति इंद्र रचनाकृत्वा मां बध्वा याति अतो ऽत्र लज्जयाकार्यं विनश्यति एते पुरजनानां सेवकानां वशा
पयामि यथा मां मुंचापयति पश्चात्तु यज्ञा भवति तद्भवतु अनेन तु बुद्धिनावं चिताशृत्करणं विना न बुद्धते इति ध्यात्वा पूत्कर्तुं
लग्नः तावता श्रेष्ठिरपि साडंबरपूर्वकं चलितो राजापि वदितुं लग्नः अहोऽमुकश्रेष्ठी अहोऽमुकग्रामाधिकारी लोलोन
गरजना मां मुंचापयतुः अयं मलयो मां गृहीत्वा याति किं पश्यत सीघ्रं मुंचापयथ लोलो भामंता किं मां नोपलक्षयति
कपटेम मां गृहीत्वा याति मुंचापयत एवं पुनः पुनः पूत्करोति परं नित्यप्रवाद्यपतित श्रवणात्तु न कोपि मनस्याद धाति
किंचन जनास्तु वाजित्रवादन बंदिजन बिरुदपठन संगीत श्रवणव्यग्राः श्रवणमेव न करोति केपि तु बहु कोलाहल
शब्देन बधरीकृतदिगंत तया तदुक्तं न कस्यापि गोचरीभवति श्रेष्ठिनापि सर्वेषामग्रे प्रोक्तं अहो त्वरा नगराद्बहिर्गंत
व्यमग्रे कुयोजा लगीष्यति इति कृत्वा त्वरितगत्या नगराद्बहिर्निर्गतः घट्टास्थितेप्रद्योतेन बहु भाषितं कृतं निस्क्रियाम
न्यमानैर्जनैः न केनापि कर्णे धृतं एवं नगराद्बहिः कियति दूरं भूमिमुत्तरे यावत्तेषां वाद्यादिनिवारणं मिषेण तत्र स्थित्वा जनवृंदो
कलाहलेश्च तत्रैव स्थितो स्वसेवकाय आदिष्टं यूयमिमां घट्टास्थित त्वाटुरादाय त्वरितगत्या घटिकाद्वयमात्रकाला
दवाक् नगरसीमामोक्तव्या यथा कुयोगस्पर्शो न लगति ततो सेवकास्तां घट्टाभादायागतः धावन्तु गता श्रेष्ठिनास्सर्व
जनानामग्रे पुनरुक्तं अस्माकं तु एतत्सर्वकरणं सांप्रतं स्त्रिनान्यथा सत्यैरुक्तं सत्यं कथयंति तदा तत् वयं ज्ञातिभिः
न च तत्सदृशं स्त्रिदपात्रं कोसवति यत्नित्यं परिश्रमो घदृदीनं आगणितोपायान् करोति अतोतत्रतीर्थे गत्वा स्त्रेषि

हिं देवत प्रसन्नस्वामी घं भविष्यति भवतु एवं सर्वजनैराशिषा दत्ता ततो श्रेष्ठिना तोद्यवादक वंदीगायनादीनां स्वमुखमा
र्गितं दत्त्वा सर्वेषां महेभ्यानां परस्परं नमस्कारालीनादि प्रयाणकव्यवहारं कृत्वा महत्कष्टेन प्रश्चाशालिता: तेपि स्वैच्छेन सोत्सु
लोकनात गुणान् प्रशंसंत: पुन: २ सिंहावलोकनं कुर्वाणा पश्चाद्वलिता: श्रेष्ठ्यपि स्वचिंतितकार्यसिद्धिं ज्ञात्वा हर्षेरिया
रूढो मार्गे चलितो यावत् स्वकीय स्वकीयसार्थेन मिलितो तावता पंचयोजनान्यपरिमितान्यु लंघिताकथयोजनार्द्धयोजनेन च
स्थाने २ च पूर्वसंकेतीताररघास्वतरोष्ट्रा श्वरक्षिता: संति तत्र २ वाहना ऽश्वतरानां वृत्तिमर्थं कृत्वा ऽविच्छिन्नधारया धसवन्
गच्छति यो यत्र श्रांतो भवेत्तत्रैव तिष्ठति तत्रस्था आरोहंति यांति अनया रीत्या मार्गमतिनातिक्रामति ततो मार्गे श्राज्ञो ऽनये
न सेवका यादृष्टं प्रच्छायास्थितस्य राज्ञ: बंधनानि हरीकृतं उ मदानरथ अश्ववारिकांशपयंतु बकुलेश्च ऽश्ववारेश्च
परितो वेष्टयित्वा चौरचरचनानि वादयन् सूर्यातपत्रे आतपं वारयन् कुत्राप्यसवलयन् मार्गमतिक्रामयंतु यत्तदस
मादिशति तत्तदसमादिविनयं कर्त्तव्यं अहं मध्यागच्छामि सेवकैश्चतप्राकुर्वन् ज्ञातानायेनापि प्रद्योतेन पृष्टं कस्या
देशेन बंधनान्यथा कृतानि महानरथेचस्थापित: सेवकैश्चोक्तं मस्मस्वाम्यादेशेन कोयुष्माकं स्वामि समागच्छति स्वामीना
मग्रेनातिदूरे वर्त्तते यत: प्रभुपादानां कार्यं भवति ततस्त: समाज्ञादातव्या एतेसर्वेपि स्वकीया सेवकाज्ञेया: इत्येव
त्वरितगत्या गच्छतां संध्या यावत् दिनावसाने विंशति योजनान्यतिक्रांतानि अतयोप्यागत्य मार्टस्वसापतिं प्रणम्य प्राह म
हाराज मम पिबालकस्य भुजरोऽस्तु मया बालकेनस्व वचनपालनार्थं एतत्कृता ऽपराधोक्षंतव्य युयंतु मम पूज्यासेवना १६०
ऽहंयुष्माकं यदाविनय: ऽहं प्रवर्त्तित: तन्मयामर्हति आशातनाकृता तत्कनकतुल्येनस्वामिनाक्षंतव्या येतु तवाहं

गाढहा: गंतीराश्चते श्रिशोऽज्ञानविलसितं तं दृष्ट्वानकोपं कुर्वंति प्रत्युतहसितमेवाचरति अतोऽहं तात्राश्रुयुष्मदग्रे ऽकियन्मा
त्रोऽहं तवादेशाकारकोस्मि जामातिमानलंजनं कस्यापिप्रीयं महतांमानलंजनंस्तु महान्दोषलाजनं परं किं करोमि सवताध
र्मवजेनाऽहं वंचित: मात्त्वत्संसारजीवानां चेत्रागद्वेषवशेन यादृशं हसविलसितं कृतं तै: तादृगेव बुद्धि: प्रपंचेन प्रतिकृ
तिकरणं कर्त्तव्यमेवेति नीतिशास्त्रं परं मे कं धर्मच्छलं मुक्त्वा कर्त्तव्यं हस्तदोषस्तु प्राणीनां सर्वत्रापि वर्जनीय परं गृहे निर्वहने
कथमपि कर्त्तव्यो भवति लौकिक प्रपंचेन कर्त्तव्य नतु लोकोत्तर प्रपंचेन लोकोत्तरहसस्तु महतां गुणवतां गुणान् पातयि
त्वा निगोदादिचारके क्षिपति अतोमयात द्दर्शनार्थं बालचापल्यं कृतं एवमसयोक्तं श्रुत्वा प्रद्योतशिर:कंपनपूर्वक
मिषद्विहस्याह हेस्वात् अभय यत्त्वयोक्तं तत्सत्यं परं क्षत्रामत्बुद्धिदुर्बुद्धिनोचपात्रं जागति त्वमेकमेव कृतो तव बु
द्धि प्रपंचे तु देवाऽपिन दृष्टं माप्नोति तर्हि अस्मदादीनां का कथा तवरोम २ सहस्र बुद्धि शतसहस्राणां निवास: को
त्वदग्रे स्वकीय बुद्धिगर्व कर्तुं शक्त: त्वयाय दुक्तं तस्मा विशेषं कृतं मयापि त्वदग्रे हस्तो योजितो बहु ज्ञानब्रमधनातु कृपां
कृत्वा मां मुंच यदहमानंमुक्त्वा स्वगृहं यामि अभयाह स्वामिन्नेवं मावद युयंतु मम पूज्यानां पूज्यतरा: अहं तु तवा
ज्ञाकारकदासोस्मि तवानुचरप्रायोऽहं किमपि हृदयेऽधृतिर्माविधेया मम गृहे भवदागमनं त्चमरकुममरिकृत्वा
नाभामभनमिवमस्माभि: मम पितापि भवन्मिलनसमुत्कोस्ति घनागमे कदंबपुष्पमिव प्रस्फुलितहृदयो भविष्य
ति मममात्रापि भमनीपसु: भवद्दर्शनाद्धुंडे चकोरमिवातिहर्षिता भविष्यति अतोऽहमीदृश्या छलेनांतरंगभक्ति वशा
द्राजगृहं नेतुमिच्छामि भवदागमनेन शर्करामिश्रितपय: पानमिव परमेष्टसिद्धिसंयोगो भविष्यति तस्माद्गित्वा

धन्नाचरित्र
९६

स्य चित्तेन स च तातोऽस्मन्मनोरथतरुसफलीकरणार्थं सदैव तत्रागंतव्यं अस्मिन्नर्थे मच्चित्ते किमपि कष्टं चेद्भवति तदा मम मा
राधवपादानां शपथाः संति अहं तु भागिनेयवचसेवां कुर्वन् राजगृहं सबहुमानं नित्वा युष्माकं मत्पितुश्च परस्परं निराबाधां प्रीतिं
कारयित्वा कतिपयदिनानि युष्मच्चरणसेवामनोरथं पूरयित्वा पुनरत्र मानेनोज्जयिन्यां मुक्त्वा कृतार्थो भविष्यामि अतो
किमपि नांतरगण्यं मागधिकानरा अपि राजराजेश्वराणां दर्शनं कृत्वा कृतार्था भविष्यंति इत्यादिमिष्टवचांसि प्रद्योतोत्
पितो ऽसितस्य स्वस्तिस्त्वयमागच्छति सप्ततिदिनैः राजगृहासन्नग्रामे प्राप्तः अग्रतो ऽलयनरैः श्रीश्रेणिको वर्द्धापि
तः श्रेणिकेन तस्य यथोचितं दानं दत्त्वा महत्या विस्तृत्या महदाडंबरेण च समस्तोऽपि राजकीयो धन्यश्च सह कृत्वा सन्मुखं
निर्गतः अलयेनापि तत्क्षणसुखासने प्रद्योतं स्थापयित्वा उल्लसच्चामराभ्यां वीज्यमानो अग्रतस्तु नटसहस्रैर्गम्यमानो बंदिभि
ते बिरुदानि पठ्यमानो शृंगारितानेकाश्व श्रेणिवाह्यमानो ऽनेकजातीयातोद्यैः वाद्यमानोपष्ठतः ऽश्वेतातपत्रधार्य
माणो मागधवास्तव्य सामान्यराजसंतानमंदिरपरितो वेष्ट्यमानो ऽनेकमहामहेन राजगृहनगरसन्मुखं चलितः ताव
तामगधाधिपोपि सन्मुखमागतः उभयोरपि परस्परं दृष्टिपथमागते स्वस्ववाहनादुत्तीर्णौ केचिद्वित्यदानि पादविहा
रेणागत्य परस्परं कृतप्रणामौ गाढालिंगनजोल्काराविस बहुमानपूर्वकं सुखक्षेमवार्त्ताप्रच्छनादिशिष्टाचारं कृ
त्वा द्वावपि प्रत्येकं समानहस्त्यारूढौ परस्परं वार्त्ता ऽलापसंलापादिं कुर्वंतौ नगरासन्नमागतौ तदा श्रेणिकेनालये
न च बहुमानस्थापनाय प्रद्योतराज्ञः अग्रतः कृत्वा नगरगोपुरप्रवेशः कारितः स्वर्णरूप्यपुष्पैः वर्द्धापयन् बंदी
जनानामभिमतं दानं दत्त्वा त्रिपथचतुष्पथमहापथराजपथेषु बहुनिहिताचास मंदिराणि द्वित्रिचतुःपंचसप्तभूमिका

MEMORIAL

नि देवावाससहस्राणि पश्यन् इत्यसदैत्य राजवर्गीय प्राकृतजनादीनांच प्रणामादिगृह्णन् यावद्राजद्वारं समानीतः ततो
वाहनादुत्तीर्य श्रेणिकेन बहुमानकरणार्थं प्रद्योतमग्रतः कृत्वा राजद्वारं प्रविष्टौ तावत्तत्र पुरीयपुरं श्रीवर्द्धेण मणि
मुक्ताफलेनच वर्द्धापितौ ततो द्वौ हस्तेन हस्तं गृहित्वा आस्थानमागतौ परस्परमत्याग्रहेण शिष्टाचारपूर्वकं द्वावपि
समानविष्टरे निषण्णौ ततो राजवर्गीयजनै धन्यप्रमुखैर्महेभ्यैश्च नुछनकरणपूर्वकं प्राभृतं चाग्रतः धृत्वा प्रणामं च
कृत्वा यथास्थानं निविष्टाः ततो प्रद्योते धन्यं दृष्ट्वा समुपलक्षितः अहो धन्य यूयं मम मस्याश्चा स्वच्छंदस्यागमने किंका
रणं मस्मात्तिस्तु न किमपि अनादरो कृतः युष्मद्वचनमपि नोल्लंघितं येन कस्याप्यनापृच्छ्य सिद्धपुरुषवत् अलक्ष
तयागत बहुलिप्रकारे गवेषितो परं न कुत्रापि लब्धः स च चिरदे ऽस्माकं महानार्त्तिर्जाता साउक्तिय निवृदामः तवता
पुनरत्रागत्य मागधाधिपनगरमलंकृतं ततः परं तव तात कदापि लेखोपि संदेशहारकोपि प्रेषितः एतत्त्वहितवादृशां
महानागणीनां न घटते ऽस्माकं मूलतविस्मार्य मुक्ताः सत्तांसप्तपदी मैत्रिमाऽपि प्राणांत यावन्निर्वहति आचयोस्वामिसे
वकतावस्तु लोकोत्तमाकथनमात्रोस्तु मम मनसि तु अद्वितीयव्यसनसहायी तात्कृत्यः वाच्या ऽवाच्यकथनीयांतग
त तावचेता विश्वासलाजनमस्तत् इदृशोऽन्तेदृसं बंधे पुनराह शमोदासित्वं कथं न दोषायेनायमुत्तमानां रीति इति प्रद्यो
तराज्ञः वचः श्रुत्वा धन्यसमुच्छ्राय प्रणामं च कृत्वा हस्तौ संजोज्य प्राह कृपानिधे यत्स्वामिपादैरुक्तं तत्सत्यमेव ममैवा
पराधीनः दोषः सम्स्वामिनाः क्षंतव्यः यतो तवदीयाकृपायाः प्रसक्तिकथमदमेकमुखेन कर्तुं शक्नोमि कथमीदृशं से
वकस्य दोषाच्छादनगुण विलोकनं च परिपालनत्वात् आजीविकादानं च सेवकोक्तं वचः सत्यापनं सुरदृढवदां वि

तस्मरणं कः करोति प्रतिदिनं स्मृति गोचरमायाति परं मम कर्मणा मस्तुलोदयप्रेरकेन गृहान्निष्कासितो नतु स्वामिना
तथमा कर्मणांगति तेन देशांतरपर्यटनेन स्थाने २ गृह करणव्यग्रतयो विस्मृतचित्तेन पुनः प्रतिदिनमधिकाऽधि
कावात्सल्यापेक्षापराधितया यस्त्रस्वाम्यनापृच्छा गमनं कृतं मया बालिमनोऽहं तपत्रादीनप्रेषयितुं शक्तः ततोऽनो
दकसंबंधेन क्षेत्रस्पर्शनाद्याः प्रबलोदयेनचात्रागतः महाज्ञो श्रीमगधाधिपस्य कृपया सुखेनात्र वसामि सवद्धत्
स्वामिनामपि महतिकृपास्ति ततः प्रद्योतराज्ञा तं तस्मारस्मित्र्यितः सन्मुखं निरीक्ष्य प्रहस्यमस्तकं धूनयन् प्राहः व
रात्वदीया वशीकरणकलायतो हस्तात्माब्धायायाकवेतासमांगराज्यधुराधुरीष्टयतामपि अस्माकं विमुच्यानाकृते
स चत्वार्थे आगतोपमस्य राज्यालंकारः स च तस्तु कंचन वशीकरणप्रयोगेन वशीकृत यदस्मन्नामंपिन गृण्हाति स्थि
रीभूयात्रैव निवसति स्वप्नेपि नान्यत्रगमन समीहां करोति तस्मात्सच्चदीयाकाप्यत्यद्भुताकलापरं यस्य राज्ञः ग्रामदत्त्वि
णस्थो द्वाविमो बुद्धिनिधीधन्याऽभयोत्सवतः तस्य राज्ञः कालितिकेति कोऽःखंकविता अतोत्सवतां लाग्यं महत् त
तो मगधाधिप प्राह स्वामिन् सवताय उक्त तत्थैवास्ति यतो भवताऽभयस्तु तत्रैव रक्षितः तस्मिन्काले ये केचनो ग्रेगधूर्ता
स्ते सर्वे संभूय नगरे विध्वरं कर्तुं लग्नाः एकेन धूर्त्तेन धूर्त्तकलया कृत्स्नायेन वचनरचनया ममापि द्विताऽवबेटपाति ती
न कोपि तं जयति तस्मिन्नवसरे अनेन धीनिधिनाऽगत्य स धूर्त्तः पराजितो मम च निश्चिंतः कृतः अनेनैकाकिनैव मम
राज्यस्थितिरक्षिता ममापि च उपगारबलेन स्वक निदत्वा स्नेहसंबंधेन बध्वा रक्षितोपि मां धनकुटुंबानि च मुक्त्वा कुत्रा १६५
पि गतः अतो भवतापि मनस्यिस्थंनानेयं पुनरपि कियता कालेन कन्या पंचकमुद्वास्य महत्या विभूत्याऽत्रागतः तावता

ऽभयोप्यागतः स च तासह स्नेहसंबंधवार्ता कदापि मम ग्रेनोक्ता आसन् अतोस्वामिना विक्षादातव्या न पुनरेवं करोति प्र
द्योतं प्राह मगधाधिप अधुनानैवं करिष्यति कथं जगद्वशीकरणकुशलो तवाभय तस्य च संगतिं पासेहूवानं कुत्रापि गछति
एतत्तु अस्माकं त्रिधा प्रत्ययोस्ति इत्येवं सत्यायां स्थितेन प्रद्योतेन राज्ञा श्रेणिकेन च धन्यस्य श्लाघा कृता ततो सभयेजाते सत्यज
नान् विसर्जयित्वा तो द्वावपि स्वपत्नी धन्यं सह नीत्वा राजमंदिरांतर्गतौ तत्र राजसेवके विविध युक्तप्रकारैः स्नानमर्दन
भोजनादि सामग्रि निष्पाद्य विस्तारिकृता ततो तो धन्याऽभयेन सह राजमंदिरे स्नानमज्जनादि विधिना सहस्त्रलक्षपाका
दिना अभ्यंगनं कारयित्वा पुष्पादिवासितजलैः शुद्धोदके अस्तानकारयित्वा विविधकौतुकमंगलादिनि कृत्वा ऽसे स्म
द्भुत देशांतरीय लव्यपट्टकूलानि च परिधाप्य सर्वालंकारैर्विभूषयित्वा भोजनमंडपिकायां अनेक राजवर्गीय सामं
तादिभिः सह यथाऽर्हं तत्वा सनानि अलंकृतानि ततो अष्टादशभेदव्यंजनाकुलां अनेक स्फुपूल्य ढीकादि भि
ष्टान्नादियुतां रसवतीं भुक्त्वाः आचमनेन परमशुचीभूत्वा गृहांतमास्थानेऽगत्य स्थिता ततो पंचसौगंधिकानि तांबू
लवीटकानि लविंगैलाफलयुतानि दत्त्वा सुखसुप्तिं विधाय स्फरवसितया विश्रामिता पुनरपि यथावसरे आस्थानम
लंकृत्वानेक गीतगानकुशलैः कृतं गीतनृत्यं विलोकमाना स्थिता इति पुनरवसरे राजवाटिकायां यद्यपि महोत्सवानिर्गि
छति तत्र वनउपवने पुष्पादिशोभां विलोकयति अश्ववाहिकाया खेलनं करोति पुनर्महाविभूत्या गृहमागछति
संध्यायां यथारुचि खानपानादिकं चकृत्वा रात्रे गायनकृत्य रागप्रबंधश्रृएव च सुखनिद्रां लभते पुनः प्रभाते प्रा
भातिक रागगर्जिता तो द्वावाश्रष्टेन निद्रां जहाति प्रभातिकृत्यानि कृत्वा ऽस्थानमलंकरोति प्रतिदिनं निरालस्यतया हृदग

तां रहसी वार्त्तां विधाय बहुमूल्यां दृष्टिप्रीतिं च करोति किमपि अंतरं न करोति किं इत्येवं बहुभिः सेवाभिः प्रद्योतः प्रसन्नीभा
जनं कृतः द्वयो राज्यमेकमिव अभेदसंबंधः कृतः इत्येवं बहुदिने संजाते प्रद्योतस्य स्वपुरगमने आसंजाता यतो प्रच्छन्नप्रद्यो
तेनाऽत्राऽधुना स्वपुरगमनं वरमिति विचिंत्य श्रेणिकायोक्तं राजन् सकलं संगत्याऽकालो गच्छन् न ज्ञायते युष्मदीय ध
न्याऽलयस्य चाऽविरहो कांक्षति परं किं क्रियते राज्यसंकटमस्ति कस्यापि सत्यापनं कृत्वा आगतः पुत्रलेनात्रागमनं संजा
तं तेन तत्र विविधरीत्या लोकाचापवदिष्यंति अतोऽस्माकमाज्ञाप्रदानं दातुं सवान् यथा स्वदेशे यामि ततो पुनः श्रेणिकाऽ
लयेनाग्रहं कृत्वा कतिचिद्दिनानि रक्षितो पुनराज्ञा मार्गिता ततो श्रेणिकेन विसर्जनसामग्रीं कृत्वा अनेक गजतुरगरत्ना
भूषणवस्त्ररत्नादि दत्वा विविधेन च स्वदेशोत्पन्नपदार्थं प्रद्योतं तर्प्ययित्वा महाविस्तृत्या विसर्जितः धन्येनापि अदृष्ट
पूर्वाणि वस्त्राभरणपदार्थानि प्राभृतीकृतानि ततो प्रद्योतः धन्याऽलयगुणवर्णनं कुर्वन् निर्गतः श्रेणिकधन्यालयप्रमु
खा विसर्जनार्थं कतिसुचंगताः तत्राऽलयेन स्वकृतदंसरवनापराधक्षामितः प्रद्योतो साश्रुलोचनो वक्तुं लग्नः अस्माकं
त्वदीयदंसरचना सुखाय संजाता परं त्वद्वियोगो दुःखाय लगते ततोऽलयेनोक्तं स्वामिन् पुनरहं पूज्यानां चरणारविंददर्शनार्थं
मागमिष्यामि ममापि पूज्यचरणविरहो दुःसहोऽस्ति परं किं क्रियते राजसारतारितो निर्गंतुं न शक्नोमि तस्मात् सेवकोपरि स
विशेषकृपा रक्षणीयेति परस्परं स्नेहनिति कृत्वा बहुभिः सैन्यैः प्रद्योतोऽपि उज्जयिन्यां प्रस्थितः कतिपयदिनैः क्षेमेणोज्ज
यिनीं प्राप्तः सव्वदिने महोत्सवपूर्वकं नगरप्रवेशं कृतः तद्दिनतः श्रेणिकप्रद्योतयोः परस्परं पत्रोदंतप्रेषणं यथाऽवस
रं प्राभृतिकमुक्तकापणादि सकलं स्थितिर्जाता निजस्थानस्थावपि सम्मायपूर्वकं राज्यं कुरुतः इति प्रद्योतऽानयना १६३

धिकारः अथ कौशांब्यां स्थापित पुत्रत्रययुक्त धनसारस्याधिकारो लिख्यते तत्र धन्याऽलये प्रतिदिनं प्रेमाधिकतया त्रिवर्गसाध
नं कुर्वाणो सुखेन कालं गमतः अथ पूर्वं ये कौशांब्यां स्थापिता धन्यस्य त्रयोऽग्रजाः धन्याप्त पंचशतग्रामेषु स्वस्वनिष्ठया शास्त्रेषु स्व
स्याज्ञां उत्कटां भाग्यपरवामिव स्थापयंति स्म तदा तदाज्ञयाश्रितेषु ग्रामेषु भाग्यहीनत्वात् शानि द्राधियति ते देश्यमिव परग्रा
मेषु तिरप्रिसवत् पितदाश्रितग्रामेषु मेघो न विवर्षयतो भाग्ययुक्तियोगेन सितमेघवृष्टिर्भवति ततः तदा तद्ग्रामवासि
नं सर्वेपि लोकाः दृष्टः तावत् स्वस्वाजीविकार्थं स्वकीयचतुष्पदानामाजीवनहेत्वर्थं चान्याऽन्यग्रामांतरं गताः यथाफलरहि
तानि वृक्षाणि त्यक्त्वा पक्षिणो वृक्षांतरेषु याति तृणधान्यक्षयेन दरवृत्ता सा त्वे सरसि सरिज्जला स्वजलचरजीवसमूहे वगज
ऽश्वादयो केचित् बुभुक्षया केचित् दुःकालत्वा रोगोत्पत्त्यामृता विनापुरुषसिंचित सुकृतं संपदः न स्थातुं न शक्नोति सेव का
पि अप्राप्ताजीविकाः तान्विमुच्याऽन्यत्र गताः दुःकालत्वं कूपपात्रे रिक्तैः समस्तान् तदाज्ञावशवर्तिनः ग्रामान् उद्वा
कृतानि तद्वोद्मान् ग्रामान् इति ज्ञात्वा न कोपि सार्थं नृपागमिमागच्छति यथातस्य शुकमप्यागच्छति तदपि निवर्त्तिन लो
कानां चागमनागमनविरहे केन सह क्रयविक्रयं कुर्वन्ति अतो व्यापारिणोपि महानगरं गताः केचित् पुरात्रौ क्षात्रं दत्वा
सिंहस्त्राणं मुष्णाति तस्करा नष्टाः केचित् सामान्याचराः कुर्मकरस्वा जीविकामहाजनाऽसावे कोऽकर्मकरवृत्तिं कारयती
ति तेपि नष्टाः एवं निर्भाग्ययोगतो यावदेहमात्रं निःशान्या जाताः चिंतायितुं लग्नाः वयं कौशांब्यां गत्वा शतानीकपार्श्वे सैन्यं
जात्वा सिंहादीनां सिद्धांतचः यतो गमनसमये न धन्येन राज्ञे उक्तं मस्तिम प्राममस्य कुटं वस्य अन्यतन्निरक्षणीया साह्यं
च करणीयं इति हृतत्रगत्वेपितं कृत्वा सुखं स्थीयते एवं संप्रधार्य कौशांब्यां गताः तावत्तत्र तस्मिन्ने वरात्रौ अकस्मा

धनाचरित्र
१६४

दग्निरुत्थितः पुनः वायुप्रबलेन प्रेरितन कोपि विध्यापयितुं समर्थः तदग्निउपद्रवेण पितृवेश्मानि सर्वाणि भस्मसात् जाता
नि न किमपि गृहान्निर्गतं केवलं यथा तथा कृत्वा धनसारः स्त्रियश्च देहमात्रं जीवन्निर्गताः ततः कस्यापि मुखे श्रुत्वा पुत्रा तेय
था गतथा पुनरागताः सर्वाणि राजमंदिरादि महदृत्तघुगृहाणि भस्मावशेषाणि दृष्ट्वा परमोद्वेगं प्राप्ताः परस्परं मुखं विलो
कमाना निश्वासान् मुंचंति एवमनस्यार्तिं कुर्वतां मित्राः कं पुत्रा रक्षनाऽनयाऽलं पापोदयाद्भस्मावशेषं जातं तत्किंनव्य
लभ्यं न विष्यति यस्य भाग्यवशेना चिंतितमपि अरण्ये लोकुलं संभवति स धन्यस्तु सस्तं तं मुक्त्वा गतः एवं भातृसुखा
धन्यश्लाघां श्रुत्वा उद्विग्नकथाया भातं कठोरवचनैः तिरस्कारं कर्तुं लग्नाः कुं ज्ञाम तम द्यापि तस्योपरि तव ममत्वेव सस्ति
यदि तव सः गुणवान् पुत्र तदा त्वां मुक्त्वा कथं गतः प्रश्पतां सवकृतघ्नत्वं भरणपोषणं अद्ययावद्वयं कुर्मः प्रतिक्षणं उ
तस्य वृस्व छारिणः पुत्रांभं करोति अहोऽस्य दृष्टिरागः धृष्टत्वं एवं वकुलिर्वचनै नित्यं वधजनैर्मुक्त्वा गतेषु कतिपयदिवसाः
लत्रातिक्रांतः तस्मिन्नस्थितास्त्वादीनां लक्षणानि विक्रियनिर्वाहं कुर्वतां राजनेर किंचित्धनंमस्ति तदपि ममं कश्चित्स्प
मितं कश्चित्विस्मृतं लभिगतं दुष्पकूपं जाते एवं वर्त्तमाने पुनरेकदा त्रोगतवलं राज्यं ज्ञात्वाऽनेकशत्रु लिखाधारयति
ता तेः सर्वमालक्षणवस्त्रादिकं मुषित्वा गता ततो निस्वाखं मित वसनाजाताः अयं संसारस्वभावः पुण्योदये कतिपयदि
वसैः कृद्धिपूर्णोभवति पुनः पापोदयेन क्षणार्द्धेन तत्सर्वं घरान्नायेन गच्छति यथा घटिपूर्यमाणा घट्यायले जलेः पूर्ण
भवति रिक्ता तु क्षणमात्रेण जायते ततोऽन्यदा जीविकोपायमलभमानाः गृहंगवेषयंता मेकादिदस्तमुज्यादिकं लब्धाः १६४
तांविक्रियाजीविकाऽर्थं संकटेन मालवमंडलं गताः तत्र गत्वा कस्यापि कृषिकारस्य गृहे कर्मकरभावेन निर्वाहं करो

ति एवं तत्र निवसतां किंचिद्धनं प्राप्तं तेन स्वयं कृषिकर्म कृत्वा धान्यमुपार्जितं तत्र गृहनिर्वाहयोग्य धान्यं गृहेमुक्त्वा शेषाध
न्यस्य गोणी कृत्वा बलिवर्दैर्शवाहयन् ग्रामाद्ग्रामं पुरात्पुरं भ्रमंभ्रमा निर्भाग्यत्वादीप्सितं लाभमलब्धा लोके मिळंतोऽन्य
दा मगधे राजगृहंगताः तत्र धान्यचतुःष्पथे गोणीरुत्तार्य धान्यपण्यं पटुं लग्नाः तत्रापि अनेकदेशादागतं तेन समर्घं जा
तमिति श्रुत्वा निराशो जाताः निर्भाग्यानां सर्वत्रा वद्धितो विधिर्भवति यतः अन्यत्र चिंत्यते लोके स च देन्यदन्यदागपतः क
र्णिवसति लष्याधेः कीर्दिदारिद्रिणां मलः १ यत्र भाग्यहीनो तत्रायदाप्यग्रतोयाति यतः छित्वापाशामपास्य कूटरचनां भंक्त्वा
बलाद्वागुरा मित्यादि १ अथ तत्र लग्नात्रापि धान्यं विक्रेतुं चतुःष्पथे स्थित्वाः परं कोनापि सद्मूल्यस्य समस्य कारोनभवति त
न मार्गे धान्यगोणीनाद्वेदः अनुत्साहदृत्तो यथा तथा पतितोस्ति अन्येद्यु विविधतोद्यवादकै वाद्यवाद्यमानो पुत्र आदिष्ट
तनाऽगवत्तो वंदिवृंदैरनेकविरुदानि युज्यमानो इहत्राश्ववारिकाया नृपप्रसादाप्रगच्छन् धन्यनिजाग्रयायिभटेन अश्ववा
रिकसंकुलन मशाया यथातथा पतितगोणीनांस्थाने योजनाय मार्गस्य सरलतां करणाय चकं प्रया ताप्यमानान् क्षीणलक्ष्मी
कान् दुर्दशाप्राप्तान् स्वबांधवान् लियाकुततरं धान्यगोणीमुपसारयंतो दृष्टाः दृष्ट्वा वेदाकिमितिसंभ्रांतस्वांतो विचिंतयति
अहो एते मम बांधवान् राज्यधनस्तुवर्णरूप्यादि नवविधपरिग्रह लरलारितगृहान् पंचशतग्रामाधिपस्य मुक्त्वा अनेकशा
तसामंत सुभटगजाश्वपत्तिभिः सेव्यमानान् मुक्त्वाऽहमत्रागतः हा एतावत् दिनानां मध्ये ईदृशां दशांप्राप्ताः एवं कष्टं स
नवंति अथवा विचित्रा कर्मणां गति दृढरसनिर्बद्धं पुराकृतकर्मस्योदयः स्फोटयितुं न कोपि शक्नोतीति जिनागमवा
क्यं नान्यथा भवति अन्यैरप्युक्तं यतः कृतकर्मक्षयोनास्ति इत्यादिचक्रवर्त्यादिभिरपि विविधदुर्दशानुभूता तदेव

दृशानां का कथेति विचिंत्य पुनः चिंतावतुं लग्नः अहोऽहमीदृग् सांसारिकसुखैः संपन्नः एते पुनरग्रजात्रयोऽपि मम बांध
वाः किमीदृग् दुर्द्दशामनुभवतः दृष्टुं शक्नोमीति स्वांतरसक्तिसः प्राह भो भोः सेवकाः एषां परदेशागतव्यापारिणां भाभारयं
तु एषामस्मद्गृहप्रत्यासन्ने व्यापारिस्यादेयं कृत्वा चलिता व्यवहारिका स्वगृहं प्रति पृष्टः सेवकैः तेषां प्रोक्तं रेरे परदेशिका
: चलंतु अस्मत्स्वाम्याऽऽवासे श्रेष्ठस्वामिनाऽऽज्ञा कृतास्ति यदेषामानेतव्याः ते तु श्रुत्वा लीनाः किं करिष्यति गृहं नित्वा
सेवकैरुक्तं अरे मा भयं प्राप्नोतु यदस्मत्स्वामिगृहागतोऽनेकोऽपि सत्वं प्रस्तुततस्य दुःखं स्फेटयंती सुखकेऽपि ते मनाक् संक
माना धन्यस्य सौधं गताः सेवकैस्तान् सत्कार्यानित्वा स्वामि ति राज्ञ्ता रेते आगता प्रणामं करोति विज्ञप्तिकृता तदा धन्येनो
क्तं भो व्यापारिणः कुत्रस्थाः यूयं तैरुक्तं स्वामिन् मालवमंडले वसामः आवजीविका ला लाभं गोधूमगोणिं नंता वलिवर्द्दा
न्नात्वोऽत्रागताः परं त्वत्र धान्यं समर्घं तेन लाभो न जातः पुलस्तदा निहृश्यते धन्येनोक्तं आदितैव मालवव्यादृशान्य
देशादागताः तैरुक्तं नहि स्व अन्यदेशवास्तव्या स्म दूरदेशस्थं तत्रागताः मा धन्येनोक्तं पूर्ववास्तव्यस्थानं कुत्र तैरुक्तं स्वा
मिन् किं कथ्यते कर्मणां गति यत्रोदरपूर्त्तिर्जाता स एवात्मीयो देशः धन्येनोक्तं युष्माकं पितरौ समस्ति तैरुक्तं मम
पितृधन्येनोक्तं तौ कुत्रास्ति तैरुक्तं यत्र ग्रामे निवसामः तत्र पितरौ स्त्रियश्च संति धन्येन चिंतितं पश्यतु दारिद्रपङ्च
पीडिता प्रत्यक्षास्थितं मां नोपलक्षयति प्रस्तुतमलयं प्राप्नोति तदा धन्येनोपाय ज्येष्ठभ्रातरं आदितः कृत्वा प्रणामपू
र्वकमुक्तं किं मां नोपलक्षितो त्वयाहं तवानुजो धन्य इति कृत्वा गृहे नीत्वा सेवकैरभ्यंगनस्नानमर्दनादिकं कार
यित्वा अत्यद्भुतवस्त्रालंकारे परिधापयित्वा हृद्स्त्रावरणमयतं कृत्वा सहर्षं सविनयं यथोचितं चतुर्भिः संमिल्य

विविधाद्भुतां रसवतीं भुक्त्वा आचमनं च कृत्वा गृहीतलब्धासने यथोत्तरस्थानं निवेश्य पंचसौगंधिकतांबूलादिकं दत्
त्वाऽपि बहुमानपूर्वकं हस्तौ योजयित्वा कौसंबीमुक्त्वा मालवगमनादिस्वरूपं पृष्टं तैर्यथाभोऽस्मनादिसर्वस्वरूपं प्रो
क्तं तत्सम्यगभ्य धन्यस्तनिस्तलाघवः सोऽपूर्वाधारकरणापूर्वानुस्वरं दुःखं मा स्मरयंतु चित्तप्रदेशे ऽयं लक्ष्मीरिदं सौधमिमूऽत्वा
दिरदा इमे रथा इमे ग्रामा सर्वदीयाः अहं पि तवदीयोऽनुचरोऽस्मि अतो यथेप्सितं तत्लात किंच यल्लक्ष्मीवं धनां लोगोपयोगि
नीनजाताः भा लक्ष्मीन प्रशस्यते यच्चाऽरश्लाघ्यतो वेलायामति बहुतरजलं परं तीरस्थानामनुपकारिणी तद्वत्तव धना
ममुपभोग्या लक्ष्मी निरर्थका तथा मेरोः स्वर्णसंपत्तिवस्त्राप्ता कृपणेन सापि ममनरा चते यतो चिरकालं परितो भ्राम्यमाण
स्य मित्रस्यापियाऽनुपकारिणी कस्यापि कार्ये नायातीत्यर्थः सापि निष्फला तस्मात्तदेपूर्वमामनुगृह्णीत यत यूयमत्र
तिष्ठता इमा रमा चिरं श्रेयस्त्वयात्यागभोगैः सफलीकुरुत यं मम मारिशोः समभीहा यत् यूयं त्वां मिति विनयसक्तिगुणगर्भि
तां धन्यस्य गिरं श्रुत्वा मानदोषदुष्टाः अस्या ज्वलितांतःकरणास्ते प्रोचुः भ्रातर्वयं लघोर्मध्येन स्थास्यामः यत् लघोम
ध्ये तिष्ठतामस्माकं हठत्वं याति यतः महत्स्वांस्तु षोडशापि चिरं गृहे वसेत् किंननीवस्यात् तस्मात् पितृधनं विभज्यास्माकं
देहि यद्वयं पृथक् गृहे गत्वाऽत्र निवसामः इति तदुक्तं श्रुत्वा न चाकवत् स्वगुणसंख्यामभुच्यमानः सरलाशयधन्य
: प्राह एवं सवस्तां चित्तप्रशांति तदतिवरं मम तु सर्वदाज्ञाप्रमाणी कर्त्तव्येति विज्ञप्य भांडागारिकं समाहूयाज्ञा कृ
ता यतोऽमीषां त्रयाणामपि पूज्यपादानां प्रत्येकं चतस्रः स्वर्णकोटीः देहि इत्याज्ञां श्रुत्वाऽतिवरं प्रमाणं मे स्वामिवचरि
त्युक्त्वा प्रणामं च कृत्वा तेषां त्रयाणां प्राह आगच्छंतु यूयं स्वाम्याज्ञया ददामि स्वर्णकोटीः ततो ते धनग्रहणाय भांडागा

रिकमनुगताः तथायेसन्याः परिजनाश्च धन्यस्यगुणैः तेषांदोषैश्च चित्तेचमत्कृतास्ते बाढमुच्चैस्त्या शदीजाऽऽदधन्यसोजन्यं
वाचवदंति ततोलोकैस्तेषांमात्मीयं निश्चताचेदं इयंकोटिंप्राप्तमितिनिर्धारितं तथाधन्यस्यवंधकश्चेदोऽवदान्यत्वमिदं इयं
पराकोटिंप्राप्तमितिनिश्चितं इदंजगतिजनाम्लूकीयं परकीयंवाधनंग्रहितुंवांछंति इदंत्यक्तुंवकुलाः परंयेस्वमनुजोपार्जि
तंप्रस्तुतवित्तं चित्याऽरिम्योपिप्रयच्छंति तेजगत्यतिदुर्लभतराः अथधन्याज्ञया त्रयाणांप्रत्येकंचतुर्दश्च कोटीस्वर्णदत्तंलात्वा
गच्छंतो विविधमुत्तराद्दिदेवतिदस्ते तस्तनाधिष्टाकस्तुरेवीरस्तटेतस्करादय जातस्थारेरुष्टा तेषामग्रताः प्रत्यद्गतयास्थि
त्वाप्रोक्तुंलग्ना रेरेनिर्लज्जप्रधाराःदुर्जनाः खलाः पुण्याढ्यस्य धन्यस्य धनस्यनूयूयंलोगमर्दय श्रमांश्रीणां धन्यात्मा धन्यएव
व यद्योग्यतंलोकानास्य यथातरंगिणीनांसर्वासांलोक्ता कुवंरत्नाकरएव शास्त्रेपिप्रबलपुण्यवतां लोग्यालक्ष्मीतिप्रसिद्धि
परंयदियूयंतस्य सेवापराः तत्पुण्यनिश्रयाः निवसथ तदात्वेसितं सुखप्राप्यमाणदृश्यते परंतुधनंलात्वा पृथक्गत्वा
देस्थित्वा स्वेच्छयाधनंतुजामरितीच्छा पूरकवासरो नन्न्तोनलविष्यतिव लोलोजमध्यीयमूर्खा वारचतुष्टयममितधनंमु
त्क्वाऽयंगतः पश्चात्तद्धनेनकेकेलोगा भुक्तारद्यापित्रिधान प्राप्ता रयंतसंतत्रोखरकृताप्रधेपिसोजन्यं नमुंचति यूयं
कृतघ्नाऽग्रणीनिर्लज्जाः यत्धन्यकृतस्वातशोप्युपकाराः विस्मार्यमुक्ताः यदिलवतांसुखेच्छा तदातमेवसमुपासयंतं
नव्यसचिष्यति इतिसुराणांवचश्रुत्वा मंजातप्रतिबोधाः धनंमुक्त्वा आदन्वास्लेगदंगताः धन्यंप्रतिवक्तुंलग्ना वत्स
त्वमेवलागवान् त्वमेवगुणनिधिः वयंतुनिर्लाग्याः मूढबुद्धयः अद्यैवसुरमुखाञ्जातबोधाः हेजगन्मित्र इयंतंकालं
यावत् मत्सराग्निबिते रस्मातितामिसेपश्चिनिरिचतचमत्हिमानजाताः हेवंधो शरदेनाऽकविंबेनमदखद्योतपोतकाः इव

वयंलागयाद्येतत्वया मदमुधास्य होग्यधमः बुद्धिविवेकपुण्यरहितानामस्माकं मानोन्नुवकोऽतर्गतुजाते अद्ययावत्त्वं कुलक
ल्पतरुनोपलक्षत चिंतामणिकाचकणितः तस्त्र्चमस्मादीयमज्ञानविलसितंत्वयाक्षंतव्यं त्वंतुगुणरत्नमहोदधिवयंतुछिद्र
रत्नायास्म अधुनातुप्रवंयत् त्वदुपरिप्रतिकूलप्रवर्त्तनंकृतं तत्स्मृत्वाशमहतिलज्जाजायते कथंतवाग्रेमुखंदर्शयामः
एवंधन्येनतेषांवचांसिश्रुत्वा सविनयमितिप्राह लोभ्रातृश्चयंममगुरवरहंयुष्मदीयांतुचरणायोस्मि एतावतिदिनानि ममैव
वदुष्कर्मोदयो यन्नवतारूपानात्ततः अधुनातुशिक्षोपरिलवतां चित्तप्रशान्तिजाता तेनममसर्वसमीहितंपूर्णजातं नकि
मपिन्यूनमस्ति एतद्धनमेतन्गृहमेषासंपत्तियुष्मदीया ऽहमपियुष्मदीयाज्ञापालकोस्मि अतोयथेच्छंदानलोगविलासादिषु
धनंव्ययितव्यं नकिमपिन्यूनमस्तिसंकाविधेयेति सविनयंमिष्टवचनैस्तर्पिताः तेपिचित्तमत्सराः चित्तप्रसन्त्यात्यागलोगादि
षु धनविलासंकर्तुंलग्नाः ततोधन्येनाग्रजानां मालवमंडलेपितुः निवसनग्रामनामादिकमाख्याय स्वकीयविश्वमितप्रधा
नपुरुषारनेकरथाश्चपत्तिपरिकरयुता तत्रसंप्रेष्याति बहुमानयत्नेश्च तत्रस्थोपितरौत्रयोपित्रातृजाया श्चानायिता
राजगृहोपवनयावदागताज्ञात्वा महत्यावित्स्तत्या चत्वारोपिभ्रातराः सन्मुखंगत्वा पितरौनत्वा दानमानादिकुर्वन् महोत्स
वेन नगरप्रवेशोकारापितः महता त्म्या गृहनीत्वा नव्याऽगमनेस्नापयित्वा चत्वारोपिभ्रातर प्रकृष्टार्थ्यपितरंनगामः तद
न्योन्यग्रजावक्तुंलग्नाः लोपितरः एतावत् दिनानियावत् युष्मदीयानि हितशिक्षावचनानि अस्माभिरंगीकृतानिप्र
त्युतकृत्वकल्पतरू कल्पत्रातुपरिमात्सर्यंचधृतं तेनप्रकृष्टदोषनपनंतरं दुखमपिप्राप्तं देवतयाप्रतिबोधोदत्तः तदास्मं
कृतामज्ञाननष्टमधुनात्वसैव लागपवलेन सुखसंपत्ति विलासिंचकुर्मर्घः अतोमहान् युष्मदाज्ञारवंमनस्तपोऽप

धनाचरि॰
१६७॥

राधः कृतः तत्सर्वं क्षमयामः युयं क्षमनाऽर्हा यतोऽस्माकं मयराज्ञं तद्यः धन्येनापि सर्वेषां धनसंपूर्त्यादिकं पितुरर्पयन्ति
कृतं स्वयं निश्चिंतो भूत्वा पितृभक्तिं करोति यतो दार्यपितृभक्तिश्च महत्तां कुलव्रतमस्ति अथ नगरे समग्रे धन्यगुणवर्णि
नाप्रवृत्ता राज्ञापि पुत्रत्रयसंयुतं धनसारमाकार्य वस्त्राभूषणैः कृत्वा सत्कार्य बहुमानं दत्तं एवं मातापितृसहोदरैरन्वि
तो धन्यः प्रजामाता स्वस्वगुणैः कुबेरविलज्जनमन्यधन्यपूर्णं सौख्यमन्वभवत् इत्येवं प्रतिदिनं धनधान्यऋद्धिवृद्धिसमृद्धिस
मीहितसिद्धियशःकीर्त्यादिभिः प्रवर्द्धमाने कियत्यपि काले गतेऽन्यदा राजगृहोपवने दूरीकृतघस्तमोभर विश्वपदार्थ
प्रकाशकृत् सूर्य इव धर्मघोषाभिधसूरिराट् साधुवृंदपरिवृतो तत्रागमत् अथ श्रीगुर्वागमनं श्रुत्वा भक्तिभासुराः पौराः धन
सारादयश्च दौरात्म्यप्रमादं च मुक्त्वा विगतस्पृहं गुरुं नमस्कर्तुं समाजग्मुः ततो गुरुपदेशदर्शने पंचाभिगमनादिवंदनवि
धिपूर्वकं गुरुं नतिं वंद्य चितस्थाने धर्मश्रवणपिपासयोत्सुकं स्थिता तदा गुरुरपि तान् प्रचलार्थिनः सविलक्षचतुर्गतिकल्क
शासमूहनिवारणं चतुर्विधं श्रीजिनधर्ममरक्षातिस्म तत्र सर्वसमीहितसंपदसुहृदाः दानादयो धर्माः प्रत्येकं विधिना आ
हत आराधिता कल्पद्रुमवत्फलंति तत्र दानधर्मः चतुर्णामपि धर्माणां मध्ये प्रथमः यतो जैनधर्मस्य मूलं दयैवोक्तास्मादभ
यदानरूपाः यतः अभयं सुपात्रदानं मित्यादि दानगुणेनेहपरलोके जगद्वल्लभो भवति दानीयत् यत्समीहति तत्
तत्सर्वं सुखाप्रे आगते द्रव्यसंपत्तेर्दानीनः इच्छामात्रविसंपदायाः दातारेण नगरं शोभते तत्रापि दाता सुपात्रदानेन विशेषतो
पुण्यं यशश्च बध्नाति यतः पृथ्वीभरणं पुरुषाः पुरुषाभरणं प्रधानतर लक्ष्मी लक्ष्म्याभरणं दानं दानाभरणं सुपात्रं च १
दानं क्वापि निष्फलं न भवति पात्रे पुण्यनिबंधनमित्यादि व्यक्तं चित्तवित्तपात्रेति त्रिशुद्ध्या यद्दत्तं तस्य फलेन कोऽपि वक्तुं १६७॥

शक्नोति यथा श्रेयांसः कुसहेमरससंपन्नं निरवद्यं इक्षुरससमं दानं श्रेयांससमो भावो दत्थिकई पुण्णरेहाए १ सय
वंरसेणभवणं धणेणभुवणं यसेण पूरीयस यलं अप्पा निरुवमसुक्खेण सुपत्तदाणं महग्घवियं २ सुपात्रदानं स्तोकमपि
महाफलाय भवति वटबीजाद्वटवृक्षवत् यथा धनदत्तेनैकवारं सुचदत्तं सुपात्रदानं सकलसमृद्धिसिद्धिप्रापकं जातं
एवं गुरुणागदिते धनसारादिभिः सविनयं पृष्टं भगवन् को धनदत्तः कथारिदानं दत्तं प्रसाद्यतां तच्चरित्रं अत्र पूर्वचरित्रेऽनु
क्तापि दानोपरि द्विजितं धनदत्तकथा उपकाराय लिख्यते अथ गुरुराह पूर्वं पृथ्वीभूषणनाम्नि नगरे केरलेति नाम्ना राज
कुमरोऽस्ति सोऽन्यदा राजपाटिकायां गतो अस्मिन्नवसरे महद्भाग्योदयेन तस्मिन्नगरे जगद्गुरु तीर्थंकरस्तत्रासुरैः परिवृतो
समवसृतः तदासः कुमर शातिहायातिशाययोः शोभा दृष्ट्वा सहर्षं वंदनायगतः तत्राभिगम पूर्वकं जिनं नत्वा चितस्थाने नि
विष्टः तदा जगत्गुरुणा भव्यजनोपकाराय अनादिभ्रमनिवारणाय देशना प्रारब्धा यथा चतुरसि तियोनिगहने परिभ्रमणं
कुर्वतां प्राणीनां दशाभिर्दृष्टांतैः दुर्लभं मनुष्यत्वं केवलं तस्मादपि प्रत्येकं दशाभिर्जाति आर्यक्षेत्र आर्यकुल पूर्णासु इंद्रिय
पटुत्व निरोगता सद्गुरुसंयोग श्रवणाकुशलता कदाग्रहमुक्ति एवं शतानिश्चाति दुर्लभ धर्मप्राप्तौ सामग्रीसंयोगः तदपि ल
ब्ध्वा अनादिशठत्वेनिकामविवशो जीवः प्रमादमागमयति तत्रार्थः सर्वोऽनर्थमूलं जातं यतः अर्थानामर्जने दुःखमित्यादि॰
लाघवदर्थो बहुभिः क्लेशैर्बहुभिः उपायैः तत्पूर्वपुण्ययोगेदया लभ्यते तदा तद्रक्षणे महद्दुःखं यतो धनस्यानेके स्वयाय
दुःखं दायादास्पृहंति तस्करगणारित्यादि॰ कदाचित्पापुदया तत्पनष्टे लोकव्यवहाराजीविकोऽन्यसुखविरहतया त्म
हान् विषादशोकश्राप्नाति अनेकविकल्पाकुलो आर्त्तरौद्रं च ध्यायन् दुष्टाष्टकर्माणि चिनोति श्रीनाशात्कालान्तरत्वनाधम

अमरचरित्र
१६८

वशगयस्सहोमरणमपिप्राप्नोति मृत्वाचनरगनिगोदादिषु अपरिमितंदुःखमाप्नोति तथाकदाचित्स्वकृतोदयोत्पन्नं
धनमाजन्ममरणंयावत् स्थिरीस्तं तदाप्रकृत्याउष्टाश्रयालक्ष्मीः काममोगायप्रेरयति तदाकामाशक्तोजीव काममोगार्थं
षट्कायवधबहुलानि सप्तव्यसनानिसेवते तानितेवमानोपुनरनंतसंसारभ्रमणमिलंपापंचकर्मचबध्नाति नवपूरणंचकृत्वा
नरकावटेपतति यतोएकैकेंद्रियवशात् महान्दुःखमाप्नोति तदापंचेंद्रियवशगोजीवः दुःखंप्राप्नोति तत्रकिमाश्चर्यं
तस्मात्सर्वदुःखार्थप्रेरकालक्ष्मीः शरदभ्रवत् धाणीघाणद्वारका समस्तदोषनांजननि इत्येवंधर्मोपदेशंप्रकथति जगद्गुरुस
णाश्रोप्यमाने अत्रांतरे केरलराजपुत्रः सविनयंसमुत्थाय करसंपुटेनप्रणामंचकृत्वा त्रिजगत्प्रभुं जिनेंद्रप्रतिप्रश्नंक
रोसम स्वामिन् भवतावसर्वदुःखनिबंधनालक्ष्मीः हेयतयोपदिष्टा परंदृस्य चरधादिविभूत्या रमणीयापुरतः प्रसर्पंता
नेकपदातिवर्गसंकुलासर्वजनानांदर्शनीया चतुरलोगीनामतिगमनीयास्मृते दिक्सुखानिधिकल्या एतादृशीलक्ष्मीः कथं
त्यक्तुंशक्यते भगवताभणितं हे कुमार संसारीजीवानांमनादि संवाससंबंधयोगतो इंद्रियवसगानांजीवानांपरमेष्टा इंद्रिय
सुखंचलक्ष्माधीनं तस्मात्सर्वेषां संसारीणांलक्ष्मी अतीवप्रियायापरंलक्ष्मी खलसंगतीजीवायत्ति दुःखदायिनीभवति यथा
खलपुरुषं मिष्टवचनादिना परस्यावर्जनंकृत्वा सर्वस्वंज्ञात्वा तस्मै बुद्धिंचदत्वा कुकार्येप्रवर्त्तयति ततोकुकार्यप्र
वर्त्तनस्वरूपं खलराजाग्रे पैशुन्यंकृत्वा कारागारेपातयित्वा पुनः राजादीनांकिमपि उत्तमनीच वचनरचनांकृत्वा तस्य
कंचिद्दंडंदत्वा तस्याग्रेउमदृश्यंदर्शयित्वा सर्वस्वंगृह्णाति रंकवत्स्वाधीनंचकृत्वा रक्षति दंभेनसजीवोज्ञानान्तिम
मेषएवदिनकारको अन्यकोपिन एवंमावर्जयित्वा दरिद्रंचकृत्वा गृहान्निष्कासयति सत्सुखमपिनपश्यति तथा १६८

स्थानभ्रष्टोजीवोऽनेकानिदुःखान्यनुभवति अतोलक्ष्माचरितानिश्रृणु एषालक्ष्मीमरणदानदक्षा दयादानसंवरादिधर्मवि
पक्षा प्रथमंतावत् महान्क्लेशेनलभ्यते लब्धापिदुःखेनपाल्यते धनसंरक्षणं संरक्षणानुबंधीरौद्रध्यानस्यमूलं यत्नशास्तेः र
क्षितापिनाशयति लक्ष्म्यालालितानराः रेकांलक्ष्मीमुपार्जयितुं प्रवर्त्तमानाः कुलमर्यादांनगणयति नशीलंभिलषति सी
लवंतंनबहुमन्यतेनगणयति वृद्धत्वंविद्वत्वंवा नश्रुतंमानयंतिनधर्ममिच्छंतिनचाऽऽचारंचिंता नचजातिकुलधर्मदेश
वस्त्राचरणलज्जां नचलक्षणपलक्षणंगवेषयति नशुचिकर्मरक्षणेन नभक्ष्याभक्ष्यादिविरहनिंद्यासेवनेन बहुयत्ने
नकृत्वेतामपि संध्यारागवदपरिमिता मिलितापिआकाशेगंधर्वनगरदर्शनेवप्रत्यपन् क्षणमात्रेणविघटयति चंचलस्य
शीघ्रविनयादिगुणयुक्तपुरुषनस्पर्शयति मदिरादिनाउन्मत्तपुरुषवद्हसतिपंडितजनं एवंविधानेकागुणकलिताया
लक्ष्म्यासंगतापुरुषाः कष्टमपिप्रकृत्याविकृतिर्जायते यथालक्ष्मीवंतोनराः कुग्रहग्रहिताइवमयत् नटप्रलपतिबाढ
माकुलचित्ताभवंति रोगीवबहुशीकृतपरिकर्मितोभ्रमति तथाधनवतासलिलेनपंकमिव दारिद्र्यंप्रक्षालयति क
स्यापिसुखंनरक्ष्यतीत्यर्थः श्रमसंचयेन चित्रशालीवद्दयंमलिनिकरोति यतः सक्केहेघोजसेपीतिं इत्यादि हे कुमा
रलक्ष्मीतावत् राज्यसोक्षंनिबंधनं राज्यंपुनः पालनेचदुःपूरं केनापिपूरयितुंनालं खलसंगतीच विरसावसाने परांगना
प्रीतिवत्हृदयमर्थवल्लभं तरुणतरुणीप्रलोकनेवचंचलस्वभावं क्षणदृष्टविलसितमिवाचिरालोकं अबुधवचन
मिवपरिणामदारुणं संध्याभ्ररागविलासइवलोकरागं अज्ञातोत्पत्तिनाशमित्यर्थः पयोधितरंगपतितैलमिवाधि
ररचनाविस्तारकरं भगतसर्पइवाप्रमत्तपालनीयं राज्यंप्रतिक्षणंत्तरोइचिकल्पस्थलं सर्वेपिलक्ष्मीविकारकारणं
राज्यलक्ष्मीपुनर्विशेषतविकलतानिदानं यतोराज्यलक्ष्मीपरिकलिता पुरुषाः विशाललोचनापिअंधवत्सम्मुखागतं

नश्रेक्षंति परसुखात् जानंति सत्यवचनमपि समासन्नजल्पितं बधिरवन्न शृणोति मदंधनाः स्मरमना अमुक वस्तु ददामीति प्रतिपन्नं
अपि च ये राजवर्गीयाः राज्ञां सद्मंत्रणकारकाः धूर्त्ताः दुष्टबुद्धयस्ते अतिकुटिलकपटमायापरवंचनसमर्थकरणादि भि
: जनघ्नगुरुप्रसरं राज्यं यतो मद्भक्तानां ये हस्ते क्रियमाणा नास्ति जालगति तावन्मानेः समर्थैः सत्रुनिग्रहः कर्त्तव्य इति राज्यनीति इ
त्यादि धर्मवाक्यै राजानं विस्मयंति धूर्त्ता दुर्बुद्धिं ददातीत्यर्थः एवं राज्यमदमत्तचित्तानि रंकवत् मदोन्मत्ता नवहिश्वरंति संता
पतसकृत्तजनाः चिरयांधव धर्मारामं धर्मप्रवृत्तिं च संजयति अथ च दुश्चरैरनुजीवृत्तिः असत्यवचनोपमायाभुं वरे अस
स्तुतामंता देवादपि आत्मानमधिकतरं मानंति एवं राजगुरुगर्वगरगलितविवेकाः न नमंति देवं न पूजयंति न नमंत
ति मुनिवरं न शृणोति शास्त्रं न मातानपि तातं न सत्कुर्वंति कुलवृद्धादीनां लज्जां न गणयंति तथा असुंदरं अपि स्वकीय स
णितं अतीव सुंदरं स्थापयंति आत्मकृतं अमंगलमपि मंगलतया स्थापयंति सुंदरं विपरीतं वचनमसुंदरतया रतिघा
तयंति तदेव पुरुषं पार्श्वे स्थापयंति तस्यैव उक्तं शृणोति तदेव पार्श्वस्थितो वक्तुं शक्नोति अन्नेन च वस्त्रखानपानवस्त्र
इत्यादि तस्यैव ददाति तस्य वात्मीयमित्रतया सज्जनतया शुभचिंतकतया वा जानाति तस्यैव बहुमानं करोति तस्यैव आय
तसहायी वं दृष्टत्वेन गण्यते तेन सह गोष्ठिं करोति हृद्गतं सर्वं तस्यैव कथयति यः राज्ञो कुंतद्धत्ती तिरणति राजानं देवत
मिव स्तौति राज्ञः सुजबलपराक्रमः दानादेऽदारतादिकं वा अतिशयोक्त्या वर्णयति एतदृशी ऐकृत्वा राज्ञः वल्लभो भ
वति न पुनः सत्यवादी प्रतिवचनेन शिक्षादायको वा आयतिहितकृता तस्मात् हे कुमार एतादृशी राज्यलक्ष्मी बहु १६९
विकारकरणशीला तस्याः प्रतिबंधोऽबुधानां भवति न तु बुधानां तत्त्वज्ञानां पूर्वापुरा यथा व्यये दारिद्र्यानां भवति अत्रार्थे
एकं कथानकं शृणु सावधानमाना यथा सुचिविनोद श्रीदेवाभिधौ व्यवहारिणौ तयोः लक्ष्म्या गफ का कृत्वा

उद्वेपदं धापयित्वा पुनः तावुत्ताव्य लक्ष्मीस्थिरीकरणार्थं सुचित्वं प्रज्ञादिकं बहुमानं कर्त्तापि लक्ष्मानगणवदर्कि चित्तकरोक
ते तद्यथा भोगपुरे नगरे सुचिविनोद श्रीदेवाभिधानौ द्वौ वणिक्पुत्रौ पृथक् पृथक् पाटकोपरि वसति तयो पितृपरंपरागता मृहलक्ष्
ष्मीसुखेन गृहवासं पालयति तयोर्मध्ये यः सुचिविनोदः तस्य द्रव्यं सुचिधर्मे रति प्रतिदिनं करकृतः सकलतापजनोपरि
भ्रमति यत्र यत्र याति तत्र तत्र प्रथमं स्वपीठं मासनवा चतुष्कजलेनाधोय पश्चात्तत्र तिष्ठति गृहकार्यार्थं यत्तद्वस्तु आनयति
तत्सर्वं जलसोवं कृत्वा गृहमध्ये नयति अन्यदा सुचिविनोदगृहे मातंगाः समागताः तस्य गृहद्दिण्या लक्ष्मीवत्या पृष्टं किमर्थं
मागताः तेरुक्तं पूर्वं सुचिविनोदपित्रा अस्माकं व्याजेन दिनारा गृहीता बहुतरकाले गतेऽस्माकं दीनारसंपत्तिर्जाता
अतो तदृणमोचनाय समागतं दीनारलेखना कारयित्वा सर्वे पि देय दिनारान् लात्वा आगतास्म अतो सुचिविनोदो कुत्र गतः
लक्ष्मीवत्योक्तं मध्यान्हकाले गृहोपरि तनुस्नो सुखनिद्रया सुप्तोस्ति उत्थापयामि मातंगैरुक्तं निद्राच्छेदे महत्पापं यतः नि
द्राच्छेदी पंक्तिभेदी स्यादि॰ यतः अतः इमान् दीनारान् सचत्वे गृह्णातु जागरिते सर्वं निवेद्यं इत्युक्त्वा एकस्मिन् भाजने दीना
रान् दत्वा गता मातंगास्तु प्रोत्थितो सुचिविनोदोऽपरितन भूमितोऽधस्तादागतः लक्ष्मीवत्या स्वामिने मातंगव्यक्तिकरो प्रो
क्तः चिविनोदेनोक्तं ते दीनाराः कुत्र तयोक्तं मुक भाजने दिनास्समीपे सुचिविनोदो दीनारान् दृष्ट्वा पृष्टं लक्ष्मीवत्यै जलयो
गो कृतो न वा तयोक्तं लक्ष्मीः सरस्वत्या संयोगे दीनारा भवंति तत्र जलयोग करणे किं प्रयोजनमिति जुगुप्सा सिद्ध इति
श्रुत्वा लकुटीसंगलीघणो भूत्वा क्रोधेनोक्तं कुयंयात्विमे दीनारानिपतंतु नरके गिरिकंदरे वा नास्ति मे सोख्यं तु वगृहे
यस्या चित्रं मद्गृहमलिनं कृतमित्युक्त्वा वामपादेन दीनारा दूरतो प्रक्षिप्ताः तदा लक्ष्मी चिंतितं एष पापोऽयोग्यो यत्सु
मद्गृहं समागच्छंति वामपादेन प्रस्खलितास्तत्कथं मयाऽस्य गृहं तथा कर्त्तव्यं मया एषः यथा तदर हति मयि कर्त्तुं

नशक्नोति दालिद्रपूर्णं च गृहमिति विचिंत्य मुक्तं सुविबोद गृहं लक्ष्म्या सहसाति स्तोकदिनमध्ये गतं सर्वधनं कपर्दवत् न कि
मपि गृहे स्थितं यत्र र आजीविकार्थं व्यापारादिकं करोति तत्र र विपरीतं भवति प्रनेगते सेवादिकरोति तस्या किमपि अ
शुभं भवति अमंगलं भवति ततो ते निष्कासयति एवं स्वजनवर्गेणं लोकजनानां च अनिष्टतरो जातः प्रतिदिनं विवाद
योगमन्नमपि गृहे नास्ति कृतं क्षामकुक्षिपरिभ्रमति लक्ष्मीवती सुअन्नमात्रदौर्लभ्यत्वा त्यक्तगृहं गता एवोपि परंपरा भवा
नल दह्यमानमानसो किमपि निर्वाहं कर्तुमशक्तः ग्रामं त्यक्त्वा देशांतरं चलितो ग्रामाद्ग्रामांतरं भ्रमति यत्र यत्र व्यवसाया
दि कर्तुं प्रारंभयति तत्र र विपरीतं महद् दुःखं प्रबलं भवति कस्यचित्सेवां कारणे प्रवर्त्तयति तदा किमपि चौर्यादिकलं
कं चरति ततो निष्कासयति एवं बहुनग्रामदेशान् बहुकालं यावद्भ्रमणं कृतं परं सर्वत्र विफलव्यवसायत्वा सन्नासमन्
पुनरपि स्वदेशाभिमुखं चलितः एकदा मार्गे निरसणो कष्टेण मार्गमतिवाह्य क्षुधया पीडितो एकस्मिन् नगरोसन्नदेवकुले
क्षुधाकुलो मार्गश्रमेण ग्लानशरीरो सखेदं तत्र निषणो यावत्तिष्ठति तावत् एको मातंगो तत्रागतो मूलमंडपे गत्वा य
क्षायक्षाप्रणामं कृत्वा मंडपे उपविष्टः सुविबोदोपि क्षुधातृषा खिन्नशरीरो एकस्मिन् देवालयकोणेषु पतितःपश्य
ति मातंगचरितम् ततो मातंगेन प्रणामं च कृत्वा आडंबरात् पूजाविधानं कर्तुं प्रवृत्तः मंडलं चालिखितं तत्र यक्षणी
कृतो पूजोपचारः स्मृतो मंत्रजापः क्षणांतरे समागताः यक्षणी भणिता मातंगेन भगवती सकलसमीहितं प्रगटीकु
रु मम कृते विलाससुचनं कुरु यक्षिणा तत्क्षणाद्यैव निवर्तितं भुवनभोजनादि सामग्री ततो सुररमणी वृंदेन मातंगस्य १७०
सुगंधतैलादिनाऽभिंगयित्वा सुगंधवरोद्वर्तनेनोद्वर्त्तयित्वा पुष्पादिवासितजलेनोष्णजलेन च स्नानं कारयित्वा सु
कुमालगंधतैलादिनाऽभिंगयित्वा काषायिकवस्त्रेण अंगं लुंछयित्वा शुद्ध विना शुक वस्त्र परिधाप्य विविधैराभूषणै

र्भूषयित्वा प्रवरासने संस्थाप्य सुवर्णरत्नभाजने विविधरसनिष्पत्तीं देवनिर्मितां रसवतीं भोजयित्वा आचमनादिना मुखह
स्तादि कारयित्वा रत्नरचितस्वच्छपल्यंके सुकुमालतूलिकास्तीर्णे देवसयनाय स्थितौ वरसुगंधद्रव्यमिश्रितं प्रवरतांबूलादिमु
खवासयुक्तनेकसुररमणी कृतगीतगाननृत्यादि अनेकविलासान् विलसन् अद्भुतसुखनिमग्नो तिष्ठति यावत् पश्चात् घटि
केकरात्रि ततः कृतकार्ये सर्वं विसर्जितं पुनस्तथैव कुले स्थितो एतत्सर्वं सुविबोदेन दृष्टं दृष्ट्वा च चित्ते चिंतयितुं लग्नः अहो एष
: मातंगो विद्यारत्नमहोदधिः अचिंत्यशक्ति अथास्य सेवां करोमि सेवया प्रशान्तिस्तो मम दालिद्र्यं गमिष्यति इति विचिं
त्य सेवां कर्तुं प्रवृत्त पृष्टिलग्नो भ्रमति निवसितुकामस्याऽग्रतोऽसनं ददाति तस्याग्रे सावधानमनास्तिष्ठति मुखनिर्गतवचनमा
त्रेण तत्कार्यं निपुणतया करोति यथा तस्य चित्तं प्रसन्नतां भजति उत्थितकामस्य उपानद् युग्मं पादयोः परिधापयति मार्गे ग
मनं कुर्वतां सविनयं सेवकवत् पृष्ठ शुश्रूषमानो चलति यथा तस्य चित्तं प्रसन्नतां भजति उत्थितकामस्य तस्योपकरण
भारं चोत्पाट्यमानो पदे पदे खमा खमेति शब्दं वदन् अनुचरति एवं चिरकालं सेवनयाऽवर्जितं मातंगस्य मानसं अथान्य
स्मिन् दिने तुष्टेन मातंगेन भणितो सुविबोद लोलक केन कारणेन ममानिर्वचनीयां करोषि प्रशान्तोस्मि तव सेवयातो तवकृता ली
शयं वद यथाऽहं तवाशां पूरयामि तदा सुविबोदेन प्रणामपूर्वकं हस्तौ संयोज्य वक्तुं लग्नः स्वामिन् दृढ दालिद्रपीडितो स्मि
अति दालिद्रेण पराभूतो गृहान्निर्गतः मया दालिद्रयोक्तं यतः रे दारिद्र विचक्षणानां वर्त्ताम् एक सुणिज्जु अम्हे देशांतरचा
लें अम्हें पिण आगें चालो रखस्यु घरसार करिज्यो १ दारिद्रेणोक्तं पभिच्वत्तुगिरुयांतणुं निरबंदे नेट निवांण तुम्हे द
सांतरचालतें अम्हे पिण आगेवांण २ एवं मम दारिद्रं पृष्टिलग्नं भ्रमति परं पार्श्वं न मुंचति तथा हे स्वामिन् अथाधुना
मया सकलं महिमंडलं भ्रमं ते न कुत्रापि द्रव्यमात्रं किमपि न प्राप्तं ततोऽसंप्राप्तविज्ञो भग्नाशासन् पश्चाद्गृहसन्मुखः

प्रस्थित: सांप्रतं पुन: किं विस्मृत: कृतस्मृत कर्मलं वित क्वान्तानियोगेन युष्माकं दर्शनं जातं तवतामतुलसामर्थ्यं मत्वा सेवां कर्तुं
प्रवृत्तोस्मि चेत्तवदर्शनं से चयाच ममदारिद्र्यं नगमिष्यति तदाऽन्यको ममदारिद्र्यसमुद्रात्तारयिष्यति अतो मयाकृतानि स्थ
येन सेवाऽारब्धा तस्मात् हे स्वामिन् प्रसादं कृत्वा ममदारिद्र्यसमुद्रान्निस्तारय इति स्तुचिबोद वचनानि श्रुत्वा प्रसन्नचित्ते
मातंगेनोक्तं तुष्टोऽस्म्यहं तवोपरि गृहाण त्वं इमां यक्षिण्याराधन विद्यां ततोऽस्तु चिबोदेनोक्तं महान् प्रसाद इति उक्त्वा प्रणामं
कृत: ततो मातंगेन चित्तप्रशान्त्या यक्षिणीमंत्र: साम्नायपूर्वकं दत्त: सविनयं गृहीतोऽस्तु चिबोदेन पुन: मातंगेनोक्तं अ
त्रैव मम सान्निध्ये नामुं मंत्रं साधय यथा तव निर्विघ्नं सिद्धिर्भवेत् तदास्तुचिबोदे साधितो न तत्साद्धा ध्यानं मंत्र: कृतार्थमात्मानं
मन्यमान: मातंगेनोक्तं यादि त्वं स्वगृहे इप्सितं कुरु इति कृत्वा विसर्जित: स्तुचिबोदोऽपि मातंगं नत्वा चलित: निजगृहा
भिमुखं मार्गे गमनं कुर्वन् मनेकानि मनोरथानि कल्पयन् कतिपयदिवसैरागतः स्वगृहे प्रथममेव कृत्वा यक्षिणीसाधन
साधनसामग्री चतुष्किकायां लिखितं मंडलं तस्मिन् जिन्हा यक्षिणी विदितोपजोपचारतत्रस्थित्वा यावता मंत्रं स्मरति तावता
मंत्रस्य सुखपदं विस्मृतं न च पश्चितं साधन सिद्धं च ममाध्यना कांचितानि दर्शपूरितमानसो मा ग्रोऽनेकानां मनोरथान् करणा
सुकत्वेन व्यग्रचित्त तया मंत्रो विस्मृत बहुनाप्रकारेणोहापोहः कृत: तथापि आवरणदोषात् स्मृतिपथं नागतं मंत्रपदं
फालस्त्र धूष्टकर्मैव च तस्य चित्तक्षोभात् पुनरपि अनेकानि ग्रामनगराणि पत्तनानि गवेषयन्तो बहुभिर्दिनैर्लब्धा स्तुचिबोद
मुकस्थानेऽस्ति इति मत्वा गतो तस्य मातंगस्य समीपे यथावस्थितं दृष्ट्वा एतं मातंगेनागमनप्रयोजनं तेनापि कथितो मंत्र
पदविस्मरण व्यतिकरो तच्च श्रुत्वा उत्पन्नकरुणो प्राह भो भद्र त्वं विस्मरणशीलोसि विद्यात्तु एकस्यैकवारं च देयात् द्वितीय
वारमि पुर्वाज्ञा च दीयते तदा आवयोरपि निष्फला भवति तेनेमा विद्या त्वत्कनादातुं न शक्नोमि त्वद:खमपि दृष्टं न श

MEMORIAL

क्नोमि अतो गृहाणेमं विद्याभिमंत्रितं घटं स्वतःसिद्धं एष घट: दीपधूपादिभि: पूजयित्वा यत्प्रार्थ्यते तद्ददाति इप्सितं चरयति
अतोऽनेन गृहीत्वा व्रज स्वगृहं सुखी भवेति उक्त्वा दत्तो मातंगेन घट: तेनापि स प्रणामपूर्वकं गृहीत: ततो मातंगाज्ञया चलि
निजदेशाभिमुखं मार्गे स्वतःसिद्धं प्राप्य मनसि विचारयितुं लग्न: अथ कनामधर्मसमीहितदायको घटो दत्त: किंचित्तत्सत्तं प्र
जनमात्र कृत्वा इप्सितं लब्धा सर्वमनोरथा मम फलवंतो भविष्यति उद्योगानां मुखानि मलीनकरिष्यामि नगरे पुनर्मम
हस्तं सर्वप्रति तत्प्रतीत्य खलेन मम पत्नदशायां उर्वैचनानुक्तानि तस्य शिक्षां दास्यामि अतो स्वीय ग्रामं गत्वा गृहे चिंतितं च
फलवत्करोमि एवं मनोरथान्कुर्वन् कुड साधिना सह तुष्टचिन्तः चलित: गतो निजग्रामात् दिनद्वयांतरितपथं यावता मलि
ता तस्कराते: सार्थलुंटितो तस्य घटोपि तस्करैर्गृहीतो पुन: विलक्ष्ण सन् पश्चाद्वलितो तं मातंगं गवेषयन् कतिपयदि
वसै: पुन: मिलितो मातंगपादयोर्लग्न: पृष्टे तेन पुन: कथमागत कथितोपट व्यतिकर: तस्य दैन्यं दृष्ट्वा करुणाप्र
दुर्ग्रूला ततो तेन दत्तो विद्याभिमंत्रितो घट: कामकुंभसंज्ञित: कथितो तस्य पूजनविधि: अथ स्तुचीबोदो मातंगं न
त्वा सह चलितो निजदेशाभिमुखं कतिपयदिवसैर्गृहं प्राप्त: चतुरस्त्रं गोमयेन लेपं कृत्वा दीप धूप पुष्पाक्षतचंद
नादिभि: घटं पूजयित्वा घटं प्रार्थित: अथ: घटेन यत्प्रार्थितं तत्सर्वं दत्तं प्रसन्नीभूतो चिबोद: चिंतयितुं लग्न: तावत्
स्वजनादीनां मंत्रयित्वा भोजयामि यथाखिलपुरे विख्यातो भवामि पश्चात् वस्त्राभूषणादीन् प्रार्थयिष्यामि भोजनसामग्री
प्रार्थिता: देवानुभावेन सर्वसामग्री प्रगटीभूता ततो स्वजनादीनां मंत्र्य भोजनं कारयितुं लग्न: ते सर्वेत्र तत्प्रमोदिव्यां रस व
तीं अत्रोजिप र्वा प्रशंसां कर्तुं लग्ना: ततो किंयहिस कून सं बांधिवर्गे बहुमान पूर्वकं पृष्टो स्तुचिबोद: भो भाग्यनि
धे: इमामा भोजित पूर्वादिव्यां रसवतीं कुत: संपादयसि इद्दृशी उत केनापि पूर्वं भोजिता नापि अग्रे भोजयिष्यति मत्स्य

लोके देवलोकसुखास्वादो त्वया भोजितः धन्यस्त्वं सर्वेषु जनेषु गुणी दृष्टः नान्यत्कोपि त्वादृशो दृष्ट परं कथयेदृशी तव शक्तिकु
तः कस्य महिमा ततोस्तु चिबोदः तेषां वचनेन गर्वितो मानावेशेन मदमत्तो गृहांगे तं गत्वा तं घटं स्कंधे कृत्वा स्वजनानां मध्यगतो
हर्षेण विकलचेतस्को नृत्यन्मुखेन अहो मम अस्य घटस्य प्रभावेन पुनर्दारिद्रं भोजनं तु कियन्मात्रमीदृशा भोजनानि
त्वस्य घटस्य प्रभावेण प्रतिमासं भोजयिष्यामि अधुना को मम तुलनां करिष्यति अस्ति कोपि चेत् यौ कटीतवमुपदर्शयामि तस्य सा
मर्थ्यं एवं गर्वपूरितहृदयोसौ हर्षेन्नृत्यन् अत्युत्क्यात् व्याकुलचित्तत्वात् पतितो स्कंधात् घटः भग्नो घटः जातस्ते खंडशो जा
ताः भग्नाशा विलक्षवदनः शोचयंति लोकैः पुनः तस्य मुखं दृष्ट्वा प्रतिगृहं प्रतिजनं हास्यं कुर्वंति मूर्खकथायां प्रवर्तमा
नायां अस्यैव दृष्टांतं दीयते तं दृष्ट्वा हृदये ज्वलन् पुनरपि ग्रामान्निर्गतः मातंगं गवेषयितुं लग्नः बहुभिः दिनैर्मातंगो मि
लितः कथितो सर्वव्यतिकरं मातंगोपि तत् श्रुत्वा उपविष्टहस्त भालेहस्तं दत्वा प्राह धिग् तव मूर्खत्वं सर्वसमीहितदायकवस्तु
न वा दृशम् मूर्खं विना जनमध्ये प्रगटीकरोति लोलितगिरिश्वरः एवंविधं इसितदाहरकं असंगोप्य यत्नेन रक्षणीयं हस्ते दा
रिद्र्यं गृह्णाति तत्राहं किं करोमि भोजनं विधिय वारत्रयं तव मनोरथासाधकास्तत्र मित्रा विद्यासिक्षा च दत्ता तथापि तव मूर्खस्य
दारिद्र्यं न गतं पुनरागतः अतः परं मम पार्श्वे नान्यत् मंत्रादिकमस्ति एतावन्मात्रैव मम पार्श्वे विद्यानां सर्वापि दत्तं दत्त्वा
अधुना मम पार्श्वे नागंतव्यं गच्छ गृहे इत्युक्त्वा विसर्जितो स्तु चिबोदः विलक्षवदनो गतो स्वयगृहं दिग्माते नागति वा
सरात्रौ गृहे सुखप्रसुप्तो यावत् निद्राभिमुखो जायते तावता एकाम ध्यवया वरतरुणी श्वेतवसना गृहमध्ये सन्मुखमा १३२
गच्छंति दृष्टा ततोसौ ससंभ्रमेणोत्थाय तस्याश्चरणौ नत्वा पृष्टं स्तुचिबोदेन भगवती का त्वं किमर्थं आगता तया भणि
तं यास्त्वया वामपादेन अभ्युचीय मित्ति मुग्धाकृत्वा दूरीकारिता साऽहं तव गृहलक्ष्मीः तेन भणितं मधुना कुत्र गवा सि

तया भणितं मातंगगृहे निवासयामि तेन भणितं को मातंगो देव्योक्तं यस्य त्वं सेवां कुर्वता बहुतरदिनानि कृतां यस्य मार्गविलग्नो
तस्योपानहादि परिवहन् त्वयाऽभ्यासिकेलिशितः यत्कोपि न करोति तत्त्वया कृतं तस्य पार्श्वे वसामि तेनोक्तं किमर्थमागताऽत्र त
या भणितं मातंगगृहे निवासयामि तेन भणितं को मातंगो देव्योक्तं तव सोप्यधर्मदर्शनार्थं किं हगूशोत्तरदत्तो स्तुत्वाऽदर्शनं ग
ता लक्ष्मी स्तुचिबोदो पुनः लज्जाऽवनतकंधरोऽतिकष्टेन प्राणवृत्तिं कुर्वाणो सकलजनहसनीयो जातः यत्र गच्छति तत्र र
अत्रायं मूर्खत्वं कामूकं लग्नस्वरूपमुक्त्वा परिहास्यं करोति अयं च श्रुत्वा हृदये ज्वलति परं निर्धनत्वात् दुःखे कालनिर्गम
नं करोति तस्मात् हे केरलकुमर दंपर्य च सा नालक्ष्मी अतिसुचीलाकरणेनापि लक्ष्मीः स्थिरा न भवति अथ सेवयापि नया
पि च लक्ष्मीः स्थिरा न जाता तत् शृणु अथ द्वितीयस्तु चिबोद वयस्यो श्रीदेव नाम्ना तेन बहुभिः प्रकारैः देवता देवीनां सेवां मु
क्त्वा एका लक्ष्मी देवताया प्रतिमा कारापिता मंत्राह्वान पूजन संस्कारादि विधिना प्रतिष्ठापिता गृहमध्ये शुचिस्थाने देवगृ
हं कृत्वा लक्ष्म्या स्थापनं कृतं नित्यं त्रिकालदीपधूपपुष्पादीनां पूजनं करोति प्रतिक्षणं लक्ष्मीमंत्रध्यानादिकं स्मरन् कालम
तिक्रामति अन्यदिने लक्ष्मीप्रतिमाया मुखं हास्यमानं मुखं दृष्ट्वा पृष्टः श्रीदेवेन भगवत्यायाः परिहास्यकारणं किं लक्ष्म्या
भणितं तव चरित्रं दृष्ट्वा श्रीदेवेन भणितं कीदृशं मम अनुचितं चरित्रं यत्तव परिहासकारणं जातं लक्ष्म्योक्तं शृणु यत्त्वं पर
मपदसाधकान् परमकरुणरसस्तताम्तकुंभकल्पान् सकलसचराचरजीवहितवत्सलान् सकलसुरासुरनरपतिनमित
चरणान् समस्तवांछितसुखदायकान् जगत्त्रयोत्तमान् श्रीअरिहंतादिदेवताविशेषान् विहाय इहलोकप्रतिबद्धा
ऽस्तु पक्षरेण मम पूजनं करोषि अहं पुनः पूर्वजन्मांतरोपार्जितपुण्यपरमतिविशेषेण स्थिरताभावेन स्थातुं न शक्नोमि प्र
बलपुण्योदयं यावत् मम स्थिरत्वं भवतीत्यर्थः न तु मम प्रभावात् स्थातुं न शक्नोमि ततो यस्य सेवनात् कार्यं न भवति तस्य सेवनं

अहं पुण्याधीना लक्ष्मी त्रिजगत्यसि हि पुण्यं च शुद्धदेवगुरुधर्मदानशीलतपादिना भवति तच्चमाहरणा तांसेवनेन अतः तव अहं
सेवनं अहं पुण्याधीना लक्ष्मी त्रिजगत्यसि हि पुण्यं च शुद्धदेवपरिहासकारणं भोगदेवेन भणितं भगवती त्वया प्रजायरा यावत्पुण्यमनइ
वतन इवत परं तव पूजां पुण्यं तेपि न मुंचामि एवं निश्चलचित्तेन लक्ष्मीपूजनं कुर्वतो व्रजंति वासरा अन्यदा लक्ष्मीपूजनावसरे ल
क्ष्म्या मुखस्यामं दृष्ट्वा भोगदेवो पृच्छति भगवती किं कारणं मया त्वं वैवर्ण्यवदना लक्ष्यसे तत्किं कारणं भाषालभणितं यः तवाधुना
धारको जातः सो विलक्षणो पुण्यरहितो पापबहुलो अतोऽहं तद्गृहमुक्तिकामास्मि अतिलक्षि चरो तवोपरि अनुरक्तापि
गमनत्वृत्वं भविष्यतीति तव वियोगदुःखेन एवं विधाजातास्मि यस्तु पुण्ये विनाम स्थिरता भवति शास्त्रेप्युक्तं यत्कोपि गृहे सल
क्षणो पुत्रो दासो वा पत्नी वा पुत्रवधूर्वा आगतमात्रेण सर्वतोऽनाकुला लक्ष्म्यासं केतितमनुने वसमस्येति स्तोकेनैव कालेन
ऋद्ध्याकीर्णं गृहं भवति यदा पुनः कोपि निर्लक्षणो पूर्वकृतपापतरो पुत्रो वा पुत्री वा सेवको वा तीर्यंचा वा आगतमात्रे यत्नं कु
र्वतामपि लक्ष्मीः नश्यति यतः पुण्यपापोदयेन च चिंतिता लक्ष्मीरागछति च यतः पुण्योदयो भवे लक्ष्मी नालिकेरफलेस्व
तु अज्ञाता हि पुनयाति गजभुक्तकपित्थवत् १ अतः निश्चितं मम गमनं भविष्यति तेन मम मुखं वैवर्ण्यं जातं भोगदेवेन
पृष्टं भगवती कुत्र गमिष्यसि लक्ष्म्योक्तं अत्रैव नगरे धर्मजन्मनि दत्तमुनिदानो पूर्वकृतकर्मणाम पापोदयकालत्वात् वर्जि
तविज्ञाता लोको भोगदेवसार्थवाहः परिवसति अधुना तस्य प्राप्त पुण्योदयकालत्वात् भोगदेवेति नामसार्थकरणार्थं त
स्य गृहे गमनं भविष्यतीत्युक्त्वा तिरोभूता लक्ष्मी तस्य गृहं गता अथ सो वदेवसार्थपतिगृहे लक्ष्म्यागतत्वात् कतिपयदिना
न्यंतरे धनधान्यसुवर्णरत्नमणिमाणिक्यादि ऋद्धिविस्तार चितुं लग्नाः यः यः वाणिज्यं करोति तत्र तत्र इच्छितात् अधिकतरं १९२
प्राप्नोति सर्वतः ऋद्ध्याकीर्णं गृहं जातं नगरमध्ये महाजनवृंदेषु महत्त्वं जातं राजद्वारे राज्ञा च सन्मानं दत्तं गृहांगणे अश्व

सुखाव् दासदासीगोत्रीभिः व्याप्तत्वात् दुःप्रवेसं यथाप्रतिभासितः धवलितं समस्तपुरं स्वयं भोगदेवः पुनः लक्ष्मी लब्धा मार्गणा
नां अधिकं ददाति परोपकारं च करोति तेन जगद्विख्यातयशो जातः स्वयं च वस्त्राभरणैः देवद्रव्य स्फारशृंगारः अश्वसुखा
सनादि वाहनारूढो अनेकजनैः परिकीर्णो चतुष्पथमार्गे गच्छति तत्र सर्वे महेभ्याः दृष्ट्वा अभ्युत्थाय प्रणामं करोति गतेच
गुणवर्णनं करोति परस्परं खलु तं जनश्रीलक्ष्याऽस्य सफलं जीवितं अनेन प्राप्ता ऋद्धिः वरतरा यस्त्वति दिनं परोपकारम् भवनेस्ति
अस्य नामग्रहणेपि भद्रं भवति नगरमंडनोस्ति इत्यादि त्रिवर्गसाधनपरो सुखेन कालं गमयति अन्यदा स्वकलत्रं भोगव
तीनाम्ना तस्या स्वर्णगत्वेवं वक्तुं लग्नाः प्रियेयथेष्टं दानं देहि माविलंबं कृपणतां च करोतु तथा यथेप्सितानि वस्त्राणि
चरणानि च कर्तव्यानि मदीया शंका न कर्तव्या एहिकलोगे विलस्ये च कृपणत्वं न कार्यं किं बहुना यावत्पुण्यं तावल्ल
क्ष्मी पूर्णपुण्ये गते यत्नेपि न स्थास्यति अतो पुण्यं कुरुस्व प्राप्ता लक्ष्मी उभयलोकसाधनेन सफलीभवति तत् निःशंकतया व
कव्यमिति प्रियेदानभोगादिना मया प्राप्तश्रीफलं लातां पश्चात्परलोकहिताय मां त्यक्त्वा चारित्रं एही भ्रात हे प्रिये यतो क
रिकर्णचपलां चपलालक्ष्मीः तस्या विश्वासः न कर्तव्यः यदुक्तं तद्धुक्तं यत्परोपकारकार्ये आगतं तत्स्वकीयं ज्ञेयं अन्य
त्सर्वं परकीयं पापहेतु भवांतरेपि तत्कृत्यस्य पापस्याविरतप्रत्ययिकं पापचिंतामाप्नोति तस्मात् अस्खलितं दा
नं दीयतां स्वेच्छानुरूप भोगश्च कर्तव्यः इति भर्तुः वाक्यं श्रुत्वा सा भोगवती स्वयं दानरसिहिती यं पुनः सत्वाद्यानायो
त्साहिता ततः प्रभृति विशेषतः सुपात्रादिदानादि सोत्साहं दातुं लग्ना ये केपि ये यत् २ मार्गति तत् तत् तेषां ददाति च
कस्यापि न कारं न करोति एवं कुर्वत्र् कियत्यपि काले गते अन्यदा तत्र पुरोद्याने लोकालोकप्रकाशार्थप्रकाशन प्रत्याक
र श्री केवली भगवान् समवसृते तस्य वंदनार्थं महतिपर्षदा निर्गता भोगदेवोपि तच्छ्रुत्वा सहर्षं भोगवत्या समं वंदनाया

गतः केवलीदृष्टेः पंचाभिगमपूर्वकं वंदनां कृत्वा स्तुत्वा च यथोचितस्थाने स्थितः ततो भगवता संसारनिर्वेदनी धर्मकथा
दत्ता येयासंसारेऽनादिप्रीयं इंद्रीयसुखं मनिष्टं लगति अवसरं प्राप्य सोमदेवेन विज्ञप्तिं कृत्वा भगवन् दानस्य किं फलं केवलीना भणितं सोदेवानुप्रीय अस्मिन्नेव विशालपुरे संचयश्रीलसार्थवाहस्य दुर्गतपताकाभिधान कर्मकरः प्रष्टव्यो सोम
देवेन तद्वत्तीति कृतं अवसरे देसनोपरता व्याघागता: सभागता लोका: कतिपयदिनानि तत्र स्थित्वाऽन्यत्र क्षेत्रे विहर
न् गतः केवली ततो सोमदेवो केवलीवचनमस्थापनार्थं सोभवतीसहकृत्वा रथवाहनादिरूढा बहुभिः सेवकैः परिवृत्तो
विसालपुरे गतः तत्र पुरे प्रवेसं कुर्वतां सवितव्यता योगेन सोमदेवेन दुर्गतपताकघरणीनाम्नाः दुर्गिलाकास्मि स्थित्का
याधंमार्गे गच्छंति दृष्टा सोमदेवेनामं अपृष्टं लेडत्वं संचय सालसार्थवाहस्य तत्र गृहद्वारं वेदिकायां नाना सि तयोक्तं मा
मं आगंतुं मत पृष्टे दर्शयामि तस्य गृहं ततो सोमदेवः दुर्गिलाऽग्रतः कृत्वा गतः क्रमेण संचयश्रीलसार्थवाहस्य गृहं दर्शितं
क्रमेण संचयश्रीलेः श्रेष्ठिनी धर्मकथा चतुर्धा आक्षेपणी १ विक्षेपणी २ संवेदिनी ३ निर्वेदनी ४ इमं गृहसार्थवाहस्य त
त्र गृहद्वार वेदिकायां स्थिता संचयश्रीलसार्थवाहस्य धीया धनसुंदरी दृष्ट्वा तां प्रत्युक्तं फलगेऽयं संचश्रीलसार्थवाहस्य गृ
ह तयोक्तमिदमेव सोमदेवेनोक्तं श्रेष्ठि अस्ति गृहमध्ये तयोक्तं चतुष्पथे गतोऽस्ति पुनः सोमदेवेनोक्तं साम्प्रतं भव
तां गृहे दुर्गतपताकाभिधानो कोपि कर्मकरोऽस्ति तया भणितं स्तोकदिनप्रागासीत् सोमदेवेनोक्तं मध्ये कुत्र गतः
तयोक्तं सांप्रतं पुनः तस्य मृतस्य नवमासा संजाता मृतः नवमासो गता तिमृतस्य धनसुंदर्या भणितं सचाहृता नां १७४
मह्वस्यानां तेन सह किं प्रयोजनं सोमदेवेनोक्तं केवलीकथितवृत्तांत अत्रांतरे संचयश्रीलसार्थवाहो प्यागतः परस्प
रं शिष्टाचारपूर्वकं मोत्कलकृतः मिलित अकरवत्वेमवार्तां पृष्टा सोमदेवेन चिंतितं मनसि केवलीवचनं नान्यथा

भवति अत्र निवसतां मेव संदेहो नं छ्यति यतो अमूढलक्ष्यं केवलीवचनं ससंगुणकृत्यं भवति अत्र निवसितं युक्त मिति सं
प्रधार्य संचयश्रीलं प्रत्युक्तं श्रेष्ठिन् अस्माकमेकं सुंदरगृहं भाटकेन लवान् संचयसीलेनापि स्वगृहपार्श्ववर्त्ती स्वकीयमे
वमहद्गृहं दर्शितं भाटकं च कृत्वा तत्र स्थितो सोमदेवः अन्यदा संचयश्रीलस्य पत्नी अंतर्वत्नी नवमासादि गर्भस्थिति पू
र्णतां प्राप्ते प्रसूता धनसुंदरी पुत्रो जातः सर्वेषां गृहवर्त्ती मनुष्याणां अपुत्रीकानां पुत्रप्राप्तिहेतो उत्साहसंजातः श्रेष्ठिस्तु
चतुष्पथे गतोऽस्ति तत्रैका गृहचेद्या महदुत्सावाच्छया धावन् चतुष्पथे गत्वा हट्टस्थितस्य श्रेष्ठिनः सदर्प वर्धापनिका दत्ता अप्र
त्यकृण गुणा सर्वं जातमित्युक्ता विसर्जिता दासी तत्र स्थिता केपि मद्देसा: तं श्रुत्वा चमत्कृत चित्ता मुखेऽगुलीं क्षिप्त्वा परस्परं
कर्णोपकर्णीय कर्णे वक्तुं लग्ना ऽहोऽस्य कृपणत्वं दृष्टं त्वं च निर्लज्जत्वं च यतः त्रयोदश द्रव्यकोटि स्वामिन्नरी दृशं कृपणत्वं
यतो हृष्टावस्थायां कुलसंततिरक्षिको मृदत्साशया पुत्रो जातः परंन किमपि वर्धापनिका दत्तं कीदृशोयं निर्लज्जः कीदृशमस्य
वज्रकर्कशं हृदयं तत्रैकेन मुखरेण श्रेष्ठिन् पुत्रवर्धापनिकायां किं दत्तं श्रेष्ठिनोक्तं किं दीयते किं जातं मानुषी मनुष्यं
प्रसवति अत्र किमाश्चर्यं किमपि जातसंजातः प्रसूतस्य सूतिकासमय प्रतिपालनाया नैकाठि कयाणकानि घृतगुडादीनि
वायतां बहुद्रव्य योसविष्यति ततः पुत्रपालनेमहद्द्रव्ययोसविष्यति पुत्राभमने विसव्ययस्य मारस्तुघाटितं सर्वेपि चतुष्प
थस्थिता: हसितुं लग्ना: दासीपुनः विलक्षवदना गता गृहमागत्य तत्प्रतिकरो धनसुंदर्याग्रे निवेदितः संध्यायां गृहमाग
तोऽश्रेष्ठि तदा गृहमानुष्यैः सर्वैरपि सार्थवाहं प्रत्युक्तं स्वामिन् युष्माभिः तत्र किं कृतं: भवतां पुत्रस्य पुत्रो जातः वर्धापनी
का नाकिमपिदत्तं चतुःष्पथे स्थित्वा किं विलज्जापि नागता इति श्रुत्वा पुनः तत्रापि पूर्ववदुत्तरं दत्त्वा बहिर्निर्गतः पुनः

धन्नाचरित्र
१७५

कपर्दिकामात्रं व्ययं न करोति अन्यदा अस्थुचीकर्मनिवृत्ते धनसंदर्यकिल्लष्टव्या च परस्परं मंत्रणं कृतं अहिस्तु इहश्री
ष्ठ वसरे किंचिदपि व्ययं न करोति मिलाक कर्म संग्रह द्रव्यं कृत्वा स्थित निर्लज्जा अस्माकं उत्कुलस्थिता गोत्र जुहारणादि
ज्ञातिगोत्रीयाणां च भोजनकारापणं विना कष्टं मुखं दर्शयितुं शक्यते गतोऽवसरः न पुनरायाति इति विचिंत्य धनसं
दर्या भणितं सार्थवाहस्य प्रियतमा पुत्रिकाणां महद्भाग्योदयेन पुत्रोऽगतः परं यूयं तु दानभोगलीलकः प्राक्षेपमम
वसरे किंचिदपि न करोषि इदृशं कृपणत्वं कृत्वे मालारसेतयालक्ष्मा किं कर्तुमिच्छसि पूर्णे आयुषि सर्वमत्रैव
स्थास्यति साद्धत्तिकेवलं द्रव्योपार्जनं पापं संग्रहं नित्वा यास्यसि अवसरे द्रव्यव्ययकरणं विना ज्ञातिस्वजनवर्गेषु कष्टं
स्थातुं शक्यते चेत् यूयं न करिष्यथ तदाऽहं स्तक्षणादिकं विक्रीणयित्वा प्राप्ताऽवसर व्ययं करिष्यामि एवं धनसंदर्या
गृहस्थितेन मनुजे सर्वैरपि तं भेवोपालंभो दत्तः अथ सार्थवाहः सर्वेषामुपालंभं श्रुत्वा व्याकुलो जातः महत्या नैपति
तो चिंतयति अहो मम भार्या परिणीत पुत्रवगृहपरिवारोपि किमेते जानंति द्रव्यं किं नलसः पतंति किं वा स्तब्धेन निर्ग किं वा तृण वद्भवति
च्छति द्रव्यस्तु महाकष्टेन लवेन प्राप्यते एते उ द्रव्योपार्जनकष्टं किंचिदपि न वेत्ति हा एते हताग्रहिता एतावान् द्रव्य
व्ययं निरर्थकं करिष्यति एकमपि मे न तस्य वैष्व्य एवं करणाय प्रवृत्ताः अहं किं करोमि को मम सहायी भवति यदग्रेक
घृते सम उ अस्येव पक्षं करोति सर्वेपि भोजनरसिकाः परं द्रव्यव्ययं कारापणे को रसिको भवति एतावान् द्रव्यं पुनः कदा १७५
मिलिष्यति हा किं जातं एवं महताऽार्त्तध्यानेन प्रस्तो दिवसं यथा तथा निर्वाह्य संध्यायां कृतः भोजनो रात्रौ प्रसुप्तो
पि चिंतया निद्रा नागता भोजनस्य जीर्णं जातं तनो विसूचिका जाता तस्या महत्या वेदनया मृतो तस्मिन्नेव नगरे नागिला

नाम्नी आजन्मदारिद्री तस्य भार्या नागिलाकुक्षौ पुत्रत्वेनोत्पन्नः परं आजन्म पित्रोरनिष्टं तं दृष्ट्वा खेदमुपयाति परं न हर्षं महता कष्टे
न कालं निर्गमयति अथ धनस्कंदरि स्वभर्तुर्मरणं दृष्ट्वा परमोद्विग्नत्वं प्राप्ता चिंतयति धिग् अस्तु धनलोभस्य व्ययवार्त्ताश्रवणमात्रे
ण मरणं संजातं गतिपुनः कीदृशी भावि ज्ञानी जानाति लोभस्य सर्वविनाश केति जिनागमोक्तं सत्यमेव ततो तस्याग्नि संस्कारादि
मरणकार्यं कृत्वा कुलधर्मनिर्लोह दैहिकं कृत्वा च पश्चात् शुभे दिवसे स्वजन संतोष्य स्वजनकटं बसाक्षिकं पुत्रस्य धनदत्तेति नाम
दत्तं कुलाधुरस्तस्मै सुकुमार बकुलियत्ते पाल्यमानो सप्ताष्टवार्षिको जातः अथ स बालक गृहाद् बहिः परिभ्रममाणो धारे पौर
जनानेकानि वस्त्राभरणभोजनमंदिरमालादीसयनासनादीन् प्रपश्यतां र तस्यैवं संजातं एतत् उ मया कदापि दृष्टं चानुभूत
एवमीहापोहं कुर्वतो तदावरणीयकर्मक्षयोपशमेन जातिस्मरणं समुत्पन्नं तेन पूर्वभवानुभूतं सर्वं प्रत्यक्षतया ज्ञातं ततोऽस्य
पुण्यविलसितं संस्मार्य एक श्लोकमस्या दोधकं कृत्वा तत्स्थाने नमे भणति यतः दाणं जु दिन्तो मुनिवरह चडित तंपत्त इतो मि रंकस्स
विसह संपडिय जं धण तेह को मि १ एवं यत्र तत्र प्रतिदिनं ऊर्द्धि कृत्तलजोप्रजल्पति एवं भ्रमन् पार्श्ववर्ती सोमदेव सार्थश्रा
तो तत्रापि उदात्तस्वरे सदोधकं वदन् स्यति एवं श्रुत्वा दृष्ट्वा च भणितं सोमदेवेन सो धनदत्तस्त्वात त्वं किं जल्पसि कः अस्य जल्पित
स्य भावार्थो यि जवति तदा प्रार्थवद धनदत्तेन भणितं तातजी द्रस्य भावार्थं कथयामि ततः श्रूयतां अत्रैव पुरे दुर्गत पताक नामा म
म तातगृहे मम जीवो कर्मकरः आसीत् समस्त गृहकार्याणि अहनिशं करोमि मम प्रियापि अस्यैव गृहे खंडन पिषणादीन् करोत्
एवं महता प्रयासेन आजीविकापूर्त्तिं करोमि अथ स दुर्गतपताक अन्यमहेभ्यानां गृहे कस्मिंश्चित्कार्यप्रसंगे गच्छति तत्र भिक्षार्थं माग
तानां साधूनां पश्यति ते महेभ्यासाधूनां महत्या भक्त्या परिघल अशनादि चतुष्कं दानाय निमंत्रयति अस्मादृहं पुनः रं करोति

अनेकानि वस्त्रपात्रौषधादीन् याहणाय विविधभक्तिवचनै विज्ञप्तिं च करोति परं साधुर्निर्दोषं योग्यं च जानाति तत्तद् गृह्णाति
नाऽन्यत् कश्चित् योग्यमपि निर्लोभतया न गृह्णाति गोचर्यां भ्रमणं कुर्वतां प्रतिगृहं भिक्षार्थं विज्ञप्तिं करोति मार्गमांतरपि वा
वाहाराद्यर्थं निमंत्रयति परं निस्पृहाः साधवः कस्यचित् गृहे प्रविशंति कस्यचित् गृहे न यांति यस्य गृहे आहारं गृह्णाति तेन मनसि
हर्षं धरन् निश्चितातादृशं अधिकं प्रमोदं प्राप्नोति यस्य पुनः गृहे सन्नऽपि न गृह्णाति तेन अतिखेदं कुर्वन् आत्मानं जुगुप्सति हाऽहं
मिताग्यशेखर यन्मम गृहे मुनिनागता वाऽऽगत्यापि मया दीयमानं न गृहीतं एवं पुनः पश्चात्तापं च करोति ततः स दुर्गतपता
कोऽपश्यति विचारयति अहो एते महापुरुषाः परमनिस्पृहाः यतोऽहं दृष्टे मदेस्यैः बहुमानपूर्वकमतिमिष्टं मोदकादी
नं न गृह्णाति कस्याश्चित्तु तुच्छं निरसं च गृह्णाति धन्योऽभिप्रायोऽवतारः धन्याश्चैते दानरसिकाः लक्षो हत्वीन पात्रानुपोषयति मया
उपर्वजन्मनि नाकिमपि दत्तं तेन उदरभरणमपि दुःकरं महापापात्मा इहत्रोऽवममकृतः मिलति यदहं दानं दातुं साधुदानयो
ग्याऽऽहारमप्रकृतं मम गृहे साधुकृतः न दीनौकयोः संयोगकृतः चेत् संयोगः साधुर्गृह्णाति न वा तदा मम मनोरथो ऽतर्गर्भः कि
मपि साधोर्दृष्टयेन दृश्यः दानयोगसफलः भवति चेत् तदाऽहं प्राप्तराज्यमिव मन्यामि परं मीदृशं भाग्यं मम कुतः अयोग्योऽयं मनोरथः
पुण्यहीनत्वादिति एवमंतरा एवमंतरायदोषदेत्यानां गृहे साधून् पश्यति तदा इहत्यान् मनोरथान् कुर्वति आत्मानं च निंद
ति एवं परितापयन् कियता कालेन गते बहूनां गृहे विवाहादि विविधोत्सवाः समागताः एकस्मिन् दिने दुर्गतपताको मा
र्गे याति एकस्य परिचितगृहस्थापुरतो निर्गतः तदा तेन गृहस्वामिना दृष्ट्वाऽऽहूयोक्तं भो दुर्गतपताक यदि त्वां भोजनाय नि १७६
मंत्रयामि परं तव स्वामि समगृहे तव भोजनं न मन्यंते कथं यद्यपि चेत्कस्य भोजनार्थं माज्ञां दद्मि तदा मम गृहे प्रवसरेऽगत्ते

MEMORIAL

अस्य सेवक भोजनार्थं निमंत्रणं कर्तुं मा यतति एतदाशयेन तवस्मेऽपि मद्गृहे भोजनाय न प्रेषयति तव साधुस्तु मम प्रीतिवर्त्त
तिऽतोऽहं मां सव्यस्तु खासिकां गृहाविनप्रयच्छत्वा आस्वदयतां इत्युक्ते देसव्यस्तु खासिका भोजनमानदत्ता तां लात्वा निर्गतः मार्गे
ता मत्स्यहुतां स्करखासिकां दृष्ट्वा चिंतयितुं लग्नः अहोऽद्य मम मनोरथपूरणावसरोऽस्ति यद्यपि दुःषणप्रशस्तं वस्तु वास्ति परं मम हृ
र्षभाग्यं कुतः यदस्मिन्नवसरे साधुसंयोगं मिलति तस्त्वाऽहं साधुस्यो दद्मि साधवः कृपां कृत्वा मम दत्तं गृह्णाति इहत्यां मा
र्गितमेघवर्षणं कृतो भवति एवं चिंतयन् मार्गे चलनितः ऽतः ऽतः पश्यन् देयदानव्याकुलो गच्छति तावता प्रबलपुण्ययोगेनो
ग्रतपस्वीपारणके गोचर्यार्थं नगरे स्तमूनं दृष्टः चंद्रं दृष्ट्वा चकोरे वनंतमेघं दृष्ट्वा मयूरेवाति हर्षभरसारिते हृदयो उल्ल
सितरोमांचकंचुकी शीघ्रं साधुसमीपं दंसंगत्वा साधुं नत्वा हस्तौ संजोज्य विज्ञप्तिं कर्तुं लग्नः स्वामिन् कृपानिधे मम वराक
स्योपरि कृपां कृत्वा ऽमुं शुद्धमाहारं गृह्णातु संकादिदोषरहितो भवतां ग्रहणयोग्योऽस्ति अतो पात्रं प्रसारय मां निस्तारय तत्तो
साधुनापि निर्दोषितमाहारं ज्ञात्वा स्य ग्रहसावं च दृष्ट्वा पात्रं प्रसारितं तेनापि प्राप्तनिधनमिवाति हर्षभरसारितहृदयेन सर्वं
सुखभक्षिकादिकं सर्वमेकदेलये वदत्वा स्तुतिं च कर्तुं लग्नः कृपानिधे यूयं धन्याः यूष्मदिया वतारो धन्यः धन्य युष्माक
चरित्रं मद्य मम वराकोपरि महति कृपा कृता तारितोऽहं संसारकूपारात् यतो मुनिदर्शनेन भवकोटि कृतं पापं नश्य
ति पुनरपि कृपा कर्तव्या इति स्तुत्वा नत्वा च परिपूर्णमनोरथो जातः साधुरपि धर्मलाभाशिषं दत्वा पश्चाद्वलितः दु
र्गतपताकोऽपि पुनः मुनिदानं मनुमोदयन् गृहमागतः गृहकर्माणि कुर्वन् पुलकितहृदयो मुनिदानं स्मर
न् आश्चर्यमिव बहुदिनरणरणकं मिं चिंतितं कार्यस्य सिद्धितामिव हर्षयन् चिंतयति अहो मम भाग्ययोगेना

चिंतितमसंभावनीयं किं हृग्ज्ञातं ये दृते निस्पृहशिरोवतंसा मुनयः बहुभिर्महेभ्यैर्भिक्षार्थं निमंत्रिता कस्यापि गृहे ग
च्छंति परं न गृह्णाति कस्यापि लोभयुक्तः गृह्णाति कस्यचित्संमुखमपि न पश्यति एतादृशाः महांतोपि मम वराकस्य निमं
त्रणमात्रेणावधारितं मद्वचनं श्रद्धया गृहीतं च मद्दत्तं महो मम भाग्यमुदितं अतः परं नष्टं मम दुर्गतत्वमित्यादि पुनः पु
नरनुमोद्य पुण्यं पुष्टतां नीतं ततो श्रेष्ठिगृहे धनसुंदर्याः पितृपक्षीयसंबंधीगृहे विवाहादिकोत्सवे भोजनार्थं निमंत्रणमा
गतं स्वश्वशुरपक्षीयस्यापि निमंत्रणानि आगतानि ततो श्रेष्ठिप्रमुखास्तु स्वकीयपक्षे गता धनसुंदर्योक्तमहं तु पि
तृपक्षीयसंबंधीगृहे यास्यामि परं तस्य गृहं दूरतरमस्त्यतो दुर्गतपताकेन सह नित्यं गमिष्यामि एवं गृहपतेरनुज्ञाप्य
दुर्गतपताकेन सह तस्य गृहे गता ततस्तेन संबंधिना बहुभिर्दिनैरागतेति कृत्वाऽत्यादरं कृत्वा भोजनार्थमुपविष्टा
ततस्तेन संबंधिनोक्तं भगिन्ययं तव सहायातमनुष्यस्याज्ञां कुरु यथायं तवाज्ञया जिमति नान्यथा मम गृहे तु किमप
प्यन्नं नाश्नाति स्वस्त्राः जिमति दिवसमपि बहुतरोच्चटितः दूरादयं त्वत्सार्धमागतः भोजनं विना गंतुं न ददामि ततो धन
सुंदर्यापि ध्यातं मम सार्धमागतस्य प्रयोजनं किं यदि क्षुधितो गृहं यातीति ज्ञात्वाऽऽज्ञा दत्ता सुखेन यथेच्छं भुंक्ष्व ततो दु
र्गतपताके भोजनार्थमुपविष्टो गृहपतिनापि तस्याज्ञाकारितं दृष्ट्वा प्रीत्यातिसरसखरवल्लिका प्रमुखप्रणीतभोजनं
भोजितः दासेनापि बहुदिनेप्सितयथारुचि तच्च भोजनं प्राप्य चित्तप्रसत्त्याऽऽकंठं भोजनं कृतं भोजनानंतरं तांबूला
दिकं मास्वाद्य पुनः श्रेष्ठिन्या सह गृहमागता तां गृहे मुक्त्वा स्वोटजे गतः परं दानधर्ममनुमोदयति रात्रिप्रथमयामे गते १७७
ऽतिप्रणीतभोजनमतिमात्रया च भुक्तं तेनाजीर्णं विसूचिका जाता महति वेदनया पराभूतो चिंतयितुं लग्नः यदिमा

प्राणहरश्चेद्वेदनोत्थिता प्राणान् हरिष्यति निश्चितं ध्यातं मयाऽस्मिन्भवे केवलं परकीयसेवा कृता तदुत्कर्माणि कृत्वा प्रा
पमुवित्तं सुकृतेन किमपि कृतं यत्सार्धमायाति एकं तावदद्यैव मुनिभ्यो दानं दत्तमेवान्यत्किमपि धन्यास्तेऽस्या
ये नित्यं मुनिदानाय तत्परा मया तु आजन्म एकवारमेव दत्तं सफलीभवतु तस्य मुनेः शरणं भवतु एवं ध्यायन्मृतः मृत्वा
च तस्य श्रेष्ठिनी कुक्षौ पुत्रत्वेनोऽहं कुमार अयं प्राप्तेन मया पूर्वानुभूत गृहवस्तु मानुषादि दृष्ट्वा जातिस्मरणं जातं अतो
महर्षिदानफलं महत्तस्य गृहस्वामी जातः अतोऽहमेवं प्रजल्पयामि दाणं कुदिन्नं मुणिवरहे इत्यादि एवं धनदत्तो
क्तं श्रुत्वा चित्तचमत्कृतो भोगदेवश्चिंतयति अहो श्रीगुरोः केवलिनः ज्ञानं अहो संसारस्याकलनीयस्वरूपं अहो सा
धुदानस्याऽपरिमितं फलं अहो संचयमीजादीनां मूढता कृपणता च एवं संसारस्वरूपभावनया केवलिवचने प्रत्ययो जा
तः दानेवात्यादरो जातः भोगदेवभोगवतीप्रत्याह सुतो जातो केवली वचने प्रत्ययो यद्यपि जगत्सु स्थितिपरावर्तनं भवति
तथापि केवल्युक्तं नान्यथा भवति अथान्यदिने कश्चित् गुणधरनामा अतिशयज्ञानधारी साधुः संवसीजगृहे भिक्षा
र्थं प्रविष्टस्तेन सधनकुमारो त्स्म्नवगाथावसमुच्चरन्दृष्टः तेनातिशयज्ञानीमुनिना ज्ञानेनातु व्यतिकरं ज्ञात्वा भणितं
भोकुमर एकांतेन हर्षोत्सुकं न कर्त्तव्यं यतः नियदिधेयमस्तुदयेत्तमे इत्यादि० इंजोपि स्वकीयपुण्यं वर्णयन् लघुत्वमा
प्नोति शास्त्रे स्वगुणपरदोषश्च वर्णनं सर्वथैव त्याज्यं यतो तव पिता संचयसीलो अदत्तदाना अमुक्तधनौघो अनेका
नि पापस्थानानि समाचर्य धनसंचकृतः ततः परं धनसंरक्षणानुबंधीध्याने कृतानो आर्त्तध्यानपरः सन् मृत्वाऽस्मिन्नेव
पुरे नागिलनामा जन्मदरिद्रीगृहे पुत्रत्वेनोत्पन्नोऽस्ति तत्रापि अकृतपुण्यत्वेनाऽनिष्टो जननीजनकयोः असंप्राप्तो

दरपूर्त्तिकृत्यात सोऽजनोऽतिदुःखेन कालंगमयति यदुक्तं नितोधर्मेच स्वमुनदिन्नुनधणियधणए ग कहिं गोवियमुक्कनु
वयरलोऽनेनइहनवु दुहिविपयारदेवरकु १ तथा कम्मयरोघरस्सामी घरसामीतस्स चेवकम्मयरो कोसहहेखुएयं अहो
विहिविलसियंविसमं २ एवंसाधुनाधनदत्तायदिता दत्ता तांश्रुत्वा धनसुंदरीयतिपायगर्भयां पतितत्वेनातिगाढस्वरेणरु
दनंकर्तुलग्नः साधुनापुनः उपदेशद्वारेशिक्षादत्ता मारानुताव किमऽनेर्थमात्मानं खेदयामि संसारस्वत्वावोहि इहजीव
सर्वांतरगतेस्वकीयचिंतितं वस्तुनकिमपिकार्येआयाति तेनाधिकरणेनकृतं पापंत्वायाति अनेकसहस्रदेवैसेवितच
क्रचर्तीसर्वांतरगतेन कोपितस्य चिंतंस्मृतिमात्रमनसापिकरोति एषजीवकदापि मनसाकरणमात्रेणकार्यंसाधयति
बहूनांदेवानामाधिपत्यंकरोतिपुनस्तदेवदेवो जन्मरूपेषु एकेंद्रीयेषुवा तिर्यग्योनिषु स्वानगर्दभादिषु योनीषुसमु
त्पन्नो महदुःखंप्राप्नोति तत्रकोपिदेवादितस्य सारांनकरोत्यव एवंतिर्यग्योनिदेवत्वंप्राप्नोति चतुर्गतिकापिजीवा पर
स्परं सवसंतत्वाऽनेकसंबंधेनोत्पद्यते नाऽत्रविस्मयोकार्यःसर्वेजीवाः सर्वसंबंधैरात्मीयाजाताः स्वयंपितैसहसर्वसं
बंधैः तदीयोजातः परंतुएवंसंसारस्वरूपंज्ञात्वा संसारोत्तारणसमर्थे धर्ममतिकार्यासर्वांतरगतोजीवानांपुण्यंपापं
वसहयाति नान्यत् अतोनेपुणानपुण्यकर्माणि प्रयत्नकर्त्तव्यः यद्धनं स्वहस्तेन धर्मायदानायचव्ययितं तद्धनं सर्वा
तरेसहयाति जघन्यतोपिदशगुणंफलददाति अतिशुद्धशुद्धतर शुद्धतमभावेनव्ययितं ततशतऽगुणंसहस्रगुणं वा
लक्षगुणंवा कोटीगुणंवा ततोप्यधिकगुणंफलति पापमति अनर्थेचरीत्याफलति अतोसर्वसुखैककारणं दधिघृ १३८
तादीनां पयमिवाद्धकारणे धर्मोपश्रयणीय एवंधर्मोपदेशरूपांशिक्षांदत्वा साधुअन्यत्रगतः ततोधनदत्तदर्या

नाग्निलैरोरमाकृय तस्मैभणितं सोनागिलमित्वंममगृहे महत्संबंधोस्यत् कार्यं तत्त्वयाकर्त्तव्यं तवाजीविकादास्यामि
परंमेधबालकत्तवपुत्रोऽत्रमानेतव्यः यदाअयप्राप्तोभविष्यति तदाममगृहकर्माणितं वैधदारकरिष्यति तावत्वंय
तजस्मगृहे कार्यत्वमेवकुरु आजीविकांचगृह्णातु तेनापिसोत्साहंमानितं एवंकुर्वतांकियत्यपिकालेगते एकदारात्रौ
सुखंप्रसुप्तो भोगदेवमहिलायुगलयोः परस्परमालापश्रुतः तत्रएकयाभणितं त्वंकातवा द्वितीययाभणितं महंभोग
देवसार्थपते गृहलक्ष्म्यस्मि प्रथमयाभणितं तवकुशलंसुखंवास्ति द्वितीययाभणितं भगिनी नवरभोगलीलाविलास
कार्याशक्तेन भोगदेवेनव्यापारमानाया ममस्वामिककार्याजासारया कर्मकयाया कुशलंसुखंचकुतः सवातिप्रभृतिद
णंतस्यदासीव तदेप्सितपूरणं कुर्वंता महाक्रियाति नघटिकामात्रविरामोप्यस्ति परंत्वंचकासि प्रथमयाभणितं अहंसं
चयस्रीजसार्थवाहगृहलक्ष्मी भोगदेवलक्ष्म्यानुक्तं तवसुखसंवासोस्ति तयाभणितं भगिनीनरकांधकार रूपवत्तमहां
धकारगर्त्तयां गोपितायाअदृष्टचंद्रसूर्यकरनिकरायाः बंदित्याइव तमवकुलकारागार प्रक्षिप्तायाः ममःकुतःसु
खसंवासो निरंतरंनिरोधदुःखदुखिता दुःखेनवसामि किंचत्वंमपिदुखिनीतप्रायिमत्राः त्वंसुखीकथंतवस्वामिनात्यागद
नकृतभोगविलासा दानादिषुलक्ष्मीव्ययंदृष्ट्वा लोकाविवदंति धन्योयंश्रेष्ठिधन्याइयंलक्ष्मीयाऽनेकजीवानांदुखात्समुद्धर
ति नेत्रोत्सवंप्रयति लक्ष्मीवरतरस्थानंप्राप्तिं एवंसर्वजनेनतवश्लाघाक्रियते ममतुममस्वामिनः त्यागभोगवर्जितप्रवृ
त्तिं दृष्ट्वालोकावदंति धिगस्तुअस्यश्रेष्ठिनः धिगस्तुस्यालक्ष्म्यामलिनेयंलक्ष्मीयत्रकस्यापि कार्येनायाति दुष्टेयंलक्ष्मीनि
ष्फला अस्याप्राप्तितःअप्राप्तिवरतराः अतोऽस्यनामग्रहणेपिदुष्टं किमप्यनुसरयते इत्यादिखंत्यारूपरिकारदुल्यं श्रोतु

धनाभार
१७९

नत्राऽहमस्मि तव तत्र दुःखं नास्ति कर्णसुखं चास्ति एवं परस्परं तयोर्वार्त्तां श्रुत्वा लोगदेवेन चिंतितं अहो ममापि दुःखिते अस्याश्चपलेति
साच र्धयतोऽस्याः स्थिरीकरणे जगति न कोऽपि प्रभुर्योऽस्ति एषा लक्ष्मीर्नरेण वसाध्या श्रोभं कुर्वतामपि नश्यति नवत्स्ति साध्या न किंकु
र्वतामपि याति न च यत्नेन संचितापि स्थिरत्वं भुपैति पुण्यं विना लक्ष्मीस्तिष्ठति अतो यावत्पुण्यं न क्षीणं भवति ततोऽर्वाग् अस्या
त्यागे वशो मनेनेति तत्वमिति विचिंत्य प्रागसकलसामग्रीं कृत्वा लोगदेवः समंरथारूढो सेवकदासादिभिः परिवृतो स्वनगरं प्रति
प्रस्थितः कतिपयदिनैः स्वगृहं प्राप्तः ततो द्वितीयदिवसे लोगवत्या समं रथारूढो सेवकदासादिभिः परिवृतो स्वनगं तिप्र
तिष्ठाद सोऽसुलगे मनुजनवं लब्ध्वा पूर्वपुण्योदयवशेनापरिमितं धनं प्राप्तं तदपि अंतरद्वयोपशमतो यथेप्सितं जगंपी
तस्तु कं स्वेच्छया दत्तं विलासेन व्ययितं न कापि इच्छायाः अपूरणमस्ति संसारवैभवे किमपि न्यूनं नास्ति तस्मात् जावत्
पुण्यं न क्षीयते ततोऽर्वाक् एनां त्यक्त्वा चारित्रं ग्रहिष्यामि यथासंसारार्णवे न त्वभावः पुण्ये क्षीणे तु शांतयत्ने रक्षितापि लक्ष्मी
गच्छत्येव ततो यावन्न गच्छति तावत्प्रथमतैवत्यज्यते तत् वरतरं इति पतिवचः श्रुत्वा लोगवती प्राह स्वामिन् सर्वथा य
दुक्तं तत्तथैवास्ति अतोऽधुना संयमग्रहणसमयोऽप्यस्ति लोके पि प्रसंसास्पदं प्राप्यते वयोचितकरणे हि उभयलोकसि
द्धिर्भवति अतो यच्चिंतितं तत् सफलं करोतु अहमपि तवानुगा चारित्रं ग्रहिष्यामि पतिं विना गृहवासं वनवासं प्रायं कु
लवत्या अतो त्वरेप्सितं करोतु इति प्रियावचः श्रुत्वा द्विगुणसंजातसंवेगो सकलेपि नगरे जिनमंदिरेषु इत्यादीन् दत्वा
ऽष्टाह्निकमहोत्सवः मंडापितः गीतगानवाजित्रसंतालेर्यादीनां ध्वनिभिः पूरितं दिग्वलयं अमारिपटहो वादितः सप्तक्षे १७९
त्रमपरिमितं धनं व्ययीकृतं बहूनां दीनहीनदुःखितजनानां पुष्कलधनदानेन तेषां दारिद्र्यं नाशितं स्वजनकुटुंबादीनां

यथेप्सितमर्पणेन संतोषिताः स्वजनमित्रज्ञातिवर्गादीनामंत्र्य तत्र भोजनं तांबूलादि वस्त्राभरणैः संतोष्य तेषां समक्षं कुटुंबभा
रं ज्येष्ठपुत्रे संस्थाप्य स चैवं प्राह पुरतः कृतवान् मम स्थानेऽयं मम पुत्रस्तत्वतां समक्षे स्थापयामि परं युष्माभिः मत्स्नेह अग्रणीय य
तोऽस्य महत्वं तु भवतां हस्तेऽस्ति कदापि स्खलति तदैकांते शिक्षां दत्वा सम्यक्तया रक्षणीय इति स्वजनादीनामुक्त्वा पुत्रं प्रतिप्रा
ह वत्स एते सर्वेऽप्यात्मीया हितचिंतका आत्मीयपक्षपोषकाः संति अतो एषामनुकूलत्वेन सदा प्रवर्त्तितव्यं न पुनः क
दापि प्रतिकूलत्वेन सदा दानपुण्यपरोपकारपरायणेन भवितव्यं व्रतनियमादिभिरात्मा भिक्षणीय यदा प्रवर्त्तयितव्यं न पुनः कदा
पि प्रतिकूलत्वेन सदा दानपुण्य परोपकारस्मदीयांऽवस्था भवति तदा त्वयापि अनयारित्या लोगवती दीक्षा ग्राह्या एवं स वर्षां स
मनुज्ञाप्य प्रवर्द्धमानपरिणामः शुभध्यानो धर्मसमानसो शुभाध्यवसायेन आत्मनो रथमालां कुर्वन् यदहं प्राग्जन्मजरामरणा
दिदुःखरहितस्य मुक्तेः रवं कारणे सकलकल्याणैकभाजनं संयमं ग्रहिष्यामि ग्रहीत्वा च विविधान् तपःसंयमविनयादी
ना चारित्रमाराध्य संसारं निस्तरिष्यामि इति भावनां कुर्वन् शयनगृहे सुप्तोऽस्ति गतेऽर्द्धरात्रौ महिलारूपधारिणी लक्ष्मी
लोगदेवं प्रत्याह त्वया मां यदृच्छया दत्वा भुक्त्वा विलसिता अमुं चेति वमुक्ता मतो विरक्तमना संयमे करसिको जातः अतोऽहं
त्वया छलिता मयाप्यनेके जना छलिता त्वया त्वमांविप्रतारिता सा अधुना किं करोमि लोगदेवेनोक्तं अधुना मम न किम
पि कर्त्तव्यमस्ति गच्छ यथेच्छया गता सा प्रभाते महोत्सवे साडंबरपूर्वकं शिबिकारूढो लोगवत्या समं प्रशांताचार्यसमीपं गत्वा
गुरुदर्शने शिबिकां मुक्त्वा हस्तौ योजयित्वा गुरोरग्रे आगत्य विधिपूर्वकं वंदनां कृत्वा विज्ञप्तिं कर्त्तुं लग्नः हे कृपानिधेऽहं
रागद्वेषप्रमादादिवह्निना परितो जन्मजरामरणशोकादि दह्यमानं लोकं दृष्ट्वा स्फुर्जितो संसारतयोद्विग्नमानो रत्नकरंडक

कल्पमात्मानं ज्ञात्वा नष्टो लवत्तां शरणमागतो अतो चतुर्गतिकदुः विनाशनसमर्थं चारित्रं ददातु गुरुणाप्युक्तं सो देवानुप्रिय यथाऽ
त्मनः हितं भवति तत्कुरुत्तः मा कस्यापि प्रतिबंधं विधेहि ततो उत्तरपूर्वस्यां दिशि अशोकतरुतले गत्वा स्वयमेवाभरण
लंकारान् विमुच्य स्वयमेव पंचमुष्टिलुंचन बलेन पंचप्रमादान् वा पंचाश्रवो वा शब्दादि पंचविषयान् चाभिमुच्य पुनरपि गुरो
रग्रे गत्वा स्थितः तदा गुरुणा मुनिवेषो दत्तः तं वेषं मस्तके दत्त्वा सहर्षं परिक्षिप्य गुरुचरण वंदनं कृत्वाऽग्रे स्थितः ततो गुरुणा यथा
विधिपूर्वकं पंचापि महाव्रतानि शास्तितः रोहिण्याकथासंलापणपूर्विका शिक्षा दत्त्वा प्रमुदितो कृतः एवं सोगवति प्रत्यपि संय
मं शास्त्रयित्वा महत्तरायाः पार्श्वे समर्पितः अस्या संयमे प्रवीणां कुशलीति कृत्वा महत्तराया निष्ठा कृता अथ सोऽपि देवमुनि नि
रतिचारं चारित्रं विविधश्रुतसंयमतपोध्यानादिभिः समाराध्यांतेऽनशनं कृत्वा सर्वार्थसिद्धिविमाने त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमायु
ष्कः समुत्पन्नः ततो च्युत्वा विदेहे समुत्पद्य यथाऽवसरे संयमं समाराध्य घातिकर्मक्षयं कृत्वा केवलज्ञानं प्राप्य अनेकान् भव्यान्
प्रतिबोध्यांतेऽनशनं कृत्वा पंचह्रस्वाक्षरमात्रेण योगनिरोधेन सकलकर्मक्षयं कृत्वा शिवं गमिष्यति सोगवत्यपि तत्रै
व शिवं गमिष्यति ::छः:: अथ श्रीदेवोऽलक्ष्म्या परिहृतो दारिद्र्यावस्थां प्राप्तो द्रव्यं विना व्यापारादि अजीविकोपायर
हितो उदरपूर्त्तिकरणार्थं परगृहे उच्चनीचकर्माणि कुर्वन् यथा तथाऽजीविकां कुर्वन्नपि त्रिकालं जिनपूजनं करोति
तदा लोकाः रवस्थाद्वयं दृष्ट्वा च श्रीदेवं प्रतिवक्ति सो श्रीदेव त्वं त्रिकालं भक्तिभरेण यायापूजितास्तिना त्रिकरणशुध्याऽन्य
देवपरित्यक्ता लक्ष्मीर्न च्युता सा तत्र लक्ष्मीः क्व गता कथं तव सारां न करोति पूर्ववत्त्वमूर्द्धलौजसन् एनमेका लक्ष्मी देवति १८०
वमान्यापूज्यानान्येषां नमनमपि करोमीत्यविवेक धत्त एवमेके नो पहास्यकृतेऽन्यो वक्तुं लग्नो सोऽलात्वमेवं कथं वदसि

अस्य पुरलक्ष्या प्रसादीकृतः एवंकृ अनेक व्यापारादि व्यग्रतया लक्ष्मीध्यानुमंतरायोऽभवत् ततः दृष्ट्वा लक्ष्म्या ज्ञातं मम भक्ति
परायणस्यास्य एततत्सर्वधन व्यापारादिध्यानेऽंतरायं करोति तस्मात्तया श्रस्यास्य सर्वहरणं यथा मम रहितं मविचिंतितस्म
रणं करोतु तस्मात् श्रीदेवस्य अस्योपरि प्रसन्ना एवास्ति त्वं किं जानासि स्वपरीक्षां करोति लोकदिनांतरे घनवृष्टिवत् अस्य
गृहे वृष्टिं करिष्यति इत्यादि लोकाः रूपहास्यं करोति ततः शृणोति निर्धनत्वात् किमप्युत्तरं दातुं न शक्नोति ममसिमहाखेदं व
हति एवं दुःखतरेन निर्वाहं कुर्वन् बहुतरकालेगते श्रीदेवगृहे एकसलक्षणवसुत्रोऽवत्तीर्णः तस्य पुण्यबलेन पुनः
समागता शनैः लक्ष्मीः पूर्ववत् व्यवसायादि करोति पुरुनं च लक्ष्या करोति पुनरपि जमाननीयो जातः लोकाः श्रीभक्तिचप
रपतां श्रीदेव्यासक्तः फलं एवं क्रियत्यपि कालेगते श्रीदेवेन नव्यसंगं करोति यौवनयौगेन नवशक्त्यैनैकस्याः प्रमदायाः पा
णिग्रहणं कृतं स्त्री गृहमानिता ततो दिनद्वयांतरे रात्रौ प्रधानपल्यंके एकावरतरुणी रुदंती दृष्ट्वा तदा श्रीदेवेन तस्याऽस्य
र्शं गत्वा पृष्टं का त्वं किं दुःखं केन हेतुनां रुदनं करोति तयोक्तं अहं तव गृहलक्ष्मी कथं रुदनं करोषि श्री राह रुदन
कारणमिमं यत् त्वयासह वियोगसंसाकरोमि श्रीदेवेनोक्तं कथं श्रीराह यत्त्वया द्वितीया स्त्री परिणीता सा पुण्यरहि
ता अलक्ष्मीरूपा निर्भाग्या तयासह मम संवासो नास्ति तस्याः पादयेन मया स्थातुं शक्ति न विद्यते अनिच्छत्यामयातव
गृहं त्यक्तुं माप्रतिष्ठति इत्युक्त्वाऽदर्शनंगता लक्ष्मी ततो स्तोक दिनमध्ये गता पुनरागतं दालिद्र्यं पूर्ववत् हास्यकार
णं लोकानां जातः उदरपूर्त्यादि कष्टेन करोति परसेवनादि महादुःखसंकटपतितो दुःखेनायुः पूर्णं सर्वाणि वे परिभ्रमण
करोति स्म अतो हे कुमार लक्ष्म्या वरितानीदृशानि संति तस्मात् मतिमान् पुरुषेण अनुकूलं यत्कीर्यं तिनत्तलोकं कस्या

धनाचरित्र
१८१

पि लोग धनादिषु प्रतिबंधो न कर्त्तव्यः यतो सर्वमपि इंद्रीयसुखं पूर्वकृतः कर्मोदयात् यत् सा चिंतोऽनुदयस्य स्फोटयितुं को सम
र्थः कर्माणि कर्म्माणि न मुक्तं अस्ति इत्यागमवाक्यं परिणाम्य प्रतिबंधन कर्त्तव्यं यदुदय चिंतानतस्त्वकीयं मुष्टम्भा विष्करोति
उत्तमानां तु बंध चिंता एव कर्त्तव्या न तु उदय चिंता सा तु पूर्वं तः कृता एवास्ति तस्मात् सत्पुरुषेण परपुरुषप्रकाश्यत्ववाललक्ष्म्यो सु
वतो ध्यात्यंतप्रतिबंधो न कर्त्तव्य इति कृचीबोदः कृ विदोषात् कृ चिप्रतिप्रधात् श्रीयाराधात्स्फतो यथा अस्तु चिश्रा करस्य मातंग
स्थसेव नोपासनया पिदात्तिदं नगतं इद्रपरत्र दुखितो जातः द्वितीयेन श्रीदेवेन त्रिविधप्रत्यन प्रकिताऽ पिता पि लक्ष्मीं त विमुख
गता सोपि लक्ष्म्या विप्रतारितः तृतीयो संचय शीलतेन महासंरक्षणानुबंधिध्यानेन महायत्नेन रक्षितापि लक्ष्मी विमुखा रुध
गतिकारणं जाता चतुर्थो सेप्रादेवतेन तु दानं ददत् यथेच्छं मुक्तलोगं भुक्तेत परोपकारं चकुर्वन्नपि लक्ष्मि प्रशान्त तां न प्राप्ता प्रत्यु
त से व मया श्रांता तदा सिन्य्यं वक्तुं लग्ना तस्मात् लक्ष्मी स्वभावेन कस्यापि प्रतिबंधनं करोति केवलं पूर्वकृत पुण्य बंध बंधनं या
वत्तिष्ठति न तु परतः अनाकर्लितजेनागमतत्त्वा सर्वेपि संसारिणो जीवा लक्ष्म्या प्रतिबंधसंकटपतिता स्ति यथैव लस्तु चिबोध
द्वित्रयोपि जीवा संसारावटे पतिताः सर्वे संसारिणो जीवाः प्रतिक्षणं लक्ष्म्याप्रबंधयती अहं कदंपरंपुरार मित्यादि आशा को
र्मणा परिकर्म्मिता लक्ष्म्या प्रतिबंधनं भवति लक्ष्मीस्तु कृतपुण्य पुरुषं विना न कस्यापि संगं करोति यथा पण्यांगना धनिं विना
नाऽन्यं मिच्छति एतेषां चतुर्णा मध्ये लोग देवएव श्लाघ्यतमः येन यथेच्छं त्याग लोग विलासैः लक्ष्म्याः फलं लात्वा पुनः पुण्य बले १८१
विद्यमानेपि तृणवत्त्यक्ता यया सर्वे जीवा छलिता सापि लक्ष्मी येन छलिता अतो श्लाघ्यतमो हे केवलकुमर यः विद्यमानेपि ध
न धान्य समृद्धे नदा दातिनो वितस्मा नैयति न कस्याप्युपकारकार्ये न खातिकार्ये वा न करोति सः संचय सिलव इवति

सवेश्वदारिद्रादिदुःखेन दुखितो परिभ्रमति येइहलोके संचयसीलस्य द्रव्यापुरुषाः दानलोगादिपराङ्मुखास्ते करिकर्णचपलया ल
क्ष्म्या छलिता चतुर्गतिचारके पतिता दुखमनुभवति यः पुनः सत्पुरुषा लक्ष्मी प्राप्यानुरूपं दानलोगं चकुर्वति परोपकारं च स्व
कृख निरपेक्ष्यतया करोति ते उदितोदित गुणानां गणभाजा इहलोके लक्ष्मा प्रतिष्ठा मानं महत्त्वं च संप्राप्य परत्र मृद्धि र्द्धिकं दे
वत्वस्य घते ततो अचिरेण कालेन संसारांतं कुर्वंति इह जगति ते पुरुषाः विरलाःस्तोकाः लोगदेवसदृश्याः छलनगतिकं कया ल
क्ष्म्या न छलिताः स्ते पुनः त्याग लोग विलासोपगारैः रसचर्वणया निरसीकृत्य निर्माल्येति विगण्य त्यजन बलेन छलिता तेषां गुण
रक्षापि गीयते तस्मात् हे कुमर यावत् अनर्धदानदक्षा लक्ष्मी न त्यजति तावदग्रे त्यजमाने महत्त्वं प्राप्यते यस्तु न रक्ष्यतः लक्ष्म्या
त्यक्ताः पुरुषाः लघुत्वमिह लोके परत्र चा निचलघुतमत्वं प्राप्नोति वक्तुं मप्यशक्यं अतो यदि निराबाधसुखेच्छास्ति तदा सर्वा
ऽनर्थमूलं राज्यादि परसावमृ चलित्वा संयमे रतिः कर्त्तव्येति केवलिनः वचः श्रुत्वा सद्यः संकुमव्यक्त्वा आत्मनः परिकर्मक
रणार्थमिमं श्रावकधर्मं गृहीत्वा ऽहं तं वनवासादागतः पुनः बहुकालं यावत् सम्यक्त्वयुत श्रावकधर्मं कषपट्टे कषयित्वा सं
यमोत्सुखो पश्चाद्या मिन्यां धर्मजागरिकायां परिचिंतयति पुरा श्रीजिनेन्द्रपदेश द्वारायां जागरितोपि संयमाऽशक्तेन मया सम्यग्दवि
चारणं गृहिधर्मं गृहीत्वा ऽगतस्थयावत् यथाशक्त्या व्रतानि पालितानि इंद्रीयसुखेतु यथेच्छयासुक्तं किमपि न्यूनं नास्ति अ
तो यदि मम कुत्रात्मानुबंधि पुण्यमुदेति तदा ग्रामागरनगरखेटकर्बटमंडपद्रोणमुखेषु विहरन् जगद्बंधुः श्रीजिनेंद्रप्रि
हसमस्यति तदा हं पूर्णमनोरथो महहता श्री जिनं नत्वा संयमप्रार्थनां करोमि सद्गुकरुणानिस्संसंयमं ददाति ततोसंय
मंप्राप्य हर्षेणोल्लासेन संयममाराधनं करोमि यथा पुनः लवसंकटपतनं न भवति एवं लावयतां विलासतसमयो जातः ततोस

DR. BHAU DAJI

यतः उक्तं च । प्रत्यातिकानि कृत्यानि कृत्वा आस्थानसभायां यावदागत्य स्थितः तावत्पूर्वदिग्उद्यानपालकेन वर्धापनिका दत्ता स्वामि
न् धर्मसंकल्पस्फारस्फुरन्नरखचरनिवहसंसेव्यमानचरणकजैः श्रीमत्तीर्थंकरैः स्वचरणन्यासैः पूर्वदिग्उद्यानमलंकृतं स्फुरत्कृतव
प्रत्ययादिश्रोतसया ऽशोकतरुशोभया तामयूरशोभया वगतो प्रमानमाश्चर्यमनीर्वचनीयं चित्रं जने यः पश्यति स एव जानाति परं न
कोपि वक्तुं शक्नोति तन्मध्यसिंहासने स्थितो भगवान् पीयूषश्राविणीं देशनां दत्ते तस्याः श्रवणमात्रेण यत्सुखमनुभूयते तत्तु न
सुरेन सचिष्यति इत्थं उद्यानपालकवचः श्रुत्वा सूर्योदये चक्रवाकोवद्धर्षितो भूत्वा जीविकाहरणं ऽर्हं प्रीतिदानं दत्त्वा चिं
तितमनोरथसदृशफललब्धेन आत्मानं धन्यमन्यमानो रोमांचकंचुकोस्रवत्थावंदितुं गतः जिनदर्शने दर्शनात्रिःसत्यापत
पूर्वकं जिनमतिं वंद्य अद्यास्वत्सफलतानयनद्वयस्येत्यादिस्तुतिं कृत्वा यथोचितस्थाने स्थितोऽंजलिं कृत्वा सुखस
न् देशनां आकर्णयत् प्रभुणापि मिथ्यात्वोग्रभुजंगविषोत्तारणनागदमनी कामदावानलविध्यापनैककादंबिनी अनादि
भ्रमणभ्रांतिखेदिनी सहजानंदस्वरूपप्रकाशिनी ईदृशी धर्मदेशना दत्ता राजादिनाऽतित्रिपिपासितेनामृतपानमिवाकंठं कर्णपु
टैः पीत्वा पितानेनानादिकषायकलितानष्टो अस्य कृतवैराग्यरंगप्रकटितः तेन समसंवेगनिर्वेदादिगुणोल्लासेनोल्लसितो
राजा सानंदप्रमुखायइत्थं पित्वाप्राह प्रभो पुरापि प्रभुणा महानंदपुरप्रापणाय रंगतुरंगगतिकल्पः श्राद्धधर्मश्चाहित
रथूना उत्तमवत्त्रकृपया तवनिर्वेदोजातः तेन पवनवेगाढ्यरंगमगतिकल्पं चारित्रप्रवहणारोहणेन मुक्तिपुरंगंतुमिच्छामि अ
तो दयां विधाय समर्पयतां ततः प्रभुराह यथासुखमात्मनहितं भवति तत्कुरु ततो राज्ञा जिनं नत्वा गृहं गत्वा स्वकीयांग १८२
जस्य राज्यं दत्त्वा सर्वत्र राज्यव्यवस्थां कृत्वा महाविस्तृत्या श्रीजिनचरणारविंदं नत्वा पंचमितश्रीवीर्योल्लासेन चारित्रं जग्राह ।

ततो ग्रहणासेवनया निःकलंकं चारित्रमाराध्य घनघातिक्षयं नीत्वा केवलज्ञानमुत्पाद्यानेकान् जीवान् प्रबोध्यांतेऽनशनं कृत्वा
समस्तकर्ममलं दूरीकृत्य शिवं जगाम इति दानादिना त्रिवर्गसाधने साधकाग्रणीकेरलभोगदेवयोः संबंधः धनदत्तस्य च संबंधः
।। तस्य ज्ञात्वा पुण्यैकनिबंधनं संसारावटपातकुशलं लांगलसमुद्रे निमज्जतां शिलाकल्पां गधिकृत्य प्रावर्धापनेकतानां
राजा चौराग्निजलदायादादिशाध्यतया महादुःखपापस्थानसेवनादिमहारंभदंभादिभिः उपार्जनीयां समस्तां विरतिदोषकरव
निंदुर्जनचरित्रस्वतावामिदृशिं बहुक्लेशसाध्यं गृहघातकारी कालंक्षेपकः स धर्महर्षं प्राप्नोति यतो जीवो बहुभिः पा
पैः परदेशगमनपरसेवनकृतघ्नादिभिर्धर्माधर्मविचारणं जन्मे बहुभिः क्लेशैः लक्ष्मीसमुपार्जनाय प्रसन्नो घातान् सवंति परंतु
यदि पूर्वकृतपुण्योदयो भवति तदा तु मिलति न चेत् खलु तकायमनवाग्भिर्बहुधनं स्वियते कदापि पूर्वपुण्योदयसद्भावेन
लक्ष्मीर्मिलति तदा तद्रक्षणसंहरणानुबंधिरौद्रध्यानेषु प्रवर्त्तयति येन नरकांधकूपपतनमेव भवति ततो पापकष्टं वपोषण
भ्रांत्या बहुधनं संमिल्य प्रतीय थावद्गत्यां समुत्पन्नेन तानि विहसिंचिता लक्ष्मी पुन्यहीनपुत्रादिहस्ते स्यः कश्चिच्छत्रुनाशाहिताग्र
त्रुभिः तथा लक्ष्म्या यानि पापकर्माणि करोति तस्य विभागः परभवगतस्य जीवस्यायाति अतो इह परत्र दुःखैककारणी लक्ष्मी
मिलने को प्रमोदः तत्रैयं विधेयाः हा हंस कुरु ववसाज्ञात्वा काष्ठदंडादिकं मिवमस्तके त्र्यां वपति तदा परिकमिति विश्राममिवस
कलसमि हितैक निबंधनां भवति यथारूपको जले निमज्जति रूप्यपात्रं कृतं तरति तथा लक्ष्मी रूपगरणं तथा व्ययितासं
सारसागरोत्तारणे नौका भवति अतो निजासया लक्ष्मीव्ययकरणे उपगरणत्वं च भजति यतो वितरागसेवातोपि जिनाज्ञापा
लनं वरं सेवाया फलं स्वर्गः आज्ञया तु मुक्तिरेव तस्मात् जिनाज्ञापूर्वकं यथाशक्त्या दानादिधर्मे प्रयत्नं व कर्त्तव्यमिति हार्द

इत्युक्त्वा विरते मुनींद्रे धनसारश्रेष्ठी शिरसि आरोपितांजलिः सन् हृष्टतनेकान् संशयान् प्रष्टुं लग्नः भगवन् केन कर्मणा मम अत्युत्कृ
ष्टानां सर्वासां संपदानामेकस्थानं अयं धन्यपुत्रः समभवत् एते पुनः धनदत्ताद्यास्त्रयोऽपि विप्राः सोऽपि संपदां पद प्रापिता अपि मम आत्मजा पु
नःपुनः निःस्वाः कथं संजातास्तु धन्येन एषां सह संयोगवियोगे कारणं कथं संजातं च कस्मिन् योगेऽयमिच प्रबलं मंदत्वं च कथं
तथा शालिभद्रस्वसा सुभद्रा नाम्नी एका श्रेष्ठे घाकर्थं दृष्ट वचनं श्रीतताया दिसहनं केन कर्मणा अभवत् एवं धनसारेण प्रश्ने कृ
ते वाचंयमाधिराजश्चीतंऽवीतं वाचं प्रोवाचः भो भद्र कर्मणां गतिर्विचित्राऽनिर्वचनीया च कर्मणा किं किं न भवति यतः जी
वानां गति कर्मणां परणतिं उभजानां माविलावतिरोतावादिपरिणमनशक्तिपर्यायान् जिनं वा जिनागमं च मुक्त्वा को ज्ञातुं सम
र्थः अतो एतेषां प्रागभवान् भवान् अवहितमनः शृणोतु अत्रैव भरते प्रतिष्ठानपुरे काचित् निःस्वा दारिद्र्यसत्त्वेष्टिताऽवदासि
वदुःखिता स्थविरा आसीत् सा स्वप्रातर्गृहे परगृहेषु पेषणखंडनकंमणं जलाहरणं इत्यादिक्रियां याक वैति दूहेऽ तिदुःखेन
दे अस्या दृष्टायाः निर्मलाशयो विनयी दानरुचीः इदृश पुत्रोऽस्ति स लोकानां वत्सरूपाणि आजीविकाकृते चारयति एवम
तिकष्टेन निर्वाहं करोति ततो कस्मिंश्चित् पर्वदिवसे प्रतिगृहं परमान्नभोजनं निष्पाद्यमानं शिशुवृंदैर्भुज्यमानं च सत्स्नेह
मुनावत्सरूपाणां नयनायमन्तेन बालेन दृष्टं तस्यां गणस्थितस्य बालस्य वरलक्ष्मी निरीक्षणात् दृष्ट्वा गलनमासीत् स्वस्व
गृहं तान् भोजनं कृत्वा निर्गते बाले परस्परं वक्तुं लग्नाः लोऽमुक त्वया किं भक्ष्यं तेनोक्तं क्षिरेयी अन्येनोक्तं याऽमुकं पर्वे
वर्त्तते तेनाद्य दुग्धक्षीरेयी एवमुक्त्वा तेनान्यत् केनापि सिंहलेन दृष्टपुत्रायोक्तं त्वया किं भक्षितं तेनोक्तं मया परमार्थिताद्यपि
सुखं यत् न भक्षितं ततो हिंसा दृष्टमितं प्रहृष्टात् क्षीरेयी चीना भोज्यं कथं भवति इत्याकर्ण्य तेनोक्तं मम मातृ कथा दत्तं तत्कं १८३

तदा केनाप्युक्तं यादि मातृपार्श्वे कथयक्षीरेयी भोजनं देहीऽद्य पर्वदिवसोऽस्ति इत्यादिभिंभिनानां वार्ताः कृत्वा जातभायसभोज
नमनास्वगृहे गत्वा मातरं प्राह हे मातः सुतवत्सले घृतखंडादियुतं पायसभोजनं देहि मा प्राह हे वत्स निर्धनस्य तेमकथंस्मात्
बाल प्राह हे मातरपातधार्कृत्वा दत्तं देहि पुत्र वचः श्रुत्वा दुःखा चिंतयति यतः शिशुः मदज्ञानं भवति शास्त्रेऽप्युक्तं
बालकः दुर्जनः चोरः वैद्यो धविप्र स्वपुत्रिका ह्य अर्थिजनो ऽतिथीष्व वेश्यान विदुःमदशा द्वांश्र पुत्रश्चातिथय गृहे
उन्नदरपुरणे पूर्ण भोजनं नैव देयपायसं निर्धनानां वांछितं कथं भवति बाल प्राह ऽद्य पर्वदिवसो पायसं विना ऽन्यत् न खा
द्यं भवति अतो कथमपि पायसं देहि दुःखा चिंतयति अहो मम को दुःपापोदयः एवं शिशुना कदापि किमपि हठ गाम्भीर्ग
न करोति यद् दृष्टं दाश्नितदेयमुक्त्वा याति अद्य कोऽपि दृष्ट्वा श्रुत्वा चास्य इच्छा समुत्पन्ना ममाग्रे आगत्य मार्गणं करोति परमहं
कीदृशा नितापि शेखरा यत् एकस्यां धयाच्छिना यस्याऽस्य क्षीरेयी मात्र भोजन दोहदं पूरणं कर्त्तुं न शक्नोमि धिगस्तु ममावतारस्य
इति ध्यात्वा दीनं वत्समुखं दृष्ट्वा चेरू दितुं प्रवृत्ता यतोऽ बालानं बालानां चेच्छा पुत्रो रुदनमेव बलं मुक्तं ततो रुदति मातरं दृ
ष्ट्वा बालोऽपि रुदितुं प्रवृत्तः अथ तयोः रुदनं श्रुत्वा प्रातिवेश्मिक्य स्त्रियः तासिं प्रष्टुं स्वा शोक थं भद्रे रुदनं कुरुतः कथय
दुःखं यदि सध्मा भवतिऽस्माद्यो न तदा स्फोटयामीत् तदा जरत्या सर्वं तदुक्तं स्वकीयं दुःखं भाग्यवतिनि भाग्यनामि पिता
ऽपुत्रो रुदनमवादी चैर्लम्बनं एवं दृढा वचः श्रुत्वा तदुःखेन दुःखिता प्राह इदं क्षीरेयी मात्रा प्रातिदुःखेन मा रुदनं कुरु ए
तत् अस्मत्साध्यं कार्यं जातमिवाभ्यस्व तदेकेन प्रोक्तं दुग्धं तु मद्गृहेऽस्ति तव प्रयोजनयोग्यं गृह्णातु द्वितीया प्रोक्तं
निर्मलाऽखंड कलमशालिं तंदुला मम गृहेऽस्ति ऽहं ददामि तृतीयोदितं अतिशुभ्रं मंदाकिनीतट गतत्रिकनाक ख्यारखंड मा

ऽहं दध्नीत्वगृणह घृतं च घ्यातिकं अद्येव तापितं स्वच्छं घृतं मम गृहेऽस्ति तदहं दध्नी त्यं गृहीत्वाऽस्य बालस्य छाछूरणं करू इत्येव
तासां वचः श्रुत्वा धन्यो न चिन्तां हृदि धाद लोलाग्य वत्सः अस्मद् छाछपुरणे कल्प वणिक्पत्नीनां सतीनां कृपा संजाता तदा मम म
नोरथसंफलो जातो वाहं मन्येता लिक्कं सामग्रीं गृहीत्वा त्वरितं पायसं कृत्वाऽस्य बालस्य छाछपुरणं करू यथाऽबालः प्रसन्न
चित्तो भवति अथ तास्यः सामग्रीऽदुग्धादिकां लात्वा घृतखंडादि मिश्रितं क्षीरेयीयं गुणीकः तानहि हि पुत्र हित वत्सला माता
सुतसमीहितपूरणाय विलंबं करुते ततो बालकमाऽकृत्य लोजना यो पविसत पायसेन स्थालं संपूर्य बालकस्याग्रे ढौकितं बा
लको पितामलि उप्यतां ज्ञात्वा दृष्टेन चित्तलां कर्तुं प्रवृत्तः माऽनचितितं उज्वलं दुग्धादि लोज्यमस्ति अतो मम महा दुग्ध दो बालगऊ
इति ध्यानस्नेहात् प्रातिवेश्मिकगृहे गता बालकपुनः सधूमाक्षीरेयी गारयं यावत्करूते तावत्तत्र विघ्नांक स्थित् मासक्षप
ण पारणे गुणनिधिकल्पो मुनिर्लिक्षार्थं प्रविष्ट तस्य बालकस्य गृह निकटं प्रवृत्त दृष्ट मुनीदर्शनेसंजातेऽस्य कारणपरिपाकहे
तो तस्य दानरुचीसमुत्पन्ना ऽहो अद्य समस्त पापसंताप नाशा तस्समर्थमुनी मम गृहांगणे निकट मागतः चेन्मम लाग्या निजा
गर्त्ति मया निमंत्रणे समागच्छति चिन्तप्रिशतेन लिक्षाद्यर्थं अनेके महेस्याः निमंत्रयति परं सा धवतत्र न जाति तथा यस्य ला
ग्यसमुदितं लवति मादृशोः निमंत्रणमात्रेण गृहं पवित्रयति अतोऽहमपि निमंत्रयामिः यदि मम लाग्येन किमप्यागच्छ तदा
हं धन्यानां धन्यतमो लवामि एवं तस्य बालस्य मुनिं दृष्ट्वा बाल्यलावे वर्तमानस्यापि स्थलावतः सबहुमानपूर्वकं दानलावरुलोजा
स यथा बाल्योपि कल्पूत हस्वलाव तदानी लवति ततो सहर्षं मुनेः सन्मुखं गत्वा त्रिःकृत्वा प्रणम्य कृतांजलिः सन् विज्ञप्तिकर्तुं ल १८४
ग्नाः स्वामिन् मम गृहे धुन्नानि दोषाहारो सि अतो रूपां कृत्वा स्वकीय चरणाभ्यां मे पवित्रय गृहांगणं इति तस्या विज्ञप्तिं श्रुत्वा

ऽतिवदानलक्तिं ज्ञात्वा विज्ञप्तीस्वीकृता ततोऽस्मकुमारस्तु निंगृहांगणे नीत्वा अतिप्रमोदलरेण स्वस्थालं समुत्पाद्य मुनिनाऽप्युत्तपात्रेऽ
केवधारयासमग्रं पायसं दत्वा सप्तापदानि मुनेरनुगत्वा पुनर्मुनिं नत्वा स तत्वाऽधिकसबालश्रात्मानं कृतकृत्यं मन्यमानो नानाश्रा
नंदलरसारितहृदयो दानरसेन गतक्षुत तदस्तोगृहमागत्य स्थालंपुकं वेत्त्वितोपुनः मनसि सुदानानुमोदनं कर्तुं लग्नः अहोऽद्य
घनं लव्यं जातं महान् मम लाग्योदयो अन्यथाऽदरं कमम गृहे मुनेः दानयोग्यं लव्यपायसं कुतः तदवसरे मुनेरागमनं कुतः आगत
श्चेत् एतान् महेस्थान् विमुच्य मद्गृहे कथमागच्छति मम निमंत्रमात्रेण विज्ञप्तिमानित्वा एतद्संलाव्यं कुतो लवति नूनं ममैव कोप्य
स्तिव पुण्यं मुदितमनस्ता हृष्टिवसंतेति पुनः पुनरनुमोदयतः दानं तद्गुणं व्यधात् एवं प्रमोदेन तत्र स्थितो स्थालिं लिहनं करोति ताव
ता प्रातिवेश्मिकगृहात् माता आगता लिहतं बालं दृष्ट्वा अहो मम बालः लकस्थालि लिह्नत पायसं जग्धं परं मयापि ह्रीतिनं ज्ञाता
नित्यं मम पुत्रेनाच तितिक्षां सदते एवं क्षुधितं ज्ञात्वा पुनः पायसं संपूर्य वेष्टयत् परं स बालसोऽऽक्रनाद पिदत्तं वक्रमम्यत यथा
धनी व्यापारार्थं मार्गणदृष्पर्या हृद्धिमस्तं बऊमन्यते ततः बालरति बहुमानपूर्वक दानानुमोदनात् ग्रामदेऊत्तीव्ररसयुक्तं
लोगफलं कर्मं निबध्य अतिमात्रकाऽहाराजीर्णदोषात् विश्वूचिकाजातादोषात् तत्समयेऽपि मुनीदानं स्मरन् मृत्वा त्वत्स्तेऽयं
धन्योऽऊनि मुनिदानप्रलावेनासीय रम्यामहसाम् अद्भुतानां संपदानां चक्रिडामंदिरं संजातः यतो सुक्षेत्रे वपितधान्यं संख्यातगुणं लवति
पात्रेऽर्पितं अनंतगुणं वटबीजात् वटवधिकतरमाप्नोति अथ त्रयाणमस्या ग्रजानामिदं कथाप्रसंगे स्वकृत कर्मपरिणामं चैवि
त्रं प्राग्लवं लवान् श्रृणोतु तत्र धनसारादयो अनिर्वचनीयाः संसार्य कर्मविपाकस्तुत्याव मत्कृत चित्रासु प्रणमं तदन्ती तिश्व
ष्ट्वा ब्रूवाणा अंजलिं कृत्वा श्रृणोति गुरुराह एकस्मिन् रूपग्रामनामा निग्रामे अस्सन्तामन्तधमानः ह्ययगतद्रव्या वयस्यात्रयाः कु

धन्यचरित्र
१८५

लपुत्रकाःपरिवसंति तेत्रयोधनाभावेऽन्यव्यापाराऽभावात् वनगतदारुणा आजिविकयानिर्वाहंकुर्वंति एकस्मिन्दिनेत्रयोदारूणांग्रह
णायस्वगृहतोग्रहितत्रयंबलाधारकंबलाकवनांतरेगताः तत्रतृतीयप्रहरारंभसमये ग्रीष्मर्त्तौवर्त्तमानातिनिदाघेतप्तभूमौ उग्ररवि
किरणैर्व्याकुलीकृतजने कोपीमहानुभाव क्षमासारःक्षमासारमुनिसंसारवारणंमासक्षपणपारणंकर्त्तुंग्रामांतरगमनायतत्रवनांतरे
ऽगतः तैः त्रिभिः बंधुभिः तपःशोषितसर्वांगःअस्थिचर्मावशेषकायंमूर्त्तिमद्धर्मरूपंतंमुनिंदृष्ट्वा नष्टवैराग्यचित्ताः सर्वेदानवासना
ऽनुकूलाः संजाताः परस्परंमंत्रयंति अहोऽयंमुनिर्दूरवनादागतोऽस्मिन्निदाघमध्याह्ने ममुरवउत्तमवालुकायांकथमतिदूर
ग्रामांतंयास्यति तत्रापिप्रतिगृहंभ्रमणेनचेत्क्वचिच्छुद्धभिक्षांमिलिष्यति तदाऽस्यप्राणाभवंतिनान्यथा तस्मादात्मीयपार्श्वेयत्संबलंम
स्ति तद्दीयतेचेद्वरतरं एवंत्रिभिः विचार्यविनयेनमुनिमाकार्यतत्कुंबलंमकल्प्यंमुनयेदत्तं मुनिनापिशुद्धमाहारंज्ञात्वागृहीत
धर्मलाभाशिषंदत्वास्वस्थानंगतः पश्चात्तेत्रयोमार्गेयावद्दारुग्रहणप्रयासकंयेनभ्रातःसुकृतंसर्वंजिर्णं पुनः प्रबलाकृष्टवेद
नाप्रादुर्भूता परस्परंपृच्छंति सोकिंविखाद्यंविद्यतेनवा तेनोक्तं खाद्यंतुसर्वंदत्तं ततोक्षुधितजठराग्नयःसर्वेपिदारूणिसंगृह्य
क्षुधिताएवतद्दिनंस्वगृहमागताः तत्रापिनयमाहारकरणंविनाकिमपि ततो त्रयोप्यनुतापपराःसंजाताः अहोमुनिदानकृतमस्मा
कंदुःखमेवसंजातं यतोऽद्यसांप्रतंयावन्मुनिदानप्रभावात्क्षुधयाम्रियतेस्मनज्ञायते ऽग्रेतुकिंभविष्यति हाहावयमनेनसाधु
नामुग्धवंचिता तत्समयेत्रयाणांमध्येकस्यापिबुद्धिर्नोत्पन्ना यत्स्वबलकृतप्रलंगेकिंसोक्षाम अस्मदूमुनेः नित्यंतपकरणीलस्य
एकाद्यधिकदिनेजातेनकिमपिक्रियतेनित्यास्याभ्यासात् अनभ्यासिकाःकमस्माकंतुमहद्दुःखंसंजातं हस्तेनोदरंसमर्थ्यकृ १८५
लमृत्यादितं कोस्मादृशोमूर्खः सवतिगृहंपञ्चात्यतीर्थंकरोति इत्यादिपश्चात्तापेनदानंदुःखितं एवंचतुर्वंजदत्वामत्ववनिं

तैः तैः पश्चात्तापेनरिक्तफलंदानंकृतं तेत्रयोप्यायुःसमाप्तिकालेमृत्वा जातयसोधनदत्तयाभवतः कृताधनंसमरन्नत्वमंतोपिध
नसारविवर्जितोऽभवत् तस्मादानंदत्वापिनिःस्वत्वायेसत्वापश्चात्तापादिदोषदूषितास्ते इहलोकेऽसकृत् आयंनीताऽपिनिःस्वा
संजाता परंसर्वार्द्धिसिद्धिकृदस्यदानधर्मस्यदूषितेपिमूलतनाशोनैवभवति तेनधन्येनसहसंयुक्तानामेघाभाविराभवति प्रायेणा
खंडतिक्षुपादुकंपाश्रध्यवसायतः श्रीशोदुःखंखंडयितुंखंडतंदुलकादिततलवेत् अपरापुरायाभिशातिवोस्मिन्त्यातिपुरंधिभि
दुग्धादिदत्तं तत्पुनः बालेनसाधुस्योदीयमानंदृष्ट्वा अनुमोदितं अहोअस्यबालस्यकिदृशिदानरुची यतोऽतिदुःखरेणलब्धंक्षि
रयोअखंमध्यारयाददाति धन्योयंबालः इतिपरस्परंचानुमोदितंपरमानुरागेनोक्तं ताधन्यस्याद्यापिएतास्त्रियादंपत्यरलवत्
प्राप्यभवे अनयाविभवाढ्ययाभूतइयारोषवशेननिजप्रियसखीऽरेदासीमतिकांवहेति आक्रोशिता तस्यकर्मविपाकोदयेन
दानया शालिसदुलगिम्यापिमुदवहतदुःखंभुक्तं यतः नाभुक्तंकर्मक्षीयते यदुक्तं इतेकनचेतकल्पे शत्रुत्यमेपुरुशोद्दतः तत्क
र्मणोविपाकेनपादविद्धोस्मितिद्रव १ एवंगुरुवचनंश्रुत्वाजातसंवेगाः केपीभव्याः वेगाचारित्रमास्मयन् केपीग्रहिधर्मम
ऽपरेसम्यक्त्वंचांगिकृतमन्यैः रात्रिभोजनं केश्चिदसंकु तद्धितेश्चवुसवीर्यं एवंदेशनाऽतिफलवतिजाता यतोदृष्टमिष्याच्चवता
मग्रेधर्मदेशनादातं चिलापवत्यंज्ञेयं उक्तंच अडवम्मठोकहिएविलावो असंपदारेकहिएविलावो वखित्तचित्तेकहि
एविलावो बहुकुसिसेकहिएविलावो पुनरपदेशोनदातव्यो इत्यादि तिपुणग्रोत्तासंयोगं उभयोवित्तंसमुत्पत्ति अथ
धनसारोपीदेशनांश्रुत्वाः कर्मविपाकंचबुध्वाभवनिर्वेदंवलत्सामसुच्छायस्फरिवाभिनम्पविज्ञप्तिंकर्तुंलग्नः गुणनिधेस
मारत्नमणस्करिसयोद्विग्नोऽहंभवतस्सरणंसमाश्रितः अतममोपरिकृपांकृत्वाचारित्रप्रवहणंदद्यात् यस्माद्दहनमारुत्सत

MEMORIAL

धनाचरि.
१८६

वोद्धः परतटं यामि सद्वतां महान् यशो याति मुनिराह जहाम्करं वेदे चाणं सिया मायमि वहं करेह ततो मदारो धनसारो धन्यश्चात्र
योऽग्रजाश्च एते हरिकृतपरिग्रहादिसंज्ञां प्रबुध्यां कृत्वा धन्यो पितरं मुनिं नत्वा कर्मनिष्टुदत प्रसरत्वात् आह धर्मं चांगीकृत्य
स्वस्थे च्यालिस्व गृहमगात् अथ स धन्यः गुरुकाधित पूर्वजन्मदानधर्मं स्मरन् विशेषतो धर्मप्रवृत्तिं विदधिति नित्यं माता पितरो
तत्परत्वात् ज्येष्ठबांधवांश्च स्मरणपूर्वकं तेषां स्तुति चक्रुर्वन् स्फरवत्प्र न्यचिपाकं विलसन् कालं निर्गमं करोति इत्येवं मुनिदानध
र्मफलं पश्यतु संध्यायतां सतः धन्यस्य पत्र भरतत्राणस्तैव लोभाः दोकितैव दृष्टिपथमायातितथा अनाहूते स्वकरवैरश्च परिहृत्वा
छत्र रचितामित्राश्च दत्वा सानुकूलां कृताः न्यायमार्गप्रापिताः तस्मादिह परलोकसुखार्थिन जिनकिर्तिरू वर्त दानधर्मेतद्यतः सर्व उ
यत सकलार्थसिद्धिर्भवति इति श्रीमत्तपागच्छाधिराजश्रीसोमसुंदरसूरिपट्टप्रभाकरविनेयश्रीजिनकीर्त्तिसूरिविरचितपद्यबंध
स्य महोपाध्यायश्रीज्ञानसागरगणिशिष्यासमतिप्रथितसंस्कृतालासगद्यबंधे ज्येष्ठबांधवत्रयाणां प्रीतिनवनप्राप्तवश्च चरणत
यांचचारित्रग्रहणस्वर्गप्रदिधर्मग्रहणनामाष्टमपल्लवः ८ ॥ अथ नवमप्रारभ्यते अथैकदा राजगृहे नगरे केपि वणिजा व्यापा
रिणः नेपालदेशतः नेपालदेशोद्भवान् लक्षमूल्यानि रत्नकंबलानि विक्रयकरणार्थमागताः राज्यभोग्यवस्तु इति ज्ञात्वा राज
गृपतेः राजगृहे पृथु श्रेणीकक्षोणिपालाय तत्वात स्मै रत्नकंबला दर्शिता विज्ञप्तं च स्वामिन् नैमरत्नकंबला ऋतुत्रये पि सोपयतामायां
ति तद्यथा वर्षाकाले अस्यतंतवः परस्परमतीवसंमिलिता भवंति तेन वर्षाजलमुपरि निपत्य टलकं थित्वा समोपतति परं शरि
रंस्पर्शमात्रं नाद्रित भवति स्वयमपि कमलपत्रमिव निरुपलेपं भवति तथा शितकाले हेमंते उष्मतां भजति यतो एकैव देहप्रा १८६
दत्तं क्षणमात्रेण शरिरे प्रस्वेदं क्षरति तथा उष्मकाले ग्रीष्मे शीतलत्वमाप्नोति यद्देहे प्राप्तं चंदनवेलपनवत् देहे शीतलत्वं भ

वति मलिने जाते अग्नौ प्रक्षिप्तं ज्यातहाटकवत्स्मुद्धं निर्मलं भवति अतो वस्त्रेषु रत्नत्वख्यातिर्जाता राज्ञा प्रोक्तं किमस्य मूल्यं तैः प्रोक्तं सपाद
लक्षं भवति एवं वणिजानां मुखान्मूल्यं श्रुत्वा विस्मितमानसो राजा प्राह सो लो विदेशिकाः स्वरिमूल्यान मुत्रकं बलान वयं ग्रन्लास्माम
यतः प्ररिधाप्यमाना कंबलाः आनिरवेष शोभां ददाति अमुल्लऊतातिया नां केवल प्राचरणं न द्विमुक्तं प्रणंहु चो जाता तिसेव
जाताति सैव परमस्य परिक्षनेस वैक्रमाउत्थजातित्वमेव प्रमाणि करोति अतोऽलंमस्तु पदणेन किं च राज्यं स्वर्णकोटितिः अस्व
नररत्नानां संग्रहे संग्रामे विजयं दत्ते स्वकीयराज्यं वरक्षति पुनः कंबला किं बलानकिं चिदित्यर्थः इति श्रेणीपति वाक्यं श्रुत्वा
वाणिज्यः कोविदाः विछायवदनां राजानां नत्वात छायाता स्माहास्तो तारके गम्यमाना परस्परं व्यापारालापं क्रियमाणं शालि
तद्र मंदिरस्याऽधोगछंति वदंति चत्वात यदीदृशो महानगरे व्यक्रयो न जात तदाइतोऽधिकं क्व नगरमस्ति यत्रीमान् रत्नकंबला
न् ग्रहिष्यति महाराधिराज श्रेणिकसदृशोपि ग्रहितुं मशक्य तदास्मिन् देशे को ग्रहिता एवं ब्रुवन् गच्छत्यस्मिन वसरे शालिभ
तस्य सप्ताया द्वासिहंदपरीहतागवाक्षे स्थिता नगराश्चर्यं पश्यति तया तेषां व्यापारिणं वचनानि श्रुतानि अथ तया दास्यै प्रत्युक्तं
याहि सत्वरं एते परदेशीया व्यापारिणो गछंति तेषामत्रानयस्व तिसज्ञादेशं लघ्वा चेटी सत्वरं तत्र गत्वा तेभ्य प्रोक्तं तो व्यापारिणं
ख्या कं मम स्वामिनि आमंत्रयति अतो तत्रागम्यतां तत्रैको वाचाल वक्तं लग्नः किमर्थं तव स्वामिनि आऊयति वयं तत्रागत्य
किं कुर्मः अस्मदीयवस्तुनः प्रजापत्यपि ग्रहितुं मशक्य तदा त्वदियाजरति किं ग्रहिष्यति चेटी प्राह भवत्स हृशाः व्यापारीण
स्तेकेऽस्मत्स्वामिमंदिरे आगताः आगछंति च तेस र्वेपि स्वस्वभाग्यानुसारेण लाभं लात्वा गछंति न कोपि रिक्तो गछति त्वंच
कोप्य तिन वहश्यत्ते यतो व्यापारमतिनवेत्सि अनेके षां दर्शयित्वां कोपि ग्राहको पि मिलति परमदर्शनेतु न कोपि मिलति तदा

ऽन्येनोक्तं किमनर्थं प्रलपसि वयं व्यापारिणः शतशोऽजनावस्कं शतक्रत्वप्रपतितद्वाकोपि शाद्वियितास्ति तत्रकोरोषः चल
त्वरेचेटी नवस्वामिनी पार्श्वविप्रमागम्यते इत्युक्ता तु दासी नगरद्भागता मंदिरांतःप्रविष्टाः इतस्ततः स्वर्णरूप्यरत्नमया निगद्
शालाकारेकानितोरणशालिसंज्ञिकादिसिद्दृष्ट्वा विस्मयत्वमापन्ना किमयं नरमंदिरं वा देवमंदिरं गृहद्वारमात्रे इदृशोऽद्भुदि
विस्तरस्तदाऽस्य गृहांत कीदृग्भविष्यति नूनमयं रत्नकंबलाः यथाक्रयिष्यंतीति विचारयंती द्वितीयस्मोगत्वा तत्र उपत्रयो
तपवतरवर्मरूचौ तेतं गृहंप्रपूरयन् स जासन्नेगता तत्र याप्रि मादरं विष्टराग्रे सपूर्वकं निवेसिता पृष्टं च सुभद्रा किमानितं तेनोक्तं
रत्नकंबलान् तया उक्तं कीदृशा तेयं बिंमुक्तिः एष दर्शिता किंमूल्यं एषां तेन पूर्ववत्स्वरूपमुक्तं किंमूल्यमेषां तेनोक्तं सपादल
क्षं स दापय अस्माकं द्वात्रिंशता प्रयोजनं द्वात्रिंशद्धनाः मे एकैकसमर्पणं देता स्ववतां षोडशसंख्यानितायरं किं क्रियतेऽ
तः एषां फाटयित्वा द्वौ द्वौ खंडौ कुरुत यतो वधूभ्यः एकैकखंडं दास्यामि इति तस्या वाक्यं श्रुत्वा विस्मयमापन्ना इष द्विदस्यपरस्प
रं उपकर्णे वक्तुं लग्ना किमीयं वातुलीचास्त्रां तत चिंता वा वदति यत्रास्तसदृशो नैकमपि ग्रहीतुं समर्थानातत्र तदियं जरति वक्ति
द्वात्रिंसत्कधनानिताः पुनरेकैकस्य द्वौ खंडौ कुरुत किमियं वक्ति अस्या वचने कोऽपि विश्वाससमुत्पद्यते तदाऽन्येनोक्तं किमवा
र्त्ति क्रियते सवता अस्याकथनमात्रेण किं खंडाकृतास्मातिः धनं कुत्रास्ति यदा धनं दास्यति ततः पश्चात् यदियं वदिष्यतितत्
करिष्यामरिति परस्परालापं कृत्वामात वयं परदेशीकाः गृहगमनोत्सुकाः तद्राद्विकया व्यवसायेन कुर्मः अतो तावद्धनं ददा
तु पश्चात् लववनामाश्च यानु कुलाः नृ द्वखंडान् क्रियते ततो तत्र व्यापारेण मनस्य धृतिं ज्ञात्वा इष द्विदस्य संभारिकस्याददत्ता १८७
येन नाणकेनैते प्रसन्नचित्ता तन्नाणकं विंशतिलक्षरूपकसंख्या देहीं सांभागारिको पितास्य क्रयश्रीगृहे गत्वा श्रीगृहद्वा

रमुद्घाटितं ततो श्रीगृहे को व्यापारिणः अमध्ये प्रविष्टाः यावत्पश्यति तावत्तावता एकलरूपकानाम गणितपुंजा प्रतितास्ति
अन्यतः दिनाराणां पुंजा प्रतितास्ति अपरतः मधूकरीणां वृंदाः यथा तथा प्रतितास्ति अग्रतः स्थानस्थाने सुवर्णपंचासना
णकानामतेपुंजा विनयप्रतितास्ति ततोऽग्रतमुक्ताफलानां कोष्ठकानि तानि ततोऽग्रतः हिरकानां ततोऽग्रतमाणिक्य
गणानां ततो नीलमणिनां ततः वैडूर्यरत्नानां ततो विद्रुमानां पीरोजकानां लालमणिनां एवं चतुरसितिरत्नानांमग
णितसंख्यया दृष्ट्वा विस्मयमापन्ना चिंतयितुं लग्नाः किमयं सत्यं स्वप्नं वा इंद्रजालं वा कोपि देवमाया वा किमस्ति एतावत्रि
यास्वामि सकिदृशो भविष्यति अहो अस्य पुण्यप्राबल्यं इयताधनस्य स्वामी यत्किं मतेतत्करोति धन्य राजगृहं पुरं यत्रैदृशा
व्यवहारिणः परिवसंति राजगृहमिति तामं सा त्वर्थ अथ तेर्यथारूचि नाणकामार्गितं भंडारिकेन तत्लेख्यकं कृत्वा द
त्तं नाणकं गृहित्वा मनसि चिंतयति वयमत्त त्वेन नाणकस्याधृतिकृता तन्नत्तवंकृतं एवं मनसि लज्जः माना उपत्तश्चामा
गताः सत्रयोक्तं सुभद्रा लिखिसितं धनं लब्धं तेनोक्तं मातत वप्रसन्ना किं न प्राप्यते सत्रयापुनरुक्तं एकैकस्य द्वौ द्वौ खंडौ कुरुत
यतो अस्मदीय पुत्रस्य द्वात्रिंसद्वध्वः कंबलाः षोडशः तत्कथं संगतिमंगति अतो खंडान् कारयामि तत् श्रुत्वा व्यापा
रण चित्ते चमत्कृता चिंतयति अहो पुण्यशालस्यः यः कोप्यन्यः यथा तथा क्रूत्वैकं गृह्णाति सजीवनत् यत्नेन रक्षति पर्व
दिदिने व्यापारयति इमा तु ऽग्रतः खंडान् कारयति तत्र न काचित् विचारणं अतो जगति पुण्यपुण्ययो महदंतरं दृश्य
ते बहुरत्ना वसुंधरे त्युक्तिसत्यास्ति ततो तेषां कंबलानां खंडान् कृत्वा शालेपुण्यं वर्ण्यमाना स्वोत्तारकं गता ततो स
त्रया स्नाना वसरे चेटिहस्ते द्वात्रिंशद्वधूभ्यः दापितः दास्यति तान् खंडान् लात्वा स्नानगृहं गता प्रति वधूमेकैकं

बलखं मोदत्तः तालिकस्कं किमिदं केंकरूमं चेद्याप्रोक्तं श्रेष्ठिनिऽद्य परदेशीका व्यापारिणारिमान् लक्षलक्षमूल्यान् रत्नकं
बलान् षोडशान् आनीता मातुरग्रे मागता कंबलादर्शीता मात्रा प्रोक्तं छात्रेश त्मानयं तैरुक्तं मातरमे यत्र तत्र न लभ्यंते ने
पालेश्वरसत्त् निद्रमायांऽग्नेर्घोनिमुषका कदापि काले उत्पद्यंते तेते पारोमार्गोग्रहित्वा इमे निष्पाद्यते समस्तदेशेत्र मर्णरूर्वता
एतावंत्येव लब्धानाऽस्मिलंति को पिरकाले उत्पद्यते न सदाऽस्मत्पुण्यः रूकुत्रयेपि सुखदा आगताशालनेरुरवदा लवंति एवं
माआत्र्य लिनवाहूत वस्तुमितिज्ञात्वा प्रतिकंबलं संयाद लक्षमूल्यं दत्वा षोडशापि ग्रहित्वा एकैकस्य द्वौद्वौ खंभौ कारापयि
त्वा सव तिनाव्यापारणायेमखंडाश्रेषिता तानितैर्खंडाः दस्तेग्रहित्वा रूर्णमयेन कर्कशस्पर्शज्ञात्वा मुखमोटनं कृत्वा वकुं
लेभा एते जंघोत्रेखन झाणमारचानां योग्या नास्माकमस्मत्रेसिरीरत्वचा छिद्यते आरक्तं तनु जायते कं प्रपरिभक्तं शक्यते
एते पादप्रोक्षमात्रे कार्येऽयाति नान्यत् इत्युक्त्वा स्नानं कृत्वा तैः खंभैः चरणतलानि प्रोक्ष्य यित्वा निर्माल्यकूपीकायां क्षिप्ताः
चेद्यापि लङ्काऽग्रेगत्वासर्वं ततज्ञापितं सङ्गापि विदस्य प्रोक्तं देवहप्य वस्त्राणामग्रे एते कियन्मात्राः कंबलाः अथ राज्ञः
पट्टदेवी चेत्नणा लिक्षनतया तदा वार्ता श्रुत्वा साक्रोशपूर्वकमित्यलापत् द्रष्टोऽद्य मया सवतां अत्र दस्सबंधः यद् यद् लिनवव
स्तु परदेशातः नवरत्ने आयाति तत्स्वयमेव विलोकयित्वा ऽव्यव्ययती रुत्वेन बाह्यतः एव विसर्जनं क्रियते सनता अतपु
रे उद्दशनार्थमपि न प्रेषयंते तद् वर्तत रूरणहाईं मया लक्षं यद्यंतः पुरे दर्शयिष्यते तदा कदाचित् मार्गयिष्यति तदाऽव्य
व्ययकरणमापत यिष्यति इति रूपणता दोषेन गृहित विसर्जनं करोतुः रुखेन परं स्नेह रिति नेमायतोऽग्रमस्त्वसुखदा १९९
नोरत्नकंबलप्राताऽस्त तेस्वयमेव विलोक्य विसर्जीता एकमपि कंबलमस्मदर्थे न गृहितं अतो सवतां कत्रीमोस्तेद्रः

राज्ञा प्रोक्तं न हीरकृपणतास्ति मयात्वेवं ज्ञातं मलिन वापि वस्त्रकर्करस्पर्शं उर्णजातियत्वेन राज्ञिनां परिलोभाय चित्तप्रसत्ति
कारकं न सविष्यति इतिहेतो विसर्जिता नतु व्यव्यतिरूतया राज्ञ्योक्तं सवरित्ते चेद्दवतैदेकं मम मार्गयित्वा समर्पय चेदयं
नागमयिष्यति तदाहं सोजनं करिष्यामि इति हठाग्रहं कृत्वास्थिता अथ राज्ञा पितस्याऽत्याग्रहं ज्ञात्वा पुत्ररास्नानमागत्याऽस्याय
ज्ञापितं यतो बालस्त्रियादीनां हठग्रहं वीर अतो यथा तथा कृत्वैकं तु रत्नकंबलं ग्रहणीयमेव ततः राजाज्ञया वाग्गच्चतुरो वेत्री
व्यापार्यस्थले प्रेषित सत्तत्र वणिजामस्थले गत्वा वाच तेषामग्रे कारा व्यापारिणं मगधाधिप श्रीमुखेना ज्ञापयति सत्पादलक्ष
रै सुल्यं ग्रहित्वा एकं रत्नकंबलं ददातुः नात्र कोपि संदेहः रोकड्व्यमाग्रयति ततो वणिजास सन्मानपूर्वकमिति प्रत्युत्तरं
बलाणिषु सोसड् राज्ञे ऽस्माकं सेवकानां सबहुमान प्रणवक्तव्य चित्तप्ति च वक्तव्या यत्स्वामिना रत्नकंबलं मानायितं तत् उमह
तिमूल्यमपरं तु वयं स्वामिनं नत्वा स्वोतारकेगछतां शालिसद्व्यवहारिणः मंदिरस्याऽधस्तत् त्वागमनं कुर्वतां परदेशिकाः व्यापारि
णरिति ज्ञात्वा शालिसद्व्या आहूय पृष्टं किं वस्तु विक्रियते सवता तदाऽस्माति रत्नकंबलादर्शिता तयात्तुमुखमार्गितं मूल्यं
दत्वा सर्वेपि तया ग्रहिताऽ तो अधुना तु नैकमपि कंबलं सेवकानां पार्श्वे नास्ति अतो किं कुर्मः सेवकास्तु प्रथमतो आज्ञां
दत्वा स्वामिनः चरणमागता स्वामिनात्त तदाऽवृच्छा तदान कृता तदाऽस्माति विक्रता परं तु धन्यास्वामिनः यस्य वच्छा
या धंमिहृश्यामदेस्याप रिवसति येनैकेनास्माकं परदेशं तरतिमहृर्ष्य वस्त्वानयनश्रमोसफलीकृतः अन्यत्तु युद्धाय
तनत्तमस्वक बलेन प्रमाणिकरणप्रवणास्म एवं प्रत्युत्तरं सन्मानं च वेत्रि विसर्जितः वेत्रिणापि तत्स्वरूपमगत्य सर्वं निवे
दितं तदा राज्ञाऽलयेनचैकं प्रधान प्रमुखः शालिसद्मात्रिका पार्श्वे प्रहितः सोपि तत्र गतः देवसचनकल्प गृहं दृष्ट्वा

धन्यचरित्र
८९

त्ति विस्मितचित्तो नृपः स्थानं गतः तथापि आसादरसन्मानपूर्वकम् आसने स्थापितः एष चागमनप्रयोजनं तदा तेनोक्तं महारा
जरो क्यमूल्येन यद्वस्त्रगृहीता रत्नकंबला। तन्मध्यादेकं कंबलं गृहीतमूल्येन नृत्येनेन मार्गयति यद्ददेव गृहस्थूरणा
र्थमवश्यं प्रयोजनं चास्ति अतो कंबलमेकं दीयतां गृहीतमूल्यं च गृह्णातु एवं राजपुरुषोक्तं श्रुत्वा स जगाद इदं सर्वधनधान्य
गृहादिकं सर्वं राजकीयमत्र मूल्येन मार्गणं अनुचितं वेत्सरकीयं भवति तस्य मूल्यकथनं यन्महाराजस्य कार्ये आयातं तदस्मा
कं महद्भाग्योदयं महाराजस्याज्ञानुकूलसेवकैः कार्यं साध्यते तदा शांतश्च कार्याणि निष्पन्नानि इदृशानां कंबलरत्नानां
महाराजस्य प्रतीक्षा नास्ति क्रियते यत्सेवकगृहस्थितं वस्तु स्वामिकार्यकरं भवति ततो अधिकफलं किमप्यस्ति धन्यः
स दिवस यदस्मदीयं वस्तु स्वामिचित्तप्रशांतिकारकं भवति परंतु किं कुर्मः महाराजस्यानेन कंबलेन प्रयोजनमस्तीति अज्ञात
पूर्वं मया तेषां द्वौ द्वौ खंडौ कृत्वा स्नुषाणामेकैकं दत्तः ताभिरपि एतेन कंबलखंडेन कांशोत्स्यनादपदं चर्चित्वा प्रोञ्छितानि
सर्वाणि तैः खंडैः पादाः प्रोञ्छिताः अद्यैव प्रभाते निर्माल्यकूपिकायां ते क्षेपिताः सन्ति यद्यप्येते आनीताः पितः मलमुक्तश्च ह्रास
वं परंतु निर्माल्यत्वं प्राप्ताः भोगोत्तीर्णा महाराजस्योपयोगे न कथंकारं दीयंते अथापारितं वस्तु महिप्रत्यग्रे होकयितुं युज्यते
नान्यत् अतो मम प्राणसमपूर्वकं राज्ञसमोक्षा चिंतितक्रियते कर्तव्या अन्यद्य यत्किमपि वस्तुजातं चेत्प्रयोजनं भवति तत्तु सर्वं
स्वाम्यधीनमेवास्ति इति तस्य प्रत्युत्तरं कृत्वा स च तं बुलवः स्त्रादिनाप्रतिपत्तिं कृत्वा सिद्दावारणप्रशांतिपात्रं कृत्वा विस
र्जितः तेनापि नृपाग्रे सतयः समीपे गत्वा सचिन सर्वं मयि कथितं तच्छ्रुत्वा राजा सत्यश्चातिविस्मयेन चमत्कृतचित्तः चिंतयति ८९
अहो काव्यनिर्वचनीयापुण्यगतिः पुण्यपुन्ययो महदंतरं यतो स्वामिरयं च मम मम सेवकपरं पुण्ये महदंतरं यदये सेवक

सन् एकदिनमात्रेणोपयुज्नक्ति तदहं वर्षेणापि कर्तुं न समर्थः मम स्तु एकैव रत्नकंबलस्य रक्षणकारणमस्त्येव अनेन तु धो
इश्नापितान् जीर्णवस्त्रवत् पदप्रोञ्छनं कृत्वा परिशापिता अस्य रूपत्वं प्रापिता स्थूलस्थूलतरतमाध्यवशाया हृदये विचित्रीता श्री
जिनेंद्रोक्ता तत्सत्यमेवेति परे एकया वार्त्तया अहं मूपि धन्यतमोस्मि यतो मम राज्ये इदृशा लोगपुरंदराः सुखविलासकाः संति तेनाहमपि
सफलजीवितेन जीवामि परं ईदृशा लोगपुरस्त्वं कोपि पूर्वजन्मनि कृतः श्री जिनमार्गानुकूलसपुण्यं स्मृतं तत्पदान दीनां फलम
स्त ऽतोऽस्यारा ह्यकस्य दर्शनं करोमि स किदृशोस्ति अतिपुण्यवतां दर्शने दिवसो कृतार्थो भवति इति विचिंत्य सचिवाय आज्ञापि
त यूयं गत्वा कुमारवचनेन तं प्रमुदितं कृत्वा सन्मानपूर्वकं बहु यत्नेन पंचाक्षरीकरवासनादिया नायान्यन्यधिरूढं कारयित्वा
दिव्यवादित्राणि घोषयित्वा मंवरपूर्वकमिहानयतः यथाहं कृतधर्मस्य तस्य पुण्यवतः दर्शनं करोमि इतिराजादेशं लब्ध्वा श्रुत
परिकरयुतोसह सेवकैःशालिभद्रगृहं गतः सेवकैरग्रत एव सजाये अस्यागमनं ज्ञापितं सज्जापि स्वगृहद्विशोभा बहु सत्यागतेस्त्वं
बहुतिस्वरिवसहेलीदासदासिभिः परिवृता गृहांगणंतः शतपदं यावत्सम्मुखमागता ऽत्यादरपूर्वकं न्यूंछनानि कृत्वा गृ
हांतं नितः सभासने संस्थापयित्वा ऽत्यद्भुतनवरदेशोत्पन्नवस्तूनामुपायनानि कृत्वा पुष्पताम्बूलानि रसमुगंधादीनां सिष्टाचारं कृ
त्वा अथ अस्ति त्वा हस्तौ संयोज्य सजावाह अद्यास्माकं महापुण्योदय सुप्रभात दिवसोऽद्य पूर्णमनोरथाः यत्स्वामिभिः रमा
त्यैः स्वचरणन्यासेन गृहं पावनकृतं स्वामि मिरेतावत्श्रमो कृतः गृहे स्थित एव किमाज्ञा न कृता स्वाम्यादेशश्रवणमात्रेण नि
दिष्टं कार्यं शिरसा बलेन मया कृतमत्तं सेवकानां हि स्वामिनिदिष्टकार्यकरणे ज्ञामात्रविलंबोस्ति एवं तज्जावचः श्रुत्वा
ऽसचिव जगाद पंडवस्या कं तत्तत्स्य महं जानामि तवादृश्यानंकूल जानामि यमेव सिबिन्यस्ति परंतु ममापि स्वाम्यादेशो प्रामाणितव्यः

यतोऽद्य मदनुग्रहनिमित्तेन राज्ञा मद्गृहं प्रत्युक्तं त्वं सपरिकरो शालिभद्रगृहं याहि गत्वा तस्य रत्नप्रश्नं कृत्वा ऽत्यादरेणायत्नेनात्रानय
तः येनाहं पुण्यहीनः शालिभद्रस्य मुखं पश्यामि इति राजादेशं प्राप्य शालिभद्रामंत्रणायाहमागतः तेन शालिभद्रं मयासह
प्रेषय यथा अस्य सेवकस्य राज्ञो मनोरथफलं भवति प्रसन्नीभूतो राजा महत्त्वबीजं महाप्रसादं करिष्यति तेन समस्तोपि पु
रस्य बहुगृहस्य यथा प्रतिष्ठा वृद्धिं लप्स्यति दुर्जनानां मुखम्लानिर्लप्स्यति ततोऽहं एकत्र सुखवाने शालिभद्रं अश्ववारिकां
कृत्वा राज्ञः सन्मानं दापयित्वा पुनरत्रैवानेष्यामि अतो शीघ्रं मया सह प्रेषय अन्येऽपि महेभ्याः राजमिलनार्थं राजद्वारे
मागत्य बहुद्रव्यव्ययं करोतु पुनरागत्य पुनर्जाति परं दर्शनं न प्राप्नोति अस्मादादीनां सेवां विज्ञप्तिं च करोति तथापि कस्या
पि भवति कस्यापि मिलनं न भवत्येव पुण्यवतः तव पुत्रस्य मिलनार्थं उत्सुक राजा आतुरयति अतोऽत्र न कापि शंका विधेया
एवं अभयवचनानि श्रुत्वा भद्रा प्राह स्वामिनाय उक्तं तत्सत्यमेव तव वाद्यनां जगति रत्नं तं वचसि का स्थिरता को
मुखं विलयति अहमपि भवत्प्रसादेन जानामि इह लोके तदा प्रतिष्ठा मम महत्त्वं यशः ख्यातिः शोभा कीर्तिः सुखं शोभाग्य वैरि
जयादिकमेकैव राज्ञः सन्मानमेवं अधिकतरं समं जनेन राजद्वारगमने विघ्नं शोभते यतः गतं च राजद्वारे दृष्ट्वा राजपु
जिता लोकाः यद्यपि न भवति मिलनं तथापि सर्वा विलीयंति १ ततः कथयामि तत्र किं कथनीयं तत्तु परम पुण्योदयस्य
चकं सकला तिष्ठसाध्वकं अहमपि वेद्मि परं मम शालिभद्रात राजसभाख्याति करोति कदापि राजसभागतो नास्ति राज
सभायां प्रवृत्तान् राजकुलिंगान्नराः तत्राचेन किमपि न वेत्ति यदयं प्रणमनमनीयं रयं पश्चान्नमनीयं पुन राजसभायामे
तदावश्यं भवति एतत्तु न वाच्यं पुनरनेनासनेनोपवेसितव्यं पुनस्तत्र बहवो सभ्यामहेभ्या बहवो राजपुत्रा बहवो सामं १९०

ता बहवो मंत्रिप्रमुखा बहवो क्षत्रियो अकुलोत्पन्ना एतेषामग्रतः कं नमावामतः कतमः दक्षिणे कतमः एषां ज्येष्ठो कतरः
कनीष्ठो कतर एषां मध्ये कया रीत्या स्थातव्यं एतत्सर्वमनभ्यासात् शालिभद्रो न वेत्ति अतो कथं तत्रागमिष्यति तदा वनीयो भवति म
हाराजस्य पूर्णकृपयाऽद्य यावत् घटिकामात्रमपि परतत्रता वेनास्थितो नास्ति अस्य पुनः राजद्वारं यावद्यागमने सहस्र
शोऽपरिमितोश्रमः भविष्यति अतो यदि एकांतेन सेवकस्योपरी महाराजेन कृपां मन्यसे सेवकेनापि दुःखि
तो भाव्यं एवं चेत् महती कृपास्ति तदा तु सेवकस्य मान्यं हृदये स्वयमेव श्रमं कृत्वाऽत्रागत्य स्वचरणन्यासेन इदं सेवक
गृहं पवित्रयति तदाऽस्माकं सर्वेपि मनोरथाः पूर्णा भवंति सेवकसर्वथापि न भूऽपि कोश्यापत रक्षा भवति स्वामिनां घटि
कातु कमात्रस्य श्रमेण सेवकस्य तु आजन्म यावत्सुखमानं वृद्धिं लप्स्यति तथा एतत्सर्वमयोक्तं ततो भवतां प्रसन्नेन भव
ति नान्यथा यतो प्रभूताः मंत्र्याधीना भवंति यादि भवादृशाः परदुःखभंजकाः कृपालवः सत्कृता परस्यापि तत्करोत्येव
ऽस्मिन् महानगरे सर्वेषां पुरुषवराणां मध्ये भवताः एव पुरुषोत्तमो भवतः एकं तु मम अमात्युः भवतां त्वं स्नानीयाति
च भवतां श्रयः परेषां मनोरथपूरण कल्पद्रुमाः अतो यदि युष्माकं कृपां कृत्वेदं करणीयमिति रुचिः स्यात् वां धार्यति तदा तु
उत्तमे भवनाश्च अस्माद्गृहाच्चलित्वा गमात्राणं गृहे महाराजस्यागमनकप्रसंसायां अतो मदीयगृहे तत्कुर्वतां भवता पश्चादो
चितं करोतु अथ भद्रावचनं श्रुत्वा प्राह भवतिरि यदुक्तं तत्सत्यं परं युष्मदीयमनोरथपूरकिमदाविलं करोमि इति
सर्वथैव नम्रहृदयं यतो युष्माकं सद्धाने कथासंबंधास्ति आवयोस्तावत् श्रीमज्जिनचरणोपासकाः द्वितीयं च शालिभद्र जनि
मन्मनीः च एकत्र गृहे विवाहिता तृतीयं महाराजस्य गोभद्रो श्रेष्ठि परम धीयः तेन युष्मद्गृहोपरि तु महाराजस्य पुरातं

चम्पाचरित्र
१६५२

नीकृपा अस्त्येव अतो भवदीयकार्यं तत्त्वं मदियमेव जानामि मां तरंगयाम्यामि परं यदि अहमेकाकि एव तत्र गत्वा विज्ञप्तिं करो
मि तदा मम सार्थो केऽपि खला एवमालिकमुखा वचयति मंत्रिणा किमपि लंचादिना वशीकृतो ऽस्य गृहे गमनार्थं प्रेरयति तस्य गृह
स्य प्रवेशनमात्रेणैव कोऽपि नागतं तथा केऽपि वाचाला: हस्तचारका महाराजस्याज्ञा एतावत्येव यदाज्ञा अस्तु तस्य गृहे कोऽपि यासतु नागत:
प्रस्तुत: राजा स्वयं गच्छति तदा राज्ञा महत्त्वं कृत: स्थित: कोऽपि पुनः जल्पंति यदि महाराजो स्तुत्वा चरणे गृहे गमनं करिष्यति
तदाऽस्मदीनां गृहे कथं नागमयिष्यति प्रतिगृहे गमने उच्छृत्वं स्थास्यति एवं विविधजनजल्पने राज्ञा महतीकृपास्ति तथापि किं
ज्ञायते राज्ञश्चित्तं मि रवासस्थायिऽस्थीराणि भवंति तदा कदाचित्मनसि विश्लेषागमने मउर्क्तं मि ष्यति वानवा अतो यदि भवो
तं सफलं कर्तुं समिहास्ति तदा मया सह सुखासने स्थित्वा राज्ञो पकंठमागतव्य तत्रागत्य या हरी ममाऽथ विज्ञप्ति कर्तव्या
हरी तस्याप्यग्रे करणीया तत्समयेऽहमन्यो स्तुत्वा अवसरोचितवचनकथनेन भवत्कार्यं करिष्यामि धन्यरपि तत्र स्थित्वा
ह विष्यति सोऽपि प्रेरको भविष्यति कथमकार्यसिद्धमेव ज्ञेयं ततो तदा अनयोक्तं श्रुत्वाऽत्यद्भुतमुपायनवस्तूनि लात्वा अ
सयेन सह सुखासना अधिरूढा बकुदा अदासीपरिवृता राजद्वारं गता: सुखासनाउत्तीर्य अंतःप्रविष्टा तावत्याऽग्रतो अत्र मे
नागत्य राज्ञे उक्तं स्वामिन् श्रालिसद्मा ताऽऽगाति विज्ञप्त्यर्थं सा स्वामिनाऽवधारणीया इति हार्दं उपकर्णितं द्वा उक्तं स्वा
राज्ञ: समीपमागत्योपायनमग्रे धृत्वा प्रणामं चकृत्वा ऽस्थिता राज्ञा च सादरं हस्तसंज्ञया उपवेशनस्थानं दत्तं उपविश्य त्वा वो
ह स्फलं गण्डोऽति निस्वागतं तव लीलापतिपुत्रस्य सौख्यमस्ति तदा प्राह: स्वामिन् कृपया सो ऽयं लीलापतिस्तु च सवस्त्येव चेत्स्वामि
नं आजन्मते अच्छेजावत् सवंतोप्यर्णकृपयालीलापन: मनाक्स्फुरद्दृष्टिप्रस्तारोऽजस्योपरिजात: तस्य को ऽस्ययं समर्थ: पुनः

यस्योपरि पूर्णकृपा दृष्टिपात: तस्यैहिकसुखविलासविलासकरणे किमाश्चर्यं को तस्य विघ्नकृद्भवति उक्तं च पुन: राजा प्राह:
तदेमयानिमं त्रितोपित वलीलापतिसुतक्कथं नागत: सा प्राह: स्वामिन् आजन्मतत्र अद्यजावत् सवत्तां पूर्णकृपयालीलापतिकृत:
लीलांकरणमात्रमेव वेत्ति नान्यत् तस्य स्वरूपं हार्दं बुद्धिनिधेरनयमंत्रीरगे निवेदितमस्ति: अतो स्वामिन: कृपा त्वस्त्येव पुन:
विशेषत: कृपामवधार्य मंदिरं सेवकस्य पुनीयतां यत्र स्वामिनां पूर्णकृपा भवति तत्र किमपि विचारणीयं न भवत्येव यथा श्री
महाराजश्चंड जिता प्रजालालनपालनार्थं चर्मकारपुत्रिमनोरथपूर्त्यर्थं मनाकृतापि स्वयमेव तत्र गत्वा तस्यास्तु सुगृहे यावत्
स्वयं सहगत्वा तत्र स्थापयित्वा आगत: एवमनेकधा लालनकृतं प्रजाया: येन वा दृशा महतो लभ्यंते ते परमनोरथपूरणं वि
ना नान्यत् किमपि विचारयति अस्मत्सदृशानां सेवकपरमाणुमात्राणां मनोरथपूरणे तवादृशानां महतीगुरुता हृदि भव
ति न कापि हानि: अहो ऽस्य कृपालुत्वमहो ऽस्य सरलत्वं महो ऽस्य प्रजालालनपालनमेवमनेकयुगं यावत्कीर्तिः स्थिरा भवति
अतो कृपां कृत्वा मम विज्ञप्तिमवधार्य मंदिरं पावनं कर्तव्यं स्वचरणन्यासेन यथा कं सुखं तस्य इति सा न्यर्पल वचनामृतेन
श्रीणी गृहागतेलीलापते: तव सेवकस्य यथार्थफलप्राप्तिर्भविष्यति तस्मात् अत्रागमनेसहस्र को ऽपराध करणस्मो स
वि: ष्यति तीहार्दं अत: परं तु भवदीच्छा प्रमाण यस्मदीयाज्ञा को न मन्यते यथारुचीऊर्धं तु अस्माकं तु भवदाज्ञा सिरसा व
लेन कर्तव्या इति तस्या वच: श्रुत्वा राज्ञाऽलयमुखसन्मुखी दृष्टीकृतां तदाऽलयेनोक्तं प्रजापालनतत्पराणां सदा दृशानां मस्या
गृहागमनं युक्तमेव न कापि विवलीयतासत्य मते ऽस्य पुण्यमानारथोऽनिर्वचनीयानां दो भविष्यति लोके च प्रजायाच्छ ल्पज
न्मश्रिति प्रशंसा भविष्यति परं तु भवतां यथारुचीतत्समयेऽस्मे नापि असयवचनं स्थापितं महाराजमंत्रिराट् श्रोतनं

वक्ति सवत्तां तत्र गमने प्रजा वाक्यकरणं कित्तीं प्रवर्त्तयिष्यति ततो राजा तं प्रतिप्राह हे भद्रे त्वं सुखेन गृहं याहि वयं मोग छा
म इति राज्ञो वचः श्रुत्वा सहर्षः सुवर्णरत्नैः राज्ञः शिरसि न्युंछनानि कृत्वा पुनः सुखासने स्थित्वा गृहमागता स्वप्रधानपुरुषाना
हूय आज्ञादत्ता यदस्मीय गृहद्वाज हारं यावत् सर्वो मार्ग कचवरशोधनसुगंधजलछोटन विचित्रपुष्पविकिर्णनादिनाद
र्शनीयः क्रियतां ततः तथा त्रिपथचतुष्पथेषु महान् मंडपाः जयतोरणादि सिरतिरमणीयाः रचयत तथा भागस्थाद्
हश्रेणी विविधदेशोत्पन्नैः स्वर्णसूत्रपरिकर्मितैः वस्त्रैराछादयत अंधकारकाणि कृत्स्नस्थाने २ कृष्णागुरुमृगमदकर्पूरादीनां
धूपघटी कृत्वा समस्तोपि मार्गः सुगंधेन वासितो क्रियतां स्थाने २ पुष्पपुंजा स्थाने २ पुष्पमालालंबितान् द्वारान् कुरुत एवं सद्ग
हे आप्यते तथा कर्तुं प्रवृत्ता तावता पुत्रमोहमोहितेन सुदारुदत्तवधूजनेन गोलकसुरेण स्वग्रहस्त्या सुस्थराजगृहं स्वर्गोपमं कृतं
यत् पश्यतां जनानां समग्रेपि दिवसे दृष्टितृप्तिं न प्राप्नोति ततो राजा अंतःपुरस्यादि प्रधानपुरुषैरन्यैर्बहुभिः राजन्यसामंतादिभि
श्च महतिसेनया परिकलितो गीतगानातोद्यवादनबंदिजनबिरुदपठनादि महताडंबरयुतो राजद्वारान्निर्गतो अग्रेप
श्यति तावता सज्जाकारितं नगरशोभां दृष्ट्वा चमत्कृतो ससंभ्रमः कथयामास अहो इदं अतिरमणीयत
रं पुरं केन कृतं ततो संदेशहारकैः पुरुषैः कथितं स्वामिनः गृहनंत्रेण तेन सज्जाकारितं किमत्र स्वजनास्ति अग्रे
तु अनिर्वचनीया रचनास्ति सा तु यः पश्यति स एव जानाति परं मुखे यथार्थं वक्तुं न शक्यते राजादयो तत् श्रुत्वा विस्मयितः श्रुत्वा
वदंति एतावत्स्तोककालेन कोपि कर्तुं न शक्नोति अतो देवकृत्यमेवेति मार्गे यथा २ याति तत्र २ अतिनवामदृष्टपूर्वामनि १९२
र्वचनीयं रचनां पश्यति हर्षेण सैन्यजनाः पुरजनाश्चात्यद्भुतदर्शनकौतुकाः चित्राश्चर्यकलितचित्ताः स्तंभिता

इवाग्रे गंतुं न शक्नोतु यदि कोप्यागत्य प्रेरयति बलात्तदाग्रे इतोपि बहुतररमणीयमस्ति पुनरग्रे गत्वा किमप्यन्यरचनां दृष्ट्वाति
चमत्कृतचित्ताः निमेषं पश्यन् मनुष्या देवा इव जाता राजापि हस्तिस्कंधारूढो इतस्ततः यत्र पश्यति तत्र २ निरुपमामश्रुतपू
र्वां च पश्यन् चित्ते महदाश्चर्यं वहन् चलति परमेकतः पश्यति तदा परतस्तु अदृष्टं स्थितं तदा सेवकः प्रेरयति महाराज इतो
ऽवलोकयतां किं दृग् दर्शनीयमस्ति तदा राजा वक्रमुखेन पश्यति तावत् अग्रतः सेवकः वक्ति देव एतदग्रगतं कौतुकं पश्य
तु तदा पुनः राजा बलेन दृष्टिं सरलीकृत्वाऽग्रतः पश्यति एवं द्वारे स्फारोद्दारगोलकनिर्मितां शोभां पश्यन् मुहुर्मुहुराश्च
र्यं प्राप्तितो उत्सुकत्वे लोचनो इतस्ततः पश्यन् चित्ते भावयति कयारीत्या इदं निष्पादितं स विद्यते एवं पदे २ संक्रमानो पुनर
ग्रेऽतिनवाश्चर्यं प्राप्तः ततोऽधिकतर बुध्या विचारं तिष्ठा हृद्न प्राप्नोति इत्थं बलीलाचैव सर्वं दृष्ट्वा चिंतयति किमि
दं सत्यं वा स्वप्नं वा इंद्रजालं एतान्याश्चर्याणि कर्महस्तनिकेन निर्मितानि कयारीत्या केनेद्धेण निराश्रयं कथं स्थितानि
अहो पुद्गला वैचित्र्यं कोऽप्यचीनानं कोपि जिनमतं ज्ञाताऽस्ति अनागतं जिनवचनं यतो आगमेषुक्तं जीवानां गति
वैचित्र्यं पुद्गलानां च पर्यायसर्वविति रो त्रावकृतः वैचित्र्यं मपारावारं तथा कर्मणो बंधोदयादि वैचित्र्यं एते पदार्था ज्ञाता
हृ जिनो वा केवलागमो वा एतानेव ज्ञायको नान्यत् अतो तमेव सत्यमित्यादि स्थाने २ नव २ रचनां मृन्मयशालिभंजिकादि
नृत्यादि महाश्चर्याणि किमिमा सचेतना अचेतना वा देवीनां रूपाणि वा एवं बहुविचारयन् पुनः जैनमार्गज्ञानं स्मारयन्
नवनवाद्भुतानि पश्यन् हर्षं प्रापयन् यदहं मस्य गृहे नागतो स्याम् तदेमानि विचित्राणि अदृष्टाश्रुतपूर्वाणि कौतुकानि
कथं दर्शयिष्यत् एवं सोत्साहं पश्यन् सपरिवारः भूपः द्विव्याम्नियोपशोभितं शालिभद्रप्रासादं प्राप्तः सर्व किं इन्द्रः प्रथम

द्वारप्रदेशे नानीलरत्नदलैः स्फुरच्छोभितं उत्तेजितसौवर्णकलशैः सालंकृतं अंतराले अनेकवररत्नबंदरकैः कृतविचित्रमिह
त्तांतोरणानां तृतीयस्तु देशः तत्र अथ मंदिरांतः प्रविशन् येयावता पश्यते अंबुत्तमकरस्फाटिकरत्ननिर्मितं भूमितलं दृष्ट्वा
कैश्चित्तलेऽकैरबुत्तमेन वस्त्रं संवृत्य लग्नः तदाभिमतोऽनयेन स्वकीयानैपुण्यदर्शनार्थं मनसा हास्यनिवारणार्थं हस्ता
त्पुगफलमयतयाऽतितं भूमिसंयोगेऽग्राह्यमानं श्रुत्वा स्फाटिमयं भूमितलमिति निश्चिकायाग्रतः गंतुं प्रवृत्ता ततोऽग्रे
स्थाने दिव्यमणिमयस्तंभैर्युक्तमतिरमणीयतरं चंद्रशालां दृष्ट्वा चमत्कृचित्तोऽभूपतिस्तत्र स्थातुं मनोऽभिप्रायमंगितैर्ज्ञात्वा स
ङाकुलवधूभिः मणिमुक्ताफलैर्वर्धापयित्वा अनेकसहस्रलक्षसुवर्णरत्नैः न्युंछनं कृत्वा कृतांजलिसन्न विज्ञप
यितुं लग्ना स्वामिन्नुपरितनप्रवीत्रीक्रियतां अत्र तु स्वामिनि स्थितीकरणयोग्यस्थानं नास्ति अत्र तु दौवारद्वारपालपशुबंध
नादीनां स्थानमस्ति तत्श्रुत्वा नृपश्चिंतयति पुण्यप्रकृतेस्तदाश्चर्यं रमणीतरं ममशयनस्थानमपि नास्ति त्रिभिः श्रुत्वाश्चर्य ब
हुमानगर्भितं दानादिधर्मसेवनजन्यपुण्यफलमिदृशं यज्जिनागमेऽसंख्यातायवसायैर्निष्पन्नमेकं प्रकृतिस्थाने तदा
पञ्चासंख्यातस्तेदलीत्वं प्रोक्तं तत्रापि रसस्तेदाः अनंता एवं विचित्रा पुण्यपापयोर्भेदाः श्रीमज्जिनेरुक्ताः तमेव सत्यं मिथ्यादृश
नापयोगीकृत्वा सोपानमार्गेण उपरितनभूमौ सपरिवारो नृपतिश्चटितः तत्र विविधगवाक्षरचनाजालिका मुक्ताफलानां स्था
नेऽधूपघट्यादीनां परिमलैर्वासितं विविधनश्रेणीविराजितं विविधतोरणे उत्तिगणैः सर्वतो दर्शनीयं तत्रापि सज्ज्ञमस्य विज्ञ
प्तं पुण्यपादैस्तृतीयभूमौ कृपा कर्तव्या अत्र तु दासदासी असीधरचंतधर आतोद्यवादनां स्थानं स्वामियोग्यं नास्ति पु १९३
नः राजाऽतिचमत्कृतचित्तो विचारयति पश्यतां पुण्यविलासा ममास्थानतोऽप्यधिका दासादीनां निवासस्थानानि एतस्य

र्ममत्तादरपूर्वकृतदानादीनां चमत्कारभूतो तृतीयभूमौ चटितः सततं पश्यति तत्र विविधदेशोत्पन्नचित्रांशुकप्रमुखानां चंद्रोदयौ
संधीस्त्रवश्मणीय वरंमुक्ताफलसंफूंबनके दृग्वशीकरणं स्थाने विविधआस्तीर्णकैः आस्तीर्णहंसतूलिकोसिधकैः मंभित्त
मासनं स्फाटिकादिविधलासकरयाणैः रचितविचित्रभूमीतलं अतीव शोभनं दृष्ट्वा राजा तत्र स्थातुं मनाज्ञात्वापुनः सज्जाशाद :
स्वामिन् चतुर्थभूमिं पवित्रयतु पुण्यपादौ नहीमा भूमिः स्वामिनः स्थातुं योग्या अत्र तु व्याणिज्याधिकारिसचकाः लेख
काद्रुद्धिकाकरणसेचकानां स्थानं तत्श्रुत्वा राजा चिंतयति अहो पुण्यबलं य ध्रुयं राजानरयं तु अस्मदियाप्रजाय परं पु
ण्ययोरंतरं महत् अत्र वीक्ष्ययोनकर्तव्यं पूर्वकृतसत्पावाधिक दानादीनां फलं श्रीमज्जिनेरुक्तं तमस्तयमेव इति विचिंत
यन् चतुर्थभूमौ चटितः तत्र पुनरत्नरखचिता निरमणीयस्थंसाश्रेणीभिः राजितं आचामलित्तं जटितरत्नमुकैः पर
स्परं प्रति बिंबनात् मार्गस्तां निकरं इतः गम्यते द्वेतराझ्यातेऽति भ्रमयन् सर्वेस्थंभितस्तत्र पदमात्रमग्रेऽधर्तुं न शक्नोति स्थं
भिताः ततस्ततो अवलोकयतिः स्थाने भावना चंदनागुरुमृगमदाबरतुरुष्कादीनां धूपोत्तमवासनयापरिपूरि
घ्राणेंद्रियापुनः मस्तकं धूनयति अहो दीव्यस्थाने मंदारकुसुमैर्ग्रथिता माला वलंबिता जालिकाचग्रथितानां
स्पृष्ट्वा वायुः आत्यामोदकरा शरीरेंद्रियाणां मग्नतां करोति चंद्रचंद्रोदयेरत्नवद्धिचलयेरत्नमयपत्रपुष्पानां कोवर्णयि
तुं शक्नोति तत्र धूवकेलद लबाह्यमानमणिमुक्ताफलादीनां विचित्रवर्णविनोदनं दृष्ट्वा चक्षुः खिन्नं निवर्तयति स्था
नेऽनवरसक्तिरनेकसंख्यास्ति तत्र किं किं प्रश्यति यत्र पश्यति दृष्टिः तत्रैव स्थिरीभूत्वा लगति ततो नेजो राजा दृयो
स्वयमेवाग्रतो प्राह वयं तु अत्रैव स्थास्यामः यतो स्थिरीभूत्वा विलोकयामः अतः परं किं भविष्यति ततो भद्रा राज

आज्ञायं ज्ञात्वा रत्नमयरत्नसिंहासनमानायस्थाने उन्नते स्थापयित्वा प्रमुरकोटिपर्षिकारयोर्देवसंबंधिनसंस्कार्यः सद्यो विज्ञ
प्ति देवालं क्रियतामिदमासनं राजा तत्सिंहासनं दृष्ट्वा किमिदं देवं दर्वाडं वेत्ति विमृसन् सिंहासने स्थितः ततो राजा प्राह सार्थपती
त्वल्लीलावतीपुत्रकमत्र समानय यथाहं तस्य मुखमपि दर्शनं करोमि ततो भद्रा राज्ञादेशात् सप्तमभूमौ गत्वा शालिराला
पितः वत्साऽधस्तनस्थमिं समागच्छ उत्तिष्ठ मिध्यं श्रेणिकमागतं विद्धि एवं मातृवचश्श्रुत्वा शालिभद्र आह मातात्र मे कथनीयं किं
यथार्हं पण्यं दत्वा श्रेणिकं पण्यं स्वयमेव गृहाण त्वं ततोऽहं किमिति निपुणमातृ श्रीकं वत्स नन्तु प्रविश्यामति महर्घ्यं अमोल्यम
स्ति लाप्येन प्राप्यते शालिभद्र एवं चेतहि मुखमार्गितं धनं दत्वा गृहातु यथापि दस्तेनयाति एवं पुत्रस्य तुच्छना कृतां ऐश्वर्यली
लाभालोक्याहोऽयं लीलायतिपुत्रकि दृग्वक्ति एवं ठ दिविमृत्य बाटं जननीजद्दधे पुनः विमृषति एवं मेकां तेनानितत्रक
त्वं सरल त्वमपि नश्रोतामावदति अवसरोचितं ज्ञानातिसनिपुणः अतोऽस्या किंचीनं नितिवक्रया वयित्वा जागतं करोमि
निध्यात्वा प्राह वत्सं श्रेणीकक्रयाणकं न हि किं तु श्री श्रेणिकः नः स्वामिः समस्तदेशाधिपतीयात्मियत्रमह्व शारके तस्य से
वामाह निशंकरोति अनेकस्य सामंतमंडलीकश्रेष्ठ्यादयश्चाप्तोप्रहरान् जागृतदशाया तस्यैवाज्ञायां स्थितमेवते किमयं
वदिष्यति इति श्रुत्वा सुधीः स्त्युकामुखाद्धस्तो योजनपुर्वकं स्थितादृश्यते एते सर्वेपि जना यूयमपि तस्य श्रुतदृष्टा स्वामितं स्व
रुपविलासंकुर्वन्निति चेतस्य दृष्टि विनिमयो भवति तदाकोप्यात्मनः कायसमीपेऽपिन तिष्ठति तस्मिन् उदे मतीसर्वेपि
उद्यः श्रेयामृश्चेतस्मिन्न कोप्यात्मीयावात्रभात्रश्चोत्तमप्रफलं स्फुटतेऽतोस्वयं मधस्तनमागत्य सचिंतयंप्राणिपत्यप्र १९४
शान्तियान्नं संरुकेनः तस्यागमनेयादृशी सचशङ्कशोभा दृष्टिप्राप्ता स्मि पुनः यूयमागत्य चिनयादिपुण्यदर्शनप्रच्छ्यकं

महित्पुनितिं याणेकूरुस्ल भत्तत्त्वदृशनिममुल्क कोस्ति तावागमनेतस्य मद्दति विचप्रशान्तिलविष्यति जगदनुकूलं
बकुमानं वदास्यति अतोसि घ्रमागच्छत्रे इत्येवं मातुः वचश्श्रुत्वा मात्राधिकं हृदि हृनो चिंतयितुं लग्नः हा मम पिस्वा
म्यस्ति अद्यत्वे तावति दिनानि विनाऽहं स्वामी नादेनमनकस्यापि जानामि यस्मात् रुचायथाप्रितिश्वनगृह्यते तस्यानु
तिपुर्वकं प्रणम्यात सः एव नः स्वामीनान्य इति जानामि चेत्मात्रो को माद्रशोत्र लयकमामानुष्यममापि स्वामि तदा मत्तोपी
तस्यापुण्यं महत्तरं मत्पुण्यं तुच्छीनतरंतदापराधिनत्वे किं सुखं संसारे पराधिनत्वाद्न्यद्दुःखमधिकं नास्ति अतो मयापुर्वज
न्मानिम्नोक्त रमेव पुण्यमुपार्जितदा परानुवृत्तानम नादिकं कर्त्तव्यतामापतितो ततोऽधुना मयेदृशं कर्तव्यं येन केनाप्य
धोनपराधिनत्वं न भवति नीचार्थमातुवचः लंघनीयमिति कुलजानीतिरिति मातृभक्ति हीनिमानूयादिति आसनाड
ज्वायमात्रासद्द वामाद्दत्तरं यितु उग्रः तदोर्ह मुखेन श्रेणिकानया द्रष्टुं प्रवृत्ता विचारयति किमयं वासवोवा
दोगुंदकदेवोवा मूर्तिमान् पुण्यप्रागतारो वा देह द्युत्या गृहमुज्वलयतचलनकुंडलाभरणत्याशाततोश्रणप्र
तिना तेजासि विस्तारयनिव वायुनेत्रमन मोचापत्यंवारयंनृराज्ञः समीपमागत्य सवीनयपुर्वकं लीलयारा।
जानं ननामः यतो उत्तमानमयमेवक्रमः क्रमरागमनमात्रेणराज्ञा त्यादरपुर्वकं परमप्रीत्यादसंगमं गृह्य सबकुमा
नपुर्वकं स्वांमितकं स्थापिता शालेस्पानरण शिरसुकुमारतामक्षरवागत्या निनयाकुक्रूड पुण्यवयविन्द्रमे
पतिता सर्वेपि सभ्या विरूपस्वामि वानिश्रेणस्वं नितेवासन् परंपरं स्पर्द्वं वदि उत्तनरक्रोति शिरोधुननमात्रः
मेवचेष्टाकुर्वस्थिता राजापितं निरीक्ष्य किंयति वेलां स्वं मितोसुत्वा शिष्टाचारपालनार्थमाद्देसं धृत्वा हृदयं दृढीकृत्य

क्रीयाराज्ञोऽस्य स्वक्षेमोदंतं पृष्टवान् तदा सा वत्स तव लीलाविलासा रचिच्छिन्ना सुखरूपया यथेच्छया यांति । इत्युक्ता वर्त्त
ते कुमरेणोक्तं श्रीमद्देवगुरुसंप्रसादेन पुण्यपादानां कृपया च कष्टं न भवति इति चंदनसीतलं मधुरवाक्यं श्रुत्वा सोऽत्या
संराजा प्राह वत्स त्वया न कापि भ्रमस्तंका विधेया यथेच्छया च मनोनुकूलविलासोऽनुसर्त्तव्य यतो त्वं तु अस्माकं प्रा
णाधिकवल्लभोऽसि तेन च रूपेन रक्षणीयोऽसि मम राज्यनगरे स्वयमिंद्रादि त्वमेवासि रंककरगतरत्नवत्प्रतिक्ष
णं स्मरणीयोऽसि अतो यथेच्छया विलासः कर्त्तव्य न काप्यपृष्टे तिविधेया यत्किमपि कार्यं चेद्भवति तन्ममैव ज्ञाप्यं घटी
का साध्यं तत्क्षणेन करिष्यामि मम गृहं स्वगृहमिव गण्यं तव च्छाविलासे यस्तत्पुढं तन्मममदःखं अतो निःसंकवि
लासः कर्त्तव्य स्तुकाशालेः पृष्टपरिश्रांत्ययोस्यादनार्थं दृष्टिस्थापनंकृतं यतो राज्ञः यस्योपरि महती कृपा भवति तस्य
दृष्टिस्थापनं करोतीति राजनीति अथ राज्ञः करकरांकरस्पर्शात् गिरेः निर्झरणवत् प्रस्वेदबिंदुवर्षविश्वतलग्नाश
रीरं च मुष्टिगत व्यजत्पत्री पुष्पवल्लासत्वभापन्नं तद्दृष्टासद्भ्या भूपतये विज्ञप्तं स्वामिन् अयं पैत्तलिके देवोऽसि स्वामि
प्रताऽस्ने तापाध्वंने नश्यकोति अतोऽस्याज्ञा दीयतां यथा विलासभवने याति तदा राज्ञा प्रसद्य सबहुमानपूर्वकं चाज्ञा
दत्ता वत्स सुखेन तो पुरितनावासमलंक्रियतां ततः भूपते राद्दत्तं प्राप्यस्थाने सव्यात्मामुक्तो लोकांतमिव क्षणात् सप्तमं
सौधं गतः गत्वा च वैराग्यरंगपूरितहृदयोऽसिद्धायाध्यायति परं तत्रस्थावनिराकरचिंतनपरोस्थितः अथ सज्जनसियो
जनपूर्वकं सबहुमानं राजानं भोजनाय निमंत्रीत राज्ञापि अत्यादरसहितेनजलोन्मानितं ततो मकून शालायां शता १९५
पाकशाहस्त्रपाकलक्षपाकतैलैः शतसः सहस्रशः लक्षशः संस्कारैः परिकर्मितं यत्राशतसहस्त्रः लक्षद्रव्यव्य

येनिर्मितं तत्तैलैः निपुणस्त्रियो निरसंगनपूर्वकं सुवासितोदकैः तीर्थजलादिभिः राजस्थानविधिना स्नानं कारयंति स्म
पतिक्रमेः रूढाकांतमणिमुद्रिकारूपांतपतिता तोस्नानं कारयित्वा सुकुमां जिष्टवस्त्रेणांगरूक्षणं कृत्वा श्रृंगारक
णावसरे प्रथमं बावनाचंदनानुलिप्तगात्रोलरुपरिस्त्रणपरिधानं कृचेतां मुद्रानदृष्टा तदास्तु प्रथमितस्ततविलो
कयति पुनःर दस्तांगुल्यपश्यति चिंतयति च मम राज्यमास्मशरत्नगतं किं क्रीयते कस्याग्रेकथ्यते परगृहे चागत्या
लदानं न युक्तं तदा हस्तयासद्यास्वनिपुणत्वेशात्त्वं यज्ञाद्धः किमपि मुद्रादिकगतं हृत्रपते ततोत्त्रसंभयादास्ये
ज्ञापितं जलाद्यंत्रेण स्नपणान्याकर्षय यथा तत्रगटी भवति दास्यापितथाकृते अलंकारोऽद्रये नागरिकमदृसास
र्गैनिः स्वयमेव मागत्य मिच मुद्रारत्नं विलोक्य दाक्षिंप्रतिमदिप्रसाद एषास दल्लं कृति सरोकस्य दास्याहः प्रसो
तः प्रसोशालिभद्रस्य प्रतिदिनलानिं तं निर्माल्यमिदं तत्श्रुत्वा विस्मयमापन्नो राजा चिंतयति अहो निर्वचनीया पुण्य
गतिः प्रत्यक्षं स्वामिसेवकयोः पुण्यानरां पुरास्वस्वाध्यवसाया प्रवर्त्तता विचित्रेण कृतधर्मस्य वैचित्र्यं फलमिति जे
नीगीमिध्यानरूचति ततो निजां मुद्रीका गृहित्वा मुद्राणि वस्त्राणि परिधाय पुर्वरचितासनादि संस्कारमणी मसो
जनेमंडपे आसनमलंक्रियंते स्म ततो दिव्ये गोलङ्गीचरणदत्ते विविधवस्तुभिः निष्पातैः सपकारैः तत्कालोन
वांरसवती दिव्यां राजे सपरिवाराय च अष्टादशव्यंजनसेदव्याकुलो सद्यापरिवेषिता ततो राजादयस्तेपिर
सवतीमास्वाद्यमाना अत्तिनवाकार संस्कारविविधस्वनाविशेषां अनास्वादितपूर्वां दृष्टा विस्मितहृदया किमि
दरमितिस्म प्रकारान् पुनः र पृच्छांकवैत्तो सुज्यमाना उदराणि यथेच्छया स्तानि न त्वास्वादेच्छया पुनःर श्लाघां

ऊर्द्धंतोमर्द्दवीपिसंस्कृतोछिता पुनरास्थानिस्थिता ततोसुवर्णरत्नजटितचंगेर्यां पंचसोगंधिकतांबूलवीटकानिरत्वाऽग्रे
मुक्तायथेप्सितं मस्वाद्यतां विज्ञप्तातोराजानमुदिश्यसक्तिकृता तदुपरिदिव्यातरारगुजादीनामाच्छोटनकृत्वा विचि
धवस्त्रासरणैः परिधाप्य राजानं चालिवुनानादेशोत्पन्नानि प्रवराणि वस्त्राणि तथरत्नैरखचितानि विविधानि आसु
षणानि अनेकान्यनर्घ्यानि दिव्यसंबंधिनि रत्नानि स्थालंहत्वोपायनानि कृतानि तथा अनेकानि अश्वरथानि एला
लविंगजातिफलादिनिस्वादिमानि द्राक्षाक्षोटकबदामपिस्तादिनि स्वादिमद्रव्याणि अदृष्टपूर्वाणि उपायनेकृत्वा
तोषितराज्ञापिलज्ञायामहर्षं चित्तपरात्मोक्तं हेलदेतवलीजाष्यतीक्तः स्वास्तियत्नतोरक्षणीय मत्सदृशं कार्यं
यद्भवतिचेत् सुखेना विचारपूर्वकं वाच्यं नात रागप्यसद्धं स्वगृहमिवगण्यं त्वयामाई ममराज्ञसेवकव्यवहारो न
स्ति ममग्रमपिराज्यं आत्मीयमेवगण्यं कयापिरित्याशंका नवीधेया शालिसत्कं ममदेशनगरराज्यादिनां मंदनरूपो
स्ति अतोममातिचप्राणादप्यऽधिकोस्ति यशोविधेय इति बहुमानं कृत्वा राजानिजधामंजगाम: अथ शालिभद्र
स्त्रिषायामधोमुखंगच्छदत्वा उदासिनमनसा चिंतयति मयानिपूर्वजन्मनिसुकृतंपूर्णं निकृतं श्रीमज्जिनाज्ञाति व
लावेनाराधिता तेनेदृशं विषमिश्रीतमिष्टामिव पराधिसुखंसंप्राप्तं पारतंत्र्यलावेनयत्सुखे तदुःखेचत्सेयं अहं तु पू
र्वंमुक्तिपदं श्रीमज्जिनं विनाऽपरस्वामिकोपिनज्ञातमस्ति तदद्य ज्ञातं पराधिनवृत्याजीवनं निरर्थकं अतोऽधुना
मया स्वाधिन चेतनां कृत्वा स्वधिनसुखसिद्धये स्वाधिनपरिणतिरूपं श्रीमज्जिनाज्ञामयूतं कृत्वा गुरुचरणोपासन १९६
पूर्वकं श्रीमद्रत्नत्रयीधायकं चारित्रमाराधयामि येनस्वाधिनस्वरूपरमणसौख्यंप्राप्यते ऽतपरंमयाऽयमेवकरणी

यं नविस्मारणीयं नवीश्वसनीयो ऽमृतमुखविषयद्रवलोरतिराक्षस इदं हि सर्वंमिंद्रजालवल्पंतत्रको विश्वासमितिसाच
नंसावयति अस्मिन्नऽवसरे देवदुंदुभिनिनादोश्रुतो ततश्चत्वारष्टमेवकजनानां नामोवका देवदुंदुभिरवऊत्रसंजाय
ते तिष्टक्कं स्वामिन्नद्यनव्यजीवानामबलजाप्योदयेन विभारगिरौ मोहतिमिरच्छ दयादावंशुमानिव श्रीवीरसमसृ
तः तत्नादिव्य दीवनेरीवादीताः अथावसाना आलिमनसः आलिः श्रणएतत्तंवीरजीनागमनं श्रुत्वा घनगर्जितश्रु
त्वा केकीवसमुदेतमां ततोमहर्षंभक्तिसंभारसंभृतः मदलंकारंवारत्नत आरमारपरिवारगृहित्वासुखसनाधिरूढो श्री
महीरजिनंवंद्व विभारगीरंजगाम: अथश्रीवीरदर्शनजाते सुखसनाद्वतीर्यपंचाभिगमपूर्वकं त्रिप्रदक्षिणादत्वा पं
चाप्राणिपातेननत्वा यथोचितस्थाने देशनापिपासितोभुत्वास्थितः ततोश्रीवीरेणसंसारवासना छेदनाशिनि आक्षेप
णादिनेदचतुष्ठागर्जिता देशनाप्रारेभे तद्यथा आदितस्यगतैरहरहसंक्षियतेजिवीतं व्यापारैबहुकार्यभारगुरुभिः
कालोपिन ज्ञायते दृष्ट्वाजन्मजराविपत्तिमरणंत्रासोचनोत्पद्यते पीत्वामोहमयीप्रमादमदीरामून्मत्तभूतंजगत्
१ अनादिचतुर्गतिप्रमादवशगोजीवतत्वाऽतत्वं किमपिनवेत्ति स्वस्वकर्मोदयवशेनअन्यान्यगतितोसमागत्यएकगृहेसमु
तपन्नास्त्यज्ञानवसगाजिवा स्वकीयामन्यंते एतेमदियादिताकारकातेषांपोषणाय अष्टादशपापस्थानानिसेवंति तदुखे
नदुःखीततसुखेसुखित अतेममपुत्रबांधवादयो आयतिसुखदायकाः नविष्यंति इति अहर्न्निशं चिंतयंति तेषां
तस्मिंकुर्वतां कालंनिर्गमयति कर्मणांदीर्घस्थितिंपोषयतिः परंतुसुखदुःखप्राप्तिं स्वकृतपुण्यपापयोरुदयबले
नभवति चेत्पुण्योदयः तदाऽज्ञातानुपलक्षिताऽसंभावनीयाऽतर्कित एवागत्यमिलंकरोति पापोदयश्चेत् तदावस्तु

दिनपरिचिंता बहुविधोपचिंता प्राणव्ययेनापि पापचिंता सुखमात्रज्ञापकौ नैव भवंति प्रत्युत शोचनाकारकाः भवंति यथा
षट्खंडभोक्ता ~~संमागारेऽनेकसहस्त्रविविधमहीमामहीमानि~~ चतुर्दशरत्नानांपतिर्नवसेवधिस्वामि द्विशहस्त्रयक्षा
देशमात्रेण कार्यनिष्पादका चत्वारसहस्त्रशोधपदबद्धचेकैकतुभयोः संमागारेऽनेकसहस्त्रविविधमहीमामहीम्ना
नि यद्हस्तगतं कृत्वाथस्थलमिवकुलेपादविहारेण भ्यते अन्यद्हस्वगतं जलं द्विधाकरोति अन्यत्तु हस्ते कृत्वाऽ
काशे पंछिवदुड्डियगम्यते अन्यत्तु तन्मध्ये प्रविश्य पितृस्थले निस्सारयति अन्यत्तु मत्स्यचक्रजगतीगमयति एवंवि
धप्रभावमयानि प्रत्येकं रत्नोषधयः मंत्रयंत्रतंत्राश्चयाकि संमागारे वर्त्तमानस्ति इति तथा द्वत्रिंशत् नरश्रेणिनाय
काः साधिनगौरीगंधारिप्रज्ञप्त्यादिमहाविद्यया विद्यमानविमानयानचारकाश्चक्रिणश्चैकासहाजदेशमात्रे
णकार्यनिष्पादका तथाजगतिप्रवृणोऽनेकहया यानपात्राधिकजलतरणसमर्थ चर्मरत्नं पंचविंशतिसहस्रसु
रैः सेव्यमानो एतावति ऋद्धिबलेग वितोपिपापोदये जाते समुद्रे भ्रमितोसुभूमः अस्यैव पुर्वपुण्योदयवेलायांम
तद्धितमनाकृतं कालेचक्रंहस्ताद्धस्तस्थितं समस्तान्तलंनिर्जितं स एव पापोदयावस्थायां विद्यमानमपिवका
र्यसाधनायप्रगुणं जातं तथा वासुदेवप्रश्ने श्रीनेमिमुखं जराकुमरहस्तेनतुवमरणं तच्छ्रुत्वाऽतिदूरेनोजराकुमरूण्य
प्यरुखत्यक्ता वनेगतोपि परंपापोदयबलेन तेनैव बाणेन हतोहरी यतो यस्मात्संकटे बस्योपरीचालत्यंतस्मर्ये
तदर्थप्रयासश्चनिष्फलं अनादिकालिनमोहरूपस्य हदस्तातात्कर्मपरिणामसनटनागरहस्तगत मर्कटव १९७
दर्दनिशेनर्त्तयति नक्षणमात्रमपि तिष्ठति तस्य साहाय्यकारका मोहमिलाऽज्ञानदयश्च विविधबंधोदयोदीरण

द्धिसकीलककष्टपंजरैक्षिप्तो क्षिपति सर्वमपिकर्मक्लेशा विचित्रतासत्र प्रबंधश्रीजीनोचेत्तिपरं वक्तुं सोपिन प्रवृं
ण तस्मात्सहजसुखार्थिना प्रथमं श्रीजीनागमाभ्यासं कृत्वा कर्मणां बंधोदयादि वैचित्र्यमप्यगुरीत्योपलक्षणीयं यतो ऐके
वाश्रावकारे पुण्यपापरूपं समानफलवैचित्र्यं प्राप्नोति अध्यवसायानां बलत्वात् योगस्थानानां वीर्यस्थानानां चा
संख्यातत्वात् समविषमरूपेण विशविपाकोदद्याति यतः समग्रासंसारवर्त्तिनो जीवाः सुखं दुखं चानुभवंति तस्यो
दीताकर्मैवतत्मन्यतकोपि पुद्गलः ज्ञातकर्मस्वरूपाजीवाः ऽन्यकस्यापि सिरसिसुखदुखदात्वंत्वं स्मदधतिः तन्मिथ्यात्वाज्ञा
नविलासितं तेन च किंचिदपिधर्मनोपलक्षितः अनादिस्त्वमरेवायं तस्मात् प्रथमं कर्मणस्वरूपं ज्ञात्वा पश्चात्तयदात्म
हितंतमेवानुसर्त्तव्यं धर्मदत्तवदिति श्रुत्वा स्वामिनिमस्यैपृष्टं स्वामि किदृशो धर्मदत्तो जेनकर्मकृदर्थनां ज्ञात्वा स्वहि
तमाचरित तदास्वाम्याह द्वीपेवत्सरतक्षेत्रे काश्मिरासिदो देशः तत्रचंद्रपुरंनामनगरं तत्रन्यायैकनीशो यशोधव
लोनामराजा राज्यंपालयतिस्म तस्य यशोमतिदेवी तत्कुक्षिसमुद्भूतः प्रस्तुतगुणनिस्तेद चंद्रधवलोनामकुमार
सर्वेषुशास्त्रेषुपारीणो एदंपर्ययादि सर्वेषु धनुर्वेदादीशास्त्रकलायो जिनश्रमो विशेषतश्च शकुनशास्त्रेषुनिपुणो बसुच
सकुमारो अन्यदारात्रौ स्वकीयावासे तो परीतनुस्थो सुखनिद्रयासुप्तः तत्रनिशीथसमये शीवाशब्दं श्रुत्वा चः शिवारुत
कुशलत्वात् इतिविचारं कृतवान् हार्द्दलक्ष्यदेशाच्छिवामहांतलासंवक्ता इति हृदिध्यात्वोच्छितप्रमादाय तच्छब्दानु
सारेणश्मशानंजगामः तत्रकत्राग्निकुंडमध्येज्वलंतं शिघ्रनिष्पन्नं स्वर्णपुरुषं ददर्श अथ तदृष्ट्वाऽवसरज्ञकुमारः
समीपस्थसरात्पानीयमानीय स्वर्णपुरुषं सिक्त्वा कुंडाग्निकात्पात्यत्रस्थानेस्वगोनिक्षेप्यसिरःतं च कृत्वा पुनः स्वगृहमागत्य

धनाचरित्र
१९९

सुखनिद्रयासुप्तः प्रभाते संजाते तूर्याणां निनादेन बंदिनामाशीर्वचनेन प्रबुद्धः देवगुरुस्मरणपूर्वकं समुत्थाय प्राभातिक
कृत्यानि कृत्वा राजसभायोग्यानि वस्त्राभरणानि च यथास्थाने परिधाय पारिपार्श्विकैः सहधीतरं नंदराजसभायां गतः रा
जसभाऽद्वातिममर्द्धनपूर्वकं राज्ञे नमस्कृतः ततो सर्वैरपि सभ्यैः यथार्हविनयपूर्वकं सबहुमानपूर्वकं च वचनमुक्त
त राज्ञापि तिस्नेहोक्तवाक्यैः सन्मानं दत्त्वा स्वनिकटासने संस्थाप्य सुखक्षेमवार्त्ताप्रश्नं कर्त्तुं लग्नः तावता प्रतिहारेण गत्वा
विनम्य च हस्तयोजनपूर्वकं स्थितः तदा राज्ञा नेत्रसंज्ञया पृष्टः किमर्थमागतः स्वस्थानात् ततः पुनः प्रतिहारेण सविन
यं विज्ञप्तः स्वामिन् कश्चित् नव्यपुरुषः मस्तके रक्षाक्षेपपूर्वकमतिगाढस्वरेण मुषितोऽस्मि २ इति पूत्करोति अतिवि
षादविकलोऽत्रागतोऽस्ति महाक्रुद्धो सिंहद्वारे तिष्ठति तस्य किमाज्ञा दीयते स्वामिना प्रतिवाक्यानि श्रुत्वा राज्ञा चिंतितं
व्यवहारशास्त्रेप्युक्तं यतः दुर्बलानामनाथानां बालवृद्धतपस्विनां नीचैः परिभूतानां सर्वेषां पार्थिवो गतिः १ इति हेतोयः
कोऽपि दुःखसंकटपतितः सममात्यलमेवागच्छति मे च नान्यत्र कुत्रापीति ध्यात्वा भ्रूसंज्ञया प्रतिहारमाज्ञापितः प्रति
हारेणाज्ञां प्राप्य सिंहद्वारस्थितपुरुषस्योक्तं सुखेन गच्छ तं सवान् सोप्यादेशं लब्ध्वा राजसभांतमागत्य नमस्कारपूर्वकं
पुनः स्तथैव पूत्कर्त्तुं लग्नः तदा राज्ञोक्तं भो दुःखित त्वं स्वस्थो भूत्वा दुःखं निवेदय किं तव गतं वा केनापि दुष्टेन परा
भूतः ऽथ खात्रं दत्त्वा परस्य तोहर सर्वस्वमुषितं वा मार्गे आगच्छतः द्रव्यं चौरैर्मुषितं वा गृहमध्ये तव रतिप्रियं स्त्र्याति
विकाद्रव्यं केनापि गृहमानुषेण विश्वासघातं कृत्वाऽपलपितं एषां मध्ये कं दुःखं तव पतितं येन पूत्करोषि तं ब्रूहि २
इति राज्ञोक्तं श्रुत्वा तेनोक्तं देवाऽद्य मम रात्रौ सुवर्णपुरुषो गतः किं करोमि किं जानामि केनापहृतः कुत्र गच्छामि १९९

अतो पुण्यनिधेः स्वपार्श्वे निवेदयितुमागतः यतः पंचमलोकपालस्त्वं कृपालुः पृथ्वीतले देवेनाहं पराभूत स्त्वमेव श
रणं मम २ राज्ञापि तं कृशांगं दुर्बलशरीरं मलिनवस्त्रं च दृष्ट्वा बलात् तोपुत्कारकारकयुक्तं वद तवैदृशाकारस्य दारि
द्र्यमूर्त्तेः स्वर्णपुरुषो न घटते प्राप्तस्य वर्णपुरुषस्य नरस्येदृश्यऽवस्था न भवति अतुलभाग्यवतां तस्य प्राप्तिर्भवति त
द्वंतनरस्य लक्षणानि लक्षणानि प्रवराणि प्रगटान्येव दृश्यन्ते यतः श्लोकं कुचेलिनं दंतमलावृधारिणं बह्वाशिनं निष्ठु
रवाक्यभाषिणं सूर्योदये चास्तमने च शायिनं विमुंचति श्रीर्यदि चक्रपाणिनं १ अन्यच्च दाक्षिण्यलिमुखंबोते क्षालहे
त्यक्तिमंक्षिणं मूत्रमासूत्रयत्कर्हौ निष्ठीवनिकत्रुप्यचे २ इत्यादि नीतिशास्त्रे; हीनपुण्यवतां लक्षणानि बहुसुक्तानि
यः पुरुषः हस्ताभ्यां मस्तकं कंडूयति दंताभ्यां श्मश्रूणि चर्वति इत्यादि शास्त्रोक्तानि दारिद्र्यसूचकानि लक्षणानि ए
तान्यस्यांगे दृश्यन्ते तस्य महाद्भुतं महद्धर्मं च न भवति तस्मात्त्वयापीदं विलक्षणं नि दृश्यते न तु धनसूचकानि अतो सत्यमे
व वद तेनाप्य किंचिन्मतं यद्भवति तमेकं घ्रयस्वकि कृपया प्रयास्फुजितेन तदा सभ्यैरप्युक्तं स्वामिना यदुक्तं तत्रैषोपि परं
त्वस्यैव पृष्टव्यं केनोपायेन त्वया प्राप्तः तदास्य जन्मनि सर्वं विदितं न विष्यति तदा राज्ञोक्तं भो पुरुष कथय केनोपायेन कस्य
साहाय्येन सुवर्णपुरुषार्जनं त्वया कृतं तेनोक्तं श्रूयतां देव अत्रैव पुरे श्रीपतिश्रेष्ठी तस्य गृहे लक्ष्मीर्विलसंति कमला
वासेति नामापि विसस्मार तस्य श्रीमतिप्रियातत्स्त्री सुखेन परिवसति अन्यदा साश्रीमती निजगृहमागतां निजसखी
पुत्रोत्सवपरां वीक्ष्य निजाऽपुत्रत्वदुःखेन दुःखिता भृशं यतः अपुत्रस्य गृहं शून्यं दिशः शून्यास्त्वबांधवाः मूर्खस्य हृ
दयं शून्यं सर्वशून्यं दरिद्रता १ ततो भोजनावसरे गृहागतेन श्रेष्ठिना दुःखस्य कारणं पृष्टा तथापि सा भोजनानंतरं

उक्तकारणे कथिते सोपि दुःखितो ऽचिंतयत् यतः गेहं पितं मसाणं अच्चंन दिसंति धूलिधूसरानिच्चं उच्चंति पडंति रडं
ति चडंति दोति न्नि डिंभाइं १ अन्यच्च पियमहिलामुहकमलं बालमुहं धूलिधूसरच्छायं सामि मुहं सुपसन्नं तिन्नि
वि पुण्णेहि पावंति १ इति विचिंतयित्वा प्रियां प्रति प्रोक्ते हे प्रिये मा विषीद पुत्रविषये करिष्याम्युपक्रमं ततः श्रेष्ठिमं
त्रतंत्रयंत्रदेवदेवीपूजनादिकमिथ्यात्वे प्रवृत्तः आर्त्ताः किं न कुर्वंति यतः आर्त्ता देवान् नमस्यति तपः कुर्वंति रोगिणः
निर्धना विनयं यांति क्षीणदेहास्तु शीलिनः १ अन्यच्च इह लोइयंमि कज्जे सव्वारंभेण जह जणो कुणइ ता जइ जरवं
सेण वि परलोए सुहि होइ १ अथ तदा धनमित्रेणोक्तं मित्र मा मिथ्यात्वं कुरु मिथ्यात्वकरणे हि स्वयं संबोधिरुपपतति
अन्येपि स्वपुत्रादि पितृकरणानुकरणकरणात् मिथ्यात्वगाढतरं भवति अतस्तेपि परंपरया बुडंति यदुक्तं सम
त्तं उज्झिय मिच्छत्तारोवणं कुणइ नियकुलस्स तेण सयलो वि वंसो दुग्गइमुहसंमुहं निउ १ मिच्छत्तं उज्झिय
सम्मत्तारोवणं कुणइ नियकुलस्स तेण सयलो वि वंसो सिद्धिपुरीसंमुहं नीउ २ यदि कदापि मिथ्यात्वाचरणे
पुत्रो भवति तदापि न वरं देवीधर्मद्विजवद्दुःखभाजनं भवति तथाप्येकस्मिन् ग्रामे देवशर्मनाम्ना पुत्रार्थं पाड
देवताराधिता प्रोक्ता भगवती यदि मे पुत्रो भविष्यति तदा ते देवकुलोद्धारं भव्यरीत्या करिष्ये अग्रे अनेकहट्टैश्चो
भितं तडागं च करिष्ये प्रतिवर्षमेकछागबलिं करिष्ये इत्युपयाचनानंतरं देवात् तस्य पुत्रो जातः हर्षपूरित ह
दयेन महोत्सवः कृतः तस्य पुत्रस्य देवीदत्त इति नाम दत्तं ततो देवशर्मणा भक्त्या देव्या भवनमुद्धृतं तदग्रे तडा
गं च कारितं तत्परितोपाल्यां हेकाध्याये पिता पूर्वे जाते द्विजानाकुय महति पूजा कृत्वा देव्याग्रे छागो हतः श्राम्ब

१९९

णाश्च लोकीता एवं प्रतिवर्षं कुर्वतः पुत्रो यौवनं प्राप्तः पाणिग्रहणं च कारितः क्रमेण वृद्धत्वे गृहपुत्रादि चिंतनार्त्तध्या
नो मृत्वा तत्रैव पुरे ऽजो जातः तत्पुत्रेण वर्षप्रांते स एव छागो द्रव्येण क्रीतः स्वगृहे समानीतश्च स्वगृहं दृष्ट्वा जातिस्मर
णं समुत्पन्नं सर्वपूर्वस्वरूपं ज्ञातं ततो मनसि भीतं सन् देव्याग्रे वध्यायनीयमानो मरणभयेन न चलति पुत्रेण बलेनापि
नीयमानो न चलति अस्मिन् समये मार्गे गमनं कुर्वता साधुना ज्ञानेन तत्स्वरूपं ज्ञात्वा तं प्रतिबोधनाय एका गाथा
प्रोक्ता यथा खड्डुं खाणेति अतिं बगाल ने आरो वियरुक्ख पइं जि पवत्ति अकुन्न चह अहकां बुबुइ सुरव १ इति मु
नेर्वाक्यं श्रुत्वा सादरं दृष्ट्वा ऽजः स्थितः ततः सर्वे पि लोकाश्चमत्कृताः ततो चमत्कृतचित्ते देवदत्तेन साधुः पृष्टः स्वामिन् छा
गचालनमोऽर्थय तु साधुनोक्तं किमर्थं हि जो नोक्तं पुनरपि दृष्टः कार्यकार्यमायाति साधुराह सो नइ किमज्ञानवशगोपल
पसि हि रुः प्राह कथं अयं छागस्तव पिता उत्पन्नजातिस्मरो मरणं ज्ञात्वा न चलति पूर्वं हि अनेन मिथ्यात्वमूढ्याऽनेके छागा
तव पिता उत्पन्नजातिस्मरो मरणं ज्ञात्वा न चलति पूर्वं हि अनेन मिथ्यात्वमूढ्याऽनेके छागा हता तेन कर्मणा स्वयमपि छा
गो जातः अथ मद्वचने यदि तव संदेहस्तदेनं मुक्तं मुंचय यथा तव पित्रा कथितं द्रव्यं त्वया न प्राप्यते तदयमेव दर्शय
ति तदा सत्यमेतत् नो चेन्नेति श्रुत्वा द्विजेन तथा कृते छागेन द्रव्यस्थानं गत्वा खुरीकयाखनित्वा दर्शितं तदा द्विजस्य
साधुवचसि प्रत्ययो जातः मिथ्यात्वं त्यक्त्वा परमश्रावको जातः धर्मश्चाराधितः तस्माद्धे श्रीपते त्वमपि देवशर्मद्विजवन्मिथ्यात्व
सेवनाद् दुर्गतिं गमिष्यसि इति धर्मधनमित्रवचसा मिथ्यात्वं त्यक्त्वा मित्रं प्रत्याह किं मुधा पापं कुर्मः तेनोक्तं वीतरागसदृशो
न हि देवो जैनधर्मसदृशो न हि धर्मः कल्पवृक्षसदृशो न हि वृक्षः कामधेनुसदृशो न हि धर्मः १ अतः कारणात्त्वं जैनध

धन्नाचरित्र
२००

मंदादृतया कुरु: इति मित्रवचसा श्राद्धधर्मोऽङ्गीकृत: त्रिकालं जिनपूजनं करोति सामायिकमुभयकालं प्रतिक्रमणं करो
ति प्रत्यहं पंचपरमेष्ठीमहामंत्रस्मरणं करोति सप्तक्षेत्रे धनं वपति दीनहीनोद्धारं च करोति एवं कुर्वत: तस्य प्रथमसांवत्सरिको
ना ततोऽन्यदा सद्यायां सुप्तो पश्चाद्रात्रौ प्रतिबुद्धश्चिंतयति अहो मेन धर्मः कृतो पिन फलसिद्धिर्दृष्टा किमेष धर्मोऽपि निष्फले
ति यावद्विचयति तावत्तां शासनदेवता प्रोचे हा मुग्ध जद्य फलं माहारय धर्मे शंकां मा कुरु: यत: आरंभेन पिदया मही आसंगे
ण नासए हंतं संका एससमत्तं पद्मू जा अत्थागहणेणं १ अन्यच्च धर्मं मंगलमुत्तमं नरसुरश्रीभुक्तिमुक्तिप्रदो धर्मः पाति पितेव वत्स
लं तथा मातेव पुष्णाति धर्मः सद्गुणसंग्रहे गुरुरिव स्वामीव राज्यप्रदो धर्मः स्निग्धति बंधुवद्दिशति वा कल्पद्रुवद्वांछितं १ अ
तोऽहं विचारमूढ अन्यत् दीनहीनोद्धरणादि लौकिकव्यवहारधर्मेन निष्फलो भवति तर्हि आगण्यपुण्यै: प्राप्तं शाक्ये लोके
त्तर सर्वज्ञ वीतराग भाषितो धर्माराधित: किमु निष्फलो भवति अपितु न भवत्येव तव गुणान्वितः पुत्रो भवि:ष्यति परं संका
करणात् पुत्रसौख्यं न लप्स्यसे अतो धर्मे स्थिरमतिं कुरु इति उक्त्वा शासनदेव्यदृश्या ता: श्रेष्ठि तत् श्रुत्वाऽपि हर्षित: यदि पु
त्रो भविष्यति वयःप्राप्तो भविष्यति च तदा सौख्यासौख्यदायी ज्ञास्यते तदऽर्वाक्काले जन्मोत्सव लालनपालन मममण च: वनश्र
वण विविध भक्षण वस्त्रादि परिधानादि मनोरथफलं खलु अनुभविष्याम: तथा वृद्धो यमिति गालेकृत्त खलु भविष्यति तथा भव्य
गृहे विवाह मेलनादि परस्परं व्यवहार स्थिता दान ग्रहणादि अत्र चैव समं मनोरथं सफला भविष्यति पुन: रविकि नत्सं
तान परंपरा वर्द्धयिष्यति सौख्यासौख्यदायी वार्त्ता तदनंतरं यौवनवये प्राप्ते: पश्चात् ज्ञास्यते अर्वाग्फलं तु हस्तगतमेवे २००
ति चिंतयन् शेषरात्रिमतिवाह्य प्रगे श्री जिनामग्रहणपूर्वकं चैत्यवंदनादि कृत्वा यथाप्रत्याख्यानं च सप्रश्चर्य गृहं तग

तो तदा श्रीमत्याग्रागत्य प्रणामपूर्वकमित्युवाच श्रेष्ठिन् अद्य रात्रौ मया सुखं सुप्तया स्वर्णकलशः स्वप्ने मुखे विशंतं दृष्टं श्रेष्ठि
ना प्रोक्तं तव पुत्रो गुणै: पूर्णो भविष्यति ममाप्येवं शासनदेवतया एतदुक्तं सूचक स्वप्नदृष्टमस्ति अथ कोप्युत्तमजीवो तव
कुक्षाववतीर्णोऽस्ति इति श्रेष्ठिगिरं श्रुत्वा सहर्षं गर्भस्थितिं परिपालयति पूर्णे दिने पुत्रो जात: श्रेष्ठि नाम होत्सवं कृत्वा
स्वजनकुटंबादिलोकं जिमयित्वा सर्वसमक्षं धर्मदत्त इति नाम कृतं स च क्रमेण शुक्ल द्वितीयाचंद्रवत् वर्द्धमान सप्ताष्टवार्षि
को जात: तदा पित्रा लेखाकृत्शालायां पठनाय मुक्त तेन च स्वकुलोचिता सर्वापि कला शिक्षिता ततो धर्मकलायां कुशलत्व
हेतो साधुपार्श्वे स्थापित यत: बावत्तरी कला कुसला पंडिय पुरिसा अपंडि आ चेव सव्व कलाणं पवरं जे धम्मकलं न या
णंति १ सव्वा कला धम्मकला जिणाइ० २ अनुक्रमेण यौवनवय प्राप्तो पित्रा श्रीदेवी नामा कन्या महेभ्य पुत्री परिणाइ
त: परं शास्त्रे पु कुशलत्वात् सदा शास्त्ररसे मग्न इक्षणमपि पुस्तकां हस्तात् न मुंचति ज्ञानवन वशास्त्र विनोदेन गतका
लो पि न जानाति कदापि स्त्री विलास स्मृतिपथेन पि नायाति स्वप्नमदायानामभ पि न गृह्णाति शास्त्ररसास्वादनेऽति लं
पटत्वात् न उद्देश बुभ्राएवे किं यत्स पि गते काले तत् सर्वं जननी अवगतं तया एकांते न स्थापयित्वा उक्त वत्स स्त्रीयं गृ
हं मुख्यमिति ज्ञात्वा संसारिकसुखप्राप्त्यर्थं विवाहो कृत परकीया पुत्री समानीता त्वं तु तस्या शुद्धिमात्रं न जाति स्त्री
ण उसर्वस्फरवेन सर्दमानं प्रथमं सुखं तेन विना सर्वाणि सुखानि दिसहृशानि इत्यादि निबद्ध: प्रकारै: विज्ञप्त
परं तु मौनमाध्याय सर्वाः श्रुत्वा चरवरं इमिति कृत्वा पुन: पठनोद्यमे लग्न: तदा श्रीमत्या भर्त्रे कथितं अयं तव पुत्रो सर्व
शास्त्र कुशलोऽपि मूर्ख इव दृश्यते गृहव्यवहारमूर्खत्वात् यत: काव्यं करोतु परिजल्पतु संस्कृतं वा सर्वा कला समधि

गछंतु वाच्यमाना लोकास्ति तिष्ठ दिन वेत्ति यथानुरूपां मर्वस्य मुर्ख निकरस्य च वक्रवृत्तिः १ अत कारणं द्वयं पवित मुर्खसा
क्षात् श्रृंगपुंछरहितो पशुरेव : यथा लोके वेदं वैद्यक व्याकर्ण प्रमाण लक्षण ज्योतिष्क विशारदानां पवित मूर्खाणां कथा
प्रसिद्धाऽत्र लेख्या तेऽथोऽयमपि अतो यदि पुत्रो मनुष्यगणनायामानयितुं मिच्छा भवति तदा द्यूतकारस्यो समर्प्य यथा लोके
रेव दिवसैर्निपुणः करिष्यति : नो चेद्धस्तात् गतः ज्ञेयः श्रेष्ठिप्राह : प्रियेयत् त्वयुक्तं तत्सत्यं परं मे तेऽष्टाष्ट्यापि न : कुमार्ग गामिनः
अस्य संगतिकारयितुं मनर्हां यदयं स्वच्छोऽत्र कस्थलो वा पुत्रः याहशं निमित्त संयोग युज्यते अयमपि तदनुरूपो भविष्यति
तदा पुनः शोचनीयो भविष्यति अधुनायं गुणलालकमस्ति तदा पुनः रयमे दोषाकरो आत्मीय गृहं विगोपयिष्यति प्रियेषु
त्रादिनां कतिचित्पदार्थानां गुणदोषप्रबलत्वं संसंगानुरूपं भवति अत्र तापस निलय दितस्शुकयुग्मोदाहरणं यतः माता
प्येक पिताप्येको तिक २ अतो सन्मार्गगामिपुत्र कुमार्गगी भवति ततकुसंगतिजन्यो दोषन केनापि स्फेटयितुं शक्य एवं श्रेष्ठिना
चिरात् दरीत्या बोधिता तथापि स्त्रिणाउछमतित्वात् तथा भव्यतायोगाश्च : श्रेष्ठिन्यानमानितं पुनः प्रेरयति बकाग्रहेण श्रेष्ठि वि
त्तमपि श्वातं यतः जे गरुया गंभीर धीर मोटा जे ह मरद महिलाते विसमाडिआ जिम कर धरिय घरट्ट १ रे रे यंत्र कि मारो कि कं
कं न त्रामयसम् सूचाद्येक्षेपमात्रेण कराकृष्टस्य तुका कथा २ ततोऽत्याग्रहात् श्रेष्ठिना द्यूतकारानाकारय प्रोक्तं एषमम पुत्र
मुनिजनसंसर्गात् केवलं धर्मादि शास्त्र श्रवण पचन पावन पराचर्त्तनादिषु कालं गमयति न पुनः खान पान रस राग रंग कौ
तुक दर्शन स्त्रिविलास वस्त्राभरण वनोपवनादि गमनादि सांसारिक सुखाश्च कितेशमात्रमपि नास्ति प्रतिक्षणं शास्त्र मे वास्य
मति गृहस्थानां त्वेक वर्ग साधने गृहस्थ धर्म न निर्वहति उक्तं णापि त्रिवर्ग साधनं गृहस्थानामुक्तं अतो यूयं निपुणमति शास्त्रा २०१

MEMORIAL

भ्यास बलेनास्य पार्श्वे तिष्ठंतु पुनर्यथा वयारं वर्त्तानुरूलकरणादिनाऽस्य चित्तं संगृह्य वनोपवन राग रंगादि श्रवणेषु रसिक कर्त्तव्य
यतोऽस्य सर्व शास्त्रेषु परिचय विशारदत्वमस्ति तेन यत्र यत्र स्थाने ग्रहित्वा गम्यते तत्र तत्रस्यारहार्द्दं श्रुत्वाऽस्य चित्तप्रमोदमनुत्पत्स्यते वेति
निपुणत्वात् परमग्रे तनो चेदति बकग्रहो स्वर कलयांभवतिनान्यथा किं बहुनाद्यप्रभृति धर्मदत्त भवदीय हस्ते समर्पित येन ते
न प्रकारेण भोग रसिक कर्त्तव्यः द्रव्यव्ययस्य चिंता न कार्या सर्वमहं पुरयिष्ये इति श्रेष्ठि वचनं श्रुत्वा दुरोदरिकाः ऊचुः यदि ष्ठेचेद्यो
पदिष्टमिति न्यायेन समीहितं संजातः यतो वयमपि वोढा मकलकुशल गृहेनेष्याम : तदा समहेस्य पुत्रे दृष्ट्वाऽस्य चित्ता वर्जनार्थं
ऽत्यद्भुतं स्वरकलां दर्शयिष्यति तदा वयमपि विनाद्रव्ययेनापूर्वापूर्वा आश्चर्याणि दर्शयिष्याम द्रव्यव्ययस्तु वस्मत्को भविष्यति
वयं तु प्राप्तं मानुष्य फलेग्रहिं करिष्यामः आत्मीयानां खानपानादिप्रवृत्ति चिंतानुकूला करिष्यामः परमो निधि हस्ते चटितोऽस्ति ना
ऽत्र कस्यापि शंका इति परस्परमामंत्र्य श्रेष्ठ्यादेशं प्राप्य भव्यवस्त्रादि शोभा कार्याः कुमारास्य पार्श्वे गत्वा ओंकार प्रणामादिकं च कृत्वा
स्थिताः प्राहुः स्वामिन् भवतां शास्त्रनैपुण्यत्वं कीर्तिस्थानेषु श्रुत्वाऽस्माकमपि मनोरथो जातः वयं कुमरजीनां मस्पर्शयामः यथा शास्त्र
स्य किमपि लेशं प्रापयाम अतो कर्णेपि वित्रयितुं भवदस्पर्शे आगताः स्म भवता कृपां कृत्वा करणीयो धारणकं कारापणीयं
इत्युक्त्वा स विनयं कुमरसमीपे स्थिता कुमारेण पिशास्त्राधिन : ज्ञात्वा : आदरो कृतः प्रत्यहं सुखेनात्र गम्यतां ततो सर्वे
पि दुरोदरिका नित्यं कुमरस्य पार्श्वे तिष्ठंति कुमरोपि यत् २ वदति तत् २ सविस्मयं शिरो धूनयत् श्रृणोति श्लाघां च करोति
एवं कुर्वतां कतिपय दिनैः कुमरस्य चित्तमावर्जितं अथाकस्मिन् दिने संगीत्य कुमरस्य पार्श्वे तिष्ठंति शास्त्रवार्त्तायां वर्त्तमानायां
एके दुरोदरिकेनोक्तं भो कुमरजी दस्मिन् शास्त्रेषु एकोऽद्वितीय विशारदो आगतोस्ति वयं तत्र तत्र तावान् श्रुत्वा चित्ते परमाह्ला

दमात्रप्राप्ताः परंतस्यहार्दंवक्तुंमसमर्था तेनोक्तमत्रनगरेममशास्त्रमज्ञापकोप्यस्ति यन्मदुक्तहार्दं ज्ञात्वाप्रत्युत्तरंददाति अस्मासि
रुक्तं समस्तितेनोक्तं तर्हितस्यमिलनंकारयत्र भवान् अतोयदिद्युदिनेसचदीक्षासचलितिचेत् तत्रागम्यतां युयंतुसर्वशास्त्रार्थ
पारिणा परंसोपिसङ्गनवरोस्ति मनुष्योपलक्षकोस्ति गुणाग्यादिसस्यवरोसवंतं दृष्ट्वा प्रज्ञातिपात्रंसचिष्यति यूयंमपिज्ञास्य
तियदयंनिपुणाभणी इतिश्रुत्वा शास्त्रविनोदरसिककुमरश्राद्धसकुत्रपरिवसति तेनुक्तं अमुकवाटीकायांसमीपे
वास्ति कुमरेणोक्तोगमिष्यामरितिश्रुत्वातेप्रमोदंगताः श्रेष्ठिसमीपंगत्वोक्तं किंचिदनुरूजोत्वस्मातिकतप्रातेऽस्मतत्र
नेष्यामः अतोद्रव्यस्याज्ञादियतां द्रव्यविनारसरंगवार्त्तायमनंनजायते श्रेष्ठिनापिद्रव्यरक्षकेस्योक्तं एतेयत्मार्गयतितत्
दीयतां तदातेकियद्धनंलात्वा एकराजमाननीयसंगीतशास्त्रविशारदोस्तितत्रगत्वा किमपितस्यवस्तुः अग्रेदोकथि
त्वोक्तं योअमुकवाटिकायांसचतिः आगंतव्यं वयंतत्रनगरमुख्यमहेभ्यपुत्रो संगीतशास्त्रचित्रगरदो धंमितपीयोस्ति तस्य
वयमग्रेकृत्वा सवत्समीपेनेष्यामसवश्चितस्यचित्तमाह्लादनीयं आज्ञादितोसः बहुद्रव्यंदास्यति अपरिमितधननायको
स्ति किंबहुनाऽङ्गमकल्पपादपोस्तितेनाप्युक्तं बहुसत्यं शीघ्रमानयतां पुनःप्रातेधर्मदत्तस्यसमीपमागता विनयवार्त्ता
दिनाकुमरमाह्लादयित्वा अवसरंप्राप्यगतदिनकृतसंकेतोज्ञापितः कुमरेणोक्तं गम्यतेचसेवकैः रथंप्रगुणीकृत्यशी
घ्रमानितः तस्मिन्नूरथे छत्तकारकैः महाश्ववारिकांकृत्वा अनेकसेवकैः परिवृतो नगरस्याश्चर्याणि पश्यन् संगीत
कारकगृहेगतः तेनापिबह्वादरसत्कारसन्मानंदत्वातिरमणीयगृहस्य आरामे वाटिकायांतदुत्तमासनेस्थापितः पु
ष्पतंबोलादिचाग्रेधृत्वा सपरिकरोविविधतालतानमानलयमात्राम् छनादिवकृसेदलितंतमनेकरसालंकारगीति २०५

तंगीतगानंकर्तुंप्रवृत्तः कुमरोपितद्रसमग्नस्तितोश्रृणोति अंतरागगीतगतालंकारान् नायकासेदान् वास्थायिसात्विकादिरसो
त्पत्तीकारकविलावानुलावादिभेदान् वाद्यक्तिकृतसकथतिहार्दं वकमरस्यपृच्छतिकुमरोपिशास्त्राभ्यासदृढत्वात् तत्स्व
रूपंवक्तितदसंगीतकारकोऽध्यायप्रणामंचकृत्वाश्लाघंचकरोति अहोकुमरजीताबुद्धिकोशल्यमेवपुनः स वाद्यस्वर्वर्णय
न् कुमरस्यहृदयंमाज्ञादितं तेनकुमरोकर्णंदत्वोकतानोसन् त्वासद्दर्पश्रृणोति एवंप्रहरद्वयंयावत्तेनकलादर्शिता
कुमरोपिरंजितः तदाछत्तकारेस्तकर्णंगत्वोक्तं अस्मैकिमपिदातमुचितंकुमरेणोक्तं बहुसत्यंदानंतुप्रथममेवोचितं
तदाछत्तकारे श्रेष्ठिगृहात् कुमरपालिध्धनंदत्वा धनमानियाग्रेढौकितं कुमरेणापिचातुर्यप्रीयत्वात्सर्वंतस्मैदत्वा पुनरागा
मिष्यामरित्युक्तोच्छितो वनवाटिकांपश्यन् गृहमागतः मार्गेछत्तकारकैः पृष्टो स्वामिन् किंदृष्टोयं कुमरेणोक्तं संगीतकला
यांसवतरोस्तिः पुनःगमिष्यामः गृहमागत्यभोजनंकृत्वा आस्थानेस्थितो तेसंगीतवार्त्तानिष्कासिता कुमरस्याग्रिता तत्क
लाहूरोदरिकैरुक्तं कुमरजीत् एकावतरुणस्तिसापिसंगीतनाटिकादिषुचतुरतरास्ति दृष्टुंयोग्यास्ति कुमरेणोक्तं को
पिदिनेतत्रजेयास्याम एवंदिनंतयास्याम कुमरसमीपंस्थित्वा संध्यायांकुमरस्याज्ञांलात्वा श्रेष्ठिनीपार्श्वंगत्वासर्वव्यतिक
रः श्रेष्ठिन्यैनिवेदितः सापितत्स्वरूपंदर्शिता परमप्रमोदंप्राप्ता तेभ्यबहुतरंदत्वाप्राह गच्छेच्छयाऽत्यकालेन सवदिमितंभ
वति तदास्माकंमुकुरोज्ञातव्य इत्युक्तास्वस्वगृहेगताः कुमरोपिसुखशय्यायांसुप्तो दिवादृष्टं स्मृत्वास्पृच्चीतो संगीतग्रंथ
गतान् अतिनवतावोकेखान् स्वचित्तक्षयोपशामप्रबलतो कल्पयामास इत्येवंपरात्रिमति वाद्यप्रभातिकस्तस्य
स्वास्थानस्थानेयावतास्थितो तावतातेसर्वेपिसंमिल्यागताः पुनः पूर्ववत् कुमरस्यप्रेरणाकृता संगीतकारगृहेनीत्वा घटिका

तत्र स्थत्वारो वा तत्र स्थित्वा पुनः कुमरं प्रेर्य उत्थापितो तरुणि तं च स्वामिन् ग्रामुकयक्षमस्ति अमुक देवस्य मेलकोस्ति तत्र महदा
श्चर्यमस्ति अतो तत्र गम्यते संगीतकारेणा प्युत्साहितो ततो छत्रकार संगीतकार स्वमहादायनद्यातटे लोकीक देवालय
ऽनेकजन वृंदानां परस्परं पश्यन् कुत्रचित् चर्मकारा हास्यरसोत्पादकानि वार्त्ता विनोदानी श्रृण्वन् कुत्रचिद्विविध वेषान्
धृत्वा नृत्यानि पश्यन् कुत्रचित् विविधतो द्यवादनपूर्वकमागनाडंबरं न्यति तस्याद्भवलावादि पश्यन् कुत्र चित्कांडानां तांडवे
रा पश्यन् नद्याप्रवाहे नौभारू दृढ उच्चस्थाने कुमरं निवेश्य परितो द्युतकारा सचिन यंस्थिता ऽग्रे संगीकारेण तालतंत्रीमृदंग विणा
दि वादनपूर्वकं संगीतमारब्धं तत्र परितोत टस्था जनवृंदा पश्यति नद्याप्रवाहे नौका ऽनस्ततो परिभ्रमति एकतो वसंते प्रस्फुटि
त वृक्षाना शोभा पश्यन् एवं युगछत्रकार महारसरंग यमनेन कुमरस्य हृदय माह्लादमयं जातं एवमद्भुतरसा आस्वादमनुभव
न् सो ऽन्नावसरे ऽप्युत: द्युतकारेणोक्तं स्वामिन्ग्रहे महान् रसिक दिनोस्ति सो गमा मयी अत्र च कारयते चेद्भवता माज्ञाति कु
मरेणोक्तं वरतरं संयोक्रियतां तदा तैस्सह वृद्धै विविधा भांति कारसवती स्वयं कारैर्निष्पादिता राजन्यैस्सन्मीश्रिता खाद्या ऽस्वा
संकरी कृत्वा स्वादु निस्पादिता वेलापि पूर्णा: जाम ध्यानो त्तघटिका द्वयदिवसे गते क्षुधापि कुमरप्रमुखस्य लग्ना तदा कुमरे
णोक्तं रसवती निष्पन्नास्ति वा न हि एतेषां मध्ये चरुक्षधां बाधते तेनोक्तं स्वाम्यादेशमात्रेण निष्पन्ना ततो कमरेणा ज्ञायतैः सर्वै
सह विविधरसप्रचुरा रसवती भुक्ता पुनः नंदनवनोपमायां वाटिकायां तत्स्थाने स्थित्वा तांबुलादिना मुखसुद्धित्वा: पुनः
गीतादिकं प्रारब्धं विविधहावभावविभ्रम कटाक्षविक्षेपाभिस्थावसरे एका विदेशान्नृत्यकरणकुशला नृत्यकी समा
गता ततो जनवृंदे ऽरदारिकैः प्रेरीता तत्रागत्य कुमरस्य प्रणामं कृत्वा ऽग्रतस्थित्वा ऽत्यद्भुतः स्वरग्राममुर्च्छनात् कु

मरस्यापि चित्तमाकर्षितं कुमरोपि एकया अनिमेषदृष्ट्या पश्यति एवं मुहूर्त्तशेषदिनं यावन्नृत्यं कृत्यं जनवृंदैश्च श्लाघित
मिदृशं दिव्यनाटिकं श्रेष्टि पुत्रं विना को दर्शयति तौ जनश्लाघ्युत्थानंदित चित्तेन कुमरेण घनं तरं दानं दत्वा पुनः स्वचारिकां
कृत्वा गृहमानाय स्थजितः मार्गे तैर लापि तस्वामिन् द्यास्माकं चितांउ कुमरजी तां प्रसादेन महत्त्लादं प्राप्तं परंस वतां चि
त्ते किमपि त्वयतरं लासितं न वा कुमरेणोक्तं कथमिदृशं नृत्यं चित्तं नाह्लादयति पुनः कस्मिंद्दिने कारयिष्याम तदा ए
केणोक्तं अनया नाटकं तु सव्यं कृतं परं कामपताकाया वार कस्य घोमशं शांपि नायाति कुमरेणोक्तं साकास्ति त
नोक्तं आत्मीयपुरे राजामंदिरसदृशे महदावासे परिवसति स्त्रीणां ये के च गुणास्ते सर्वे प्यस्यां गेऽहमिदिकयास्ति
यस्या दर्शनमात्रेण देवांगनाभ्रमं चित्तमातनोति स्यापि नवरसदृश्यानां गुणवातामग्रेण स्वकलां दर्शयति नान्य
तयत्न कुत्रापि स्वामिन् किं बहु वर्ण्यति नवतत्रा दृग्या दर्शकस्यायदि सा नृत्यं करोति तदा योर सोत्पद्यते त
स्य वर्णनं को कर्तुं शक्नोति स्वामीर प्येवं ज्ञायते यदस्यासंयच्छणमात्रमपि मानवं तु कुमरेणोक्तं पुरा
तस्या नाटयुष्माति कदापि दृष्टमस्ति तेनोक्तं अस्माद्दृशां मंदभाग्यानां कुतदर्शना ऽवसरो परं त्वेकस्मिन्
वर्षद्वयं वो देकराज्ञा ऽत्यादरेण कारितं तदा भवादृशा पुण्यवतानां प्रेष्टेगत्वा दृष्टं तद्यापि न विस्मृति
याति अध्कना नवहरणे से वा प्रसादेन बहुदिना मिलाषि मनोरथ पुरण प्रत्ययो जातोस्ति ततस्वामिना
स्पर्यितां सापि नवता वाचुर्य विदुषत्वं दृष्टा परमप्रज्ञा तिपात्रीनवाँहिति यदि नवतात्कध्यस्ति तदा स्वैव
तत्र दृश्यते नवत मनयोपरस्थानस्ति परंयथा स्त्रीनवतां इति के तवकृतं वार्त्ता श्रुत्वा मानंदं कुमर

प्राह स्वैवगमिष्यामः तेरुक्तं माधकर महाप्रसादः श्रर्णरस्मात् दृश्या नो वराकानां मनोरथाः एवमालापं कुर्वंती
गृहमागता रात्रावपि कुमरस्याऽग्रे स्थित्वा तस्य रूपसौंदर्यचातुर्यवर्यगीतगानादिवर्णनं कृत्वा कु
मरस्य चित्तं तस्य मिलनाभिमुखीकृतं अग्रेऽवसरं यास्यापरि निश्चीत्य सुप्ता प्रभाते संजाते प्रातःकृत्यानि
कृत्वा कुमरेणा स्वयमेवोक्तं रथं सज्जीकुरुत उरोदरिके नाश्रेष्ठिनो गृहमध्ये गत्वा सर्वं निवेदितं परं तु
नवानू सेवकानां प्रयासयोगस्याप्यनि गृह्णाति यस्तोकदिनमध्ये नवदामेलीता संपत्सर्वापि साफ
ल्यतां नेष्यति तत दृष्ट्वा नवसिंछा हर्षित्रो भविष्यति तदा सेवकानां प्रयासश्लाघयितव्य इत्येतितत् श्रुत्वाऽति
वहर्षितो ततोऽरोदरिक मध्याह्ने चिदयतगत्वा कामपताकायाऽग्रे निवेदितं यदद्य नगश्रेष्ठिनपुत्रं त्वद्गृहे नेष्यामि अ
तो नवस्नातस्याग्रे ती वस्त्रकलाकोशलं दर्शयित्वा तस्य चित्तमावर्जनीयं कुमरोपि यादृशो तादृशो सर्वकलासु कुशलोऽस्ति
सर्वशास्त्राणां दृष्टज्ञोऽस्ति अतो वक्षनेन स्वकलादर्शनीया चेत्प्रसन्नो जातः तदा कंगमो कल्पवृक्षोऽस्ति इप्सितादधिकप्र
रदायकोऽस्ति तयात्कमानियतां शिघ्रां पश्चात्सर्वं ज्ञास्यति मुनिमार्गस्थितानां मुक्तिपुरप्रवेशाऽद्दाणां पणगणगणानि
ः सर्वस्वाउयित्वा कामसेगैकताना कृताऽस्ति परं त्वयैव वणिग्पुत्रसर्वलव्यं सविष्यति इतिजनकाविसर्जिता ततोकु
मरं रथे समारोप्य तेयरिहत्रो तस्या आवासगतः तयापि कुमरागमनश्रवणमात्रेणोछाय सुवर्णरत्नमुक्ताफलैरंजली
ठर्यां त्वा द्वारदेशं यावदागत्य कुमरं वर्धापयित्वा इतपादो अवधार्यतां लक्ष्वरणेपासिकाया गदंपवीत्रिकुरु

तां मद्दतीकृत्या पूर्णपादानाम घममांगणे न्नत्रामृतवृष्टिसंजाताऽद्यममांगणे कल्पवृक्षः फलितः अनाकृता सुरसरिदागता
यन्त्रातनभद्रेस्य कलदीकेन कुमरजीताऽस्मद्गृहमलंकृतमिति वचनामृतैः संतर्पयसमारवमेतिगात्रं कुर्वंत एहेनीतानी
ता ततोपुनः वचनेसंतर्पयत्वयरितनूमौ चित्रशालायां देवशय्यनीयमहर्घो तल्पे सबहुमानं निवेसीतः यत्र२ पश्यति तत्र मु
करोदिश्रोनयोपश्रोनिता सा ज्ञाइव विमानच्यूतिमातानोति ततोपथमतः चुआवंदनातराति मदर्थमुत्पपाद्गातें
सरीरेसुवासितं कृतं गुलाबादी सुगंधजलैः आच्छोटनं चकृतं ततोऽनेके नारिंगाम्रद्राक्षिमंजीरादि सद्यपरिपक्वातिमधुर
रस्वाद फलान्यग्रेढौकितानि ततोऽथ न्नाऽज्ञोरकवदामादि तिविधदेशागतेमेवातिसंश्लिकाऽग्रतो मुक्तातनोवि
वधमोदकराजइक्षुज्ञातिफला गुरुकर्पूरंबरकास्मिरशितोपलादि निष्पन्नः कामवृधिकारकपाककटोरकन्
त्याग्रेस्थापितः ततःपुष्पतांबुलादियंचसौगंधिबीमकानि अंतरारमिष्टानि प्रीतिवर्द्धकानि कामोद्दीपकानि वचनानि वितन्वं
ति श्रोदुश्रश्रंगाररसारितादृशा वेलावकर्चति मुखाग्रेस्थित्वा कुमरोपितस्यादृशावसावसेवाचातुर्यमग्नोतिष्ठति तावत्ताऽनिमि
ष्टललितस्क कुमारकोकिलमधुरैवचनैप्रेरयंति स्वामिन् इदंगृह्यतां इदंसत्यतरमस्ति इदंतेजकृत इदंबलकृत इदं
तुबुद्धिजनकं इदंतुमांसगत्यरूपं प्रथमत्वाकुनकृत इदंलोकयमेवलवति एवंवचनैसंतर्प्ययथारूचीआस्वादितं त
तोऽस्त्रस्तितल्पे नृत्यारं सः मंमित अनेकरागतानितिनवकामोद्दीपकहावभावैकृत्वा कुमरस्यरसैकमग्नीकृत ततोकुमरस्य
प्रथमयौवनोद्भवविकारैरतिमादकं इव्यक्तानि तथाकादिसद्वाणेश्व ऽतथमतैदकैकराद्धबाणैः वकामोद्दीपनेसंजा
तं यणांमगणातज्ञात्वा न्नसंज्ञया सर्वोपि उरोदरिकास्थापितो किमपिमिषंछलं च कृत्वा चित्रशालितो बहिर्गता त

तो विरक्तत्वात् कुमरेण सह स्वेच्छया आलिंगनादिस्पर्शसुखेन विह्वलीकृत कुमरेण सहस्फुरत सुखं तत्रानुभूतं तदनुस
२०५ वनाद्ध कुमरस्य चित्तं पण्यांगनेकरसं संजातं क्षणमपि उत्थितुं न ददाति स्म वै कापुरुषपति ततो विश्वयाऽवसरं ज्ञात्वा नानाप्रका
र विविधादि व्यापारसवतीकारापिता पुनः दुरोदरीकासर्वेपि मिलिता परं कुमरस्य चित्तेऽतराकदि वप्रतिसातिते सर्वैरपि
ज्ञातं कुमरस्य चित्तं विनितायारोपितं मधुना त्वा तस्मै सहप्रज्ञात्वा वार्त्तामपि न करोति अस्मासि यदर्थमुद्यमो कृत स
तु संजातं प्रदोषे कुमरोऽत्रैव स्थास्यति वयं च श्रेष्ठिने वर्धापनिकां दत्त्वा बहुद्रव्यं ग्रहीष्यामः एवं परस्परं मेकांते दर्शयति
तावता पण्यांगनया सेवकैर्विशिष्टं रसवति निष्पन्ना ततो मंडपस्य स्नानमंडपे नीत्वा शतपाकादितैलादिनाऽभ्यंगनं कृत्वा सु
गंधसुगंधजलादिना स्नानकारयित्वा चंदनादिनविलेपनं कृत्वा सद्वस्त्रालंकारैरलंकृत्य भोजनायोपविशति दुरोदरिकासर्व
पि हृतोपविशिता: नानासंस्कारनिष्पन्नां नानारसास्वादसंयुक्तां रसवतिं वेश्या सहसानंदोपभुक्ता तैरप्युपभुक्ता तद
नु पुनश्चित्रशालां गत्वा स्थित: ततो तया विविधमादकद्रव्यगर्भितं तांबुलबीटकानि यथायोग्यं सर्वेषां दत्तानि तावता
वासरांत्येऽपि जनिलग्नः ततो तैः कुमरस्य चित्तं परीक्षणार्थमुक्तं स्वामिन् वासरावसानं संवित्तं लग्नरिति वचनं कुमरस्य
कर्णे निपत्तेऽपि सेवनमिव लग्नं कुमरेण तत् श्रुत्वा उदासिन्यं मुखं कृत्वा न किमपि प्रत्युक्तं तैर्ज्ञातं अस्मासिरुक्तं कुमर
स्य प्रतिकूलतया लग्नं अतो अधुना एवं विमुच्य गम्यते ततोऽतैः वेश्यायै गदितं कुमरस्य चित्तं त्वया एकेव दिनमध्ये
वशीकृतंऽतो त्वया धारपूर्वकं विज्ञप्तिकृत्वा रक्षणीय यथा वयं यामः ततो तैः पुनरपि गदगमोन्नाया अवसरं ज्ञापयितुं २०५
लग्ना: तदाऽन्तरा सातत्रागत्य स्याक्रोशं प्रोक्तुं लग्ना कुमरजीत्तुं अत्रैव स्थास्यति कीं सर्वेपि मम मारणाय समुत्तार धना

ऊ मम कुमरं विना क्षणमात्रं न चलति किं तु दुःखदात्तुम आनिताऽहत्तुप्राणव्ययैरपि एनं नमुंचामि मम प्राणभूतोऽयमेवऽ
तो यूयं सर्वेपि गच्छंतु अस्माकं जीवितव्यं त्वयमेवं कुमरक दाचित्पित सवहत्वा गंतुं मनकरो परं मदं कथं गंतु कथं दत्स्यि तदा
तैरुक्तं कुमरजीद यामत्याग्रहं करोति अद्यरात्रौऽत्रैव स्थातव्यं सवदिवियोगविधुरया अस्या दुःखं दातुं युक्तं प्रजाते पुनरेष्या
म कुमरेणोक्तं वरं गम्यतां तर्हि वयं मत्रैव स्थितास्म ततो दुरोदारिका सर्वेपि कुमरप्रणम्य श्रेष्ठिगृहं गता दंपत्ये वर्धाप
नीकां दत्ता स्वामिन् सवकार्यं संजातं युष्मत्सुत्रस्वेच्छया कामपताकायां गृहे स्थितोऽस्ति कामभोगवासनातिव्रतराजाता
स्ति अतो कतिपयदिवसान् तत्र रक्षणीयेति श्रुत्वा तेभ्यः श्रेष्ठिना स्वरिद्धं दत्वा विसर्जिता कुमरस्सुखलरमग्नो तत्रैव
स्थितोऽस्ति स्वेच्छया विविधकामभोगान् भुनक्ति वेश्यैकरागरणोत्सवेन या श्वासरात्रौ निद्रावशंगतो प्रभातिकनि
द्रा हि अतिवलिष्ठा भवति तेन घटिकाचतुष्क दिने चटिते तायुत्थितो देहचिंतादिकं कृत्वा वांछातवटिकायां गवाक्ष
आलस्यस्ततदेहोस्तितो पुष्पादीन् निरक्षितितावता सालयजर्जरीकीस्तु हृजलेन स्टात्वा दंतधावनं चलात्वा कुमरसमी
पमागत्य स्वामिन् दंतधावनं क्रियतामिति मस्मि चदंति मुखाग्रे स्थितः तावत्ता मातृकायागहसेवको ततस्तु उठि निमि
त प्रेषिता तेनागत्य सुखप्रश्नं वा पृष्टा किमपि द्रव्यादिनाचेत्कार्यं तदानयामि कुमरेणोक्तं दिनारशतं यावद्वयमत्र
स्थितास्म तावन्नित्यमानेतव्या सेवकेन गत्वा मात्रे ज्ञापितं तयापि सहर्षं दीनारा प्रेषिता तावता ते द्यूतकाराप्यागता
पुनस्तथैव गतदिवसीस्मरं तुरंगाधिक्येन मर्यादां विहाय क्रिडति कतिपयदिवसे दुरोदरिकापि वेश्यया निष्कासिता
प्रतिदिनं मातापितरौ दिनारशतं प्रेषयति एवं कियत्सु दिनेषु गतेषु श्रेष्ठिना जायां प्रत्युक्तं मधुना कुमरस्याकारया मः

यथागृहस्थितोऽस्त्येवं श्रुत्वा किं अस्य वधूरपि प्रयाति स जनो वयमपि दृष्टो दर्शयामः इति ध्यात्वा गृहव्यापाराधिकारि मदन पुत्र
षितः तेन तत्र गत्वा स बहुमानमाकारणं कृतं स्वामिन् तातजी भवद्दर्शनातुराः युष्माकमेव च्छति मातापित्रवर्दर्शनो
त्कंठिता प्रतिक्षणं मार्गं पश्यति स वदागमनेन गृहश्रोतां हर्षं प्राप्स्यति मातृश्रोत्रं क्वाऽपि नित्यं स चतां
मार्गं पश्यंति कदास्मत्स्वामि सनाथनमलंकरिष्यति लघुश्रेष्ठ्यपि स्वाम्यागमनं समिहते अतो गृहागमनं सर्वं
मनोवल्लभतरं चास्ति पश्चात्तु यथारुचि तत्र वर्ततां तदा कुमरेण मनसि दृष्ट्वा विकृतिं कृत्वा प्रोक्तं वरमधुना तु त्वं याहि
कोऽपि गावति अत्र स्थिता नाम स्माकं किं यत्परिमिता बहु वासरा गता यत्त्वं गृहागमनाय स्तुत्या प्रस्तुत्या ति प्रेरयति अ
तो याहि रे यदास्माकमागमनं भविष्यति तदागमयिष्यामः सर्वतो त्वमति निपुणः यदस्माकं किंचिद्दाताु मागतो
सि त्वं स्वकार्ये प्रगुणो भव अस्मदीयं व्ययद्रव्यं चित्र गृहप्रेषयतां इत्युक्त्वा विसर्जितो मदन नमः सोऽपि निराशो भूत्वा
गत्वा दंपतीभ्यां पुत्रस्नेहेति तस्य मनं तु च तुर्लिनागे तत्रैव तस्य फल छंद परम मधुनातु नैवेति तत्त्वं तत् श्रुत्वा श्रेष्ठि विषा
द मापन्नो जायां प्रवक्तुं लग्नः प्रिये युष्मयोक्तं तद श्रेयागतं कीदृशोऽपि निपुणपुरुषः चेद्रूपाश्रुः मर्वेस्वगुणां अ
द्वारयते दुर्बुद्धिं दुष्कर्मेचोपचिनोति श्रेष्ठिन्या पुत्रमोहेणोक्तं किं जातं न विनोसि स्थितोऽस्ति सद्यरंगोलग्नोऽस्ति कियत्पर्य
ंते आगमिष्यति मार्गे विभागतो सर्वं भविष्यति इत्यव्ययसिन् युयं तयं माकुलामाभवंतु यदस्येचार्थे ज्ञायो मेलि
तोऽस्ती तदयमेवा विलसति तत्र कादा निधनत्वं धनाप्य परिमितमस्ति अद्यतेव तद्वयं लात्वा किं स्थिता एवं श्रेष्ठिन्योक्तं
श्रुत्वा श्रेष्ठि मौनं कृत्वा गृहकार्याय प्रवृत्तो प्रतिदिनं लोग द्रव्यं पुरयति कुमरस्य गृह नाम्यपि नगरणहाति पुनः किय

MEMORIAL

त्यपि गते काले आकारणायत्व जनाप्रेषिता परं पूर्ववत् यथा तथा सत्य मुत्तरं दत्वा विसर्जति इत्येव बहुवारमाकारितो
पिनागच्छति तदा दंपतीभ्यां तयोपि निरासमनाप्राप्ते तद्वियोग दुःखेन दुःखिदिना निगमयति तथापि पुत्रमोहेन धनं पुरयति अ
न्येद्युः श्रेष्ठिना देवता वचः स्मृतिमागतं ततः श्रेष्ठिमेक चिंतं प्रायो देवता वचनानाम् याथावति अतो पुत्रागमनाशानेव कर्त
व्या अधुनातु आत्मचित्तेकर्त्तुं यथा स्मृतिलचति एवं ध्यात्वा दंपति धर्मकरणाय समुद्यता संजाता दानादि धर्मं च तु ष्का
राधनं यथाशक्त्यानुष्टितं सप्तक्षेत्रे आमद्र्व्यं वित्तं व्ययितं अगद्लाराधिरोपणाय प्रश्नन पुरुषाकरणाय गता तदपि नागत
: धर्ममाराध्य एकेन पुत्र वियोगसंशल्यो मृतो प्रेतकार्यकरणाय समस्तं नगरं मिलितं परं तु धर्मदत्तो नागत गृहे तु एकै
व धर्मदत्तस्य भार्या स्थिता सू कुलप्रसूतत्वात् कियद्दिनानि च पितु धनं पूरितं रौक्यद्रव्ये क्षीणे आस्तरणादि मृत्संवधिप्रेषयति
तदपि क्षीणे रूप्यपात्रं वादिना कुलाति प्रेषितानि कुल जाबेदं न ददाति यतः यंगुमंधं च कुष्टं च कुष्टिनं व्याधिपीमितं
निस्त्रमाय मृत्तं नाथं न त्यजे महासती १ अथाकृया लाजनानि दृष्ट्वा ज्ञातं मम गृहं धनरिक्तं जातं अतो निष्कासनियो
यमिति ध्यात्वा दास्ये शिक्षिता अयं निर्धनो जातोऽस्ति तस्माद्र जदेपत्रामी वेण त्वया निष्कासयितव्यो दासिनापि गृहप्र
मार्जन समयः येधन दत्तायोक्तं यूयं बहिः प्रदेशे तिष्ठत गृहं प्रमार्जयाम् ततः श्रुत्वा बहिर्गत्वा स्थितः दास्यापि प्रायन
गृहं प्रमार्ज्य प्रमार्जन्या रजः कुमरसिरसि क्षिप्तं तदा कुमरस कोपं दास्ये प्रोक्तं रे रे कुटिले अत्र स्थितोऽहं किं त्वया न दृष्ट
किं मां धमागतं दृष्टो दासी प्राह मम दृष्टो नां धमागतं परं त्वं हृदये आधमागतं दृष्यत यतो निद्रव्यो पुरुषः वेश्या
गृहे विलासमिच्छति सः हृदयांधः स दिनेन्व मृद्याज्ञाजनान्यागति तन्न दृष्टमतोऽत्र स्थिति: करणाज्ञा निस्क अतोय

धामृचीगमत्तांसांप्रतमत्ररक्षणाऽग्रहंनकोपिकरीष्यती यततुक्तं हक्षांक्षिणफलात्यजंतिविहगा शुष्कं० इत्यादि सात्वाऽप
सरइतप्रदेशात् ततस्त्वाधनदत्तविलक्षोजातोगृहान्निर्गतश्चिंतयति हाधिग्वेश्यायास्नेहस्य यतः अधममधमनेंते
डें अप्पलितिनऊडें तमजिमनरवेडें एकस्युंएकलेड प्रियमररजेरेंडें वेश्यापाडें खलेडें विजोंजेदक्केडें तेहतुंनामुजफेडें
१ कः कोपकाग्निःतिनटाविट पुरुषाद्दतासुवेसासु रजकशीलातलसदृशं यासांवदनं वजघनांच २ इत्यादि चिंतयन् स्वयं
चमुऊर्निंदन् यतोऽहं विज्ञातनित्यादिशास्त्रोपिमूर्खजडवत् अनयाविगोपितो अस्यापापिण्यार्थं मातापितादिष्टं ह्रसेव्या
नासेवनहता लोकव्यवहारोपिनिःर्गओ लत्वास्तकोकेवलमपयशलाभीजातो ऽहं अधुनाकथंसाधुकाराणांमध्ये
मुखंदर्शयामितिस्वाज्ञान पुनः स्मारयन् मार्गेऽपीपतिगृहं प्रछन् स्वगृहमागतः गृहं चत्रि थिलीलतपतितं प्रपश्यन् ता
वताप्रातिवेश्मिकमुखात् पितरौमृतौश्रुत्वाः ऽत्यंतखेदंप्राप्तोऽहदासिन्यमनोगृहंतंगतः ततोऽपरैकप्रदेशेमंचिका
यांस्थितां प्रियांसूत्रंकर्त्तयंतीदृदर्शः यतोऽबलानांप्रियविरहितानांस्त्रीणांप्रियमेवजीविका ततोतयापितंदृष्ट्वाऽभ्युत्था
नेनुनिजपतिमुपलक्ष्य सस्नतिपत्तिचक्रे यतो कुलवतीनामिदमेवलक्षणानि प्रहृष्टमनसानित्यं स्थानमानविचक्षणा
सतुष्प्रीतिकरानित्यंसानारिजराऽपरा १ सविनयमुत्थाय सद्भक्तं तत्रः मासिविष्टः सर्वांगदक्षितिष्टातयापियप्रा
तूतहत्तांतस्याग्रेप्रोक्त ततश्चवणेनातिदुःखितः पुरीतोचिंतयति सोरस्यायलवुसेकैनंदनाश्चंदनाइवमूलोच्चित्सेकुल
स्यान्ये बालकावालकाइव १ सएवरम्यपुत्रोयःकुलमेवनकेवलं पितुःकिर्त्तिंचधर्मंच गुरूणांश्चापिवर्द्धयेत् ए
वंखेदंकुर्वन्दृष्ट्वाप्रियाप्रोचे स्वामिनधनाशोकेनकिं यतः कोमुंडितेमूर्द्ध्नि मुहुःर्तप्रीछा गलेचजीवेकिलकाचकिंशा

पक्केघटेकाकर्णघटाघटंति प्रतिक्रियाकायुषीपुर्वबद्धेर तस्माद्धेप्राणेशाघापिसावधनाचेद्धूयंसर्वेलब्धं लप्स्यति पतिप्रा
ह प्रियेद्रव्यंविनासर्वंसत्यंलप्स्यति द्रव्यंविनाकिंकरोमि यतः धनैर्दुकुलीनः कुलीनेत्यादि० १ साप्रोचेस्वामिन्स्नान
भोजनादिकंकुरु क्रियतां पश्चादुपायंवक्ष्ये तेनचिंतितमियंकिमपिनिधानादिमकथयीष्यति ततोस्नानंकृत्वाः सभोजनंच
भुक्त्वास्थितो क्षणंविमृश्यप्रोच्चे तेनप्रीये कथ्यतांकोपाय तदातयास्वकीयलक्ष्यद्रव्यमत्कालरण मुध्यात्यंवासमदस्त्रमु
ल्यालरणंसमर्पितं ततोऽसौतंदृष्ट्वाहर्षितश्चिंतयति कुलजानांस्त्रीणांलक्षणानीचियत्ममयेज्ञायते यतः जानीयात्
प्रेषणेभृत्यान् बांधवांव्यसनागमे मित्रंचापदीकालेच भार्यंचविभवक्षये १ अहोऽस्याऽचेतप्रस्तेहसंबंधत्वं अथतेन
द्रव्येणव्यवःसायंकर्त्तुंप्रवृत्तः परकोटिद्रुजपुत्रत्वेनस्वल्पमुल्यद्रव्यवसायकरणेलोकानामुकृयश्रृणोति यतोऽयंधनद
त्तरधुनाकिंदृशापरिमितः व्यापारंकरोति द्रव्यनाशेकिंकरोति पुराऽत्रअस्मज्जनकवारकेसत्यंकाराप्पर्णे कोटीशमुल्यो
कूयविक्रयश्चासन् अधुनात्रयथाऽचशरानुरूपंकरोति इत्यादिलोकानांवार्त्ताश्रुत्वालज्जति यदहंपितृतोऽतिवृद्धि
नगुणैः स्वदोषेणैवजातो अदाद्यैनीमदेशगत्वापीयांप्रतिप्राहः प्रियेऽत्राहंत्रपेऽतः समुद्रंगमिष्यामि यतः इष्टकोत्रंस
मुद्रस्वेत्यादि० १ साप्रोचेप्राणेशसमुद्रगमनंमतीदुष्करं परंचप्राप्तिःपुण्यानुसारिसर्वत्रभवति यथासिंधौसरेचघटेघटमा
त्रमेवपानीयमाप्नोऽत्री प्रियोक्तंश्रुत्वाधर्मदत्तप्राह विद्याविलंवस्तु चतावन्माप्नोतिमानवः यावद्भ्रमतिनोभूमौदेशाद्देशांत
रंत्तशं १ अतोदेशांतरंसमुद्रंतिर्वाणामिष्यामि सायंप्रिय यतः द्रव्यक्षेत्रकालभावैः निबद्धंतत्तवइत्यादिसंयोगेफलेत्तिनाम्
या तस्मात्तत्रक्षेत्रप्रत्ययिकंकदाचिद्भवतितदिदं कथंप्राप्यते एवंसः प्रियांप्रत्युत्तरंदत्वा स्वजनेभ्यः स्वगृहादिनि

द्वादिदत्वा स तत्र २ देशाद्विषयं ज्ञात्वा सज्जीकृतप्रवहणे चटितः कर्कोटकद्वीपं प्रति वाहणं वाहयति क्रमेण गच्छताम
न्यदा प्रतिकूलवायुयोगतो प्रवहणं लग्नं धर्मदत्तस्य हस्ते एकं फलकं चटितं तदाधारेण समुद्रमतिक्रामन् प्रियाश्रियं
च संस्मरन् कतिपयदिनैः तटं प्राप्तः निर्गतो लीवणं समुद्रं पश्यन् तृषितो बभूव वेलोच्छालितकल्लोलभिन्नतेसाग
रगर्जितं यस्य तीरे क्षीबाक्रांतः पांथ पृच्छति रूपिका १ इति कथयन् वेलावने परिभ्रमन् एकं कूलपूर्णं तटाकं विलो
क्य हृष्टचित्तितवान् पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि जलमन्नं सुभाषितं मूढैः पाषाणखंडेषु रत्नसंज्ञा विधीयते १ ततो वस्त्रेण गाल
यित्वा मिष्टं जलं पपौ तस्मिन् पालि तरुच्छायायां समुत्पन्नघनजातश्रमो तत्र स्थितो विविधचिंतां कुर्वन् निद्रामुकुलि
तनेत्रोऽस्फ छाय सेकेनाप्युत्थापितः स्वयं ज्ञात्वा प्रबुद्धः पश्यति तदा तु घोरदेहं भयंकरं राक्षसं दृष्ट्वा भीतो पुनर्नेत्रे संमील्य चिं
तयति विचित्रा कर्मणां गतिः दुर्निवारा च यतः छित्वा पाशमपास्य कूटरचनामित्यादि० १ तथा खल्वाटो दिवसेश्वर
स्येत्यादि० २ अतो यद्यहं समुद्रजलान्निर्गतस्तदा राक्षसेन गृहितस्तत् किं करोमि अतः यद्भवति तद्भवतु किं भीतेन यतः
तावद्भयस्य भेतव्यं यावद्भयमनागतं आगतं तु भयं दृष्ट्वा प्रहर्त्तव्यमशंकितैः १ जिनेन्द्रैर्दृष्टं तद्भविष्यत्येव इति दृढचित्तो विचारयति
तावता तु कापि स्त्रीनेत्रं मुत्कं ज्ञात्वा नेत्रे उन्मील्य पश्यति तावता तु राक्षसं न पश्यति किंतु वृक्षच्छायास्थितां मेकां दिव्यस्व
रूपां कन्यां मद्ध्यासितां तां दृष्ट्वा तु विस्मितचित्तो चिंतयति किं राक्षसकन्या रूपो जातो ऽथाऽन्येयं कन्या काचित् किमियं पाता
लकुमारी खेचरी वा ऽमरी इति विचिंत्य माह संदृष्ट्वा वशीवे दे बाले का त्वं तयोक्तं कस्त्वं कुमारेणोक्तं मानवोऽहं तया २०८
प्युक्तं मानवहं तेनोक्तं कुतोऽत्र विषमवने निःसहाय का किंनीता वा दैवगति विषमा यतः वृक्षायेन कुलाचेत्या

दि० १ अघटितघटितानि घटयतीत्यादि० २ तेनोक्तं कथमिह त्वमागता सा वोचत् तर्हि श्रूयतां सिंहलद्वीपे कमलपुरनामनग
रं तत्र सार्थनामा धनसारश्रेष्ठि तस्य धनश्रीः प्रिया तत्सुताऽहं धनवती पितुः प्राणेभ्योऽपि वल्लभा यौवनं प्राप्ता पित्रा चिचिंति
तं अस्याः स्वरूपोऽस्याः पुत्र गवेषितव्यः परमेषा पुत्री तस्मै एव दातव्या यस्य जन्मपत्रीका मत्सुत्रीकायाः सदृशा भीगणवर्गनाडी
स्वाम्यादिभिः मिलिष्यति गणोदयवान् स न विष्यति तयोर्योजनं करिष्यामि इति चिचिंतयन् अनेषामिभ्यपुत्राणां जन्मप
त्रिकाः विलोकयति परं केनापि सदृशवस्तुस्थानेषु अविरोधं गत्वा न मिलति एवं बहूनामिभ्यपुत्राणां जन्मपत्रि विलोकि
ता परं कापि मिलति अन्यदा चंद्रपुरादेको ज्योतिर्विद् गणको आगतः मत्पित्रा सद्धृत्तस्य मिलनं जातं गणकं ज्ञात्वा समीप
स्थानामुद्दिश्य पृष्टं एषाम् सुत्रीजन्मपत्रीकायाम् सदृशं सर्वं विलोकनीयम् विरोधिग्रहादिदृष्टा तदा तेन गणकेन मद्जन्मपत्री
विलोक्योक्तं श्रेष्ठिन् चंद्रपुरे श्रीपतिश्रेष्ठी पुत्र धर्मदत्तनामा तस्य जन्मा क्षमया कुलासि तस्य जन्माक्षरैः सदृशश्चरीत्या मि
लति सद्यस्तु ग्रैलित्वोरवे दर्शिता मत्पित्रापि तद्दृष्ट्वा चित्तपरं सामोदयो दृष्ट तदा तेनोक्तं मे धर्मदत्त षोडशसुवर्णकोटिस्वा
मिस्तविष्यति नात्र संदेहः तदा श्रेष्ठिनोक्तं तस्मै एवाहं मत्पुत्रीं विवाहयिष्यामि यतः कुलं च शीलं च वपुर्वयश्चेत्यादि० १ मु
र्खनिर्धनदूरस्थेत्यादि० १ त्याज्यः अथ लग्नं तेन विलोकितं निर्णयं चक्रे त्वोक्तं अस्मिन्वर्षे शुद्धमष्टादशदोषरहितं लग्नमे
कमेवास्ति माघवशुक्लपंचमीदिने ऽह्निद्विकप्रहर २ द्वयसमये तत्श्रुत्वा श्रेष्ठिनोक्तं तल्लग्नमंतरा स्तोकदिनास्ति तदा
तस्यामत्र क्रियते स आगच्छति एतत्तु कर्तुमशक्यात ते स लग्नमपि न मुक्तव्यं अतः पुत्रीमादाय वयं तत्र यास्यामि इत्युक्त्वा
गणकस्य प्रीत्या तु रिदानं दत्वा विसर्जितः पोतं च सज्जीकृत्य सकलत्रपुत्रीयुतो प्रवहणे चटितः प्रवहणे हमपि पवनप्रेरितं सि

ग्रगत्वा चलति क्रमेणार्द्धपथे गते दैवयोगात् प्रतिकूलपवनयोगात् प्रवहणं भग्नं आयुसंबंधात् धनवतीहस्ते फलकं लग्नं
तेनाधारेण तरंती सप्तमे दिने तीरं प्राप्ता वनमध्ये सरसीपयः पीत्वा श्रमखिन्ना तरुतले सुप्ता राक्षसेनोत्पाटिता तत्र मुक्ता भयात्क
पमानां तां दृष्ट्वा राक्षसेनोक्तं मा भैषीः मम सप्तदिनावधिक्रमः क्रांतः पारयित्वा चिलोक्य कूपोऽस्त्यस्ति अतो यावदन्यलक्ष्यं लभे
तावत्त्वां न भक्षयामि इत्युक्त्वा गतस्तेन तेन त्वं समानीता हे सत्पुरुष त्वां दृष्ट्वाऽहं चिंतयामि हे विधे कथमहं मंदभाग्यवतीसृ
ष्टा पूर्वं पित्रोर्वियोगः संप्रतं चास्य पुरुषस्य विनाश्य विचक्षणयस्वापितास्मि इत्युक्त्वा पुनः प्राह हे सत्पुरुष यूयं कुत्रत्या
रिति सत्यं कथयत इति तयोक्तं श्रुत्वा स्मितपूर्वकं प्राह सोऽयं त्वयोक्तः सत्वोऽहमेव सोऽहं मम स्थाननामादिकं त्वयैव प्रो
क्तं किं मम त्वं कथयामि किं मां मन्यत् पृच्छसि इति श्रुत्वासौ ससंभ्रांता याचक्रीता तावता तस्या वामलोचनं स्फुरितं प्रीतिं प्राप्ता
यतः एषस्फुरोदयस्य चक्रं चिह्नं तेनायमिष्टसंयोगजातोपि कर्णाजत्वं चक्रलाभसते परं तु जिनो वेत्ति इति चिंतयंत्या
धैरत्वं प्राप्ता पुनः एषस्फुरोदयस्त्वेवमभ्रेछितो धर्मदत्तधात्रीमेलितेति निश्चयं कृत्वा तत्क्षणो चलेते तदा धर्मदत्तेनोक्तं सखे
यद्यावयोर्दैवेन कथमपि मेलितं परं विमृश्य कथय लग्नदिनं कदा प्रोक्तमस्ति तथापि विमृश्य दिननिर्णयं कृत्वा प्रो
क्तं तद्दिनं त्वद्यैव पाणिग्रहणवेला तेनोक्तं तदा कल्याणवेला कथं मुच्यते तयोक्तं मेवमस्तु ततस्तेन साश्रुलतयोपरि परिणीता
अथ तया प्रोक्तं प्राणेश पाणिग्रहणं तु कृतं बहुदिने मिलितं कार्यं सिद्धं परं राक्षसली तत्रत्येवास्ति तेनोक्तं क्वास्ति
राक्षसः तयोक्तं तस्मिन् चमरसिस्त्रानं कृत्वा खड्गं पार्श्वे विमुच्य देवार्चनं कृत्वा त्वान्तस्तु चन् अस्ति सोपि मेवायया
वत् मरणं तेपि तत्स्थानान्नोत्तिष्ठति तदा धर्मदत्तेनोक्तं महं तत्र गत्वा राक्षसं हन्मि तयोक्तं चेत् दि दृशीधिरत्वं

तर्हि एषैव वेलास्ति सत्नोएषतरुच्छायायेषु ज्वलितो एष ततः शनिरसाधिगता अतः धर्मदत्तेन द्रुतः सेवार्कं दिनं दृष्ट्वा ध्याने
श्रुलक्ष्मगता पादन्यासं कुर्वन् तस्य पृष्ठे गत्वा सहसा तं खड्गं लात्वा धैर्यं धृत्वा प्रोक्तं यद् हक्कितरे रे पापिष्ठ बहुनां जीवानां घात
कोद्यत्वयात्तिकं स्मृद्दितं त्वां नमुंचामि हन्मि वेति श्रुत्वा कोपाक्रांतो यावदुत्तिष्ठति तावता तेनैव खड्गेन राक्षसो हतः तं
दृष्ट्वा धनवति चमत्कृता तस्य लज्जोपुष्पैः पूजयामास ततस्तौ निःशंकौ तत्र वने जातानि कदली द्राक्षा जंबिरादि फलानां कृता
हारौ युग्मिना चिवस्त्रखेन तिष्ठतः अन्येद्युः कांतयोक्तं प्राणेश धर्मं विना निरर्थकं जन्म जाति यतः द्विहा याति वलंति
नरु इत्यादि० १ यथा येषां न विद्या न तपो इत्यादि वं० २ तेन कारणेन नीचास्त्वपोगम्यते तदा सत्यं तत्र गमने देव गुरु दानाद
र्शनं नवति यतः यस्मिन् देशे न सम्मानं न वृत्तिर्न च बांधवाः न च विद्यागमः कश्चित् वासं तत्र न कारयेत् ततस्तौ तत्स्थानाच्चलितौ
क्रमेण काश्मीरदेशे चंद्रपुरासन्नवने प्राप्तौ अन्यदा संध्यायां वनमध्ये निविष्टौ ध्वापि विश्रांतौ अथ धर्मदत्तपार्श्वात् रात्रिस
मये सूर्योदयात् सुप्तं प्रबुध्य जीलया प्रियायै प्रबोधयि जगत् यतः प्रश्नं सत्ते परिभ्रमाकमलायै इत्यादि० एवं प्रेरणोपि साहं
कार मात्रमपि न ददाति पुनः क्षणं प्रतिक्ष वसाथे एते कुंतिद्दरिणलक्षणायै इत्यादि० २ तथापि न कोपि जल्पति ततो तेन
संमुखे सुयजल्पायन् पश्यति सन्नं न पश्यति स्म चिंतितुं लग्नं साक्कगता किमेतत् पर्वमुक्तिः लाचा जघुषाधानि चारण्या
यगता क्षणप्रतिक्ष्य वृद्ध कुरु त प्रियेसमागच्छ २ न कोपायाति ततः उच्चायपरितो चीच्छितं परं न कुत्रापि पश्यति तस्य
क्षमपि न पश्यति ततो मनसि चिंता जाता वने त्रांत्वा २ श्रांत साक्कापि न लब्धा ततः प्रिया वियोग विधुरेण तेनोक्तं हे हंसा
हे मयुराः हे हरिणा हे चंपक हे अशोक हे सहकार मम प्रिया शुद्धिं कथयेत्यादि स्तद व्याकुलो इति जल्पन् पुनरस्वा

पश्चान्नमागत्य पश्यति यतोऽहं जाग्रति मोहदुर्जयः स्नेहग्रथिलो इतस्ततः परिभ्रमति विचिंतयिच यन्मनोरथशतैरगो
चरं यत्स्वप्नांतिच न गिरकचेरपि स्वप्नहत्तिरपियत्त्र दुर्लभा लीलयैव विदधीत्ति तद्विधिः १ देशाद्देशांतरं यातु पुण्यपा
पमयः पुमान् पुरः किं चिस्थितिः स्पंते संपदो विपदोपि च १ इति विचिंत्य गृहमेवयास्यामि इति यावत्तवं दूपुरंप्राप्तः गोपुरे
प्रविष्टुं लग्न तावत् पुनः मनसि चिंता समुत्पन्ना हा मुग्ध बुद्धि धर्मदत्त किं करोषि क्व यासि पुराप्रथमतः सौगेकलंपटेन त्वया
पितुः धनं निनाशितं मद्योत्तव मूढता यत्पितुं मरणमपिनाऽवगतं पुनः तया निर्लज्जया निस्नेहस्वानया साधारणस्त्रिया
ऽपमानं दत्त्वा निष्कासितो गृहमागतो तया कुलवत्या प्रियायाः पंचशतमहस्रा दत्तास्ते पि स्वकुबुध्याचिनाशिताः पुनः
गृहे गत्वा निजमुखं कथं दर्शयिष्यचे निर्लज्जो भुत्वा गृहे स्थास्यति तथापि स्वजनाश्च निर्धनं त्यागहीनं मुर्खशेखरत्वां हृ
सिष्यंति तद्वचनानि कथं सहिष्ये यतः वरं वनं व्याघ्रगजेंद्रसेवितं क्रमालये पुष्पफलांबु भोजनं तृणेषु शय्या वरजी
र्णवल्कलं न बंधुमध्ये धनहीनजीवितं १ अतोऽधुना वनाश्रयणमेव वरं इति निश्चयं कृत्वा पश्चाद्वलितो वनांत
र्गतः फलजलाहारेण प्राणवृत्तिं करोति एवं वने तिष्ठन् ऽन्यदा एकेन विद्यासिद्धेन योगीना दृष्टः मुखलक्षणवतां ज्ञा
त्वा प्रोक्तश्च बाबु कथं सचिंत इव दृश्यसे तेनोक्तं निर्द्धनत्वं कृतो निश्चिंतत्वं यतः निर्द्रव्यो ह्रियमेति ह्रीपरिगत
: प्रभ्रश्यते तेजसा निस्तेजा परिभूयते परिभवा न्निर्वेदमागच्छति निर्विण्णः शुचमेति शोकसहितो बुद्धेः परिभ्रश्यते
निर्बुद्धिः क्षयमेत्यहो निधनता सर्वापदामास्पदं १ एवं श्रुत्वा योगीनोक्तं अहं दारिद्रकंदकुद्दाने नित्रिसदंचद्दे तस्मा ११०
दहं एवं चिंतयामि मयणदेवेसरदत्तो लंकदहि दूणफएण बंमचवण यंमवरकं पणदाजिनदत्तो केण १ तेनम

मेहश्री आवर्त्तते दारिद्रं दहामि इति श्रुत्वा हृष्टो धर्मदत्तो ऽवदत् कथय कथं भवता दारिद्रध्वंसनं करीष्यति योगिनोक्तं स्वर्ण
पुरुषं साधयामि धर्मदत्तेन चिंतितं जीवहंसां वना यदि सुवर्णपुरुषं साधयते तदा तु वरं नान्यथेति ध्यात्वोक्तं सो योगेंद्र पुराश्रु
तमस्ति यत्सुवर्णपुरुषजीववधेन नीष्पद्यते तत्सत्यमथावा इति तदुक्तं श्रुत्वा योगी हा धिकार इति शब्दं कृत्वा थूथूकारं कु
र्वन् योगीप्राह तत् श्रुतं यातु पातालं तथाहुर्यचिजियतां ते चिरं तु गुणवक्रो यत्र जीवदयानहि १ ददातु दानं विदधातु मौ
नं वेदादिकं चापि विदांकरोतु देवादिकं ध्यायतु नित्यमेव न चेद्दया निष्फलमेव सर्वं १ पुनर्योगी किंनर्पातोद्धं करे ग्रहीत्वा
तन्नादनः पुर्वकं लोकभाषया गोरषवाक्यानि गातुं लग्नः तथाहि कंथजगोटी हाथलंगोटी एनहीयोगीमुद्रा जीवदयाही
णुं धर्मनहेरे करे यांबं मिमुद्रा जयैं: गोरष सुणरे बाबु १ अथिरए संसार असारा देषत सब जग जाइ सुतकलत्रपरिवारें मो
हो मरण न देषें कांइ २ गोरष० २ मारवहो कांइ जटा जनोइ चिणदयाधर्म नकोई जीवदया तुमे पाजो योगी हियमें निर्मल हो
ही ३ गोरष० सोनेका पुरिसा कि कीजे जोन हिं दया प्रधान तिण सोने पहरें क्याभाचें जिणसें त्रुटें कान गोरष० ४ गोरष जंपे
सुणरे बाबु मगणि सिरआपपीयारा जीवदया इक अवीचल पाजो अवरधर्मसविगा ५ गोरष० एतौ वचनै धर्मदत्तहृष्ट
स्तं योगी प्रतिं जगौ तर्हि कथं स्वर्णपुरुषः कथा रिस्यानिष्पादयिष्यामि योगीनोक्तं रक्तचंदनकाष्ठमयं पुरुषं प्रमाणयु
क्तलक्षं कृत्वा मंत्रप्रभावेण सर्वपैराछोट्य २ कं मे पातयिष्यामि ततो ध्रुवीनत्वजलं संसिक्तसत् स्वर्णपुरुषमयंभ
विष्यति नात्र संदेहः धर्मदत्तेनोक्तं तर्हि प्रसद्य तु धर्मं कुरु; यतः परोपकाराय सतां विभूतय अतो हे योगेंद्र स्वर्णपु
रुषं निष्पाद्य न ममापितवा प्रभादादारिद्रं नाशं यास्यति यतो गजोऽश्वानां पतिते ग्रामलचो किरिचकाकं लंघोपयति योगा

नोक्तं सद्वयंयोगीनः स्वर्णपुरुषेण किं प्रयोजनं गुरुकृपातोनाऽस्माकिरिह त्रां प्रार्थ्यते केवलं तवदारिद्रं दृष्ट्वा ममकरुण
त्पन्ना तेनतवार्थः मेवोपक्रमंकरिष्ये इतितस्योक्तं श्रुत्वा धर्मदत्तेनोक्तं सत्यंयूयंवदथ सवाहशा परोपकारकरणे
कृतत्पराभविष्यंति सत्कृनाकृपमिव तत् स्वदेहदुःखमपित्र्यंगीत्यपरस्योपकुर्वंति यतः कप्पासद्दसारिछडा विरला
जणागिजणंत नियदेहं फह विपुणि परंगुह्द मंथंति १ तदा योगीनोक्तं सद्प्रथमतः कृष्णचतुर्दशीपर्वतमध्या
तोसंधानीयमानितं विलोक्यते ततोशवपिचलिते श्रीतोछकुंडयो पानीयमानीतं रक्तं चंदनकाष्ठमयपुरुषप्रमा
णपुत्तलकं योगिनाघटितः सर्वेप्याकृतिसंयोगामेलिता कृष्णचतुर्दशीरात्रौ पुनः शवपितृश्मशानंगतो तत्रायीकुं
डंकृत्वाऽग्निप्रज्वालित तत्रलोहरः कांमिष्टणघक्कपार्श्वेस्थापितं तत्समीपेस्वयं निविष्टः पुनः धर्मदत्तस्योक्तं तवापिलो
हरक्षास्ति तेनोक्तमस्ति किंचित् परंसवदीयाकथास्ति चेत्तदारक्षया किं प्रयोजनमित्युक्त्वा नागतबुधित्वा द्रणिकस्य किं
मपिहृदिविचिंत्यगुप्तंप्रक्षरक्षार्थंसमीपेप्रेष्टतं अथसयोगीना धर्मदत्तस्तस्मनाग्रतः पराङ्मुखो निवेसितः उक्तश्च तथा
पश्चात् नविलोकनीयं तयोरंतरे रक्तचंदनपुत्तलकस्थापितः ततो योगिनापूर्वक्रियाकृत्वा शांतेस्वेप्सितफलं सिद्ध
र्थंसर्षपानतिमंत्र्य धर्मदत्तस्यपृष्टिमेवाछोटयति एवमाछोटयतां कियतिवेलालग्ने धर्मदत्तस्य चित्ते विकल्पोत्पन्नो
यदनेन योगीनादृष्टपूर्वं ममायमुक्तमस्ति रक्तचंदनघटितपुरुषस्य मंत्राछोटनैः स्वर्णपुरुषो निष्पादयिष्यामि अथ
नातुकाष्ठपुरुषंमुक्त्वा ममपृष्टिमेवाछोटयति तदा किं ज्ञायते ममैव मारणायनप्रवृत्तिं न करोति किं सत्यं भवति चेत्त २११
दायस्य निष्पाद्यंभवति तदेवाछोटयति अतोऽत्रतत्त्वं न दृश्यते ऽस्यकुटिलस्य विश्वासो नकर्तव्यै नितिशास्त्रावप्युक्तं

मितिविचिंत्यसर्वापन्निवारणसमर्थस्य सकलश्रुतसारस्य नमस्कारमहामंत्रस्य ॐनमोअरिहंताणं शिरस्कंशिरसिस्थि
तेक्षिप्यादिना वज्रपंजरस्तोत्रेणात्मरक्षाकृत्वा सर्वाणिस्वांगानि वज्रपंजरस्तोत्रगतांगन्यासेनांसेध्यानिकृत्वा तमेवध्यायन्
स्थितो योगिनापियावदष्टोत्तरशतावधिराछोटनं विधियमाण्यष्टं चयस्तिकर्तुलग्नः तावत्ताकमरेण चुक्रदृष्ट्या वि
लोकनेनप्रकृसत्कृयत्नदृष्टः चिंतितंचएषस्तु मममवधायनेस्त्रायेखकृप्रगुणीकरोति नात्रकाश्चिततत्र विलंब ततो
त्पन्नबुद्धिना धर्मदत्तेनकटितिगुप्तरक्षितखड्गंसमादाय संमुखित्य यथाशामे चहत्वाकुंडेतपातितः तदामंत्रक्रिया
प्रभावेन योगिशरीरस्यस्वर्णपुरुषोजातः यतोयपरस्य निराधराधस्योपरिदुष्टं करोति सस्वयमेव तत्दुखसंकटे
पततिनात्रसंदेह ततोधर्मदत्तेनचिंतितं यदनेनपापिनाप्रथमतः एवकूपटकलयाधर्ममार्गचवनरचनयामां
वप्रतारितो परमतिपापप्रवृत्त्या स्वशस्त्रस्वोपघातायेजातं अतोधिगस्तुलोभस्य यतः लोभस्तक्तोनचेत्तर्हि तस्या
निरफलंरलं लोभसक्तोन चेत्तर्हि तपोनिरफलेरलं १ जीवोलोभवशात् स्वेष्टमिद्वर्मद्रांतिपापानिकरोति परंपु
ण्योदयंविनास्वचिंतितात्कीमपिविपरीतं भवति विनाधर्ममागतं दुःखं न कोपिविफलीकरोति एवंचिंत्य देवाज्ञा
ततजातं शितोष्णकृलेनाधूनाएनंसिंचयामितिचिंतयन् प्रवानितशीतोष्णजलेनप्रहणायप्रक्षितजलस्थाने
गत तत्रस्वजलमादाययावताकुंडसमीपमागत्य विलोकयति तावतास्वर्णपुरुषंनपश्यति ततोतदर्थवियोगे
नमूर्छितो सभापतितः पवनैर्मचेतनीकृतो चिंतयति अहोमयापापंकृतं फलमपिनप्राप्तं गमनानुऽहं चंमाल
पातकंप्रतिगतः स्वोदरपूर्तिअपिनजाता दादैवपंचामृतपात्रस्तंकुधितस्य हस्तेदत्वायावताकृधिनोमहर्षि

कवलं कृत्वा मुखे क्षेप्तुं प्रवृत्तः तावत् जातमर्कटमदस्योद्दालितं सा गतिमिमा पिजाता द्वादैवत्वया ऽहमेवोपलक्षितोस्मि
पतितो परिसत्ता प्रक्षिप्तः हारो कृतः यदि त्वमस्मिन् दातव्य मा सुतदानतः दर्शयित्वा दुःखोपरि दुःखं व्रणे क्षारक्षेप मि
वाति दुःखं कस्मात् दत्तं किमपि करुणा नांगतैव मया किं तवापराधः मिति विलपन् शेषरात्रिमहं दुःखेन समाप्तिनीता
प्रभाते चिंतितं जातस्वर्णपुरुषं वनांतरवासिना केनाप्यपहृतः अतोहं राज्ञः समीपे गत्वा पुत्करामि यतः दुर्बलानामना
थानां सर्वेषां पार्थिवो गतिरित्यादि॰ १ सवाहत्रानां सुराज्ञां राज्ये पितरो केवलं जन्मदे भवति परं समग्रजन्म जीवितं
या च सुखं निर्वाहस्तु राजमाहृ भवति इति ध्यात्वा सवत्समीपमागतोहं मध्यनाड्य हृ वतां तक्षोलते तत्तु ऽतपरं मम न
कुत्रापि गंतव्यं नास्ति यतो न रिक्षाद् अधिको प्यस्ति यतः चतदमनमश्रातपाजनं आश्रितसरणं चराजचिह्नानि अति
षेकप्रदवंधे वालव्यजनं दुर्वलस्यापि १ अतो स्वामिन् सोहं धर्मदत्तोस्मि अतीव दुःखाक्षोपतीतो दुःखेन विकलीकृतः
हृदयो योग्यायोग्यं यत् तत् प्रजपामि ततस्वामिनामन सिनानेतव्या अति दुःखपीडितानां बुद्धयः विसंस्थुला भवंति
दुःखिते मनसि सर्वमसमिमित्यादिवचनात् अतो दुःखाक्षोपतितस्य ममत्वमेव गतिर्मतिः शरणमालंबनं से वद्धिसमु
द्धरणीय ततो राजा धर्मदत्तस्य विज्ञप्तिं श्रुत्वा सस्वजनैरज्ञाचसर्वैः कृपयेक्षित परस्परं वक्तुं लग्ना ऽहो श्रीपतीश्रेष्ठिनः
पुत्रस्येदृशी अवस्था जाता अतो न केनापि धनादिगवेनिकरणीयेति अथ राजा धर्मदत्तं प्रति वक्तुं लग्न लोतर्महा
सिद्धिरूपो स्वर्णनरो केनापि सिद्धगांधर्वविद्याधरव्यंतरेण वाहृतो भविष्यति सकृषमस्युपुण्यस्य त वदस्त्ते समाया २१२
ति पुनरीदृशो हि प्राप्यशालि दैवतबलयुक्तो मादृशिकसीरोमणी पुरुषो भवति बलवत्तः परस्य हस्ते गतो आ

त्वा तुभ्यं ददाति तव दुःखं च दहं अपाकरोति यं मतो लक्षकोटिमानं स्वर्णं पुष्पे छयाया वस्तु तत्परिमितं स्वर्णं स्वकोशाद
हं दापयितं ला त्वा सुखिस्व धर्मदत्तेनोक्तं देव तमेव स्वर्णनरश्चेत् प्राप्यते तदा मे निवृत्ति अन्यस्वर्णं तु न गृह्णामि ना
हं भामिणोस्मि अतोऽन्यहाटकं न गृह्णामि पुनर्न वाच्य यदि स्वभुजोपार्जित स्वर्णनरो परदुःखसंजनैकरसिकस्य तस्य
रणत्रारणागतेन मया न प्राप्यते तदान्यस्वर्णग्रहणेन किं अतो यद्भवतु तद्भवतु नाहं अन्यस्वर्णं गृह्णामि अन्यस्वर्णं लि
त्वा मदस्य पुत्र विरुदं लज्जयामि मम स्वर्णपुरुषस्तु त्वदीयनगरोपवनांतरे एव गतः नान्यत्र पुनरपि परदुःखसंजनवि
रुदवाहकैः नृपतिभिः देवतादिकृत वस्त्रकंचुकालुंपणादिमाहसधैर्य बुध्यादिबलेन देवादिपार्श्वादानीय दत्ता
नि वर्तमाने तु त्वमपि परदुःखसंजक बिरुदवाहके पितुरधिकपुत्र वत्सप्राजापालको विराजमानोसि यदि मम दुःखांतो
वतार्य बुद्धिबलेन कोपि बलेन वा हाटकं कृत्वा दापयिष्यति तदा तु तव चरणोपांते स्थित्वा सेवा करिष्यामि अन्यथा तु स्वस्त
स्तु तव पुनः देशांतर यास्यामिति तस्योक्तं श्रुत्वा चिंतयितुं लग्नः रहो यं मम पुर निवासि दुःखसंतप्तो ममोपांतमागतो य
दि अस्य दुःखं न लंजयामि चितो यश विफलीभवंदीयमानं धनं तु न लाति गत वस्तु पुनः देवायत्तं किं करोम्यत्र विषम
मापतितं मम सभायां मदस्त्र पोमुसटाधीरवीरा परोपकारकरणैकरसिकास्ति अतोतेषाम ध्येयकोपिकार्यं साधयति
तथापि ममैव माहात्म्यं इति निश्चित्य स्वहस्ते बिटकमुत्पाद्य समक्षम सभायेत्युक्तं अस्ति कमम सभायां मा दृशा होपुत्र
योऽस्य स्वर्णनरं वालयति त्वा स्वकीयां मदीयां च सभायां अलंकार भवति तत्कार्यकरणैको इमं बीटकं गृह्णाति इति
वदन् सर्वेषां बीटकं दर्शितं परं कोपि दुसाध्यः कार्यत्वात् करं न प्रसारयति तदा चंद्रधवलकुमारे चिंतितं स्वर्णपुरुषं तुम

धन्यचरित्र
२१२

दायत्तं पितृविटकं न कोपि गृह्णाति इति वदन्नतो ममैव ग्रहणं युक्तं यथा पितुः महत्त्वहानिर्भवति ऽस्य च उखननक्ति पि
तृमहत्त्वे ऽखंडिते ममैव ममैव महत्त्ववृद्धिः पित्रास्फत्तरणात्सुपुत्रत्वेति ख्यातिः रिति विचिंत्य कुमरेण प्रणामपूर्वकं वि
टकं गृहीतं तं दृष्ट्वा राजा लोकाश्च चमत्कृता संजाताः परस्परं चा वदंति अयं हि देवादिकृत छलरूपो ऽज्ञातव्यतिकरो ऽनि
र्णितस्थानमज्ञा दो केनोपायेन वा कस्मा माहात्म्यात्तु वामंत्राधाराधनेन नः वा स्वर्णनिरंकपं वा जयिष्यति कथं स्वप्रतिज्ञातं
निर्वाहं करिष्यति इति महदाश्चर्यत्वाऽसाध्यत्वाच्चानेकमत्या मंत्रयति अथ कुमारेण बीटकं गृहीत्वा धर्मदत्तेन सह वाच
पि मता तो निर्गतो कुमरेण चिंतितं यदा ऽस्या कन्ये दीयते तदा ऽस्य मन सिद्धो पितृंकोत्या दनं स चिंष्यति कार्यस्य च ऽसाध्य
त्वं न न चिंष्यति प्रस्तुत विचित्रवार्त्ता लोकाः अमहुलो ह्या चुनं कृत्वा ऽस्पा ध्यानं दास्यंति ऽयमपि च ममोपकारश्रेष्ठ त्वनश्च
ह यिष्यति अत्र महान् यत्न प्राप्तिस्थाने ऽप्यप्राप्तिर्भवति यो या दृशं कार्यं तत्तदनुरूप आडंबर पूर्वक मेव कर्त्तव्यमि
ति अतो विलंबकरणमत्रायुक्तमिति ध्यात्वा धर्मदत्तायोक्तं स्वर्णनरकस्मिन् स्थले कृतो तत्स्थानं दर्शय तु धर्मद
त्तेनापि पुनः सव्युत्पत्तिकरपूर्वकं स्थानादि दर्शितं राजकुमरोपि शिरोधूननं धर्मदत्तं प्रत्याह तात इदमेतत्तु स्वप्नम्
क्तिमतां केनापि देवेन दानवेन विद्याधरेण वा तत्र सुवर्णनरो गृहीतः न तु मानुषेण इति ज्ञायते अतोऽत्र यदि रात्रौ
स्थीयते तदा कया रीत्यात्तस्वरूपं ज्ञायते धर्मदत्तेनोक्तं यथा ज्ञायते धर्मदत्तेनोक्तं महद्भुतवृत्तान्तं चरोऽस्मि कुमरे
णोक्तं चिंतास्फुरणं न प्राप्तं नगरे न प्रविशामि मा ऽद्य तिं विधेहि इत्युक्त्वा तौ परिभ्रमणं चिन पूर्ति कृत्वा रात्रौ २१२
कस्मिंश्चित्तस्य स्थले सुप्तौ प्रथमे गते यामे धर्मदत्तमुनिद्रावशं गतो कुमरस्तु जागर्ति तावता दिव्यानो द्वारचः श्रु

तः ततो कौतुकाक्षिप्तचित्तो कुमरो धर्मदत्तं निद्रायमाणं मुक्त्वा खड्गं करे कृत्वा मार्गेऽतिज्ञानानि कुर्वन् अग्रतश्चलितः स्वर
नुसारेणैव गच्छन् दूरे क्वापि वनांतरे विस्तीर्णं यक्षस्य भवनं दृष्टं तस्मिन्न्यातो द्वारं च पूर्वं कनाटक लग्नं ज्ञात्वा कुमरोपि साहसं
धृत्वा तत्समीपे गतः परं दत्तकपाटं देवगृहं दृष्ट्वा सविस्मयं तत्र स्थितः इतस्ततः विलोकयता मे कं कपाटे छिद्रं लब्धं
तेन छिद्रेण पश्यतां मध्ये ऽष्टोत्तरशतं देवकन्यानां वृंदं नृत्यति तन्मध्ये चैकां रूपलावण्येन तदधिकतरां दृष्ट्वा विस्मितो परं तां
लक्षणेन मानुष्यकनी इति निर्धार्य विस्मितो चिंतयितुं लग्नः एषा मानुषी कनी देवकनीभिः सह कथं निवसति परं विधेर्निमा
णं पश्यति जातो मानुषी ऽपि रूपादिना देवकनीवृंदं मधरयति पुनरपि नैपुण्येन पश्यतां मानुषी मे वेषेतिणीय घटि मात्रं त
त्र स्थितो तावता धर्मदत्तस्मृति पथमागतो ऽहो मया तत्र निद्रायमाणं धर्मदत्तं मुक्त्वा ऽत्रागमनं कृतं परं तत्र कोपि श्वापदा
दिस्तमनागच्छति तदा निद्रायमाणस्य का गतिः इत्थं निकौतुकानि तु जगति बहूनि भवंति अतोऽहं शीघ्रं तत्र गच्छामि
इति ध्यात्वा पश्चादलिज्ञानपूर्वकं पश्यन् तत्र धर्मदत्तसमीपमागतः सोपि तत्क्षणमेव प्रबुद्धोस्ति कुमरेण जापितः सो सड
त्वया किमपि श्रुतं वा न हि तेनोक्तं स्वामिन् नैते अंगालाशाद्यायमाना नेरवीचक्रलक जायमाना तु श्रूयते नान्यत् किमपिति
: धर्मदत्तोक्तं श्रुत्वा कुमरोपि प्रहृष्टस्सोक्तं सड त्वया तु सर निद्रया रात्रिर्नीता मया तु आजन्म यावद विस्मरणीयं कौतुकं दृ
ष्टं धर्मेणोक्तं किं कथं कदा ऽथ प्रहरयामिनि गते अतो ध्वगीतादिरव श्रुत तदनुसारेणाहं तत्र गतः एकं देवकुलमपि हि
तकपाटं दृष्टं कपाटछिद्रेण मया विक्षितं तदास्मिन् त्रातमष्टोत्तरं दिव्यदेवकनिष्टस्यंकु ह्येति दृष्टाः तन्मध्ये चैका दे
वकन्याजित्वरी मनुष्यकन्या नृत्यंति दृष्ट्वा तत्र घटिकामात्रं तत्र स्थित्वा एकाकिनः तव चिंतया शीघ्रमागतः परं तन्ना

टकं नाद्यापि विस्मरति तत्श्रुत्वा धर्मदत्तोऽवादीत् स्वामिन् यामानयी स्त्री त्वचता दृष्टा सा मम प्रिया घटतेऽत्रैव वने मम
प्रिया केनापि हृतास्ति ततो झटिति चलत यूयं तत्र गत्वा तामहं पश्यामि ततो द्वावपि चलितौ यावत्तौ यक्षगृहद्वारे तावत्ता
द्वां विसर्जितं दृष्ट्वा धर्मदत्तो हस्तौ घर्षयन् राजकुमाराय पुनः पृच्छति सा कियन्त्वायमाना किंवर्णा कीदृशं मुखादि
निर्माणं कुमारेणापि यथा दृष्टं स्वरूपं निपुणतया प्रोक्तं तत्श्रुत्वा धर्मदत्तेनोक्तं स्वामिन् मम स्वर्णपुरुषेणाजं परं मम प्रि
यां तामेव वालयित्वा ददातु राजकुमारेणोक्तं मा चिंतां कुरु यदि मे जीवोऽस्ति तावत् तां मेलयिष्यति प्रतिज्ञां कृत्वा अथ प्र
सातेऽप्यजीते देवार्चकेनागत्य तन्मुद्घाटितं मध्ये गतौ द्वौ यक्षौ नमस्कृतौ तदा कुमारेण चिंतितं मयाऽस्य प्रिया वालन
प्रतिज्ञा कृता सा विना देवसाय्यं सफला न भवति तस्मादहं यक्षमाराधयामि यक्षप्रसन्नात् सर्वसमीहितं प्राप्तिस्विष्य
ति तदाऽऽग्रायं धर्मदत्ताय ज्ञापयित्वा कुमारो यक्षाग्रे दर्भसंस्तारकमास्तीर्य त्वमेव शरणं यावदिष्टसिद्धि निकृत्वाति
श्चलचित्तौ तत्र तमेव ध्यायन् स्थितः तृतीयवासरे रात्रौ सिंहव्याघ्रसर्पादिलयकरुरूपेण चालितोऽपि कुमारो ध्यानाच्चलि
तः ततोऽत्यद्भुतं साहसं दृष्ट्वा यक्षः प्रत्यक्षो भूत्वा प्रोक्तं तुष्टोऽस्मि तव धैर्यात् त्वं किमीहसे इति प्रोक्ते कुमारेणोक्तं देवम
मभित्रस्य धर्मदत्तस्य प्रीया मम अर्प्यय: यक्षेणोक्तं ऽत्रार्थे ममाधिकारो नास्ति तर्हि कस्य यक्ष सा मम प्रियाय तासाम
याऽत्स्यं दातुं न शक्यते कुमारेणोक्तं कथं यक्षेणोक्तं शृणु तमम वार्तामेकं एकदाऽहं प्रियासहितो क्वापि वनांतरे
गतो तत्र स्वेच्छया परिभ्रमण क्रियां कुर्वतं मया तत्र सा दिव्यरूपा मेनिकाप्यतिरूपा सुप्ता दृष्टा मया विमृष्ट महो
क्वापि मानव्ये दृशा न दृष्ट्य पमागता मदद्याश्चर्यकारणी चेष्टा आश्चर्य प्रियामन्तिया पार्श्व मुंचामि मा च नां दृष्ट्वा प्रश्न

न्तचित्तात् भवति अतो मया पूक्त्य मत्स्री मा पार्श्वे मुक्ता अथ सा तां दृष्ट्वा प्रमोदलाम जाता मामतियत्नेन रक्षति क्षणमपि न
मुंचति अतो मदायत्ता नास्ति ततो कुमारेणोक्तं देवपक्षराजमयात्वे तदर्थं त्वमाराधति अतो सा मे समर्पय यक्षेणोक्तं सा मया
प्रियायै समर्पिता अत्रार्थे न मम सामर्थ्यं न गृहकलहं कोऽसमुद्घारयति नाहं वेद्मि अस्तु यत्त्वं यावते तत्र वसमीहितं करोमी
पनेतत् इत्युक्त्वा यक्षोऽदृष्टोऽभूत् कुमारोऽपि यक्षोक्तं श्रुत्वा हर्षविषादविस्मयाश्चर्यादिग्रं करसावसज्ञन् चितयति धिगद
वापि स्त्राधीना एव दृश्यते अथवा मोहनीयं कर्म किस्य नमुज्ञापयति सर्वेनि अलङ्कृजिनागम द्वाई जीवा कर्माधीनाऽस्ति नात्र
विस्मयः अथ कृत प्रतिज्ञायाः पालने कोऽप्युपायेत्ति क्षणं विमृश्य निर्णितं विना तपः क्रियां नापरोपायः इसाध्यमपिकार्यं
तपसा सिद्ध्यति यतः यदूरं यद्दुराराध्यं मित्यादि ॥ इति विचिंत्य तां यक्षिणीमुद्दिश्य षष्ठ उपवासानि श्वलकृताः पूर्ववृत्तं
धैर्यबलेन कंपितासना प्रत्यक्षीभूय वत्साह्य वत्स किमेवं साहसं क्रियते कुमारेणोक्तं धर्मदत्तस्य प्रीयामर्पयतु यक्षिण्यो
क्तं एषा कस्मा ते नार्पयामि परं चोक्तः साहसानि धर्यतुं मशक्ता इत्युक्त्वाऽनिच्छत्यापि वस्त्राभरणैः सत्कृत्य साऽर्पिता
कुमारेणापि धर्मदत्तमाकूय प्रोक्ता एषा तव प्रिया लभनि वामोऽर्पिता दिव्याभरणस्तुषितां उरूजेश्चमत्रोलितां स्वप्रीयां
विक्ष्य हृष्टमना कुमारं प्रत्युवाच सिद्धं न: समीहितं तव प्रसादात् पुनः कुमारेणोक्तं चलता अग्रतोऽधुनायुष्मानत स्वर्णनरं
समर्पयामि इत्युक्त्वा प्रियामादाय द्वावपि तत्र श्मशाने गतौ सा तिस्ता न हक्षामंत्रप्रदेशश्च भिदर्शिता सो सद्मात्रं त्वंसु
मंखनयतु तदाक्रान्तेन तत्राखनितं तत्र स्थोदे दिप्यमानो महास्वर्णनरो निर्गतः तदा धर्मदत्तेनाचिंति एवं विधनि
ष्कारणोपकर्त्ता कुमारे वनान्य अधुनावातशोपकरोमि तथापिसुप्रतिकारो न भवामि तथापि यथाशक्त्या तस्य सेवायां

धनाचरित्र
२२५॥

प्रवर्त्तितव्यः सदा तस्मात्कुलेन प्रवर्त्तनं कर्त्तव्यं पुनः २ स्वमुखेन तस्योपस्तुति कर्त्तव्येति श्रुणं विमृश्योक्तं तो कुमरजी
त्वयापरमोपकारः कृतः यदेकं मुखेन शतं सहस्र वर्षैर्वक्तुमशक्य अतःपरं किं याचेहं तदा कुमरेणोक्तं ममापि प्रतिज्ञा नि
र्वहिणा चित्ते महानंदो संजात पुरषस्य स्वीकृपालनेनैव योस्मद्यं आप्यते यतः राज्यं यातु श्रियो यातु स्याद्वि १ नवमनोरथपु
त्तौ मया सर्वेलब्धं मित्युक्ता चिरंते कुमर धर्मदत्त प्राह स्वामिन्नेष स्वर्णनरं त्वमेव गृहाण मम तु प्रियाप्राणेश तत्रां स्वया
स्वर्णनरो प्राप्ताः अतो यूयमेव गृह्णातु कुमरेणोक्तं किं वातुलोसि किं वा प्रियादर्शनेन मतिमोहो जातः यदयं
बहुप्रयत्नसाध्यानि दुर्लभोयं प्राप्य कस्मात्त्यजक्षाति तदा धर्मदत्तेणोक्तं स्वामिन्नहं वृणिग्मात्र तेन नायं मगृहे घट
ते अतो यूयं गृह्णातु मम तु तव कृपयाल्पं संचिष्यति तचयोप्योयमेवानान्यस्य कुमारेणोक्तं कुत्रापि त्वत्सुतं कष्ट
कोपि करोति यद्दिना कोपि न भवति त्वमेव प्रति वनन्त्वामितासि तन्नाथादिमहानकष्टं सहितं मरणं तोपस्थास्यति
लेक्षैर्निष्पादितोयं त्वया स्वर्णनरः समया कथं गृह्यते अतस्त्वया निष्पादितो त्वमेव गृहाण धर्मदत्तेनोक्तं स्वामिन्
स्वर्णनरग्रहणयोग्यं मम तायं नास्ति ममताप्युं मयापरिक्षितं चेद्रप्यपि सवति तदाक्षणं नरमध्ये कस्मान्न छति गत
आज्ञोपि त्वयास्ववीर्यपुण्यबलेन च प्रगटितो नृमया दृत्तो त्वया प्रकटीतो त्वमेव गृहाण मम तु एतन्नणे स्वचरणास्ति
मयात्वयं प्रुपायनी कृतो एवमुत्याग्रहेण कुमरेमानितं वरं कुमरेणोक्तं सोलड् अस्मात् यथेच्छं स्वर्णं गृहाण ये
न त्वं व्यापारकरणाय प्रसवति त्वया ग्रहिते मम चित्तमानंदमदुरं सवति तदा धनदत्तेनापि तस्मात्स्वर्णनरात्स्वति २२५
दिनं शीर्षमात्रं मुक्त्वा ऽन्यत्स्वर्णं गृह्णाति एवं कियंति दिनानि स्वर्णं ग्रहित्वा पुनः कुमारं प्रत्युक्तं त्वत्कृपया मया

व्यवसायायोग्यं स्वर्णं ग्रहितं मद्धनात्तु सवतात्तं ग्रहित्वा नगरमलंक्रियतां ततो कुमारेण त्वाग्रहात् गलाशीर्षमात्र स्वर्णनरस्य त्या
ग्र कापि संगोप्य गृहं ययौ राज्ञो मिलितः राज्ञा पृष्टं तस्य दुखितस्य समभिहितं सिद्धं कुमरेणोक्तं तच्चणप्रश्नः के तस्य सभि
हितं सिद्धं राज्ञोक्तं सर्वं संजातमिति नान्यत्किमपि पृष्टं निर्लोभित्वात् राजसमक्षं सात्त्वत्वः धनसंबन्धादि सर्वं जाच कुमरे
णापि प्रस्फुटनसयात् न किमप्यधिकं विस्तरेणोक्तं राजा कुमरेपुनः स्वस्वगृहदेहादिकार्यकरणाय प्रवृत्तौः अथ धर्म
दत्तः अनेतं स्वर्णं लात्वा सप्रियोकांपिनीकटवर्त्तिदशानगरे गत्वा सव्यं गृहं ग्रहित्वा स्थितः सत्रस्थिते तेन स्वर्णेन व्यव
सायकर्तुं प्रवृत्तः अनेकानी गंत्रीकरसङ्घकटानि क्रयाणकैः स्तृत्वा देशांतरे प्रेषितानि तत्र च स्वपुण्यप्राग्भारादयेन विंश
तिगुणमूल्येन विक्रितं पुनः तत्रत्यं क्रयाणकं स्ववास्तपुरे आनितं तत्रापि दशगुणं मूल्ये क्रितं इत्येवं गमनकर्वतां स्तोकेनैव का
लेन षोडशकोटी धनं मेलीतं अथान्यदा धर्मदत्तेन चिंतितं षोडशकोटिधनं तु प्राप्तः मद्धनात्र निवसनं न युक्तं स्वपुरं यामि पुनः
पितुनाम उद्योतयामि मुखलार्थया मनोरथान्पुरयामि स्वकुन्यादिन्यत्पर्णयामि सुपात्रदानं पुजादिभिः प्राप्तः नरभवसफ
लं करोमि इति विचिंत्य तत्रस्थं व्यापारं संहृत्य महत्तं सार्थं संमील्य सुखासनेनिवेश्य प्रियां स्वयं रथस्थो ऽश्वादिवाहयप्रेछा पू
र्वकमस्तिढो ऽनेकशतसटैः प्रवृत्तो स्वपुरगमनाय प्रस्थित ततस्तोकैरेव दिनैः स्वपुरासन्नं प्राप्तः स्वगृहं प्रतिवर्षापि कोप्र
षितो यतो धर्मदत्त श्रेष्ठी बहुधनमर्जयित्वा महद्धियुक्तो आगतः तत् श्रुत्वा पूर्वं जायया बहुधनार्जनमिति श्रुत्वा स्वजने
र्वर्धापनिकायां वस्त्रधनास्वषणादिकं ददौ विविधसुखासनयानवाहने विविधवस्त्राभरणेश्चातिवः शोतां कृत्वा वि
विधआतोद्यानि वादयन् अर्द्धमिहिकयाधावन् योजनं यावत्संमुखमागत्यः अथ स्वजनादीनां जोत्कारपूर्वकं गाढमालिं

गप्रमिलितः परस्परं सुखक्षेमवार्त्ता पृष्ठा ततोऽकलदृशान् अतिपरिचिताश्च ससन्मानपूर्वकं स्वगृहे संस्थाप्य ऽन्येषामपि यथा
योग्यं वादित्र्यश्चादिषु अश्चवारिकां कारयित्वा बहुविधमंबरसहीतः सहस्रसंख्याः कुपरिवृत्तो अनेक वाजित्र वाद्यमा
नो ऽकुलवधूभिर्धवलमंगलानि गायमानो प्रवलोत्साहःपूर्वकं याचकजनेभ्यो दानं दियमान त्रिपथचतुष्पथराजपथेषु प्र
तिपदं पुरवासीमहाजनेजो त्कारक्रियमानो स्वगृहमागतः पूर्वजायाया अःकृतपुष्पादिवर्द्धापयित्वा गृहे नीतः आस्था
ने वाप्तास्थितस्तदा स्वजनैरन्यैः परिचितान्यैर्वितैः अः विविधवस्त्रा भरणस्वर्णरूप्यभाजनकेश्रोपायनानि कृत्वानि ततो गृह
मर्यादिया राह्निद्व योग्यानिरक्षितानि तथा कुमरेणापि विविधदेशोत्पन्नवस्त्रादिभिः यथायोग्यं परिक्षपितानि ततो धनवर्त्ती
सुखासनादुत्तीर्य बहुविधवस्त्रद्रव्यादिमोचनपूर्वकं पूर्वजायायां पादयोपःतीतः तयापि आसिर्वादं दत्वा गाढमालिंगि
ते परस्परं सुख समाधि पृच्छाकृता सर्वैपि महानगरवासिनोपूर्वाश्रितः लोः कायो यथा जानाति मिलनायागच्छति धनद
त्तोपि तेषाम श्रावकं सन्मान्य तर्पयति समस्तनगरे तीवयशो प्रसृतः पत्रपतांश्च धनपतिश्रेष्ठिन पुत्रकिं इत्यं पितृनाम वर्द्धा
पितं पूर्वक्षिणोत्सत्वा पि स्वभुजाबलेन बहुनामर्जयित्वागतः कुलं चोद्योदितं यस्य पुत्रो भवति मकुलमुद्यालयतियतः
शार्वरिदीपकचंद्रन्यादिव १ एवं प्रतिगृहं प्रतिमुखं यशो जल्पयति ततो द्वितीयदिने स्वजनमित्रज्ञातिजनान्निमंत्र्यादिभ
द्रस मुखर्वक्षिकादि रसवत्या भोजयित्वा पुष्पतांबुलादिवस्त्रा यथा कथित मातापित्रा अश्रुलोचनमरणपूर्वकं अकूवती स्वा
मिन् पूर्वजातां धर्मप्रसादेन तव दर्शनं जातं एतावंति दिनानि मया महादुःखेन गामितानि तदुःखं मम मेव जानाति वाजिनोवे २२६
त्ति एतदुःखं शत्रोरपि मा भवतु परं कष्टदर्शनेन तत्सर्वं विस्मृतं मधुनात्वमहाभाग्यवतीनां शिरोमणी जाता सर्वेषां स्वजना

द्गिनां हर्षसंतोषसंजात अथ धर्मदत्तोपि त्पक्तव्यापारो करणाय प्रवृत्तः अथ यशोधवलेन राज्ञा मुकरं निविद्धमणितपालितदर्श
नेनोक्रूतवैराग्यप्रकर्षेन चंद्रधवलाय राज्यं दत्वा दिक्षामादायदुस्तपं तपं तस्त्वा घातिकर्माणि क्षपयित्वा केवलज्ञानमासाद्य पृ
थिव्यां बहुन् भव्यान् प्रबोध्य अंते एकमाससंलेषनं कृत्वाऽघातिनं पियोगरोधनपूर्वकं क्षिप्त्वा महानंदपदं प्रपेदे अथ चंद्रध
वलोपि न्यायेन राज्यं कुर्वन् अन्यदा दारिद्रपिमितान् लोकानां वेक्ष्य संजातकरुणया स्वर्णपुरुषोत्पन्नस्वर्णेन विश्वं मदारिद्र
कृत्य स्वकीयं चंद्रसंवत्सरं प्रवर्त्तयामास अथ तस्य राज्ञरन्यदा पाश्चात्य रात्रौ जागृतेन राज्यचिंतां कुर्वतो धर्मदत्तस्मृतिपथमा
गतः अहो मया प्रमाद बहुलेन राज्यमत्तेन परमोपगारि कृतस्य चूडामणि परममित्र धर्मदत्त न कदापि स्मृतिपथमानितो
अतो प्रभाते तस्य शुद्धिं कृत्वा सतायो माऽयादरो पूर्वकं सन्मानं दातःव्यं क्षितिलता विवर्द्धनीया एवं विचारयन् प्रभा
तसंजात ततो राजा सिंहासनमुच्छाय प्रभातिककृत्यानि कृत्वा आस्थानमः लंकृतः नगरवास्तव्ये स्मानां पृष्ठं श्रीपतिश्रे
ष्ठि पुत्रे धर्मदत्तेऽत्रास्तिन् वादेशांतरे तेनक्तं सत्तुदेशांतरे गत बहुद्रव्यमर्जयित्वा गृहमागतस्य पितुनाम मद्योतितं मधुना
नगरमध्ये मस्य समानं न कोप्यस्ति मुख्य कास्ति तिच्छुत्वा महर्षे मुख्यमंत्रिणं संप्रेष्य सबहुमान पूर्वकमाकारितः धर्मदत्तोपि
अद्भुतोपायना त्वा मंत्रिणासह राजसभायां समागत्य राजानं नमस्कृत्यो पायनं चाग्रेष्टतं राज्ञापि बहुमानं दत्वा स्व समीपवर्त्ति प्रदेशे
स्थापितः सुखक्षेम वार्त्ताचि पृष्ठा पुन राज्ञा प्रोक्तं यत त्वयाऽस्माकं दत्तेन स्वर्णपुरुषेण धरित्रीगत लोकानृणं कृतेन मम
यशा सर्वत्रापि प्रवर्त्तते मत्त वेवोपगार धर्मदत्तेनोक्तं स्वामिन् किमर्थं मम प्रस्फुल्लनं कुरुत स्वर्ण निरस्क सवता प्रगटीकृतः
मम भाग्याधिनोसि वेत्क घंक्षणे मम हस्तात्र्ताति प्रसुतस्तवतात्तु मम वियोग दुःख निवारितं स्वर्णं दत्वा दारिद्रं चस्फेटितं

मनुष्यानंदंक्तोसवतेचरादितोहं एवंपरस्परंसज्ञानस्वतावत्वात् गुणग्रहणंकृत्वा राज्ञाधर्मदत्तस्य नगरश्रेष्ठिपदंदत्तं पट्टबं
धपूर्वकं वस्त्राभरणादिबहुदत्वा सर्वमहत्त्वोमहत्राजकीयजनैर्महस्वमहत्स्याविस्तत्त्या गीतनृत्यवंदिविरुदादिपद्य
नादिमहामहेनगृहंयावत्रनीतः धर्मदत्तेनापियथायोग्यं तांबुलवस्त्रादिदत्वाविसर्जिताः नगरेयुत्तोदृद्धिसंजाता प्रत्य
हंराजसमायांयाति राजापिदिनश्मानहृद्धिकरोति अथान्यदाराज्ञापृष्टं तवयार्थ्येकियद्धनंवर्त्तते धर्मदत्तेनोक्तं स्वामि
न्तवप्रसादात्षोडशकोटिधनमस्ति परत्वेकंमहत्कौतुकमस्ति तत्श्रूयतां पर्वावद्धिचनांतरमदेशादेशात् स्वर्णेन
रात्त्वश्लंबहुतरंमयाप्राप्यछंयदिहं ततोसवतः पृथकतुत्वातेनस्वर्णेनिव्यवसायांकुर्वता मयाषोडशकोट्याऽर्जि
त्योऽत्रागतः पुनरत्रापिजलभ्यजंपरप्येव्यवसायंकरोमि परंवर्षेतिजातश्रुप्रत्यं नाणकमेजाणलेखककरणेना
वत्येव षोडशकोट्य एववर्त्तन्ते नाधिकं न्यूनाधिकव्ययकरेपोत्यावत्येचतिष्ठति ततो द्रव्यंबहुतिप्रकारेरातिनिपुण
गत्याव्यापारोकृतः सर्वैर्व्यापारिभीस्वस्वचीत्तेव्यापारबाहुल्यंदृष्ट्वाऽनुमितं यदद्यवर्षेधर्मदत्तस्य चत्वारपंचवाधन
कोट्यो वृद्धिंसविष्यति परमयालेखककरणेतावंत्येवजातानाधिकं पुनरतिसंकुचितव्ययेनकृपणगत्याव्यापारोक
तःतदापितावत्येव महान्व्ययकरेपितावत्येवनाधिकाः तेनलग्नोद्यमोहं यथायोग्यं व्यवसायंकरोमिनाधिकमितिमच्चि
त्ते महत्कौतुकमस्ति तद्विनातिशयज्ञानिकोवक्तुंप्रसवति इत्येवंराज्ञोग्रेनिर्दंतवार्त्तांकुर्वतां प्रतिहारेणमहाभागः
वनपालकेनप्रणामपूर्वविज्ञप्तीकर्त्तुंलग्नः स्वामिन्नद्य वसंतविलासनाम्नि युष्मदीयोद्याने बहुभिर्वाचंयमैःपरिवृ २१७
तः श्रीमद्धनसागरसूरयोसमवसृतास्ति निजातिशयज्ञानेनसव्यजनान्नुपकुर्वविचरति इतितदुक्तंश्रुत्वा राजाधर्मद

त्तश्वदावयिसपरिछदो श्रीगुरून्वंदितुंवनेगता गुरुदृष्टिपथगतमात्रेण दशधंचश्वाभिगमपूर्वकं राजाधर्मदत्तेनच श्रीगु
रवोवंदिताः श्रीगुरुभिरपि धर्मोपदेशोदत्तः यतः उक्तंहं माणसंजतं ल्हदुलंरोहणं ब्बरोरणं रयणंवधम्मरयणं बुद्धि
मयाहंदिठीतवं २ जीणगुरुतत्तोजूत्ता पसावणसन्नाखित्तधणवावो समत्तं ब्यावस्सय धम्मोसयलठसुहहेउ २ एवंदे
शनांसम्यक्श्रुत्वाऽवसरंप्राप्यराज्ञापृष्टं भगवोधर्मदत्तेनमहानोद्यमेनातिकष्टसहनेनस्वर्णनिरोऽर्जितं सम्वर्णनिरस्तु
अनिवननंपिमहद्देसमागतः अस्यचबहुतरेणापिव्यवसायकरणेनषोडसकोट्येवतिष्ठति नाधिकात्रकोहेतु तत्स
र्वदत्कृतं सवतरिति राज्ञाकृतप्रश्नोत्तरंयावद्गुरवोवदंति तावदेकामर्कटी वृक्षाउत्तीर्यगुरून्वंदित्वाग्रतः पुनःपुन
मन्नृत्यतिवततहृष्ट्वा राज्ञोक्तं प्रत्नोषोडशकोटीप्रश्नवार्त्तापश्चात्कथनीया परंत्वेमामर्कटीनृत्यंकथंकुर्वति नमस्यति
चतउच्यतां ततोगुरुभिरुक्तं राजन्नजगतिमोहनीयकर्मगतिर्विषमाऽनिर्वचनाविषमा वसविस्तव्यता एषपुरस्थितोध
र्मदत्तोऽस्मजामाताऽहं मस्यश्वसुर एषामर्कटीचास्मसुत्री धर्मदत्तस्यपत्नीधनवतीसाऽस्मसुत्रीइमातस्यमाता एतावता
केनापितस्याश्चर्यमस्ति तेनश्रुत्वाचो धायधावन्नगरांतधर्मदत्तगृहेगत्वा धनवत्यैप्रोचुः तवपिताधनसागरगृहीतमुनिवेषो
संप्राप्ताचार्यपदोऽत्रागतोस्ति परंतिशयज्ञानवानस्ति सर्वस्यजनस्यसंदेहान्निवारयति साविततश्रुत्वा तत्क्षणंतत्रागा
त् तावतामुनिसिविवाह्याद्यप्रवहणचटनादिवार्त्ताः पुर्वोक्तोक्ताः पृष्टा ततोपितृदर्शनात् अश्रुणीक्षरंतिमुंचन् गुरून्
नवंदे अथधनपत्यापृष्टं किमिदंस्वरूपंकथंसंजातंगुरुभिरुक्तं तदेवकथ्यतेश्रूयतां यदाप्रवहणंलग्नं तदामहत्सेफल
कंलग्नं तदाधारेणतरन्नवसिदिनैस्तटंप्राप्तं फलकंत्यक्त्वा तटेसमुत्तीर्याऽग्रतोचलितोऽहं तावतापुरमेकंदृष्टः दृष्ट्वा

धनावचरित्र
२२८

तत्तरसंस्मुखं चलितं तावता भार्यैकोचितो मिलितः ऽप्य विशेषेणापृष्टे च भाषस्तु क्तं हे धनसागर आगम्यतां मद्गृहे मयोक्तं क
स्वं कुटुंकं कथमामुपलक्षयसि तेनोक्तं आगच्छ: मद्गृहे सर्वं निवेदयिष्ये इत्युक्त्वा गृहेणस्वगृहं नीत पश्चात्तेन तेजास्वंगन तस्स
पानियादि मांस्नानकारयित्वा मार्गश्रमोऽपनीत ।विविधरसास्वादः युतां रसवतीं निष्पाद्य मह्यंसत्त्वा भोजितः आचमनेकृ
त्वा शुचिभूत्वा तांबुलादिना मुखशुद्धिं विधाय गृहोपरितनः ऽभूमौ सचाहं च द्वावपि स्थितौ तदा मयापृष्टं हे द्विजवर अनुपल
क्षितस्य मम: किमर्थं विशेषभक्तिः करोषि अहं तु त्वां नोपलक्षामि तेनोक्तं शृणु हे स्मय कुशाग्नीं इदं शंखपुराभिधं
नगरमस्ति अत्राहं जिनधर्मवासितो तद्धरणो जिनशर्माभिधानो निवसामि श्रीमज्जिनाज्ञया यथा शक्त्या धर्मं प्रवर्त्तया
मि सुगुरुणा सुसाधूनां चसमवयाशास्त्रगतः हार्द्धबहुतराष्ट्रा आजिविका पिसुलभामम परमेकं कुलतंतुसंतानविव
र्द्धनकरपुत्रा नास्ति तदर्थं मया कुलदेवताराधिता साधिपि सेवया प्रत्यक्षीभूय वदत् ।किमर्थं माराधिताहं मयोक्तं पु
त्रं देहि तयोक्तं पुत्रं देही वत्स तवाऽ तरायकर निकाचितकर्मणामुदयोस्ति तेन तवपुत्रो कदापि न भवति तदा मया
क्तं अपुत्रस्य गतिर्नास्ति इति श्रुत्वा तु मम नास्ति सद्गुरूणां प्रसादात् सन्ततिस्तु हि पुण्याधपचसाद्भवति नान्यथा परं मयाऽ
नेकोत्तम महापुरुषाणां सेवया चित्रं प्रवृत्तिता अंकृत्वा ऽनेके चमत्कारकारिविद्याप्राप्तास्ति मा चित्ते दंयास्पती एव
मविषादः तदा तयोक्तं कमलपुरवासी सगरपुत्रवद्धनो धनसागरो वणिग्वरो नवलिदिनेरत्र तवसमीपि भविष्यति:
पात्रकुपात्रस्य चादानदाने मदत्वा यश्चित्तं अतोलघुपात्रेकणमपिचिलंब करणीयोस्ति तथा च त्वया तस्य स्वपु २२८
त्रिकायाः पाणिग्रहणकारापयितव्य मित्युक्त्वा देवी अदर्शनं प्राप्ता सा हे सुकृतं यवार्त्तसर्वामिलिता तेनतव

सक्ति क्रियते अतो हे सकुल्पसंकल्पविकल्पं त्यक्त्वा स्वगृहवन्मद्गृहे स्तात्वं सुखेन सगनपोतादिचिंता विहायस्थात्वं शानि
नायहृष्टं तदेव सचति शुभाशुभानू वृत्तां जेनाम् उदयचिंता न फलं लभति यतो द्वयोरव्ययत्वं नास्ति तदा तच्चिंतया किंफ
लं प्रस्तुतार्थं च शात् पापकर्मं चिनोति सर्वे बंधचिंता वप्रतिक्षणं हेयोउपादेयत्वं समग्ररि: स्थाचिंत्यमेव यतो बंधकरणं
तुस्वायत्तं मस्ति तत्र हेयोपादेयपरिज्ञया प्रायं पापकर्मः न बंधमायाति पुण्यं प्रबलं तच शुभोपयोगेन पूर्वकृतः उ
ष्टकर्मणां स्थितिरसबंधो मंदरसस्थितिको भवतः स्वल्परसकर्मणां तु निर्जरैव भवति अतोशुभोपयोगे रेवकाल क्षेपक
र्त्तव्यं ते जिनाज्ञा यूयं पुनरागम वासिता तद्धरणाः तस्याद्भवतिर्न भवति इति समाकर्ण्य स्वगृहं स्थापित अहमपिजिनाम्
पुरस्कृत्य चिंतां संत्यज्य तद्गृहे स्थितो अथ तेन सच्यदिने मां रहसि संस्थाप्य सर्वास्वधर स्थिता विद्याश्चित्तप्रज्ञाः स्याः मां प्रति
दत्ता मयापि विधि च गृहिता पुनस्तत्त्व शुभमुहूर्ते दिवसे स्वप्रात्मकलमदं कृत्वा स्वपुत्रीपरणायित्वा सारगृहं मयि निवेश्य
निश्चिंतो भूत्वा गृहे चस्थितो धर्माराधनपरः कालं निर्गमयति अन्यदा स्वायुः स्थिति पूर्णं ज्ञात्वा समाधिना विधि पूर्वकं कृ
ताराधनो परलोकं प्राप्तः अथाहं तस्य मृत्युकार्याणि कृत्वा धर्मार्थकामत्रिवर्गसाधनपरो निवसामि अथ तत्र सांसारिक
वैषयिकसुखमनुभवतां द्विजपुत्र्यागर्भो धृतः काले जाते तया पुत्रः प्रसवितः तस्य धनदत्तेति नाम संस्थापितं मया पुत्रप्र
तिपाल्यमानो ऽष्टवार्षिको जातः ततो तस्य विद्याध्यापयितुं जगतः प्रायेण बहुना विद्यासिक्षिताः एवं च कीयती कालो
गतोस्ति अन्यदा तत्रैव पुरे श्री अजीतसिंहसूरयः समेता जनमुखात् तत् श्रुत्वा सपुत्रो दंपतिवंदनाय गतो पंचाभि
गमपूर्वकं वंदित्वा स्थितौ सद्भाग्यतरसमंदीनीसूरे: देशनां श्रुत्वा वैराग्य रंग ज्ञाविता तकरणे प्रबुद्धो गार्हस्थ्य

त्यक्त्वा तस्य सूरिपार्श्वे पुत्रसहितो व्रतं जग्राह तु: ग्रहणासेवनारूपसिक्षा शिक्षित: गुरुप्रसादात् यथामत्याऽनेकशास्त्राण्यधि
श्रायितानि ततो गुरुभिस्तपणे तपःक्रियां कुर्वतां ज्ञानावरणीयकर्मक्षयोपशमेन मयाऽवधिज्ञानं प्राप्तं: ततो पुनर्गुरुणा कृपां कृ
त्वा सूरिपदं दत्त्वाऽनेकसाधुसमुदायोपि दत्त: स चाहं एष व्यां विहरन् अत्रागतोऽस्ति अथ च सा तव माता पोतेनसमं जले
निमग्ना आर्त्तध्यानेन मृत्वा मत्सी तु य इतः मृत्वा तु एषा मर्कटी जाता यतोऽनेन तिर्यक्रूरो रौद्रेण नरकगतिषु धर्मेण देव
गतिषु शुक्लेन मोक्षगति शुभार्त्तेन मध्यमपरिणामे मनुजगतिषु ततो मया यदाऽत्रागत्य स्थिता तदाऽस्मान् दृष्ट्वा पूर्व
स्नेहोदयात् आगत्य परिक्रमन्त्यति चेति गुरुश्रुत्वा धनवती मर्कटी वीक्ष्य: पुन: २ रोदिति हे मातस्तव किं जात मि
ति जल्पन् नयनयोरश्रूणि मुमोच गुरुभिरुक्तं वत्से विचित्रा कर्मणां गति: उक्तं रोलवकलथि यत: न सा जाई न सा
जोणी इत्यादि पुन: घणकम्मपासबद्धो भवनयरचउपहेसु विविहाउ पावइ विडंबणाउ जीवो कोइत्थ सरणं से १
तेन धर्मे च संसारदुःखात् समुद्धर्त्तुं समर्थो नान्यः यत: धर्मो जन्मकुले इत्यादि ० १ तेन दुर्लभं मनुजत्वं प्राप्य श्रीजिन
धर्मस्त्रिशुद्ध्या राधयति स सिद्धं जन्ममरणादि संसारदुःखमूलमेत्य सिद्धिगतो चिदानंदपदं मनुभवति तदा मर्कटी पुन:
२ धनवतीं प्रपश्यंती गुरुभिरुक्तं हे एवं सर्वोऽस्मितधर्मकर्मादि प्रवृत्तिं धनवतीमुखात् गुरुमुखाच्च श्रुत्वा एव सा जातिस्मरणं
मुत्पन्नं धनवतीमुपलक्ष्य स्वधवं गुरुं च समुपलक्ष्य महत्याऽऽदृत्या विषादं कर्तुं लग्ना तदा गुरुभि प्रतिबोधिता सेर्ड
फंमध्कना मुधा विषादकरणे मोदस्य गतीदृशी तदा त्वया मरणसमये पतिपुत्रीचिंतार्त्तेन तिर्यग्गतिप्राप्ता स्वा
त्मदोषेण जीवा दुर्गतिषु भ्रमंती सर्वे जीवा: स्वकृतकर्मानुगा यथा बद्धमनुभवंति पूर्वबद्धं हि कर्म विना भुक्त्वा भो

गतप्रमादनक्षोपि क्षपयितुं समर्थ: योऽपि संसारस्वरूपं विज्ञाय आसितो मुक्त्यर्थमेकांते नोत्तिष्ठितो तेनापि नि
वनं कर्म न कृतं परं पूर्वबद्धं नु भुक्त्वा चोग्रतपसा क्षपितं अतो त्वमपि पंचेंद्रियासि पंचमगुणस्थानकं यावत् प्रा
सूयोगोसि अतो यथाशक्ति तप अंगीकुरु नमस्कारध्यानं चाविछिन्नगत्या ध्याय स्वचेतन दुर्गतिमोक्षो भविष्यति तेन
विजेन परंपरया सिद्धिसौख्यं प्राप्स्यसि इमा तव पुत्री धनवती तव प्रतिपाल्यं साहाय्यं च करिष्यति एवं गुरुवचः श्रुत्वा
मर्कट्या एकांतरोपवासनियाम गुरुसाक्षिकं गृहीत: गुरुणापि तत्स्यं धनवत्यै ज्ञापितं त्वयाऽस्य गृहे रक्षयित्वा साहा
य्यं करणीयं इमं त्वन्माता अस्या सुप्रकारं कर्तुं कोटिसचेरपि तया नमस्कृत तस्माऽच मरोऽयमेकमेव यद्गर्भाद्भुतो पुन: ध
र्मीयोज्यति समुप्रतिकारं लचिंतमर्दति मातापुत्र्यो संबंध: सा फलं च लविष्यति तदा धनवत्यापि गुरुवचनमंगीकृत्य
मर्कटीनर्त्तनांतवर्त्तियास्त्रगृहे तदक्षना प्रमादीक्रियता तदा गुरुश्चापार श्रूयतां तर्हि दत्ता च धनेन कलिंगदेशार्कं
चनपुरं नगरं तत्र लक्ष्मीसागरो नाम व्यवहारि तस्य लक्ष्मीवती प्रिया परं तस्य गृहे लक्ष्मीरिव नास्ति तथापि परंपरया जैन
धर्मचामितकुलत्वात् तत्पा सर्वज्ञोक्तं धर्मं करोति एवं तस्य भार्यापि इष्टधर्मा तेनोभयसंध्यायां प्रतिकर्मणां करोति
पुन: यथावसरे सामायकमपि करोति पर्वसु पोषधं करोति पारणके संविभागमपि करोति व्रतं च न मुंचति इत्यादि
धर्मं करोति परं संविभागव्रतेऽतरा २ सातिचारं करोति कदाचिद्दुष्करादिकं च सुसंयममनमना साधुस्यो दातुंमनिर्षु
: निमंत्र्य पश्चात् क्षिद्दशनाय च कौटिल्येन सचित्तवस्तोपरि स्थापयति अथवा देयवस्तुन: सचित्तेन पिधानं करोति २ का
लातिक्रमेण वा दातुं निमंत्रयति यतो गेहे च यं गता माधव स्वनिचाहियोग्यमाहारं लक्षा परावस्य प्रतिश्रयं प्रतिचलि

मर्कटीस्वनी
श्र्यारह्वीता
अथपुनर
श्रीकंसाभि
जीतानोद्भै
वधनकोटी
धर्मदत्तस्वामि
जतीनाथिभ
तस्मदौर्दिवा
च्यमानेनत
ता:

तदागदाह द्विशगस्य तारस्वरेण निमंत्रयति बहुमानपूर्वकं विविधप्रहत्या निमंत्रयति तत्र दृष्ट्वा लोका जानंति अहो
ऽस्य दानरुची साधूंस्तु निर्वाहमात्रेणैव ऽधिकं न गृह्णाति निस्पृहत्वाच्च आहारकरानंतरं वा निमंत्रयति ३ तथाऽद्य
उमनाऽयं माहार्यवस्तुसत्कं मस्ति परं परकियमस्ति सोपि दानरुच्यस्ति दत्तमित्यिश्रुते हर्षितो न विष्यति अतो यदि स
र्वतो कल्प्यते तदा मुखेन गृहस्तां जितां डियामाधवो वदंति नायमस्मा कल्पनीयं तदाम: च कि सच तामदत्वा दं कथं लोक
नं करोयतो मः समागते आग्रहेणामां प्राप्ते तदास्यते तं निषिद्धुमशक्तो ऽहं तदा काव्य वस्तु तदा माधवो वदंति तवमुक्त
लं यथा रुची ततः मतहं क्ते ४ कदाचित्परस्येर्ष्यया अमुको ददाति तदाहं तोपि हीनरीत्यनिमानमच्छरेण यह्णाति सतो
साधवसमागताः यदर्थ माधवा याचनाय निर्गता तद्वस्तु तस्य मुखाग्रे पतितमस्ति तदा तद्वस्तुयाचनं करोति तदास
रूपणाद्दोषेण: मच्छरवदत्र दृष्टेवस्तुयाचितं तदा कथं दत्तं विनाप्युच्यते एषां दृष्टेयात तनं वरं न हि साधव
स्तु दृष्टिमेव याचंत नांदृष्ट: ५ एवं कदाश्मातिचारमपि करोति ५ दृढं धर्म निर्वेदत्ता दिनानि यांति ऽथान्यदा तस्
रत्तः कोपि सार्थो वसंतपुरं प्रति चलीतुं कामो सर्वे जनाय ण्यसामग्रं कर्तुं लग्ना: तदाऽस्य वसुदेवनामा सुहृद्देन लक्ष्मी
सागरं प्रति प्रोक्तं सो मित्रःऽहं वसंतपुरं गंतुं कामोस्मि तेन त्वमपि सज्जीभव वसंतपुरगमनाय लक्ष्मीसागरेणोक्तं सो
मित्र सकट बलिवर्द्दादि योगो मम नास्ति अतो कथं सज्जीभवामि वसुदेवेनोक्तं बलिवर्द्दादियोगमहं करिष्ये त्व
हं सचलितत् किंचिकर्तव्यं मम्यत्सर्वमहमेलयीष्यामीति मित्रेणाक्तितो सोपि सज्जोऽस्तु तावता सार्थो सो चलि
तः पृष्ठतः तेपि स्वतन्त्र शकट वलिवर्द्दादिकाश्चलिताः कापि मरुण जलप्रदेश रात्रौ स्थिता लक्ष्मीसागरोप्येतस

२२०

प्यस्वलेस मुत्तीर्ण यथाऽवसरे सुप्त पाश्चात्यरात्रौ पुनः रुत्थीत: निद्रां विहाय सामायकं लात्वा परमेष्ठीस्मरणं करोति ता
वता स्तोकरात्रिसमय: सात्वा येथाद विहारीण: ते सार्थेत्रो विसर्प अश्विन श्रीम काले मि दिवसे वृद्धि ते हि आतपेव
उत्वी सविष्याम तेन सील समये पंथल घनं वरं तदा सार्थे एन मेवकायादिष्टं शीघ्रं सार्थ मार्गे च दन क्रियते तदा सेवके
पुत्करीतं सो सार्थलोका सार्थ चलति मचैरपि उत्थीयता मिति श्रुत्वा सर्वेपि स्वस्व सकटनी युयं ति स्म तदा लक्ष्मीसागरेण
स्वनियम स्यायनाय तेषां विलंबनाय वृ द्वित्री वारं दूत कृतं तथाप्यतिष्ठकेन वचनेनोक्तं सोऽमुकर मम सामायकमस्ति
इति श्रुत्वा स्वार्थप्रिया लोका के विरू चिरपरप तां श्रेष्ठिनः निपुण त्वं कि दृशी यसामायक वेलाग्रहिता प्रयाणं दूरेऽस्ति
दये आतपोशि घ्रंस विष्यति लोका बलिवर्द्दाश्चातपे पिड्यते तेपरा वः रूधिता सार वहं उत्तार के प्राप्ते आहारं प्राप्यि
ष्यति वयं धार्मरस्मि के चिज्ञापनाय सामायकं ज्ञात्वा स्थि तारिति वदन् शकटानि नियोज्य चलितुं लग्ना के पिच
मुखदाक्षिण्यात् श्रेष्ठिन् न च यं गच्छाम: परं उशकटानि योज यित्वा मार्गपतिता निकृत्वा प्रस्थिता स्मस त्वं शीघ्रं तत्वं न
विलंबकरणीयेति वदन् अग्रे चलिता केपि वदंति वयमग्रगत्वा सार्थं सकलयाम रित्ति वदन् गता एवं विविध मिषे
णसर्वेपि गता श्रेष्ठीन स्वकीय शकट बलीवर्द्दादि एव स्थिता नान्यत्कोपि तदा श्रेष्ठिना चिंतितं धिग् धांपाप मे त्रिणां
मित्रत्वं प्रतिसर्वेपि स्वार्थैक निष्ठा जाता: वरमस्मा कं धर्मैव सहाय सत्वनकत्वा पिगत: परमिदृशैस्सहमैत्री न कर्तव्या:
यत: सो चिय मित्तो कि: ऊइ जो किर यत्तंमि वसणसमयंमि नऊ होइ पराङ्मुखो सलिलसिल घडियपुरिस हु १ तथा:
उत्तमैस्सह सागत्यं पंडितैस्सह संकथा अलुब्धै सह मित्रत्वं कुर्वाणो नाव सिद ति २ अधुना मम पुण्योदये चवल

धर्मचरित्र
२२१

वस्त्रं यद्भवति तज्जलोजनाः मनोयंति लोकोक्तिरेषमान्येति एर्षे सामायिके पारितेसर्वं सज्जीकृत्य यावद्गंत
तायववर्त्तयति तावत्तेगतान् सार्थजनान् वस्त्ररहितान् दिगंबरप्रायान् धावमानान् गृहे तान् दृष्ट्वा विस्मित
श्रेष्ठिनाप्रष्ट किमिदं गवस्थानवतां तेप्यूचुः श्रेष्ठिन् धन्यस्त्वं धन्यस्त्वं धर्मधन्यतवास्या यादृशीतवधर्मस्थिरत्वे
तादृशं सद्यः फलितं यतः स्नेमवहेष्ट वयमुत्सुकानुत्वाऽग्रेचलिताः गच्छंतामार्गेगता तावत्ताऽस्माकं कुंभगहनात् ध
टिउत्थिता तैर्धाटिचौरैरिह शक्त्वा मुक्ता सर्वे पिमुषिता न कोप्युद्धरितः श्रेष्ठिना तेषां यथायोग्यं वस्त्रादि दत्तानि युग्मो
स्मः सर्वत्रपुण्यचेनप्रलचति
दृष्टिजाता ततो श्रेष्ठिना चिंतितं मध्यागमनेनं युक्तं पुन्येनोद्धरीता
चेत्पुण्यबलमस्ति तदा गृहस्थितिरेव लाभो भविष्यति परमधुनाऽचपलसिंहकदापि नादेशांतरगमनादि खरक
मध्यापारं तत्कर्त्तव्यं यो तोशास्त्रेमहात्रप्राप्यद्धितां मुक्त्वाऽन्यो ममः आचक्रीवं नियमः एवं नियमं कृत्वा पश्चाद्दलि
त्वागृहमागत तावत्ताऽस्यपुण्यबलेन तत्रेव कांचनपुर यत्तवसंतपुरविक्रयणयोग्यं कयाणकं पूर्वं दित्तमस्तितः
तत्रेवमहर्घ्यं जातं वसंतपुरप्राप्तव्य जालादप्यधिकोलालोभाप्तः श्रेष्ठिना विक्रुतं सर्वं श्रेष्ठिनाव जातयथाधर्मात्रियो
पिदृष्टिप्राप्ताः लोकाप्रशंसं कुर्वंति धन्येषयादृशी धर्मेऽस्यदृढता तादृशी गृहस्थितेनापिधन दृष्टिजाता : अथतस्मा
कयस्यपिकालेपुत्रोजातः तस्यलक्ष्मीचंद्रेति नाम दत्तं क्रमेण प्रवर्धमानोयौवनायस्थापि तस्तोकेनेव कालेनसम स्त
पिकुलाधिता पितृसंगत्याधर्म क्रियायां कुशल स च मार्गेसंजातः क्रमेणयौवनप्राप्तः आपार कर्मणि निपुणत्वात् २२१
लोके आदेयवाग्संजातः श्रेष्ठिनातस्यप्राप्तवयत्वं नैपुण्य च दृष्ट्वा सद्विचारमेलनकृत्वा विवाहसंमहोत्सवं कर्तुं लग्नः

डाक्टर भाऊ दाजी ... स्मारकम् MEMORIAL

सातिसुस्त्रसुपरिचित जनसोऽजनार्थं मोदकादीश्च प्रचुरान् विविधप्रकारान् कारयित्वा ऽयल: गृहोपचर्यास्थिता ताव
तान्यदिने श्रेष्ठि जिनपूजाप्रवृत्तीकरोति तदा भाक्तसमये श्रेष्ठिनो गृहे कश्चित्साधुसंघाटकैषणीयाहारगवेषणार्थमा
गतः धर्मलाभेति शब्दं श्रेष्ठिना श्रूयमाणेन देवगृहस्थितेन श्रेष्ठिनाप्रोक्तं गृहमध्ये कोपिद्वार्थेवर्त्ततितदाऽ धरिस्थितेनलक्ष्मी
चंद्रेणोक्तं तातात्वं मेवास्मि तदा श्रेष्ठिनाप्रोक्तं मत्रागच्छ: लक्ष्मीचंद्रो पितुरस्तयोगत: वत्स एष त्वं को स्वरयममागस्ति प
रिवारश्च कियत्परिमितोस्ति ततो लक्ष्मीचंद्रेण द्वारिकायां मागत्य ततोक्तं एष साधुस्तां वोक्तं देवानुप्रीयाऽ धर्माधर्म
घोषसूरयः पंचशतिसाधुपरिवृत्ता समेगतास्ति आवांतदीयौ शिष्यौ गुर्वाज्ञया एषणीयाहारगवेषणार्थमागतास्व:
ततस्सर्वं श्रेष्ठिनेज्ञापितं तदा श्रेष्ठिनोक्तं वत्सेतेतपोधना: पंचशतपरिमिता एषां मध्ये केपि द्वयः केपित्रयस्तपस्वि
: केपिवृक्कता केपिप्रतिमाधारिणः केपिजरीजर्यरीतदेहा: केपिविविधाभिग्रहवंत: केपिचिविधमासमासतसरण
केपिग्लानत्वेपितिः प्रतिकर्मशरीराः सविष्यति एषांतस्माप्रति [illegible] यत: पद्मसंतगिलाणेसुआग
मगादिसुतदय कयजोए उत्तरपारणगंमिय दिन्नंबहुफलं होई २ अतकारणात् हे वत्स साधुत्योषोडशमोदकादेहि
साधवबहुअनुसंति अतः चतुपंचः साधुयोग्यंमाहारं देहि आत्मियगृहयोग्यंदानं दातव्यं ततोलक्ष्मीचंद्रेणंसिस्नुकोष्ठे
गत्वा चिंतयति पित्राषोडशमोदकाज्ञादत्ता साधवस्तबहवसंति मदिवाहार्थं अनेकशतसंख्याकारितास्ति सत्व
विरति मिथ्यात्वासंसारिणो जीवान्तरायिष्यंति एतेतु निस्पृहामहातपस्विनो रत्नपात्र कस्यापरमपुण्योदये नाम्रयो गोमि
लति साधवराहारं कृत्वा पुनः स्वाध्यायध्यानातपनाजपादिषु प्रवर्त्तयिष्यति संसारिणस्तु स्निग्धं तत्का चिरोवत्ता विषय

याद्दिषु प्रवर्त्तंते अतो मद्विवाहार्थं कृताः मोदका मया द्वियमाना अतीव स्वपरस्य च जावदायिनो संति सत्त्वा मया धिकद्दीयमा
ना मम वल्लो सोल वत्तुः इयास्तु प्रायेण पक्कस्या कृपण दत्तास वृद्धलेवेति यतो ममैव मद्भाग्योदय विवाहावसरे मोदकेष्वद
ते गृहे नाहूता जंगमः सुरद्रुमेव कृतसमभ्यागच्छंति अजन्म रोरगृहे कामधेनुर्वागाइ इत्यतर्कितलाभस्तानं प्राप्तं कथं मुंचा
मि इत्तेवीर्योल्लास हर्षप्रस्फुलीत हृदयेन रोमांचित शरीरेण च ः मया पंच अगणितमोदकैः समिखंस्वाजभामुर्य
हस्तास्यामुत्याद्य साधुनां पात्रमागत्य प्राह इसितवदने नोक्तं स्वामिनेएत निईषणमोदका विहर्त्तव्याः तदा साधु
भिरुपयोगं दत्वा आगमाजसारी शुद्ध माद्दाराज्ञात्वा प्रोक्तं देवानुप्रिय एतावंतो किमर्थमानिताः एत
न्मध्यात्वयथायोग्यमस्मान्दाउ नाधिकैर्नप्रयोजनं कस्यापि अंतरायं मा नवउ स्वामिनंतरायस्त्वं प्रेवउ
तितः यतो मम वरास्यागणं युष्मद्वरणन्यासपवित्रीतं अन्यच्च मम मद्भाग्योदयेन बहुनी वाक्यमः मह
श्री धर्मघोषः सूरयस्समागताः एते तु मोदकाः अपरिमिताः भवदीय स्वच्छानुसारेण ग्राह्याः अन्यापु
नः अन्य साधुस्यो दास्यो दानव्यारिति मदीयो हर्षः कृपयाप्रसरण पात्रं प्रसारयत मां निस्तारयत एवं तस्य
तीव्रभावोल्लासं ज्ञात्वा निस्पृहैरपि मुनिभिर्भावव्याघातो मा भवतु इति हेतो पात्रे प्रसारिते क्रमेण स्तुहस्ता
भ्यां स्वाजभुत्याद्याय परमप्रीत्या पात्रे झोलिकायां च वितरणे क्रियमाणे साधुभ्यां सर्वत २ मित्युमाने अधैव मो
दका वितीर्णा क्रमेरस्य हृदये उदर्षो न माति प्रसन्नवदनैर्विकस्वरैक स्वर्वे लग्नः स्वामिनाद्य मम बालस्यापरि
महतिकृपा कृता यन्मम भावोनखंडितः युष्माकं उणनिस्पृहता नास्ति तदहं सम्यक् करीष्ये जानामि सा

धूनां द्विजमहो कथके घृतपूरेच किमपि न्यूनाधिकत्वं न तच्चति केवलं मम बाल स्येच्छापूरण य कृपापरे स वत्ता ग्रांगिता:
तत्र वदीयोपकारं राजन्मन विस्मरयिष्यामि पुनरिदृशो दिन कदा समष्यति इति वदन् साधवो वंदिता साधुरपि धर्मलाभं द
त्वा प्रत्याह्वलिता क्रमकोपि सप्ताष्टपदानि पष्टः तः गत्वा पुनः वंदनां कृत्वा दानं चानुमोदयन् गृहमागत्य गृह कार्यं चकार
ततः तेन दानेन क्रमकरेण भावोल्लासेन बहुतरं पुण्यमुपार्जितं यतो न्यूषणैरहितं स्वषणैः सहितं च दानं मनंतगुणं फलति
यतः अनादरो विलंबश्च वैमुख्यं विप्रियं वच पश्चातापश्च पंचामी सद्दानं दूषणाः स्मृता १ स्वषणानि च यथा आनंदाश्रूणि रो
मंच बहुमानं प्रियं वचः किंचानुमोदना काले दान स्वषण पंचकं १ पुनः अयं पुरणयां श्रेष्ठिना पृष्टं भगवन् मोदकदत्ता
क्रमकरेण दत्तेति उत्तरो दत्तः तदा श्रेष्ठिनापरिमितत्वात् नसंख्यया तावन्मात्रमेव पुण्यमुपार्जितं किंचित्रादि श्रद्धया च
मायानांगति रिति पुत्रेण तु अपरिमितत्वात् भावोल्लासेन मात्र बहुमानेन चापरिमितं पुण्यमुपार्जितं गंभीरतया न कस्यापि प्रोक्त
मितः यथावसरे पुनः स्तुमादित्तं सुकृत दिने विवाहोपि जातः कियंति दिनानि सत्यानां प्रश्नो ग्रगुरवो रम्यत्र विहृता
अपतो पितापुत्रो आजन्म जीवं धर्मप्रपाल्य पूर्णमायुः सत्का शुभध्यानेन मृत्वा सौधर्मे देवलोके देवो जातो ततः श्रुत्वा पितृजी
वेस प्रथम धर्मदत्तो स्तत् पुत्रजीवपूर्वजन्मानि संचित सागरूते २ तराय २ त्विचारकरणात् २ तराय उच्चं प्राप्यितं पश्चात् खोटु
त्रभात्रमोदक दानानुमोदनेन घोडश कोटी सुवर्णनायको जातः नाधिकः पुत्रजीवस्तु त्वं रूपतीरस्तत्न पूर्णस प्रिक पूर्वक
दानेनाधिकतर पुण्योदय ज्यस्वर्णनरनागस्तं इति पूर्वभववार्ता श्रुत्वा चिंतयितं लग्नः ज्ञात्रः यउक्तं तत्तथैव सत्यं
हृत्पति यतः धर्मे च मदायेशां दर्शनं प्रतिसरस्तत्र कचित् जति किं नाम तेषां मंदिर मिदिरा १ यद्येवं तथापि मो

दं चिनाहमयस्करखं न भवति इति ध्यात्वा गुरून् प्रत्युक्ते प्रभोऽपारसंसारपारावारसंतरणाय चारित्रमेदेहि भवद्भ्यः पयामत्का
यंसित्स्यति अतोऽहं गृहे गत्वा जनव्यवहारानुरूपां राज्यचिंतां कृत्वा आजन्म भवच्चरणपर्युपासनां करिष्ये नागमिष्यति तदा
भवतां मम चराकस्योपरि करुणां कृत्वा चारित्रं दातव्यं गुरुभिरुक्तं यथा भवतः स्थितं भवति तथा करोतु परं मा प्रमादोऽ
नुसर्तव्यः राज्ञा उक्तं भवतु इति ततो राजा गुरुं नत्वा गृहमागत्य भोजनं कृत्वा आस्थानासभेत्यामात्यमाहूयोक्तं भो मंत्रिन्
राज्यं कस्मै देयं तेनोक्तं स्वामिन् जगति विपरीता विधेर्गतिः यतः शशिनि खलु कलंकं कंटकाः पद्मेत्यादि १ यत्र यदुत्तम
: पदार्थतत्त्वं तदेकेन दोषेण दुःखीत यतो भवदीयमात्मजानां स्वत्यायप्रवर्तकानां स्वर्णं दत्त्वा समस्तलोकानां ऋणमुच्छे
द्य संवत्सरप्रवर्तकानामपि श्रीमज्जिनेंद्राणां तेधर्मे रतानां परोपकारकरणैकधर्माणामपि पुत्रो नास्ति अपरंच य
स्य तस्य निर्गुणस्यापि राज्यदानं न युक्तं अतोऽस्माकं तु यूयमेव तावद्राज्यमलंक्रियतां यावद्राज्याऽर्हपुरुषसंयोगो भव
ति न्यायैकनिष्ठानां दुष्कर्मविमुखानां भवादृशानां राज्यपालनेपि महत्पुण्यमस्ति शुचिर्धर्मपरो राजा इत्यादिश्रुतेः गृ
हस्थ एव विविधदानदयादिधर्मकर्माणि पाल्यानेके संसारस्यांतकरं परमयोग्यस्य राज्यदत्तं श्रूयते पुरा गृहस्था ए
व जिनाज्ञां पालयमाना जीवन्मुक्ता इति विरुदं प्राप्ताः तथा सिद्धांतेपि गृहस्थलिंगसिद्धाऽनंतसंख्याः श्रूयंते ज्ञातोऽनंतराद्येयाच
त्स्वयमेव राज्यं करोतु जगति परोपकारकरणमात्रिलोक्य धर्मोऽस्ति इति मंत्रीवचः श्रुत्वा राजा इषद्विहस्य प्रोक्तं मंत्रिन् य
त्त्वया वचनरचना राज्यपालनेपि धर्मो दर्शितः तत्कस्य योऽदुष्करं पंचमहाव्रतपालनाऽसक्तस्य मंदवीर्यस्य चापित्रादि २२२
अनेनुज्ञातस्य शिवकुमारस्येव वा एवं संचितप्रशस्तसक्तिरागेण वर्तीच पुण्य प्रकृतिकस्यापि विरति गलित संची

त पुण्यप्राग्भारस्य परंपरीय धर्मस्य गृहे स्थितो न्यायेन राज्यं कुर्वाणो जिनाज्ञां पालयति यत्त्वयोक्तं गृहस्थ
लिंगसिद्धं श्रूयंते तत्सत्यं परं तेषां तथा भव्यतायोगतो कारणं परिपाकयोगं वा बहुलेनोगकर्मोदयतो
बाधककर्माल्पतो वा एवं संजातं पुनः एकपदमार्गः कदाचित्कनकराजपथः यत्तिहीना मानं संततकालव्याकुलत्वात् को
पि मुख्यं दृष्टांतः साधकं त्यागृहस्थधर्मरतो मोहं समीहतीन तस्य प्रसिद्धिर्भवति अस्मादृशां बहुलकर्मस्थिति
मतां कामं गुरुकृपया विज्ञातसंसारस्वरूपाणां जन्मजरामरणरोगशोकाद्युपद्रवव्याप्तस्य नृत्याद्युत्तमित वेराग्या
नां सिद्धमेव चारित्रादरणमेवश्रेयः चित्तबद्धकरणं मः द्वात्मखत्वं यतोऽधर्मस्य धर्मस्य त्वरिता गति संसारेऽस्मिन् बहु
विघ्नानि कदाचिद् हृद्बंधकरणे अप्रवमानादि निमित्तयोगतो आयुःप्रवर्त्तनिकरबलेन मरणं संजातं गत्यंतरं ग
तो जीव पूर्वभवार्जितसंयमतपश्रुतादि न किंचिदपि जानाति यस्य कुले समुत्पन्नो तमेव अहं इति जानात् सुमंगला
चार्याद् कुमारस्येव कोपि पूर्वनिबद्धप्रबलाराधकपुण्योदयतो कस्यापि साहाय्यं मिलति तदा तु पुनः स्मरति परं नात्मीय
स्वभावेन दृष्टा प्रोक्तं तत्स्तनराधि आयणं दुष्करं वा त्वयोक्तं परोपकारो महान् धर्मः तत्र स
त्यं परं प्रथमं आत्मनः तारयतां अन्यदपि तरंति तस्मात् साधक साधकलक्षणं जिनाज्ञाचर्तेया परमात्मा संसारपथे चदमानं
कृत्वाऽन्यस्योपकारकरणे किं दक्षत्वं यथा गृहशिशूनां क्षुधिते चतुष्पथे शत्रुकामं सांपनं व्यर्थं मुरवत्वं च सूचयति
अतोऽनवयं मुख्यः यत्र व तत्र वत्र चारित्रत्वरूपं गृहीष्यामेव युक्तिनेन धर्मेऽप्यमेव मुख्यतया ज्ञापितः अदयिकेतु
नियतकर्मणोमुख्यत्व प्रोक्तं मंतव्यो निश्चयेन चारित्र ग्राह्य मिस्युक्त्वा मंत्रिप्रमुखान् विसर्ज्य संयमग्रहणचिंतापरो

सिद्धायांसुष्वाप: तदाऽऽद्यरात्रौ स्वप्नं ददर्श: कापि दिव्यरूपा दिव्याभरणभूषिता स्त्री समेत्य स्वरूपं प्राह राजन् राज्यचिंतां मा
कुरु तव राज्यस्यायं एक एव निर्वाहको वीरधवलो दत्तः सोऽस्माद् संयमग्रहणं कुरु एषा वरमाला संयमश्रीमत्का तव कंठे क्षिप्यते इत्युक्त्वा
ऽदृश्यतां प्राप्ता ततो राजा प्रबुद्धोऽचिंतयत् किमिदमस्य कोऽसावाद्यः को वीरधवलः तस्य नाम पितृस्मृतं एवं विचिंतयतो प्र
भातं संजातं तदा मंत्रिणा कृत्यस्य भोदं तोष्ट को वीरधवलः एवं कदापि न ज्ञात न श्रुतः स्वकीयराज्ययोग्योऽस्तीति कावार्त्ता
मंत्रिणोक्तं मयापि न ज्ञातं श्रीगुरुरेव प्रष्टव्या: ततो राजा स्वल्पपरिच्छदो गुरोरुपांते गत्वा नत्वा रात्रिगतस्वप्नस्वरूपं पृष्टं
स्वामिन् को वीरधवलः तदा गुरुभिरुक्तं राजन् त्वं संयमाय सज्जो भव यदायं दीक्षाग्रहणायाऽऽगमिष्यति तदा तस्य सर्व
: दिव्य: समागमो भविष्यति स तव दीक्षोत्सवं करिष्यति इति श्रुत्वा निश्चिंतो भूत्वा गृहं गत्वा यथायोग्यं सेवकादीनां धनं दत्त्वा
धनं चापुण्यधिकरणं मत्वा संयमश्रीयं जिनगृहं सप्तसु क्षेत्रेषु श्रीयं चायिधि त्वोपकारणं चकार यतः जिणभुवन जिनबिंब
पुत्थयचउविहसंघो इत्यादि एवं सप्तक्षेत्रेषु धनमुप्त्वा मनवापयित्वा राजा धनारूतरूपो जातः तदा धर्मदत्तोपि धनव
तिकुक्षौत्पन्न नरसिंहाभिधानां पुत्रायगृहभारं समर्प्य धनवतीयुक्त संयमग्रहणाय सज्जो जातो धर्मदत्तेनापि धन
नयविराजादिना यथोचितं दत्त्वा सर्वेभ्य क्षामणं तेषां मां वि परिजात्वा स प्रियो राज्ञा सह समदोषं भव पूर्वकं सर्व द्यागुरु
चरणे मतो तदा लोकाश्चिंतयति राजा स्वदीक्षा जाति अस्माकं पालनाय न कोपि राजा स्थापित एव कागति साविनितियाच
श्चिंतयति तदा राजापि तस्तावि लोकयन् चिंतयति गुरुभिरुक्तो राज्याऽर्हः कापि २२४॥
नागत श्रीमद्गुरुवचनमन्यथा न भवति तावत्तावत्पूर्वदिग्भागे दिव्यतूर्याणां रवो श्रुत तदा राजा सर्वे पि लोकाश्च वि

स्मिता विलोकयंति किमिदं रमिति वाक्य: तावता पूर्वदिश: श्वेतगजारूढो धृतश्वेतछत्रोऽनवय चामरास्यां वीज्यमानो दिव्या
भरणभूषितो कोपि दिव्यरूपोऽनाहतदिव्यवादित्रगीतनृत्यादियुक्तो बहुदेवर्द्धिसमेतस्तत्रागतः आगतमात्रेणास्ते
न गजाद् उत्तीर्य सचिनयं गुरून् नत्वा पुरतो प्रविष्ट: तदा गुरुभि: स्वयंप्रत्युक्तं राजन्नयं स वीरधवलः राज्ञोक्तं स्वामिन् को
यं कुत एष आगत: कथमेषो: ज्ञात: मम दीक्षाऽवसरे तिष्ठत्याद्यतां गुरुणोक्तं श्रृणु अस्य व्यतिकरं सिंधुदेशे वीरपुरं नगरं
तत्र जयसिंहो नाम राजा तस्य वीरधवलो पुत्र स महामृगयाव्यसनी प्रतिदिनाखेटकक्रियातत्परोऽन्यदाऽसगीमेकां समृग
र्भां बाणेन विव्याध तस्या गर्भं तत्र स्फटायमानं भूमौ पतितां वीक्ष्य: तथा तत्कथाया योगतो स्वयमेव करुणां संप्राप्य स्वं निंदि
तुलग्न: हा मया मृगस्ती हरिणी हता एवं एते वनजा अनाथा अशरणा अदोषा अस्मादृशां दुष्टानां पापे हत्वा निःशंकं हन्यन्ते त
दा एते पराभवकस्यापेपुकुर्वं यतः रसातलं यातु यदत्र पौरुषं मिथ्यादि ॥ १ तथा इकस्स कए नियजीवियस्स बहुआओ
जीवकोडीओ दुक्खे ठवंति जे के वि ताण किं सासयं जीयं २ इति विचारयन् तां के वल हिंसायां दोषऽपरिमितं दृष्ट्वा दयायामप
रिमित: गुण बाहुल्यं दृष्ट्वा करुणापुष्टा स्वमनसि जिवघातनियमं दृढतया गृहीत्वा निवृत्त गृहमागत स्मृतिपथमाग
ते पुन: स्वपे: चर्वनिंदन् बहुतराणि पृ

192

भद्रपसँद

Dr. BHAU DAJI MEMORIAL

२२५

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

192

मस्पसंद

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

२२५

[illegible]